
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google^{TM} books

<http://books.google.com>

A

478033

DUPL

ELLENÖR.

POLITICAI ZSÉBKÖNYV.

1847.

Károlyi

1895

Digitized by Google

1847

ELLENŐR.

POLITICAI ZSEBKÖNYV,

A'

PESTI ELLENZÉKI KÖR MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTÉ

BAJZA, József
=

NÉMETORSZÁGBAN,

1847.

DB
933
• B17

E' zsebkönyv' eszméje a' Pesti Körben keletkezett, 's miután a' Pesti és Nemzeti Körök Ellenzéki cím alatt egyesültek, az Ellenzéki Kör is magáévá fogadta annak ügyét, mind azon határozatokkal együtt, melyek iránta már előbb a' Pesti Körben hozattak. E' határozatok' egyikének következtében a' szerkesztéssel én bíztam meg, teljes hatalommal, azon egyedüli kikötés mellett, hogy az ellenzéki szellemben legyen szerkesztve. E' teljes felhatalmazásból, önkényt következik, hogy ha ki e' zsebkönyvben ollyasmit találna — mit azonban nem reménylek — mit a' magyar ellenzék' nézeteivel megegyeztetni nem tudna, azt ne az Ellenzéki Körnek, hanem egyedül nekem rója fel, ki, meglehet gyarló valék egy vagy más itt elmondott állításnak e' tekintetbeni kellő megítélésében. Akarat nem hiányzott bennem megbízatásom' pontos teljesítése iránt, de hiányozhatott a' tehetség, mi csak azt fogja tanúsítani, hogy megbízóim nem voltak szerencsések a' választásban, midőn annyi ügyesebbek közül bizalmukkal engem tiszteltek meg, ki érezve erőm' csekélységét, nem örömet foglaltam el a' helyet,

*

II

mellyet sok más nagyobb ügyességgel fogott **vala** betölteni mint én.

A' nyomtatást külföldön kelle eszközlenem, **mi** mentségül szolgálánd, hogy ha e' könyvben sajtóhi-bák lesznek. Itt, a' szabad magyar hazában, jelen political viszonyainkról felette nehéz vagy éppen nem is lehet őszinte és igaz szót írni. Csak mondatik a' censoroknak adott utasításban, hogy higgadt political vitatkozások, ha mindjárt a' kormány' nézeteivel ellen-keznek is, nyomathatnak, de valósággal nem gyako-roltatik. Ha a' kormányban legjobb akarat volna is a' maga törvénytelenül ránk erőszakolt praesentiva censuráját szabadabb korlátok közt gyakorolni, tesz-nek róla a' végréahajtók, a' censor urak, hogy akarata semmivé legyen. A' magyar censorok' zsarnoksága olly kiállhatlanul nyomasztó, hogy lázadást fogna ger-jeszteni, ha az írósereg valami nagy néptömegből állana. Alig van egy két egyén a' kormány' censorai közt, ki belátással birna felfogni a' körülményeket, megítélni a' kezébe jutott munkát, 's ki saját hivata-lát és utasítását is érti, 's ezen egy kettő is, csak állását kockáztatja, ha máskép viseli magát mint tisztársainak többsége, mellynek felügyelésére nem egy nemzet' irodalmát, de egy elemi iskolát is alig lehetne bizni.

De más különben is political tartalmú irataink' sorsáról eldöntőleg az újonnan felállított „collegium censorum“, sem határozhat, azok a' helytartó tanács-hoz, innen pedig, mivel a' részben a' névleg dirigens dicasteriumnak sincs hatalma, Bécsbe, a' minden ügye-

III

ket elnyelő, 's e' miatt nem sokára semmit kellőleg végezni nem bíró, cancellariához küldetik 's mondják, van eset, hogy az alkotmányos magyar nemzet' írójának elmeművét a' bécsi absolut kormány' politiája censurálta és vetette el. 'S mi balgák magyar függetlenségről álmodozunk! De hiszen vannak közöttünk olyanok, kik azt fogják mondani, hogy ez természetesen történik, mert a' közbirodalmi viszonyok így kívánják! Mit nekik Magyarország' függetlensége, csak a' közbirodalmi viszonyok — istenért! — meg ne sértessenek. E' közbirodalmi viszonyokat századok óta őrzi ugyan az osztrák hatalom' argus-szeme, de ez nem elég, a' magyarok között is kellett támadni embereknek, kik nem tudnak aludni féltőkben, hogy a' magyar függetlenség valamikép ártani talál ezen drága közbirodalmi viszonyoknak.

Illy szomorú körülmények tették szükségessé e' könyv' külföldöni nyomtatását. Tiltott — azaz alkotmány és törvény elleni — dolgokat, úgy hiszem, senki sem fog benne fölfedezhetni, hanem igen, őszinte, bátor és férfiasan nyílt beszédet, nyiltabbat mint a' millyenhez censoraink' nyúgei közt sokan szokva vannak, mi bizonyítványúl szolgálhatand a' kormánynak, hogy hálunk a' szabadabb sajtótól, nincs mit rettegnie, 's hogy mi, Bécsben olly fekete színekkel festett ellenzéki emberek, nem vagyunk olly rettenetesekek, mint némelly political apostatáink hirdetgetni szeretik. Mi baráti vagyunk az őszinte bátor, szabad szónak, minő alkotmányos emberekhez illik, de semmi lázító és forradalmi eszmék nem lobognak agyainkban.

IV

Semmi igazságos dolog' felforgatására nem törekszünk, hanem csak a' magyar függetlenséget és alkotmányosságot akarjuk fentartani és megőrzni, 's a' XIX. század' emberibb szellemével öszhangzásba hozni. 'S ez valamint egy részről kötelességünk, úgy más részről jogunk is van hozzá', olly jogunk, melyet nem kegyelem adott, hanem nagy természettől öröklénk, mint emberek, vagy igazságos úton szerzettünk magunknak 's így elvétetni sem könnyen engedjük hatalom' erőszakja által, melly azt nem adta.

Pest, júniusban 1847.

A' szerkesztő.

Az ellenzék, különösen a' magyar.

Az ellenzékiség' lényege, azon fogalmainknak egyike, miket tisztán birni vélünk, minthogy naponként találkozunk azokkal és nevezetők minden szájban forog; de miknél még is óránként tévedünk, alkalmazásban és rokon-vagy ellenszenvi érzelemben, épen azért, mert soha sem tartottuk szükségesnek nyomossabban elmélkedni olly tárgyak felett, mik gyakoriságuk miatt olly ismereteseeknek tetszenek nekünk; minél fogva a' nélkül, hogy lényegökbe hatottunk volna, csak külső általános vonalaikat ismérjük azoknak.

És pedig alig létezhetik egy egy fogalom, mellyel olly annyira szükséges volna tisztában lennünk, mint épen az ellenzék fogalma. Mert ha igaz az, és látni fogjuk hogy igaz, miként az ellenzéki párt az alkotmányos életnek ütere, az alkotmány' testének egyik fő-élet ereje, úgy annak fogalmánál fontosabbat, taglalatra méltóbbat alig tarthatunk, és ha igaz az, pedig hogy igaz szinte látandjuk, hogy az ellenzék iránti ellenszenvek, az ellenei vádak, sőt magának az ellen-

zéknek kinövései is, közvetve vagy közvetlenül az ellenzék körüli ferde vagy zavaros fogalmakból erednek: senki sem fogja fölösleges munkának tekintni oly tárgynak tisztára kifejtését, melytől oly sok függ, 's mellynek félreértései, vagy tévesztései, az alkotmányos életre oly károsan hathatnak.

Korlátlan monarchiákban önkény a' törvényhozó és önkény a' végrehajtó. Illyesekben az ellenzéknek sem megállhatása, sem mezeje. Ellenben alkotmány által korlátolt monarchiákban nincs önkénynek helye; közös a' fejdelemmel és nemzettel a' törvényhozás, a' végrehajtás pedig a' kormány' tiszte és joga, mellyet azonban egyedül törvények és alkotmány' szellemében gyakorolhat. De miután mióta csak világ fenáll, minden hatalom terjeszkedni szeret 's így a' kormányi hatalom is; miután a' kormányi testület is, nem akarván rossz akaratról szólni, tévedhető emberekből áll; miután mindezeknél fogva a' végrehajtó hatalomnál tévesztett lépések sőt visszaélések is történhetnek: természetes, hogy minden alkotmányos nemzetnek gondoskodnia kelle törvényeiben arról, hogy a' végrehajtó hatalom köre min túllépnie ne lehessen, szorosan körülírassék, és ezen törvények' megtartása lehetőleg biztosíttassék.

És ím itt van helyén az ellenzék, itt merül fel első tiszte és joga: az ellenőrködés, melynél fogva az minden alkotmányos életnek múlhatlan föltételivé válik, hűn követve ezt minden mozdulatában, miként árnyak a' testet. Ezen ellenőrködésnél fogva, nem kormány iránti ellenszenvből, mert az alkotmányos kormánynak leghívebb támasza ő, hanem alkotmány'

épsége iránti féltésből, figyelemmel kíséri ő a' kormány-
nak minden lépteit, a' végre, hogy az alkotmányoso-
kat pártolván, az alkotmány-ellenesek, iránt figyel-
meztessen, tiltakozzék, és azoknak orvoslását sürgesse.

Ezen eljárásában e' következő alapelvek vezérlik
az ellenzéket:

1^{or} Alkotmányos országban a' törvények valódilag
vagy kelletilig a' nemzet öszves akaratának kifolyá-
sai; mert képviselet által, közvetve vagy közvetlenül
részt veszen annak hozásában a' nemzet; tehát egyedül
a' törvények' szoros megtartása és végrehajtása nyúj-
hat a' nemzetnek garantiát arról, hogy rólanélküle mi
sem történik, vagy is egyedül azok biztosíthatják
alkotmányos szabadságát.

2^{or} Ugyanazért az ellenzék határozottan ellenez
nem csak kormány közvetlen rendeleteiben, hanem
alárendelt testületek, hivatalok, hivatalnokok, sőt min-
den magánosak' eljárásaiban is, minden önkényt és
törvényelleniséget, mi vagy törvényt, vagy alkotmányt
sért, vagy mások' alkotmányos szabadságával ellen-
kezik.

3^{or} E' részben némileg conservativ az ellenzék
párt, vagy is azt hívánja, hogy még azon törvény is,
mellynek tán már a' jövő országgyűlésen eltörölteté-
sét vagy legalább módosítását óhajtná, országgyűlésen
kívül mindenki által szorosan megtartassék, nehogy
önkéntes megrontás által, a' törvények' szentsége
gyengüljön, vagy az egyszer megengedett önkény más
törvényekre nézve is analogiákat következtessen. Mert

alkotmányos országban a' legrosszabb törvény is jobb a' legjobb önkénynél. —

4er Azonban azokban, mik törvényeken kívül fekszenek, vagy mik azokkal nem ellenkeznek, fen kívánja az ellenzék tartatni a' nemzet és egyesek' emberi és természeti elidegeníthetlen szabadságát és tiltakozik e' részben a' kormánynak beavatkozó gyámkodásai ellen, mik nem törvényből és alkotmányos élet' lényegeiből folynak ki és a' nemzetet kiskorúságban tartják.

5^{ör} De ellenben erősnek, szilárdnak óhajtja a' kormányt, sőt szigorúnak a' törvények' végrehajtásában és hazai institútiók' fentartásában; mert szintolly szükségesnek tartja az anarchia és rendbontás' ellenébeni biztosítását a' nemzetnek, mint az absolutismus' ellenébenit. Ezen törvényes és alkotmányos erély' gyakorlatában tehát mindenképen kezére jár a' kormánynak.

Második főtiszte az ellenzéknek: az alkotmányos haladás' elősegítése, vagy eszközlése.

Tökély felé haladás az öszves emberiség' alaptörvénye, tiszte, joga. Ezt egyes nemzeteknél, örök időkre szabott institúciókkal és törvényekkel megkötni nem szabad, nem lehet. Az időnkénti institútiókat, törvényeket, a' nemzet' időnkénti szükségei, körülményei, míveltségi fokai és felette átvonuló korok' szellemei szülik, mik mind megváltoznak, míg az emberiség amaz alaptörvénye, a' tökély felé haladás, rendületlenül megáll. Örökös joga és tiszte tehát a' nemzetnek a' haladás, 's ezt alkotmányos országban nagy-

részben az ellenzéki párt sürgeti. Tiszte, joga ugyan ez a' józanabb conservatív-pártnak, sőt magának a' jóakarató kormányának is. Azonban az elvek, mikből e' célra mind hárman kiindulnak és működnek, valamint a' haladás' irányai és fokozatai is lényegesen különböznek. Az ellenzék' előhaladási elvei e' következők: —

1. Fő alapúl és irányúl veszi haladási működéseiben az emberiség' ős elidegeníthetlen jogait; mi szerint erősen meg van győződve a' felől, hogy az ember, társas életbe léptekor, csak azon természeti jogairól mondott le, csak azon jogait vetette az öszves akarat alá, miknek feláldozása múlhatlanúl szükséges volt a' polgári társaság' céljaira; többi természeti jogát és szabadságát pedig fentartotta magának. Arra működik tehát a' maga irányában az ellenzék, hogy az alkotmányos polgári társaságot, lépcsőnkénti kifejlés által oda jutni segítse, mi szerint a' polgári élet' céljainak elérése mellett, minden tag minél több ősi jogát az emberiségnek tarthassa meg maga szabadsága' számára; a' feláldozott jogok iránt pedig minél inkább biztosíttassék a' felől, hogy azok egyenesen a' polgári társaság' céljaira fordíttatnak. És ez a' polgári szabadságnak és tökélynek maximuma. Innen az ellenzék általánosan az emberiség' jogai mellett harczol 's cosmopolitismusa csak annyiban szerepel kitünőleg hazafiságában, mennyiben leginkább hazája az ő hatáskörének pálya-mezeje, de egyszersmind mennyiben hazájához őt hála 's legközelebbi édes kötelékek kötik, és végre mennyiben a' polgári tár-

saságok' külviszonyai, világszerte elkülönözve, sőt olykor surlódásban állnak egymással, mik miatt kivitelekben az emberiség' ügyének nemzetenként meg kell szakadoznia és egyes hazákra szorítkoznia.

2. Mind a' mellett, hogy általánosan az emberiségnek elidegeníthetlen természeti jogai mellett küzd az ellenzék, korán sem veti ez meg, sőt tiszteli a' történelmi jogot és fenálló intézményeket és mindaddig megtartatni kívánja ezeket, míg helyökbe, ama' nagy célfelé alkotmányos úton jobbakat nem bír eszközölni; mert önkénynek, vagy biztosság nélküli kitemni hazáját nem óhajta. Azonban alapúl és fő kiindulási pontúl nem veszi a' történelmi jogot és fenálló intézményeket, sem azokkal a' lehető tökély felé haladást megköttetni nem kívánja.

3. A' fentebbi két elvből következik, hogy a' valódi ellenzék nem akarhat egyedül tatarozásokat, itt ottani módosításokat; hanem miként az emberiség polgári társaságokra alkalmazott szent ügyének kitűzött nagy célja, a' tökély felé haladás, kívánja, igyekszik gyökeres kijavításokon, hol hiányzanak új alkotmányos elemek' fölvételén, újabb és biztosabb alkotmányos garantiákon is; vagy is az ellenzék, hol kell, gyökeres reformer is, de mindenkor békes úton és sértetlen fentartásával azon alapviszonynak, mi a' nemzetet az uralkodás formájához és uralkodó házhoz köti.

Ezen három alap elvből, a' valódi ellenzék mit sem engedhet, a' nélkül, hogy ön magát feloszlassa.

4. Az emberiség' elidegeníthetlén jogait, a' nyomozásban és alkalmazásban, a' józan ellenzéki nem hajtja túl a' valón ideológiával, platói ábrándokkal és szélsőségek' felállításával, sem nem hajló nemzetével kétes kísérleteket tétetni, mert ehhez joga nincs; hanem história' nyomán lelkiüsméretes elmélkedés, más nemzetek' előhaladási példáinak józan felfogása, ezeknek nemzete viszonyaival, műveltségi fokaival és eszközeivel való egybevetése és kiszámítása, és végre hazai életnek, különösen hazai osztályok' életének, saját fészkeikben tapasztalt és nem pusztá theoriák-ból kivont nyomozása és ismerése által nemzetének előhaladhatási módjairól és eszközeiről, gyakorlati rendszeres fogalmakat szerez magának.

5. A' haladási előlépésekben fáradhatlan buzgóságot fejt ugyan ki az ellenzék, de mitsem erőszakoltat; mert meg van győződve a' felől, hogy a' nemzet' életére nézve idő előtti, vagy közvéleménye' ellenében hozott törvények, nehezen vagy soha sem mennek a' nemzet' életébe, vérébe által, és legtöbbnyire mit hozásnál időben nyertünk, elvesztegetjük azt a' végrehajtások' vesződségeinél és kijátszásainál. Ennélfogva mindenenk előtt a' meggyőződést igyekszik megnyerni elveinek, hogy közvéleményt érleljen nemzeténél. A' kiviteli fokozatokra nézve pedig a' már megérlelt közvéleményt és a' mutatkozó mindenkori körülményeket használja fel annyi haladásnak kivívására, mennyit csak azok teljes biztosítással megengednek.

A' közvélemény pedig az ellenzéknek korán sem

ábránd vagy árnykép, hanem egy nemzet minden osztályú tagjainak, kik a' hon java és nem mellékes érdekek mellett buzognak, azon egyező gondolata, ohajtata, kívánata, javallata, vagy ellenszenve valamely köz tárgy vagy reform iránt, mit kebleikben ápolnak, 's melly nálok, ha szabad tere van, tettekben és szavakban nyilvánítja magát, ha pedig hatalom' szava ideiglen elnémítja a' nyilvánítást, keblek' mélyeibe zárkozik. Illy zárkozó közvéleményt biztosan megérteni, egyedül gyakorlatos political tapintatnak dolga. Mert ott hol hatalom áll őrt a' közvélemény' nyilvánításai felett, könnyen megeshetik, hogy több parancsolt vagy hűségeskedő szózatok fognak nyilatkozni közhelyeken a' legáltalánosabb közvéleménynek is ellenében, mint mellette. Még ámulatosabb a' dolog akkor, ha a' nemzet' némelly osztályai, kisebb nagyobb részben öntudatra még nem ébredtek 's így a' közóhajtát és kívánság nem lehet nálok egyéb mint dolgokkali homályos elégtelenség, melly legfőbb is komoly csüggetegségben és kijátszásokban mutatkozik. Az ellenzék, ha biztos gyakorlati tapintattal bir, nem téved meg illy eseteknél a' hatalom-szülte nyilvános jelenségekben, hanem házi köreikbe, családi életökbe követi az osztályokat 's egybevetvén míveltségi és ébredési fokaikkal azt, mit körülők tapasztal, elég biztosan erére tapint a' közvéleménynek. — Magyar honunkban leggyakorlatosb neme az álközvélemény' árulgatásának az, midőn municipiumokon, miken csak kiváltságosak szavaznak, olly többségeknek tulajdoníttatik a' közvélemény' képviselése.

lése, mik kiváltságos érdekeiknél fogva közvetlenül szemközt állnak a' kiváltságtalanok' érdekeivel, vagy más felől csak lekötött nyelvvvel nyilatkozhatnak. Minthogy e' felett még szabad sajtó is hiányzik nálunk 's a' petitiói jog is csak zsenge még, és e' szerint a' közvélemény' jelenségei, ha ritkán kétesek is, de mindenkor megvitatathatók, ne annyira kopogtasson a' magyar ellenzék a' közvéleményekre, — mint megérteni törjön azokat. Elég az ő malmára, ha ő elveinél fogva híven buzgón küzd az emberiség' alap elidegeníthetlen jogai mellett; mert míg ember él a' földön, ezen küzdés, ha az józansággal párosul, fogja örökké bírni a' nyilvános, vagy zárkozó közvéleményt. Ezt ideiglen nyomasztani lehet, elnyomni nem.

6. A' fentebbieknél fogva a' magyar ellenzék' haladási eljárása, két fő stadiumban állapíttathatik meg, úgymint: országgyűlések között, a' meggyőződés és közvélemény' előkészítésében és országgyűlésen a' kész közvélemény és körülmények' felhasználásában. Az elsőnek alapelvei szolgálnak neki zsinórmértékül, az utóbbinál pedig ezen általános modori szabályok: hogy a' jót mindenkor elfogadja, jőjön az bár kitől, továbbá, hogy a' jobb és legjobb mellett küzd ugyan, de a' kevesebb jót is elfogadja ideiglen és így nem tűzi ki a' „mindent vagy semmit“, mert tudja hogy századok tévesztéseit megorvosolni, mulasztásait kipótolni, nem egy pár évnek műve. Ezért nem csügged, hogy annyit nem vihatott ki, mennyit óhajtott, mihelyt a' kivitt haladási lépés jövőre többhöz nyújt reményt, vagy

legalább ennek útját nem állja. Végre, hogy olly reformoknál, mik ellen a' nemzet' nagy részének borzadállya még a' közvéleményben le nem győzetett, ovatosan jár el; ellenben ott, hol a' reformokkal nyereendő osztályoknál az, óhajtott csaknem követeléssé érett már, az áldozatot hozandóknál pedig egy részben erre készség mutatkozik, más részben az újnak borzadállya már legyőzetett, többet mer az ellenzék.

7. Országgyűlési eljárásának fentebbi engedékenysége, mindenkor józan és előre számító 's korán sem terjed odáig ki, hogy alkotmányos garantiákkal ellátott haladási lépések helyett jelenben mutatkozó gyarmati előnyök' nyeréseért, csupán octroyált (octroyrt) engedményeket vagy ollyasmit fogadjon el, mi a' jövőrei tovább haladóknak útját állja.

8. Az ellenzék, mint alkotmányos élet orgánja egyedül alkotmányos eszközöket használhat fel céljai' elérésére. Ezen céljai tiszták, személyes és mellékes érdekektől mentek, általános emberiségre számítvák levén, nyilvánosság — mert rejtőznie nincs oka — és egyenes becsületesség az ellenzék' jelszava; mi azonban nem azt teszi, hogy szirt-éleken törjön átevezni hajójával — mert az okos hajó-kormányzás soha sem szűnik meg tiszta lenni — hanem, hogy kalózi fogásokat ne használjon.

9. Az ellenzék minden politicalai pártot 's így a' magáét is, csak eszközöknek tekinti a' haza' boldogítására. A' haza' boldogítását pedig nem abban helyezi, hogy egy két osztálynak, vagy a' kisebb résznek jól legyen dolga; hanem helyezi azt a' lehető legnagyobb

rész' jólétében. Vagy is arra tör, hogy a' hazának minden rendű és állapotú polgára, szabadon fejleszthesse ki és használhassa fel, minden anyagi és szellemi tehetségeit, e' részben mi sem korlátozhatván őt egyéb, mint az alkotmányos élet' egyenes céljai. Úgy hogy ha egyes honpolgár szerencsáját nem teheti tehetségeivel, ne alkotmány' feltjaira, hiányaira vagy éppen nyomasztásaira, hanem magára az önkényű szerencsére legyen kénytelen vetni. Ennélfogva az ellenzéki koránsem tekinti pártja' zászlóját végzászlónak, hanem tekinti annak a' hazáét, melly alatt végre egyesülnők szükség a' politicalai pártok külön színezetienek. Távol van tehát az ellenzék attól, hogy kormányt és más politicalai pártokat ellenséges indulattal tekintsen, sőt inkább azokat és magát, a' törvényhozás' terén, alkudozó feleknek nézi, országgyűlések között pedig a' hozott törvények által némelly pontokban már megalkudott feleknek, kiknek alkotmányos tisztök, de becsülete is, szentül megtartani az alku' kötéseit. A' pártok' egyesülését a' törvényhozásnál szívből óhajtja az ellenzék, mert ő is sikert akar, de nem úgy, hogy bár mi árú sikerért maga elveit feláldozza, hanem hogy országgyűlési alkalmazásnál meg ne vessen olly alkudozásokat, mik által a' hon' kisebb nagyobb, ha bár tán nem teljes, mértékbeni olly nyeresményeket tehessen alkotmányos előhaladásaira nézve, mik alkotmányos biztosításokkal ellátvák és jövőndőre többhöz nyújtnak reményt. Tehát a' valódi józan ellenzéki, noha nem ingadozik elveiben és irányában soha, távol van a' párti küzdés' pusztá

gyönyörétől 's még inkább a' párti megkövesüléstől, mert egy részről tudja, hogy a' hon' öszves java, nem egyesek discretiójától függő birtok, más részről tudja, hogy agg előítéletek és érdekek' tusái és legyőzései, időt és türelmet követelnek. Ezeknél békes úton csak fokenkénti diadalok vezethetnek czélra. Sok van nyerve ha az áldozat' első borzadálya legyőzetett, több ha már készség is mutatkozik és minden, ha már a' közelben állott egyes vagy osztályi érdekek, a' hon' öszves, bár néha távolabbi érdekében feloszlottak. Ezért olykori sikerveresztéseknél nincs oka az ellenzéknek csüggedésre. Fox, az ellenzék' férfainak legnagyobbika, majd egy századnegyedig vitt az emberiség' legszentebb jogai mellett és majd mindig kisebbségben maradt; sőt az általa megkezdett emancipációi és parlamentreformi billt is csak halála és az ellenzék' többszöri megbukása után vihette ki Grey. A' lelkes Wilberforce' indítványa a' rabszolgaság' eltörlése iránt, hányszor nem bukott meg, míg végre keresztül mehetett! Egy nemzetnek élete, nem egyesnek rövid élete, és nem ritka, sőt rendes az eset, hogy az ellenzék' törekvései, még sikerveresztéseknél is, bő kárpótást nyernek azon közszellem' terjedésében és szilárdításában, mit eszközöltek.

Mindezek után, ki hazánk jelen politicalai stádiumát, minden oldalról viszonyait, és körülményeit kellőleg ismeri, meglesz győződve a' felől, hogy a' magyar ellenzék, noha hatásköre csak miniature az angol ellenzékéhez képest, sem mivel sem mozog könnyebb pályán mint amaz, de jóval hálátlanabban. Az angol

világreszkeket, nemzet - viszonyokat fog be működésibe, mikkel a' magyar ellenzék nem bajlakodik. A' pálya nagyszerű az igaz; de saját hazája' viszonyaiban és hazája' határai között az angol ellenzék már kész szabad garantiákkal ellátott alkotmányt, határozott törvényeket, egyenlő jogokkal bíró nemzet osztályokat, erélyes szabad parlamentet, szabad sajtót, képzett közvéleményt, éber közszellemet, petíciói jog-gyakorlatot bírván, küzdelmi tere aránytalanul könnyebb, hálásabb, sikerben, méltatásban biztosabb mint a' magyaré. Az angol, miután a' catholicusok' emancipációján, parlamenti reformon, évenkénti parlamenti választás és a' keletindiai társaság' korlátozása főtárgyain átesett, Irland' reformján kívül alig bir többé új elemzésű fontosabb alkotmányos tárggyal, hazája' haladási reformjai között, hazája' határain belül. — Ügyszólván csupán tatarozás már az ő dolga. Ellenben a' magyar ellenzék előtt, melly az elősorolt előnyökkel mind nem bír, mennyi új elemzés áll készülőben! milly súlyos, milly kétes, milly hálátlan az ő küzdelme, a' kiváltságos kasztok' érdekei, idő-avatott institúciók, sőt előitéletek' elfogultságai ellenében! Valóban neki illy küzdelmekben maga részére kedvező közvéleményt, rokonszenvet, javallást, és pártolást kivívnia, több fogna lenni mint herculesi munka, ha maga az ügy' ereje nem segítné őt. Maga a' reformok' fő eszköze, tere, az országgyűlési képviselő és szerkezet, rendezetlen és kormány' részére túlnyomó; ellenpártja a' conservatív, csaknem kiváló seminariuma a' hivataloknak; a' magyar ellenzék habozva kényte-

len latolgatni a' bonyolódott viszonyok között minden haladási lépésnél; nem vesz-e kormány' irányában akkor, mikor kasztok' ellenében nyer és viszont? nem zárja-e el a' jövődőnek útját akkor, mikor jelenre nyer? miként készítsen meggyőződést, közvéleményt elő némelly osztályoknál, a' nélkül hogy idő előtt és veszélylyel izgasson? stb. És mindezen küzdelmeiben mi keveset számolhat ő, még ki nem fejlett gyöngye erejű 's műveltségnek is csak küszöbén álló nemzete' szellemi és anyagi erélyére! Angliában a' hatalmak egyensúlyban állanak egymással 's maga a' kormány tartja a' mérleg' nyelvét; nálunk es másként áll, egyedül az ellenzék rakosgat apró adagocskákat a' fellebbent serpenyőbe, hogy még is minden ellensúly nélkül ne nyomja le a' másik; Angliában közvetítő testület a' felső tábla, mert egyérdekű az alsóval; nálunk kasztos és külön érdekelt. — Ki mindezeket gondolóra veszi 's melléjük azt, hogy a' valódi magyar ellenzéki, kebléből minden személyes és mellékes érdeket 's ellenszenvet kizár, lehetlen, hogy ne méltassa nemes küzdelmeit. —

Az ellenzék kettős, úgymint ellenörködési és reformi tisztének előadott elveiből és eljárási szabályai-ból önkényt következők:

1^{ör} hogy az ellenzék, nem rekesztve ki más külön pártú jóakaratókat is, már kiindulási elvénél fogva is, egyenesen a' nemzet és alkotmány' érdekeit képviseli, és ez az oka, hogy világszerte népszerűséggel bír, mit egyedül csak kinövésai veszélyeztethetnek.

2° hogy az ellenzék' tekintélyének, népszerűségének és befolyásának, inkább ártanak mint használnak azon ideologus túlhajtók, kik felnem fogva általánosan a' társas, különösebben pedig az alkotmányos élet' céljait, félreismerik ezeket és azon jogait az emberiségnek, mikről a' társas és alkotmányos élet lemondani késztet, túlhajtják az alkotmányos garantiákat 's párti megkövesülésre hajlók. Ezen utóbbi túlzás azonban a' reformokra nézve ne rémítsen el senkit az ellenzék' követeléseitől az országgyűlések közei között. Ezen követelési szélsőségek gyakran csak kitűzött maximumai és határai az iránynak 's az ellenzék' természetében fekszenek. Idő előtt és országgyűlések közt alkudozni az ellenzéknek a' jövő országgyűlés, eredményei felett, kényes dolog 's legtöbbnyire lehetlen. Az országgyűlés' körülményeiben van ennek helye. Ezért azon férfiaknak, kik az ellenzék közül országgyűlésekre követekül megválasztatnak, józan szilárdságától és biztos tapintatától, sok, igen sok, mondhatnám legtöbb függ. Ők ottan igazi barometrumai a' political légnyomatnak, miknél elvek ugyan a' keneső, de miknél körülmények emelik vagy súlyesztk azt, azonban soha nem az elv-megtagadási pontig. Ugyan ezért részletességekre és fokozatokra vitt utasításokkal előre megkötni kezöket, céltalan és káros eljárás; elég az utasításokban a' fő irányokat tűzni ki eleikbe.

3° Nem csak szükségtelen, de egyszersmind kárteköny dolog is, az ellenzéknek alpartokra szakadoznia. Elvekben, irányban, főkép a' fő kiindulásiban, nincs alkunak vagy mérséklésnek helye. Ki azokban

nem ért egyet az ellenzékkel, az tőle külön áll. Mi pedig a' nyilatkozati nagyobb kisebb mérsékletet, vagy eredmény feletti alku' nagyobb kisebb hajlamát illeti, az körülmények és kiszámítás' egyéni felfogásától függ, és az ellenzéki zászlót, részletességbeni vagy fokozatbani olykori vélemény-eltérések nem szaggathatják meg. — Szükségtelenül megosztatni az ellenzéket, vagy köre szűkebbre vonásai által kizárásokat eszközölni, mindenkor tábor-gyöngítés.

4er Az ellenzék' állása a' milyen fontos, szintolly tisztos és komoly, de csak akkor, ha tiszta meggyőződés és jóakarát, közjó heve és nem hiúság lelkesíti annak tagjait. Ezeknek nem itt-ott felkapkodott 's meg nem emésztett, vérré nem szűrt eszmékkel illő hadazniok derűre borúra magok körül, hanem áthatva szűkség lenniök egész lényökben, az ellenzék elveinek és irányának szabadelmű szellemétől; ez legyen levegőjök mellyet beszívnek, úgy annyira, — hogy az vezérelje egész gondolkodás-módjukat, -érzelmeiket, mind köz mind magán-életben. Anomália, ha nem nevetség az olly ellenzéki, kit aristocratiai vagy bár mi más gőg, czímvagy, haszonlesés vagy szerep-játszásnak hiúsága faggat; vagy kinek szabadelműsége általános és egyetemes nagykorúságra nem bírván felküzdeni magát kormány irányában ellenzéki, kiváltságtalanok' irányában veszteglő conservatív, vallásban túlbuzgó és türelmetlen. Ellenzéki szabadelműség non verbis fit Marce fili! Azon álkodó ellenzékiről, ki silány cosmopolitismus árban tör elfulasztani hazafiúi kötelességeit, ki sokat akar, hogy mit se nyerhessen, sőt épen azért

szeret magasan repkedni, hogy valamikép a' siker föl ne érhesse — szólni sem kívánok.

5^{ör} Az ellenzéki legyen független felülről, alulról, és magán - életében; különben pártja küzdelmeiben osztozni, vagy azokban erélyt kifejteni nem képes. Azonban valljuk meg, hogy ezen ellenzéki függetlenség' fogalmával nem vagyunk egészen tisztában. Sok conservativ azt követeli, hogy az ellenzéki végkép tagadja meg magát 's még honfitársai' tisztelő javallásairól is mondjon le, melly javallás és rokonszenvi nyilvánítások, csaknem egyedüli jutalmazásai sem könnyű sem virágos fáradozmainak. Ez túlfeszített követelés, 's csak addig lehet az igazságos, míg kegyhajhászás' ellenében nyilatkozik; mert illy hajhászás mellett független az ellenzéki nemmaradhat. Más részről azon ellenzéki van hibás ámulatban, ki minden kormányi kinevezéstől függő hivatal - viselésétől fázik, mert ezt elvei megtagadásával ugyanazonosítja. Nem tévesztett felfogás-e a' végrehajtás' eljárásait kirekesztőleg olly kezeknek engedni által, mik közt, fájdalom, olly számosan hajlók elkülönítgetni a' kormány és nemzet érdekeit egymástól? Nem dicsó pálya-e egy tiszta keblű ellenzékre nézve: a' végrehajtás' hivatalain arra munkálni, hogy ezen érdekek minél inkább közeledjenek egymáshoz, sőt végre ugyanazonuljanak, miként a' két valódi érdek, józanul fogva fel valóban ugyanazon is. Azonban, ha az ellenzéki elvonulását tévesztett kormányi hivatal-osztási rendszer igazolja, nem kárhoztatom azt. Erről alább szolandok. De nem hallgathatom itt el, egyik fő la-

katját az ellenzéki szabadelműség' működésének, mit magán családi körében olykor maga kovácsol magának az ellenzéki 's nemsokára kiadja kulcsát kezéből, miután szájára vettetett az önmunkálta lakat. Ez az eladósulás! Ki fényt űz, pazarol, egyszóval, ki többet ad ki mint bevesz, 's nem bír szegény lenni, az előbb-később kénytelen lesz eladni függetlenségét és vagy elnémíttatik, vagy mások adandnak szájába szavakat. Nálunk még most az aristocratia, mely derekát viszi a' közéletnek, ősi birtokán kívül, csaknem egyedül hivatalok' fizetéseiben talál némi anyagi forrást. A' szükség hatalmas kényúr, ki előtt meghajol minden, sőt maga a' szabadelműség is csak négy szem közt suttog!

6^{or} Vannak ellenzékiek, kik igen önelégültek azzal, hogy elvben és érzelemben rokonok az ellenzékiekkel 's magokat pártjához számíthatják; azonban elveik és érzelmeik csak benmaradók, közhelyeken sem nyilatkozásban, sem szavazásban nem lépnek azokkal napfényre elő. Ezen jó urak tört mutatójú zseb-órák, miknek belszerkezetük jó levén, járnak ugyan, de az órát sem nem ütik sem nem mutatják és így haszonvehetnek. Igaz hogy a' szónoki tehetség egyrészen természet' ajándéka, más részben tudományos műveltség és pályai kiképzettség' eredménye 's e' szerint nem mindenkinek lehet sajátja. De rendes megjelenés a' közgyűléseken, tárgyak, személyek nyilvánban tartása, néhány szóban szavazás vitákban és választásokban, még is mind olly minden lelkesebb honfi által teljesíthető dolgok és köteleztetések, mik alól a' hazai

közjó' tekintete, csak a' beteget, 's legfontosabban gá-
toltat óldozhatja fel. Hazánk' politicai jelen stádium-
ában, küszöbén annyi teendőnek, annyi gátok' ellen-
ében, szükség van minden legkisebb erőcskéjére is az
értelmiségnek és jóakaratnak. Ki hivattnak érzi magát,
szónokoljon, másik szolgáljon tollával vagy szavaza-
tával; de most a' veszteglés ott hol erő rejlik, politi-
cai bűn. Különösen miután láttukmilly sok függ az
alkotmányos elemre nézve olly férfiak követkeül-
választásától az ellenzékéből, kik elv-szilárdságot hig-
gadtsággal, közvélemény és országgyűlési körülmé-
nyek' biztos felfogási tapintatával párosítanak, követ-
választásoknál a' lelkes ellenzéki nem vesztegelhet.
Meg fogja ő különböztetni tudni a' szájhóst, a' hiút, a'
magának pompázó szavakban és kikelésekben tetszót,
a' szilárd és józan tapintatú férfiútól és ez utóbbira
szavaz. Azok, kik egy nemzeti köntöst tartani, vagy
lovaikat befárasztani, gazdai foglalatosságaitól egy
pár napra megvállni átallnak, 's így a' magáncsaládi-apró
érdeket a' közjónak elébe teszik, nem érdemesek
alkotmányos élet' jótéteményeire. Szintigy a' politicai
túllátókat, kik képzetükben cosmopolitai nagy mérsze-
reket árulgatva, honunkban minden párti működést
kicsinlenek 's mintegy magasról néznek azokra alá,
nem különben a' közönöseket, kik annak ürügye alatt
vonják ki a' működésekből magokat, hogy egyesnek
gyöngye ereje úgy sem fogja fel a' Duna' árját, nem árt
azt magában lefolyolni hagyni, és azokat, kik a' publi-
cumokat kerülik, minthogy tisztválasztáskor pártjuk
megbukott vagy folytonos kisebbségben áll, egyaránt

kárhoztatandók. Mert csekély erecske is, lépre gyűjtve cseppjeit, malmot hajthat 's a' jelen mindenkor jövőnek magzatával viselő.

Az előadattakból kitetszik: milly felületesek, milly méltatlanok azok, kik az ellenzéki parttól mint rémtől riadoznak, 's annak működését vagy fölöslegesnek, vagy egy két kinövést tekintve, épen veszélyesnek tartják. Hol létezik tárgy, mellyben túlhajtás kinövéseket ne szülhetne? A' rajoskodót, maga az ellenzék sem tekinti másnak. De ha tekintetbe vesszük: miként több százados alkotmányú és most öntudatra ébredt nemzet, alkotmányos élet nélkül elégtelt és boldog nem lehet, miként ezen alkotmányos élet' ép vérkeringését egyedül ellenzék tarthatja fenn; miként különösen honunkban, hol a' szabad sajtó és petítiói jog, még csak kívánságban állanak vagy bölcsőben ringanak, az ellenzék' ébersége pótolgatja némileg mindkettőt; miként honunkban, mellynek független állásával különös viszonyok folytonosan vlnak, az ellenzék' éber örködése kikerülhetlen; miként végre honunkban, mellyben burocratiai és gyámkodási elemek és beavatkozások könnyen terjeszkedhetnek, hol a' parlamentarizmus és felelős ministerium még hiányzik, csupán az ellenzék tesz figyelmeztetést, tiltakozást és sürget orvoslásokat, kiki meggyőződhetik a' felől, hogy az, ki az ellenzékot megszüntetni kívánja, az alkotmányos élet' szabadságának és boldogításának sem barátja.

Különösen idves egy párt az ellenzéki magára a' kormányra nézve is, ha azt kellőleg használni kívánja és érti. Midőn az ellenzék öröklik, kettős részrehaj-

latlan hűséggel jár el tisztében. Csak az lehet igazi hivem és barátom, ki nem hízeleg ott, hol az igazmondás javamra szolgál. Midőn az ellenzék korunknak szellemét, igényeit és kívánságait fejtegeti, miszerint már a' köz életben mindenki jogokat és kötelességeket nyomozgat, miszerint az öntudatra ébredt nemzet, ezek és nem önkények szerint vágy kormányoztatni; midőn azt vitatja, hogy az öntudatos és nagykorúsághoz közleledő nemzettől a' józan haladást megtagadni veszélyesebb, mint józan reformokkal újítani; mert az öntudatos nemzet, elvekből és meggyőződésből önkényt engedelmeskedik a' törvényes és alkotmányos kormánynak, míg a' hozzá nem illő gyám — szalagot áthatja; nyílt egyenes ugyan, de mindenkor tisztelő és jóakaratos viseletet bizonyít. És a' korszellem' megértése mindenkor fontos a' kormányra nézve. — Az ellenzék, mint nemzeti alkotmányos elem' pártja, ritkán nem tolmácsa a' hazai közvéleménynek 's ezt tudnia, megértnie, nem legbiztosabb iránytűje-e a' jóakaró kormánynak? Miként minden jó törvénynek, nemzet' életéből, szükségéből 's közakaratából és így közvéleményéből szükség kifolynia, úgy a' végrehajtó hatalom csak úgy működhetik minden lépteiben sikerrel, ha azok iránt a' nemzet' sympathiáját, közvéleményét bírja. És mit veszthet a' kormány, ha teszem, az ellenzék téved vagy túlhajt? Nincs-e meg alkotmányunk' törvényhozási szerkezetében a' mérséklő elem, melly inkább feléje hajlik? Angliában Pitt a' leghatalmasabb ellenzék' ellenében is húsz évig birta fentartani ministeriumában magát. 'S nálunk afféle személy-vagy párt-behelyezési

törekvések mint Angliában nincsenek, mi az ellenzék' eljárásait annál részrehajlatlanabb színben tünteti fel. Mi pedig fogalmainak és következtetéseinek józan logicaiségát és következetességét illeti, tagadhatlanul megkönnyíti azt nála, ügyének melly mellett küzd, állandó és örök igazságú alapja, tudniillik az emberiség' ügyének alapja, melly mellett sophismákkal víni fölösleges, sőt méltatlan eszköz fogna lenni.

Ha igaz az, hogy pusztán írott és nem életet lehelő alkotmány, csak váz, melly népet boldogítani nem képes; ha ennek boldogítása különösen elégteltségben és a' felőli meggyőződésben fekszik, hogy alkotmányos szabadsággal, étellel bir és őt törvények nem pedig önkények kormányozzák: úgy a' kormány legbiztosabban teheti népét az által elégteltté, boldoggá, ha érdekeinek éber őrét, az ellenzékét nyugtatja meg a' felől, hogy végrehajtó és igazság — kiszolgáltató hatalmának minden lépése törvényes és alkotmányos. Azon kormány, melly az ellenzékét alkotmányos eszközeitől megfosztani törekednék, azon gyanúra fogna szolgáltatni okot, hogy absolutismusra törekszik. És nem dicsőbb, nyugalmasabb-e, szabad, elégtelt, boldog nemzetet kormányozni, mint nem nemzet' életéből, szükségéből kifolyó reátolt törvényekkel, vagy törvényen kívül önkényekkel kormányozni elégteltlen szolgai népet?

Innen valóban nem fogná érteni saját érdekét a' kormány, ha megyei, kerületi vagy városi követ-választásoknál arra használná hatalmas befolyását, hogy az ellenzéknek azon edzett férfiai, kiknek tiszta jó akaratjok, fejök és szivök iránt közbizalommal visel-

tetik a' nemzet, kik szilárdságaikról, higgadt és józan tapintataikról ismeretesek, a' követségből kimaradjanak. Veszteni fogna így közvéleményben a' kormány, veszteni tekintetében a' törvényhozó testület, 's már előre veszteni tiszteletességeikben a' hozatandó törvények. Hiszen a' kormány és alkotmányos nemzet' érdekei, bár olykor közelben surlódásban látszanak is állni egymással, távolabban ugyanazonosúlnak, 's csak értetlenség vagy roszakarat különítheti el azokat egymástól. Valamint a' kormány nem akarhat egyebet, mint törvények és alkotmány szerinti kormányzást, úgy a' nemzet és ellenzéke azt óhajtja sőt arra működik, hogy kormánya legyen dicső, legyen erős és szilárd a' törvények' végrehajtásában, az igazság és jogok' védelmében, a' vétkesek' megbüntetésében, és hatalmas a' honnak külellentőli megvédésében.

Szintigy szerencsétlen rendszert fogna követni a' kormány, ha a' hon és kormány' hivatalait, egyedül conservatív-pártiakkal kívánná betöltetni, az ellenzéknek teljes kizárásával. Mi birhatná inkább súlyosztani a' hivatalok' tekintélyeit, mint efféle eljárás? Minél több a' kormányzásban a' burocratiai elem, miszerint az egyes hivatalnokok személyes felelősége, kiválszhatlanul felolvad a' testületi eljárásban, annál szükségesebb a' közbizalmú férfiak' megválasztása, kik a' hivatalos testületek' tekintélyeit a' nemzet' közvéleményénél fentartsák. Mert kínosan döcög ott a' közélet' kereke, hol a' hivatalnokok csak akkor részesülnek bókban és tiszteletben, mikor hivatalos eljárásaikra és kegyeikre szorúlunk! Hűtlen vagy ellen-

séges politicalai párt-e az ellenzék? vagy alkalmatlan? vagy tán ellentétben állnak kormány és alkotmányos élet? Ha talán akadna egy két áellenzéki, ki-hivatalvágyból szájhósködnék, nem akadhatna-e a' más részről aránytalanul több, ki ugyanezen vágyból álhűségeskednék? És nincs-e elég módja a' kormánynak megválasztani, sőt felkeresni az ellenzékéből ázokat, kik a' mellett hogy a' nemzet' bizalmát birják, az ő bizalmát is teljes mértékben megérdemlik? Nem viderabban forognának-e így a' kormányzás' gépének minden kerekei? Valóban a' kormánynak nem legcsekélyebb érdeke: minél több biztosítást és megnyugtatót nyújtani az alkotmányos nemzetnek. Ezért addig is, míg minden hivatalok, személyes és nem testületi felelősséggel köteleztethetnének, óhajtnám hazámban is azt, mit Norvégiában (mellyel inkább szeretem párvonalazni hazámat, mint ángol, — vagy Francziaországgal) irigylendő alkotmánya tart, hogy a' hivatalnokok szintűgy megesküdjenek alkotmány mint Király' hűségére. Ez nem több mint igazság, 's a' két hűség a' becsületes honpolgár' szívében nincs ellentétben egymással.

Az ellenzéki mint honpolgár mindenpártbelit tisztel, míg ennek becsületes jó akarat és meggyőződés, nem pedig mellékes czélok vezérlik működését, 's viszont hasonlót követel ő is. Reményli, hogy előbb-utóbb a' hon' közös zászlója egyesíteni fogja a' politicalai pártokat, 's e' reményében ernyedetlen buzgósággal tartja csatarendét; mert tudja, hogy még ollykori csata-vesztései is nyereségei leendnek egykor a' szeretett hazának. —

Jáy András.

Kelet' népéhez.

Mi vagyunk-e még a' hét vezérnek
Sarjadéki, tiszta szittyavér?
Mi vagyunk-e vére még a' vérnek,
Mellyett ontott a' szent hét vezér,
A' midőn nagy Árpád' nemzetének
Hont szerezni esküt esküvének?

Ők az esküt, a' szentet, kimondák,
'S vérben itták rá az áldomást;
Mi, kikért a' hősi vért kionták,
Elfeledjük a' nagy tartozást?
Vagy tán nem köt, mert nem esküvésünk?
És a' vér, mit ittak, nem mi vérünk?

Itt van a' föld, Karpatok' tövében,
Völgye, halma e' vértől kövér;
A' kaszás derékig áll fűvében,
Dús kalászin áldás a' kenyér;
'S van kizalmas nyája, van borága,
Drága érczet rejt a' bánya' ága.

Itt van a' víz! négy folyó' medrében,
 Dráva, Száva, nagy Dunánk 's Tiszánk;
 Annyi életér a' hon' szívében,
 Mennyi cseppje áldást hozna ránk, —
 Itt a' tenger, ör gyanánt a' szélén,
 Mint egy isteneszme terjedékben!

'S itt a' nép is! melly nyolcz századon túl
 A' nemessel együtt vérezék,
 Melly ekéhez, kardhoz egyaránt nyúl,
 A' hogy a' harczi kéri vagy a' bék;
 Itt van a' nép, vére még a' vérnek,
 Sarjadéka a' szent hét vezérnek.

Ím de a' föld, olly gazdag magában,
 Mért virágzék csak felére fel?
 Mert a' föld lenyűgző bérigában,
 Mert a' nép rajt bérigát visel;
 Mert a' földön ég' malasztja mellett,
 Emberátok' vad burjána termett!

Ím de a' víz, négy folyód' zugása,
 Többször átok, mint áldás, mit ad;
 Négy szilaj mén' ádáz nyargalása,
 Melly kocsit kocsissal elragad;
 'S tengerünket ész és kor' daczára
 Tétlenségünk' vas lakatja zárja!

És a' népet megtöré igája,
 Nyolcz száz évet könnyel áztatott;

És ha van, tövisből van virága,
 És ha vet, magának vet magot?
 Láthatára sűrű, vastag éjjel . . . .
 'S fáklya nincsen, melly oszlassa széjjel.

Mi vagyunk-e, mi vagyunk-e, kérdem:
 A' nagy Árpád' sarjadékai?
 Mi vagyunk-e, megváltatva véren,
 Ős elődink' méltó fiai?
 Kik, midőn véren hazát szerzének:
 Nagy, dicső nemzetté esküvének?

Az elődök a' törvényt kimondák,
 'S megtarták' az eskü' szent szavát:
 Hogy, kik mint ők, véröket kiontják
 Légyen egy a' nagy nemzetcsalád, —
 És, ki híven küzd a' köz hazáért,
 Köz javából egyaránt vegyen bért.

Mi a' törvényt, esküt és a' népet
 Megvetettük sok száz éven át;
 Jog fölé a' kény' hatalma lépett,
 'S szörnyen megcsonkult az őscsalád!
 És a' földön, vízen és a' népen
 Isten' átka fekszik szörnyüképen!

Föl tehát, ha még egy szikra benned,
 Föl, keletnek népe, tette fel!
 Öseidnek lelke még-e lelked,
 Megmutatni új, nagy esküvel.

És az eskü szent zsolosmaképen
Kárpatoktól Adriáig érjen.

Oldassék meg a' földnek bilincse,
A' tulajdon szent legyen 's örök;
'S léssen a' föld népeidnek kincse,
Színarany az istenadta rög; —
A' mi szárnya a' madárseregnek,
A' szabad föld az a' nemzeteknek!

Fékre vedd a' víznek tombolót,
A' világnak nyisd meg kapuját —
Öt világrész lássa lobogóid',
Lássa gályáidnak árboczat, —
Tenger a' föld' vére — lüktetése
Népek-és hazáknak érütése.

És a' nép, melly vér a' régi vérből,
Nyerje vissza régi részjogát:
Osztalékát vízből és kenyérből,
És a' törvény' védő paizsát;
'S mert téhert visz, oszt a' köz hazáért:
Köz-javából egyaránt vegyen bért!

És te isten, a' véghetlen égben,
Magyaroknak védő istene!
Szentessisd meg összes összeségben
A' mi esküt a' nemzet teve, —
Add hozzá az ember' legfőbb kincsét:
Szabadítsd fel — a' szellem' bilincset!

'S fény, dics árad Árpád' nemzetére,
Melly megérté vére érdekét;
Vagy halál lesz hosszú büne' bére,
Mint ki elvetette istenét —
És betelve ezredévi átkunk:
Hogy magunktól jőjjön pusztulásunk!

• Garay János.

A z e s k ü d t s z é k e k r ő l .

Országgyűlési beszéd.

Szepes' követe, ki előttem közvetlen szólott, érti a' tárgyat, hiszen másfél évig fáradozott körülte; tudjuk, miképen e' II. rész szerkesztésében neki nevezetes része van. Ezért természetes, hogy eltalálta a' helyes tért, azt állítván, mikép itt nem az kérdés, vajjon hasznos-e az esküdtszék political intézetnek, hanem az, vajjon jogintézetnek jó-e, mert bölcs törvényhozónak nem szabad a' statusintézetek' hivatásait összezavarni, azért mivel egy intézet birói czélnek megfelel, belőle nem következik hogy political intézetnek is alkalmaztassék, és viszont azért mivel az intézet political tekintetben üdvös, nem következés, hogy mint jogintézet is az legyen.

És én e' téren fogadom el a' kihívást, 's reménylem bebizonyíthatni, hogy az esküdtszék bir a' jogintézet' minden kellékeivel. De valamennyi fejtegetéseiben az érdekes követet nem fogom követni. Tárgy fölötti ítéleteink sok részben függenek azon szemponttól, mellyből azt tekintjük, 's én álláspontra vezet-

tetni magamat nem engedem, hanem ezt választom magamnak, mert Szepes' követének megszokott tacticája, sőt már természete, a' tárgyakat nagyszerűségetől mezfosztani, olly pontról mutatni feléjük, honnét leghiányosabban tűnnek fel. — A' gyönyörű képes előbb összetépi apró darabokra, és aztán felkiált: íme e' kép az, mellyet ti csodáltok? ez az melly titeket lelkesedésre ragadott? És aztán mind kevés pillanatok előtt tevé, mámorral vádol bennünket, mert mi a' pyramis' tövéhez álltunk, 's bámuljuk a' roppant műves, ő pedig messze távolságból tekintvén felé, azt egy kis pontnak látja.

Én a rendes birák' három nemét ismerem: örökös birák választhatók időszakonként, és az esküdtek. 'S miután vannak státusok, mellyekben az örökös birák, 's vannak mások, mellyekben a' választhatók nem épen rozszúl feleltek meg hivatásaiknak, én azon, hogy némelleyek az esküdtszéktől kétkedve vonakodnak, olly igen nem csodálkozom, annál kevésbbé pedig, mert theoria' útján mind az örökös, mind a' választható birák' eszméjére eljutni könnyű. Kiben túlnyomó azon rozsak' félelme, mellyek a' választással együtt járnak, millyen a' pártfüggés, az örökös és elmozdithatlan birót kíván; kiben azon rozsak' félelhne túlnyomó, mellyek az örökösséggel járnak együtt, millyen az önkény, az választható birót kíván. Ellenben az esküdtszék' intézetére az emberek nem theoria' útján jutottak 's jutnak el, ez nem bölcsék' találmánya, hanem az élet' szülötte és a' közönséges józan észé, mellyen alapszik, azért ez nem

annyira elméletek, mint élet és tapasztalás által igazoltatik, 's hogy valaki által megkedveltessék, szükség biznia a' józan észben, szükség ismernie az életet. Mert épen az élet bizonyítja, hogy büntetteknel legjobb bíróság az esküdszék. A' történet nem mutat példát, hogy tökéletes szabadság volt volna esküdszék nélkül, nem mutat példát, hogy hol nincs szabadság, ott esküdszék volna, vagy ha van, csak név szerint, lényege nélkül van, avagy a' szabadság nyomban követi.

És e' történeti igazságból kettő következik; tudniillik hogy a' büntető eljárás a' népszabadsággal kapcsolatban van, és hogy esküdszék nélkül a' szabadság mindenütt veszélyeztetve volt. Igen, rosszúl szerkesztett, gyors elmarasztalásra számított titkos eljárás, fegyvere a' zsarnoknak; melly eljárás az ártatlanul vádlott' lehető legnagyobb biztosítására van irányozva, csak az a' polgárok' szabadságának leghatós bálma, mert csak ott él szabadság, hol hamis vádló nem diadalmaskodhatik, hol nem párt ül 's ítél a' birói székben, hol áldozatul az ártatlan nem eshetik, ha vesztére bár a' fejedelmek 's hatalmasok áhitoznak is. 'S e' garantiákat csak az esküdszék nyújtja, e' tizenkét láthatatlan bíró, mellyet a' megvesztegető szeme nem talál föl, 's a' hatalom' keze nem ér el, mert ők bár a' nép közt vannak, de ki nem ismerhetők egész azon pillanatig, midőn az igazság mérlege kezökbe adatván, hallanak, fontolnak, határoznak, és ítéletet mondanak, 's ezután eltűnnek rögön, és újra elvegyülnek polgártársaik' sokaságában.

T. KK, RR.! az országos választmány' jegyző könyvében és a' külön véleményben e' kérdés annyira föl van világítva, hogy fejtegetésében itt mi sokkal rövidebbek lehetünk, miután azok itt fölolvastatván, úgy lehet vennünk, mintha itt mondattak volna el. De egyébiránt is ez azon kérdések közé tartozik, melyek nagyobb terjedelműek, semhogy egy beszéddel kimeríthetnének. Tehát én is csak néhány okot hozok föl, melyek által az esküdszék támogatathatik, mindig összehasonlító tekintettel lévén egy részről az örökös, más részről a' választható bírákra.

A' Szepesi Követe által kijelelt téren maradva, nézzük tehát, valljon az esküdszék mint jogintézet megállhatt-e?

Jó bíróban megkivántatik, hogy legyen független, részrehajlatlan 's itélni képes. 'S kérдем én, az örökös, bár elmozdíthatlan bíró nincs-e markában a' végrehajtó hatalomnak, mellytől függ a' kinevezés, a' fölebléptetés, jutalmazás és megtorlás' ezer neme, 's nem fölötte kevés-e azon emberek' száma, kikre sem a' csábítás, sem a' rettentés nem hat? 'S a' választható bírák viszont, ha egy részről függetlenek is a' hatalomtól, más részről nem válnak-e könnyen pártok' játékvá? 'S nem mutatja-e a' tapasztalás, hogy gyakran párt 's political érdek foglalja el a' bírói széket, honnét csak az igazságuak kellene szólni? Az esküdszék ment mindkét tökéletlenségtől, mert a' hatalomnak nincs elég ideje sem rettenteni, sem ígérgetni, miután a' visszavethetés' jogánál fogva csak az utolsó időben tudhatni meg, kik lesznek az ítélő esküdttagok,

's nem hihető, hogy a' mindig változó esküdtek' függetlenségét úgy meggronthassa, mint az állandó 's kevés számu bírakét; — mert más oldalról [a' néptől sem érezhetik magukat függésben; mert esküdtté őket nem választás, hanem törvény tette, 's tudják, hogy a' mint az ítéletet kimondták, bírak lenni megszűntenek. — Nem tagadom, hogy magas jellemekre találunk az örökös 's a' választott bírak közt is, kik tisztábbak voltak a' hatalmasoknál, erősbek a' népnél, de ez nem szabály, hanem csak kivétel; azt sem tagadom, hogy az esküdteknél is akadhatni botlásra függetlenség' tekintetében, de ez itt épen úgy kivétel; mint amazoknál kivétel ennek ellenkezője volt. Az esküdtszékekben benne van az örökös bíró 's a' választott bíró' eszméje, mindkettőből az a' mi jó, tudja minden, hogy a' nép ítél felette, de senki nem tudja, ki ítél a' nép közül.

Ezekután magában értetődik, hogy melly bíró nem független, az nem lehet részrehajlatlan sem. De ezek csak a' részrehajlásnak külső okai, vannak belső okok is, mellyek a' bírának nem helyzetéből, hanem egyedi természetéből származnak, például; midőn a' bíró megvesztegetés miatt, vagy bármi szenvedélyből lesz részrehajló. Valljon a' megvesztegetésnek nincsenek-e kitéve, 's mivel kevesen vannak, nincsenek-e igen kitéve mind az örökös, mind a' választásbeli bírak, amazok ugyan kevésbbé, mivel állásokban biztosítvák örökre, ezek inkább, mivel hivataluk ingatag? Valljon a' vádlott nem válhatik-e sokkal könnyebben az ítélők' boszujának, 's másféle indulatainak martalékává mind

az örökös, mind a' választás' alá eső biráknál, ezeknél ugyan kevésbé, mivel féltik jövődjüket, a' megmaradásra pedig a' becsületesség 's igazságszeretet legjobb politica, amazoknál inkább, mivel elmozdítatlanok? Igaz, a' nyilván sokszor csak fedezheti, de nem gátolhatja meg az áldozatot; teljes biztosítékot a' birák' részrehajlatlansága ellen csak az esküdt-szék nyújt; a' megvesztegetés ellen a' lehető esküdtek' nagy száma 's bizonytalansága által, mert egy egész és tehetős néposztályt ki birna megvesztegetni? Másféle indulatok és érdekek ellen pedig a' visszavethetés' joga által, mert a' vádlott mindazokat visszavethetvén, kikben nincs bizodalma, úgy szólván, saját választottai által ítéltetik el. 'S ez olly jog, mi a' kevés számú törvénytudó biráknál nem gyakoroltathatik, pedig az igazságos ítéletre szükséges, hogy a' vádlott mindazokat eltávolíthassa a' birói székéből, kiket bármi okból ellenének, vagy ellene elfogultnak hisz, még pedig okadás nélkül eltávolíthassa, mert az efféle okok többnyire olly természetűek, hogy nehéz taglalni 's bebizonyítani.

Mi az esküdtek' képességét illeti; jegyezzük meg, hogy ők csak a' tény 's annak bűnössége felett ítélnék még pedig meggyőződésük és nem megtanulandó pozitív szabályok szerint. Tehát, hogy a' biráknak több tudományuk van, az esküdtek ellen ez semmit sem bizonyít, mert nekik nem tudományra van szükségök, hanem tiszta lelkiösmeretre, józan észre és élettapasztalásra, és hogy az ezek szerint ítélő polgárok helyesebben ítélnének a' biráknál, annál inkább elhihetjük,

mennél bizonyosabb az, miképen a' nép legnagyobb része tetteiről — ezeknek elkövetésekor — azon nézettel volt, miből azokat polgártársai megítélik, és nem azzal, miből azokat a' tudományos bírák tekintik. Itt a' léleknek csak azon tehetsége kívántatik meg, melly meggyőződés szerzésre a' mindennapi életben még kívántatik, és a' józan ész párosulva függetlenséggel, részrehajlatlansággal, bizonyosan jobban eltalálja a' valót, mint a' függés 's részrehajlás' befolyása alatt ítélő törvénytudor, kivált ha azt is meggondoljuk, hogy gyakran a' tudomány az emberben a' mint nő, a' szerint fogy a' józan élettapintat, hogy az állandó bírák apródonként megszoknak minden vádlottban bűnöst találni.

Egyébiránt íme most jutunk azon alapra, min az esküdtszék észszerű és szükséges volta épül.

Tudniillik: bűnösnek valaki vagy azért ítéltetik, mivel a' törvény által eleve kiszabott próbák 's jelek megvannak, vagy azért, mivel a' bíró a' látottak 's hallottak után meggyőződött fölöle. De kérдем: sikerült-e már embernek csak messziről is tökéletes bizonyítási theoriát fölállítani? Lehetséges-e minden próbának, jelenségnek, valóság-mérőt készíteni? A' bűnök' száma 's neme olly sok, az azokat kísérő körülmények olly végtelenek, hogy millio különbféleséggel fordulván elő az esetek, lehetetlen általános mértéket találni, mert nem levén két eset tökéletesen hasonló egymáshoz, minden esetre külön szabály kellene, és a' mint egy franczia író elmésen kiszámítá, pusztán csak azon viszonyok' előadása, melyekben a' lopás elkövettethetik, 20 millió kötetet töltene be. Már

most, valljon a' vádlott abban talál-e nagyobb biztositékot, ha a' törvényhozó által föllállított mérték betelik, vagy abban, ha a' szabad lelkiösmeretes polgárok' meggyőződése telik be? Kétségen kívüli, hogyha az állandó bíró kötve van irott szabályhoz, sokat halálra ítél, kit bűnösnek nem hisz, sok fog szenvedni csak azért, hogy a' szabályoknak elég tétessék, vagy hol ezek ellenkeznek, meggyőződésével, ezt tartozzék követni? Igen, mi azt mondjuk, de midőn az ellenvéleményűek is ezt mondják, akaratlanul is a' meggyőződést ismerik el legbiztosabb ítélőnek. Mi azonban csak az esküdtek' meggyőződésében bizunk, mert csak ezek igazán függetlenek, részrehajlatlanok, és csak ezeknél gyakorolható a' visszavethetés' joga, mi által ellentől 's pártérdektől megtisztítván bíráimat, leginkább hihető, hogy kiket bíráimul választék, azok igazságosan fognak fölöttem ítélni.

Tehát míg nincs helyes bizonyítási rendszer az állandó bírák' kezében, 's ez nem lesz soha, addig legbiztosabb menedék pártatlan polgártársaink' meggyőződése; amazok ítélnék egyformán ugyan, de némileg vakon, mint autocratok, ezek különféleképen ugyan, de szabadon, és az esetek különféleségének természete szerint, mint eszes lényhez illik. Minden esetre vigasztaló azt mondhatnunk, miképen ellenfeleink sem állítják, hogy az esküdtszék' ítéletei nem volnának olly méltányosak 's igazságosak, mint az állandó bírákéi, de mi állithatjuk azt is, mit az állandó bírák' védei nem állithatnak, tudniillik, hogy esküdtszék' ítéletének folytában ártatlannak vére még soha nem ontatott, és

azt hiszem, ez roppant fontosságu tekintet, meggondolván, hogy más bíróságok mellett az ártatlanság sem biztosít gyalázat és hóhérpad ellen. Mint minden nagy és szabad intézet, az esküdtszék is számos ellenvetésekkel ostromoltatik. Ismerem azoknak számát 's némelyeknek erejét is megismerem, 's czáfolataikba nem azért nem ereszkedem, mintha megeczáfolhatlanok volnának, hanem mivel igen számosak azon időhez képest, melly engem a' tanácskozásokból illet.

Ismerem azt, hogy mivel törvény által kiszabott próbákhoz az esküdtek nem kötvék, ítéleteikben, nincs egyedség, de erre azt jegyzem meg, hogy ítéletekben jó az egyedség, de fő az, hogy bennök igazság legyen.

Ismerem azt, hogy az esküdtek gyakran feloldják a' vádlottat; de erre azt jegyzem meg egy részről, hogy például: Parisban 1804 — 1805-ig az esküdtszék a' vádlottak' egy negyedét, a' specialis bíróság egy harmadát oldá fel, 1819-ben a' franczia kamarákban az igazság-minister is alaptalannak nyilvánítá ez ellenvetést hivatalos adatai' nyomán; más részről, miután a' feloldás magában nem hiba, hogy ez hibának mondathatnék, azt kellene előbb bebizonyítani, hogy olyanokat oldoznak fel az esküdtek, kiket belsőképen bűnösnek vallanak, és ha a' bírák' igazságszeretetének mértéke a' számos elmarasztalás, úgy az az 1793-ki forradalmi tribunal nagy magasztalást érdemel, minek magasztalását én már political szinezetöknél fogva sem Szepes, sem Sopron' követeitől nem várom.

Ismerem azon ellenvetést, hogy az esküdtszéktől

nincs fölebbvitel, de erre kettőt jegyzek meg, egyik, hogy rendkívüli esetekre, midőn véleménye szerint ártatlant vélne marasztaltnak, az állandó bíróság felhatalmaztathatnék az ügyet más esküdszék' elébe utasítani; másik, hogy ha ez nem volna is a' bíró' függetlensége, részrehajlatlansága, a' visszavethetési jog, az egész eljárásnak közvetlen színről színre való szemlélete, a' nyilvány, a' szóbeliség sokkal lényegesebb biztosítékai a' vádlottnak a' fölebbvitelnél, hol a' felsőbb bíróság holt betűkből 's könnyen meghamisítható iratokból 's egy harmadiknak előadása után kénytelen ítélni.

Ismerem azon ellenvetést is, hogy az esküdtek eltérhetnek a' törvénytől, talán önkényből, talán mivel a' törvény ellenkezik meggyőződésükkal, de erre szabad legyen megjegyeznem, hogy az esküdteknek a' közrend' fenállása szinte érdekekben áll, hiszen ők éppen azon osztályból valók, melly a' nép' magvát teszi; szabad legyen megjegyeznem, hogy ez csak ott történhetik, hol a' büntető törvény nincs összehangzásban a' néperkölcscsel, 's ez esetben a' törvényhozóra nézve nem lehet alkalmasabb figyelmeztető az esküdszéknél, melly egyszersmind az élet, emberiség és a' törvények' hiányai közt mint közvetítő, 's néha mint szabadító lép fel. De hiszen az esküdtek arra tesznek hitet, hogy lelkiösméretök 's meggyőződésük szerint ítélnek, lehet-e tehát kívánni tőlök, hogy az ellen ítéljenek? Kérdek én bárkit, valljon mellyik cselekszik emberileg igazságosan, az angol törvényhozó-e, ki két forint' eltolvajlásáért halált rendel, vagy

az angol jury, melly a' bűn 's büntetés közötti irtózat-
 os aránytalansága miatt nem mondja ki a' bűnöst?
 En igen a' törvényszerűség' embere vagyok, 's fáj-
 dalommal szemlélem kormányunknak 's példája után
 nemzetünknek azon jellemvonását, miszerint mindeddig
 nem tanulta meg a' törvényeket tiszteletben tartani, 's
 azoknak hódolni, de véleményem szerint az efféle igazí-
 tók az emberi intézetek tökéletlen gépezetében elke-
 rülhetlenek, mert törvény és igazság a' statusokban nem
 mindig egy.

Sokan 's a' többek közt Szepes és Sopron' követe
 is abban helyeznek nagy erőt, hogy az esküdtszék nem
 lesz nálunk judicium parium, ha t. i. pusztán csak a'
 nemességből fog alkottatni, ha pedig az esküdti padon
 ur és jobbágy, tanult és tudatlan együtt fognak ülni,
 ezek holt eszközökké válnak amazok' kezében. De
 figyelmeztetem az említett követ urakat, miszerint az
 esküdtszék' eszméjével ellenkeznék ugyan, ha annak
 tagjai egyetlen néposztályból választathatnának, melly
 ekképen birói kiváltsággal ajándékozhatnék meg a'
 többiek felett; azonban tévednek azok is, kik a' pari-
 tást az esküdtszék' tagjai és a' vádlott közt igen
 lényeges kelléknek tartják; mert e' szerint majd azt
 kívánná a' következetesség, hogy nemes felett csak
 nemes, mesterember felett csak mesterember, pap
 felett csak pap, zsidó felett csak zsidó, sőt leány
 felett csak leány ítéljen, pedig a' paritásnak igaz
 értelme nem egyéb, mint az, hogy a' vádlott a' nép'
 nevében szabad és független polgárok által ítétes-
 sék el.

'S kérдем különösebben Szepes' követét, valljon midőn azt mondjuk ki, hogy az esküdszék nem csak nemességből fog alkottatni, valljon azt mondtuk-e ki, hogy urával legszegényebb jobbágya a' képes emberrel a' leghülyebb fog itélni? valljon az igazságszolgáltatásnak érdeke, 's társas viszonyaink' tekintete nem szab-e előnkbe határt, 's ha a' tisztességek' körében csak annyira terjeszkedünk ki, mennyire a' megyei kihágásokról szóló munkálatban kiterjeszkednénk, ha esküdszéki képességgel azokat ékesitenők fel, kik az illető törvényhatóságokban választó képességgel birnak, nem lenne ezzel is megdöntve azon ellenvetés, hogy egy néposztály itél a' többi felett, 's egyszersmind mentünk-e odább és alantabb, semmint az igazság' kellékeivel megférti? Ugy látszik, Szepes' követe a' nép' józan eszében nem bizik semmit, úgy látszik, belátást ő csak azoknál tesz fel, kik drágább öltözetben járhatnak, pedig ha a' magyar nép keletiesen lomha és lassu is, de e' hibával együtt jár a' megfontolás, a' meggondolás' erénye, 's ha az érdemes követ viselt vala járásbeli hivatalt, fogta volna tapasztalhatni, a' nagyobb községek' előljárói néha milly egyszerű 's jó ítéletet hoznak, mellyekben, ha a' törvényszerű igazság olykor hiányzik is, de majdnem soha az aequitas mi az igazságnak legmagasb eszméje 's mit az érdemes követ annyi hévvel védett a' kegyelem - jog feletti vitéban, mellynek ezen kívül nincs más megállható alapja, 's ime most azon eszmét egészen feledni látszik.

En tehát teljességgel nem érthetek egyet Szepes'

követével, ki néposztályink egymásközi viszonyai miatt nem véli az esküdtszéket behozhatónak, amennyivel kevésbbé lehetek pedig vele egy értelemben, mivel ő nép iránti engedményeiben előttünk csalóka körben forog, mert midőn népbiróságot sürgetünk, nép-képviselőt ajánl, midőn azt sürgetjük például a városokban szűk képességi ráját kíván, úgy hogy beszédeiben a nép mindenütt ott van, de javaslatiból mindenütt kiesik. Nem érthetek vele egyet abban sem, hogy mi még nem vagyunk érettek 's eléggé miveltek az intézet' elfogadására, mert a' melly osztályból fognak az esküdtek választatni, az a' külföld' esküdteinél saját tapasztalásom után állithatom, alacsonyabb fokon nem áll, 's ne feledjük el azt sem, miképen a' közélet' gyakorlati tapintata 's ismerete nálunk sokkal számosabb polgároknál van elterjedve, mint például a' német föld' valamennyi statusaiban. És bármit állítanak Szepes és Soprony' követői, én azt vallom, hogy ha van alkotmány, mellybe könnyű beszólni az esküdtszék' intézetét, ilyen a' miénk. Hiszen eltérve attól, hogy biráink a' megyékben eddig csak nemesek lehettek, valljon melly országnak birái közt van annyi hasonlatosság, mint táblabiráink' testülete, az esküdtszékek, az az a' perbefogást megrendelő közgyűlés, 's a' vád-jury törvényszéki táblabiráink, 's az ítélő jury közt? 's nincs-e minden megyében 100—500 független táblabíró, kik mind nemesek ugyan, de nem mondhatni rólok, hogy ming törvénytudók is volnának? 'S e' független birák' száma országsszerre nem megy-e föl 8—10,000-re. Ne füg-

getlen táblabíró, kik mind nemesek ugyan, de nem mondhatni rólok, hogy mind törvénytudók is volnának? 'S e' független bírák' száma országszerte nem megy-e föl 8—10,000-re. Ne függjön kinevezésük a' főispántól, 's ne legyenek kötve nemes-séghez 's törvénytudáshoz, ítéljenek sorban sors szerint, és meggyőződésökhöz képest, hozassék be a' visszavethetési jog, és íme e' módosításokkal az esküdtszék közöttünk fel van állítva, mert az alap elem t. i. szabad és független emberek' ítélete jelen van alkotmányunkban.

Még Sopron' követéhez intézek néhány szót, ki Jordán pörére szerencsétlen órában hivatkozott. Én is figyelemmel kísérem ezen férfiú' sorsát, ki az 1830-diki franciaforradalomnak egyik szülötté német földön, kinek tollából folyt a' khurhesseni alkotmány' kinek ünneplésére midőn haza utazott az első diaetáról, meghúztak a' harangok. 'S a' kormány nem feledte el bűnét, mi abból állt, hogy a' szabadságnak ő vala egyik átültetője, üldöztetett azóta mindig, 's hoszas pör' zaklatása után most végre öt évi rabságra íteltetett állandó 's titokban ítélő bírák által, ő, az alkotmány-író. Azt mondja Sopron' követe, hogy az örökös bírák sem rettegik a' nyilványt, mert íme Jordan' pörét maga a' kormány adá ki nyomtatásban? Igaz, kiadta, de csak annyit adott ki belőle, mennyit kiadni saját igazolására jónak vélt. 'S nyilvány ez? Őszintesség ez? Én pedig azt állítom, hogy a' kormány bűnét vétékkel, rosszat rosszabbal tetézett, mert igazságtalanul előbb a' titok' leple alatt elma-

raszaltatta, 's még felül rá most elámitja a' közönséget.

Poroszország rajnamelléki tartományait is emlegette Sopron' követe, 's fejtegeté, miképen minden népekben lévén a' szabadságnak üsztöne, annak rés (ventil) kell, ilyen nálunk a' megyei szerkezet, ilyen ama' tartományokban az esküdtszék intézete. Miután a' ventil valami szükségtelennek kibocsátására szokott használtatni, úgy látszik, hogy Sopron' követe az esküdtszéket olly résnek tekinti, mellyen a' nép' kebléből a' szabadság' vágya kipárologhat; de ha e' hasznat tulajdonítja az esküdtszékeknek az érdemes követ ur, igen csálatkozik, mert a' szabadságérzetet ez nem vezeti ki a' népből, sőt inkább annak vérébe önti. Egyébiránt miután csatornának is nevezte az érdemes követur, meglehet, mikép ez intézetének kétféle, tudniillik szabadságkibocsátó és bevezető hasznat tulajdonit, a' mi a' ventilen kiömlik, az a' csatornába visszafoly.

Minden esetre köszönöm az érdemes követurnak, hogy nekem alkalmat adott közelebb megvilágítani az esküdtszék 's polgári szabadság közötti belső kapcsolatot.

Ha az esküdtszék mint jogintézet ostromoltatik is, úgy mint political intézet még ellenei által is magasztaltatik, mert hasznai valóban nagyok és lélekemelőek, tekintessék akár mint, melly a' népet neveli, akár mint melly a' szabadságot hatalmasan óltalmazza. Az esküdtszék által a' törvényszéknek mind tisztelete, mind ismerete 's átalában a' jognak 's rend-

nek eszméje sikeresen terjesztetik a' polgárok közt, ébren tartja 's táplálja a' közszellemet, mi szülője a' szabadságnak 's jólétnek, ezenfelül a' kötelesség' gyakorlata a' polgárokbán bizonyos méltóság és önbecsérzetet költ fel, melly nem csak jelleméhez tartozik a' szabad embernek, de életboldogságát is öregbíti. 'S valljon hogy ne becsülné magát az ilyen polgár, midőn látja, hogy párt, ármány, önkény minden hivatalnokot megdönthet, de őt attól, hogy az igazságszolgáltatásban részt vegyen, meg nem foszthatja? hogy ne adna neki szabad emberhez illő bátorságot annak tudása, hogy bár helyzete alacsony, mégis őre polgártársai' becsületének, véde ártatlannak a' hatalom, a' kajánság ellen, 's félelme a' bűnösöknek? Ha az esküdtszék nem terjesztené a' jogismeretet, 's ha nem ébresztené a' közszellemet 's függetlenség' érzetét, ha nem szülne bátorságot, erőt, önérzetet, honnét van az a' nagy különbség, politicalai érettség 's törekvés' tekintetében Poroszország rajnamelléki és egyéb tartományai közt? ha az esküdtszék nem felülmúlhatlan gát az ellen, hogy a' hatalom tetszése szerint válogathassa a' nép közől áldozatait; honnét van az, hogy egy részről, hol e' nép ez intézetet megszerezheté, azt kezeiből kicsikarni nem engedte, 's az okos despoták is elvenni nem merték, bár javítgatás' színe alatt megrontották, és hogy más részről az autocraták annak behozatalát még soha és sehol nem engedték meg?

E' történeti tény kiáltja leghangosabban, hogy az esküdtszék az ész' szülőtte 's a' szabadság' társa.

Igen az absolutismus ez intézettel nem fér össze, szabad alkotmány pedig nem állhat fen nélküle; midőn Romában a' népbíróság a' császárok alatt elenyészett, utána a' polgári szabadság is nem sokára sírba szállt; mert a' kettő együtt él és hal; ezt csak a' szabadság' ellenei rettegik és gyűlölik, de tisztelik, sőt imádják annak baráti, mert a' szabadság ebben menedéket talál még akkor is, midőn romlottság 's felekezeteség által minden más védintézete fölforgattatott, mert ebben maradhatt fen legtovább a' nép' életerejének utolsó szikrája, melyből lassú fejlődéssel 's terjedéssel a' szabadság még újra születhetik.

T. KK. és RR. a' sokszor mondott, az unalomig ismételt igazság végre nem látszik olly fontos igazságnak, de bár vált légyen mindennapivá, mégis igaz az, hogy szabadságunk' fentartója az elmúlt századokon keresztül megyei szerkezetünk volt; ha még bele oltjuk az esküdtszék' intézetét is, azaz ha a' birói hatalom, úgy a' kormány, mint a' pártok' befolyása alól kivéttetik, ha az igazság' mérlege ollyan szabad és független polgárok' kezébe adatik, kik, mind a' vádlottól, mind a' vádlótól egyenlő távolságban állanak, akkor lehet hazánk e' nemzet' temetője, de szolgák' hazája soha nem lehet.

Az esküdtszék' elfogadásának esetében, a' teendőkre nézve véleményem oda megy ki, hogy miután nem egy-két elv az, a' mi az esküdtszék' lényegét teszi, hogy miután ha teljes utasítást akarnánk adni, 's öntudatosan azoknak részletes megvitatásába kellene bocsátkoznunk, mi napokat kívánna, a' választ-

mány részletesb utasítás nélkül küldetnék ki, hiszen, midőn az a' legtökéletesbnek szerkesztésén fog igyekezni, bizonyosan a' kivihetőséget sem veszti szem elől 's a' KK. Rknek is könnyebb lesz a' kész munka fölött vitatkozniok. A' választmány tagjaira nézve pedig úgy vélekedem, hogy ezuttal ne folyamodnánk titkos szavazathoz, hanem miután az orsz. választmányban Tolna, Posony, Szepes, Borsod, Csongrád Torontál megyék, a' veszprémi káptalan, Nagyszombat, Korpona városok' követei részt vettek, 's így ezek által a' megyékből minden kerület, 's az egyházi rend 's a' város is képviselve van, az esküdtszék' kidolgozásával ezek bizatnának meg, mert miután a' követurak más fél évig foglalkodtak a' tárggyal, nem csak remélhetjük, hogy jó munkát készitenek, hanem, hogy jó munkát hamar is készitenek; — 's e' körülmény most már az országgyűlés' 8-dik hónapjában nagy figyelmet érdemel.

Szemere Bertalan.

Mi baj?

**Mi ok, hogy tégedet
Kell féltennem,
Mi kéne még neked,
Én nemzetem?**

**Földed bort és búzát
'S aranyat ád,
Még is szegény fejed
Szükséget lát.**

**Az arany kirepül
Fejed Felett,
Vad éhség néz veled
Farkasszemet.**

**Kit egykor gyűlölél,
Most kedvesed,
Még a' pityóka is
Rajtad veszett.**

És pénzed soha sincs,
Csodálatos!
Pedig még vized is
Aranyat hoz.

Gondolkoznál - e már
Mi adna pénzt?
Tégy mint más nemzetek:
Végy kölcsön — észt.

Szabadságod dicső,
De magtalan;
Üdv nem terem sötét
Árnyékiban.

Törvényid száma nagy,
Ki tartja meg?
Betegség ez a' sok
Törvény neked.

És volna szép Dunád,
De berekedt,
Végén egy jó barát
Hurkot vetett.

Széles határod is
Görcsöt kapott,
Mind inkább befelé
Vonogatod.

Mi lelt, beteg vagy - e,
 Mi kéne még,
 Mit adjon, hogy üdülj,
 A' kegyes ég?

Rosz gazda vagy, szegény,
 Jó nemzetem,
 Gazdálkodásodat
 Nem szeretem.

Kivánod a' mi nincs,
 'S nem kapható,
 'S mid van, kezed között
 Olvad mint hó.

Hol a' hű szorgalom
 'S szent indulat,
 Emelni 's védeni
 Országodat?

Helyt adni másnak is
 A' jog' terén,
 'S nem túrni a' jogot
 Bitor kezén?

De mind ez még se baj,
 Ha lelked van,
 Ha lelked csábokért
 Nincs áruban;

Ha lelked ébren áll,
Jó 's rossz napon,
Világol és hevít
Munkáidon. —

Ha ezt is eladod
Jó éjszakát,
Nincs isten, a' ki le
Tekintsen rád.

Vörösmarty.

Az 1802^{ki} országgyűlés' történeti vázolata.

A' nagy korzfi' geniusa és szerencséje ismét tönkre tette Ausztriának nagy erőfeszítéssel összegyűjtött seregeit. Lombardia másodszor is cisalpini köztársasággá lőn. Az ellenség' 300 ezernyi győztes seregei minden felől közeledtek Bécs felé; 's előhadai attól már csak húsz mérföldnyire portyáztak. Csak gyors békekötés menthette meg a' fővárost, és a' békét Ferencz 1804 Febr. 9^{én} Lunevilleben, bár nagy áldozattal, meg is kötötte. —

A' világharczok' zaja mindeddig távol viharzott el honunk' határaitól; súlyok mindazáltal Magyarországot is többféleképp terhelte. A' segedelmek, melyeket az ország veszélyben forgott fejedelmének, országgyűléseken 's azokon kívül, a' rendes hadi adón felül, nyujtott, 1800 végéig mintegy 30 millio ftra 's 200 ezer katonára mentek. Ehhez járultak a' két nemesi fegyverrekeles' tetemes költségei, melyeket kivált 1797-ben egészen az ország viselt. Súlyosbitá e' terheket az, hogy a' háború' folytában az ország

rosz termés miatt maga is több ízben szükséggel küzdött; 's ennél fogva amaz egyetlen, csekély jövedelmi forrás is kiapadt, melyet különben némelly nyers természetmények' kivitele képezett, mert a' kereskedelem' más ágai a' gyarmati vámrendszer 's többféle egyedárusságok által lenyűgözve pangottak. De mind ezeknél nyomasztóbban hatottak a' hazára ama' financzmunkálatok 's nyerésszedések, mellyek szerint a' háborúk által kimerült kincstár az arany 's ezüst pénzt az országból különféle fogások által kivonta, 's azt a' több ízben kibocsátott bankjegyekkel annyira elárasztotta, hogy ezek végre minden kelendőségöket elvesztették. Országszerte hangzott a' panasz, hogy szükségeiket a' lakosok' bankjegyeikkel vagy épen nem elégíthetik ki, lehetetlen levén azokat felváltani, vagy pénzök' tetemes részét kénytelenek elveszteni a' felváltásnál. A' szegény nép sok helyt éhséggel küzdött, mivel a' napszámban nyert papírpénzt felváltania nem lehetett. A' belközlekedés az ipar és kereskedelem e' miatt majdnem végkép elakadt; a' szükség és nyomor, kivált a' köznépből, sokféleképp eláradt a' hazában. A' számos panaszteljes feliratokra végre különféle értékű rézpénz bocsátatott ki a' bankjegyek' felváltásának könnyítése végett. De ezek is rosszak lévén, kelendőségöket sokáig fenn nem tarthatták, 's utóbb maga a' kincstár is jobbra eredeti becsök' két harmadában volt csak hajlandó azokat felváltani és beszedni. Végre — mellőzván rövidség okáért mind azon egyéb zsarlásokat 's veszteségeket, mellyeket a' nép a' pénzügyben szenvedett, — millyen

volt, például; hogy az újabb bankjegyek' becserélésére olly rövid idő 's olly kevés hely tüzetett ki az országban, miszerint a' régiek' egy része a' nép kezében veszett; hogy a' néptől, adója fejében, csak ércpénz vétetett el stb. — nagy aggodalmat keltett az ország' rendeiben az is, hogy mind ezen pénzügyi rendeletek, világos törvények' ellenére nem is a' magyar udvari, hanem az egyesült osztrák-cseh cancellaria' nyílt levelei (patensei) által parancsoltattak az országra.

Az eszmék és elvek, mellyek a' francia forradalomban kifejlődvén, utóbb Európa' újabb, megifjult életre támadásának okai lőnek, ekkor még nem találta ugyan közönséges elfogadásra; az iszonyu elfajulás, mellyre a' forradalom eleinte vetemedett, sokkal ijesztőbb, az általa felszított harcok tüzeiben eláradt inség nyomasztóbb, a sebek sajgóbbak voltak még mintsem hogy a' szellemi haszon már is egyensúlyba jöhetett volna az anyagi károkkal. De egynémi világ-sugár még is keresztül hatott már a' harcok' viharain, egynémelly új eszme behatott már a' népek' szellemébe, 's el kezdé riasztani a' hűbéri előítéletek' sötét seregét, földeríteni 's tisztogatni a' nemzeti szabadság, a nép s fejedelem közt lévő viszonyok stb. körüli fogalmakat.

Ezen eszméknek, bár kevesebb mint másutt, némi hatásuk azonban még is volt sokakra a' magyar nemzetben, melly a' II. József' reformjai által különben is felizgatva levén, mind világosabban kezdé látni a' hiányokat és akadályokat, mellyek a' közboldogság'

gyarapodását gátolják. E' szellemi fordulat' eredményei voltak már azon rendszeres munkálatok is, melyeket az 1790^{ki} országgyűlésen alkotott országos bizottságok készítettek az alkotmány és igazgatásban teendő javítások' alapjául. A' reform' szükségének érzete azóta annál inkább áthatotta a' nemzet' egy részét, minthogy a' fent érintett anyagi bajok évről évre súlyosbakká váltak, azoknak tárgyalását pedig a' hosszú, szerencsétlen háborútól nyomott kormány, mellynek érdeke most csak hadi segedelmet kívánt, gyűlésről gyűlésre halasztotta. A' nemzet, méltányolva fejedelme szorult állapotát, boldogabb időtől várta sérelmei' és bajai' orvoslatát; s így egész évtized mult el a' nélkül, hogy a' nemzet csak egy lépéssel is haladott volna előre. Mihelyt azonban a' béke 1801 elején helyreállot, a' megyék sem késtek sürgetni az országgyűlés' megtartását, mellyen a' nemzet' bajos ügyei tanácskozás alá vétetnének.

A' nemzet' kívánsága 1802 elején nyert kielégítést. Január' 22-kén hirdette ki Ferencz király Pozsonyba Május 2-kára az országgyűlést. A' kir. meghívólevél olly értelemben fejezte ki a' gyűlés' célját, miszerint az ország' rendei bizton remélhették, hogy az ország' bajai valahára kimerítő tárgyalás alá fognak vétetni. „Országgyűlést határoztunk hirdetni — u. m. leiratában a' király — hogy az ország közűdve 's boldogsága leggyorsabb és sükeresebb eszközeiről, tehát mind azokról, mik kedves országunk' biztos fenmaradását, hasznát és fényét közelebbről illetik, mind a' mik az adózó nép' fentartását segítik, mind

végre a mik az igazság' gyorsabb kiszolgáltatását érdeklik, hű rendeinkkel tanácskozassunk, 's azt mi legalkalmasb leszen, elhatározassuk."

Az országgyűlés' kihirdetése után a' megyékben mindenütt nagy készüllet volt észrevehető. A' következőknek adandó utasítások végett számos gyülekezetek, élénk tanácskozások tartattak. Az anyagi érdekek körül napról napra súlyosbakká fejlett bajok, melyek leginkább a' nyomasztó gyarmati vámrendszerből, az értékök vesztett bankjegyek' eláradtából 's a' jó ércz pénznek a' forgalomból majdnem egészen eltüntéből származtak, mindenek felett szíven feküdtek az ország' rendeine, 's azok' orvoslatát a' megyék' többsége föltételül szabta az utasításban, melly nélkül követeik a' kormánynak semmiféle segedelmet ne ajánlhassanak. E' határozatra annál inkább feljósítva érzék magokat a' megyék, minthogy kívánataik teljesítését nemcsak az e' részben régtől fogva megsértett nemzeti jogoknak kiszolgáltatandó igazság, nem csak magának Magyarországnak gyarapodása, hanem az egész Monarchia' java is sürgetőleg látszék követelni. Az amiensi békekötés egész Európának visszaadta a' rég óhajtott békét. A' lefolyt háborúk Ausztriát financiájában olly zavarba bonyolították, hogy a' kormány kényszerítve érzé magát, minden eszközt megragadni, miszerint a' békének, miként előre látható volt, igen sokáig nem tartható idején, pénzügyeit csak némileg is tisztába hozza, 's a' mindinkább fenyegető bukást elkerülje.

Igy gondolkodott legalább az ország' rendeine

értelmesebb, hazafiúbb része. Nem láttak pedig más módot kivergődni e' bonyodalmakból mint, ha a' kormány a' kereskedelmet békóiból felszabadítván, az országból majdnem végkép eltűnt nemesebb ércz-pénznek az élénkebbé válандó forgalom által bővebb befolyást szerzend, a' bankjegyeket pedig, melyek becsvesztésök által minden közlekedést meglankasztanak, érczpénzzel váltja be, 's az olly igen ingadozó pénzügyet állandó, biztos alapra fekteti. — Ez idő-tájban jelent meg Bredeczkynek a' kereskedelemről irt 's hamar igen olvasottá vált munkája, melly aztán sok olyanban is, kinek eddig ez ügyben ismeret' hiánya miatt véleménye nem volt, azon meggyőződést szülte, hogy a' magyar kereskedelem' felszabadításából sokkal több hasznot várhat a' kincstár, mint a' forgalmat lankasztó sörompók és tilalmakból.

Illy szellemben készült utasítással, illy eszméssel jelent meg Pozsonyban a' kitűzött napra a' nemzet' képviselőinek nagyobb része. Az első kerületi ülésekben tartott értekezések a' gyűlésre hozott véleményeket még inkább megerősítették. Híre támadván, mit már a' meghívó levél is távalról érintett, hogy a' kormány nagyobb segédelmet szándékozik kérni a' nemzettől, a' rendek előleg is ugy vélekedének, hogy annak kívánatait kitelhetőleg teljesítendik ugyan, de csak olly feltételek alatt, hogy az elvállalt új terhekért a' kormány is megadja 's biztosítsa az ipar' 's kereskedelem' szabadságát 's az ország' érdekei szerint rendezze a' pénzügyet. E' feltétel igazságos méltányos volta felől olly erős volt a' követek' nagy több-

ségének meggyőződése, a' szabad kereskedésből áradó hasznát olly roppantnak festé képzeletők, miszerint sokan bizonyosnak tartották, hogy szorult körülményeiben a' kormány sem késendik megadni a' nemzetnek kívánságát: miért ama föltételnek a' királyi kívánatok' ellenében való föllállítása olly valami elvégzett dolognak tekintetett, mi magától is értődik, 's mi iránt felesleg is volna alkotni egyenes, világos határozatot. — E' tárgyon kívül az iránt is egyező volt a' rendek' többségének utasítása 's véleménye, hogy a' sokáig elhalasztott országos bizottsági rendszeres — munkálatok valahára kimerítő tárgyalás alá vésessenek. —

A' király a' rendektől szokott módon meghívatván, Majus 12kén jelent meg Pozsonyban, 's a' királyi előadásokat más nap ünnepélyesen általadta. Szokott dolog volt már, 's azért fel nem tűnt a' rendek előtt, hogy a' kormány azokban egyedül a maga érdekeire szorítkozik. Két pontból álltak az előadások: az elsőben political és statistikai okokból, melyek az eddig viselt háborúk' folytában fejlettek ki, hosszasan fejtegettetik annak szüksége, hogy a' magyar ezredek békében is mindig teljes számban tartassanak; a' másodikban pedig kívántatik, hogy a' hadi adó két millio fttal szaporíttassék, mi nehogy egyedül az adózó népet terhelje, indítványoztatik, hogy a' mennyiben ez összeget egyenes adóúl kivetni nem lehetne, azon részben a' sónak fölemelendő árából pótolassék.

Ellenzésre a' kir. kívánatok nem igen találtak; a' rendek azokat megadhatónak vélték, ha viszont a kor-

mány is a' nemzet' kívánsága szerint rendezi a' pénzügyet 's felszabadítja az ipart és kereskedelmet. Az első pontot illetőleg csak azon észrevétel tétetett, hogy mielőtt arra nézve részletesen határoznának, a' magyar ezredek' állapotja közöltessék az országgal. Az adó tárgyában pedig olly értelemben hangzottak a' nyilatkozatok, miszerint készek az állodalom' szükségeit a' kívánt két millióval fedezni; hogy azonban az ország a' megszorodott terheket viselni képes legyen, a' felségtől viszont kívánják, hogy a' bécsi bankjegyek és váltó rézpénzből az országra háramló károkat megszüntesse, folyamatba törvényes arany 's ezüstpénzt tegyen, a' kereskedelemnek adja meg a' törvényes szabadságot, 's mozdítsa el a' nemzeti ipart lankasztó akadályokat. Hogy pedig mind e' tárgyakban, mind egyekben is az ország' boldogságára szolgálendő törvényeket alkothassanak, kívánják, hogy ő felsége az 1790ki országgyűlésből kirendelt országos bizottmányok' munkálatait tanácskozás alá vétetni engedje.

Az illy értelemben készítettetni kívánt válaszfelirat Aczél István' ítélő mester' szerkesztése szerint Majus 22^{én} olvastatott fel a' rendek' tábláján. A szerkesztő, felsőbb befolyás által indítva, nagy ügyességgel zsákmányolta ki a' szokott formákhoz ragaszkodó magyar gyöngeséget. Áradozó szavakban irta le a' magyarok készségét teljesíteni ő felsége' kívánatait. Említették a' nemzet követeléseit is, de csak olly módon, hogy miután az ország' rendei annyi készségezt tanúsítanak megfelelni ő felsége' várákozásának, viszont reménylik, bízva annak mind a' kir. előadá-

sokban, mind a' trónbeszédben a' nemzet 's annak boldogsága iránt kifejezett atyai indulatában, hogy ő is teljesítendi az ország' kívánságait. És így minek a' rendek' értelme szerint föltételül kellett volna kitűznetni, csak a' fejedelem' kegyelmére bízott, 's a' lényeg elenyészett az üres forma alatt. Szólottak ugyan többen a' fogalmazat' helytelensége ellen, 's határozottan és világosan kifejeztetni kívánták, hogy a' királyi kívánatokat egyedül a' kereskedelem' felszabadításának föltétele alatt hajlandó megadni a' nemzet. De a' nagyobb rész vagy meglepetve volt, vagy nem méltányolta eléggé a' szerkezet' cseles fordulatait, és Semsey András királyi személynök' 's néhány mások' ösztönzéseire, kik a' bevett szokásnál 's formáknál maradást emlegették, 's illetlennek, bizalmatlanságot tanusítónak 's gerjesztőnek állították, a' királyi kívánatok' megadását egyenes feltételhez kötniök, a' fogalmazat végre elfogadtatott, 's a' válaszfelirat még az napon fel is küldetett.

Az ország' rendeinek ezen engedékeny elhatározására kétségkívül nem csekély befolyása volt Maria Terézia császárné 's királynénak, ki e' gyűlésen anyjával, a' nápolyi királynéval, együtt jelen volt, valaminthogy a' többi gyűléseket is gyakran meglátogatta, közönségesen egy cs. kir. kamrás' és egy országgyűlési követ' kíséretében, kiktől aztán a' szóló követeket magának megneveztetni 's előadásait megfeytetni kívánta. De a' gyűléseken kívül is minden módon ügyekezett a' királyné hatni az ország' rendekre: az udvari ünnepélyek 's multságok alatt, valamint sétáin

is, hol a' követekkel találkozott, leereszkedő nyájassággal közeledett hozzájuk, vagy inté őket magához, 's bocsátkozott velők beszélgetésbe; 's mind ez nem is maradt eleinte hatás nélkül.

A' kormány hatod napra, majus 28kán kelt leiratában, olly értelemben válaszolt az ország rendeinek, miszerint a' királyi kívánatokat tőlők általaban elfogadottaknak tekinti, mi iránt legfelsőbb meglegedését is kijelentette; az ország' kívánataira azonban épen nem adott kielégítő választ. A' bankjegyek, váltópénz és szabad kereskedelem' ügyét illetőleg csak némi általános, semmi reményt nem nyújtó ígéretek tétettek, 's az országos bizottmányok' munkálatai közül is csak a' hadpótlást, a' népösszeírást, a' törvényszékek' rendezését, a' váltótörvényt 's némi más szükségesebb polgári ügyeket tárgyzókat kívánta vétetni tanácskozás alá. Az ezredek' jelen állapotát végre a' nádor által ígérte tudtára adni az ország' rendei.

A' királyi leirat nagy elégtelenséggel, sőt kitörő bosszúsággal fogadtatott a' rendek' többségétől. Sokakban fölébredt már az elmulasztás' bánata, de hasztalan; mert mit a' nemzet annyira óhajtott, 's mi azt nem sokára ki is ragadhatta volna gyarmati állapotjából, a' kereskedelem' szabadságát, miután a' jó alkalom elszalasztatott, kivívni többé nem lehetett. A' felingerült rendek e' miatt egy heves ellenzéki pártot alkottak a' kormány' ellenében, és azontul, mi akkor már a' szöszegés' bélyegét viselte, minden módon megnehezíteni, 's ha lehet, megghiusítani töre-

kedtek a' már megajánlott kir. kívánatok iránt alkotando törvényeket. A' királyné' gyakori jelenléte egy ideig számos szónokot visszatartóztatott ugyan a' hevesebb kitöréstől; de utóbb, miután az ellenzék határozottabban megalakult, annak jelenlétében is egyenlő szabadelműséggel és hévvel szóltak a' követek, minek következtében aztán a' királyné el is maradt a' gyűlésekről.

Mihelyt a királyi előadások első pontja tárgyalás alá fogatott, az ellenzék azonnal több arra vonatkozó kérdést állított fel, mellyek felett aztán hosszú, heves vita keletkezett. Mindenek előtt e' két kérdés hozatott szőnyegre: mindigre-e, vagy csak a' következő országgyűlésig vállalja magára az ország a' magyar ezredek' pótlását? És, capitulációra, az az meghatározott ideig tartó hadi szolgálatra adjon-e ezután katonát az ország, vagy, mint eddig, örökös maradjon a' szolgálat? A' hadpótlást, a' kormánypárt minden erőködése ellenére, heves vita után, csak a' következő országgyűlésig ajánlotta meg az ellenzék; a' capitulatiót azonban végre még is elfogadta oly módon, hogy a' gyalogok ezentul 10, a' lovasok pedig 12évig szolgáljanak. A' kormány e' kérdéseknél saját érdeke mellett az adózó nép' terheinek könnyítését látszék czélul tűzni; miért is a' kormánypárt, melly leginkább a' főrendekből állott, az emberiséget, méltányosságot hozván fel védokúl, a' kor' szelleméhez mért liberalis irányból indult ki. Az ellenzék viszont, mellyet az alsó tábla' nagy többsége képezett, e' viták alatt a' veszedelmet emlegette, melly a' hadsereg' túlságos

megszaporodta által a' nemesi előjogokat fenyegeti; de a' nép' javáról emlékezni e' párt sem mulasztotta el, 's a' hazafuságot hívta fel ezen újítás' ellenében. Valósággal azonban egyik párt sem a' nép' javát tartotta szem előtt az e' tárgy feletti viták alatt; mert míg egyik nyilván elárulta nyilatkozatai által, hogy csak, a' jól fegyelmezett 's a' capitulatio által annak idejében rendesen kiegészített hadsereg mellett könnyen nélkülözhető, vagy legalább háttérbe nyomható nemesség' előjogait félti; a' másik párt az alatt, miként a' tanácskozások további folyama eléggé bebizonyította, csak azért sürgette annyira a' capitulatiót, mivel az adozó nép' könnyítésére, miután azt a' kormány megígérte, valamit tennie még is csak kellett; azt hitte pedig, hogy a' capitulatio' megállapítása által magát e' tárgyban minden egyéb teendőktől bizvást fölmentheti a' nélkül, hogy ígéretéről megfeleltkezettnek mondathatnék.

Még nagyobb nehézségek fejlettek azután a' hadpótlék' memyisége felett folyt vitatkozásokban. A' rendek a' kir-előadásokra kelt válaszfeliratukban mindenek előtt közöltetni kérték magokkal a' magyar ezredek' állapotát; mit aztán a' kormány a' nádor által ígért tudtokra adni. A' rendek azonban a' jegyzéket, melly ez iránt velök közöltetett, mivel nem a' fölség, hanem a' hadügykormányzó Károly főherczeg' aláírása alatt kelt, hiteles alakúnak nem tartották. De még nagyobb kifogás tétetett az ellen a' miatt, hogy a' seregnek jelen állapotát foglalta magában, az levén ebben célja a' kormánynak, hogy a' jelen

nagyobb hadlábba alapíttassék az alkotandó törvény által a' pótlás' kötelessége. — Mivel azonban az 1794-ki 66dik t. cz. mely a' királyt feljogosítja hadpótlást kívánnia, ugyanazon 1791-dik évi kisebb hadlábba állította fel az ország' pótlási kötelességének alapjául: a' rendek' táblája tehát azt kívánta, hogy a' seregnek mind az 1794ki, mind a' jelen évi állapotja közöltessek, 's pedig hiteles alakban, az országgal.

A' főrendek' táblája az ellenzék e' kívánatának sokáig makacsul ellenszegült, állítván, hogy ama' kívánat sértő bizalmatlanságot tanúsít a' felség iránt, miután a' már közlött jegyzéket ő maga nyújtotta át a' nádornak, 's hogy az 1794 óta olly igen megváltozott körülmények szükségessé teszik, hogy nem azon, hanem a' jelen évi hadszám vétessék a' pótlás' alapjául; de különben is, miként a' főherczeg nádor bizonyítja, igen csekély a' két külön évi hadláb között a' különbség. A' rendek ellenben akként válaszoltak, hogy ők nem bizalmatlanságból követelik a' hiteles alakú jegyzéket, hanem csak azért, mert azt utódaik' szükséges használatára az ország' levéltárába kívánják letenni; különben pedig, hogy a' hadpótlás' tárgyában igazságos törvényt alkothassanak, minden arra vonatkozó adatokat szükség ismerniök. A' főrendek ezután több üzenetben határozottan kijelentették, hogy előadott okaiknál fogva nem járulhatnak a' rendek' kívánatához; de miután ezeknek tábláján a' káptalani 's horvátországi követeken kívül csak Bars, Hont, Szatmár és Arad megye. 's Buda, Temesvár és Lőcse város' képviselői pártolták a' főrendek' véleményét,

az ellenzék' nagy többsége pedig eme' kérdést állította fel a' kerületi ülésekben: melly szavazatok volnának az országgyűlésen eldöntőbbek? — a' főrendek nem látták tanácsosnak élére fektetni a' dolgot, 's a' főherczeg nádor' közbejárásához folyamodtak, ki aztán, nem ugyan az 1794 - ki, hanem a' következő évi hadlábát közölte is a' rendekkel. Látván ebből az ellenzék, hogy a' sereg 1793-ben 57-ezret, 1802-ben pedig kerek számmal 64-ezret tőn, bár ez utóbbi jegyzék sem kelt a' kívánt hiteles alakban, hogy az unalomig nyult vitáknak véget vessen, abban végre megnyugodott.

A' kormánypárt ekként sem ebben, sem, mint említők, a' hadpótlás' állandó elfogadásában nem érhetvén célját, más úton törekedett nyerni némi kárpótlást. A' kir. kívánatok' első pontjának kidolgozásával megbízott választmány, melly nagyobb részben kormánypártiakból állott, az évenkénti pótlást 6043 újonczban határozta meg; 's mivel e' rendszert az ellenzék csak a' jövő három év alatt tartandó országgyűlésig fogadta el; olly indítvánnyal lépett elő, hogy haború' esetére, mit a' kormány a' nádorral annak idejében tudatni fog, a' capitulatio felfüggesztessék, 's azon felül még pótlásul egyszerre 12 ezer újoncz ajánltassék. Ez utóbbi pontot azonban a' rendek nagyobb része sokáig ellenzette; minek következtében a' kormánypárt azt kívánta elhatároztatni, hogy, miután a' rendek az időközben kiüthető haború' esetére eleve gondoskodni vonakodnak, ha ez eset a' következő országgyűlés előtt valóban beállana, a'

szükséges hadi segély megajánlása végett a' nádor' elnöklete alatt ugynevezett concursus tartassék. Tet- szett is az eszme az ellenzék' egy részének, melly azt hitte, a' concursusból idővel majd egy neme fej- lődhetik ki a' parlamentnek, melly aztán egynémit könnyen végrehajthat az ország' javára. A' többség azonban olly veszélyesnek tartotta az ország' jelen viszonyaiban a' concursust, hogy készebbnek nyilat- kozott, megadni az indítványozott 12 ezer újonczot.

Az egyesség e' szerint a' kir. kívánatok' első pontjára nézve a' két tábla közt valahára megtörtén- vén, a' határozat, miszerint az ország capitulatio mel- lett hadpótlásul a' jövő országgyűlésig évenként 6043, az időközben támadható háború' esetére pedig egy- szer mindenkorra 12000 újonczot ajánl, a' kormány- nak jun. 26kán felküldetett. Feljelentetett egyszers- mind az is, hogy gróf Festetics György és Rhédey Lajos egy magyar hadi academia' alapítására, addig pedig, míg az létre jőne, néhány magyar ifjúnak a' bécsi academiában kiképeztetésére, az első 40, a' második 40 ezer ftot ajánlott.

Pár nap múlva ezután elkészült az időközben szőnyegre vitt kir. kívánatok' második pontját illető felirat is. A' hadi adónak két millio fttal szaporítása már az első válaszfeliratban el lévén általában fogadva, most csak az vala meghatározandó, mennyi vettessék a' só' árára? Az udvari kamrától e' tárgyban közlött adatokból kitűnt, hogy a' sófogyasztás évről évre na- gyobbodik; miért is a' rendek a' velők közlött évek közül a' legnagyobb fogyasztást mutató — 1800dik

évet vették alapúl, mellyben 1,473,234 mázsa só fogyott el az országban. A' rendek ennél fogva a' só' árát, mázsájától egy fttal emelték fel, 's minthogy ez által a' felvett alap szerint 1,473,234 ftnyi adószaporodás eszközöltetett, egyenes adóul a' két millio' fejében 526,766 ft volt volna kivetendő. A' többség azonban az eddigi 4,395,249 ftnyi egyenes adót, öt millio ft kerekszámban kívánta meghatározni; mivel pedig ekként az új ajánlat a' felség által kívánt két milliót 77,985 fttal meghaladta, a' feliratban kéretett ő felsége, hogy e' feles összevet részint a' sófuvar' részint a' kormányzéki tisztviselők' díjainak nagyobbítására fordíttassa.

A' kormány azonban ezen ajánlattal épen nem volt megelégedve. Jul. 4-kén kelt leiratában akként nyilatkozott, hogy az 1800dik évet nem lehet a' sófogyasztásra nézve mértékül venni; miért ő felsége az udvari kamra által több évek' eredményéből készítette közép. számot, és minthogy ez a' sónak felemelendő árára nézve 1 ft 6 krt vetett ki, a' só' árát ennyivel emelte fölebb; mi már, nehogy a' kinestár elővásárlatok által megkárosíttassék, az illető sóhivataloknak azonnal tudtúl is adatott.

A' sóár' meghatározásának joga már rég Eris' almája volt a' kormány 's az ország' rendei közt, ezek befolyást, amaz korlátlan szabadságot követelvén magának. Az 1791-ki 20-dik t. cz. melly e' tárgyban intézkedik, olly homályos határozatlan értelmű, hogy a' kérdés általa koránsem döntetett el. Most tehát, látván a' rendek, hogy a' kormány egyedül e' köve-

telt jog' gyakorlata végett változtatta meg az ország gyűléstől meghatározott sóárt, az ellenzék még inkább felingerült, 's a' következő tanácskozásokban még több akadályt vetett a' kormánypárt' elébe. A' császárné ezután egészen elmaradt a' gyűlésekről; sőt jul. közepén az egész udvar váratlanul eltávozott Pozsonyból.

A' kir. leirat, mivel megérkeztek az ország' rendei más tárgyakkal, nevezetesen, a' kapuk' megigazításával, az új adópótléknak Horvátországra kivételével, 's a' kereskedelem' ügyével voltak elfoglalva, csak augusztus' 4-kén került tanácskozás alá. Számos ellenzéki követ eddig példátlan szabadság 's bátorsággal nyilatkozott, és kelt ki a' király' rossz akaratú tanácsadói ellen. Többen kételkedtek a' kanrától kidolgozott 's a' kormánytól a' soár' alapjául vett sófogyasztás' középszámának igazságán; kiknek indítványára aztán a' rendek a' kamra' elnökét feleletre vonták. De ő olly válaszszal utasítá el a' rendeket, hogy nekik felelni nincs felhatalmazva*). Hosszu vita 's heves kikelések után végre, mivel a' kormány a' só' új árát már ki is hirdette, 's azt megváltoztatni többé nem lehetett, hogy a' nemzet' ebbeli joggyakorlatát hozzájárulásuk által némileg támogassák, a' kormánytól kiszabott sóárt magok is megerősítet-

---

*) Egyszer mindenkorra megjegyzendő, hogy az országgy. naplónak mind ezen, mind több más részei is olly igen hiányosak és hűtlenek, hogy a' számos elferdítések, és még több elhallgatások, mellőzések magokkal az Actákkal is ellenkeznek, 's a' gyűlés' történetének kútfejeül épen nem szolgálhatnak.

ték; az aug. 5-én kelt feliratokban pedig mély fájdalomkat jelentették, hogy „ez ügy, melyly a' kir. előadások által is, a' törvényekkel egyezőleg, az országos tanácskozás' tárgyául tűzetett ki, még is, mielőtt országgyűlésileg befejeztetett volna, az 1794-ki 20-dik t. cz. ellenére az országgyűléstől elvonatván, egyedül a' kormány által hajtatott végre. Bízna azonban ő Felségének ígéretében, miszerint az alkotmányt teljes épségben fentartani szándékozik, 's erősen remélik, hogy gondja leszen reá, miszerint a' törvényalkotó kar' jogai ezután sértetlenül megtartassanak, 's nem engedendi, hogy ezen tényből, melyly a' nyereszkedők' haszonvágyából származott, a' törvényalkotási jogokra a' jövőben valamelly sérelmes következtetések vonassanak.“

Milly tartós ingerültséget okozott a' soár az ellenzékben, leginkább aug. 19kén 's a' következő napokon tűnt ki, midőn a' kormánynak jul. 12kén kelt hadpótlást illető leirata került szőnyegre. Említettük már, hogy a' rendek a' hadpótlást csak a' következő három év alatt tartandó országgyűlésig ajánlották meg. A' kormánynak azonban az volt czélja, hogy a' hadpótlás béke 's háború idejére egyaránt 's állandólag megállapíttassék az alkotandó törvény által. Kijelenté tehát a' leiratban, hogy ezen honvédelmi intézkedéssel nincs meglegedve; 's felszólítja a' rendeket, hogy az 1791-diki 66-ik t. cz. értelmé szerint az eddigi hadfogadást megszüntetvén, olly törvényt alkossanak, melyly szerint a' magyar sereg jelen számában mind béke mind háború idején a' már meg-

határozott móddal állandólag fentartassék a' nélkül, hogy erre a' jövő országgyűlések' végzése megkívántatnék; 's csak rendkívüli szükségben, midőn a' katonaság' meghatározott száma elégtelen, tárgyalassék országgyűlésen a' sereg' ideiglenes szaporítása. „Ezen elveket annyira alkotmányosoknak látja ő felsége, hogy azokat fentartani, királyi tiszte által érzi magát lekötelezve.“

A' rendek e' leirat fölötti tanácskozásaik' elején egy iratot vittek az országos ülésbe, melly a' kerületi értekezésekben közmegegyezéssel kimondott végzést foglalta magában. Hosszan, de süker nélkül küzdött annak némi része ellen a' királyi személynök a' tábla néhány tagjaival, míg végre is olly értelmű üzenet küldetett amaz irat szerint a' főrendekhez, miszerint az ország' rendei a' hadpótlást csak békeidőre 's a' jövő országgyűlésig vállalják fel; 's ha a' kormány e' határozattal meg nem elégednék, béke' idején ezután is az eddig szokásban levő hadfogadás maradjon fent, háború' esetére pedig a' szükséges segedelem egy akkor tartandó országgyűlésen határozassék meg. A' főrendek látván, milly szilárdul 's közmegegyezéssel ragaszkodnak a' rendek végzésökhöz, annak egyenesen nem mondtak ugyan ellene; hanem egy homályos értelmű 's olly módon is magyarázható záradékkal akarták meggyöngyíteni a' végzés' erejét, miszerint ez alkalommal csak három évre vállaltatott el ugyan a' hadpótlás, annak elve mindazáltal állandólag meg van alapítva úgy, hogy az jövőben többé tanácskozás alá se kerüljön, hanem

csak az újonczok' száma 's a' pótlás' egyéb körülményei felett kelljen utóbbb határozniok.

A' főrendek' értelmének elfogadásáért ismét megfeszített erővel vívott ugyan a' kir. személynök, 's a' rendek közül is néhányan, kik attól féltek, hogy a' végzés által bizalmatlanság árultatik el a' felség iránt. A' nagy többség mindazáltal ez aggodalmat alaptalannak nyilvánítván. újabb üzenetben tudtára adta a' főrendeknek, ha a' javasolt cikkelyt egyáltaljában be akarnák iktatni a' feliratba, nehogy abból a' rendek' értelmével ellenkező következtetések vonassanak, ők is világosan kifejeztetni kívánják a' következő, közakarattal elfogadott elveket: 1) hogy az 1744-ki 63-dik t. cz. a maga erejében megmaradjon; 2) hogy a' három év alatt tartandó országgyűlésen a' rendek, ha jónak látják, az új hadpótlást mellőzvé, az eddig szokásban volt hadfogadásra visszatérhessenek; 3) ha három év alatt országgyűlés nem tartatnék, a' hadpótlás ez évek' multával magától megszűnik. A' főrendek azonban azt válaszolták, hogy miután a' hadpótlás megajánlásának ideje különben is elég világosan ki van fejezve, az utolsó ponthoz nem járulhatnak, mert az ő felségét a' felől látszik gyanúsítani, mintha országgyűlést a' törvényes három év alatt tartani nem akarna, hogy a' hadpótlást azután is folytathassa. A' nádor pedig kijelenté, hogy ha a' rendek értelmöknél továbbra is megmaradnak, még a' közbejárást sem vállalhatja magára, eleve is látván annak sikeretlenségét. A' rendek ennél fogva végre elálltak a' harmadik ponttól, de

csak olly feltétel alatt, hogy a' maga helyén világosan megmondassék, miszerint a' hadpótlás csak három évre ajánltatott.

Az egyesség ennek kövезkeztében megtörténvén, a' felirat e' szerint készítettett, mit aztán a' kormány is elfogadott. A' jul. 12-kei leirat, melly annyi ingerült vitákat okozott, próbaköve volt a' rendek' erélyének; a' kormány iránti bizodalmat azonban nem kevésbé meggyöngítette, kivált miután a' hadpótlásról alkotott törvény mind a' mellett is, hogy a' rendek olly sokáig küzdöttek értelmök 's végzésök' világos kifejezéseért, olly homályosan szerkeztetett, miszerint azt a' rendek határozatával meg nem egyező értelemre is lehetett csavarni.

A' királyi előadások felett folyt viták közben egyéb tárgyak is vétettek tanácskozás alá, mellyek közül azonban, hogy rövidek legyünk, csak a' nevezeteseket fogjuk megemlíteni. — Miután az ipar 's kereskedelem' szabadsága a' kir. kívánatok teljesítésének föltételéül, mint nagy rész kívánta, ki nem tűzetett, hanem az e' tárgyban adandó engedmények csak a' király' kegyelmére 's atyai gondoskodására hagytak, a' nagy fontosságu tárgy' kidolgozásával országos választmány bízott meg. Ez, meghallgatván a' nevezetes városok' különösen Pest, Buda, Pozsony és Győr' kereskedő testületeinek véleményét, jul. 14-én adta be munkálatát a' rendeknek. E' dolgozatban, mellyet aztán a' rendek egész terjedelmében feliratukhoz kapcsoltak, Magyarország 's a' többi örökös tartományok közt fenforgó viszonyok, 's ezeke

ből eredő kölcsönös hasznok 's károk, sőt az összes monarchia' országgazdasági szükségai 's igényei tüzetek ki vezérelvül. Az előadott nézetek, javaslatok, kívánatok abban központosúlnak, hogy a' fenálló vámrendszerből folyó gyarmati kényszerítés, korlátozás' békói, mellyek az országot régtől fogva terhelik, legalább is megtágíttassanak; 's a' magyar kereskedelem, mellyet az ország 's többi örökös tartományok közt lévő viszonyok, ha bár a' vám méltányosan rendeztetnék is, eléggé korlátoznak, legalább is annyiban szabadíttassék fel, mennyiben nem csak az ország' kiáltó szüksége, sőt fenmaradhatása, hanem magoknak a' többi tartományoknak 's az összes monarchiának java követeli. Kivánják ennél fogva, hogy a' magyar természetényeknek a' külföldre szabad kivitel engedtessek, így történhetvén csak meg, hogy az országba több pénz folyjon, 's ez által a' többi örökös tartományok gyártmányainak is, mellyekkel versenyezni Magyarország különben is sem nem képes, sem nem akar, nagyobb kelendőség eszközöltessék.

De ezen olly igen méltányos kívánatokat sem látták a' rendek teljesítve a' felíratra érkezett királyi válaszbán, mellynek tartalma lényegére nézve követbező: a' gabona' szabad kivitele valamint eddig gyakran, ugy ezután is megengedettik, míg az összes monarchia' java és szüksége ellenkezőt nem követel; a' szarvas marha' kivitelét azonban a' mult háborúban történt nagy emésztés miatt megengedni nem lehet. A' borkereskedés' gyarapítására gondja leszen a' kormánynak a' külhatalmakkal kötendő kereske-

delmi szerződések' alkalmával. A' többi akadályok, vám 'stb. felől tanácskozni fog ő felsége illető kormányzségeivel. Végül arra figyelmeztette a' leirat az ország' rendeit, hogy a' kereskedelem' virágzatának mindenek felett a' könnyű 's olcsó szárazföldi 's vizi közlekedés, és a' gyors igazság-szolgáltatás leg-szükségesebb föltételei; az első, létesíthetése pedig országos pénztárt, a' másik váltótörvényszékek' alapítását teszi mulhatlanul szükségessé. Ezek nélkül kereskedelemről tanácskozni, pusztá meddő munka 's idővesztegetés. Mind a' kettőre ugyan már alig lesz e' gyűlés' folytán elég idejük; ohajtja azonban ő felsége, hogy most még legalább egyikről, a' közpénztárról tanácskozzanak az ország' rendei.

Elégge megérthették a' rendek a' leiratból, hogy az ipar' 's kereskedelem' szabadságát tárgyazó kívánataik ez úttal nem teljesíttetnek. Világosan látták ugyan mulhatlan szükségét annak is, mit a' kormány javasol, de ugy vélekedtek, hogy e' roppant terjedelmű két tárgy, melyek körül számtalan nehézségek fognak kifejlenni a' tanácskozás alatt, csak azért pendíttetett meg most, midőn a' gyűlés már vége felé közelg, hogy az egész, életfontosságu ügy mellőztesék. Újabb feliratokkal mindazáltal nem akarták sürgetni a' kívánt engedményeket, mert magoknak sem volt szándékuk létesíteni a' kormánytól javaslott eszközöket. Nehogy azonban nekik e' miatt szemrehányást tehessen a' kormány, mind a' közpénztárt mind a' váltótörvényt tanácskozás alá fogták.

Az elsőre nézve, közmeggyőződés levén, hogy

az adózókra újabb terheket rakniok lehetetlen, olly indítvány tétetett, hogy az országos pénztár egyedül a' nemesség' adakozásából alkottassék. A' főrendek' nagy része — őszintén-e, vagy csak mivel ugy is bizonyos volt, hogy az ügyből semmi sem lesz? — hajlott is az önzetlen, méltányos indítványra. A' rendeknél azonban nem sokára olly kérdés hozatott tanácskozás' folytán szőnyegre, melly az indítványt végkép eltemette; a' kérdés ez volt: mi történt azon közpénztárral, melly 1792-ben a' sóár' fölemelése által alkottatott, 's mellynek tiz év alatt több millio ftra kelle szaporodnia; hol vannak számadásai; miért nem adatnak elő a' törvényhozó karnak? Alig pendült meg e' kérdés, a' rendek' nagyobb része azonnal elhatározta, hogy a' számadás tüstént követeltessék a' kormánytól; midőn pedig ezt a' főrendek ellenzették, a' többség akként nyilatkozott, hogy minek alkottatnék tehát újabb illyféle pénztár, mig kezelését illetőleg olly szabályok nem hozatnak, hogy azt az ország' anyagi érdekein kívül semmi egyébre ne lehessen fordítani! Valóban nyomorúlt egy ok még ürügynek is; mert kimagyarázhatlan indolentiát árul el mind azon törvények iránt, mellyek nem a' nemesi kiváltságot illetik. De ennél még épületesb szózatok is emelkedtek azután, mellyek nyilván elárulták, miért hozatott légyen szőnyegre ama' kérdés. Mintha olly dolgokban, mellyek a' nemzet' lételet, legalább annak boldogságát föltételezik, elég volna magunk mentségére az, hogy más is bűnös, hogy a' sírt nemcsak mi magunk, hanem mas is ássa! — Voltak, kik nem

pirúltak mondani, hogy Magyarországnak, csak a' nemesi jogok 's kiváltságok épségben maradjanak, semmi egyébre sincs szüksége! Még néhány előkelőbb követ is alkotmányárulásnak bélyegezte az adózást, történnék az bár mi czélra; mert a' nemadozás teszi leg-sarkalatosb részét, főalapját az alkotmánynak, az leg-főbbike, legnemesbike minden jogoknak! De nehogy hűtlenségről vádoltassék elbeszélésünk, midőn illy hihe-tetlen dolgokat ad elő mint történeteket, álljon itt a' nap-lónak egy kis töredéke. Zerdahelyi György, nyitra me-gyei követ: „Ő utasítása szerint a' nemességre semmi terhet sem vállalhat; sőt még arra sem szavazhat, hogy a' közpénztár' ügyében bizottmány neveztessek. E' pénz-tár csak a' kereskedelem' gyarapítására szolgálna; de nálunk még olly csekély a' kereskedelem, hogy nincs rajta mit gyarapítani; őseink sem igen kívánták annak gyara-pítását, mert nem is lehet állítani, hogy az akár a' király-nak akár az országnak nagy hasznára volna. Ha ké-szítettnének is csatornák, mi hasznát venné annak a' fel-vidék? Ő még a' kereskedelem' felszabadítását sem ki-vánja; mert ha a' vámok leszállítatnak, megcsökken a' király' jövedelme 'stb. Mások ismét így okoskodtak: „A' magyar alkotmány' lényege abban áll, hogy a' nemes-ség az insurrection és subsidiumon felül semmi terhet se hordjon; az országos pénztár pedig új adózás lenne, melly által a' nemesség' szolgáltatásának vettetének meg alapja. Már az 1723-ki 115-dik t. cz. is szól illy köz-pénztárról; de valamint az eddig elmaradhatott, ugy elmaradhat ezután is. Eleget fizetett már eddig is a' nemes; ime most is fölemeltetett a' sóára 'stb. 'stb. —

És hasztalan mondták ezeknek a józanabbak, hogy ha fizetnek, csak magoknak saját jobblétökért kölcsönöznek, hogy ez nem olly adózás, mint a' hadiadó, melly egyszer megadatván örökre fenmarad; hogy csak a' közterhek' viselése által emelkedhetik a' minden tekintetben pangó ország más virágzó országok' sorába stb. Mind ez a' pusztában kiáltónak szavaként hangzott el. Elvégre, hogy a' feszültség és unalomnak vége szakadjon, határoztatott, hogy országos bizottság neveztessek, melly a' jövő országgyűlésig forrást keressen, mellyből a' közpénztárt alkotni lehessen:

Mellőzve levén ekként az életfontosságú kérdés, még több más tárgy okozott heves vitákat. Az adó igazságos felosztása 's az e' végre intézendő népösszeírás és kapurendezés felett folyt tanácskozások' alkalmával felirat intéztetett a' felséghez, hogy a' birtoktalan nemeseket a' házi adóhoz való járulástól is felmentse; egyúttal pedig végzéssé lőn, hogy a' nemesség semminemű célra 's ürügy alatt ne adózzék; sőt még cselédei is szabadok legyenek a' közadótól. Továbbá, hogy a' városokban is ment legyen a' nemesség minden tehertől. Ez ellen azonban hevesen kikeltek néhány város' követei, előterjesztvén, hogy e' határozat olly városokban, hol sok nemes lakik, a' polgárokat igazságtalanul tulterheli; minek az lehet majd következése, hogy a' polgárok onnan kiköltöznek. Kivánták tehát, hogy a' városi közköltségben a' nemes is aránylag részesüljön. De bár a' városiak' igazságos követelését a' főrendek is gyá-

molították, a' rendek' táblája mindazáltal azt félrevetette.

Ingerült vitákat szült ezután az erdőügy' rendezése is, mire a' rettentő mértékben növekedő fahiány sürgette az ország' rendeit. Voltak azonban sokkal, kik ezt is a' nemesi aranszabadság' megszorításának tartván, nem tudták megegyeztetni ama' sarkalatos joggal, miszerint a' nemes ember korlátlan ura javainak; 's akként nyilatkoztak, hogy őt nem lehet megakadályozni, habár egyszerre kivágatja is valamennyi erdejét. A' főrendek' nagyobb része azonban pártolta az erdőrendet; 's végre küldetett is e' tárgyban felirat a' kormányhoz; de mivel annak válaszában egyebek közt olly állítás is fordult elő, miszerint a' végrehajtó hatalom kötelessége, 's ennél fogva a' királyi jogokhoz tartozik, az erdők' pusztítását, legyenek azok bár ki' birtokában, meggátolni az ellenzék újra felingerült, és végre az egész ügy mellőztetett.

Szerencsésebb volt e' tárgynál a' vadászat rendezése, bár tárgyalásakor egy egész hétig tartó heves viták fejlettek ki, mellyeknek végre az lett eredménye, hogy a' vadászat' korlátlan szabadsága a' nemességnek sérthetlen jogává tétetett. Azon nagy hév, mellyel e' tárgy megvitattatott, ellenében ama' hideg közönösségnek, melly a' szegény adózó nép' állapotjának javításáról folyt tárgyalás közben a' táblát jellemzé, egy szelidebb érzelmű követnek alkalmat nyújtott gúnyverseket köröztetni a' táblánál, mellyek szerint a' nyulak' nemzetsége Nyulak' szigetéről ünnepé-

lyes követséget küldött a' rendekhez megköszönni a' rájuk fordított figyelmet és időt, mennyit még jobbagyaik állapotjának sem szenteltek.

A' sérelmek és kívánatok közül nevezeteseb vitákat okozott a' papiros pénz 's a' 12 krajczáros rézpénz. A' bankjegyek miatt keserű panaszok emeltek a' kormány ellen, hogy azokkal annyira elárasztotta az országot, e' mellett pedig a' jó pénzt annyira kivonta az országlakosok' kezéből, hogy nem csak minden árucikk mód felett megdrágult, de a' jegyeknek már felváltása is majdnem lehetetlenné lett, minek következtében minden becsőket elvesztették. Még hevesebb vita támadt a' 12 kros rézpénz felett. E' pénz, mellynek belértéke alig tette ötöd részét névszerinti becsének, ámbár nyilvános biztosítás alatt tétetett forgásba; még is, ugy kívánván a' kincstár' szüksége, épen az országgyűlés előtt 10 krra szállítattott. A' helytartótanács e' rendelet ellen előterjesztést küldött a' kormányhoz, mi által azonban az ügy még nagyobb kárára lett az országnak; mert miután a' helytartótanács a' leszállítást azonnal ki nem hirdette, miként az a' többi örökös tartományokban megtörtént, mig az ügy a' kormányisékektől tárgyalatott, az alatt a' bécsi tőzsérek és kalimárok a' roszpénzből nagy összeget hoztak az országba, hol becsének változása tudva nem lévén, kellő forgásban volt. A' rendek nagy hévvel fogták fel a' tárgyat, melly által épen a' szegényebb néposztály olly nagy kárt szenvedett; hivatkoztak a' kir. szó' szentségére, a' közhitel' fentartásának szük-

ségére; előadták, mennyi kárt vall e' miatt a' szegénység, mellynek kész pénze némelly vidéken egészen illy pénzből áll, 's miután azt felváltani a' kir. pénztárak sem akarják, a' nép még az élelemszerek' beszerzésében is meggátotatik, a' kiskereskedés egészen megakadályoztatik 'stb. A' főrendek azonban elleneztek, hogy a' nemzet nyílt bizodalommal szóljon 's folyamodjék a' kormányhoz, 's a' rendek' üzenetére azt válaszolták, hogy miután az újabb rendeletek szerint e' pénz az adóban és a' sóházaknál egész névszerinti becsében, egyéb kamrai 's helyhatósági pénztáraknál pedig 40 krban elvételni megparancsoltatott, a' két krnyi veszteség nem olly nagy, hogy a' miatt felirni méltó volna; különben is ez iránti rendeleteit már meg nem változtathatja ő felsége,

Előfordult a' sérelmek és kívánatok között Halics és Dalmátország' visszakapcsoltatásának kérdése is. Néhány főispán még az országgyűlés előtt megírta megyéjének, miszerint a' főherczeg nádornak kívánata az, hogy Dalmátország' visszakapcsoltatását követelik által ne sűrgessék *). A' rendek' többsége mindazáltal a' két tartomány' visszakapcsoltatása 's a' közbenső váromoknak megszüntetése végett felirni kívánt a' kormányhoz. A' felső tábla azt vetette ugyan a' rendek' követelésének ellenébe, hogy Dalmátországot a' felség kárpótlásul nyerte másutt elvesztett tartományaiért. De a' rendek, ugy vélekedvén, hogy e' körülmény a' királyt

*) Hasonló utasítást küldöttek azok a' nemzeti színházat illetőleg is, mit több megye kívánt alkotni.

fel nem oldozhatja esküjétől, mellyel magát koronáztatásakor a' visszaíyerendő magyar jogu tartományok' visszakapcsolására kötelezte. A' felirat tehát megiratott. A' kormány azonban válaszul azon kérdést intézte a' rendekhez: mutatnák meg, valljon kormányoztatott-e valaha Gácsország a' magyar alkotmány szerint? A' rendek utóbbi feliratukban szükségtelennek állították e' kérdés' vizsgálatába eresz-
kedni, miután tagadni nem lehet, hogy Halics magyar jognál fogva nyeretett vissza, a' minthogy ezt a' magyar király' czíme, Gácsországnak a' koronázási ünnepélyen a' többi magyar jogu országokéi közt szemlélhető zászlaja 's czímere, és végre Mária Teréziának ünnepélyes megismerése is eléggé bizonyítja. A' tárgy mind azáltal mellőztetett.

Szóba jött továbbá a' jezsuiták, paulinusok, prae-monstreiek, cisterciek és benczék' 's más egyházi alapítványoknak, mellyeket a' kincstár még II. József alatt elfoglalt, visszaadása. Az e' tárgyban küldött feliratoknak volt is némi sükere. A' három utóbb nevezett szerzet valóban vissza állítatott, 's jószágaik a' kincstár' jelen szorúlt körülményei közt is visszaadattak. Ez alkalommal egyszersmind végzésbe ment az is, hogy a' cathol. ifjuság nevelése egyedül a' papságra bizassék; a' nevelőintézetek helyreállítassanak, az egyházi hiteles helyek' fentartassanak; hiteles helyekül pedig ezután necsak a' káptalanok és monostorok, hanem a' vármegyék is szolgáljanak.

A' kormány e' közhen határidőt szabott az or-

szággyűlés' bevégezésére; minek következtében a' rendek, minthogy még számos kívánság és sérelem volt volna tárgyalandó, a' gyűlés' meghosszabbításaért folyamodtak a' királyhoz. Miután azonban e' felíratra ama' váratlan válasz érkezett, miszerint ő felsége nem ellenzi ugyan a' gyűlés' folytatását, de csak azon feltétel alatt, hogy ez a' napdíjakat fizető szegény adózók' további terhelése nélkül történjék, a' rendek azonnal elálltak kívánságuktól; 's a' még tárgyalatlan sérelmeket kivonatban felterjesztvén, reményöket fejezték ki, hogy ő felsége azokat minden halasztás nélkül felvételni engedi a' jövő országgyűlésen.

Az utolsó ülésekben, melyek alatt a' törvény-czikkék' szerkesztése vétetett munkába, igen heves viták támadtak azon változtatások miatt, melyeket az udv. Cancellaria a' kir. leiratok' nyomán készített czikkelyekben tenni jónak látott. Az ellenzék, észrevévén, hogy ez által csak homály 's kétértelműség vitetik több czikkelybe, nagy zajt ütött 's keserű szemrehányásokat tett a' király' tanácsosai ellen. E' meg hasonlásnak aztán az lett következménye, hogy némelly törvényczikkék, például: a' kereskedelem' szabadságáról, az erdők' szabályozásáról, a' kir. táblának két tanács — testületéről, a' magánosak' birtokjogait illető oklevelek kiadatásáról a' királyi ügyigazgató által 'stb. egészen kihagyattak; némellyek pedig tetemesen megváltoztattak.

Az utolsó kerületi ülések' egyikében szóba került az is, hogy miután az ítélőmesterek, kikre az ország-

gyűlési napló' készítése bízott, azt igen hiányosan 's hűtelenül szerkeztették, az országos ülésben feleltre vonassanak. A' változtatások azonban, mellyeket a' cancellaria a' törvényczikkelyekben tett, annyira elfoglalták a' rendek' figyelmét, hogy a' napló' ügye több más, kisebb érdekű tárgyakkal együtt elmaradt. A' törvényczikkelyek végre nagy bajjal elkészülvén, 's királyi megerősítést nyervén, az országgyűlés October' 31-kén befejeztetett.

Trónbeszédében a' király megemlítvén, hogy a' jelen országgyűlés által egyedül az ország' boldogságát kívánta előmozdítani, 's a' nádornak, e' czél elérésére fordított buzgalmaért köszönetet mondván, reményét fejezte ki, hogy ami teendő még hátramaradt, azt az ország' rendei a' jövő országgyűlésen nagyobb szabadelműséggel, minden pártoskodástól 's előítélet-től ment lélekkel végrehajtandják.

És így végződött ismét egy országgyűlés, mellyhez megnyitása előtt annyi remény csatlakozott, minden haszon nélkül a' nemzetre. Altala sem az alkotmányos elvek bővebben ki nem fejtettek, sem a' személyállapotban jogokra 's terhekre nézve nagyobb arányosság nem alapított meg, sem a' közigazgatás nem nyert nagyobb rend' tekintetében, sem végre az anyagi és szellemi érdekek nem örvendhettek bővebb fejleménynek. Az eredmény rútul meghazudtolta a' reményeket, mellyeket a' gyűlés előtt szemlélhető mozgalmak és készülétek keltettek. Egy részről a' korlátlanságra törekvő végrehajtóhatalom' kisszerű fél-

tékenysége 's jogfoglalási törekedése, az idő' szellemével homlok egyenest ellenkező 's az ország' fejlődését épen nem célzó dynastiai politica; más részről egy, felében kegyvadászó, felében önző középkori aristocratia, megcsontosult előítéleivel sötét tudatlanságával és szükkeblűségével, tűnik a' szemlélő elébe; és mind ez azon korban, midőn a' szomszéd országokban egy új szellem a' hűbériség' minden maradványait romba dönti, a' néposztályi viszonyokat, szellemi 's anyagi érdekeket egy új élet' magvát magában rejtő alapokra fekteti. Azonban, tagadni nem lehet, a' jövő szebb nemzeti élet reménységére még is átvonult már a' jobbára igen heves, fonák, tudatlanság és önzés jelelte tanácskozásokra; néhány nemesebb egyediség már az új kor' nyelvén kezde szólni; csakhogy ezek kevesebben voltak még, mintsem hogy az általok kifejtett eszmék keresztül hathattak volna az előítélek' megkövesült tömegén. — Más részről, úgy látszik, a' nemzetben nagyobb erőre fejlett jogainak érzete a' hatalom' ellenében. Az ellenzék olly kitartó vala, minő már rég nem tűnt elő az országgyűlésen. A' király' tanácsosainak nem ritkán keserű szemrehányásokat kelle hallaniok. Az előbbi országgyűlésről néhány megyei követnek sokkal kevésbé szabadelmű nyilatkozatok miatt kellett eltávoznia; most a' kormány nem nyult illy eszközhöz; minek lihetőleg az volt oka, hogy az ellenzék' tekintélye növekedett, száma és tömött állása nem biztatott reménynyel azon

eszköz sükere felől: nem egy két egyed' meggyőződése, hanem a' kor' szelleme látszék nyilatkozni a' szabadabb beszédekben. — Az ifjuság, melly nagy számmal volt jelen, csöndes, figyelmes, komoly viselkedű vala; de a' régi kegyelet, mellyel előbb a' kornak hódolt, mindinkább tünedezni látszék viseletéből. —

Tinódy.

Vallásügy.

Országgyűlési beszédek.

I.

Az 1843 június' 10-én tartott kerületi ülésben, midőn a' vallásügyről, nevezetesen a' catholicusok és protestansok közötti vegyes házasságok ellen gőrdített akadályokról folyna a' tanácskozás, Wurda a' győri káptalan' követe, ez ügy végképeni elintézésére indítványt tett: „Nyilatkoztassék ki, hogy mindenik vallás szabadon (azaz: a' világi hatalomtól függetlenül) mozoghasson a' maga körében, még pedig nemcsak egyes tagjaira hanem egyházi öszveségére nézve is“. Történt pedig, hogy a' vallási sérelmek' orvoslásaért leginkább buzgolkodók közül többen örömmel üdvözlötték ez' indítványt, mellynek legelső következése az lett volna: hogy az országgyűlésnek semmi köze a' vallási és egyházi ügyek' tárgyalásához; — 's történt, a' mi még különösebb, hogy más nap a' káptalanok' követei Wurdának indítványa ellen, mint melly a' clerus' jogállását veszedelmeztethetné, óvást

tettek. A' RR. többsége megbotránkozott ez óvástételen, és Szalay László sz. k. Korpona' városának követe ekkép nyilatkozott.

A' káptalanok' követei által közben tett óvásra nézve egyet értek Bihar megyével. Vége volna minden tanácskozásnak, ha az okokra itt óvásokkal 's nem ellenokokkal válaszolnánk. A' mi a' győri káptalan' követének előadását illeti — tökéletesen egyet-értek vele, ha azt volt szándéka kinyilatkoztatni: „hogya az egyházi hatalomnak nem szabad vegyes házasságban élni a' világgal;“ ez olly neme a' vegyes házasságnak, mellytől meg' én vagyok kénytelen megtagadni az áldást. De mielőtt Zólyom megye' követével az egyházi hatalomnak a' világitól való tökéletes elkülönítését elvül fogadhatnám, mielőtt ezen, a' győri káptalan' követe által kimondott elv mellet nyilatkozhatnám, szükség tudnom: valljon a' status quonak fentartásával akarja-e ezen elvet életbe léptetni? — mert ha ez áll szándékában, akkor nem ismerék elvet, melly a' vallások' egyensúlyát inkább veszélyeztethetné. Concret példákra fogok hivatkozni állításom' kimutatására. Éjszakamerikában ki van mondva a' két hatalomnak egymástóli elkülönítése; de Éjszakamerikában nincsen, 's ez elvnél fogva nem is létezhetik olly clerus, mellynek terjedelmes fekvő birtoka lenne, melly külön státust képezne, mellynek a' szövetség' congressusában vagy az egyes állodalmak' tanácsában befolyása volna. Franciaországban szintén ki van mondva az elkülönítés; 's a' catholicus pap itt p. o. a' vegyes házasságot meg nem áldja

még pedig annál fogva nem, mert Franciaországban az egyházi hatalom független a' világitól; de Franciaországban a' házasság egyszersmind polgári szerződés, sőt a' világi hatalom csak mint illyest ismeri a' házasságot, 's legyen ez vegyes vagy nem vegyes, tagadja bár meg áldását az egyház vagy sem: az illető municipalitas harminczkét millio ember' nevében, a' status' nevében, — 's a' status eszméjében is van valami szent — kimondja: hogy a' házasság törvényes. Ha Franciaországban valaki absolutio nélkül hal meg, szabadságában áll a' papnak őt el nem temetni; de illyetén esetben, — 's hogy illyetén esetek előfordulnak, annál fogva állíthatom, mert Franciaországbani mulatozásom' idejében is történt, hogy a' statustanácsnak illető osztálya felszólalt ellenök mint „abususok“ ellen, 's történt hogy a' radicalsajtó ez ügyben a' statustanács ellen fordult, — illyetén esetben, mondom, a' holt test nem hever temetetlenül, mint nálunk, hanem a' status fekteti sírjába a' polgárt. Hogy Franciaországban a' forradalom az egyházi javakat securalisálta, hogy sem a' pairek' sem a' követek' kamarájában a' papoknak nincsen helye, tudjuk mindnyájan; ott tehát veszedelem nélkül szólhatni a' hatalmaknak ezen elkülönítéséről. De nálunk, hol a' főrendi táblánál első helytt ülnek a' püspökök, hol a' káptalanok' követei ezen táblánál az egyházi statusnak egy részét képviselik, hol a' catholicus clerus egész megyeket kormányoz, követeket küld, instructiokat készít, a' királyi curiánál ítéletet hoz, sőt ide bírakat is nevez, — nálunk a' status quot megtartani

's még is az egyháznak függetlenségét a' statustól kimondanunk, mindazon vallásokra nézve, melyeknek papjai e' szabadítékokban nem részesültek, a' leges-legveszedelmesebb elv fogna lenni, melyet csak feltehetnénk, mely a' gyengét megkötözve adná át a' hatalmasnak. Ez oknál fogva — ismétlem — egyáltalában nem szavazhatnék a' győri káptalan' követe által felállított elv mellett.

II.

1843 július' 16-án még folyvást a' vegyes házasságok' ügyében tanácskozott a' kerületi ülés. A' káptalanok' követei most sem láttak törvényszegést az áldás' megtagadásában, 's egyikök a' romai brevét kísérő kir. placetumnak ezen szavait: „in quantum legibus patriae non derogaret,” így értelmezte: „siquidem legibus patriae non derogaret.” Utána sz. k. Korpona' városának követe ekkép nyilatkozott.

Röviden akarok szólni tek. KK és RR! — mert a' hosszú előadás után jól illik a' rövid, 's mert hiszem a' mi írva vagyon nem ugyan szent Ágostonban, de másutt: hogy a' hazának pillanatai drágák. A' catholicus clerus a' vegyes házasságok' mezején dogmáinak és gyengéd lelkiösmeretének pajsza alá vonúl. Nem szándékom theologiai controversiába ereszkedni, nem állítom, hogy a' clerus tévedésben van, midőn ollyvalamit dogmának tart, a' mi épen nem dogma, — mert legyen bár dogma, az ügy' állása nem változik ezáltal. A' status magában véve sem nem catholicus sem nem protestans; a' status laicus

és dogmákkal csak annyiban foglalatatoskodik, dogmákat csak annyiban vészen védelme alá, mennyiben ezeket czéljainak elérésére vagy szükségeseknek vagy legalább hasznosaknak találja, 's én ugyan részemről ezen félig térítvényből félig áldás-megtagadásból szőtt dogmát sem szükségesnek sem hasznosnak nem tartom. — Mi már azon gyengéd lelkiösmeretet illeti, melly a' vegyes házasságtól mint gyászos szövetségtől megtagadja az áldást, egyáltalában nem akarom annak gyöngédségét kétségbe vonni, ha mindjárt ezen áldás - megtagadók közül egynémellyiknek hajlandó lettem volna kérdést tenni: valljon csakugyan olly gyöngéd az ő lelkiösmerete, mint állítja? — De ne feledkezzünk meg arról, hogy másoknak is van lelkiösmeretök, van hitvesséinknek, van leányainknak, kik azt hallották volt anyáiktól, hogy az' nap' melly öszves jövendőjük felett fog határozni, az oltár előtt nem egy szóba' szugában fognak állani, hogy áldást fognak nyerni, 's hogy ezen áldás nem leszen befolyás nélkül jövendőjükre. A' vallás sehol sem ver mélyebb gyököretet mint az asszonyi kedélyben, 's úgy hiszem nincsen sértő valami szavaimban, ha kinyilatkoztatom, hogy általában az asszonyi szív vál-lásosabb a' papokénál. 'S így lelkiösmeret lelkiösmeret ellen, tíz tíz ellen: — én az asszonyi lelkiösmeretnek adom az elsőbbséget.

Mi már azon módokat illeti, mellyek által segíthetni a' bajon, hármát látok; az első abban állana, hogy a' törvényhozás a' megerősített 1790: 26. törvényczikkelylyel kezében kényszerítené a' clerust.

Mert tek. KK. és RR! — ha van értelme ezen czímnak: „apostoli király,“ ha van valami jelentősége a' kettős és hármasság keresztnak, és mindannak mit Kollár „de potestate legislativa regum Hungariae circa sacra“ című munkájában elősorol, — 's valóban nem lehet nem csodálkoznom, hogy a' clerus éppen ezen munkára hivatkozik, melly Maria Terézia rendeletére az ultramontanus követelések ellen iratott, — ha mind ennek, mondom, van értelme, úgy nem jelenthet egyebet mint azt: hogy a' magyar király, mint apostoli király, egyházi ügyekben is olly hatalommal bír, minővel aligha más valamelly hatalmasság van felruházva. 'S ezen mód talán legfelsőbb helytt is plausibilisnek találhatnánk; mert miután Ausztriának érdekében fekszik, hogy Németországban mint „eminenter“ catholicus lépessen fel Poroszországgal szemközt, 's miután attól kell tartanom, hogy a' pápai breve ezentúl is breve fog maradni az örökös tartományokban, — a' kormány azt mondhatná, ha Magyarországon véget érített a' vegyes házasságok körüli visszaélés, hogy a' király mint apostoli király intézkedett Magyarországra nézve. De még sem szavazhatok ezen mód mellett, és szavazatomat nem azért vonom meg tőle, mert kényszerítést foglalt magában, — hiszen ha a' clerus része akar lenni a' törvényhozó testnek, ha első status akar lenni, akkor bizony egyre másra kényszeríteni is fogja őt a' világi hatalom, — hanem szavazatomat megvonom e' módtól annál fogva: mert tisztán historiai alapon nyugszik, 's mert napjainkban az, minek nincsen más alapja, összeroskad. A' más-

dik mód az, melyet már a' mult országgyűlés is indítványozott, 's melyhez a' jelen körülmények között én is járulok, mert a' harmadikat mely csak mint polgári szerződést tekinti a' házasságot, még időelőtinek tartom. — A' büntetésekre nézve tökéletesen osztozkodom Csongrád vármegye' érdemes követének nézetében, hogy a' clerust nem kell a' mártyság' dicsőségében részesítenünk, mert a' mártyság könnyen ragályossá válik, 's mert erélyes akarat-nyilatkoztatás a' kormány' részéről jóval többet eredményeztetne.

'S most még néhány szót akarok tenni a' káptalanok' tisztelt követeihez. Én örömet hiszem, mire egyikök imént hivatkozott: „hogy nekik is van szívök.“ De ha látnom kell, mint vonakodnak még mindig az egyetlen egy eszközt megragadni, mely már több súlydező hatalmat megmentett, 's mely az iniciatívának megragadásában egyik vagy másik elutasíthatlan életkérdés körül, áll; ha látom hogy ők még mindig ugyanazok, kik a' reformatio' korszakában voltak, kiket reformálni kellett, mert nem akarták önmagukat reformálni, ha látom, hogy még mindig a' régi jesuitai fogásokhoz nyúlnak, mint az iménti, mely „in quantum“ból „siquidem“ — et olvas ki, — akkor, fájdalom, nem mondhatok rólok egyebet, mint a' mit Napoleon a' Bourbonokról mondott; „Semmit sem tanultak, és semmit sem felejtettek.“

Szalay László.

Sajtótörvényről.

Kétszer kettő: négy.

Alapelve ez ügybeni nézeteinknek, és szükség, hogy a' nemzet ezen alapelvet annyira teljesen magába szívja, mikép, Cato' mondataként, ezen ügynek szóba jövetelével, örökké ezt ismétlje: Valódi alkotmányos élettel összeférhetlen az előző könyvvizsgálat.

Magyarországban most még a' közvélemény nem olly erős, mint annak, alkotmányos életben, lennie kellene, 's mint az egykoron, semmi kétség benne, lenni fog; de mostani ereje mellett is közvéleményünknek, ha a' közönség eléggé értesülve volna, minő iszonyu zsarnokságot gyakorol az előző vizsgálat az irodalmon, bizonyosan, lehullana ezen alkotmánytalan bilincs, ha bár most még eléggé meg nem szilárdult közvéleményünknek is hatalom-szavára.

Azonban valamint igen sokat szilárdult már az utóbbi időben közvéleményünk, mellynek szavára 1840^{en} lehullottak törvénytelenül bebörtönzött polgár-

társaink' rablánczai, kik, pár évvel korábban, a közvélemény² kisebb hatalma mellett, elfogattak: ugyezentul is még inkább, és mindig nagyobb arányban szilárdulni fog az; és, semmi sem lehet enniél bizonyosabb, egykor az előző vizsgálat nem fog többé mellette megállhatni. Az alkotmányos szellem daczára tartogatott írásszabadsági rablánczok is le fognak hullani, mikép lehullottak már a' szólásszabadság' rablánczai is.

Ezen időnek eljöveteletét siettetni; az eszmét tehetősége szerint érlelni, különösen minden írónak kötelessége.

Az előző vizsgálat valóságos szellem - hóhérlás; egyaránt alacsony és gyáva mód; mindenek felett pedig határozottan összeférhetlen az alkotmányos étellel.

Maga az, hogy nálunk a' szabadság' eszméi naponként mindinkább fejlődnek, 's, a' kormánynak is érdemével, szólásszabadságunk van, más részről pedig még mindig előző vizsgálat alatt nyögünk, komoly figyelmét hívja fel a' kormánynak megfontolni, mi veszélyes játékot űz, mi araszos politicát követ egy messzebbre látó helyett, midőn ezen aránytalanságot, az előző vizsgálat' tartogatásával, túri, elnézi, táplálja.

Az átmenetel a' sajtó - szabadságra, vagy is annak megszokása, hihetően bizonyos névekedett pezsgést fog szülni a' közéletben, ez igaz. De éppen ennek megfontolása, ha csak kislelkűen azon közmondásnak nem akarunk hódolni: A' ki hátul marad, tegye

be az ajtót; ha csak bűnös gondatlansággal az utánunk jövők' nyakára nem akarjuk hagyni a' mindinkább növekedendő bajt, arra kényszerít, hogy minél inkább siessünk az idővel, a' sajtószabadság' behozatalával, mert ekkép annál hamarabb hozzá fogunk szokni ahhoz. Ha félszázaddal ez előtt hozzá jutotunk volna, már minden rendén volna. Ha ma jutunk ahhoz, hamarabb fogunk az átmenetel' bajaiból kibontakozni, mintha még sokáig ingereltetünk, és fojtogattatunk az előző vizsgálat által; de már is több baj fogna lenni, mint félszázaddal korábbi behozatala mellett lett volna; 's minél később fog a' sajtószabadság eljöni, annál nagyobb rázkódást fog az szülni. Most még, úgy látszik, kormányunk gondolni sem akar a' sajtószabadságról; pedig, előbb utóbb, el fog az jöni minden esetre, török szakad. Így volt a' magyar nyelvvel is. Fél századig jó formán nem is hallgatott a' sürgetésre; előkelő mosolylyal tekintett a' nemzet' kívánságára, 's végre még is nyakára nőtt az idő, 's megadá, mikor már senki sem mondott érte köszönetet. Nem sokkal jobb lett volna-e, nem azt hozta volna-e magával a' valódi bölcs politica, hogy mindjárt kezdetben a' mozgalom' élére álljon a' kormány a' magyarsággal? Ezen politicát követve mindenben, jelenleg bizalom volna a' nemzetben kormánya iránt, holott most annyira el van játszva, a' folytonos őszinteség nélküli kormányi politica által, ezen országban e' szó iránt „kormány“ a' bizalom, hogy ha az ország' legnépszerűbb emberei lépnének is kormányra, a' nemzetben bizonyos

tartózkodás támadna irántok. Jelenleg, önök legjobban tudhatják, csak erőltetett jóakarát, avagy képmutatás beszélhet nálunk kormány iránti valóságos bizalomról, 's leginkább olly emberek beszélnek, kiknek, ön személyeikre nézve valamit nyerni, van bizalmuk a' kormányban.

Magára a' sajtószabadságra nézve nincs nagy baj. A' kormány nem akar sajtószabadságot? A magyar nyelvet sem akarta; 's valamint kivívtuk a' közvélemény által ezt, ki fogjuk vivni kétségtelenül nem sokára azt is. A' történetírás pedig azt fogja feljegyezni: Magyarország mindenben araszos politica által kormányoztatott.

Mit akar tulajdonképen a' kormány tenni a' sajtóval, 's ha valljon van-e már megállapodott véleménye annak jövője iránt, valóban érdekes volna tudni. Leghihetőbb, hogy, mikép sok dologgal szoktak Bécsben lenni, tulajdonképen tökéletesen semmi megállapodott véleménynyel sincsenek ez ügyben is, hanem csak folyini hagyják a' dolgot napról napra. A' kormánynak pedig sokkal bölcsebb volna előljárni a' javításokban, mint örökké azoknak kicsikartatására várni. Törvényeink nem adják a' kormánynak a' jogot előző vizsgálatot gyakorolni. Alkotmányos országban azt sem mondhatni, hogy fejedelmi jog volna az, mit a' nemzet nyíltan ki nem kötött magának. Fejedelmi jog a' nemzet', az országgyűlés' ellenében! Ezt nem is lehet érteni. Az országgyűlésnek már épen az által, hogy akarja, minden iránt teljes törvényhozási joga van. Nem vagyunk mi octroy-alt (fejedelemtől nyert)

alkotmányu nemzet, 's ha az volnánk, 's ha ekkép csak részben helyezett volna is vissza nemzeti jogainkba a' fejedelmi kegyelem, isten és ember előtt mindig jogunk volna egész nemzeti jogunkat magunkhoz venni. Előbb utóbb komolyan, 's azon kitartó buzgalommal, mellyel a' magyar nyelvet, kivívtuk, fel fog szólalni a' nemzet a' sajtószabadság mellett. Mit fog ekkor a' kormány tenni? A' multa nézve még csak védheti valahogy az előző vizsgálatot, mint ideiglenes rendszabályt; de, ha tökéletesen abszolút szellemű volna is, pedig, meg kell vallani, az utóbbi időben lassanként közeledni látszik az alkotmányos szellemhez, nem lenne képes a' jövőre nézve is védeni azt. Az előző rendszer félszabály, ideiglenes állapot, mellynél, alkotmányos országban, nem lehet megállapodás. Nem a' leg helyesebb, 's a' maga szempontjából véve is, a' legjobb, legokosabb volna - e tehát, nem várni be, hogy ellenállhatlan erejével föllépjen a' közvélemény, 's lépéseket tenni a' kormánynak a' sajtószabadsághoz önmagától, mikor még őt érne ezért a' kezdeményezés' dicsősége?

Midőn ekkép a' sajtószabadság mellett szólok, szükségesnek tartom megjegyezni, hogy nem egyedül ellenzéki szerepet vélek vinni. Őszintén kifejezett mély meggyőződése, miszerint valósággal ideje van már hazánkban a' sajtószabadságnak. Hivatkozom a' szólásszabadság' példájára, melly, úgy hiszem, igen jó hasonlattal van felhozva. Ez előtt néhány évvel, erről is azt hitték némelyek, hogy nem lehet azzal kormányozni; és íme', mióta a' kormány, igen bölcsen, meg-

nyugodni látszik a' szólásszabadságban, egyáltalában nem látjuk, hogy minden kormányzás meg volna az által akadályozva.

'S igaz ugyan, mikép emlitém, hogy a' sajtószabadság' behozatala bizonyos növekedett pezsgést szülne közéletünkben, de ez egy-általában nem volna valami igen veszélyes. Mert veszélyesnek véve fel mind a' sajtó-mind a' szólásszabadságot, czen utóbbi minden-esetre veszélyesebb az elsőnél. Beszédben minden ember hamarabb kiszalaszt valamit, mint írásban; továbbá a' legéretlenebb dolgokat beszélni képes ember, nem is tud írni; 's végre a' szólásszabadsággal a' nép' legalsóbb osztályába is levitetik a' „forradalmi“ elem, még pedig a' nálunk mindennapi gyűlések által, nagy tömegekben egyesült néphez. A' sajtószabadság' hasznát azonban a' nép legalsóbb osztálya, úgy szólván, épen nem élvezzi; 's nem is nagy tömegekben egyesült néphez, hanem a' magánosan gondolkodó fejekhez szóló eszköz ez. Már pedig, látjuk, a' szólásszabadsággal sem lőn minden kormányzás lehetlenné téve; következőleg még kevésbbé volna az a' sajtószabadsággal. Most pedig, sajtószabadság' nem létével, aránytalanul több működő erő menekedik a' szólásszabadság' mezejére, mint különben lenne; 's ha talán nagyon veszélyes is valahol a' sajtószabadság, a' szólás' olly széles mezeje mellett, minő nálunk van, nem minden működő erő a' sajtó' mezejére levén szorulva, nálunk sokkal kevésbbé volna az veszélyes. Nekünk nincsen is igazi nagy fővárosunk; 's a' mi van is, nem egy nyelvű, nem egygyé

forradt nemzetiségű. Ha valamely nemzetnél veszélyes lehet a' sajtószabadság, eleven természeténél, 's nagy fővárosánál fogva, 's mivel a' szólásnak, a' parlamenten kívüli politicalai gyűlésezések' eltiltásával, nincs mezeje, a' francia az, 's ime még is lehet ott, sajtószabadság mellett is, kormányozni.

Teljesen törvényen kívüliséget a' sajtóra nézve nem kívánunk. Meg lehet, lesz idő, midőn egy általában semmi törvényre sem lesz szükség a' világon; de valameddig törvényre van szükség más ügyekre nézve, törvényre van szükség a' sajtó' ügyében is. Sajtószabadság tehát előttünk nem tesz többet, mint sajtótörvény; vagy is torló rendszer előző rendszer helyett.

És, meg lehet, sok, némileg tetszhető, dolgot lehet elmondani az előző rendszer mellett. Nem vonom kétségbe, ennek is lehetnek jó oldalai; de annyi bizonyos, hogy mindez az absolutismus' szempontjából van mondva; 's mindaz, mit az előző rendszer mellett elmondani lehet, határozottan nyílt ellentétben áll az alkotmányos szellemmel.

Mondják ugyan is, és ez a' legfőbb védelem: Igaz, a' sajtótörvények szigorúak lehetnek; de mit ér az, akkor büntetni valakit, midőn már kiadott valamit; meg kell előzni, hogy ártasson; vagy is legyen előző vizsgálat.

Ez némileg tetszhető állítás, az igaz; de ez nem elég. Az alkotmányos élet azt kívánja: Cselekvési kört kell engedni az embernek, 's ha hibát követ el, büntetni; nem pedig azon okból, hogy hiba ne legyen,

megszüntetni a' cselekvési kört. 'S meg lehet ezen utóbbi mód jobbnak, bölcsebbnek tetszik némelyek előtt; de, ismételnünk kell, ennek elfogadása az alkotmányosság' elvetése, megtagadása lesz, 's e' mellett, meg lehet, igen ügyesen, jelesül lehet kormányozni; de alkotmányos szellemben soha sem.

'S ez itt a' fő tekintet; ezt nem árt, sőt szükség ismételni számtalanszor, mert az egész ezen alapul. Tisztába kell jönnünk, mit akarunk, vagy is inkább, mit akarnak velünk? Ha az előző vizsgálatot tartogatni akarja a' kormány, ez araszos politica, mellyel talán pillanatnyi időre könnyebben kormányozhatni; de e' mellett mindinkább terhesülő fellegek tornyosulnak a' jövő' fölé; 's ez továbbá semmi különös lelkiösmertelkedésre sem mutat, hogy valóban alkotmányos szellemben akarnak kormányozni, mit pedig, a' megyei többségek' megszerzése végett, örömet emlegetnek. Sőt ez nem csak araszos politica, hanem kétszínű, és annál fogva lovagiatlan, gyáva is. Alkotmányos kormányhoz úgy illik a' censura, mint lovagias emberhez orgyilkosság. Nem lehet össze-férniök.

Mostani kezelése helyett az előző vizsgálatnak még ennek mezején is sokkal jobban állhatnánk, mert vannak vizsgálók, kikre valóságos gúny elmeművek' bírálását bízni, kiket legfőlebb csak juhok' vezetésére lehetne alkalmazni. Nem csak azonban mint ellenzék, hanem általában mint alkotmányos nemzet is az előző vizsgálatnak semmiféle szabadabb kezelésével sem lehetünk megelégedve. Sajtószabadságra, 's nem kevesebbre van szükségünk. Olly bizonyos, mint

kétszer kettő; négy, minden alkudozás e' részben összeférhetlen az alkotmányosság' eszméjével.

Akarunk rendezett jogállapotot? Akarjuk, hogy a' legszegényebb napszámos is védelmet találjon a' törvényben, hogyan lehetne tehát akarnunk, hogy a' legszebb, legnemesebb munka, az irodalom, a' szellemvilág rablánczokra fűzve, elnyomva sorvadjon?

Az előző rendszer nem csak összeférhetlen az alkotmányos étellel, hanem az önkénynek is legiszonyúbb magzata. Az önkény' mezején sincs semmi más olly megrögzött romlottsággal teljes, mint ezen, a' magyar alkotmányos (!) kormány által is tartogatott, előző vizsgálat. Már maga az eszme, hogy a' kormány mindenüvé beüsse fejét, és töröltethessen, hű kifejezése az önkénynek. 'S vegyük még ehhez, hogy ezen önkényi mezőn, az egyes vizsgálók' személyében, ismét meg annyi önálló kényur létezik, 's át fogjuk látni, hogy ez a' létezhető legteljesebb önkény; valóságos complicált gépe az önkénynek. 'S ezen önkény nem csak közvetlenül sujt, és ront, hanem, mivel az író előre tudja, hogy műve vizsgálat alá jó, 's ennél fogva igyekszik magát ahhoz alkalmazni, megrontja, elerkölesteleníti az írot saját íróasztalánál, A' teremő ész censorává aljasul saját művének! Az egyenes lélek fedezgetéssel, palástolással kénytelen élni! Az apa kitekeri saját gyermekeinek nyakát! 'S ennél fogva aztán bizonyos lanakadság, élettelenység terül el, és terjed szét az irodalomban. Sokan hallgatnak, kik különben írnának; 's ezért aztán nem is képviseli az irodalom eléggé a'

nemzeti értelmiséget; nem foglalja annak tényezőit eléggé magában, mi a' nemzet közéletének tökéletlensége. Kik pedig elnémithatlan lélekkel birnak, nem szólhatnak úgy, mikép különben tudnának, mert elő áll a' szellem-hóhér, a' vizsgáló, fejezni az eszméket, 's önmaga az író is, a' körülmények' kénytelen számbavételével, előre meg csonkitja, bénítja gondolatait. A' szellem eltörpül, alkalmazni igyekezvén magát a' nagy részben értetlen és rövidlátó vizsgálók' tetszéséhez és felfogásához; a' kedélyt ingerültség, keserűség avagy elkedvetlenedés szállja meg, látva, minő könnyelműen törölgetnek bizonyos lények olly írók' műveiben, kiknek azok nem méltók csak saruszijjaikat is megoldani.

Hogy ez örökké így maradjon, az lehetlen. Ha csak a' legbutább anyagiságba nem akarunk sülyedni, kell hinnünk az eszmékben, és lehetlen is nem hinnünk azokban. 'S miután az alkotmányos étellel összeférhetlen az előző vizsgálat, vagy nem fogunk alkotmányossági igényekkel bíró nemzet lenni, vagy pedig nincs jövője az előző rendszernek. Következőleg a' kormányra nézve nincs egyéb hátra: Vagy nem őszinte barátja az alkotmányosságnak, 's ennek magvaszakadtát várja, vagy pedig, ha az, komolyan sajtó törvény' behozataláról kell gondoskodnia.

Az alkotmányosság: a' többség' elve. 'S a' sajtószabadság szintűgy eleme az alkotmányosságnak, mint a' többség' elve. Egyik is másik is nem csak elve, hanem eleme is az alkotmányosságnak. Nem az a' kérdés, hogy mindig jól, helyesen nyilatkoz-

nak-e azok, hanem, hogy, az alkotmányosság' mezején, ezeken kívül teljes lehetlen nemökben valami jobbat találni.

A' sajtószabadság természetes és elmaradhatlan kifolyása az alkotmányosságnak; szükségkép nyílt akarata minden valósággal alkotmányos kormánynak. Ezek olly következetesen állanak, hogy nem lehet ész, melly át ne lássa. Hogy alkotmányos országban sajtószabadság legyen, hogy minden kormánynak, melly magát alkotmányosnak meri mondani, annak kívánja tartatni, szükségkép akarnia kell azt, ezt a' legnagyobb ok kívánja, követeli: a' következetesség. Ha alkotmányos akarna is lenni valamelly kormány, nem engedvén sajtószabadságot, nem is említvén, hogy ez által már rögtön világos hazudsággá válik ajkain a' szó, mi szerint alkotmányos volna, nem lehetne az legjobb akarattal sem sajtószabadság nélkül. A' nemzet vágyai, szükségei, véleménye, gondolkodásmódja csak sajtószabadság mellett lehetnek igazán, hiven kifejezve; csak a' mellett lehetnek valósággal ismerve; már pedig csak így lehet alkotmányos módon és szellemben kormányozni. Sajtószabadság nélkül nem is lehet olly közvélemény, minőre alkotmányos országban, alkotmányos kormány mellett szükség van, 's ha lehetne is, nem lehetne annak őszintén, hiven nyilvánulnia.

Az előző vizsgálat valóságos kórságot okoz a' közszellemben. Az önkényi elem igen csalatkozik, ha azt hiszi, hogy ez kiválóan az ellenzéknek árt. Fénykört kölcsönöz annak, martyr - koronát szerez

neki; azonban igaz, még sem használ valósággal. Az önkényi pártnak azonban különösen árt, mert sötét gyanúba keveri azt. Az egészre nézve pedig akadályul szolgálván, hogy a' vélemények czélszerűen kifejlődhessenek, az eszmék tisztába hozassanak, ez valóságos utonállása a' világosodásnak. Szóval mindkinek árt, és senkinek sem használ igazán, valóságos kórságot okoz.

Ha állana is, mit az előző vizsgálat' védelmére fel szoktak hozni, hogy a' jó gondolatokon nem célja csorbát ütni, és csupán a' kihágásokat akarja megelőzni, nem volna ez által kimentve, mert az alkotmányosság' kelléke, szelleme, alapelve, hogy nem lehet, jó célból sem, minden eszközt használni, tehát a' polgárok' szabad cselekvési körét előző rendszer által megszorítani. Azonban ezen védelem nem is áll. Nem csak a' jó gondolatokon is gyakran csorbát üt az előző vizsgálat, hanem még a' kihágásokat sem előzi meg; mikép a' tapasztalás mindenütt megmutatta, hol még léteznek. Szóval, még saját céljának sem felel meg. 'S ha csak egyet lehetne is az imént említett két vádból az előző vizsgálat ellen felhozni, teljesen elegendő volna az, hogy ellene nemcsak valami ellenzéki viselkedésből, hanem valóságos magasabb szempontból is felszólaljunk. Így azonban, miután mind két tekintetben csalódás tűnik fel, valóban nem tudhatni, mi egyéb tartja fel az előző vizsgálatot, mint gonosz akarat, avagy oktalan félelemből minden schlendriánhoz való ragaszkodás.

Sajtótörvény kell tehát, sajtószabadság.

A' sajtószabadság igen jótékony befolyással volna a' tudomány' és értelmiség' gyarapodására. Azon állítás, hogy a' tiszta tudomány és értelmiség' gyarapodásának nincs akadály téve az előző vizsgálattal, üres beszéd, mellyet azok sem hisznek, kik magok állítják. Mert az sem áll ugyan, hogy közvetlenül nem akadályozza az előző vizsgálat a' tudományt, mivel míg nem akadályozza például a' mathesist, akadályozza, köztudomás szerint, például a' historiát. Minden esetre azonban közvetve minden tudományt akadályoz, mivel előző vizsgálat mellett az író' lelke, szelleme, bizonyos örök szorongásban van, melly befolyással bír a' működésre; eltörpíti a' szellemet; megrontja a' lelket, 's önkénytelenül megszűnik az ember úgy gondolkozni, mikép szabad és független lélekhez illenék.

Sajtószabadság nélkül megszámlálhatlan tisztviselői visszaélésnek vagyunk kitéve. Az újabb időben méltóztattak kegyesen megengedni, hogy a' megyei tisztviselők' visszaélései ellen szót lehessen emelni a' lapokban, 's jó formán csak ekkor láttuk, mi töméredek visszaélés történhetett az előtt. Kormányi hivatalnokok ellen azonban mai napig nem szabad valamit írni. A' királyról talán hamarabb lehetne valami rágalmat, mint valamelly helytartó tanácsosról, ki például Csongrádba 'stb. lejár, korteskedik, 's ez úton vérontásnak válik okává, igazat közölni, mert ezek Budán szorgalmasan örködnék, 's ha kell árulkodnak is, hogy semmi legkisebb se jöhessen ki ellenök.

'S millyen sokat nyerne, az istenért, a' kormány anyagilag is a' szabad sajtó mellett! A' titkos kémeknek fizetett összeget egészen meggazdálkodhatná! Ha szabad sajtó volna, nem lenne többé szükség kémekre; kibeszélnők mi minden vágyainkat, kívánságunkat, gondolatunkat, reményünket min magunk. 'S ekkor legalább hiven ki volna fejezve véleményünk; nem ferdítenék azt el ügyetlen és gonosz kémek; 's nem toldanák azt meg költeményeikkel. Gondolom, ezen ok igen fontosnak fog találtatni, mert valóban a' teljes béke' idejében annyira felettébb gyakori kölcsönök azt mutatják, hogy Bécsben igen nagy szükség van gazdálkodásra.

Azon kérdés: bírunk-e elegendő műveltséggel a' sajtószabadsághoz, miután Görögországban lehet az, hol a' népnek a' négy százados török járom alatt szükségkép alá kellett süllyedve lenni, 's miután a' brit gyarmatokban lehet az, valóban nem alkalmazható nálunk ellenvetésképen. A' németeket sem tudom, hogy valaki nem tartja megérve a' sajtószabadságra; nekünk pedig kétségtelenül nagyobb political műveltségünk van.

A' sajtószabadsághoz, sajtótörvényhez azonban mulhatlanul eskütszék kell, mert a' sajtó-vétségek eseteit tökéletesen lehetlen egyenként előszámlálni a' törvényben; ennél fogva, mielőtt a' bíróság a' büntetést elhatározná, szükségkép kell valakinek lenni, ki, nem törvény, hanem lelkiösmérete szerint, épen azon kérdésről nyilatkozzék előbb: van-e törvénysértés, követhetőleg az ezért járó büntetés' alkalmazásának

van-e helye avagy nincs? Eskütszék nélkül, a' kormány által kinevezett, elmozditható, fölebbvihető bírák' kezeiben, ez törvényszéki eljárás' köntösébe való öltöztetése volna az önkénynek. Az mondani, hogy átlátjuk, mikép az előző vizsgálat alkotmányos szellem elleni; átlátjuk, mikép az alkotmányos élethez, haladáshoz sajtótörvény, sajtószabadság kell, 's még is mellőzni az eskütszéket, 's a' kormány által kinevezett bírákra bízni az egészet, ismét következetlenség, valóságos csalási szándék volna, és pedig olly szembeszökő, hogy illy ügyetlenségre való tévedést nem tehetünk fel kormányunkról. A' kormány legfőlebb csak így szólhat: Igaz, az előző vizsgálat összeférhetlen az alkotmányos étellel; sajtótörvényhez, sajtószabadsághoz azonban eskütszéki eljárás kell; ez pedig még nem létezik Magyarországon; általában még az egész bűnvádi eljárás igen rendezetlen állapotban van; várjuk meg tehát először ezen rendezést, 's majd csak akkor szólhatunk sajtótörvényről, sajtószabadságról.

Ezen hátulsó ajtócska valóban méltatlan volna ezen nagyszerű tárgyhoz, 's hogy alkotmányos haladásra magát teljesen elszánt kormányt feltartóztasson. Ha e' részben csakugyan valóságos, elhatározott, tiszta szándék van, semmi sem lehet könnyebb, mint a' sajtó ügyekre nézve, 's előzetesen csak e' tárgyra (ad hoc) eskütszéki eljárást alapítani meg, és rendezni el. E' részben minden esetre eskütszéki eljárásra van szükség, és még csak ideiglenesen sem lehet más eszközt elvállalni. Ha a' bűnvádi eljárás'

egyéb részében, legalább ideiglenesen, míg itt is kivíthatjuk az eskütszéki eljárást, jobb volna is legalább nyilvánosságot és szóbeli eljárást fogadni el, a' sajtó ügyében semmi esetre sem lehet eskütszéknél kevessebbel kezdeni. Ezen eskütszék' tagjaitól, más kellékeken kívül, bizonyos értelmiségi kelléket is lehetne kívánni. Ezt szabadelvű szempontból is kívánhatni, 's minthogy ez bizonyos szűkebb korlátok közé szorítaná az egészet, ebben, gondolom, a' conservatívok is meg egyezhetnek. A' törvényt alkalmazó bíróság egy személyből állana az eskütszék mellett. 'S mint-hogy meggyénként nincs szükség, az egész országra nézve pedig csupán Pesten alkalmasint nagyon is kevés volna, lehetne talán kerületenként egy eskütszék, melly bizonyos időben, törvényt alkalmazó bíró gyanánt, egy a' végre kiküldött kir. táblai ülnök' jelenlétében, gyűlne össze. 'S hogy minél kevesebb akadály legyen a' sajtótörvény' keresztülvitelében, ám legyen tehát a' sajtó által elkövetett hűtelenség' eseteiben ne eskütszéki eljárás, ha ebben némelyek nem biznak teljes mértékben, hanem a' mult országgyűlési alsóház által indítványozott országgyűlési bíróság, felében az országgyűlés felében a' korona által választva. Illy articulare judiciumoknak hazánkban úgy is sok nyoma van. Végrehajtással az illető megye vagy királyi város volna megbizandó, hol a' bűnösnek lakása van.

Sajtószabadságról szólván, természetesen semmi különbséget sem vehetek fel, hogy valljon minő nagyságu művekre nézve legyen teljes szabadság. Én azt

hiszem, ezen szabadság baj nélkül lehet bárhány íves műre is kiterjesztve, és csak is úgy lehet a' sajtó-szabadság valóban az, ha ezen németes különböztetést fel nem veszi; sőt csak akkor lehet annak valóban jótékony következése, ha e' részben semmi kicsin hitűség nem jellemzi, vagy is inkább nem jellemteletíti, nem sorvasztja el a' nemes növényt. Tekintve azonban, hogy a' political lapok a' napi politicával foglalkoznak, 's e' téren legtöbb alkalom, csáb, inger mutatkozik szenvedélyeskedni; a' szenvedély pedig legalkalmasabb bőtermő földe a' kihágásnak, mivel a' büntetés rendesen pénzbírságból állana, az előfizetés mellett járó political lapoktól, következetesnek találok bizonyos biztosítéki összeget kívánni, melyből, kihágás' esetében, a' megítélt pénzbírság kiteljék, 's e' végre megcsonkítattván, az mindig újra kiegészíttessék.

Sőt, mivel némelyek talán különös veszélyt látnak abban, hogy lehetnek bizonyos írók, kik jellemezhetlen dühösséggel birnak örökké szenvedélyes lázítást, alaptalan és gonosz szándékú rágalmat terjesztteni, kikre a' szabadságnak, a' sajtószabadságnak semmi jótékony befolyása nem lehet, 's ha ennél fogva vannak némelyek, kiket nincs mód meggyőzni, hogy legjobb volna az előző vizsgálatot eltörölni, ki lehet a' dolgot egyenliteni. Ám legyen tehát az ilyenekre nézve előző vizsgálat; de csak mint büntetés, ha sajtó-vétségi perben valósággal ilyeneknek ismertettek ítélet által; 's ekkor, az eskütszék' ezt bizonyító nyilatkozata alapján, lehessen őket bizonyos időre

előző vizsgálat alá vetni. Az előző vizsgálattal ellátott állapotból bajos az átmenet mondják némelyek, fogadtassék el tehát ezen büntetésnem is, melly az előző vizsgálat' minden előnyével bír; ez elegendő biztosíték. Ha ezen büntetésnem, mikép én is hiszem, összeférhetlen a' sajtószabadság' rendes állapotával, későbbben el lehet azt törölni.

Közvetlen a' sajtótörvényre nézve, az eszmék' könnyebben fejlődése, tisztába jövedele, egyesülése, megállapodására szolgálatot vélek tenni, különben is az indítványok' szerkezetbe tevésének levén barátja, e' következő javaslat' előterjesztésével. Azon követeléstől, hogy ezen semmi változást sem lehetne, avagy kellene tenni, tökéletesen ment vagyok.

Sajtótörvényjavaslat:

1. czikk. A' nyomtatványokra nézve fenálló előző vizsgálat eltöröltetik.

2. cz. Gondolatait mindenki szabadon kinyomathatja, és nyomtatva terjesztheti.

3. cz. A' status által bevett bármely vallásnak megvetés' avagy nevetség' tárgyává tétele; a' status által bűn és kihágásnak tekintett tényekre izgatás, 's azoknak helyeslése; szemérem-sértés; a' status feje iránti köteles hűség', valamint az ő és családja' becsületének megsértése; az országban levő különböző nyelvű lakosoknak és vallási felekezeteknek egymás elleni ingerlése; a' magyar nemzetiség' felsőségének megtámadása, rágalmazása; ugy szinte minden egyes

személy' becsületének méltatlan megtámadása nyomtatásban avagy képekben tiltva van.

4. cz. Bárha a' status' alkotmánya, 's ez iránt tervezett javítások' ügyében mindenkinek szabadságában áll véleményt nyomatni, ha azonban ez a' felsőség elleni ellenállási, lázadási felhívásra, 's általában az alkotmánynak erőszakosan leendő megváltoztatására czéloz, büntetésnek van helye.

5. cz. A' király', kormány', 's minden hivatalnok' működésének az igazsággal ellenkező előadása büntetést von maga után.

6. cz. Ha a' hivatalnokok' hivatalos eljárásban szerzett tudomásaikat közzé teszik, az illy hivatalbeli titkok' elárulásaért büntetést kapnak.

7. cz. A' hivatalos kiadásokban levő egyes emberek' vallomásaiban, előadásában találtatható rágalmakért az illető egyénektől a' törvény' útján elégtételt kívánhatni.

8. cz. A' sajtó-vétségek, eskütszéki eljárás mellett, pénz-bírság vagy fogsággal, vagy mind kettővel is, az első (például 4,000 pengő) forintig, a' második (például öt) évi fogságig terjedhetvén, büntettetnek.

9. cz. Ha valaki rendkívüli szenvedélyű lázítónak nyilvánítatik az eskütszék által, a' bíróság előző vizsgálat alá is veti őt, melly azonban, ismétlés' esetében is, legfőlebb három évre határozható el egyszerre.

10. cz. A' király iránti kőteles hűség', valamint az ő és családja tagjai' becsületének megsértése ügyében az e' végre kinevezett országgyűlési bíróság ítél.

11. cz. Minden nyomtatványért írója felelős.

12. cz. Ha az író magát meg nem nevezi, a' kiadó köteles nevét, vagy kereskedési czimét, lakása' helyét, 's a' nyomtatás' évét, negyven pengő forint bűntetés' terhe alatt, feljegyezni. Ha külön kiadó nincs vagy ez külföldi, a' nyomda-tulajdonosnak van ezen kötelessége.

13. cz. Minden nyomdatulajdonos tartozik az intézetében eszközölt nyomtatványokból, a' munka' kiadása előtt egy ingyen példányt adni a' hatóságnak (bizonyos meghatározandó hivatalnoknak).

14. cz. A' megnevezett kiadó, vagy nyomda-tulajdonos, az igazság-kiszolgáltatási hatóság' fölszólítására, köteles az író't megnevezni, 's ennél fogva az íránt, a' nyomtatandó kézirat' átvételekor, magának tudomást kell szereznie. Ha az író't megnevezni nem tudja, vagy nem akarja, a' nyomtatvány' okozója gyanánt tekintetik.

15. cz. A' 14. cikk' rendelkezésén kívül a' nyomdatulajdonos felelőséggel nem tartozik, ha csak maga az író azon váddal nem lép elő, hogy kézírata a' nyomdában, tudtán kívül, szenvedett változást.

16. cz. Sajtó-vétség' esetében, ha bár az író meg van is nevezve, a' kiadó is részesül büntetésben azonban az írónál mindig csekélyebb mértékben.

17. cz. Idegen cikkek' kiadói, nevezetesen lap-és folyóirat-szerkesztők, mint a' szerző' vétkében résztvevők, 's annak előmozdítói, együtt bűnhődnek a' sajtó-vétségekért, mindig a' szerzőnél csekélyebb mértékben.

18. cz. Sajtóperekben felperes mindig a' kir. ügyvéd, ki panasz nélkül is köteles a' törvény' sértéseért vádlókép' megjelenni. A' sajtóvétségért bűnhődők, a' 8. cikkben meghatározott büntetéseken kívül, ha annak helye van, az illető fél' külön kérésével mellett, kárpótlásban is elmarasztalhatók.

19. cz. A' könyvárusok a' kereskedőkre nézve fenálló közönséges szabály alatt vannak, és semmi külön, felső helyről nyerendő engedelemre nincs szükségök.

20. cz. A' könyvárusok a' kereskedés' rendes útján átvett könyveket szabadon árulhatják, 's azoknak tartalma iránt nem felelősök.

21. cz. Ítélet hozatván valamely könyv avagy kép ellen, ha annak árulása eltiltatik, az országban létező minden könyvárus értesítetik, az illető bíróság' jelentése nyomán, a' helytarto tanács' nevében tudósított illető hatósága által.

22. cz. Az ítélet által eltiltott könyvnek és képnek árulása első ízben 100 pengő forinttal büntetetik. Ismétlés' esetében ezen bírság kétszerezhető.

23. cz. A' házalók minden könyv' avagy hirlap' árulására külön engedelemmel kötelesek birni illető hatóságuktól.

24. cz. A' külföldi kiadás, eltiltatása esetében, kiadójának visszaküldetik; a' belföldi kiadás elkoboztatik, és megsemmisíttetik.

25. cz. Ha csak egyes részt kárhoztatnak valamely műben, az illető ívek' újra nyomtatása által, kiegyenlítést lehet eszközölni.

És most, végül, ismétlem az egész cikk' értelmét:

A' sajtószabadság nem csak elve, hanem valóságos eleme is az alkotmányosságnak; a' nélkül nincs ez kiegészítve; nem is létezik valósággal. Melly kormány nem akarja a' sajtószabadságot, nem akarja az alkotmányosságot, 's ha mondja, hogy akarja, világos hazudsággá válik e' szó ajkain. Ez kétszer kettő: négy.

Jrínyi József.

Dalaim.

Elmerengek gondolkodva gyakran,
'S nem tudom, hogy mi gondolatom van;
Átröpülök hosszában hazámon,
Át a' földön, az egész világon.
Dalaim, mik, ilyenkor teremnek,
Holdsugári ábrándos lelkemnek.

A' helyett, hogy ábrándoknak élek,
Tán jobb volna élnem a' jövőnek,
'S gondoskodnom ... eh, mért gondoskodnám?
Jó az isten, majd gondot visel rám.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Pillangói könnyelmű lelkemnek.

Ha szép lánynyal van találkozásom,
Gondomat még mélyebb sírba ásom,
'S mélyen nézek a' szép lány' szemébe,
Mint a' csillag csendes tó' vizébe.
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Vadrózsái szerelmes lelkemnek.

Szeret a' lány? iszom örömemben,
 Nem szeret? Kell inni keservemben,
 'S hol pohár és a' pohárban bor van,
 Tarka jókedv születik meg ottan.
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Szivárványi mámoros lelkemnek.

Oh de míg a' pohár van kezemben,
 Nemzeteknek keze van bilincsen,
 'S a' millyen víg a' pohár' csengése,
 Ollyan bús a' rabbilincs' csörgése.
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Fellegei bánatos lelkemnek.

De mit tűr a' szolgaságnak népe?
 Mért nem kél föl, hogy lánczát letépje?
 Arra vár, hogy isten' kegyelméből
 Azt a' rozsda rágja le kezéről?
 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
 Villámlási haragos lelkemnek.

Petőfi Sándor.

Néhány eszme az egyesületi jog körül.

Tisztelt Szerkesztő Úr! A' francia nyelv igen gazdag elmés, életbölcséséget tanusító kifejezések 's mondatokban, melyeket csak némelly helyzetekben tanul az ember kellőkép megérteni 's méltányolni; így soha sem tapasztaltam 's éreztem inkább mint ez alkalommal árnyoldalait és kellemetlen következtetéseit az „embarras de richesse-nek“ vagy is ama' közönségesen irigylett helyzetnek, melly bár miben is sokáig válogatnunk enged. Midőn kegyed által azon hizelgő felszólítással tiszteltetém meg, hogy az ellenzéki körälmanach tartalmához valami dolgozatommal én is járuljak, még választanom lehetett korszerű és érdekes tárgyak' halmazában 's még előttem — nyúlt el hosszú sora e' munkára szánható napoknak, heteknek, sőt, szégyenemre, e' tekintetben hónapokról is kellene szólanom. De a' tárgy és idő' bősége elaltatott 's miután e' napokban kegyed emlékeztetése által felébresztetém, azt vettem észre, hogy ebből is, amabból is kifogytam. Még egy pár nap 's a' kitűzött

határidőnek vége szakad, a' tárgyak érdekesbjeit pedig mások elapták előlem, min azonban nem búsulok, mert ügyesebb tollak alá kerültek 's e' szerint még dicséretre is számot tarthatok hanyagságomért, mert ez a' közönséget aligha jelesebb dolgozattal nem aján-dékozá meg, mint a' minőt munkásságomtól várhatott volna. Sőt, öndicsekvés nélkül szólva, van is ebben egy kis valódi érdmem, mert hogy a' tárgyalandó kérdések közt előbb nem választottam, egyik főbb oka az volt, hogy egyet mást ügyesebb kezeztől el ne vonjak.

Volna ugyan még egy fontosságra nem utolsó tárgy, melly tudtommal a' körälmanach dolgozó társai által maig elfoglalva nincsen, ez pedig a' szabad egyesülhetési jog 's ennek conservatív ellenfeleink által szándékoltt korlátozása. De itt ismét megakaszt azon, különben örvendetes körülmény, miszerint e' kérdést nem rég a' Pesti Hirlapban tisztelt barátom Szalay László szintolly alapos tárgyismerettel mint könnyű és fulánkos elmésséggel fejtegette; megakaszt a' visszaemlékezés ama' fényes szónoklatokra, mely-lyek ezelőtt egy pár évvel megyei gyűléseken ezen, akkoron egy kormányrendelet által csorbítással fenye-getett jog' védelmére elhangzottak. Mit lehetne e' helyen ismétlések nélkül mondani az ekképen szóval és írásban kimerített kérdésről? Ha mind a' mellett e' tárgy körüli néhány eszmét e' levelemben megpen-dítek, ne tekintse ezt tisztelt szerkesztő úr érteke-zésnek, melly igényt tart arra, hogy a' körälmanach' egyéb dolgozatai közt méltó helyet foglalhasson,

hanem csakmint kísérletet adott szavam beváltására, — vagy ha úgy tetszik — mint bizonyítványát annak, hogy nem akarat' hiánya akadályoztat ígéretemnek kívánságom szerinti teljesítésében, hanem egyéb gátló körülmények mellett — miért piruljak ezt megvallani? bizonyos szellemi meddőség' érzete is, melly néha talán más írókat is, de engem többször mint másokat szokott bénító súlyával megszállani.

Az egyesületek' fontosságát és üdvös hatásait az emberi nem és polgári társaság úgy szellemi mint anyagi érdekeinek előmozdítására minden civilisált nemzet érzi és tapasztalja. A' társas viszonyok' jelen állapotában azok nélkülözhetlen tényezőivé lettek a' haladásnak. A' status-hatalom, akár a' törvényhozást, akár a' kormányt értsük e' név alatt, legjobb akarattal is csak a' nagy egészet 's ennek egyetemes érdekeit képes szemmel tartani és sikeresen pártolni; sokkal magasabban áll, hogy sem annak figyelmét ama' sokféle, hely és osztálybeli viszonyokból keletkező apróbb, de azért saját körükben — még is fontos érdekek magokra vonhassák, sőt figyelmének, munkásságának és erejének annyifelé fordítása, eldarabolása kettős irányban szülne káros hatást, a' mennyiben egy részről a' közügy' elhanyagolását okozhatná, más részről pedig ama' kisebb körű érdekek is szenvednének, mert ezek' czélszerű kezelése részletes tárgyismeretet kíván, melly csak a' közelebbről érdeklettekben található, 's mellyet egy mindenre terjeszkedő kormánytól követelni annyit tenne, mint benne isteni mindentudással határos sokoldalúságot keresni.

Kormánytól e' tekintetben egyebet józanul várni és kívánni nem kell, nem szabad az egyesületi mozgalom' általános pártolásánál, neki pedig e' körül a' felügyelésen túl terjedő 's mélyebben ható befolyást engedni nem tanácsos, sőt veszedelmes.

Ha valahol e' világon, Magyarországon fontos és nélkülözhetlen az egyesülhetési jog, feltékeny megőrzése tehát a' magyar ellenzék' egyik főbb feladása. Ha körültekintünk jelen állapotainkon, látunk-e haladást a' közélet' bármely ágában mellynek kiindulási pontját nem az egyesületi téréen fedezőnk fel? Az osztálybeli előítéletek és ellenszenvek enyészését, a' tudományos munkásság' növekedését, a' művészeti izlés ébredését, a' nevelés' szent ügyének melegebb pártolását, észszerűbb mezei gazdaság' terjedését, a' gyáripár' kezdő virágzását, a' kereskedés' élénkebb mozgalmait nem köszönjük-e közvetlenül vagy közvetve az egyesületek' munkásságának? Nálunk tehát nem csak a' felebb említettem szűkebb körű, helybeli 's osztálybeli érdekek, de a' haza és nemzet' közérdekei is az egyesületi működés' segedelmére szorúlnak, 's ha ebben — nem találunk emeltyűt örök mozdulatlanságra vannak kárhoztatva. Hogy e' részben a' status-hatalom' részéről tetemes költségekkel járó intézkedések nálunk még eddig nem történtek, ezt rosszalni nem szándékom, mert valljon addig, míg a' nemesség szűz vállait — minden teher alól elvonja, lehet-e, szabad-e a' szegény adózó nép' kisajtolt veritékét bármí üdvös közczélokra igénybe venni? Igaz, vannak még az adón kívül egyéb jövedelmi források

is, melyek a' magyar kormány' kincstárába folynak, 's melyekből egyszer másszor lehetett volna hazánk' közhasznú intézeteit öntözgetni, de ez iránt sem akárok most panaszra fakadni, miután újabb időkben fejedelmünk' kegyelméből több közczélú egyesületünknek pénzereje tetemes gyarapodást nyert. De nem tapasztaltuk - e több ízben keserű fájdalommal, hogy hazánk' érdekeinek nem csak pártolás' hiánya miatt kellett szenvedniök, de haladásunk' útjába nem ritkán legyőzhetlen akadályok is gördítettek? Miután tehát egy részről méltányossággal nem kívánhatjuk, hogy a' status társadalmi érdekeinket tetemesb pénz-áldozatokkal segítse, míg a' vagyonosb osztály a' közterhekben nem osztakozik, annál állhatatosban kell működünk és hatnunk az egyesületi téren, hol legalább egy parányi részét róhatjuk le hazánk iránti, nagyon is sokáig mulasztott kötelességeinknek; 's miután más részről hosszú évek' során tett keserű tapasztalásaink azt mutatták, hogy a' kormánytól szellemi és anyagi haladásunk' pártolását nem, sőt némely esetekben annak akadályoztatását várhatjuk, kötelességünk ekkép elhanyagolt érdekeinket saját, szövetkezés által gyarapuló erőnkkel előmozdítani 's ez útunkban álló akadályok elhárítására ernyedetlen kitűréssel minden békes és törvényes eszközt felhasználni.

De bármily fontosnak tartsuk az egyesületi jogot, bármilyen hatalmas rügóját lássuk benne a' polgári társaság' életművezeténél, még is annak törvény általi biztosítását szükségtelennek, törvény általi szabályozását pedig károsnak véljük, kivált olly körülmények

között, millyenek hazánkéi. Vigyázzunk, hogy azon kelepcebébe ne essünk, melyet az ellenfél számunkra készít, midőn az egyesületi jog iránt törvényes intézkedést ajánl. Ne higyjük, de irányát ismerve nem is hihetjük, — hogy a' conservatív párt ez indítványával egyebet akarjon, mint e' becses jognak zöld gallyakkal és virágokkal ügyesen betakart sirját ásni.

Akár melly oldalról tekintsem e' kérdést, az egyesületi jogot illető törvény' szükségét vagy hasznát nem láthatom át. Az egyesületi jog' törvény' védelmére nem szorul, mert az hogy többen valamelly, akár a' polgári társaságra, akár egyesekre nézve hasznos, vagy legalább ártatlan és veszélytelen célra egyesült erővel törekedjenek, engedő törvény tárgya nem lehet, miként az egyes ember sem vár vagy kér a' törvénytől engedelmet arra, hogy munkáját, idejét, pénzét egy vagy más, polgárilag nem tiltott célnak szentelhesse. A' társadalmi állapot némelly tettekre 's viszonyokra nézve tiltó vagy megszorító törvényeket kíván, de engedő törvények hozatala képtelenség, és mondhatatlan zavar kútfejévé lehet. Hogy a' törvényhozó a' társas élet ezer meg ezerféle viszonyait és bonyodalmait mind előre lássa 's azok iránt engedő törvényekről gondoskodjék, teljes lehetetlenség, pedig ha azon elv, miszerint tenni csak azt szabad, mit a' törvény határozottan megenged, egy esetre alkalmaztatik, mint például többeknek egy közös céljai egyesülhetésére, nincs ok miért ne lehessen, miért ne kelljen ugyanezen elvet a' társas élet' minden ágai-ban alkalmaztatni. Milly zavar, önkény, habozás,

aggodalom következnek ez elvnek életbeléptetéséből mind azon viszonyokra nézve, melyekről a' törvény nem gondoskodott, melyekre engedelmének bélyegét nem nyomta volna, pedig nem lehet hogy ez magát minden lehető viszonyokba befúrja és ha lehetne, ez a' legnagyobb átok lenne, mely az emberi nemet valaha érhetné, mert az értelmiséggel és szabad akarrattal megáldott embert lelketlen géppé, egy roppant törvényhalmaz' nyomorú rabszolgájává alacsonítaná; pedig hol volna azon határ-vonal mely a' közülethez közelebb eső viszonyokat a' tisztán magányosoktól elválaszsa 's a' törvény' tolakodó engedelmének egészen a' privatissimáig terjedését gátolja. De minek tovább fűzni ama' képtelenségek lánczatát, mely a' fentemlített elvnek következetes alkalmazásából szükségképen folya. Engedő törvénynek csak kivételképen van helye és szüksége olly esetekben, midőn valamely ártalmasnak vagy igazságtalannak bizonyult törvényes tilalom eltöröltetik, vagy a' hatalom által netalán törvényen kívül emelt gátak elhárítátnak, szóval, midőn valamely elvesztett jog és szabadság visszaszereztetik. Különbben azon elvnek kell mindenkor állani, mely szerint polgárilag minden szabad mit a' törvény nem tilt.

Valamint elméleti szempontból tekintve szükségtelen az egyesületi jognak törvény általi biztosítása, 's jóváhagyása, úgy gyakorlatban is feleslegesnek mutatkozik és mutatkozott az mindig. Miként az egyes polgár nem vár a' törvénytől ösztönt és engedelmet arra, hogy eszének és szívének hajlamait kövesse,

legyen azoknak tárgya a' közjó vagy magánérdek, úgy abban is, hogy illy célokra rokonérzésűekkel egyesüljön, a' törvény biztosítása 's jóváhagyása vagy nem szükséges, vagy elégtelen. Az egyesületi szellemet nem a' törvény serkentő és javáló szavai, hanem a' szükség és hátra maradás' érzete, jobblét és haladás utáni törekvés, lelkes hazafiak izgatása és a' siker buzdító példái ébresztik; ezt hazánkban is bőven tapasztaltuk. De talán a' hatalom' irányában lehetne szükség biztosító törvényre? A' törvény és jog korlátait tisztelő kormány ellenében elég biztosítékot nyújt a' fentidézett jogelv, miszerint szabad mit a' törvény nem tilt, ama' korlátokat széttörő önkényes hatalom ellen pedig positiv törvény is csak pókhálópaizs és nádfegyver.

Látjuk tehát, hogy az egyesületi jog törvény hozatalától hasznót, erősödést nem nyerhet; de talán a' polgári társaságnak, a' kormánynak van szüksége biztosításra az egyesületeknek napról napra növekedő hatalma ellen? Kétséget nem szenved, hogy valamint egyes polgárok, úgy egyesületek is, pedig talán még több sikerrel forralhatnak bűnös merényeket törvényes institúciók vagy az álladalom' consistentiája ellen, 's illy bűnös tervek' kivitelét is megkísérthetik. Ha ezt csak külön egyesületi törvény által lehetne meggátolni, vagy orvosolni, szót sem emelnék ellene. Ki akarna rendbontó, törvénytörő, tiltott eszközökkel tiltott célokra törekvő czimboraságok' ügyvéde lenni, azokat a' büntető igazság' keze alól elvonni? Én nem! Mind a' mellett e' tekintetben sem látom szükségét és

hasznát egy specialis törvénynek. Miként az egyes polgárt, ha bűnt követ el, úgy a' bűnös célra szövetkezeteket is sújthatja és sújtsa is a' birói hatalom' ítélete, 's a' mennyiben büntető törvényeink e' tekintetben hiányosak volnának, ám egészítsük, javítsuk ki azokat. De én úgy látom 's újabbkori történeteink is azt mutatják, hogy büntető törvényeink mostani hiányai mellett is habár elégtelenek az egyes polgárt, 's kivált a' nem nemes osztályok' tagjait a' hatalom' önkényétől megóvni, a' statusnak, a' kormánynak biztosítására a' polgárok' lehető merényei ellen úntig elegendők. Hogy pedig veszélyes egyesületi mozgalmak a' kormányhatalom figyelmét el ne kerüljék, elég garantiát nyújt a' titkos társulatok' eltiltása 's azon főfelügyelési jog, mellyet fejedelmünk a' közélet' minden ágai felett gyakorol, 's mellynél fogva az egyesületi téren történekekről is mindenkor tudomást vehet és követelhet. De olly törvényes intézkedés, melly a' végre, hogy száz egyesület közül egy valamikép veszélyes vagy bűnös irányra ne tévedhessen, megszorítaná a' többinek közhasznú munkaságát, 's e' mellett talán még sem gátolhatná ama' rettegett iránynak titkon követését, illy intézkedés mondom szomorú társa volna a' censurának, melly egy veszedelmes, vagy annak hitt eszme elfojtása végett, száz üdvös és nemes gondolatot öl meg csirájában, 's bénítólag hat a' közértelem' fejlődésére, 's mind a' mellett nem gátolhatja a' tiltott eszméknek titkos útakon becsempészését. Ugyanez okból és szint annyi joggal meg lehetne tiltani minden barát-

ságos összejövetelet és társalgást, mert ennek színe alatt veszélyes összeesküvés lappanghat, el kellene szedni a' polgároktól minden fegyverszerű eszközt, kést, ollót, tűt, mert azzal gyilkosságot lehet elkövetni. E' boldogtalan praeventiv rendszer' következetes alkalmaztatása mellett az ország egy nagyszerű fegyintézeté válnék, mellynek szánandó lakói kénytelenek levén minden lépéseiket egy felsőbb akarathoz mérni, közönséges fegyenczeektől csak annyiban különböznének, hogy nekik a' szabadulás' órája csak a' sír' szélén ütne.

A' polgári társaság' biztossága tehát nem kíván megszorító törvényt, de ez más részről igen káros is lehetne, mert zsidbasztólag hatna az egyesületi szellemre minden olly intézkedés, melly az egyesületek' alakulását és működésök' sikerét előleges felsőbb jóváhagyástól függesztené fel, melly a' kormánynak a' felügyelés' határán túl menő befolyást, közvetlen avatkozást engedne az egyesületi ügyek' vezetésébe. — Tudjuk és tapasztaltuk milly gyanús szemmel nézi kormányunk hazai érdekeink melletti élénkebb mozgalmainkat, milly hajlandó volt mindig a' legártatlanabb dolgokban forradalmi, elszakadási 's tudja isten mi egyéb bűnös tervek' rémképeit látni. Alig van egy nagyobbyszerű egyesületünk, a' nemzeti Casinótól a' védegyletig, melly létezése' valamelyik stadiumában, kivált alakulásakor illyen kuruczféle törekvés' gyanujától tisztán allott volna a' kormány előtt, habár ezek legtöbbjei idő' jártával igen ártatlanok és jámboroknak bizonyultak is be. Valljon

hiszük-e, hogy ez egyesületek mai nap léteznének 's működésök' eredményeit élveznők, ha keletkezésökhöz a' kormány törvényadta joggal birt volna a' jóváhagyás' megtagadása által létesülésöket lehetlenné tenni? Ha visszaemlékezünk mind azon akadályokra, melyekkel küzdeniök kellett, valahányszor munkásságokban olly eszközökre szorultak, melyek a' kormány' kezei alatt állanak, — mint p. o. a' sajtó útjani hirdetések 's más effélék, a' fentebbi kérdésre kész a' felelet. Pedig ez akadályokat olly társaságok is tapasztalták, melyek tisztán anyagi érdekek körül forogtak, melyeknek pártolását máshol bármilly politikai hitvallású kormány' feladásának tekintené. Ezen abnormis jelenség csak ama' szerencsétlen tévtanból magyarázható, miszerint Magyarország 's az örökös tartományok' érdekei egybeférhetetlenek, miszerint hazánknak felvirágzása a' — közbirodalom' többi részeinek jólétét csökkentené. E' tévedés nekünk keserű gyümölcsöket termett. Valahányszor hazánk' érdekei akár valósággal, akár csak látszatra is összeütköztek az örökös tartományok' érdekeivel, a' helyett hogy kölcsönös engedmények' útján azoknak méltányos kiegyenlítése kísértetett volna meg, többnyire úgy segítettek e' bajon, hogy a' mi érdekeinknek kellett háttérbe szorulni. Ebből az tetszik ki, hogy a' magyar kormány eddig nem érezte hivatásának illy összeütközés' alkalmával a' magyar érdekeket képviselni, — mellettök erélyes szót emelni, vagy hogy ebbeli törekvése sikert nem nyerhetett. Bármilyen legyen oka e' mostoha helyzetünknek, míg ez tart, 's az eddigi tapasztalást

kedvezőbb jelenségek meg nem czáfolják, nem tagadhatni, hogy egyesületeink' vezetését a' kormány' kezeibe adni annyit tenne, mint a' már létezőknek munkásságát zsibbasztani, 's az ezentúl keletkezendőket csirákban elfojtani. Legjobb esetben is, ha egyesületi mozgalmaink a' felsőbb körökben ellenszenvet nem találának, a' kormányi avatkozás késleltető, 's halogató formái, a' bürocrácia' csigaszerű eljárásai, már magokban is elegendők volnának a' magyar buzgóság és áldozatkészség' szalmatüzét első fellobbanásaiban eloltani.

A' mondottak szerint tehát az egyesületi jog körüli akár biztosító, akár korlátozó törvénynek sem szükségét, sem hasznát nem látom, de igen is káros következményeit és veszélyeit; a' conservatívek ide vágó indítványait pedig nem tarthatom egyébnek ügyes fogásnál, mellyel örömet oda vinnék a' dolgot, hogy színlelt barátság, ápolgatás és czirogatás közben megülhessék ez életfontosságu jogot, melly már jelenleg is az emberi nem' haladásának és jólétének egyik hatalmas emeltyűje, de mellynek a' jövő kor még nagyobbyszerű hatását tapasztalandja, mellynek a' polgári társaság egykor talán fentartását, 's egy chaoszerű felbomlás' veszélyeitől megmentését fogja köszönhetni.

Igen is, -erősen hiszem, hogy az egyesületi eszmének a' jövő korban nagyszerű feladása leend. Ennek fejtegetése nem tartozik szorosan tárgyamhoz, mert a' kérdésnek ezen oldala nem napi érdekű, és gyakorlati fontosságot, legalább hazánkra nézve, talán csak egy még távol jövőendőben fog nyerni, ennél fogva

azzal foglalkodni nem lehet még most a' magyar ellen-zék' feladata. De miután irás közben neki melegedtem, engedjen még nekem tisztelt szerkesztő úr e' körül egy kis elmefuttatást. A' polgári társaság' jelen szerkezetét veszély fenyegeti, nagyobb mint azt valaha érte, melly ha eleje nem vétetik egy közelebb vagy távolabb jövőendőben minden fennálló, nem csak political, de socialis institutiót is, alapjaiból felforgatand. A' baj itt ott már rágni kezdi a' társadalmi élet' gyöke-reit 's rémítő progressióban halad előre; kútfeje a' vagyonnak, az élet' javainak aránytalan felosztása. Ez aránytalanság létezett ugyan minden korban, de nem olly mértékben éreztetett, nem olly veszélyes és fenyegető alakban mutatkozott ez előtt mint most. A' középkorban divatozott hűbéri rendszer alatt az úr és jobbágy közötti viszony erőszakosb, durvább, zsarnokibb szint viselt ugyan, egyes esetek borzasztóbb tapodását mutatták az emberi méltóságnak, de a' nép élelme legalább biztosítva volt 's az nem nézett napról napra rettegéssel a' reá, mint bizonyos áldozatára vi-gyorgó éhhalál' szemébe. Most a' dolgok' állása megváltozott. A' hűbéri járom csak kevés országban nyomja még a' nép' nyakát, ezekben is súlya könnyebbedett és — nincs emberi hatalom, melly annak szóttörését meggátolhatná. De a régi baj ezért még orvosolva nincsen csak új alakot öltött. Nézzük föld-részünk' legcivilisáltabb, legvirágzóbb országait, a' nép ott nem nyög ugyan többé a' hűbéri kényúr' vas-pálczája alatt, de azért még is reggeltől késő estig dolgozik nem magának, hanem másnak, mert véres

veritékének gyümölcse a' gazdag tőkepénzesnek kincseit szaporítja 's abból számára alig jut annyi, hogy örömtelen életét nyomorúan tengersse. 'S ne merészeljen a' boldogtalan sorsa ellen panaszkodni, a' munkája után nyereségből magának arányosb osztályrészt követelni, illy panaszok, illy követelések megfosztának őt munkájától, melly családját nyomorúan bár, de még is táplálja, letaszítanak őt azok' sorába, kik munkát keresve, de nem találva a' világ' kincseinek közepette, dőzsölő dúsgazdagok' szomszédságában éhen vesznek el, vagy bűnös úton keresve élelmüket a' törvény' büntető hatalma alá kerülnek. A' várurak' és földbirtokosok' önkényét ekképen a' gyárurak és tőkepénzesek' korlátlan uralkodása váltotta fel; a' nép' szenvedései nem enyhültek, a' rabszolgaságnak csak formája változott, most nem ember embernek, de osztály osztálynak ura, zsarnoka, 's e' viszonyt még kínosabbá, veszélyesebbé teszi az emberi méltóság és egyenlőség érzete, melly már ébredni kezd a' szenvedésre és nélkülözésre kárhozott néposztályban is. 'S e' baj, mint mondtam rémítő progressióban halad, a' pénz 's ezzel együtt a' hatalom mindig kevesebb kezekben gyűl össze, a' máról holnapra élő proletariusok' serge pedig napról napra növekszik, nem csak saját körében szaporodás által, hanem mivel a' pénzaristocraták' hatalmával a' kisebb tőkepénzesek ki nem állhatván a' versenyt, ezek közül is évről évre többen sodortatnak a' végelszegényedés' örvényébe. Ki ne szomorodnék el, midőn a' jelenbe 's közelebb jövőbe tekintve annyi nyomort és

szenvédést, oly kiáltó ellentéteket lát, 's ki ne borzadna el, midőn rá gondol, hogy illy kebellázító viszonyokból idővel, habár csak egy távol jövőben is, melly irtózatoss catastrophák következhetnek, catastrophák, mellyek a' polgári társaság' szerkezetének alapjait, a' tulajdon' szentségét, a' családi élet' oltárát, a' civilisatio, tudomány, művészet' legnemesebb gyümölcseit pusztitással 's végromlással fenyegetik. Hazánk valamint még el nem érte a' társadalmi állapotoknak itt csak fntólag vázolt stádiumát (noha annak előjelei itt ott már nálunk is mutatkoznak) úgy a' most érintett veszélyektől is még távolabb áll. De azért ne ringassuk magunkat kényelmes biztosságban, e' stadiumokon előbb utóbb nekünk is keresztül kell mennünk; de különben is ez ügy az emberiség' ügye 's kit az emberi nem' sorsa, annak jelene és jövője érdekel, az köteles módokról gondoskodni, mellyek a' jelen nyomor' enyhítése mellett a' fenyegető veszélyt is elháríthassák.

A' socialisták és communisták' ábrándos rendszerei és tervei egész terjedelmökben véleményem szerint mindig kivihetetlenek fognak maradni, 's ezt rendszerének tartom mert azoknak életbeléptetése az emberi nemet monoton, prózai, feszes kaszányaéletre kárhoztatná, 's én részemről az általok szerkesztett társaságban élni nem kívánnék. De rendszereiken keresztül luzódik egy alapeszme, melly az érintettem bajt, ha gyökeresen nem orvosolhatná is, nagy mértékben enyhítheti 's ez az associatio' elvének nagyobb-szerű 's általánosb alkalmaztatása, annak mintegy

beillesztése a' munkás osztályok kereset-és életrend-szerébe. Már a' mondottakból is kitetszik, hogy nem jótékony egyesületeket értek, mellyek a' szűkölködőknek bármi alakban alamizsnát nyújtsanak, alamizsnát, melly csak pillanatnyi segílyt hoz 's abban ki azt veszi, minden önálló törekvést elfojt, a' lélek' magánosságát megtöri, olly associatiókról szölok, mellyek által a' munkás osztály önerejére támaszkodva, saját munkája és szorgalma' jutalmát vehesse és élvezhesse. Lássuk a' dolgot közelebbről! Az ipar' készítményei után járni szokott nyereség három tényezőnek is, úgy mint a' tőkének, a' leleményes és tárgyhoz értő észnek és a' munkának közös productuma; a' méltányosság tehát azt kíváná, hogy a' nyereségből e' tényezők mind egyikének arányos rész jusson. De ez nem történik; a' dolog jelen állásában a' tőke elnyeli a' nyereségnek csaknem egészét, az észnek aránylag csekély részt, a' munkának úgy szólván semmit sem hagyván abból, mert a' munkabér alig levén elegendő a' munkás' élelmére, az nem egyéb a' gyárak' élő gépeinek fentartására megkívántató költségnél, 's azt nyereség-osztaléknak tekinteni szintolly kevésbé lehet, mint a' mezei gazda által igás marhájának adott takarmányt. 'S a' jelen viszonyok közt a' munkás előtt el van zárva minden út ez igazságtalan osztály' rectificatióját sürgetni. Mig a' tükepénzesek és gyárurak' egyetértése a' munkabérnek lehető legalacsonyabb fokra lenyomása iránt törvényes akadályt nem ismer, a' munkás osztálynak bére' javítását tárgyzó követelése, ha egyesektől jó, elbocsáttatást 's végromlást

von maga után, ha pedig tömegektől ered, lázadásnak kereszteltetik 's a' törvény' büntető keze által sújtatik. Más részről a' kézműves túlfeszített szorgalommal sem képes versenyezni a' gyárurak' gépeivel és tőkéivel, saját munkája után tehát el nem élhet, 's hogy megélhessen a' munkáját használni kívánó gyárnok' önkénye alá kell hajolnia. Ekkép, mint már említettem, a' nem épen vagyontalan középrend is a' proletariatus felé vonatik. A' nagy tőkepenzeseknek ezen minden kisebb existenciát felfaló hatalma ellensúlyt másban nem találhat, mint a' kisebb tőkepenzesek és munkások' egyesülésében, nem pártos merényekre, hanem nagyobb, gyárszerű iparvállalatokra. A' parányi erők, illy szövetkezés által gyarapulva, képesekké lennének a' nagy tőkékkel versenyezhetni, ezeknek hatalmát korlátozni, a' munkás osztály' szolgai függését megszüntetni, az ipar' gyümölcseinek, az élet' javainak arányosb felosztását eszközölni, 's ekképen a' nyomort enyhítve 's a' gazdagok' mindenhatóságának határt szabva a' jelen viszonyokban gyökerező legkiáltóbb ellentéteket kiegyenlíteni, 's az ezekből eredhető veszélyeknek elejét venni.

De nem csak a' munka' organisációjára és értékesítésére alkalmazható haszonnal az egyesülés' elve, attól az élet' szükségeinek és kényelmeinek könnyebb beszerezhetését, olcsóbb kiállítását is várhatja a' munkás osztály. Ki nem tudja azt, hogy a' nagy mennyiségbeni vásárlás, sokaknak közös háztartása felényi költséggel szokott járni; e' tekintetben sikeres kísérletek már sok helyen tétettek, 's hogy egyebet

mellőzzek a' múlt télen városunkban is, példátlan olcsósággal eszközölt ételosztást akarom csak említeni. Nem akarok további részletekbe bocsátkozni, elég sőt talán sok is volt ez eszméket itt csak megpendíteni, életbeléptetésök úgy is csak egy később jövődőnek lehet feladása. Ki is volna képes elősorolni ama' proteusi átalakulásokat, mellyekben az associatio' elve képes leend az emberi nem' jólétét nevelni, szenvedéseit enyhíteni. Hitem az, hogy az egyesületi jogban termékeny magvá rejlik egy új 's a' mostaninál jobb társadalmi rendszernek, melly közvetlenül az ügyefogyottak' érdekeit a' hatalmasok önkényétől, 's közvetve ezeket az inségzaklatta népnek vakdühétől fogja megóvni. Igen is én az egyesületi elvben többet látok a' haladás és reform' hatalmas eszközénél, én attól a' társadalmi rendnek egykori megmentését várom, 's e' magasabb szempontból tekintve az, mosolyogjanak bár ellenfeleink ez állításomon, lényegre conservativ elem. Mi, a' haladás és reform' emberi, de egyszersmind a' szó valódi értelmében conservativek, kik olly végre, hogy a' polgári társaság' alapjait conserválhassuk, a' rajta 's körülötte buján tenyésző gyomot kiirtani igyekszünk, ne engedjük, hogy az álconservativek, kik egyebet nem conserválnak a' visszaélések' fattyúnövényeinél, nem ügyelve arra, hogy ezek' gyökerei előbb utóbb az épület' falait szétrepesztendik, ne engedjük mondom, hogy ezek e' becses jogot csirájában elfojtsák vagy annak természetszerű kifejlődését fonák intézkedések által megakaszszák! Ne hagyjuk azt ollyak' kezei által

megnyirbáltatni, kik rövidlátó bölcseségökben nem is gyanítják, hogy azon fából, melyet olly örömet eltorpítenének, utódaik' számára egykoron mentő bárka válhatik, vagy kik a' hatolom-élvezet' mámorában, nem törődve az utókorral, az önzők' ezen gondolatával vigasztalják magokat: „après nous le déluge“! De mi kik nem önérekeinket, nem a' pillanat' élvezit, kik a' haza és emberi nem' sorsát, annak jelenét és jövőjét tartjuk szemünk előtt 's hordjuk szíveinken, mi conserváljuk e' becses jogot eredeti épségében és tisztaságában kortársaink és utódaink' számára!

Ugy veszem észre, hogy a' távol jövőbe vetett jös pillantatok magas pathosba ragadtak, mit igen restellek mert: „du sublime au ridicule il n' y a qu' un pas.“ De hagyján, hiszen ez úgy sem akar egyéb lenni bizodalmas levélnél, mellynek rendeltetése hihetőleg az, hogy kegyed' írószobájának valamelly zugában csendesen nyugodjék, míg majd henye nyugalmból kiragadva pipagyújtásra vagy kalácssütésre fog használtatni, 's illy úton hiányainak daczára igen realis élvezetek' eszközlője leend. Ha ellenben tisztelt szerkesztő úr e' levelemmel, minden fogyatkozásai mellett, a' köralmanach néhány lapjait be akarná tölteni, nincs jogom ezt ellenzeni, mert hiszen szavamat adtam 's nevem az előfizetési íveken a' dolgozótársak' sorában áll; de ez esetben kérésem az, méltóztatnék e' levelet úgy a' mint van egész mivoltában lenyomatni. E' kérés indító oka dolgozatom' hiányainak érzete 's ezen alapuló óhajításom hogy az általam említett „enyhítő körülmények“ az olvasók tudomására jussanak. Hon-

fitársaim és elvrokonim' nagy része alig ismer, vagy rég elfelejtett, mit azonban nem szégyenlek, mert a' lefolyt éveket nem henyéléssel töltém, hanem hazám és pártom' becsülete mellett a' külföld előtt küzködve egy sereg agyarkodó béres író' ellenében, jobb szándékkal és több kitűréssel mint tehetséggel, de talán még sem minden siker nélkül. Midőn tehát harczedzett és már szinte kifáradt tollvitéz létemre most a' hazai közönség előtt mintegy újonczképen lépek fel, 's ez alkalommal a' magyar ellenzék' írói által fűzött koszorúba illy igen is szerény levelkét tűzők, legalább azt kívánnám, hogy ahhoz, írói hiúságom' kimélése végett, néhány mentegető szót ragaszthassak, mellyek az olvasót kellő szerénységgel arra emlékeztessék, miszerént Horáczként: „interdum et bonus dormitat Homerus.“

Lukács Móricz.

A' honosításról.

Országgyűlési beszéd.

Én nem akarom azt fejtegetni, bár gondolkodásra 's fejtegetésre tág mezőt nyújtana, valljon czélszerű-e a' honosításnak azon módja, melyet Magyarország' rendei az indigenaság' osztogatása által gyakorolnak? ez alkalommal az idő szűk volta miatt ebbe nem ereszkedem. Csak két jegyzést teszek.

Égyik az, miszerint egyes személyek' kiváltságokkali felruházása helyett inkább ohajtottam volna, ha honosítási kész törvényjavaslatunk' vizsgálása, vagy újnak alkotása tűzeték' vala kí tanácskozás' tárgyaúl, mert egyes nemesek' teremtésénél fontosabb is, a' köz igazsággal is megegyezőbb, 's a' polgáriság' eszméjének is megfelelőbb a' polgárosításról gondoskodni, már csak azért is, mivel indigenák, csak kevesen lehetnek, de a' polgárosítási törvénynek érdeke százakra 's ezerekre terjed ki.

Másik jegyzésem az, miképen nem javalhatom hogy a' KK. és RR. egyes kiváltságok' osztogatásával

bajlódnak ez országgyűlés' végén, midőn szomorú foglalatosságunk abból áll, hogy másfél évig ápolt reményeinket temetgetjük egymás után, midőn azon épületeknek, melyek körül másfél évig fáradozánk, most csak romladékait szemléljük magunk körül. És miért kell reményeinket eltemetgetnünk? Miért váltak a' legbecsesb törvényjavaslatok körülünk omládékokká? mert a' kiváltságosak' egy felekezete vívott ellene! és íme most azoknak számát akarjuk szaporítani. —

Mit vagyunk mi mostan teendők? Öregbítjük a' nemesség' számát, mellyről a' főrendi táblának egyik tekintélyes tagja mondá, ki a' főrendi elemet csak holttetemén keresztül engedné a' törvényhozásból kitöröltetni, hogy a' nemesség a' polgároknak azon „speciese“ melly parancsolni tudván, csak engedelmeskedni nem, kívánatos, hogy már ne szaporíttassék. És teljes igazsága van, mert mennél inkább fogynak védei azon várnak, mellyet a' nemesség elfoglalva tart, 's ellenei a' kiváltságnak kívül mennél inkább szaporodnak 's nőnek mind számban mind erőben, mind tekintélyben, annál hamarább elkövetkezik annak bevétele, 's elenyészvén a' válaszfalak és bástyák az osztályok közül, előáll a' nemzeti egység.

E' folyamodásokat ma reggel én is végig olvasám, 's levén a' nemzetnek képviselője, 's így ezek megýmhez 's általa hozzám is intéztetvén, ki kell jelenítenem, hogy én megbotránkoztam a' dicséretnek 's magasztalásnak azon szemtelen módján, mellyel némellyikben a' nemzethez szólanak.

Nemzetünket a' külföldön rendesen tudatlannak mondják; neve barbar, míveletlen, „ismeretlen föld,“ nem méltatik figyelemre, 's a' nélkül, hogy Európa nagyobb, boldogabb, szerencsésebb népei' széksorába tolakodnánk, midőn a' múlt évben a' nemzetiség' ügyében küzdöttünk, 's e' tusának zaja a' külföldre 's a' németek közé is áthangzott, midőn mi nem igényeltük nagy nemzetnek elismertetni, hanem csak azon értéknek érvényességét bizonyígtattuk, melly nemzeti saját egyediségünkben természeténél fogva, a' mi érdemünk nélkül megvan: nem utasított-e vissza a' külföld a' nemzetek sorából, nem olvastuk-e a' német hírlapokban, hogy miként merünk mi saját nemzetiiséget követelni, midőn más nemzeteknél száz meg száz egyes ember van, ki többet tett az emberiségért mint nemzetünk összesen?

És ime most számtalan külföldiek hozzánk folyamodnak, 's mindenik nagylelkű népnek nevez, dicső múltat és még dicsőbb jövőndőt emlegetnek, a' vitézségtől fénylünk és tündöklünk 's van közöttök, ki azért vágy magyar indigena lenni, mert ő a' tudományokat miveli, 's a' magyar a' tudományokban jeles. 'S bár túlzó előadás nem lehet váratlan könyörgő levelekben, én még is csodálkoztam ezeknek nyelvén, csodálkoztam, hogy e' nemzet egyszerre olly varázs erejű, olly elbájló lett, hogy egyik bár messze tenger partjain született mindig legnagyobb boldogságnak tartotta magyar polgárnak lehetni; másikat midőn a' hadisereg' élmezésével foglalkodott, már akkor meg-lepte a' szörnyű nagy tisztelet a' magyar iránt; har-

madik az élet' legfőbb vágyának mondja a', dicsteli nemzet' tagjává lehetni; van a' ki még a' Theresianumban tanult, midőn felébredt benne a' titkos vágy, és van kiben ez ohajtás zsenge korában megfogamzván, az éveivel együtt nőtt 's nőtt olthatatlan, sőt szinte veszedelmes lánggal. Valóban úgy látszik az a' magyarra lehetőség olly valami búbajos, ellenállhatatlan vágy, hogy indigena-ellenző feltételemben szinte megingadoztatott azon félelem, hogy ezen uraknak ha vágyok nem teljesedik, még bajok lesz csupa vágy miatt.

Hol van tehát kulcsa e' rejtélynek. KK. és RR? Ott van, hogy ők magyar polgárságot emlegetnek ugyan, de magyar nemesek akarnak lenni, ők is bírni itt akarnak jószágot, hol nem kell adót fizetni, ide akar vonulni a' máshol megrongált aristocratia, hol a' czimnek még hódolnak, hol birtok — 's hivataalképesség eddig annak kizáró tulajdona volt, hol még sokáig olly szabad martalék lesz a' nép', mellyen az elkényeződött aristocratia dühösködhetik lakolás nélkül. És ne higyük, hogy természetéből az aristocratia, — jőjön bár melly földről — kivetkőzzék. Nincsenek-e új nemesek nálunk, p. o. nincs-e Vas megyében, kinek nemeslevelén a' pecsét csaknem meleg 's a' porzó még zörög, és keseredett hőse volt az adómentességnek, és ő is őseinek ontott vérét emlegette. Nincsenek-e a' FRR. közt is, kik családaiikon nem régente, még úgy szólván tegnap, a' libera migratio colonorum törvénynek súlyos hiányát érezték, és most szinte botránkozva hallják a' népjognak emlegetését,

és már elfeledék a' néposztályt mellyből eredtek, és a' népet tapossák mint földet, mellyből magok is származtak?

Most egy éve, hogy a' nyelv 's nemzetiség körüli küzdelmek tolytak a' két tábla közt, 's én bementem a' FRR-hez hallani, ki hogy nyilatkozik ez ügyben; mert én azon nem bámulok mint szabadelmű 's így szükségkép türelmes ember, ha egyebekben különböző véleménynyel találkozom, hiszen száz szempontból tekinthetni a' tárgyakat, és elvbarátokat látánk egymástól sokképen különbözni; de a' nemzetiség' ügyében ki annak elleneképen szólal fel, az nem vélemény különbségre mutat, az bűnt követ el. És ellene nyilatkoztak olyanok és ép azok döntötték el, kiknek nevei mutatják hogy indigenák, mert becsületes eredeti magyar száj azokat alig képes kimondani, és a' kormány' igazságtalanságainak kimondásakor nem éreztem olly idegen-gyűlölséget, mint ellenök ama' pillanatban. És e' jeleneteket idézzük elő új indigenák' teremtmése által? 'S nem szüle-gyilkosok voltak-e ők? De nekem nem Brutus jutott eszembe, ki Caesart megöli, mert Brutusnak kettő közt kelle választania, vagy atyját megölni vagy honát, és ő a' jobb részt választá; hanem azon fagyott kigyó jutott eszembe, mellyett a' becsületes földműves — 's ez Magyarországnak képe — keblébe tett 's ott felmelengette, 's hálából a' felmelengetett kigyótól halálosan csípett meg.

'S nézzük, e' folyamodásokban mi érdek hozzatnak fel?

Azt mondjak, magyar leányt vettek nőül; jól van, ha szerencsések, a' hazásságban meg vannak jutalmazva, ha boldogtalanok, rajtok a' törvényhozás nem segíthet. Azt mondják: régi nemes családból származnak 's atyafiságban állanak több magyar nemes nemzetségekkel; — ez nem érdem, a' nemességnek mi úgy is olly bővében vagyunk, hogy amaz említett főrendi tag' mondása szerint a' nemes elem ajkunkig ér 's ha a' status-hajót meg akarjuk menteni, felét ki kell belőle vetnünk. 'S érdemül hozzák fel azt is, hogy 20—40 évig szolgáltak az ausztriai örökös német tartományokban, mi előttem épen nem érdem, sőt talán kevésbbé az, mint ha Francia-vagy Angolországban szolgáltak volna. Igen, mert midőn az egyik azt emlegeti, hogy a' bécsi kincstárnál hivatalkodott, az jut eszembe, hogy talán egy eszköze volt a' kormánynak, hazánkat kereskedési 's ipar tekintetben gyarmati elnyomásban tartani, 's ez jutalmat érdemel? Midőn másik azt emlegeti, hogy ő ott valahol Ausztriában kormányzó, ama' szegény bereghi vándorlegény jut eszembe, kit csak azért, mivel magyar utazólevele volt, száz és néhány mérföldről kényszerítének visszatérni; avagy talán ez érdemli a' jutalmat? Midőn a' harmadik arra emlékeztet, hogy 1809—1823ik év körül szolgált a' hadseregben, az 1822-ki kormányerőszakoskodások villannak föl elmémbe, midőn a' katonaság a' megyék' házait ostromolta, mikor a' tisztikart fogolyként őrizte, mikor alkotmányunk' szentségén, mint a' megváltón, fegyverrel sebet ejtettek, 's kik így dúltak törvényeinken azokat vegyük

be bástyái közé?! Az ilyeneket azért tegyük nemesekké hogy a' haza' régi polgárrende fölött gőgösködjének, azért költözzenek ide magnási címekkel, hogy a' benszülött nemeseket megvessék?

Nem nemesek kellenek e' hazának, névszerinti nemesekkel mi bővölködünk, de az igazi polgároknak érezzük szükségét. Én sokkal inkább ohajtom a' szorgalmas földmivelőt munkától megdurvult kezével, 's azt hiszem a' takarékos sváb telepek többet használtak nekünk ama' főrendi tagoknál, kiket pusztá címekért a' nemzet irtózatosan gondatlanul az idegenek közül egyszerre oda a' másik táblához ültetett; én sokkal inkább ohajtom a' gyárost, ki embereket hoz magával be, 's ezek' ügyességet hoznak tagjaikban, kik csak polgárok akarnak lenni, hogy jóban 's roszban osztozzanak a' sokasággal, és nem nemesek, hogy a' közterhektől megmenekedjenek.

'S ha egyik a' jelen folyamodók közül azt hozza föl, hogy neki a' bécsi egyetemben 800 magyar tanítványa volt, nincsenek-e tanárai e' hazának, kik' tanítványainak száma ezerekre megy föl? — 'S ha érdem az, hogy egyik 30 évig szolgálta az ausztriai kormányt, másik meg tovább élt az ausztriai táborban: valljon nem nagyobb érdem-e az 's nem az-e egyedül érdem a' magyar törvényhozás előtt, hogy annyi ideig valaki a' magyar kormányt szolgálta, a' magyar hadsereg' tagja volt? 'S közöttök még az a' nagy különbség is van, hogy hazánkfiainak érdeméhez hozzá kell adnunk őseikét, kik, bár ismeretlenül, de századok óta mivelék a' földet, viselék a' közterheket 's a'

midőn kellett, meg is haltak a' hazaért, míg az efféle idegenek, a' századokon keresztül lankadozott, szenvedett, üldöztetett nemzetnek egyszerre virágaiként akarnak a' hon' földén megnyitni.

'S miért legyen olly olcsó idegeneknek a' nemeség, midőn a' hazafiak arra olly nehezen juthatnak? Beszédes, e' derék mérnökünk nem szabadított-e ki a' víz alól e' hon' határaiból, talán egy vagy több millio holdat, 's ha érdem nemessé tétetni, lett-e 's lehet-e azzá? Szabó, az ország' volt szemorvosa, ki Borsodban 83 embernek, az egész honban pedig egy két ezernek adta vissza a' szemnek drága világát, kit megnemesítés végett 13 törvényhatóság ajánlott, nem utasított-e bővebb érdemek' szerzésére? Vá-lóban e' szerint idegennek lenni érdem, 's ki nemes-séggel akar diszesíttetni, könnyebben elérheti, ha magát előbb expatriálja, mint ha folyton híve 's lakosa marad honának.

'S értik-e e' folyamodók a' nyelvet? Ezt említésre sem tartják méltónak, 's úgy látszik beköltöz-ködni sem szándékoznak, külföldön akarják élvezni a' legnagyobb jogokat, mikkel e' haza polgárait megajándékozhatja. Én t. KK. és RR. nem szenvedem részemről, hogy a' nemesség méginkább címme váljék, 's nem ismerhetem el polgárnak, ki lakást az ország' határain belül nem választ.

Jelenleg tehát én indigenákat nem veszek be. A' folyamodók közt nem látok érdemet, mit mellőznünk nem lehetne. 'S nincs is szükségünk az adómentes osztálynak számát szaporítani. Mi leglényegesebb kivált-

sággal birt eddig a' nemesség, miből a' kizárás a' nem nemesnek fájhatott? Birtok- és hivatalképességgel. Úgyde a' birtokképesség a' tegnap kihirdetett k. válasznál fogva már kiterjesztetett a' haza' minden polgáira, 's nem szenved kétséget, hogy a' hivatalképesség is hasonlóan ki fog terjesztetni. E' szerint politicai roppant hibát követünk el, ha illy körülmények közt még most is az adómentesek' osztályát szaporítjuk és nem azon polgárokét, kik maholnap minden joggal birnak; mi embert megillet, és egygyel sem, mi ellenkezik a' köznek érdekével. Itt most legfőbb teendő meghatározni a' honosítás' föltételeit mellyek nálunk még határozatlanok, 's miután a' törvényjavaslat általam be van nyújtva, 's kinyomtatva, én az indigena-osztás helyett ezt kérem tanácskozás alá vétetni, — mert néhány nemesnek választásánál fontosabb megszabni azon föltételeket, mik mellett polgárokká válni ezeren fognak.

Ha pedig ennek előleges tanácskozás alá vétele el nem fogadtatnék, azon esetben kijelentem: hogy miután külföldieknek nemesi és így törvényhozói jogokkal felruházása méltatlanságot, igazságtalanságot, a' legkeserűbb satyrát 's ingerlést foglalja magában, a' városok' 600,000 lakosaira nézve, kiknek illyen jogot kivívni ez országgyűlésen sem birtunk; miután ez országgyűlés' végét én egy nagyszerű temetésnek látom, mellyen a' nemzet' nagyszerű reményeit szállítgatjuk sírba; miután műveinknek, mellyeket másfél évig állítgatánk fel, mostan, 's éppen a' kiváltságosok' ellenzése miatt csak romai hevernek körülünk: ilyen

szomorú körülményben; midőn egész osztályok' érdeke van eltiporva, már csak ennek köz gyászása miatt is, egyeseknek 's külföldieknek kiváltságokat nem akaráván osztogatni, mielőtt az indigenák' folyamodásai felolvastatnának, szavazattal kérem eldöntetni: ez országgyűlésen indigenákat veszünk-e be avagy sem?

Szemere Bertalan.

Derűben és borúban.

Bizva hajnalod' fenncsillagában,
El ne szédülj szíved' mámorában,
El ne szédülj, buzgó nemzetem!
Messze fénylik még a' szép jövő
Melly felé int vonz az égi nemtő.
Messze túl egy ember-életen.

Túl folyóján nagy sok könnyözönnek,
Túl virányin a' kórán-örömmek,
Túl a' gátló bércek ormain . . . .
Mindig gondos, mindig éber szellem
Légyen pajzsod, véred' láza ellen
Légyen örök pályád' harczain.

Szidd be fényét a' távol derűnek
'S ha egedre vész' felhői gyűlnék,
Hordjad a' dicső fényt lelkedén,
Féltsd e' kincset, légy e' kincs' hű bérce,
Sok az éjnek áruló lidérce,
Féltsd e' kincset, buzgó nemzetem.

A' közel jövődő" birodalma
Bármint kedvez, mind kevés jutalma
Annyi század' szenvedésinek,
Messze a' kor, hogy hálás lehessünk,
Vagy, ha kell, hogy szörnyűen fizessünk.
A' tiport hon' ellenséginek!

Vachott Sándor.

Országgazdászati tájékozás.

Az élet alapjai, a' lélek és kültermészet' törvényei, inghatlanok, 's megismervén azokat mint biztos talapra építhet rájuk az értelem. De az élet maga fejlődés, melly mind untalan érkező új tényezők közbejöttével a' lélek és kültermészet' alaptörvényein halad, miért is örökké újat mutat az élet, melly az értelem előtt ismeretlen. Tehát az élet körül forgólódó elmélet és gyakorlat soha nem lehet bevégezett, teljes, úgy hogy a' jövőendő kornak visszaemlékezésnél egyéb tenni valója ne maradna. Sőt az ember ön magát legkésőbb 's leghiányosabban tanulja megismerni; azért méltán tette a' régi bölcsészet az „ismerd meg magad“-at legvégsőbb célnak. 'S az önismerésre idegen tapasztalás sem szolgál annyit, mint kívánni de ohajtani is lehetne. Ha az ember, mint egyed olly nehez megismerésű, mit mondjunk a' társas emberről, mit annak legnagyobb teremtményeiről a' társadalom és államtól? Kissé csak széttekintvén a' történelem' tág mezein, meg kell vallania mindennek, hogy e'

tájon felette kevésre ment még a' belátás. Minden kornak, mivel az egyetemes élet' valamelyik szakán áll, mint mondani szokták, saját feladása van, mellynek megoldásában izzad, 's ha erejét derekasan nem használja, meg sem oldhatja ezt. Csodá-e már, ha mindenik kornak emberei azon hittel telnek el, hogy az, mellyen dolgoznak, világfeladat, legfőbb legnagyobb? Csoda-e hogy így az egyoldaluságból nehezen bontakozunk, 's a' múlt korok' feladatait kicsineljük?

Pedig, ámbár az élet mozgás, melly minduntalan érkező új tényezők közbejöttével fejlődik, mégis az nem perczek rakása, vagy kavicsdomb, hanem lánczolat, léteges (organicus) fejlődés. Ebben tehát nemcsak helyet változtató előmenetel, hanem tökélyesedés, vagy igaz jelentésben, haladás is van kifejezve, melly a' múltak kincseivel gazdagszik. Innen kitetszik a' történelmi tanulmánynak nagy volta; illy tanulmány és készülés nélkül országdolgokról beszélni annyi, mint midőn falu gyermekei a' felett vitáznak, hogy a' határukon emelkedő domb a' világon legmagasabb hegy. Kár volna őket az ellenkezőről meggyőzni, tán csak az igazság' érzelmét fojtánók el bennök, minthogy az ő világukban e' domb csakugyan legmagasabb hegy. Hanem midőn az illy elfogultak határozni indulnak, veszedelem készül határozgatásaik mellett, mivel ők teremteni, nem a' tényeket valódiságuk szerint tanulva rendezni akarnak.

Tényleges, tényleges (positiv) ne gondolt legyen az országász' ismerete, csupa tapasztaláson

épüljön meggyőződése, ne soha eszmén!! Sokat látszik jelenteni e' kíváнат, miután a' társadalom és állam olly igen tényleges valami, hogy rajta minden felszegen kigondolt előbb utóbb széttöretik. Mégis ha a' ténylegesen az örökkévalót, a' tapasztalás előttit a' lélek és kültermészet inghatlan törvényeit nem tudjuk vagy nem akarjuk észrevenni, és méltányolni, úgy tesz csúffá bennünket, mint ki jégzajlaskor darab jégre állva rajta keresztül akar menni a' folyón. Így nem a' ténylegest tartjuk többé magunk előtt, melly önkényünkötől független tárgyiség, mert levontuk róla azt, melly által igazán ténynyé lett, levontuk a' szükséges összefüggést, az inghatlan törvényeket, 's kezünkben széthullott törékek maradtak, holt test, mellyből a' lélek kiköltözött. De az ellenkező eljárás nem kevésbé hiú. Ki a' társadalom és állam ügyeiben csupán a' lélek és kültermészet alaptörvényeire szorítaná vizsgalódásait, 's kihagyná belőlök azon tényezőket, mellyek' közbejöttével fejlődik az élet mindig egyediesen, tehát egyedül tapasztalás által megismerhetőleg, az csak lehetőségeit az életnek, soha nem azt magát fogná fel, tehát okvetlenül mindig elvétené az életet.

Az országászat mint tudomány két nagy oszlopon áll szükségképen, bölcsészeten, 's tapasztaláson; az országászat mint tudás a' bölcsészet és tapasztalás' hű tanulásából gyűl. De az országlat mint cselekvés nem mindig jut azok kezeire, kik arra meg vannak hivatva — erről csak úgy lehet tenni, hogy a' közvéleményt lassanként felvilágosítjuk. Majd elenyésszik a' szer-

te uralkodó bal vélemény, hogy orzzáglatra nem készülni hanem születni kell.

I.

4. Akár az egyedi akár az egyetemes életből kikapott részt megérteni és megbírálni nem lehet, ha azon viszonyaival együtt nem vizsgáljuk, mellyek közte 's az egész között vannak. Tökéletes tudás csak a' teljes egésznek megértéséből származik; 's az eltá-jékozás hegyen történik legjobban, honnan az egész vidéket beláthatni.

Az ember nem születik kész embernek, hanem munkája által a' társadalomban meg államban lesz azzá. Ez által a' milly közönséges olly fontos mert egyedül igaz felirása a' kapunak, mellyen az országászat' épületébe juthatni. Nagy ez épület, roppant nagy, sok bejárása is van, de mind nem vezet igazán a' főhelyre, hol az épület' részei találkoznak.

Mély kutatás nem kell annak belátására, hogy a' született gyermek csakugyan még nem ember a' fogalom' igaz értelme szerint, hanem csak lehetőség, melly a' millyen nagy ollyan színetlen is. Lehet a' gyeemekből ember, de minő, miben jeleskedő? az benne kifejezve nincs, mert az még nem egyed, még nincsen sajátsága,

Ha tehát még ezen túl lesz emberré a' gyermek, fejlődnie kell, még pedig fejlődését magának nagy részint kell eszközlenie. Neveljük ugyan a' gyermeket: de minden nevelés mást nem tehet okszerűen, mint

gyamolítani, elősegíteni a' fejlődés' eszközlését, ha ennél többet akar, nem nevel' hanem csinál embert, a' csinált ember pedig fogalombeli ellenmondás. Nem akarnék homályos az az tudományi elvonásokban [abstractio] burkolt lenni: ámbár az igazságot midőn összetességekben (concretetégek) 's nem számtani alakokban él, csakugyan lehetetlen másként belátni mint az összetességek' elvonásaiban. Van-e pedig nagyobb összetesség mint társadalomban meg államban élő ember? lehet-e több szálakból szőtt valami a' társadalom és államnál? Az úgy nevezett népszerűség tehát országászati dolgokban könnyen felületesség 's veszedelmes lehet, ha egyszersmind egyoldalú. — Nem ember a' ki nem öncselekvő, az az cselekvésinek szándékát, törvényeit, célját tudatában felfogó; egyedül az ilyen mágaé nem másé, önön (subject) nem dolog; szóval, egyed az ilyen ember. A' nevelés józanon nem mást akarhat, mint segíteni, hogy igazán egyedde lehessen az ember; annál fogva ébresztetni akarja az öncselekvést. De a' józan nevelés, a' mint nem akar csinálni embert, mit a' divat tesz, úgy nem is akar játszani 's öncselekvést, vagy is eszességet feltenni ott, hol azt még ébresztetni kell. A' melly nevelés soha gyermekben az állatot nem akarja észrevenni 's arra szükségkel határozó intézkedések által hatni, az nevéndékében az embert elő nem szólítja: — hanem helyes szoktatás és divatbeli embercsinálás összecseréltetnek gyakran.

Az öncselekvő ember dolgozik munkálkodik egyedül, nem a' hangya, méh stb. mert az ember önmun-

kája által lesz a' szó igaz értelmében emberré. Munkája bizonyosan azt akarja kieszközteni, mi rendeltetése. A' nélkül, hogy közelebbről meghatároznók, a' tökélyesedést kell az ember rendeltetésének állítani: mert ha nem tudnók is célját megmutatni, melyet inkább a' hitben sejtünk, mint fogalomban ki mondhatunk, a' tökélyesedés szüksége déli napnál világosabb. Az embernek minden munkája tehát az öntökélyesedést akarhatja csak.

Hogy az ember nem csak lény, hanem lét is, az az külsőségből és belsőségből álló összetes lény, mely valahol és valamikor van, szükségtelen volna említeni is, ha okvetlen nem kellene az ember' küllétét bellététől megkülönböztetni, 's e' két oldalát szemünk előtt tartanunk. Így azután közelebbről tekinthetjük az ember' munkáját. Mert ha ez a' tökélyesedést céljának teszi, mit akar egyenkint?

Bizonyosan legelőbb a' természetet úgy anyjának mint ellenének tanulja megszeretni és félni az ember; ő tehát fenntarttatását 's biztosíttatását keresni kénytelen. A' természetet hatalmába ejteni 's eszközül használni, vagy legalább ellene magát biztosítani akarja. Minél jobban sikerül az neki, annál kevesbbé van alá vetve az esetnek, annál inkább magáé az ember. Azon tömérdek sok munkát, mellyel azt teszi, anyagi munkának nevezzük.

De a' természetet csak úgy ejtheti hatalmába, 's biztosíthatja magát ellene az ember, ha mind magát, mind a' természetet lehető jól ismeri. A' történelemből vajmí könnyű megmutatni, hogy valamely népnél

az emberismeret legtágasb jelentésben, 's annak virágjai a' tudományok és művészetek mívelve voltak, ott a' természetet is legjobban birták használni. A Nilus' iszapjai bizonyosan szintúgy pusztítottak mind addig mint nálunk a' Tisza' kiöntései, míg az emberi ész önmagához jutva, tehát magát megismerve, nem leste el a' természet' törvényeit. Országunkbeli nép és intézetek, megmaradván a' minők, német alföldön aurea bullastul és titulus nonus primae-stül a' tenger alá kerültek volna. Önismeretet és természetismeretet birnia kell tehát az embernek, ha sikeresen anyagilag dolgozni akar. Az önismeretből nem szabad kihagyni azt, melly a' szépséget ápolja 's előállítja, sem azt nem, melly velünk az emberi czélt megsejteti: mert a' szépség iránt érzéketlen lelkület 's művészettelen elme nagyot jót népben még nem tett; 's hol a' hit a' menynyel nem rokonítja az embert, 's vallás önmagába szálló tisztává nem teszi, ott a' történelem lapjai üresek. — Nem kicsi munka, melly által önmagát 's a' természetet tanulja megismerni 's a' szépek szobrokat, istennek templomokat állít az ember: nevezzük mind azt szellemi munkának.

Nem csak lény, hanem lét is az ember, ő tehát összetesség, 's körülmények között van, mellyek örökké, mint a' lég, körülveszik. Dolgoznia kell anyagilag, szellemileg: úgy de csak a' meglett, az ép, a' nem akadályozott ember dolgozhatik. Azért neveljük a' gyermeket gyógyítjuk a' beteget, 's a' gátokat elhárítjuk az akadályozott előtt. Az ember-

és természettudományt nem csak közzé akarjuk tenni, hanem megtanultatni is. Az akadályokat nehéz volna előszámlálni, de elhárításukon az éjjeli őr szintúgy dolgozik mint a' törvényhozó, 's ki a' törvényt az előállt történetre alkalmazza. Mellynek czélja ilyen-féle, azon munkát szabadjon egy szóval közvetítőnek nevezni. — A' lehető munkát bizonyosan mind kifejeztük az anyagi, szellemi és közvetítő munka által.

2. Fejlett az ember nem lehet, ha nem bővölkedik a' háromféle munkának tetemes eredményeiben. Azonban egy maga nem képes bármi rosziúl is azon munkákat elvégezni: ő tehetlenebb 's önelégtelenebb minden állatnál. Hanem e' gyengeségében rejlik hatalmának magva 's a' gyámoltalanságából ered uralkodása mindenben. Mert ön elégtelensége miatt más emberekkel megosztja a' munkát, minél fogva valamelly nagy egésznek részévé ugyan, de egyszersmind általa is benne óriássá lesz. Az emberi összetes létnek titkát fejeztük ki e' mondatban, mert a' munkaosztásban le van téve boldogsága úgy mint nyomórusága; mert ennél fogva részsze lesz ő, ki szellemi rendeltetésénél fogva tökélyességre van szánva, tehát úgy szólván természeti kénytelenségből önelégséges egész akar lenni. Minden országlát, minden társodalmi és állami tudomány' megfejten-dő feladata innen származik.

De kell-e valóban illy munkaosztást tennie az embernek? vagy is igazán az-e a' társadalom és állam' gyökere, mondhatnám létezés' elve? Sokan eredeztetik

az államot; nem is volna érdek és tanulság nélkül a' a' főbb elméleteket összeállítani, 's kikeresni, hogy ki mennyiben egyezett az itt előadott állításban: de nem akarhatom azt ez úttal. — Bizonyosan sem a' társulási ösztön, sem az egymástóli félelem, sem a' tökélyesedés, annál kevesbbé hatalom vagy együgyűség nem indokai a' társadalomnak és államnak; azért ismeretem és belátásom szerint a' régikor' bölcsészei, Plato és Aristoteles, jobban fogták fel az államot léteget (organismus) gyanánt, mint az újabbak. Igen is azoknál illy kérdés, millyet Rousseau híres „Contrat social“ — jában tesz — (L' homme est né libre, et partout il est dans les fers. Tel se croit maître des autres, qui ne laisse pas d' être plus esclave, qu' eux. Comment ce changement s' est il fait? Je l' ignore. Az ember szabadságra született, pedig mindenütt béklyózva van, 's ki magát mások urának hiszi is, nem kevesbbé szolga mint ők. Hogyan lett e' változás? Nem tudom) — lehetetlen, mivel az emberi természet felfogván kimondja Aristoteles, hogy a' ki államban élni nem kénytelen, mivel önelégsége miatt másokkal egyesülni nem tud, az vagy isten vagy állat. Kétségen kivüli az, hogy az embernek emberre feylődni kell, tagadhatlanul következik a' második, hogy emberre csak munkája által lehet, melly öncselekvés, ha dologra nem alacsonyítjuk le az embert; 's úgy foly ki a' harmadik bizonyosság is, hogy az ember, miután teljes lételehez annyi és olly nagy munka' eredményeit szükségli, kénytelen másokkal a' munkát megosztani.

Az állat nemi párosával teljes egészet teszen, azért is már nem tökélyesedik, a' vad ember is, míg önelégleges addig vad; mert a' munkaelosztás az emberiség' fejlődésének föltétele; ez azon vonal, melyen innen az országultság (civilisatio) túl a' természeti állapot; az az vadság van. Mert az által, hogy az emberek a' munkaosztást megtették, társodalmat alkottak, melyben minden egyes mint munkálkodó rész, az egésznek léteges tagja lesz, melly tehát nem csak együttlét, hanem léteges (órganicus) összemunkálkodás. A' társodalomban tehát minden egyesnek léte a' többiek által közvetítettik; mi már a' mindenestüli (absolut) függetlenséget száműzi. Sőt minél fejlettebb a' társadalom, annál érezhetőbb azon közvetítés, mert annál parányibb része az egész nagy munkából jut neki, tehát teljes létéhez annál sűrűbben szorúl másokra. Még egyszer ismétlem: minden országlat, minden társodalmi és állami tudomány' feladata innen származik.

De a' társadalom, jóllehet a' munkaosztás által szólittatik életre, még sem áll egyedül oszlásból, sőt benne az egyesülés a' második elv, melly azonban csak az elosztás után működik. Ugyanis kik hasonló részmunkákon dolgoznak, érdekeik' biztosítására 's előmozdítására egyesülnek, 's úgy rendet vagy osztályt képeznek. A' munkaelosztást és az azon létegző egyesülést szemünk előtt tartva, képét rajzolhatjuk a' társadalomnak.

3. A' körülmények' hatalmát mindúntalan érzi az ember; belátó fejlettsége a' körülményeket felfogni

akarja, hogy szerintökd menjen, ne menetessék. Leghatalmasb körülmények' forrása a' természet és munka; azt az által le akarván győzni, ennek hatalmát is kénytelen tapasztalni; ki nehéz dárdát erősen hajít, könnyen földhöz sujtatik. Munkaosztáson keletkezik a' társadalom, ez tehát két elemet foglal magában, munkát és embert. Már az elosztott munka bizonyosan részeiben összehatni akar, de néha jól, néha rosziul hat össze, a' szerint a' mint igazán létegezve van, vagy fejlődése a' vakesetre bízott, 's im emeből származnak azon körülmények, melyeket a' munka eredeztet, 's melyek, mint eddig már tapasztaljuk, sujtóbbak a' természet szülte körülményeknél.

A' társadalmi tudomány, ha lehet belátás e' dologban 's van akarat cselekedni a' belátás szerint, előbb a' munka' létegzését kutatja, hogy törvényeit megtalálja, 's ezeket birván ne hagyja többé menetni a' szegény halandót; azután a' dolgozó embert vizsgálja munkaosztás és egyesítés után kelt osztályaiban, hogy a' függést, mellybe az a' társadalomban szükségképen jut, felismerhesse, meglátván, valljon a' függés tartás is-e egyszersmind vagy csak elejtés.

A' munka háromféle levén, anyagi, szellemi és közvetítő, háromféle rende vagy osztálya is van a' dolgozóknak, kiket rövidség' okaért különös, egyetemi és közvetítő rendeknek akarunk nevezni. Nemcsak a' három munkanem van egymásrai hatásban, tehát létegzésben egymással, hanem minden külön munkanemnek tényezői is úgy vannak; 's a' mi a' munkanemekről, az áll a' rendeokról is. Legfontosabb

mindenesetre az anyagi munkának, 's a' különös rendeknek létegzése. De lehet e a' munka' létegzését elkülönítve a' rendekétől felfogni? Mindeddig úgy történt, bizonyosan egyoldalúlag 's a' társadalomra nézve ártalmas sikerrel; fog ezentúl is történni, mivel minden dolog' teljes megfogására előbb elvontan és tisztán kell azt megérteni, úgy azután életbeli viszonyaiban; ki ezen fáradságot resteli vagy nem szükségeli, annak belátása nem lehet.

Az anyagi munkának 's a' különös rendek' létegzése az országgazdászati' tárgya, mit azonban a' gazdasági országlattól vagy gazdasági politikától meg kell különböztetni, mert szükségképen előbb kell tudnunk azon elveket, utakat, szereket mellyek után és szerint az összes anyagi munka fejlődik és szül eredményeket, 's a' különös rendek vagy osztályok képeződnek, azután lehet csak szó, hogy miután a' dolog magában véve vagy tiszta elmélet szerint úgy van, mint van, tehát ez vagy az országban, 's mit és hogyan tegyen az állam? — mi a' gazdasági országlat' feladata.

A' szellemi munka más természetű 's az összemunkálkodást egészen másképen kívánja és engedi meg mint az anyagi, azért létegzése alig érdemelt eddig figyelmet a' társadalomban; az egyetemi rendek vagy tudósok is nem kénytelenek élélhetés miatt munkáik köreit czékek' szabályaival meghatározni*). De

---

*) Nen kell-e meghatározni begränzen, meghatározni bestimmen értelemben használnunk? Igaz a' bestimmen begränzen

a' belátásra itt is szükséges a' tényezőket ismernünk, melyek' szerencsés összehatása szüli a' szép látványt, min, bár saját művén, a' gondolkodó ember leginkább elbámul és ragadtatik. Országfinak pedig 's minden hazafinak jó tudni, hogy a' halhatatlanságot a' nemzet csak szellemi munkájával érdemli meg; gazdának pedig jó emlékeznie, hogy szellemi munkáinak tetemes eredménye nélkül soha és sehol vagyonossá nem lett egy ország sem.

A' közvetítő munka és rendek a' társadalomból az államba teszik az átmenetelt; ezen munka és rendek a' szellemi munkának és az egyetemi rendeknek elhalmozása, mert az állam a' leghatalmasabb közvetítő. Papok, tanítók, orvosok, bírók, katonák, országfiak, országlok a' közvetítő rendeket, 's munkájuk a' közvetítő munkát teszik. — Ezek után mi hát a' társadalom? Lehetetlen nem állítanunk, hogy az emberi élet' alakja, mint azt összetettségében látjuk, a' munka, miért is az bélyeg gyanánt lesz a' társadalomban? Lehetetlen nem látnunk, hogy a' munka, mint az emberi élet' alakja 's kifejtője, szabad választástól függ, — jóllehet az egyedek' tápláló lége, a' körülmények, gyakran megteszik a' választást — mert a' kényszerített munka nem volna többé fejlesztési eszköz, hanem cél, 's így az ember a' munkáért, nem pedig a' munka az emberért volna, mint a' várnai (kasztai) rendszerben. De azt is kell látni, hogy a'

---

is, de különbözőleg: meghatározván' valamit, azt másoktól tulajdonainak elszámolásával, meghatározván pedig külsőképen választom el. Korlátozni egészen más.

kényszerített osztályozást, a' várnákat, létegzés pótolja szükségképen, mivel a' nélkül sok dolgozó ember volna, kinek nem jut helye, kinek élete tehát közvetítés, nélkül maradna. Ennél fogva a' társadalom az összes munkát megosztott 's munkarészekben egyesülő emberek azon létegzete, hogy az egyes mint rész, az egész lánczolatban szükséges szem 's ez által fejlődő élete biztosítva legyen.

De ezen lánczolat, melyet társadalomnak nevezünk, határtalan-e, vagy egyedség? Nő-e, mint tószínén a' gyűrűző habjejtések a' partig terjednek, az emberiség utolsó széleig, hogy végre az összes, legalább országult emberiség, egy nagy munkalétegzetet tegyen? — Az anyagban nincs belség, 's a' munka mint ellőállítás, végetlen közvetítés által ösztönöztetik, hogy a' társadalom' elvében határoeltságot nem találunk. De az élet mint hatás csak egyedség lehet; neki belséje van. Ha a' világegyetem csupa testekből áll, 's azokat valami gondolat mint belség nem mozgatja, rakás nem világ az.

Mellyről tudhatunk, azon egyedség háromféle, egyedi-, egyetemi-, emberiségi egyedség, vagy is: ember, nemzet, emberiség. Hogy belségek van, azért egyedségek. De a' belség a' külségben, a' szellem az anyagban, a' lélek a' testben lobogtatják az életet, 's az élet' ez elve szent titok. Valamint az ókor' megihlett látnoka, midőn a' mindenhatót fölemeltetett székből ülni látá, 's körülötte serafim angyalok állanak vala, megrémült mivelhogy ő a' megfer-

tőztetett ajakú a' királyt a' seregek' urát látá: úgy fogja el szent borzalom azt, ki az emberiség' történeteiben a' világ' szellemének működését látja, mivel-hogy a' világ' szelleme az istenség' lehellete, melly minden fogalmat felülmúl. De kik a' világ' szellemét körülálló serafim-angyalok? A' nemzetek, mert azokban jelenti magát az istenség' lehellete, azokban testessül a' világ' szelleme; azért nem is születnek mint egyes emberek, hanem teremtetek mint Ádám a' történelem előtti nagy napon. A' társadalmi egységség igazán az egész országult emberiség, 's olly széles fogalom, hogy az egyedi élet, mint határolttság, benne elvész; mert a' világ' szelleme nem az egyes fejlődő élet, hanem az életek' tengere és forrása. Innen a' nemzet azon egységség, melly létegesít, a' társadalom tehát az emberi fejlődésnek nem utolsó és egyetlen alakja.

4. A' társadalmi lánczolatban az egyes ember elveszti függetlenségét, mert ő részszé lesz. Még is külségét akarván kifejteni, a' belség vagy szellem által teheti csak azt: így ellenkezésben van magával. Az ember tehát nem lehet a' társadalomban minde-nestüli (absolut) rész, mint kőpüben a' méh, hanem egyszermind egész is vagy egyed. Látható, hogy külsége által rész, belsége által egyed, az az egész. Innen a' társadalom, mellyben határolt egységség nincs, őt ki nem elégítheti. Hol találhat pedig az ember tárgyilagos egészet, melly a' társadalomban eredt magávali ellenkezését megszüntesse? Az államban. A' melly egészet szellemében hordoz, azt külsőleg

az államban testesíti. Az ennél fogva szinte külség ugyan, hanem a' nemzeti szellem, mely az egyedeket mint forrás és tenger összeköti, neki belséget, tehát egyedséget ad. Így az állam lesz utolsó létegesített alakja az emberi fejlődésnek.

De nemcsak ezen belső szükségesség — ámbár ez a' lényeges — hanem külső kívánságok szerint is kénytelen államot alkotni az ember. Ugyan is a' társadalom teljes oszoltság 's csak részinti egyesülés, mely külön érdeket hajhászván, az oszoltságot még neveli. Az egyes szintűgy mint az egész osztály vagy rend legközelebb maga hasznát nézván, netaláni előnyeit nem mindjárt kész mások' kedvéért feláldozni, mit soha sem is tenne, ha belső szükségességnél fogva nem tekintené az egészet, az államot. Mindenik osztály előmozdítván érdekeit, a' többi osztályoktól mind messzibbre esik; a' részinti egyesülés valóban még neveli az oszoltságot. Érdekek' harcza foly így a' társadalom' kebelében, nincs ott kiengesztelő békeszerző. De midőn a' külön érdekek egyoldalúlag fejleni akarnak, tehetlenek egyszersmind, 's a' természet és körülményekből támadt akadályokon nem győzhetnek. Végre a' munka levén a' társadalomnak elve, abban nincs megnyugvás, mert a' munka eszköz nem cél. Hogy tehát az elvált érdekeket összearányozza 's a' fejlődést megnyugvásra vigye; hogy a' támadt akadályokat legyőzhesse, 's a' harczot üdvös versenynyé változtassa, egyediségéből kiemelkedik az ember 's államot alkot, mely élő egyetemiség.

A' társadalom és állam nem térileg hanem hatá-

lyilag (dynamice) különböznek egymástól, Amaz tartalma ennek, azért ez alakítja amazt 's adja neki a' szükséges egyedséget. Ugyanazon emberek, kik a' társadalomban munkájok által magoknak küllételt szereznek, 's külön érdekeik által egymástól eltaszítatnak, teszik az államot is, mellyben a' legfőbb teljességet elérik. Társadalomban egyedisége, államban egyetemisége él az embernek. De a' társadalom mint tartalom örökké mozog, fejlődik, mivel az egyediség nem megállapodottság; az állam, mint egyetemiség, forma vagy alak, mellyben állapodottságnak kell lennie. Innen már foly az államnak élete 's korlátja, mellynél fogva a' társadalomban kiforrt eszmék után indul cselekvésiben, nem parancsolva, hanem eltanulva. Példa világosítsa. Az anyagi munka - elosztás, melly a' természet' különféleségei által is lett, az anyagi forgalmat, valamint az eszmék' többféle alakai-ban történt fejlődése a' szellemi forgalmat szülte; mindenikben forgalmi eszköz van, amott a' pénz *), itt az írás. Mint eszköz a' pénz bizonyos természet parancsolta viszonyban van a' forgatandó javakhoz, 's az értékekhez, mellyeket képvisel. Épen nincs hatalmában az államnak önkényt rendelni, hogy egy márka ezüst annyi vagy annyi jószágot képviseljen,

---

*) A' pénzdarabot (moneta) érem szóval kezdik kifejezni. Nemde az m végzetű szók elvont és inkább egyetemes jelentést birnak? 's nem volna-e jobb az ércm szót Geld gyanánt használni. mi valóságos nyereség a' fogalomra nézve, a' pénzt pedig melly úgy is a' pensa szóból (fizetési darab) lett, münze-nek megtartani? Jeles Luczenbacherünk maradna pénz-őr, míg az országgazdászok az érem-ről törnék fejeiket.

hacsak Utópiá szigetébe nem állítjuk azt. A' természetes viszonyt, melyben a pénz van, el kell tehát a' társodalmi fejlődéstől tanulnia, 's így az ott alakul-tat tárgyilagos szükséggé, az az törvénynyé tenni, melly azonban nem maradhat változatlanul, mert a' társodalmi fejlődés meg nem állapodik. Az írás és nyomtatással, közte és a' pénz közötti minden különbsége mellett is, sokban szintúgy van az állam. Nem csak a' jegyek' alakját számát nem határozhatja meg — Sinaországban*), mint valahol olvastam, a' mennyei uralkodó azt is teszi — hanem az irandó könyvek' minőségét, sokaságát vagy éppen az egyesek által szerzendő tudományt sem szabhatja meg. Így a' bir-tok, mint az emberi munka által szerzett küllét, szükségképen valami viszonyban tűnik elő, melly a' bir-tok' természetétől — mint ingó vagy ingatlan — 's a' társadalom fejlettségétől függ. Ezen viszonyt, ha egy-oldalulag, az az a' társadalomban kiforrt eszmék által nem okúlva rendezi az állam, nem békét szerzett az érdekek' harczában sőt azt még inkább meggyújtotta. De a' társodalmi rendek' történeteire vetett pillantat legtöbbet tanít.

Eddig nagyban a' társodalmi osztályok' vagy ren-

---

*) Verba valent sicuti numi: de ha ezek' helyes viszonyát a' képviselt értékhez szorgalommal kell meghatározgatni, a' szavakat is hiralgatni kell. A' német China szót írjuk és magyarosan Khina, holott az angolok, francziák sziszegő hanggal ejtik, mint a' latinok (regnum Sinense) és arabok is. Kövessük hát azt az ejtést, 's írjuk csin vagy Sín országnak. A' mecset helyett kezdik a' német Moschét írni roszul; Mecset szó egyenesen a' török hang után készült, ki tehát nem akar török egyházat, akarjon mecsetet.

dek háromféle elv szerint alakultak, minek történelmi kimerítő előadása bizonyosan nem kevés tanulságot szolgáltatna a' társadalmi és állami tudománynak.

Az első elv az, mellyből a' várnai rendszer fejlődött. Itt a' munkaosztást, 's az életválasztást nem szabadság eszközölte, hanem az emberen kívül álló szükségesség (nálunk az eset pótolja nem egyszer a' választást). E' rendszerben az ember rabja volt munkájának, ő nem mint ember birt méltósággal, hanem mint osztálybeli, mert egyedisége és egyetemisége kötve volt osztályában. Az első öreg államokban, mellyek hosszú éltűek valának, jegesedett meg azon rendszer.

A' második elvből a' testületi rendszer lett, ifjabb testvére a' várnai rendszernek, 's hogy ezt szigorban állandóságban el nem érte, tán egyedül a' keresztény papok' nőtlensége okozta. Mert bizony a' középkori nemesség itt ott a' várnára emelkedett; ha a' papok családokat alkotnak, a' második várna bennök és általok készült volna. Így pedig az ingatlan birtok nem volt képes az ingót is bizonyos osztályokhoz kötni 's a' munkát parancsolólag kiosztani: sőt az ingó birtok a' papi renddel együtt alkotta a' testületi rendszert. Ebben többnyire szabadon választ magának életet az ember 's lép testületbe, melly tehát az egyediséget be nem nyűgözi, de az egyetemiséget csakugyan kifejezi. Az ember ér már mint ember — hisz Jézus' tana nem tápláltatott várnákat — de az állam ellenében csak mint nemes, pap vagy városi lakos ér.

A' harmadik elvből a' társulatok keletkeznek mellyekben az embernek sem egyedisége sem egyetemisége nincs foglalva, mert társulatban nem egész küllétét, hanem csak különös érdekét akarja biztosítani, nem is jut méltósághoz becsültetéshez mint társulati tag, hanem mint ember. — Nemde mind a' három rendszer a' társodalmi fejlődés' eredménye, 's mint illyen az államnak tartalma, mellyet késznek elfogad nem munka készít? — Hanem ezeket csak érintenem nem előadnom van hely.

5) Aristoteles mondja, hogy a' megélhetés az állam' keletkezési oka, a' szépelet annak célja. Mert testi alanyon (substratum) fejlődik a' szellem; szárból bimbózik ki az illatos virág. Azért a' kertész a' tókének gyökereit öntözi, 's annak földét javitgatja, de a' virágra nézve nem kell mást tennie, mint a' napsugarat tőle el nem fogni 's a' bimbót nem bántani. — Az anyagi munka' létegzése a' társodalomban is a' legfontosabb, 's a' belőle származó rendek legszámosabbak. Azért ha jól vannak a' különös rendek, mintegy magoktól készülnek az egyetemi és közvetítő osztályok. Az egyetemit úgy is a' szellemi munka keletkezteti, melly magát semmi külső rendszabályok közé nem adja, azért is nagyon válogatja embereit. A' közvetítő osztályra pedig az államnak legtöbb befolyása van, tehát mintegy kezében tartja. De az anyagi munkában részesülők' száma minden társodalomban több milliókra terjed: ha itt a' munka általában nem sikerül, vagy rossz létegzése miatt sokaknak nem fizet, a' baj iszonyú, a' társodalom beteg, 's az állam tehetetlen.

Akár a' közvetítő, akár az egyetemi osztályt vesszük, annak viszonyait mindig csak a' többi két osztályhoz kell tekinteni, mert magában több alosztályokra szedni akár melyiket nem szükséges. De a' különös osztály olly számos 's olly különféle, hogy benne alosztályokat tenni és a' közöttök levő viszonyokat felfogni, okvetlen szükséges. — A' különös osztály' alrendei a' természetű, átalakító és közlő osztályok, vagy is földmivelők avagy mezei gazdák legszélesb jelentésben, kézmivesek és gyáriparosok 's kereskedők. Múltán beszéltünk hát különös osztályokról.

Az anyagi munkának létegzése 's az ebből támadó rendek vagy osztályokról elmélet országgazdaszatnak neveztetik. Ha e' tudomány megfelel feladatának 's a' társodalmi fejlődésnek elveit igazán mint meg annyi szálaít a' létegzetnek az országlat' kezébe adhatja, ez nem fog többé setétben tapogatózni, — feltevé, hogy az országlat nem különiségek vagy pártok után indul, hanem valóban az egyetemiségnek létege (organuma). Intézkekezései teszik azután a' gazdasági országlatot (Wirthschaftspolitik). Országgazdaszat tehát más mint gazdasági országlat, ha igaz, hogy a' jogtan más mint törvényszéknek szóló utasítás.

II.

1) Országgazdaszati tájékozás ügyességet és tudományt igényel, melly nincs birtokban; 's ha dézsavizen nem lehetne a' vizek' tulajdonait megmutatni, nem volnék tájékozó valamint így sem akarok kalauáz

lenni. — Ha valamiben, itt bajos a' történeteket az elmélettől elválasztani; bizvást menjen hát együtt a' kettő. Úgyis megszűnt, már a' balvélemény, hogy a' bölcsészet különválnék a' történetektől, 's hogy a' tudomány egyéb volna, mint az összes élet. Nincs valóság, hol nincs gondolat.

Nem olvashattam soha Mózes' első könyvének felséges elejét, vagy Lykurgusról, Mózesről, Egyiptusról azon sejtés nélkül, hogy mind ezek nagyon régi országuiságra mutatnak. Mennyi tapasztaláson ment volt keresztül a' társadalom, hogy a' Lykurgus és Mozesféle intézetek' szüksége beláttaték! Mégis a' történelem, a' mint birjuk, semmit sem mond arról, 's mi azt hiszszük, miszerint a' társadalmi és állami tudomány csak tegnapelőtti, mintha előbb sem társadalom sem állam nem volt volna. Igaz mindenesetre, Európában új az élet, 's minthogy másról keveset vagy semmitsem tudunk, ennek jelenségei meglepik az úgy nevezett európaúntakat. Mert az európai államok a' római birodalom és egyház' gondolatain éjszaki néptörzsek' elemeiből épültek, azokban pedig a' munkát, mint fejlesztőt nem fogják fel, azért a' középkor nem is érezte a' társadalom' létét, 's annyira nem birta becsülni a' munkát, hogy az ajándékozni nem akarót elkárhoztatta; mert mi egyéb a' kamat' törvénytelenége, mint kényszerített ajándék. A' nemesek, papok magok tőkéjétől, a' földbirtokról, szívesen szedték a' feudum' szótáraiban elősorolt szolgáltatokat: de az ingó tőkétől szolgáltatot kívánni istentelenség volt; nálunk is, még 1608-ban szülemlett a'

22. cikkely. Az egész középkorban le egész újabb időkig az ingatlan birtok volt az állam' fő tényezője, minden rendezései csak azt illették; a' munka maga, mint milliók' természetadta öröksége, vagy félszegen vagy nem is tekintetett. Csak midőn az állam be nem érhetven többé a' védelemmel, melyet a' földbirtokosok tehetének, sem általában benne minden teendőit nem láthatván, amazt elváltoztatni 's ezekre alattvalóitól adót szedni kénytelenült, akkor kezdi a' munkát becsülni, mellynek gyümölcsét aratni kívánta, 's a' társadalmat elismerni, melyet addig nem látott. Fájdalom, hogy az inség tud csak tanítani, 's hogy az állam a' végről nem előlről tanul.

Hűbéres ország, mint a' melly létét ingatlan birtokra építi egyedül nem is becsülheti a' munkát. Ez a' személylyel jár 's eredménye a' személynek járuléka: ellenben hűbéres országban a' személy inkább függeléke a' földbirtoknak, igazán is ennek jogai változhatnak, midőn birtokosai változnak. A' hűbérségi szellem azért tespedő nyugalmat szül a' birtokos' lelkében, ki az államot nem tekintvén önösségének hódol mert más törvényt nem akar elismerni. A' függetlenség mellett harczol, míg önössége a' fejedelmi hatalom' korlátozásait retteg; majd ismét önösségből szolgálni kész, 's ha árnyékát megtarthatja a' személyét környékező fénynek az ország' minden önállását szívesen feláldozza. Ipar és szorgalom szintannyit szenvedtek mindig a' hűbérségi szellemtől, mint a' valódi szabadság. Az önös függetlenség dombokra és hegyekre rakta fel fészkeit, — ragadozó madarak nem

lakhatnak együtt; az önös szolgálás városokba siet a' divatnak és fénynek udvarolni. A' munka nem elszigetelés, hanem összevonás által bír hatni; az ipar mindig városokban nem fényelgett, hanem porzott.

De mihelyt az állam a' kézművektől adóra szorult, a' munka azonnal védelmet kívánt. Az 1405-dik évi törvénynek 5. cikkelye nálunk is bizonyóságot tesz róla. Rendeli, hogy idegen kalmár vásár' idején is csak nagyobb mennyiségben árulhasson posztót, rófszámra vagy 6 végnél kevesebbet eladni eltiltatott. Ugyan ezen törvény 11. cikkelye a' belforgalmát felszabadítja, midőn Buda' városától a' belföldiekre nézve az áru' megállítása' jogát elveszi, de a' külföldi kereskedőkre nézve meghagyja. Világosabb ezeknél IV. Eduard angol király' törvénye 1413-ban, melynek bevezetését List Fridrik közli munkájában. „Londonban 's ezen ország és Wales' más városaiban helységeiben és faluiban lakó kézműves férfiak és nők szánakozást gerjesztőleg megbizonyíták és panaszlák, hogy mindnyájan mennyire elszegényedtek bántatnak és sértetnek világi gyarapodásukban 's élelmőkben azon nagy sokaságú különféle portékák 's kereskedési csikkek által, mellyek noha az ő mesterségökhöz 's foglalatosságukhoz tartoznának, mégis idegen kezek által csinálva 's eladásra elkészítve hozatnak be ezen országba és Walesbe.“ (lásd: „politikai gazdálkodás nemzeti rendszere, írta Dr. List Fridrik, fordította Sárváry Antal. Kőszegen 1843.“)

2) A' kérdés: mint juthat legtöbb pénzhez az állam? elvégre válaszul egy más kérdést támasztott:

mint juthatnak a' lakosok olyan állapotba, hogy lehető sokat adózhassanak? 'S az országgazdászati tudományt ezen kérdések költötték fel. Tudtomra Xenophon' irata „A' jövedelmekről“ legrégibb megmaradt emléke azon kérdésnek, hogymint juthat legtöbb pénzhez az állam. Mai időben vezérezik vagy emlékiratka' képében bocsátaná közre a' szerző. At athenei országsz 's Colbert sokban találkoznak. Mindig azt gondolom, úgy kezdi Xenophon, hogy minők az ország-lók, olyan az országlás is (millyen a' minister olyan a' politika). Az athenei országlás a' nép' szegénysége miatt kénytelen a' szövetségeseken igazságtalankodni, vizsgálja tehát író, hogyan lehetne a' szegénységen segíteni 's ez által az igazságtalankodási gyanúból kitisztítani az országlást? Keresi a' végett a' jövedelem' forrásait. Találja ezeket az atticai föld' természetes előnyeiben, minél fogva gyümölcsökben bővelkedvén nemcsak évenkénti termései hanem öröklők is vannak, mint nagyon keresett márvány, ezüstbánya 'stb; fekvése is alkalmas, mert Attica nemcsak jó éghajlatban a' tenger' partján hanem a' hellenség' közepében is van. Találja ezeket olyanban is, melly az emberektől függ, 's vagy előlegező költséget kíván vagy nem.

Előlegező költség nélkül szaporodhatik az állam jövedelme 's a' magánosok' jólléte, ha a) a' zsellérek' iránt helyesen intézkedik Athene. Ezek magok élösködnek 's mégis sokat fizetnek (Egy egy zsellér 12 drachmát mintegy 12 ezüsthuzsast adózott. Volt pedig mindenféle országból és népből számos zsellér

Athenében). Vegyük le rólok, úgy mond Xenophon, mi az államnak mitsem használ 's őket mégis becssteleníti. Azonkívül fel kell a' katonáskodási tehertől szabadítani: evvel nemcsak nekik kedvezünk, hanem a' várost is ékesítjük, mert inkább magokban mint idegenekben bíznak az atheniek. Mint árvahivalt úgy állítsunk zsellérhivalt is, 's jutalmazzuk azon tisztviselőt, ki megyéjében legtöbb és barátságosabb zselléreket mutathat. — b) Ha a' kereskedés iránt helyesen intézkedik a' város. Athene a' kereskedésre legalkalmasabb, kényelmes menhelyt nyújthatva a' hajóknak. Ezenkívül másutt a' kereskedők árúkkal kénytelenek cserébe rakodni, mivel ott nem jó pénzt használnak: de nálunk, ha tetszik, árúkkal is rakodhatnak, pénzt is fogadhatnak el, mellyet mindig nyereséggel adhatnak el. Tehát ismét hivalt javasol, melly a' kereskedésből támadt peres kérdéseket leggyorsabban elintézzé. A' külföldi kereskedőket pedig tisztelni kell, így nem csak a' nyereség, hanem a' jó bánás is ide vonandja 's minél nagyobb lesz a' forgalom, annál nagyobb a' vámi jövedelem. Ennek nagyobbítására nem költeni, hanem csak emberszerető törvényeket szabni 's jó intézeteket felállítani kell.

Más jövedelmek szaporítására előleges költség szükséges. — c) Az állam' felügyelése alatt bérbe adandó hajókat kellene összeállt részvényeseknek építeni, azután egyéb épületeket, mint vendégfogadókat, árudákat (Waarenlager) az idegen kereskedők' számára. Hiszi Xenophon, hogy sok részvényes találkozandik,

mert a' beadott tőke a' városnál levén legbiztosabb helyen és leghosszabb ideig kamatozhat; sőt még ösztönözni is lehetne a' részvételre az által, hogy a' részvényesek, mint az állam' jóltevői örök emlékezetre feliratnának, mert úgy reményli, hogy idegenek, sőt királyok is be fog-nának állani. Az pedig, mint akarja elosztani a' nyereséget a' részvényesek közé, igazán olyan gondolat, melyre a' körülmények nálunk is kényszerítenek már.

b) Most előadja, mire leginkább célzott Xenophon, hogy mint lehetne az államnak az ezüsbányákból jövedelmet huznia. (Athene a' bányaművelőktől huszonnegyedét vette a' tiszta vagy összes jövedelemnek-e, nem tudom.) Régóta műveltetnek nálunk az ezüsbányák, úgy szól Xenophon, 's az ezüstérczes hely nem fogy. Mídon benne legtöbb munkás volt is, soha senki munka nélkül nem hevert, mert a' munka mindig jobb vala a' munkásoknál. Mivel, mint nekem látszik, mikor kevesen dolgoztatnak, kevés nyereség is van, ha többen dolgoztatnak, a' nyereség is sokszoroztatik. Csak ez egy vállalatban, mennyire én tudom, senki nem irigy a versenyzőre. A' mezei gazda tudja, mennyi marha és munkás kell a' földhöz képest, minnél többet ha beruház, a' kárt kiszámíthatná: de az ezüst munkában soha nincs bőség a' munkásokban. Ha sok rézműves dolgozik, jóllehet becsesek a' rézművek, a' mivesek még is tenkre jutnak, 's a' vasművesek hasonlóan: úgy ha sok gabona vagy bor terem, jóllehet becses a' termés, még sem hajt jövedelmet a' mezei gazda-

ság, hogy sokan vele felhagyva kereskedéshez, szatócssághoz és pénzüzérkedéshez fordulnak. De minél több ezüst találtatik, annál többen adják magokat e' munkára. Butort mihelyt valaki ellátta vele házát, többet nem szerez hozzá; ezüstöt még nem birt annyit senki, hogy hozzá nem akart volna többé szerezni. Ha valaki mondaná, hogy az arany nem kevesbbé hasznos az ezüsthöz, nem ellenzem, de azt is tudom, hogy ha sok arany van, ez olcsóbb lesz, az ezüstöt pedig eldrágítja. Bizvást lehet tehát az ezüst bányákat művelni, nem kell attól tartani, hogy a' sok ezüst megokszul. Azért a' város nem is csökkentené a' magánosok' keresetét, ha ő is rabszolgákat összevásárolván bérbe adná az ezüsthányákba, 's tőlük jövedelmet húzna. Nem tart attól, hogy a' munkások' szaporodtával alább szállna a' bérlet, mert a' vállalkozók is fognának szaporodni, mivel sok honfi és idegen van, ki testével nem akar 's nem is fog dolgozni, tudományával pedig szívesen használ.

Iratkájának végén Xenophon követeli, hogy Athene a' békét fentartsa, hivatalt állítván fel, melly a' békét egész Görögországban őrizze. E' hivatal' felállításával a' várost olyanná teendi, hogy szívesebben és számosabban fognak id együlni az emberek. — Újat Xenophontól nem tanulhatunk, de azt még is lehet látnunk hogy sok már nem új mit újnak tartunk; észrevenni pedig nem árt hogy a' pénz' kiviteléről helyesebb nézetei vannak mint sok új országásznak 's ha a' nemes fémnek (Metall) kelletinél többet tulajdonít, hogy abban vele sokan egyetértenek. Aristoteles e'

tekintetben eltalálta az igazat, sőt legnagyobb figyelemre méltó az is, mit a' mezei gazdaság' elsőségéről a' kereskedés felett mond, ha különösen erkölcsi, azaz a' jellemet határozó szempontból nézzük. Úntatok-e ha híven visszaadom Aristoteles' szavait politikájának első könyvéből? De tapasztalásunk ez által csak gyarapszik ha kitünő elmék' észrevételeit tanuljuk. „A' cserélés a' természeti elégség' hijait pótolja; de midőn a' szükségese' behozatala 's a' fölősek' kivitele nehezebbé vált, a' pénz' használata keletkezik, mert nem minden jószág könnyen szállítható. Tudniillik a' cserélésben olyasmit határoztak adni és elfogadni, mi hasznos és könnyen kezelhető mint vas ezüst stb. Azt eleinte nagyság és súly szerint adták egyszerűen: majdan pedig a' mérés' bajait meg akarván kimélni, reá jegyet vertek, melly a' mennyiséget kifejezte. Meglevén így a' pénz a' szükséges cserélésből a' vagyonszerzés' más neme támadt, a' kereskedés, melly előbb szinte csak egyszerű vala, de tapasztalás után művésziebbé levén azt kezdte már nézni, honnan 's mint ered a' legnagyobb nyereség. Innen úgy látszik a' kereskedés leginkább a' pénz körül forog, 's hogy feladata belátni, honnan jó a' pénz sokasága: miért is az a' vagyonság és pénz' szerzője gyanánt tekintetik, mert többnyire a' pénz magában hiú, csak mindnyájoknak törvénye, természet szerint pedig semmi; hisz a' pénzes gyakran a' szükséges élelemben, szűkölködhetik is. Más tehát a' természet szerinti vagyon és vagyonszerzés, melly is a' gazdaság. A' pénz a' cserélés' eszköze és célja, 's

a' pénzbeli gazdagság, melyet a' kereskedés szerez, határtalan. Mert valamint a' gyógyászat az egészséget végnélkül czélozza, 's minden művészet határtalan czéljára nézve, csak feléje törekedhetvén mindig (a' nélkül hogy valaki elérné) de abban, mi a' célra vezet, nem határtalan: úgy a' kereskedésnek sincs határa, mert célja a' pénz. Ez tehát természetes vagyon nem lehet." Nemde physiocratát gondolunk hallani? Nemde Xenophon az országász és vezér mercantilista?

3. Míg új Európában a' királyi hatalom a' földesurakkal az elsőség felett küzdött, addig szabad közösségek támadának, melyek magokat kiváltságokkal biztosíták, jó igazgatást állítanak fel, 's minthogy nem fekvő birtok által lehettek hatalmasok, szorgalom és műiparban keresték a' védő paizst. Melyeket a' fekvés, úgy mint a' tenger' közelléte vagy egyéb körülmények segítettek, azok fejlett szorgalom után nagy tehetséghez jutának, 's egész országokat felültak. De ezeket is a' szükség ösztönzé 's belátó országlók előmozdíták az országos vagyonosságot. Kivált Sully és Colbert lettek példaadók. Sully IV. Henrik alatt 1598—1640 a' francia országgazdálkodást kezelvén, a' pénzügyeket rendbehözni igyekezett, 's azon meggyőződésben levén, hogy az ország vagyonosság fő kútfeje a' földművelés, azt sok teher alól felmenté, 's a' gabnakereskedés' szabadságával is előmozdítá. De Sully' kora más irányba fordult; a' portugálok a' keletindiai kereskedés, a' spanyolok az amerikai ezüsbányákból eddig nem látott kincseket

gyűjtének, 's midőn a' hollandiak a' portugalokat kiszoríták 's az anyolok Erzsébet és Cromwell alatt szinte a' tengeri kereskedésben osztozni kezdenek, a' két nemzet is meggazdagodott. Mi csoda, hogy minden kormány a' külkereskedésre fordítá gondjait, 's hogy mindenki aranyat ezüstöt talált legkivánatosabb jószágnak, mellyel legbiztosabban lehet meggazdagodni? 'S Colbert, ki 1664 finantzországoló (Contrôleur général des finances) lett, intézkedéseit ez elhatalmozott meggyőződés szerint irányozta. A' kereskedést és gyárászatot elősegíté; jutalmak által beédesgete ügyes művészeket, selyem- és posztó, szőnyeg- és harisnyaszövő, tükörkészítő 's egyéb gyárak emelkedének; kiváltságok által kereskedelmi társaságok keletkeztek; egy hajóhad védelmezte a' kalmárhajókat, 's így a' műipart és kereskedést előmozdítván, az állam' jövedelmeit szaporította: de a' földmívelést a' műipar' kedvéért nyomta.

Az elmélet hasonló a' tőkéhez. Előző munka nélkül nincs tőke, de ha munka' sikere által meggyűlt, a' munkát hihetlenül előmozdítja: így előző tapasztalás nélkül nincs tudomány, elmélet, de ha egyszer van, a' tapasztalás szemévé lesz, melly nélkül az mindig vakoskodnék. Hogy társadalmi és állami sőt általában emberi cselekvés által irányoztató ügyekben a' megelőzőtt tapasztalásból nem bír olly bizonyossággal a' leendő fejlődésre az elmélet, mint a' mértan a' kör' vágányából az egész körre, következtetni, azt a' tárgy' minősége okozza. — Az országgazdászati elmélet és az országglók' intézkedései a' két példa'

valamelyikét követték, 's Sully és Colbert után két rendszer tamadt, a' földmivelői és műipari rendszer, melyek majdan oda fejlődtek ki, hogy szabad szorgalmi vagy államilag irányzott rendszerekké változtak, melly változás természetesen a' tapasztalás és elmélet' gyarapodása nélkül nem történt. Ha, mint közönségesen felveszik, az ismereteshárom rendszert 's a' jelenben folyó vitát megláttuk, világossá lesz, hogy valóban az országgazdászati csak két rendszert ismer, a' szabad szorgalmi, és az államilag irányzott rendszert.

4. Mintegy dogmává lett már a' tudományban, hogy az országgazdászati három rendszere fejlődött ki eddig: a' kereskedelmi, földmivelői és a' műipari rendszer. Mellyek föltételei mindeniknek? Követvén a' rendet legelőbb a' kereskedelmi rendszert (Mercantil-System) adjuk elő.

I. Hogy a' vagyoniosság ezüstben aranyban áll közönséges vélemény, melly onnam keletkezik, mivel a' pénz a' kereskedés' eszköze és az értékek' mérője. Kinek pénze van, az minden szükségét kielégitheti. Mondják, hogy egyéb ingó jószág bizonytalan becsű, mert ország, melly az ilyenben most bővelkedik, más évben minden kivétel nélkül pusztá romlás által nagy szükébe eshetik annak: ellenben a' pénz állandó barát, melly jóllehet kézről kézre jár, mégis benn tartathatik az országban 's nem emésztetik el egy könnyen. Még mondják, elkülönített országban mindegy volna, valljon sok vagy kevés fémpénze van-e. Ha kevese van, a' pénz bizonyos

mennyisége sok jószágot ér; ha sokja van, ugyanazon mennyiség nem annyi jószággal ér fel, hanem mind egyszer mind másszor az ország' vagyonszága nem változott. De mivelhogy egy ország a' másikkal közlekedik, már nem mindegy sok vagy kevés pénze van-e. Tehát a' kereskedelmi rendszer alapgondolata, hogy valamint az egyes ember pénz által gazdagszik meg, úgy egész ország is a' pénz szaporításával neveli jóllétét. Melly ország nem szaporíthatja fémpénzét bányákból, az egyedül külkereskedés által szivárogtathatja be külföldről, mi azonban csak úgy történik, ha belföldön előállított sok készítményt külföldre kiviszen, onnan pedig lehető keveset behoz, minthogy a' szerint a' külföld kész pénzben fogja megfizetni azt, a' mivel a' kivitel a' behozatalt felülmúlja. Miből a' kereskedelmi mérleg készül, a' kivitel és behozatal' feljegyzése nagy szorgalommal történik, mert általa az ország' évenkénti gyarapodását kitüntetik, kedvezőnek mondván a' mérleget ha sokkal felülmúlta a' kivitel a' behozatalt. A' mérlegnek egy példáját az ágosta Allg. Zeitung 1844 évi 444 számából irom ki, melly az Austriai Llyodból vétezt. Ez az austriai birodalom' kereskedésének állapotját 1844 b. így mutatja be:

„A' behozatal' öszvege volt . . . 400,732,000 f. e. p.
A kivitel' öszvege 406,646,173

Tehát a' kivitel felülmúlta a' behozatalt 5,914,168 forinttal.

Ehhez járúl még 93,570 font ezüstnek

4,379,067 forintért

és 844 font aranyrak . . . 600,004 „ bevitelle

melly összesen . . . . . 4,980,004 forintot teszen.

Ezt is nyereségnek tartván (mintha bizony ajándékba kaptuk volna a' külföldtől ezen ezüst és arany' mennyiségét!) felkiált a' tudósító: Demnach 10,894;172 ft. Ueberschuss, oder etwas mehr als 10 Procent des ganzen Umsatzes, die höchste Ziffer zu Gunsten der Monarchie, welche in der letzten 10 jährigen Periode vorkommt.“

Hogy kedvező lehessen a' kereskedelmi mérleg a' hazára nézve, a' rendszer, melyről szólunk, a' gyárászat' minden ágát életbe hozni 's előmozdítani következő úton törekszik.

1. Tilalom vagy legalább terhes vámlat által idegen gyártmányok' behozatalát 's honi nyers termények kivitelét akadályozza, ez utóbbit különösen azért, hogy a' külföld a' nyers terményekből készült cikkeket legyen kénytelen vásárlani 's hogy a' belföldi műiparosok a' nyers terményeket és az élelmet olcsón kaphassák.

2. Ellenben a' gyártmányok' kivitelét 's a' nyers termények' behozatalát szabadon engedi, sőt jutalmazással ösztönözi.

3. Ezüstnek aranyak kivitelét szorosan tiltja.

4. Új iparágakat segedelmezés vagy jutalmak által honosít.

5. A' kivitel' előmozdítására idegen országokkal kedvező kereskedelmi szerződéseköt köt; valamint a' külkereskedés bajosabb ágaiban úttörésre kiváltságos kereskedelmi társaságokat alkot.

6. Más földrészen gyarmatokat telepít, hogy a' honi műiparnak vásárt nyisson 's az úgy nevezett gyarmati árukkali ereskedést hasznossá teszi.

Hogy a' pénzre azon nagy súlyt tennék e' rendszer' követői azt sokan kétségbe vonják: de annyi bizonyos hogy a' gyáraszatot a' földmívelést 's a' külkereskedést a' belkereskedés' rovására mozdítják elő.

II. A' munkaelosztás' következtében az emberek' lakhelyei is a' foglalatosság szerint különböznek. Falun lakik a' mezei gazda, városban a' műiparos; a' kereskedés összeköti a' kétféle lakhelyt, de városban száll meg. Szoktunk tehát falusi iparról, az az földmívelésről, és városi iparról az az kézművesség és gyáriparról, vagy egyszóval, műiparról beszélni.

Colbert és a' kereskedelmi rendszer a' városi ipart pártolták: ellentétül a' földmívelőiek (physiocraták) és a' földmívelői rendszer a' falusi ipart magasztalták. Ezen rendszer úgymond Smith, 1776 körül, csak néhány elmés francia férfiak' fejében van, 's nem tett soha, nem is fog alkalmasint a' világon sehol legkisebb bajt sem tenni. De az országgazdászati rendszerek' sorában helyt foglal, 's nem hibázhatik e' tájékozásban.

Quesnay Ferencz XIV. Lajos' orvosa és követői, Franciaország' kétségbe ejtó állapotján, melly XIV. Lajos' uralkodásának vége felé 's orleansi herceg' kormányzósága idején elhatalmazott, megindulván, ennek okát leginkább a' földmívelés' elhanyaglásában lelték. Alapgondolatjuk ez volt: minden anyag a' természet által hozatik elő, azért a' földmívelés az egyetlen foglalatosság, melly a' javak' tömegét sza-

porítja. (Innen a' földmivelői rendszer neve). A' földmivelőiek azonban itt meg nem állapodának, hanem tőkélyes állam felől gondolkodának, melyben jog igazság és erény uralkodik, önkény meg szegénység nincsen. Okoskodásuk' eredménye oda megyen ki.

Az ország csak azzal lesz évenként gazdagabbá, mi az elhasznált munka és költség' megtérítése után megmarad, mert csak ez tiszta jövedelem (produit net). A' földmivelésből az elhasznált munkán és költségen felül a' természet' ajándékából származik tiszta jövedelem, holott a' kézműesség, gyárilpar, kereskedés stb. feldolgozás és forgatás által új javakat nem teremthetnek hanem csak az anyagok' értékét annyi-val nevelik, mennyit a' feldolgozás és forgatás közben fölemésztenek. Az ország' összes lakossága ennél fogva két osztályra oszlik el: terménysző és nem terménysző osztályra. A' terménysző osztályt teszik a' földbirtokosok tehát az egyház és király is, a' haszonbérlok és földmives'ek, mivel ezek hozzák elő a' tiszta jövedelmet. A' nem terménysző osztályhoz tartozik mind a' többi lakosság, jóllehet egyik része inkább, más része kevesebbé ösztönzi a' termelést.

A' terménysző osztálybeliek ez által hozzák a' tiszta jövedelmet, hogy a' földbirtokosok javítás 's földbe fektetett más költség által, mit egyszóval telekköltségnek (avances foncières) neveztek, a' föld' termékenységét előmozdítják; hogy a' haszonbérlok és földmives'ek a' gazdaságra kellő beruházások, mint családnevelés, épület, szerszám, marha stb.mit együtt-

véve eredeti költségnek (avances primitives) -'s évenként újra előforduló fizetések, napszámra, magra stb. által, mit évi költségnek (avances annuelles) neveztek, a' nyers anyagokat előállítják. Egyedül e háromféle költség terményző. Az összes termésből, mint összes jövedelemből, a' háromféle költséget, tehát a' mívelés' költségeit (reprises de la culture) ki kell vonni, a' mi, azon felül még marad, az tiszta jövedelem vagy nyereség, mellyel az ország' vagyonossága szaporodik.

A' nem terményző osztályok ezt ugyan nem szaporítják, de használnak még is annyiban, hogy a' földmívelés' terményeit átalakítják részint emésztik is, mi által a' földhasználást elősegítik 's így a' természetét ösztönzik.

Quesnay gazdasági rajzban (tableau économique avec son explication 1758) megmutatta, mint oszlanék el a' termények' összege a' lakosok között ha természet elleni szabályok a' természetes fejlődést nem akadályoznák. Ezen rajzot annyira magasztalták, hogy Mirabeau ezt írta róla: „A' történelem' elejétől fogva leginkább szerzett három találmány állandóságot a' társadalomnak, az írás, pénz 's a' gazdasági rajz, melly a' két elsőnek eredménye 's kiegészítője, 's a' mi korunk' nagy találmánya, de mellynek jótékonyását csak a' jövőendő nemzedékek fogják élvezni.

Ezen rendszer gyakorlati szabályokat következtet:

1. A' földmívelés a' kormánynak legnagyobb gondját igényli. Mind azt, mi a' földmívelést gátolja, el

kell háritani, 's a' termésnek eladását nemcsak bel-földön, hanem külföldön is megengedni.

2. A' terményző költségeket semmi áron sem szabad csorbítani. Valamint tehát a' haszonbér' megvétele előtt az évi és eredeti költségeket, így a' tized és minden adó' megvétele előtt a' telekköltséget kell kivonni: 's adó csak a' tiszta jövedelemből vétethetvén legigazságosabb azt a' földbirtokosoktól telekadó' képében megvenni, mert ők a' tiszta jövedelmet a' földbérben szedik. A' többi osztályok úgy is csak ebből fizethetnének adót mit szolgálataikért a' földbirtokosoktól kaptak: tehát egyszerűbb és jobb ezektől egyenesen, mint amúgy nem egyenesen venni meg az adót.

3. Nemcsak a' földmivelés, hanem a' műipar és kereskedés minden korláttól mentessék fel, mivelhogy minden irányozás és korlátozás csak terményzetlen költség volna, 's a' szabad versenyt, melyly hasznos, gátolná.

III. Bizony kár hogy Smith Ádám' híres munkája (An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations — Vizsgálódás az országvagyonosság természetéről és okairól) — mind eddig a' magyar olvasó közönség' kezében nincsen. Ha legalább húsz év óta közkézen forogna, 's nem csak azok — de valljon ezek is mindnyájan olvasták-e? — kik külföldi, különösen angol irodalomban jártasak, ismernék azt, hiszem a' társodalmi és állami ügyekben több hozzá tudással bírnánk, 's olyan politicus Don Quixote, minő 1847 előhava 12-kén az erdélyi országgyűlé-

sen az adóról nyilatkozott, miszerint benne van a' jus publicumban, milly adóval tartozunk a' homagialis tisztelet' adójával *) melly szerint kötelességünk a' kormányt megbecsülni! minél ritkább volna már nálunk. Sőt List Fridrik magyarra fordított munkája is kevesebbet hatott, mint hat vala közönségnél, melly Smith tanait ismeri. Tájékoztatómban nem a' híres rendszer hibáiról, mellyeket több helyütt találunk, hanem tartalmáról emlékezem inkább; úgy sem lehet a' tévedéseket felfogni 's megérteni, ha nem tudjuk, min rínak ki azok.

Az első országgazdászati rendszer a' gyárászatot és külkereskedést, a' második a' földmivelést állította az országos vagyonosság' kútfejének, amaz irányozva, szabályozva, ez szabadságot követelve. Szélsőségekben soha nincs az egész valóság: eme' két rendszer szélsőségekben forogván, mindenike féligazságot foglal csak magában. Smith már mint közvetítő lépett fel sokaktól dicsérve magasztalva, de nem mindnyáját kielégítve, mert az igazság' telje kivált a' társadalmi és állami tudományokban nem néhány, hanem minden tényezőből kerül ki. A' népnek munkája, mellyet éven át teszen, látja őt el a' szükségességekkel, ugymond Smith, 's minél nagyobb a' munka' eredménye azokhoz képest, kik élvezni akarják, annál jobban elégítettetnek ki a' szükségek. De azon arány függ részint az

---

*) Mi tudatlanságból eredt hazudság is. Ha középkoriak akarunk lenni. a' homagium' adója mind azt foglalja magában, mire az államnak szüksége van.

ügyességtől mellyel az egyesek dolgoznak, részint attól, hogy sokan dolgoznak-e hasznosan az az terményezőleg az országban. Im' Smith' tanításainak lelke! könyvének első két részében áradozva terjedez az: mi azon rendben, mellyben Smith, hozzuk fel lehető röviden az egyes tanokat.

Mi sikeríti a' munkát, 's mint oszlik el természet szerint annak eredménye a' nép különböző osztályai között? ezt fejtegeti az első rész tizenegy szakaszaiban.

a) A' munka' sikere függ a' munkaelosztástól, mivel ügyességet, időkimélést, 's munkarövidítést okoz. Ki sokfélébe kénytelen magában kapni, egyikben sem juthat kitünő ügyességhez, sem munkarövidítést vagy gépeket nem talál fel, azonkívül, hogy a' munkaváltoztatásban idejét is vesztegeti, holott pénz az idő. Híres példával világosítja meg állítását Smith. Munkaelosztás nélkül egy ember alig csinálhat napjában 10 tüt, de munkaelosztás mellett egy ember 4,800 tüt csinálhat. Következteti továbbá belőle, hogy a' földmívelési és gyári munkák már annál fogva is olly különbözők eredményeikben, hogy amott a' munkaelosztás nem megy annyira mint itt, honnan megérthető, hogy kevesbbé fejlett ország gabonára nézve versenyezhetne fejlettebb országgal, midőn gyártmányokra nézve azt nem tehetné.

b. c. A' munkaelosztást a' megcserélhetőség' mozditja elő. Bármilyen nagy eredményt okozhat is a' munkaelosztás, ez még sem fejlődik, ha a' megcserélhetőség nem biztatja, mert rosszúl jár p. o. a' csiz-

madia, hol minden ember maga készíti magának a' bocskort. Cserélhetés csak ott van, hol nagy vásár lehet; vásár meg ott lehet csak nagy, hol jó közlekedés van. — Ki a' homagialis tisztelet' adójával lerójjá az állam iránti kötelességeit, csinálna bár kis következtetést.

Hol nincs jó közlekedés ott nincs nagy vásár;
 hol nincs vásár, ott nem lehet nagy a' munkaelosztás;
 hol ez nem nagy, ott a' munka nem sikeres;
 hol a' munka nem sikeres ott szegénység van
 atqui Magyar- és Erdélyhonban nincs jó közlekedés
 stb tehát van szegénység.

d. A' cserélés a' pénzt tette szükségessé. Egyebet nem mond itt Smith mint Aristoteles. Hanem megjegyzi, hogy az érték kettőt jelent, vagy haszonbecset (value in use) vagy cserebecset (value in exchange). A' dolgok' cserebecsét megtalálni, ha keressük, mi annak valódi mérője vagy valódi ára; mi részek teszik a' valódi árt; 's mi körülmények emelik vagy nyomják le a' valódi árnak részeit a' természetes vonalnál felebb vagy leebb? De hogy a' haszonbecset a' cserebecstől az értékben meg kell különböztetni, mutatja a' víz, melynek haszonbecse felette nagy, cserebecse pedig nincs.

e. A' cserebecsének valódi mérője a' munka, miszerint a' mennyi fáradságomba került valamim, annyit ér nekem az, de másnak is, ki szinte annyi fáradságot volna kénytelen azon valaminek előteremtésére fordítani. De forgalomban nem munka

szerint fejezzük ki az árt, hanem pénz szerint. Innen foly, hogy munka minden értéknek valódi ára, pénz pedig annak névi ára. A' pénz mága is, mint arany, cserebecscsel bir, mennyi munkába kerül annak előállítására. Innen bányák mellyekből sok ezüst arany kevesebb munkával jőne ki, azon femek' cserebecsét lenyomná, mi Amerikának felfedezése után az amerikai bányák által történt is, az az kevesebb munkát lehetne azontúl bizonyos darabb ezüsstel megfizetni, 's a' közvélemény szerint drágaság lett, az az a' dolgok' névi ára felebb ment volna.

f. Miután a' munkaelosztás meg van, minden érték úgy szólván több emberek' munkájából származik, az értéknek úgy valódi mint névi ára tehát több részekre oszlik el. De bár hány kézen ment is keresztül az érték 's oszlik el ára is; azt e' három rész alá lehet hozni, t. i. munkabér, földbér és tőkebér alá (wages, rent, profit). Minden érték' árát teszi tehát a' munkabér vagy napszám, a' földbér vagy a' földbirtok utáni jövedelem, és a' kamat vagy nyereség. Lehet, hogy Pálnak van saját birtoka, ki azt maga kezével és pénzén műveli: akkor az összes jövedelemben Pál az árnak mind három részeit maga húzza. De ha Pál bérbe adja birtokát, a' haszonbérlő pedig napszámosokkal művelteti: akkor világos, hogy az összes jövedelem mint ár, e' három részre oszlik el.

Minden értékben a' földbér csak egyszer van meg; de minél több kézen ment az keresztül, annál többször van meg benne a' munkabér és tőkebér.

Azért vagyonosabb azon ország, melly nem csak termeszt, hanem a' terményeket fel is dolgozza és eladásra viszi. Felvilágosításra: egy angol lap szerint azon vas, melly rudbn 10 ez. ftot ér, lópatkókban 25 ez. for. asztali késekben 360, varrótükbén 700, tollkéslapokban 6,570, csatok és fényezett gombokban 8,670, óra rugókban 500,000 ezüst forintot ér.

g. De az ár, mellyben az, említett három tényező foglaltatik, majd természetes, millyen nagynek kell lennie, hogy a' pénzes tőkéjét, a' napszámos fáradságát, 's a' földbirtokos földjét od'adhassák; majd pedig vásári, melly a' vevők és eladók' arányától függ, és felette változékony. Mind a' mellett nagyon és sokáig nem különbözhetik egymástól a' két ár. A' természetes ár meghatároztatik, a' munkabér tőkebér és földbér által, ezeknek természetes nagyságát kell tehát keresni.

h. A' munkabér vagy napszám mindenestre olly nagy legyen, hogy a' napszámos élhessen 's családját táplálhassa, mert ha sokáig kisebb ennél, fogyni fog a' munkások' száma. De függ a' napszám a' jövedelemnek azon részétől, mellyett a' munkások' fizetésére szánnak; minél nagyobb az, annál többen keresnek munkásokat; 's jobban fizetik azokat. Hanem azon jövedelemrész az ország' állapotjától határoztatik meg. Ha benne sok tőke van, mellyet nem akarnak hevertetni, 's ha a' tőkék' évenként szaporodnak még pedig nagyobb arányban mint szaporodik a' munkások' száma, úgy a' munkabér magasabb lesz, mint különben.

i) A' tőkebér vagy nyereség még bizonytalanabb a' munkabérnél jöllehet az is a' tőkék' számától függ, de megfordított viszonyban a' munkadíjjal. A' sok tőke emeli a' munkabért, de alányomja a' nyereséget. Innen nagy nyereség és magas napszám csak új haladó országban lehet együtt, mint Éjszak-amerikában volt, legalább az újabb időkig. A' kamat némi mérője a' tőkenyereségnek, úgy hogy feltehetni, hol száztól négyet fizetnek, ott a' száz utáni nyereség lehet nyolcz. Hanem a' kamatot a' törvénykezés' mivolta nagyon határozza, mivel ha nehéz és hosszú perek által juthat csak pénzéhez a' hitelező, a' kamatba a' veszedelmet is beszámítja, mellynek pénzét kiteszi, midőn azt hitelezi.

j) A' munkabér és tőkebér a' különböző vállalatokban nem egyenlő, természetes okok és ország-lati rendelkezések miatt.

Természetes okok lehetnek a' munkának kelleme vagy kellemetlensége, arra megkívántató kisebb vagy nagyobb készülés, a' munkának folytonossága, a' bizodalom, mellyet a' munkásba helyezünk, végre a' siker kisebb nagyobb valószínűsége. Mert ez okokból többen vagy kevesebben adják magokat vagy tőkéiket bizonyos vállalatokra, mi által a' munka és tőkebér különbözővé lesz.

Ország-lati rendelkezések, mint egyedárusság, czéhek, a' foglalatosságot kisebb számra részvevőkre szorítják mint különben akarnának benne részt venni, 's azért nevelik a' munka — és tőkebért. A' tulajdon, úgymond Smith, mellyet munkájában minden ember

bír, valamint az más egyéb tulajdonnak eredeti alapja, úgy a' legszentebb és legsértetlenebb is. Szegény embernek öröksége karjainak ereje és ügyessége: őt azon erő és ügyesség' oda fordításában, hová szomszédjának sérelme nélkül legjutányosabban fordíthatja, megakadályozni ama' legszentebb tulajdonnak világos megsértése. Más részről az országlat halmozza néhová a' munkásokat 's ez által kisebbíti a' munka és tőkebért. Alapítványok teszik, hogy az egyházi és tanítói pályára sokan tolúlnak, tehát fizetésök aránylag csekély. Másképp volt az míg a' tudomány' csarnokait a' szegények előtt nem nyitotta meg a' kereszténység' szelleme. Isoerates p. o. mindenik tanítványától 10 minat vett, mi mintegy 330 ez. ft., pedig egyszer 100 tanítványai voltak.

k. A' földbér függ a' földnek termékenységétől és hollététől. Városhoz közel föld nagyobb bért fizet mint a' távol levő. A' földbirtok eredetileg előbb a' munkabért, azután a' tőkebért, 's utoljára csak a' földbért fizeti. Hogy fejlett állapotban minden változás leghamarább a' munkabér' rovására történik, onnan van, mivel a' napszámos tőke nélkül levén többnyire, kézből szájba dolgozik, 's azért a' legkisebb bért is elfogadni kénytelen.

Általában minden tökélyesedése a' munkának melly a' gyártmányok' árát csökkenti, a' földbirtokosnak jövedelmét (a' földbért) nagyobbítja, mert az a' maga terméseit vagy azok' árát gyártmányokért cseréli ki, mellyek olcsóbbak levén több fogyasztókra is találnak

's ez által a' nyers termények' árát felszökte-
tik. Az országnak minden valódi haladása a'
földbirtokosoknak szükségképen használ.

A' gyűlék' (stock) természetét, összehalmazását és
hováfordítását a' második részben fejtegeti.

Míg valaki többet nem bír, mint a' mennyi néhány
heti élelmére kell, addig nincs gyűléke, 's ez álla-
potban rendesen ott vannak, hol a' munka nincs
elosztva. Meglevén a' munkaelosztás, egynek másnak
többje lehet néha, mint a' mennyit éven át felhasznál-
hatna: okosan teszi tehát, ha közvetlen felhasználásra
csak részét tartja meg, más részét pedig gyümöl-
csözteti, azaz tőkéét csinál belőle. A' tőke két úton
gyümölcsözhetik, vagy természetnek, gyártanak, ad-
nak vesznek rajta, 's ekkor forgó tőke; vagy ja-
vításokba, gépekbe stb ruházzák, a' midőn befek-
tetett tőke.

Országnak összes vagyona szinte három rész-
ből áll:

1) Abból, mi közvetlen felhasználásra szolgál,
's mi azért jövedelmet vagy nyereséget nem ad, mint
élelem, lakóház, bútor stb.

2) Befektetett tőkéből, melyet tesznek gép,
szerszám, mi a' munkát rövidíti; jövedelmező épü-
let, mint bolt, gyárépület stb; földjavítás; a' lakosok'
szerzett ügyességei: a' tanulási költség is befektetett
tőke.

3) Forgó tőkéből, melyet tesznek:

a) A' vert pénz, melly a' jószágokat forgatja;

b) élelem; mit mészáros, sütő, gabnakereskedő stb. tartanak;

c) anyag, melyből gyártani, készíteni fognak;

d) gyártmány és készítmény.

A' három utólsó táplálja 's hozza helyre a' közvetlen felhasználás által elköltött gyulékot és forgó tőkét, mely minduntalan kopik és fogy. A' pénz azt nem teheti, sőt, mit a' pénz' előállítására fordítani kell, avval az ország' tiszta jövedelme csökken. Mert a' pénz, a' forgalom' e' nagy kereke 's a' kereskedés' nagy eszköze, mint minden kereskedelmi eszköz, jöllehet a' tőkének nevezetes részét teszi is, a' társadalom' jövedelmének részét még sem teszi; jöllehet azon fémdarabok, melyekből a' pénz áll, minden embernek eljuttatják a' jövedelmet, mely őt illeti, magok még sem teszik részét a' jövedelemnek. Papirpénz és bankjegyek megkimélik a' pénzrefordítandó költséget: azonban többet nem hozok elő Smith' nézeteiből a' bankok' és papirpénz' működéseiről, mert hosszú lenne tájékozásom,

De a' gyulék vagy tőke mint halmozódik fel? Itt Smith a' terményező és nem terményező munkát határozza, terményezőnek azt nevezvén, mely az értékeket szaporítja, vagy melynek eredménye valaha ismét annyi munkát eszközözend ki, mennyi azt magát előhozta. De szükséges, hogy a' terményező munka' eredményét a' takarékoság gyűjtögesse.

Az így gyűlt tőkéket bizonyosan legelőbb földmívelésbe, azután műiparba és belkereskedésbe, utóljára

pedig csak külkereskedésbe fogják a' hasznát és bátorságot néző emberek fordítani.

Smith' elméletét nem jól ismertetőnk ha elhagynók, mit a' kereskedelmi rendszerről mond. De nem fogjuk végig elkísérni azon rendszer' tényszerű megcáfolásában, hanem egyedül azt említeni, melyre nézve a' vélemény vagy belátás változott.

A' kereskedelmi rendszer a' hazai vagyonosságot leginkább beviteli megszorítások által igyekszik előmozdítani, melyek is vagy magas vám, vagy teljes eltiltás. De valamely országban levő összes ipar soha nem mulhatja felül a' társadalom' tőkéit, miért az csak olyan arányban haladhat, millyenben a' tőkék szaporodnak. Minden ember már úgy is ott szereti tőkéjét használni, hol és mint leghasznosabb neki. A' mely iparág legtöbbet jövedelmez, abba fektetik pénzeiket; iparág' terménye pedig abban áll, mit a' feldolgozandó anyaghoz hozzá teszen. Midőn tehát az egyesek saját hasznukat nézik, az országét mozdítják elő, mert minden társadalom' éves jövedelme tőkéletesen egyenlő, ipara éves terményeinek forgatható értékével, vagy inkább a' társadalom' éves jövedelme teljesen az mi az éves forgatható érték.

Az egyes ember legjobban tudja, melyik iparág hajt legtöbb nyereséget. Az országlat beavatkozván, vagy haszontalanat tesz, vagy még árt is. Haszontalan akkor beavatkozása, midőn a' hazai ipar' terménye olyan olcsó mint a' külföldé; káros meg akkor, midőn

itthon csak nagyobb költséggel bírunk valamit előállítani mint a' külföld. Minden okos házi atya mástól veszi mind azt, mit maga drágábban tudna csak természetzeni vagy készíteni: már a' mi okos egy családra nézve, az alig lehet oktalanság egész nagy országban. A' társadalom' ipara tehát csak ez arányban növekszik, mellyben tőkéi szaporodnak; de a' tőkéek ismét csak ez arányban szaporodnak, mellyben lassanként a' társadalom' jövedelméből megtakaríttatnak, mi tehát a' jövedelmet nagyobbítja az közvetve szaporítja a' tőkéket is: már pedig lehet, hogy országlati rendeletek a' jövedelmet kevesbítik. Az állam ezeknél fogva üdvösebbet az ipar' előmozdítására nem tehet, mint ha fenntartja a' békét 's lehető kevés adót szed, melly adó leginkább fogyasztja a' jövedelmet 's úgy a' gyűlhető tőkéket is apasztja. Legyen tehát teljes kereskedési szabadság!

Mégis két esetben a' megszorítás elkerülhetlen, midőn bizonyos iparág a' hazai védelemre szükséges, valamint akkor is, midőn itthon adózik. Első esetben bármibe kerüljön, a' védelmi eszközöket az országban kell készíteni: másik esetben a' külföldi azon árukra legalább annyi vámot kell vetni, mennyit a' hazai áru adózik. Más esetekben nem olyan világos, ha kell-e a' külkereskedést megszorítani, p. o. midőn a' külföld korlátozza a' mi kivitelünket 's mi hasonlóval felelvén az onnani bevitelt szinte megszorítani akarjuk. — Végre a' kereskedelmi mérlegtőli tan által. Országgra nézve a' nyereség nem áll arányban

ezüstben, hanem a' föld és munka' éves terményei' becsének szaporodásában.

Smith' rendszere sok követőt talált, 's kik rajta gyengeségeket láttak 's azon túl haladni látszattak is, még is nyomdokin maradtak, mert az anyagi munkának elméletét csakugyan ő adta legelső kielégítőleg. Leginkább azt vetik ellene, hogy az anyagi munkát tette az ország' vagyoniosságának egyedüli forrásává 's a' természet' adományait egyfelől és a' szellemi munka' eredményeit más felől nem méltányolta. De Smith a' nemzetek' vagyoniosságát (the wealth of nations) fejtegetvén, csak az anyagi javakra szorítkozott, jóllehet egyoldalúlag — 's a' maga feladatának megfelelt. 'S minthogy a' javak' értékét reám 's minden másra nézve nem a' szerint határozta meg, mennyi élvezetet nyújt a' jószág, hanem mennyi fáradságba került annak előállítása — mi a' forgalomban az egyedül igaz értékmérő — a' természet' jótétterményei, a' mennyiben fáradságunk nélkül vannak, csakugyan nem nevelik a' jószág' értékét vagy árát.

Rendszerében tojáshegyére állításnak a' munkaelosztást hirdetik. Még List is mondja, hogy bár mennyit köszönhetett is az országgazdászat Smithnek, neki a' munkaosztás legragyogóbb eszméjének látszott, melly miatt a' többi mind elhanyagolta, jól tudván, hogy kinek eladó drága köve van, azt nem zsák buzaszemek közé rejtven viszi vásárra, hanem legfelül mutogatja. Mert úgy látszik, ekkép elméledik List, a' természet szándékában nincs az, hogy egyes gondolkodók' fejéből egész tudományok teljesen

származzanak ki. - Pedig alig merem kimondani, Plato politicája' II. könyvének a' munkaosztás' elve a' társadalom' alapjául tétetvén teljesebben van alkalmazva. *)

III.

4) Tulajdonképen egy gyakorlatot, a' kereskedelmi rendszert, és egymást kiegészítő két elméletet, a' földmivelői és iparszorgalmi rendszert, láttunk eddig az országgazdaszat' terén; 's a' mit elfeledni nem kell, Európa' két leghatalmasb nemzeténél támadtak azok. Angol-és Franciaországban nemzetiség' tekintetében úgy vannak mint májával az egészséges ember, alig érzi hogy van, 's legritkábban beszél róla. A' gyakorlat 's az elmélet a' gyengét nyomta; kereskedelmi korlátozásokat államjövédelmi tekintetből alkalmaztak mindenütt, nem gondolva sokat fejlesztik-e vagy akadályozzák a' gazdasági fejlődést: az elmélet a' szabad kereskedést az egész föld' kerekességére ki akarta terjeszteni, nem gondolva a' gyakorlattal, mellyel okos beszédbe úgy sem lehetne állani.

De nem csak a' szárazföldi zárlat (Continental-Sperre) mellynél fogva Napoleon az angolokat a' szárazfölddeli kereskedéstől eltiltván, a' francia és német népeket műiparra ösztönözte, 's melly műipar Napoleon' elbukta után az erőködött nemzetek' nagy veszteségére ismét az angol elsőbbségnek feláldozta-

---

*) Smith a' munkaelosztást egyedül a' cserélési hajlamra építi: másként Plato, ki szerint a' cserélés nem oka, hanem következése a' munkaelosztásnak.

tott; nemcsak az angol gabona - törvény, mellynél fogva nem engedte Anglia, hogy azon országok, melyek gyártmányokat tőle vettek, gabonával fizessék azokat: hanem a' műipar' újabbi fejlődése is, melly idegen országokat kizsákmányolhat, ébresztették a' gondolkodást, hogy megelje az elszegényedésnek okát. 'S a' szétदारabolt gyenge nemzetek' szószólója List Fridrik lett, kit az előtt csak Rotteck és Welcker Staats - lexicon - jában megjelent czikkelyeiről ismerünk, mignem 1842 „Az országgazdaszat nemzeti rendszere“ első kötetét kiadta. A' magyar közönség is bírja magyar fordításban: mind a' mellett tájékozási feladatunkhoz képest használjuk.

A' gyakorlat siket volt, ez körülbelül List értelme, 's nem hallotta vagy legalább nem hallgatta kereskedelmi korlátozásaiban az ész és emberiség' igényeit az állandó békére és szabadságra, mert a' mi eszköz csak, azt célnak nézte. Az elmélet vak volt 's nem látta az emberi nem' egyedségeit az az a' nemzeteket, mellyek anyagi szellemi fejlődéséből folyhat csak az emberiség' üdve; vak volt, hogy az okozatot, a' nemzeti vagyonosságot nézte, 's nem látta ennek okát vagy kútfejét, 's azért nem is gondolta, hogy országra nézve a' szerzési tehetség sokkal többet ér, mint a' szerzemény melly amaz nélkül elfogy. A' helyes elmélet a' nemzetet gazdaságilag fejleszteni, 's úgy hatalmassá, önállóvá tenni akarván nem az értéket becsüli legtöbbre, hanem az értéket előállító tehetséget vagy a' terményező erőt. Ezt tevén okos útmutatást is adhat a' gyakorlatnak. Egyes ember, ha sze-

génységre jut, annak szolgája, kitáplálja: nemzet és ország is, ha elszegényedett, annak lesz szolgája, ki vagyonát és tehetségét bírja: nem csak szuronynyal, hanem méginkább orsóval lehet hódítani. A' nemzetek gazdasági fejlődésökben ötféle fokon lehetnek, úgymint vad állapotban, pásztorkodó életben, földmivelő állapotban, földmivelő-gyári és végre földmivelő-gyári és kereskedelmi állapotban. A' két első állapot nem is fok tulajdonképpen, abban semmiféle gazdasági fejlődés nem lehet: de a' többi három fok külön-külön gazdasági országlatot követel.

Mig a' nemzet vagy az ország földmiveléssel foglaltos egyedül, addig a' fejlettebb országokkal szabad kereskedési viszonyban álljon, hogy ezek a' fölös termést megvásárolják, az pedig a' szorgalmasabb termesztésre az értékesítés 's a' műszorgalom szülte élvezetei által serkentessék. De mihelyt a' földmivelő ország annyira fejlett, hogy minden emberi és tőke-erejét arra nem fordíthatja többé haszonnal szükségből földmivelő-gyáripari állapotra vergődik, mint hogy azt nem téve vagy nem tehetve, úgy anyagilag mint szellemileg kiskorúságban marad örökké. Hanem az állapotra vergődés csak úgy sikerülhet, ha egyfelől magában a' megkívántató előzményeket bírja a' nemzet, másfelől pedig az előre haladt országok versenyétől magát biztosíthatja. Megkívántató előzmények társadalmi és állami fejlettség, minél fogva a' személy- és vagyonbiztosság semmi karok' és rendek' kiváltságai által ne sértessék 's a'

törvény előtt jogegyenlőség legyen; a' népben jobblét utáni vágy, melly a' szorgalmat serkentse 's a' takarékossgot élvezetté tegye. Hol ezek nincsenek meg önálló gazdasági fejlettségre a' nemzet soha nem juthat. — A' külföldi versenytől vámsorompók által biztosítja magát az iparkodó nemzet, de akként, hogy a' vámlat csak elősegítse a' bel-földi ipart, ne pedig örökre kizárja a' külföldit. De vámsorompók nélkül szabad verseny' által akarni az elmaradt nemzetet a' műiparra emelni olly dőre gondolat, mint óriást kis fiúval szabad birkózásra eresztetni, 's avval vigasztalni magát, ha életre való a' fiú, nem hagyja magát.

Mihelyt a' nemzet maga szükségeit saját iparával könnyen és jól kielégíti, a' vámok szűnjenek közte és a' külföld között, hogy a' lábra kapott ipar el ne bízsa magát 's méltatlanná ne váljék az eddigi kegyre. Most természetes haladás' következtében a' műipar mind jobban növend, míg utóljára az országból mintegy kinő. Ekkor az utolsó és legteljesebb gazdasági fok következik be, a' földmivelő gyári és kereskedelmi állapot, mellyben az ország feles gyártmányait a' meleg országok' dús terméseiért kicseréli, 's azért ezekkel kereskedési összeköttetésbe jutni igyekszik. Akkor a' földön beérkezendik talán, miről a' jobb elmék álmodnak az örökös béke 's lehető jólét. A' mérsékelt légű országok gyáriparosok, a' meleg légűek pedig inkább földmivelőiek levén a' legnagyobb munkaelosztás és egyesítés, mellyre a' természet úttal valósuland, 's ekkor a' meleg légű országok is, mely-

lyek Angliától kiszivattak, az európai nemzetek' versenyé által szabadságra vergődnek, újra megtelnek városokkal, 's úgy az ipar és kereskedés' nem gyánított nagysága épülend fel a' földön.

'S Európának mellyik országa és nemzete az említett két utolsó gazdasági állapotra vergődni nem képes, az ki van rekesztve az emberiség' tanácsából, az ideiglen óráiglan tenghet ugyan mint raritas, de nála nélkül el van az európai szellem! Hanem azon díszes szerepre nem csak emberi akarat szükséges, a' természet' ajándéka is kell hozzá. Mert a' melly nemzet nem nagy, 's terjedelmes jó fekvésű és bőáldásu országban nem lakik 's tengert nem, ér az ilyen önálló biztos inghatlan alapon nyugvó gazdasági fejlődésre nem képes. Az tehát, ha van egységi szellem benne, hódítások által kénytelen magának utat törni a' tengerhez, a' nemzetek azon nagy küzdteréhez. Velence, Genua és a' Hanza - szövetség magasságukról leestek, mivel nagy nemzetek nem tartották fenn. Helvetország örökre oda fog állani, hova a' környékező országok teendik, mert nem csak kicsi, hanem száraz beföld is. — — (A' magyar olvasó a' felelettől remegve kérdezi talán: igazat mond-e List? a' történelem' tanúsága mellette szól-e? 's az ének jut eszébe, melly a' múltat magasztalja, hogy egyszer három tenger' árjai mosták Magyarországot' partjait! Búsan emlékezik, hogy I. Lajos messze német és olasz földeken keresztül koldult útát hadainak Nápolyba inkább mint sem egyik partról a' masikra saját hajóin igyekezett volna átkelni! emlé-

kezik, hogy Dalmatországról nem maradt meg egyéb czímnél a' báni nevezetben, mint vajmi sokunknál a' nemességről csak a' kutyabőr maradt meg! Látnia kell, hogy országunk már földirati terjedelménél sokkal sokkal kisebb: mert im két ember két párt, csupán azért hogy egyet nem akar tenni, jöllehet világos napnál bizonyosabb, hogy ez is az is kell, nem fér meg többé benne, 's úgy küzd életre halálra egymás ellen, hogy — — — magyar történetek folynak. Politicus nemzetünkénél a' politica úgy jár csúfúl, mint kártyajátékból élő hősénél a' becsület: legtávolabbról se illesd, szálkardra hí mindjárt; a' mink nincs azt kell szemlélni).

List bizonyosan igazságtalan Smith ellen; a' magyar olvasót az ne birja arra, hogy Smith' tanulását elmellőzze. List sokban kiegészíti, de alapelveit nem forgatja fel: az ellenkezés csak a' gazdasági országlatra nézve áll. List' elmélete, a' mennyire már ismerjük, oda megyen ki.

Valamint egyedet, nemzetet és emberiséget látnunk és egymástól megkülönböztetnünk kell, azonkép nem szabad magány országos és világi gazdaszatot összezavarnunk: mert egyed elveszhet a' dúz országban, 's nemzet elenyészhet a' népek' sorából, ha egyedségeikhez alkalmazott gazdaszati rendszert nem követnek. A' földmivelőiek és Smith' iskolája nem nézték a' külön országokat, azért míg szükséges az egyes országokat és nemzeteket ápolni és fenntartani, azok' elméletét a' józan országlat nem alkalmazhatja.

Smith akar ugyan az országos vagyonosságról

's annak kútfejeiről elmélkedni, mégis csak az értéket tartja szeme előtt, nem a' terményező erőket is, melyek mindig új értéket állítanak elő. Országgra nézve pedig sokkal fontosabb az, minél fogva lesz vagyonnossá, mint a' vagyonosság maga. Innen a' helyes országgazdászati elmélet a' terményező erőket tárgyazza leginkább. — A' munkaelosztás elve nem csak úgy hat, mint Smith megmutatta, hanem úgy is, ha a' földmívelést és műipart körébe vonván elosztja a' részletmunkákat és egyesíti a' terményező erőket, hogy a' földmívelés és a' műipar összehangzásba jöjenek egymással. A' melly ország a' műipart elhanyagolja, félkezű emberhez hasonló az, ki felényinél kevesebbet hathat, mint kétkezű ép ember. Az iskola nem tekintvén a' nemzeteket, ezek gazdaságát őllyannak nézte mint egyes emberét, 's azért más részről feneketlen világfiság (Cosmopolitismus) holt anyagiság és szétoszlato részintesség' (particularismus) hibáiba esett, mellyekből ki nem szabadúlhat.

A' műipar becsesítyen a' terményeket és az embereknek táplálási és fejlesztési eszközöket nyújtván, nem csak a' nemzet' személybeli tulajdonai, hanem a' föld' természetes ereire is jótékonyan hat, amazokat kifejtvén, ezeket napvilágra hozván. Mert a' földmívelői országban támadó gyári erő kő- és vasutakat épít, csatornákat ás, gőzhajózást indít, mellyek' segítségével hághat csak a' földmívelés' azon tökélyre, mellyre képes. Műipar és kereskede' az emberfajokat vegyítik — 's a' vegyfajok fejlesztik ki a' legtöbb erényeket. Műipar nélkül az elszaporodó népesség

folyvást a' földmivelésre szorúlván, eldiribolt gazdaságot űz, melly az erőket és ügyességet parlagon hagyja. Innen az anyagi tőkéek nem gyűlhetnek, 's tehetetlenné lesz az egész ország.

Az iskola különbséget tesz a' befektetett és forgó tőke között, 's amahhoz sokat számít, mi forgalomban van, de a' különbségnek hasznát nem veszi alkalmazásban. Nem tekinti, hogy nem csak az anyagi, hanem a' szellemi tőke is, nagyobb részint földmiveléshez, gyárakhoz és kereskedéshez vagy azok' egyes ágaihoz van kötve, sőt épen bizonyos helyhez is. Igazán forgó tőke az volna, mit könnyű és vesztés nélkül egyik ágból a' másikba áttehetni, 's megfordítva. Ezt, ha látja vala, nem annyira kikötés nélkül állította volna az iskola, hogy minden ember bizonyosan ott használja tőkéjét, hol legjutalmasabb — mert nem mindig kiviheti ám onnan, hol eddig be volt fektetve, 's hol elveszhet ha nem ójja az országlat.

A' műipar neveli a' földbirtokosok' jövedelmét, előmozdítja a' kereskedést és hajózást; a' pénzbeli viszonyokat jobb egyensúlyban 's a' piaczi árt nagyobb egyenlőségben tartja. Semmi körülmény sem hat visszasabban a' mezei gazdára, mint a' piaczi árák' szerfeletti ingadozása, melly minden vállalatát elzsibbasztja, mivelhogy a' gazda soha biztosan ki nem számíthatja, mennyit reménylhet, ha beruházásokat teszen. A' pénzbeli zavarokat és árbeli ingadozásokat csak úgy lehet elkerülni, ha a' bel műipar a' bel földmiveléssel 's a' bevétel a' kivitellel jó arányban

vannak. Az idegen országok között csakugyan van bizonyos kereskedelmi mérleg. Ezek tán főbb vonásai List' tanításainak?

2. List a' régi kereskedelmi rendszert újra felköltötte, a' nélkül, hogy hibáit is elfogadta volna. Tájékozásunkból is kitetszik, hogy megengedve az elmélet' lassankénti kiegészítését a' különböző rendszerek által, ezek a' gazdasági országlatra nézve két sarkot tesznek, vagy t. i. szabad, az országlattól független gazdasági fejlődést, vagy attól irányozottat követelnek. Ama' sarkot teszik a' földmivelőiek és Smith' iskolája, melyly tavál óta ismét Angliában uralkodó: ezt teszik a' kereskedelmiek, 's mondhatni minden európai országlat, melynek világosságot List nyújtott, ha ugyan mindenütt az országlat olyan széles látkörrel bír, mint minőben List' igazságai állnak. Egyébiránt, kik Listet az angolok' új nézeteivel megczáfolni akarják, azoknak ajánlom, olvassák szorgalmasan munkáját, 's azt fogják találni, hogy az angol gabnatörvények' megváltozása őt csak igazolja.

Ha szabad saját elméletről szólnunk, e' szerint a' vita megszűnik az elméletben. Ugyanis a' munkát nem csak Smithnél, hanem Listnél is tágabb jelentésben 's az emberi létel' alapjának kell venni, valamint a' munkaelosztást a' társadalom' elvének elismerni. Mert tagadhatlanul igaz, hogy az ember csak munkája által fejlődik emberré; hogy arra neki anyagi, szellemi és közvetítő munka kell; továbbá hogy mind ezt maga egyedül jól nem teheti meg, tehát másokkal megosztja, természetes hajlamát is követve, melyly szerint más

ember másra vonzódik; 's úgy kiki részlet-munkájában többet és jobbat végez, minthogy nem a' teendő munka várja el a' cselekvőnek ráérkezését, hanem inkább a' cselekvő kénytelen a' teendő után lenni, ha el nem akarja a' helyes alkalmat szalasztani. Ha igazán a' munkaelosztás a' társadalomnak elve 's a' munka' mindhárom neme egyaránt szükséges, mert egyaránt tényezői annak, mit az emberiség saját öröke gyanánt bír: úgy haszontalan a' vita, mellyik munka terményszó, mellyik nem az. Csak az esztelen munka nem terményszó.

Nézetünk szerint azon legnyomorabb kérdésre is, ha valljon befolyást gyakorolhat-e az, állam a' munka létezésére, tehát az országgazdászatra is? bizvást felelhetünk. Ha természet szerint szükséges az állam, mint a' melly a' társadalomban uralkodó véletlen és önös czélok iránt a' rendező és belátó ész, úgy bizonyára be kell az anyagi munkának fejlődésére folynia, 's nem is meglábolhatlan nehéz megmutatni, miben álljon és állhat azon befolyás. Kell azt tennie már azért is, hogy szükségének fedezésére az egyesek szorgalmától egy részt adó és szolgálatok' fejében magának követel; mi által tetemesen megváltoztatja és köri a' szorgalmat. Ez olyan tekintet, mellyet fájdalom, hely és körülményhez fogva nem eléggé méltányoltak, 's bizvást állíthatni, hogy minden országban több vidék' nyomora ezen hanyagolásból ered. A' legegyszerűbb példa világossá teszi a' dolgot. Az állam

egyenlő pénzben szedi az adót, 's pestmegyei portára szintannyi esik, mint Zemplén vagy Marmaros' éjszaki szélén levőre: pedig akár a' termés' árát, akár a' napszámot vesszük, a' könnyebb vagy nehezebb értékesítés' betudásával, mi roppant különbség van a' két portához adózók között! A' „laissez faire: hagyd menni a' dolgot“, csak amerikai rengetegben alkalmazható, államban ez a' legnagyobb félszezség, magávali ellenmondás. Ha többet tájékozásnál adhatnánk, könnyű volna bebizonyítanunk, hogy azok, kik, kivált birtokos létökre, ott akarnának venni, hol legolcsóbb, szinte tagadják az államot, melly őket tartja.

3. Az országgazdászati fejlődik, az országos vagyonyosság minden országrajz' (statistica) tanusága szerint mindinkább szaporodik, mind a' mellett az inség Európában évről évre nő, már is személyesítettek, azaz magát megismeri. Honnan van az? Nézzük az országgazdászati tanokat, 's lehetetlen azok' félszezségét nem látnunk, melly abból ered, hogy egyedül a' munkának eredményét az országos vagyonyosságra, 's nem annak rendeltetését az emberre nézve vizsgálták. List a' szokott elméletnek szemére veti, hogy a' nemzeteket számításaiból kihagyta: mi valamennyi országgazdászati elméletnek azt vetjük szemére, hogy a' vagyonyosságtól az egyes embereket nem látta. Verseny van, hogy minél többet és olcsóbban állítsanak elő: el is érték azt, sokat és lehető olcsón terményeznek. Egyoldalú törekvés, melly csak a' vevőt, nem az eladót is, vagy inkább a' dolgozást tekint! Már ezentúl úgy áll a' feladat: sokat olly áron ter-

ményezni, hogy a' munka meg is fizettessék. — Minthogy a' munkát nem azon oldalról fogtak fel, minél fogva az embernek küllételt szereznie van rendeltetése, azért a' személyt nem fejlesztő, hanem csak elnyomorzó munka saját eltagadására vezet, 's a' közödség (communismus) eltagadja a' munkának és a' birtoknak, melly annak eredménye, személyiségét. A' birtok olly annyira nem lehet közös, a' mennyire az egyedek össze nem olvadhatnak; mert a' birtok az egyed' küllétéhez tartozik: csak ismétlem, ki nem akarja elismerni, hogy a' munkának feladata önállóságra emelni az embert, az a' birtokot is elválasztja a' személytől, 's a' közödség' tűzére fát szolgáltat.

Félszegen fejlődött eddig az anyagi munka — tehát a' társadalomban hiba van: de az állam is Európában hibás. Ő annyit követel a' magánosok' szorgalmától, 's annyira teteti magát, mintha a' magánosokért akarna és képes volna gondoskodni, hogy szinte minden helyet elfoglal. Hozzá járul, hogy negyed század óta tetőtől talpig fegyverben áll, ördögöt rettegve, 's már azért is ördögöt teremtve: de ágyúkkal megrakott 's szuronyokkal beszegélyezett béke háborúnál nem kisebb bajt okoz. Mit csinálnak majd háborúban? Ha egészséges állapot ennyi orvosságot emészt, hát betegségben, hol találnak elég patikát! Az öt nagy hatalmaság másfél millió katonát tart, 's nyög azon felül 10 ezer millio ezüst forintnyi adósság alatt. Mintha megettünk volna már minden, teendő, előttünk semmi sem! Innen van, hogy nem örülni, hanem sírni kel-

lene azon gazdaságon, melyet abban mutatnak fel, hogy ez öt hatalmasság' állami jövedelme összesen ezer kétszáz millio ez. for. Bizony hibás az európai állam; ő annyira fodortatott a' körülmények' vas foga közé, 's annyira megterhelte, hogy saját lételet már únni kezdi. Benne az inség' számára nincs elég rongy többé! — Van sok bölcs országember, ki a' középkor' elmállott intézeteiben gondolja visszalelni azon szert, melly a' proletariatus kiirtandaná; csakhogy ez emberek soha nem fogják fel az egész igazságot. Én is azt hiszem, hogy a' középkor több zöldelő oázt mutat, mint közönségesen gondolnók; de ám ez oázok nem lehetnek, ha minden körülményeket vissza nem állíthatunk, ha a' jogot nem addig szabjuk ki, meddig mindenik' karja ér, 's angol comfort helyett vas páncélban rideg vár' falai között unatkozni nem akarunk, 's ha végre az államot mostani beteg állapotjából a' középkori semmilétbe nem tehetjük vissza. — De tájékozásunk' végén csak azon meggyőződést mondjuk ki még, hogy az országgazdászati' fele útján sincs még teendőinek a' gazdasági országlat pedig csak első kísérleteit teszi.

4. Mi országgazdászati elvek uralkodnak tehát hazánkban? E' kérdés azelőtt méltán boszonthatta embereinket, 's miért? Mert tudomány közöttünk olly kevés volt, 's országászati tudomány annyira nem kellett, miután nálunk a' politicus születik, 's sok hivatalos ollyan emberek által választatik, kik a' miveltség és tapasztalás' zeróján állanak, hogy elvről kérdezősködni nálunk nyilvános gunyolódás lehetett.

Ma már kissé másként van, legalább már czivakodnak országgazdászati elvekről. Hát mi gazdasági országlat intézkedik nálunk? Arra egy hamis német ember felelt, ezen iratában: „Gegen den ungarischen Schatzverein und seine Tendenzen v. Dr. H.“ Wir erwähnen hier vor allem der Armuth des grössten Theils der ländlichen Bevölkerung, welche mit Zehnten, Roboten, grundherrlichen Abgaben überbürdet, die Staatslasten allein ohne Theilnahme der grossen Grundbesitzer zu tragen hat, und gegen Eingriffe auf Eigenthum, Ehre und Freiheit durch keine unabhängige von Standesinteressen freie Regierungsgewalt geschützt wird. — olly nagyon mond igazságot itt a' hamis, hogy haragudni kell reá, — (csak meg is értenék!); der Unsicherheit in der Uebertragung des Grundeigenthums; der Gebrech in der Gerichtsverfassung stb.

Váltótörvény 's csődületi szabályozás alkottatott, — 's íme heroicus intézetnek kiáltják ki, melly nyakát szegi a' magyarnak. Valljon ki azért vesz fel kölcsönt, hogy jószágait okosan javítsa, váltó mellett teszi-e azt, vagy olyan igen csőd alá kerül-e? Az új hitel-törvények elleni lárma szintazon szellem' harsogása, melly a' múlt század' elején Franciaországban híres kérelmet iratott *). (Repuête de Mrss.

---

*) Lásd Schlosser Geschichte des 18. Jahrhunderts u. s. w. első kötet. 290. lapján. Többi között: Messieurs les ducs sont et doivent être si fort au dessus du peuple par leur naissance, qu'à peine doivent ils se connaître neanmoins stb. il est bon de regler une fois pour toutes: 4) kézműves és kereskedő perbe nem foghat főurat azért,

et Mesdames les ducs et duchesses a S. A. R. Monseigneur le duc d'Orleans régent.) De roppant baj ered a' törvénykezés' elégtelenségéből. A' csődületi perek a' váltófeltörvényszéknél 4 évnél tovább is hevernek, minek következtében nagy tőkék leköttenek, sőt részint emésztetnek, holott a' tömeggondnok' vagyonosodása fel nem ér a' hitelezők' károsodásával. Pénzes ember, ki pár öreg csődületi perbe keverte-tik, a' mi igazságszolgáltatásunk mellett éhen halhat. Oh gazdasági országlat, adveniat regnum tuum.

Egy tény az országgazdászati mezőn érdeklendi majd a' jövődőt, az 1844-ben keletkezett Védegy-let. Mi, kik az ország' szélén nem annyira a' szándékok' ördöngösségét, mint inkább a' tettek' hatását érezzük, soha nem tudtuk megfogni, hogy a' Védegy-letet olly gonoszság szülte, hogy Széchényi is fegyvereket használt, minőket másutt öféle férfi használni restel, ha csak nincs Hannibal ad portas. Pedig a' gonosz fattyú, a' Védegylet, itt Szepesben szemlátomást használt és használ. Idegentől akartuk az igazságot megtudni, 's a' felebb említett német iratot el- és megoldvastuk, 's ezt tanultuk belőle: „Áldozat és lemondás, vagy hazafi erény vagy nevetség, (a' szerző azt szépen adja elő, elkezdve a' megnyirt karthagói hőlgyeken 's végig példázgatva Viktoria királynő bálöltö-

---

hogy az ném fizet; kérheti ugyan pénzét, de ritkán, mert a' főurakon áll akkor elégíteni ki azon népet, a' mikor jónak tartják, quand ils le trouveront à propos. Törvénycikkelynek azt akarják-e? Mért a' fizetés' kötelességében keresni a' bajt, 's nem inkább ott, hol az igazán van?

zetéig, 's az epemirigy okozta parasztzendülésig) a' minő az indok. A' védegylet nagy áldozatokat követel, mért gúnyoltatik? Nézi tehát a' védegylet' célirányosságát, azután jogosságát. Az elsőre a' védegylet csak árthat, mert úgymond a) Magyarország a' többi austriai tartományoktól 34 millio ez. for. vesz gyárkészítményeket: hogy ezt maga magának elkészítve, hol vegyen annyi tőkét! 's mért nem inkább a' meglevő tőkét földmivelésbe és utakba fektetni? 2) A' külföld magyar jegyeket tevéen portékáira, „nemzeti posztó“ név alatt eladogatja majd a' brüni posztót. c) Az austriai tartományok, melyek eddig 9 millióért búzát, 7 millióért vágó marhát (de később megvallja, hogy ez nem magyar marha) 49 millióért gyapjút, 's 4¼ millióért gyártmányokat vesznek Magyarországtól, majd másutt veszik azt, 's a' magyar hol vesz pénzt? Ez okok minden embert meggyőznek, úgymond az író, csak a' tulságos pártot nem, mely párt nem azért van valami intézet mellett, mivel az országnak használ, hanem mivel a' németek és tótok ellen van irányozva; a' védegyletet azért koholták ki, hogy a' műipart elfojtsa, mert fél tőle, mint a' mely türelmet, felvilágosodást, igaz becslést stb. támaszt. 'S most előadja, hány német és tót műiparos van Budapesten, 's millyen kevés magyar találhatik ott. Már hol 's micsoda serital után álmolta meg a' derék Dr. H., hogy a' védegylet a' magyarországi német és tót iparosok ellen van? Nem védi-e inkább a' német műiparosokat, kik városainkban elszegényedtek, a'

magyar nemesség' kárával, mint megmutatta H. a' külföldi, azaz nem magyarországi ipar ellen? De úgy beszélnek 5 év óta minden borbélylegények 's mindnyájan, kik nagy nevek' liberiaját felvevén tanács-csal szolgálnak a' kormánynak. Egyébiránt okai jobbak, de nem hatottak úgy is annyira, hogy a' védegy-let célirányossága ki nem tetszhetett volna: különben mindenik okban több van, mint a' dolgok' természete szerint lehet, 's azért magokban dőlnek össze.

Azután a' védegylet' jogosságát keresi fel. Jogtalan az, mert az austriai tartományok ellen van. Mégis maga mondja Dr. H., hogy a' magyar állapotok kétségbeejtő viszonyai miatt azon forgalom, melly a' magyar és nem magyar tartományok között van, egy harmadát sem teszi annak, mellyet Lombardia meg Velence a' többi tartományokkal üz. Olly nehéz volt-e neki még egy lépést tovább okoskodnia, hogy a' védegylet talán még is azon irányba fordít sok elmét, hová nélküle nem fordult volna, 's így a' bolond játék még használhat is, mert a' népben szorgalmat, takarékossgot ébreszt; utána élvezeti vágyat költ, 's úgy Magyarországot oda viendi, hogy háromszoros négyszeres lesz forgalma a' többi tartományokkal, mellyek az által csak nyerhetnek. Nincs harmadik rend, úgymond H., 's a' mezei gazdaság rossz. Hát a' védegylet, ha valamicskét használ, nem a' harmadik rendnek használ-e, 's nem hat-e játékonyan a' mezei gazdaságra? De a' mi így használhat, az nem lehet jogtalan, a' mint Dr. H. is megengedni kénytelen. Végre a' védegylet azt viselte-e homlokán: per me

si va nella città eterna? Azt-e, hogy ezentúl vagy kívülötte semmi egyebet nem fog már tenni senki?

Sok bölcs az országon belül és kívül a' Véd-egyletben ördögöt látott: ugyan annyi exorasta között nem találkozott egy sem, ki belőle az ördögöt kiűzte volna? — Bizony, kicsin a' mi országunk: kétféle törckvés meg nem akar benne férni, az egyik a' másiknak lerombolásán törekszik inkább mint a' jó ügy' előmozdításán. Kicsin az ország, mivel az azt lakó emberek nem nagyok!

Húnfalvi Pál.

Zrínyi Ilona.

Ballada.

Munkács' magas várában ül Zrínyi Ilona,
Körötte vérbiborban a' tájék' alkonya;
A' karszék, melly nyugalmat fáradt testének ad,
Márvány pallóra ejti ruhája' bársonyát.

Karszék előtt asztalka, aranyzott lábakon,
Asztal fölött kitarva nagy kapesos könyv vagyon;
A' könyvet a' magas hölgy csak most lapozta át,
'S mintegy pihenve rajta nyugasztja hó karát.

Fürtös fejét a' könyvről majdan fölemeli,
'S felcsillog a' könyücsepp, melly szép szemét teli;
Illyen, midőn fenséggel, de fellegek közül.
A' nap, megtört sugárral, az égen fölmerül.

'S hosszan, sokáig néz még e' nedves pillanat,
Míg nedve, gyöngygyé fagyva, arczán alászalad, —
Mert, mellyet olvas, a' könyv, nagy dolgokat jegyez;
Dicső, de gyász családja' gyász krónikája ez!

Olvassa szép apjának Szigetvár' ostromát,
 Hol honja veszni látta legelső bajnokát,
 Ki húszezer törökkel raká körül a' sirt,
 Mellyet dicső nevével a' hír' könyvébe írt.

De a' ki, bár dicsőn halt, mint áldozat esék
 Mert a' dicső' dicsére szűkkeblű törpeség
 'S vágytársi féltékenység' irigy agyart fene;
 És Zrínyi Miklós vesztét megérte ellene!

Nagy apja György öröklé Miklós' erényeit,
 De együtt örökölte irígyit, ellenit;
 Országos harczi híre, ajkán a' nyílt szavak,
 Wallenstein' táborában szálkául voltanak.

'S a' fővezér Prágában asztalt terít neki,
 De életét a' hősnek éltére tette ki;
 A' németek vigadtak, folyt Rajna' tűz bora;
 De Zrínyinek utósó a' szörnyű vacsora!

Olvasta nagy bátyjának, más Miklós' életét,
 A' nagy hírű vitézét, a' kedves dalnokét,
 Ki észszel a' tanácsban, fegyverrel a' csatán,
 Ki lantja' zengzetével tündöklött két hazán.

'S kit, míg pápák 's királyok méltatják érdemét,
 Honn Montecuculinak ármánya elveszít,
 'S kinek, akár a' vadkan, akár csel ölte el:
 Ártatlan ontott vére kiált az égre fel. —

Olvasta, és erében megjégedett a' vér:
 Péter, tulajdon apja, kit most a' gyász sor ér;
 Kit, mert a' sérelemnek emelte zászlait,
 Bécsnek ítélőszéke palloshalálra vitt.

Péterrel hullni látja 's elveszni egyaránt
 Anyjáról anyabátyját a' hősi Frangepánt;
 'S könnyűt ejt és átkot mond a' véres nap felett,
 Melly a' testvér családnak illy rémes sirja lett.

Olvasta első férje, Rákóczy' napjait,
 'S még egyszer átforgatja lelkinek lapjait,
 Hol régi csalt remények, nagyság 's fény' álma jár,
 Vágyának egykor réve — most csak sírhalma már.

Hol sorsa' szövedékén, mint hosszú gyászfonál,
 Egy cselszövő napának vészjósló képe áll, —
 'S csendes szelid imát mond szegény Rákóczyra;
 Báthori Zsófiáért könyezni nem bira!

A' gyásznak nincs-e vége! 's te sorsok' hirnöke,
 Sötét könyv, a' kapocscsal, koporsó vagy-e te?
 Nincs vége még a' gyásznak, mert él még Zrínyi-vér!
 'S a' könyv az érczkapocscsal, még tapot egyre kér!

'S még olvasott tovább is Munkácsnak asszonya,
 Saját házának áll ott hanyatló alkonya;
 Benn második férjének döbrentő rajza van,
 Egy háborított tenger, vész' csapkodásiban!

Elhagyta a' szerencse, elhagyta Tökölit;
 Árulóvá lett rajta, ember, szerencse, hit;
 Török rabságban tartják őt Bécsnek karjai,
 'S Munkács alatt — mi kell több? — Karaffa' ágyui.

De rendületlen áll még a' várnak kőfala,
 Erőben és reményben áll Zrínyi Ilona;
 Az ostromló seregnek ágyugolyója száll,
 'S az úri hölgy' székénél a' bársonyban megáll.

„Nem szenvedett-e már meg, oh isten, e' család?
 Mikor veszed le rólunk karodnak ostorát?“
 Szólt 's felriadt helyéről az ékes úri nő, —
 Egy viharoktól sújtott, de büszke czedrus ő.

„A könyvet nyitva hagytam, kezemben a' tolú,
 Mit irjak még beléje, derű-e vagy ború,
 Mit végzésed parancsol“ — 's a' tollal szép kezén,
 Áll, istenétől várva, mi lesz a' végzemény . . . .

'S megnyílik im az ajtó! Bécsből egy gyors követ
 Őcséséről, Boldizsárról, illy hírrel érkezett:
 ,Ocsédről, Boldizsárról, hírt hoztam, asszonyom!'
 „Szólj — mond a' hölgy — ártatlan fogságát jól tudom.“

„Már nincsen börtönében!“ — mond tompán a' követ —
 Sok év után igazság győzött a' bűn felett;
 De haj! mit ér az ifjan öszültnek hogy szabad:
 Ágyában örült lelke örökké rab maradt!'

„Isten ne hagyj!” — kiált fel a' hölgy 's széke
be hull!

Vélnéd egy szikla rendül a' föld' ingásitúl.

„A' legutolsó Zrínyi — szól 's kinja iszonyú! —

Van-e kezében, isten, több töviskoszorú!”

A' gyászkövet kifordul, utána mint a' fal,

Sápadtan és felhéren, beront egy ór 's rivall:

„Mentsd meg magad s' a' mid van, kegyelmes asz
szonyom!

Elárult rőt diákod, a' hűtlen Absolon!

'S mit három éven által mint hős ótalmazál,

Munkács, utósó várad, császár' kezére száll;

Reád pedig 's fiadra Bécsnek fogsága vár!”

'S szólt még — midőn Karaffa előttök álla már!

Karaffa e' teremben! „Sokat mért rám az ég!

— Szólt megadással a' hölgy 's főlegyeneselek —

Legyen, vezér, meghozva a' legfőbb áldozat:

Vidd Bécsbe meg, mert úgy kell, meghódolásomat.”

„Kötésünk áll — folytatja — én 's népem hódolok,

'S fiam kezesnek elmegy, többet nem adhatok:

A' nő kitepi nektek kebléből gyermekét,

'S ti — megnyitjátok érte férjemnek börtönét.”

Szólott 's gyöngéd karokkal átfonja kis fiát,

Hosszan végig csókolja szép arczát, homlokát.

„Vidd most, vezér! de tudd meg — szólott — hogy
a' helye,
Honnan kitepted, véres — 's ez anyja' kebele!“

'S a' könyv az érzekapocscsal, újabb gyászszal telék,
(Hogy a' gyász' rajzolója, a' toll, nem vérezék!)
A' toll 's lap nem vérezik, de annál véresebb
A legnemesb hölgy' szívéen az óriási seb!

'S harmadszor nyílt az ajtó — a' hölgy sikolt-
va kél,
Tököli lép elébe, — most már mindent remél!
„A' bécsiek szótartók; szabad vagy 's újra itt!“
Kiált 's férjére fonja, mint repkény, karjait.

„Szabad — ha úgy akarjuk — mint légben a' madár,
Kit egyaránt lőhet le vadász és vadkufár!“
Viszonz a' férj sötéten 's gúnygörcscsel ajakán. —
„Földön-futókká lettünk; számúzték, Ilonám!“

„Nincs hát egyéb számunkra csapásnál!“ szól a' nő,
'S áll megtompult érzéssel, dermedten mint a' kő,
A' nagynevű családnak utósó sírkőve, —
A' könyv' utósó lapja nevével telve be!

'S hajóra száll férjével, roncsolt hajó maga,
Mellynek nehéz viharban ketté tört árbocza;
Mellyen kötél, vitorlát széthasgatott a' szél —
De érczerős keblében töretlen a' szív él. —

Rég sír takarja immár férjével Ilonát,
Szép Ázsiának földje nem bántja hűlt porát;
A' könyv az érzekapocscsal itthon maradt nekünk,
Illik: szent borzalommal benn' szét tekintenünk.

Garay János.

A' magyar politicai pártok' értelmezése.

I.

Egy barátom az ellenzéki táborból, a' mint tudom, programmot készít a' jövő országgyűlés' teendőiről, 's társaságban, hol magam is jelen valék, akként nyilatkozott, hogy mivel a' pártnevekkel korunkban nagy a' visszaélés, hasznos dolgot cselekednék, ki a pártnevek' értelmezését megkísértené.

Ezen észrevétel társalgás közben érdekes fejtegetésekre adott alkalmat, melyekből miud inkább meggyőződtem, hogy a' pártnevekkel Magyarországon jelenleg valóban nagy a' visszaélés, és sok fogalomzavart okoznak, 's ezen fogalomzavar az úgy nevezett conservatív párt által kétszeres hadi cselül használtatik. Először: mert csak így lön lehetséges, hogy nemzetietlen, alkotvány-ellenes 's absolutisticus irányzatukat becsületes hangzatú, de rájuk teljességgel nem illő pártnevekkel álarcozzák a' nagy közönség előtt; másodszor, mert csak az említett fogalomzavar' alapján emelkedhetett fel újabb időben az úgy nevezett conservatív fél' ama' képtelen hitegetése, misze-

rint állítják, hogy az ellenzék nincsen hivatva reformokat kezdeményezni, hanem az egyedül a' kormány hivatása, holott, ha az ellenzéki név kellően értelmeztetik, 's a' „vegyes házassági“ kormány' állása, iránya komolyan szemügyre vétetik, minden józan eszű embernek át kellend látnia, hogy a' reformkezdeményezés 's azoknak irányzata, ha alkotmányosságunkat megtartani, 's kifejteni akarjuk, országos önállásunkat pedig gyáván elolvasztani nem szándékunk, nem mondom egyedül, de bizony legfőképp az ellenzékétől várható, 's Magyarorszáiban igazi reformember más alig lehet, mint a' ki az ellenzékhez tartozik.

Azért tehát nem tartottam haszontalan munkának fejtegetni a' pártnevek' értelmezését, melly mint egy előfutárja legyen ama' programmnak, melly, reménylem, kevés idő múlva meg fog jelenni. Értelmezésem egy kis adalék leszen a' magyar nemzeti közjoghoz, mellyet már ideje volna, hogy valaki becsületesen megírjon. Ha mondom becsületesen, értem censura nélkül, mert magyarországi censura mellett nem lehet írni becsületesen, mert nem lehet írni igazat. És nemcsak közjogot nem, hanem sokszor még szegény novel-lácskát sem. Minap Frankenburg az Életképekben egy irány 's célzás nélküli novellát akart közleni, amolyan házagpótló közleményt, minőt ifjak irnak falun vasárnapon, midőn más dolguk teljességgel nincs. Az író' szeszélye úgy akará, hogy a' novella' hőse báró és jellemére nézve gazember legyen. A' censor a' gazembert meghagyta, a' bárót kitörlötte. Miért?

kérdé Frankenburg. Fessen az úr gazembernek parasztot, polgárt. sőt — isten neki! — nemes embert is, a' mint szemének szájának tetszik, de báró és gazember! . . . . ezt meg nem engedhetem. Degré Alajos egy vigjátékot irt, czíme: „Dívatvilág“, személyzetében egy tányérnyaló!, ármányszövő fordul elő, és ada neki Lázár nevet. A' censor kitörölte a' Lázárt, és meghagyá, hogy Lázár Lajossá kereszteltessék, Gazembert nem szabad Lázárnak nevezni. Egy má'ik „nagy hasú apátról“ szólt. A' „nagy hasú“ maradt, az „apát“ kitöröltetett. Apátról nem szabad nagy hasat föltenni; ez tiszteletlenség a' clerns iránt. Kossuth minap Fiumében volt és szövetséget eszközte a' vukovár-fiumei vasútra. Diósy, ki jelen volt a' kötésnél Fiumében, nem tudom mellyik lapban (úgy tetszik a' Honderűben) meg akarta írni a' dolgot a' mint volt, tudni illik, hogy Széchenyi' ajánlása 's a' tengerpartí kormányzó' közbenjárása által elősegítve, Kossuthnak sikerült a' szövetséget kieszközölni. A' „szövetség“ megmaradt, „Kossuth“ kitöröltetett. Neki nem szabad szövetséget eszközölni. Miért? kérdé Diósy. Mert ez dicséret-formán hangzik az ellenzék' egyik emberéről, tessék őt piszkolni a' mint akarja, de dicséret Kossuthról? minő gondolat! . . . Et caetera, et caetera. Ez mind tény és ezer hasonló tény mindennap, annyira, hogy illyesmik már nem is nevezeteseek, hanem annál nevetségesebbek. De éppen azért szemelék ki illyen példákat, mert elképzelheti az olvasó minő censura az, melly ennyire súlyodt. Ám irjon ennek körmei közt valaki becsületes magyar közjogot!

Ugy tetzrik Börnének van egy czikke illy cím alatt: „Deutsche Censoren.“ A' czikk' szövege vagy tizenkét sornyi Censur-Strich aztán e' szó a' lap közepén „Dummköpfe“, aztán ismét tizenkét sornyi Censur-Strich és punctum. Magában csinos kis jellemzése a' német censoroknak. A' magyar censorokat általában nem így kell jellemezni. Nem mintha köztök is nem volna országszerte elég Dummkopf, oh van biz ez elég! Vannak censoraink, kik Vörösmartyt Martinus Vörösre fordíták, vannak, kik e' szót erény kitörölték, 's irtak helyette reményt, a' kontárt kitörölték, 's irtak helyette kantárt, mert az erényt 's kontárt Páriz-Pápaiban fel nem tatálták. Vannak censorok, kik Luczenbachert kérdőre vonák, miként jut eszébe zsidó hirlapot kiadni akarni? Mert a' bécsi politicalis tudakozódásban a' juridisch szót jüdischnek olvasák. Van censor, ki Vega' számszor-lajstromát (logarithmusát) kinyomatni nem engedte, mert a' számsorok' mantissáiban titkos írásmód-tant szaglalt (Bolg isten, aztán illy emberektől függ a' magyar értelmiség' bírálata!) De mégis a' magyar censorokat nem így kell jellemezni. Vannak biz azok közt okos emberok is! A' magyar censurát jobban jellemzenék Constant Benjamin' szavai: „A censura a' rágalom' monopoliuma, az alávalóság által, a' hatalom' zsoldjában gyakorolva.“

És mivel a' censura illyen, én csak két író-t ismerek, ki nyíltan bevallá, hogy őt a' censura nem nyomja: a' házalva könyveket áruló P. T. T. és g. D. E. cum consortibus. Hanem, uraim, írósereg, kik

nem vagytok illy jó barátságban a' censurával, mint g. D. E., ugyan tartsatok egy gyűlést egyszer, és szedjétek össze a' censura' törléseit, mellyek birtokokban vannak, és nyomassátok ki. Soha még tanulságosabb könyvet nem látott a' magyar ég. Látni fognók a' rendszeresített hon-alkotmány és szabadság' rombolását, az ész' vértanúságát, a' becsületes hazafiság' kintpadát, és látni némelly censor' comicus butaságát, miről hétköznapi embernek isten bizony fogalma sincs. És én ez utóbbtól, a' nevetségéstől, várnék legtöbbet. Egy egész nemzet' megvetését, átkát kitudják állani némelly emberek, látjuk mindennap, de egy nemzet' egyetemes kaezaját talán még sem bírnák kiállani. Uraim, író sereg, tegyétek meg ezt! *)

---

*) Lehetetlen fűltennem a' kormánytól, hogy tudomása levén a' felől, mint compromittálják némelly censorai, őket rendre ne utasítaná. Hiába adatnak a' legokszerűbb utasítások, azok, ha a' lehető legjobbak volnának is, semmivé lesznek értetlenek' kezei közt. A' censorok' nagy része magának azon hatalomnak érdekeit sem érti, mellynek képviselője és őre gyanánt állittatott fel. Ha egyéb száz ok nem volna a' praesentiva censura ellen, maga ez eléggé mutatja annak képtelenségét. Az, bár mi körülményesen irassék körül szabályokkal, a' végrehajtók által mindig csak egyénileg fog gyakoroltatni, és soha sem lesz fejedelem vagy kormány', hanem egyes emberek' akaratának kifolyása, 's lesz örökké csak egy nagy visszaélés. De a' melly kormány pártolja azt, 's egyszersmind ohajtja polgárai' nyugalmát, annak saját érdekében is állana legalább az embereket megválogatni e' felette kényes és egyszersmind fontos hivatalra, melly már annyi viszátkodásoknak volt szülő oka népek és fejedelmek közt; megválogatni az embereket, kiknek elég belátásuk legyen a' szükségtelen ingerültséget távoztatni, 's a' kormány elleni gyűlölet' okait

Reformról van szó úton útfélen. Reformnak, békés reformnak föltétele a' szabad eszmecsere. Szabad

ritkitani. Mert ne higyük azt a' kormány' urai, hogy a' censori törlésekkel minden elvégződik. Az író, kinek clmeműve censor által megnyirbáltatott, elpanaszolja mindenütt a' censurának e' kezelését, keserű szavai szájról szájra járnak, és a' polgárok közt terjesztik a' bizalmatlanságot a' kormány ellen, táplálják a' gyűlöletet és elkeseredést, kivált akkor, midőn valamelly kitűnő és kedvelt író' művét buta eszü censor roncsolja össze. A' mi pedig kevés kivétellel mindig így van. A' legnagyobb elmék' termékeit, sok évi tudományos buvárkodás' fáradságát, mik talán az emberiség vagy legalább egy nemzet' üdvére váltak volna, gyakran egy balga ember' tollvonása egy percz alatt elkárkoztatja, ki távolról sem volt képes megítélni azoknak akár hasznos akár kártékony oldalait. És az illy eljárás aztán nem azon egyes censornak, hanem a' kormány' félszeg intézkedéseinek rovatik fel vétkül. Nálunk a' helytartótanácsnál egy izben azon elv vétetett föl, miszerint doctrinalis censura ne gyakoroltassék, mert az illy censura valóságos megölő betűje minden tudományos előmenetelnek. És mégis a' censor urak' nagy része doctrinalis censurát gyakorol. Erre mondok a' sok közül egy szép példát. Kolbnak általam fordított „Emberi művelődés' történetéből“ a' keresztény vallás' első korszakáról szóló cikk azért töröltetett ki az egyházi censor által (világi historia egyházi censura vas pálczája alatt!!!) mert a' benne állított dolgok' historiai igazságáról a' tisztelendő censor ur más meggyőződésben méltóztatott lenni, holott ennek megbírálása nem censura', hanem critica' dolga lett volna. A' mi censoraink, kik' némelyikének néha nincs annyi belátása mint egy iskolás gyermeknek, criticusai is egyszersmind a' leggenialisabb elmeműveknek. Sok tekintetben még az osztrák' censura alatt is szabadabban lehet írni, mint a' szabad, alkotmányos Magyarországon! — És nagy figyelmet érdemel az, hogy maga a' kormány ellen is többet szabad, mint a' kasztok, vagy bureaucratia ellen. Kormány' tisztviselőiről, papokról, katonákról, legkisebb gáncsoló szót nem! Censoraink senkitől nem rettegnek annyira, mint a' catholicus papoktól.

sajtó nélkül a' dolgok' változása csak forradalom által történhetik. Vagy forradalom által, melyet alkotmány-

Bár mi kis gáncs irassék pap vagy papság ellen, az mindjárt vallás ellen irotnak bémáltatik. A' papok magokat a' valással azonosítják, és e' szent paizs alá menekszének minden még olly igazságos és megérdemlett fegyver elől is. 'S az mindegy aztán, régi papokról beszélsz-e vagy mostaniakról, elég hogy papról beszélsz, ha csak fültétlenül nem magasztalod sáfárkodásaikat, nem csak írásaidat üldözik, hanem magadat is, 's ők, a' szelidség', türelem', keresztényi szeretet' apostolai, a' legtürelemtelenebb és üldözöbb osztály ma is, mint volt hajdanában. Miattok magát a' történetírást — melly igaz mondás nélkül megszűnik történetírás lenni — el kell hallgattatni vagy elferdíteni és meghamisítani, mert ha papi visszaélésekről vagy rosszaságoktól irsz, vallás nélküli, istentelen ember vagy. Mintha bizony a' papok is nem volnának gyarló emberek, kik közt elég van jó és rossz, becsületes és jellemtelen, szinte ugyanmint a' magnások, nemesek, polgárok és parásztok, catholicusok és protestansok közt, és mintha az szegényére válnék az egész tiszteletre méltó papi rendnek, ha közöttük egy két semmirevaló találkozik, 's mintha az, hogy illyen is ne vegyüljön, belé megóvható volna! Én a' papságnak, mint osztálynak és rendnek tisztelője vagyok, annak szép hivatása van, kivált ha vallási körén túl nem csapong, de egyes fanaticus, erkölcstelen tagjának nem, ki még most is azon türi fejét, hogyan lehetne egy kis papuralmat — a' középkoréhoz hasonlót — alapítani a' többi rendek felett, hogyan lehetne még egyszer olly sötétséget előidézni, mint a' hajdani volt, mellyben csak papszemek lássanak. Az illy fanaticust, mint ellenségét az emberi tökéletesedésnek, teljességgel nem tartom becsülésre méltónak. Vannak a' papi osztálynak tagjai, kik előtt egész tisztelettel emelhetünk kalapot, de vannak aztán, kik semmi kiméletet nem érdemelnek. Illyenek voltak a' censurának is feltalálói, melly egy sötét kor' ivadéka. A' historiai tudomány' meghamisításának bűne, még zsarnok fejdelmeket sem terhel annyira, mint a' fanaticus papokat, kiknek ármányain, pénzzei vesztegetésén, hajótörést szenved minden igaz és sza-

ellenes hajlamú kormány viszen végbe, és leszen eredménye: szolgaság és nemzet-halál, vagy forradalom által, melyet a' nép csinálанд, és eredményét csak isten tudja. Boldogtalanok mi, hogy olyanok kilátásaink, miszerint azt, mi a' forradalomtól megóhatna, a' szabadabb sajtót, alig remélhetjük forradalom nélkül, mit nem is akarunk, 's mitől isten is őrizzen meg. Azonban egy fegyvert, a' nevetségessé tétel' fegyverét még nem kísértők meg. Békés fegyver, de hatalmas! Kisértések meg, uraim, írói sereg!

bad szó. Illyenek miatt nem lehet sok országokban a' népeknek a' historia' tiszta forrásaihoz jutni. Kisérted csak meg Magyarországon papokról történeti igazsággal írni, meglátod hogyan jársz. Mindjárt találkozik pap, ki felad, hogy érdemeket szerezzen magának a' kanonokságra, mint szerzett a' magyar Kolb' egyházi censora, ki, mint hallom, nem csak feladta a' censura által megnyírbált munkát, hanem azonfölül bírálta is a' Religio és Nevelésben — melyet, mint tulságos és a' protestansokat keserítő lapot, el kellene tiltani a' kormánynak, ha saját censurai elveihez hű akarna és tudna lenni, — és szórta ellenem nyilait, 's ha szerencsémre általok elérhetetlen nem volnék, rég purgatoriumba vagy még mélyebben küldött volna. Írjatok aztán papokról illy censorok mellett! Semmi sem lesz irodalmunkból, míg a' sajtó illy okszerűtlen korlátok közt áll. Sajtótörvények kellenek és független bírák, hogy az elméket ne bilincselje butaság és rossz akarat. Bírák büntessék a' bűnöst, ne egyes censor. Korlátlanul szabad irhatási jogot semmi józaneszű nem kíván: de a' korlátozás törvényes formák szerint kezeltessék, és a' bűnös csak istennek és saját lelkiismeretének felelős, független bírák' hatalma alatt álljon. Különben jaj annak, ki sajtó-vétségért bíró elébe kerül!

A' szerk.

II.

Párt nevek.

Pártjellemző szavakkal korunkban sok visszaélés van. Az ellenzékiek' ellenében állók nevezik magokat conservativoknak, fontolva haladóknak, conservativ - progressistáknak, kormányaknak, 's az ég tudja még minek nem. Mind ezeknek azonban nincs határozott értelme. E' párt maga sem látszik magát érteni. Innen van, hogy a' hányszor kényszerítve érzi magát egyes kérdések körül nyilatkozni, vagy hitvallomást tenni, mindig akként nyilatkozik a' mint nem kellene, ha ön magával tisztában 's fölvelt nevéhez hű volna, vagy pártnevének határozott értelme volna.

Lássuk e' neveket rendre. Azt mondják conservativok. Conservativ párt annyit teszen, mint olyan párt, melly feladatúl tűzte ki magának a' status quó-t vagy is a' fennálló állapotot védeni. Kérdés tehát, conservativok-e, kik magokat így nevezik? Taglaljuk kissé. Mit conserválnak? Azt a' mit a' kormány meg nem támad, a' mi magában conserválódik. Ellenben, mit a' kormány megtámad, azt teljességgel nem conserválják. A' kormány Horvátországban hatalom csapással megváltoztatá a' tartományi gyűlés' eddig fennállót rendszerét. Conserválták talán a' conservativok az eddigi állapotot? Nem: a' fennállót állapotot felforgató hatalomcsapást pártolák. — A' kormány rendszerezítette az új administratorságot, mit Kossuth jól nevezett „Kreishauptmannságnak“, conserválták talán

a' conservativok a' vármegyét? Nem; az új sütető administratorokat pártolák. — A' kormány lélekvásárló corteskedést gyakoroltat administratorai által a' megyék' önkormányzási hatóságának ellenében; a' conservativok conserváltak talán a' megyei autonómiát, vagy a' régi szabású „Sanior pars“ befolyásának elvéhez ragaszkodtak? Nem; a' political depraviót pártolják. — A' törvény visszakapcsolatni parancsolja a' részeket; a' conservativok conserválják talán az ország' integritását? Nem; azt mondják, hogy királyunknak mint erdélyi fejedelemnek is meg vannak a' maga kötelességei, 's ezek nem engedik, hogy a' magyar-királyi kötelességet teljesítse, tehát a' kettős lelkiösmeret' theoriáját pártolják. A' végvidékeken a' váltótörvényszékek' ítéletei végre nem hajtattak; a' bánsági végezredeken a' törvény biztosította szabad vallás-választás (áttérés a' protestantismusra) meg nem engedtetik; a' conservativok conserválják talán a' magyar törvényhozásnak a' magyar birodalom' határai közti felsőséget? Nem; az ország' egy részének német tartományná átváltoztatását helyeslik *). Az orssággyűlés a' vallási áttérés' szabad-

---

*) Miként tudva van a' cs. kir. statistikai hivatal (K. K. Direction der administrativen Statistik) a' múlt év' végével statistikai táblázotokat adott ki, 1842-ről. Ezen munkában a' határ-örvidék egészen külön van Magyarországtól 's kapcsolt részeitől választva, Egy valaki figyelmezteté Czörnig Károly udvari tanácsos és igazgató urat, hogy a' határörvidék nem külön tartomány, hanem Magyarország-nak és kapcsolt részeinek integrans tartozéka. Czörnig bizonyítást kért. Valaki úr megmutatá neki az 1840-i

ságát a' görög nem egyesült vallásra is kiterjeszteni akará. Királyi válasz a' törvényjavaslatra nem adott; hanem a' kormány országgyűlésen kívül tett intézkedést, minőt csak a' törvényhozás tehet; egy két hónap mulva azonban megijedt intézkedése' következményeitől, 's rendeleteit visszavonta. A' conservativok conserválták talán a' törvényhatalom' jogkörét? Nem; tegnapelőtt az alkotmánytalan úton kelt edictumot, tegnap ennek visszavételét pártolák. — A' kormány katonai karhatalmat adott nemcsak az administratorok' kezeibe, hogy éljenek vele, mint Tisza Biharban, Luka Hontban, Révay Turóczban stb., de még az alispánok' kezeibe is szurony-hatalmat adott, olly kikötéssel, hogy annak használatáról az alispánok nem a' megyének, hanem az administratoroknak számoljanak. A' conservativok conserválták talán az alispánoknak megyéjéktől függését? 's az az iránti felelőséget? Nem; az alispánokat Vice-Kreishauptmannokká akarák átalakítani. — A' kormány eltiltotta a' köziskolákban tanítói felügyelés alatt fennállott magyar nyelvmivelő társulatokat, A' conservativok conserválták talán a' nemzetiséget és egyesületi szabadságot? Nem, Zala megye felszólalását nem pár-

---

törvényt, melly a' határőrvidékeket váltótörvénysszékeinknek alárendeli. Czörnig így felelt: mutasson az úr nekem egyetlenegy esetet, midőn a' magyar váltótörvénysszékek' ítélete vagy rendelete a' határőrvidéken végrehajtatott, úgy elhiszem, hogy a' határőrvidék magyar tartomány, de míg illy esetet nem mutat, addig nem hiszem. És nem tudott mutatni. Nem de szép dolog!

tolák. — A' kormány egy Mária Terézia' korabeli olly intimumra hivatkozva, mellyben egy betű sincs abból, mit a' kormány benne lenni mond, a' megyék' küldöttség általi panaszjogát eltörölte. A' conservatívok conserváltak talán a' fejedelem és nemzet' közötti patriarchalis viszonyt? Nem; a' fejedelem trónusának a' bizalmasan közelitő nemzet előtt elzárását pártolák. — A' kormány a' népnevelési rendszert, mellyre alkotmány szerint csak felügyelő 's nem intéző joga van, egyoldalúlag a' törvényhozás' kirekesztésével szabályozza, míg ellenben némelly megyének a' népnevelés' sikeresítésére a' fennálló rendszer' korlátai között hozott határozatait megsemmisíti. A' conservatívok conserválják talán a' nemzet' alkotmányos befolyását? Nem; az austriai szabású kormányzásnak hívei. — A' kormány tetteleg megindítja a' dohány monopolium' kerekeit; a' conservatívok ellene szegülnek talán? Nem; hosiannát énekelnek Austriának, melly megszánta a' dohányzó magyarokat, 's olcsó (?) szivart dug szájokba. A' magyar törvény azt mondja, hogy a' boltnyitás' jogára nézve a' királyi városokban divatozó gyakorlat fentartassék, 's ezen gyakorlat azt hozta magával, hogy kül- 's belföldi gyáros csak az illető hatóság' engedelmével 's csak egy boltot nyithat egy városban, az ausztriai „kais. kön. Tabackverschleiss“ pedig szót sem szól Pest' városának, hanem száz boltot nyit úton útfélen (természetesen a' magyar dohány-mivelés' felsegélésére, 's a' magyar szivar-gyárosok' rettentő buzdítására!) És a' conservatívok conserválják talán in hoc regno

consuetudinario a' királyi városok' joggyakorlatát? Nem; hosiannát énekelnek a' kais. kön. Tabakverschleisznak. — A' kormány ausztriai határvám-hivaltalt állít fel Mosony megye' határában, minek legalább is forma-hibáját négy-szem közt a' conservativok is elismerik? A' conservativok conserválják talán az ország' határainak az ausztriai vámtisztek' önkényes avatkozásaitóli mentességét? Nem; azt mondják, hadd jőjenek! — A' kormány keresve keresi ki az Uray-féle embereket, 's birákká teszi, az ország' polgárai felett és kegyelmével halmozza őket és ezen megvétele a' közmorálnak odáig jutott, hogy már gróf Széchenyi is nyíltan kimondá, miként annyira nem megy benne a' resignatio, hogy piszkos companiában húzza a' status' szekerét. És a' conservativok conserválják talán az erkölcsi szemérem' lovagiasságát? Nem; hanem nyílt karokkal fogadják soraikba Uray et Compagnie uraimékat. És így tovább száz meg száz esetig.

Ugyan kérdem, hát mit conserválnak az úgy nevezett conservativok? Mit conserválnának egyebet, mint a' zsiros kormány-hivatalokat magok' számára. Van-e hát e' szónak conservativ értelme az ő szá-jokban? Értik-e ők magok is saját nevöket? — Menjünk tovább.

„Fontolva haladók.“ 'E' szóban részünkre, kik dicsőségnek tartjuk az ellenzék' soraiba tartozni, nagy elismerés, nagy diadal rejlik, de pártnevezetül használva értelmezhetlen üres hang. Elismerés és diadal rejlik részünkre ezen praedicatumban, mellyel

az úgy nevezett conservativok magokat baronisálják, mert tizenöt éves küzdelmeinknek életbe hozott sok egyes jó eredményein kívül azon általános diadala minden esetre meg van, hogy ma már nincs olly megkövesült pecsovecs, a' ki in thesi meg merné vallani magáról, hogy maradni akar a' réginél. Nem, ma már minden ember haladónak vallja magát, és ez magában nem kis térnyerés. De a' fontolva haladó név pártnévnek nem alkalmas, mert nincsen határozott értelme és nem is lehet. Ha valaki magát fontolva haladónak mondja, még teljességgel nem tudjuk, miként kell pártneve' értelmében a' közadózásról, az urbéri viszonyokról, a' nép-képviseletről gondolkodnia, mint párt ők magok sem tudják, miként kell pártnevökhöz híven gondolkodniok, és azért van aztán, hogy egyik fontolva haladó a' közadózás mellett izgat, másik letyukodizza, harmadik püspök' pénzével leforintosozza, negyedik meg szűz vállakról ábrándoz. A' fontolva haladó név pártnév nem lehet, mert ha általában vesszük ollyasmit mond, a' mi nem pártjellem, mivel, fontolás nélkül, azaz meggondolás és meggyőződés nélkül, okos ember nem akar haladni, tartozzék bár mi párthoz. Csak az a' különbség, hogy egyik podagrás, annak tehát a' fontolva haladás annyi mint lajhár-mozgás a' pamlagtól a' karos székig; másik tyúkszemes 's ennek a' fontolva haladás annyi, mint gyöngén lépegetni, mintha merő tojáson járna; a' harmadik pedig ép egészséges ember, 's ez, bár mi sebesen menjen is, mindig fontolva halad, csak úgy haladjon, hogy el ne essék.

Világosabban, vannak haladók, kik a' haladás' gyorsaságát a' haza' szükségeihez mérik, 's vannak mások, kik saját érdekökhöz mérik, qui nummulos curant non rempublicam. Mind kettő fontolva halad, csak-hogy egyik kötelességét teljesíti; a' másik vétkezik. Az aristocrata, ki a' haza' minden javainak tejszínét élvezi, a' nélkül hogy terheiben osztoznék, azt tartja okos fontolva haladásnak, melly minél kevesebb áldozatot igényel, kiváltságaiból, mind kevesebb teherben részesíti, és ha status-polgári kötelességről van szó, hajlandóságát attól függeszti fel, valljon remélhet-e a' haladásból valamelly úton módon olly magánhasznót, melly a' kívánt kötelességet — mit ő áldozatnak nevez — kipótolja, 's ha kármentesítést lát, reá áll; ha pedig ezt nem lát, felforr és anarchicus forrongásnak nevezi a' kötelesség' igénybe vételét. Ezt nevezi ő fontolva haladásnak: míg ellenben a' nép' fia, kit századokon át halmozott arányban nyom minden teher, a' nyomorú proletarius, ki az életet csak a' keserves munka, a' holnapi lét' bizonytalansága, 's az éhség' oldaláról ismeri, 's kiről mégis az európai civilisatio nem gondoskodott ezredéven át, azt tartja a' legokosabb, legfontoltabb haladásnak, melly a' hazának legtöbb jót leggyorsabban eszközöl. A' fontolva haladás tehát olly szó, mellynek értelme tárgy, idő, alkalom, és egyéniség szerint különbözik, 's így mint pártnév semmit sem jelent.

„Conservativ progressisták!“ Ez fából vas karika, csengő és pengőércz czimbalom.

„Kormánypárt!“ Ez határozott értelmű szó lehetne,

a' mennyiben kormánypárt olly pártot jelent, melly előre határozva mindig, mindenben és mindenütt azt akarni a' mit a' kormány akarand, melly biztosabbnak tartja beköttetni szemeit, és a' kormány' botja után menni, mint saját látása után, melly ásit, midőn Bécsben ásitnak, kaczag, midőn Bécsben mosolyognak, rücsköl, midőn Bécsben könyeznek, körülbelül annyi, de még sem egészen annyi, mint az úgy nevezett conservativ. Amde kérdem len, van-e a' conservativokban annyi férfiaság, miszerint, a' mit tesznek, be is vallanak, van-e bennök annyi férfiaság, hogy a' kormánypárt' illy értelmezését elfogadják? Teljeséggel nincs. Hiszen nem régiben nyomtatták ki programukat (nekik azt természetesen tenni szabad volt, a' magyar censura' ótalma alatt, de nekünk nem szabad ám. Gyönyörű loyaltas!) és mit mondanak ezen idéetlenül megszülemlert programmban? Azt mondják, „mi conservativok pártolni fogjuk a' kormányt mindenben a' mit törvény 's alkotmány szerint teend.“

Okos szó volna, ha olly rémitően balga nem volna. Hiszen, uraim, ez nem pártjel, nem párt-programm, nem pártjellemezés; ez olly határozatlan általános mendemonda, mellyet, akármi párthoz tartozzék bár, minden becsületes ember és minden gazember is aláír. Mert én még nem hallottam olly tollatlan két lábú állatot kukorikolni, a' ki így szólott volna: „A' kormánynak ezen lépése törvénytelen, tehát pártolom.“ Sőt inkább abban töri fejét egész a' hideg veritékig, miként mutassa meg a' kormány' minden tettének törvényességét, 's ha elhagyja ez igyekezetének poros

régi törvényekbeni buvárkodásiban szent Legulejus' minden malasztja, kínjában Kitionichhoz folyamodik, mint minap az udvari cancellaria Zólyom megyéhez irt dörgedelmes decretumában, miszerint az administratorok' törvényszékeni elnökösködésének törvényességét kierőszakolja. Így izzad minden conservatív, de azért beszédét *comme ça va* mindig ekként végzi: „Én tehát a' kormány' rendeletében törvényteleniséget nem látván, azt pártolom!“

Nincs olly dühös ellenzéki, a' ki (ha van ilyen?) csak azért opponáljon a' kormánynak, mert nem ő, hanem gr. Apponyi a' cancellár, ki bevallaná, „hogy a' kormány' törvényes lépéseit sem akarja pártolni, és nincs olly „geheimpolizeibeli“ zsoldos, a' ki bevallaná, hogy a' kormány' törvénytelen lépéseit pártolni fogja. Csak hogy amaz mindent törvényteleniség' ráájára húzna, emez pedig mindennek törvényességére esküszik. Illyen botor beszéd a' kormánypárti név, miként azt a' conservatív urak saját programmukban értelmezik.

Erről a' programmról sokat lehetne mondani, és talán egyikünk vagy másikunk mond is róla valamit. Én itt csak ennyit mondok:

Egy bizonyos tanácsnok úr ő nagysága minap berukkolt a' pesti gyűlésre *ex officio* védeni az administratorok' törvényszéki elnökletét. És beszélt — és hajh miket beszélt! Főlkél utána Nyáry Pál és körülbelül ekképen szól: „Én ő nagyságáról azt hallottam, hogy derék, értelmes férfiú, és szinte örültem, hallván, hogy gyűléseinket személyes jelenlétével meg-

tisztelni szándékozik, mert gondolám, majd csak halunk már a' kormány' védelmére valami okosat, mi vagy capacitál vagy legalább méltó lesz a' czáfolatra, és eljött és szólott és semmi semmi . . . !“ Így van az ember evvel a' conservativ-programmal. Azt gondolta az ember, ha egyszer összeültek és sűtnék, főznek és rántanak, majd csak látunk egy kis logicát, egy kis értelmet kitalálva, majd csak megértjük, hogy mit akarnak; és összejöttek, sűtöttek és főztek és megjött a' program és . . . semmi, semmi! Vagy eltagadták a' mit akarnak, vagy nem tudják, hogy mit akarnak. Mert csak két dolgot mondtak ki világosan, azt, hogy a' mostani kormány' minden lépését alkotmányosnak, törvényesnek, nemzetiesnek és jónak tartják; a' mostani kormányt tehát míg az eddigi ösvényen marad, pártolni fogják, de viszont azt is kikötik, hogy a' kormány mindent csak általok tegyen, azaz minden konczot nekik adjon és azt, hogy akár mi jó és törvényes legyen, mit az ellenzék akarand, ők azt nem akarandják, csak azért, mert az ellenzék akarja, vagy ha akarniok kell, ellopják az ellenzék-től és piacra állnak kiáltozandók: „Ime, itt vagyunk, mi tettük! a' mi érdemünk! Ugye derék!“ És valóssággal úgy is tesznek ők. Boldog isten! Éveken át minő gúnyt űztek az iparegyesületből, minő harczot vívtak a' védegyesület ellen, mennyire nem zajongtak, hogy nem lesz belőle semmi, és bizony nem is rajtok mult vala. És végre midőn Kossuth és Csanády oda állítják nekik az 1846-i iparmű-kiállítást így trombitálnak: „Szép, szép! bizony szép, hanem

tudjátok meg, édes hnzafiai, ezt nem ők teremték, hanem mi teremttük conservatívok! Nemde nagyon derék!!!“ Én az ellenzéknek azt tanácslom, adja ki és terjeszsze szét a' conservatívok' programját vagy száz ezer példányban. Nem kell annak commentar, legfelebb ritkított betűkkel lesz jó főbb részeit kiszedetni. Hagyja a' többit a' józan észre. Soha pártjának egy egy nagyobb diadalt nem szerezhethet, mintha ellensége programját volna üti. 'S kérdelem van-e ok azoktól megijedni, kik illy programot írnak?

Még egyet akarok e' programról mondani. Szerte küldözik a' kegy és hivatalosztó Méltóságos Nagyságos és Excellentiás nevek' maszlagával a' meghívókat. És jöve mind a' kinek lába vala. És jövének vala még a' vicenotariusok és a' távol vidékekről, jövének a' falusi káplánok éjszak 's nyugotról, és összeszedék a' Censurum collegiumot Budán és beparancsolák a' helytartó tanácsnak, be még a' független Kamarának concipistáit szintugy Budáról és elnökölteték az országnak az ő tárnokát és valának száz huszon öten!!! Annyi „Werbung“ után csak száz huszon öten!!!

És itt van a' Gyűlde, a' conservatív club! Ismét elővevék a' hosszú czimű nagy neveket, elő magát a' cancellarét is, és hívának és toborzának és adának ingyen ebédeket, és kaczerkodának még a' Pilvax kávéházával is, és parancsolának és ígérének megnyeret és országot és fizeték a' részvényt a' hangosabb szegényebbekért és megszámláltatának és valának négyszáz és néhányan!!! Ez is tanulságos. Azonban

mozognak, mozogjon hát az ellenzék is. Különben kis sereg is túlszárnyal rajta.

Elég az hozzá, conservativ, fontolva haladó, conservativ-progressista, kormány-párti mind nem párt jellemző nevezet. Azért én ajánlom a' pecsovecs nevet. Teljességgel nem csúfolódásból, hanem komolyan, mert valamennyi közt ez olly név, melly a' közvélemény szerint leginkább ráillik a' conservativ pártra. Ennek nem kell értelmezés, minden ember tudja, mit kelljen alatta gondolni, hányat ütött az óra!

III.

Ellenzék.

Angliában, Francziaországban stb. ellenzéki párt, az, mellynek célja a' kormányt megbuktatni, hogy aztán maga legyen kormánynya 's a' mint ezt az ellenzék elérte, a' ki előbb kormány volt, az legyen ellenzék. Az ellenzék szónak azon állapotban, mellyben vagyunk, illy értelme nincs. Magyarországon olly ellenzék nincs 's nem is lehet, melly azért küzdene, hogy maga legyen kormánynya, és azért a' conservativok ne féltsék tőlünk a' zsiros konczt.

Megmondtam mi nem-ellenzék Magyarországon, már most megmondom, hogy mi tehát és mi hivatása van.

Az ellenzék Magyarországon azon párt, melly political rendeltetésének ismeri a' kormánynak mind általános political irányát, mind egyes tetteit és mulasztásait, éber, örökdő figyelemmel kísérni, 's valahányszor

olly irányt, tettet, vagy mulasztást veszen észre, mely vagy az ország' lételet, tehát önállását 's nemzetisége' és alkotmányossága' érdekeit, vagy az ország' jogszerű létét, vagy végre az ország' jólétét sérti, gátolja, avvagy veszélyezteteti, mind annyszor oda törekedni, hogy ezen sértések és veszélyeztetések elháríttassanak, 's ország, nemzet és alkotmány hasonló sértések és veszélyeztetések ellen az alkotmányos életnek, a' nemzetiségnek 's a' nemzet' szellemi és anyagi erőinek minél tökéletesebb kifejtése által biztosíttassék.

Ezen értelmezésből három természetesen következik: 1) hogy Magyarországon az ellenzék mindig, minden időben és minden kormány ellen szükséges; 2) hogy az ellenzék' eszméje Magyarországon nem mereven negatív eszme, hanem a' pozitív reform' eszméjével ugyanazonos, sőt, hogy csak új intézkedés, csak azon átalakulás lehet az országra egyedül üdvös, mely az ellenzék' irányával megegyezik. Következik tehát 3) hogy minden párt, mely az ellenzékkel elvben 's irányban ellenkezik, akár minek nevezze bár magát, nem egyéb mint destructiv párt, azaz országrontó párt, azaz: conservativ. Megmutatom:

1. Az ellenzék mindig, minden időben, 's minden kormány ellenében szükséges. Mert:

Az ellenzék' hivatása: a' kormánynak politicáját, tetteit 's mulasztásait ellenőrizni.

A' ki állítaná, hogy lehet kormány, mely ezen örökösnek felette 's ezen örökös szükségén kívül áll, az megtagadná a' nemzet' alkotmányos életét; megtagadná azt, hogy a' nemzet 's annak érdekei a' cél,

ä' kormány pedig nem czél, hanem eszköz, 's a' ki ezt tagadná, az országrontó, azaz: conservativ.

Ámde az ellenzék örökösének pusztá contemplatio czélja nem lehet, az ellenzék a' végett kíséri örökös figyelemmel a' kormány' eljárását, miszerint ha azt akár általános politicájában, akár egyes tetteiben, akár mulasztásaiban, nemzetelleniesnek, alkotmánytalannak, törvénytelennek vagy legalább ügyetlennek találná; nemzeti alkotmányos, törvényes és czélszerű ösvényre térítse vagy pedig meggyőzze a' fejedelmet, hogy választásában tévedett.

A' ki állítaná, hogy lehet kormány, melly a' véték vagy a' hiba' lehetőségén is már a' priori fölülláll; és a' ki állítaná, hogy lehet kormány, mellyet, ha vét vagy hibázik is, hagyni kell vétkezni, hagyni hibázni; az nem alkotmányos magyar, az országrontó, azaz: conservativ.

En, mivel alkotmányos magyar vagyok, nem képzelhetek kormányt, mellyet ellenőrizni szükséges ne legyen; mivel ember vagyok, emberi gyarlóságot érező, nem hiszek kormányban isteni csallhatatlanságot, vagy angyali jóakaratot; 's mivel hazámat jobban szeretem, mint akárkinek kegymosolyát, vagy akárkinek baráti kézszeritását; nem ismerhetem el olly kormány' lehetőségét, mellynek, ha vét vagy hibázik, vétjét vagy hibáját szolgái önmegadással tűrjem. Összesítsétek a' kormány' minden hatalmát testvérem kezeibe, összesítsétek legjobb barátom' kezeiben, ellenzék leszek, ellenzék maradok halálomig; ellenzék, melly minden motczanását független lelkem' éber szemével kíséren-

dem; ellenzék, melly bűnét, tévedését, ügyetlenségét, gyáván túrni soha sem fogom. — Jaj neked, oh hazám! midőn illy ellenzéked nem leszen. A' melly napon az lenni megszűnnék, szolgaságod' levelét irtad alá.

Ellenzéknek kell lenni mindig, minden időben, minden kormány' ellenében. Kell lenni különösen ausztriávali viszonyunk miatt is; mert ha leggyengébben akarok is szólani, annyit minden esetre el kell ismeretek, hogy ezen viszony' következtében vannak az ausztriai kormányzatnak olly intézkedései, mellyek a' fejedelem' egységénél fogva, közelebbről vagy távolabbról legalább eredményeiknél fogva hazánkra is hihatnak; 's míg ez így leszen, magyar hon nélkülözhet a' világon mindent inkább, mint ellenzékét. A' melly perczben Magyarországon ellenzék nem lesz, Magyar-hon ausztriai tartományá lesz.

De a' conservativok nem értik az ellenzék szót. Ott van programmjok — mellyben, ha észet keresünk, ész helyett bérkikötést, 's bérért szolgaság-ajánlást lelünk. Ott van programmjok világos jelül, hogy nem értik. Így szólnak:

„Azon politicalai állítás, hogy alkotmányös ország ellenzék nélkül nem lehet, egyedül azon ténynek megismerése, hogy a' nézetek' összeütközése, a' kérdéseknek minden oldalról megfontolását hozza magával.“

Ez badar beszéd, szókalmaz határozott értelem nélkül. Hisz a' kérdéseknek minden oldalról megfontolása, királynak, kormánynak egyedül is kötelessége, a' kormánynak mindenek felett önmagában is; 's a' ki azt állítja, hogy ellenzékre a' végett van szük-

ség, miszerint a' kérdések' minden oldalról megfontoltassanak, az a' leghatalmasabb satyrát írta a' kormányra, mert azt mondá, hogy a' kormány ellenzék nélkül nem képes a' kérdéseket minden oldalról megfontolni. És ti mégis szövetkeztetek illy kormány' pártolására! Hiszen kormányt, mellyről esküdt barátai illy vallomást tesznek, magán ügyeiben is gyámság alá kellene tenni, nem pedig az ország' dolgát kezére bízni.

De nem úgy van. Alkotmányos ország nem azért nem lehet ellenzék nélkül, mert a' kérdéseket minden oldalról meg kell vitatni; hanem azért, mert alkotmányos országban minden kormánynak ellenőr kell; különben dictator volna; dictator és alkotmány együve nem fér. — És ez ellenőr az ellenzék. — A' ki ezt tagadná, az országrontó, azaz: conservatív.

Mondom másodszor, hogy az ellenzékiesség Magyarországon nem negativ mereven eszme, hanem a' positiv reform' eszméjével ugyanazonos; sőt, hogy csak az ellenzék lehet valóságos reform-párt, és semmi sem reform, a' mi nem az ő szellemében, nem az ő iránya szerint történik.

Én, mint alkotmányos magyar, csak olly törvényt, olly közigazgatási intézkedést ismerhetek el közjogi szempontból valódi reformnak, melly hazánk' jog-szerű önállását biztosítja, 's a' nemzetiségnek, az alkotmányos életnek, 's a' nemzet' szellemi és anyagi erőinek minél tökéletesebb kifejlődésére vezet.

Igaz-e vagy nem igaz, hogy a' mi nem ide vezet, az nem reform?

Már mondtam, hogy az ellenzék' hivatása arra törekedni, miszerint hazánk' önállása, nemzeti létele, 's alkotmányossága ne sértsék.

És ezen hivatásában előtte áll három század' történeteinek nyitott könyve. Erről Szinyey (még akkor nem volt váltótörvényszéki elnök) egykor azt mondá az 1836. országgyűlésen, hogy „a' kormány nem egyéb mint háromszázados törvénytelenység“: és Marczibányi (még akkor nem volt főispán) szintűgy azon országgyűlésen azt mondá, hogy „nincs egyetlen egy törvény az egész törvénykönyvben, melyet három század óta a' kormány sokszorosan meg nem sértett.“

És ha csak a' legközelebb korszakot, a' francia háboru utánit vizsgáljuk is: látjuk, hogy országgyűlés tizennégy éven át nem tartatott, 's midőn a' nemzetet már eléggé elszunyadottnak vélték, adót nem csak szedett a' kormány törvény ellen, törvénytelenül, hanem ezt önkényleg 450 perccel fel is emelte, sőt véradót is zsarolt önhatalmával a' szegény népből; tehát az alkotmányt egészen felfüggesztette; látjuk a devalvatiót, amaz irtózatossá statusbanquerottot, mely nem csak minden magánviszonyokat összezavart, árvákat, özvegyeket koldusokká, az eladósodott olygarhákat adósságmentesekké, kegyes alapítványokat semmivé tett, 's épen azért Nagy Pál által „égre kiáltó országos rablásnak“ neveztetett; hanem egyszersmind néhány száz milliónyi status-adósság elenyésztesítésének egész súlyát tetteg e' nemzet' egyes polgárainak nyakába rova, megegyezésünk nélkül, törvény nélkül; lássuk az absolutismusnak meghajlani nem akart me-

gyék' gyűléseit éveken keresztül felfüggesztve; láttuk a' népiérdekébeni igen mérsékelt szabad szót börtönnel fenyítve; a' követ-választást, az országgyűlési salvus conductust megtámadva; az ébredő nemzeti szellem' ellenében terrorismust gyakorolva, a' határőrvidéket egészen német lábra állítva, és az országtól tetteleg elszakítva, az indirect adók iránti intézkedést a' nemzet' kezeiből kicsikarva; a' vallási szabadságot örökös kormányi zaklatásokkal nyugtalanítva; a' királyi városokat minden törvényhatósági önállásból kivetkeztetve, magát a' királyi helytartótanácsot a' bécsi német cabinet' parancsainak postahivatalává alacsonyítva; látjuk Horvátországban a' magyar nemzet elleni forrongást a' kormány által pártoltatva, 's a' pártos illyr hőseket kormány-kegyekkel elárasztva, a' magyarok' barátait pedig üldöztetve; látjuk ugyanott a' tartományi gyűlés' fenállott rendszerét hatalom-csapással megváltoztatva, látjuk megyei rendszerünket, a' főispáni helyettesek' rendszeresítésével önállásában megtámadva; a' népnevelés körüli hatalmat a' nemzettől eltulajdonítva, a' lélekgyilkoló censurát nemcsak rendszerbe hozva, sőt a' mindennél rosszabb, titokban adott, titokban tartott szabályok szerint zsarnokoskodva; látjuk azokat, kik a' haladási kérdések' megbuktatására erkölcsös vesztegettek, embervért ontattak a' kormány' kegyeivel meghalmoztatva; látjuk a' hazai műipar' emelésére irányzott nemzeti törekvést megbénítva, ellenben a' német kincstári dohány-monopoliumnak behozatalára lépéseket téve; Magyarország' érdekeit Ausztria' vélt érdekeinek mindenben alárendelve, szó-

val, látjuk az ország' territorialis épségét, az alkotmányt, a' nemzetiséget, az ország' önállását, a' törvényhozó hatalmat, a' törvényszerűleg constituált kormányzókat, a' megyéket, a' városokat, az ország' egész jogszerű állását megsértve, megtámadva, anyagi jobb-létünket pedig nem csak elő nem mozdítva, sőt inkább természetes fejlődésében mesterségesen feltartóztatva, 's hogy a' közel jövőnek még csak reménye is el legyen véve, a' kormányhatalomra épen azon fractiót emelve, melly a' legutóbbi országgyűlésen, magokat a' közvéleménynyel találkozó királyi előterjesztéseket is megbuktatá, 's a' leglényegesebb regenerationális kérdéseket a' fejedelemmel még csak tractatusba menni nem engedé: 's ezen nemzettel 's királyi szándékkal daczolás' jutalmául a' kormány-rúdnak kezébe adását nyeré.

Illyen az ország' állapota. Folytonos sérv. És e' folytonos sérvök' historiáján sárga fekete fonálként, mindenütt a' tisztán pronuciált irány; Magyarországot mind szellemileg, mind anyagilag Ausztria 's az ausztriai kormány által absorbeálni; érdekeinket Ausztria' érdekeinek alárendelni, 's hazánk' önálló egyeniségét elsorvasztva a' kormány-hatalmat egy részről mind inkább az ausztriai cabinetben központosítani, más részről minél korlátlanabbá tágítani, 's ezt biztosító institutióinkat, mind inkább hatástalanokká tenni, mert ezek az absolutismushoz szokott osztrák-cseh kormánynak természetesén kényelmetlenek.

Ezen folytonos iránynak következménye: hogy hazánk' jövője compromittálva, országunk' territorialis épsége megcsonkítva, nemzetiségünk belviszályok,

küzdelmeivel sorogasztva, alkotmányunk elerőtlenítve, legsarkolatosb institutióink elerkölcstelenítve, anyagi jólétünk pedig olly pangásban van, hogy a' természet' áldásai alig birják a' sorvadást ellensúlyozni. És ha itt ott e' sorvasztó procedura pillanatig pihenni, ha egyes intézkedések némi jót eszközölni látszattak is, ezen pihenés, ezen jó akaratú velleitas nem onnan eredett, mintha országos önállásunk 's alkotmányos életünk az önmagát „garantirozó“ biztosság' fokára emelkedett volna; hanem eredett egyszer kifáradásból, 's mert félték, hogy a' fesztített húr megszakad, másszor parancsoló körülmények' következtében, mivel hogy valamire szükségünk volt, vagy pedig érdekekben vala azt mondhatni, hogy a' magyar nemzet jó kedvben van, vagy ismét egyesobb akaratú kormányférjfiak' ephemer befolyás a' következtében, vagy végre, mert az idő fejűkre nőtt, 's egyet mást megadtak, mivel meg nem adni már nem lehetett, 's mert azzal nyugasztalák magokat, hogy engedményünk már úgy is késő, tehát nem termendi meg a' nemzet' alkotmányos önállására várt gyümölcsöket, mivel halogatás közben olly körülmények fejlődtek ki, mellyek az engedmény' sikerét, már virágjában elsorvasztották. Tudnék erre példát mondani akár mennyit, de csak egyet akarok említeni, melly ezen politicát igen szembetűnővé teszi. Értem a' magyar nyelv' ügyét. Ismerjük mindnyájan e' századbeli országgyűléseink' álhatatos küzdelmét a' magyar nyelvnek diplomaticai polczra emeléseért. Ismerjük azon ellenszegülést, mellyel a' nemzet ezen legter-

mészetesebb kívánságában találkozott, 's azon nyomorult aprólékos lépéseket, mellyeket mindig concessióknak neveztek, mellyek azonban nem voltak egyéb, mint késleltető csel, addig hátráltató annak megadását, miről jól tudták, hogy elvégre is meg nem adni nem lehetend, míg a' véletlen — az ausztriai politicának ezen mentő angyala — majd ölyl körülményeket hozand közbe, mellyek a' magyarok' kívánságának teljesítését hatástalanná teendik.

És úgy is lön. Am né menjünk' bár vissza a' távolabb multba, maradjunk a' közelebbi időknél. 1827-ben september' 10. Horvátországban tartott tartományi gyűlésben a' kapcsolt részek' rendei határozataik' 5-ik czikkelyében nyíltan és szabatosan kijelentették, miképen „halaszthatlanul szükségesnek és hasznosnak ismerik, hogy a' kapcsolt részekbeni ifjúság a' magyar nyelvet megtanulja; több más okok miatt azért is, mivel az ország-gyűlésen úgy a' közös dolgok, mint a' kapcsolt részeket különösebben érdeklők, hatatosan csak magyarul tudó egyének által lehetnek előmozdíthatók; 's azért elhatározzák, hogy a' következő országgyűlés előtt tanácskozni fognak az ezen cél' elérésére vezethető legsikeresebb eszközökről; csupán azt tartván fel, hogy „1805. november' 25-én hozott, 's 1806. februar' 6-án királyilag megerősített municipalis statutumok szerint saját kebelökben a' közügyek nem más, mint latin nyelven tárgyalassanak“, világos tehát, hogy akkor még a' horvátoknak eszók' ágában sem volt a' latin nyelv' használatát saját kebelökön túl, tehát akár az ország' kormánysszékeivel,

akár a' magyar hatóságokkali érintkezésre, akár végre az országgyűlésre kiterjeszteni akarni, sőt inkább jó lelkű hajlandósággal voltak a' magyar nyelv' ismeretét Horvátországban is közönségessé tenni *).

Elkövetkezővén az 1830-ki országgyűlés Zágráb megye' rendei a' tartományi gyűlésre küldött követeiknek utasításba adák, miképen az ország' rendeihez azon ohajtását, hogy a' magyar nyelv Horvátországban is minden módon terjesztessék, tökéletesen helyeslik, 's annak előmozdítására több rendbeli köznevelési intézkedéseket hozának javaslatba **).

Sőt ugyan ekkor, még azon Varasd vármegye is, melly jelenleg már a' magyarok ellen olly féktelenül dühöng, 1830. júliusban a' tartományi gyűlésre következő utasítást ada:

„Quandoquidem gens hungara linguam hungari-

---

*) Az eredeti így szól: 1827. art. 5. SS. et OO. expenderunt praesentaneam utilitatem et necessitatem ut juvenus regnorum horum exacta linguae hungaricae cognitione imbuatur, quaestioni eo minus obnoxiam, quod in regni comitiis negotia cum regno Hungariae communia, et regnorum horum particularia non nisi per individua linguae hungaricae quara efficaciter promoveri queant--- eo tamen semper intellecto quod SS. et OO. regnorum horum, in ordine ad negotiorum publicorum in suo gremio non alia quam latina lingua pertractationem municipali statuto suo in generali congregatione 28. 9bris 1805. condito, et per B. ddo. 6. februar. 1806. rescriptum confirmato firmissime inhaereant.

**) Az eredeti így szól: „desiderio illo SS. et OO. comitialiter congregatorum . . . . ut apud nostrates etiam lingua hungarica quibusvis adminiculis propagetur — relato, in secundamen desiderii comitalis suo quoque sensu probati, sequentia ad scopum conducere existimant. stb.

cam ad eum perfectionis gradum evehere intenderet, ut cuncta negotia publica in ea pertractentur; partes vero regno Hungariae adnexae aequali perfectionis zelo flagrarent, omniaque condiscendae linguae hungaricae media adhibere residerarent, ideo“ stb.

És a' horvát (vagy is inkább nem horvát hanem felső tótországi) megyék illy hangulata' következtében a' kapcsolt részek' tartományi gyűlése az 1830-ki országgyűlésre küldött követeknek csak ugyan utasításba is adá, miként a' KK. és RR. elismervén a' magyar nyelv' ez országban terjesztésének szükségét, miszerint a' társ Magyarországhoz még erősebb kapcsolattal csatoltathassanak, meghagyjuk követeknek stb*).

Igy állott a' magyar nyelv' ügye Horvátországban, melly azóta késleltetés által, a' magyar nemzet elleni systematisált gyűlölet' forradalmas fészkévé lőn, 's külön déli Szlavország' jövődjének ábrándjaiban ringatja magát. Most már, ha azon kormány-rendszer — melly Bécsben 300 év óta mindig ugyanaz — Magyarország iránti kötelességét szemügyre veszi, ha az alkalmat megragadja, és azt a' minek ki nem kerülhetését lehetetlen volt át nem látnia, nem halogatja, szóval, ha a' magyar nyelv iránt nagy későn 1843-ban hozott törvényt akkor megadja, mi lett volna a' következés? — Az, hogy a' magyar nyelvnek köz-

---

*) Az eredeti ekképen szól: SS. et OO. necessitatem propagandae in regnis his linguae hungaricae agnoscentes pro eo ut arctiori adhuc cum socio regno Hungariae jungi possint vinculo, dominis regni nunciis committunt“ stb.

igazgatási nyelvvé tétele orvosolhatatlan sarlódásokat nem idézett volna elő az országban; még magának Horvátországnak sem jutott volna eszébe, balgatag negélylyel abban elnyomást keresni, ha követői a' magyar országgyűlésen magyarul szólnak, ha a' magyar főkormányshékektől magyar rendelményeket, a' magyar megyéktől magyar leveleket veszen, 's hasonlóul válaszol, hanem maga kebelében ragaszkodott volna a' latin nyelvhez a' meddig tetszik vala, később fölébredvén a' saját nyelv iránti szeretet, a' horvát nyelvet nem csak magán-életében kimivelheté, hanem saját törvényhatósági életébe is beviheté, azon tanácskozhatott, jegyzőkönyveit azon vezetheté, a' nélkül, hogy sarlódás támad volna közöttünk. — De nem, ezt nem cselekedték a' bécsi urak, hanem vártak, halogattak, temporis áltak, míg körülmények fejlődtek ki, mellyek a' magyar nemzetiség' természetes jogainak megadását, gyűlölség, ütközés, 's gyógyíthatatlan ellenségeskedés' magkövévé tették, 's a' magyar nemzetet már már azon állapotba helyezék, miszerint vagy arra van készerítve, hogy nemzetiségének saját honában természetes uralmát gyáván, mondhatnám öngyilkos kezekkel feladja; vagy pedig zsarnoknak láttassék; ide jutottunk a' magyar nyelv iránti kegyelmes concessiókkal!! Alig látok lehetiséget, hogy az alternatívát kikerüljük. Ha csak elleneink ábrándos túlcsapongásai rajtunk nem segítenek, min bölcseségünk alig segíthet. — Boldogdalan nemzet, mellynek sorsát olly kormányrendszer intézi, hogy csak ellenei' hibáiba, 's veletlen körülmények' hatásaiba véthetné reménységét.

És kérem jól megjegyeztetni: e' szomorító vázlatnak, mellyet az ország' képéről adék, súlyát nem akarom egyes személyekre, 's nem különösen csak a' mostani kormány-férfiakra hárítani. Rendszerről beszélek, mellynek izmai századokon át megkövültek, mellynek nyomása alatt egyes kormány-férfiak tetterejének el kell zsibbadni, ha mindjárt a' legszentebb akaratot vinnék is magukkal hivatalukba. — Én e' rendszer' iszonyú kártékonyságáról, az igazság' legcsalhatatlanabb tanuja a' historia' nyomán annyira meg vagyok győződve, hogy nem kétkedném kijelenteni, miképen addig, míg e' rendszeren — a' nemzet' alkotmányosságának természetyszerű kifejtésével — gyökeres orvoslás nem történik, az ország' legkitűnőbb hazafi capacitásának cancellárrá tétele sem segítene, mert vagy elzsibbadna, 's absorbeáltatnék a' rendszer által, vagy pedig megbuknék okvetlenül. Hatályosságot csak olly egyéniség fejthet ki a' kormányon, melly e' rendszernek szolgájává esküszik, melly annak irányát követi. De isten legyen e' szegény hazának illy irányú kormány-hatályosság mellett irgalmas. — És itt van annak kulcsa, mért hogy a' független lelkű hazafiaknak lehetetlen a' mostani kormány' működését a' legmélyebb aggodalommal nem kísérniök, mert talán még soha sem volt kormány, melly ama' megkövült rendszernek — akarva vagy akaratlanul — annyira kezére játszott volna mint a' mostani. Máskor a' kormányok nem igyekeztek affectálni alkotmány-ellenes irányaiknál alkotmányos külszint, hanem megtámadták a' nemzet' jogait nyílt egyenes úton, 's így legalább ellenzést

provocáltak Verbőczy' nemzeténél, és az ellenzés' folytán némi véletlen' közbenjöttével a' veszély elhárított, vagy legalább a' következtetések enyhítettek; — de a' mostani kormány a' nemesség elkórhadt részét' a' hiúkat, az önzőket, a' megvásárolható lelkűeket, a' szegénységet tűrni nem tudókat, a' gyávákat táborba gyűjté, párttá alakította, 's ennek emeltyűjével feszíti ki alkotmányos állásából minden institutióinkat, melyek ama' veszélyes rendszert ezer viszontagságok között, legalább annyira ellensúlyozták, hogy „él magyar még“, 's ha magához hű maradna, a' hazát megmenthetné. De most anti-ethicus rugók tétettek mozgásba, a' nép még semmi — caput mortuum — az aristocratia pedig kevés kivétellel, mint Jugurtha Rómáról mondá, csak vevőre vár. A' dolog annyira ment, hogy a' conservativokhoz tartozni annyit tesz, mint immunitással bírni minden visszaélésre. Tudunk eseteket, midőn megyei közadószedők tömérdek ezerekig megcsonkítják a' hűségekre bizott közadótárt (lásd Bácsban, Temesben) 's nem lehet őket megbüntetni, mert conservativok, 's a' megye' többsége conservativ, tehát pártkérdést csinál párttársa védelméből; 's általánosan azon megyék, melyekben a' kormánypárt mindenható, adóügy, közmunkák, igazságszolgáltatás, választások, 's általában közigazgatási eljárás' körében a' legbotrányosabb hanyagság, visszaélés, sőt világos törvénysértés' képét mutatják; mert minden, de minden, még az igazság-szolgáltatás is, különösen pedig a' választás, párt és pártbeliek érdeke szerint vitetik, vezetik és intéztetik; 's ez olly annyira minden tartózkodás

nélkül, hogy midőn a' conservativ párt, mart. 15-én Budán második conferentiájában arról tanakodnék, miként biztosítson pártjának az országgyűlésre többséget, egy főispán nyíltan kimondá, hogy zsebőkbe kell nyúl-
niok a' főispánoknak, és voksokat vásárolniok, és pénzzel kell a' választásokat vezérelniök, mit ő tenni is ajánlkozik, 's kétkedve dicsekvék, hogy zsebében három megyének követsége van!! — Eme' veszélyes kormányrendszer' zsibbasztó hatását maga a' dicsőült nádor is sokszor keservesen érezé!! Még ő is, „egyik király' testvére, másiknak bátyja“ sikeretlenül küzdött ellene. — Tudjuk ezt mindnyájan, de én reménylem, hogy a' rendszer által megbuktatott főispánok között akadand legalább egy férfiú, ki e' tekintetben oklevelekkel is felderítendi „a' fátyol' titkait.“ — A' nemzet István főherczegbe veti reményeit; akarata van kétségtelenül, isten adjon neki erőt, hogy a' dynastiának, mellyhez tartozik érdekében nádori székeről e' rendszer hydrájával megküzdhessen. — Mert bizony erőre szüksége leszen, Herculesi munka vár karjaira. És vigyázzon is, hogy jó egészségben maradjon. Ama' ciceroi tanács: „cura nt valeas“ nagyon jó tanács.

Már most ezen veszélyes állapottal, ezen erkölcsi elpotlással szemközt itt áll az ellenzék, a' kormány' alkotmányszerű ellenőre. Mi hivatása van e' helyzetben az ellenzéknek? felírásokat eszközöljön, gravameneket protocoláljon egyes kormánytettek, egyes kormány-mulasztások ellen? Ám jó; tegye, tennie kell kétségtelenül, kötelessége; de valljon ezen gravaminális műtét segít-e az összes rendszer, a' kormány-

politicának általános iránya ellen? Ki hihetne ezt? — Nem, az egyedüli mentség abban, 's csak egyedül abban kereshető, hogy igyekezzünk az ország' lakosai minden osztályainak érdekeit az alkotmányos életben összeforrasztani, szóval olly reformokat eszközölni, mellyek a' nemzeti alkotmányos életet biztosítsák és kifejlesszék.

És kérdem én, lehet-e ezen irányban a' kormánytól várni reformokat?

En azt hiszem ezt olly kormánytól, melly nem a' nemzet' akaratának kifolyása, várni nem csak minálunk nem, de a' világon sehol sem lehet, mert az illy kormány, mint minden hatalom, természet szerint inkább saját körének terjesztésére, mint az őt ellenőrző korlátozó alkotmányosság' erősítésére hajlandó. Legyen bár legjobb akaratú, magának akarand minél nagyobb hatalmat, miszerint legtöbb jót tehessen. De ez alkotmányos országban nem reform, mert egyszersmind magában foglalja a' tehetséget, rossz akarat mellett minél több rosszat tehetni. Nem parlamentaris kormánytól, tehát ha csak az események' kényszerűsége által valami chartácska octroy-álása nem indítatik az alkotmányos élet' kifejtésére 's biztosítására vezető reformokat várni általában sem lehet.

Még kevesbé lehet azt várni minálunk Ausztriávali viszonyunk mellett, mert bár miként változtak legyen is három századon át a' kormány-hivatalnokok, egy irány mindig állandóan megmaradt t. i. Magyarország' alkotmányos önállását csorbítani, 's az ausztriai absolut kormány-politicába beolvasztani. Ugy hogy

végig tekintve három század' történeti könyvéu, egyetlen egy kormányt sem találunk, melly azért volt volna jó, mivelhogy politicája ezen iránynyal ellenkezett, hanem legfőlebb azért volt jó, mert alatta ez irányban legkevesebb rossz történt. Illy állásban ki reménylhesse, hogy a' kormánynál lehessen komoly akarat a' magyar nemzet alkotmányos önállásának kifejlesztésére 's biztosítására irányzott reformokat létre hozni.

Legkevesebbé lehet pedig ezt várni a' mostani kormánytól, melly épen az által jutott a' kormányrúdhhoz, hogy a' mult országgyűlésen a' szőnyegen volt reformkérdések' olly módon keresztül-vitelét, miszerint az alkotmányos nemzeti önállás' kifejlésére 's biztosítására vezessenek, megakadályozá, azon kormánytól tehát, mellynek eredete anti-reform irányú, azótai tettei 's mulasztásai sokban törvényellenesek, összes politicája pedig tisztán 's határozottan alkotmány ellenes.

Vagy, ha már a' reformokat alkotmányos irányban a' kormánytól várni nem lehet, a' magokat conservatívoknak nevező conservatív párttól várhatjuk talán? Miként várhatnók? hiszen ezen pártnak minden rossz meg van, mit a' kormánynál rossznak találunk — mert magokat a' kormánynyal, 's annak egész irányával és minden tetteivel — tehát rossz és hibás tetteivel is azonosították; — és ezen kívül még van e' pártnak egy másik rossz iránya, mellyet a' kormánynál hasonló arányban feltenni nem vagyunk kénytelenek; és ez a' privilegialis irány, melly nem csak a' szabadsággal, de még a' nép' anyagi jólétével is természetes ellen-

tétben áll. — Erről nem lehet kételkedni, mert hiszen „conservativoknak“ nevezik magokat. Magyarországon pedig a' jelen állapotot conserválni annyit tesz, mint a' feudalismus és privilegialismus' zagyvalékát conserválni; következőleg conservativ irányban reformálni annyit tesz, mint a' privilegialis állapotot erősíteni, mi a' nemzeti alkotmányos élet' kifejtésének 's biztosításának irányával merőben ellenkezik.

Innen van aztán, hogy ha conservativ uraimék egy két reformkérdést in thesi fölvesznek is programmjokban, a' nemesség' adóztatásáról, vagy is a' közteherviselésről mélyen hallgatnak. Miért? Mert az adómentesség' koldús privilegiumáróli lemondásnak privilegialis irányt adni teljességgel nem lehet. — A' törvény előtti egyenlőségről szintűgy hallgatnak, mert ennek privilegialis irányt adni ismét nem lehet. A' patrimonialis hatóság vagy is az úriszékek' eltörléséről ismét hallgatnak, mert privilegialis irányban ezen eltörlés sem vezethető. Ellenben a' királyi városok' kérdését bezeg fölveszik programjukba, miért? mert ezen kérdést olly irányban is el lehet intézni, miszerint elintézése az absolutismusnak segélyül szolgáljon, 's a' privilegiumok' roskadozó épületét consolidálja. Fölvették programjukba a' vélemény-szabadságnak köztanácskozásokbani biztosítását; miért? mert ezen úgy nevezett biztosítás módjai között azon lehetőség is foglaltatik, hogy a' nyilvánosság megszoríttassék, 's az auditorium kikergettessék. — Fölvették a' büntető törvénykönyvet, miért? mert a' büntető törvénykönyvben olly törvény' alkotása is lehetséges, miszerint a' ki kormány

vagy aristocratia ellen szót emel, minden teketoria nélkül hűsre tétessék. Fölvették az egyesületek 's társulatok iránti intézkedést; miért? mert ezek iránt úgy is lehet intézkedni, hogy egyesülni felsőbb engedelem nélkül még kenyérevésre se legyen szabad. És így tovább. Szóval azon kérdéseket igen is fölvették, mellyeknek elintézése privilegialis irányban is lehetséges; de azokat még in thesi sem vették fel, mellyeknek megoldása privilegialis irányban nem lehetséges. — Világos tehát, hogy a' conservativoktól valódi reformtörekvést még kevesebbé várhatni, mint a' kormánytól, mellytől teljességgel nem várhatni.

Igy állunk tehát, a' kormánynál idegenszerű absolutisticus irány — a' conservativoknál pedig a' kormány' irányában zsiros konczoekért szolgáltság, azon kívül privilegialis irány. Ne neked reform! Szegény magyar nép!!

Ellenben az ellenzéknek hivatása levén az alkotmánynak mind a' jelen sérvektől meggyógyítására, mind jövődörei biztosítására munkálni; önkényt következik, hogy egyszersmind hivatásának kell lennie az e' czélnek megfelelő reformokat kezdeményezni, 's azoknak keresztül vitelére törekedni, sőt természetes az is, hogy a' reformok olly módton sürgetése, miszerint az alkotmány' kifejlésére 's biztosítására vezessenek, csak az ellenzékől várható.

Következőleg meg van mutatva, hogy az ellenzékiesség Magyarországon nem negativ merev eszme, hanem a' positiv reform' eszméjével annyira ugyanazonos, miszerint egy részről csak az ellenzék lehet

valódi reform-párt; a' reform-zászló — mint minap Kossuth mondá — csak az ellenzéknel nem hasonlít a' könyvkötők' czimmutatványaihoz, mellyek könyveknek látszanak, de csak hátukra van írva: „Sämmtliche Werke“, 's belől üresek, és sémmit sem reform, a' mi nem az ellenzék' szellemében, nem az ő iránya szerint történik; más részről pedig világos az is, hogy a' reform' eszméje Magyarországon szorosan ellenzéki eszme, 's az ellenzék nem lehetne ellenzék, ha reform-párt nem volna, a' ki pedig reformot akar, nem akar reformot, ha csak ellenzéki, azaz alkotmány fejlesztési 's biztosítási irányban nem akarja. És innen van, hogy a' tények' historiája, az ellenzék nevet Magyarországon a' reform-párt' nevével már rég azonosítja.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az ellenzék maga parlamentarizmus úton reformot keresztül vihet, hanem azt akarom mondani, 's mondom határozottan, hogy Magyarországon a' reform csak úgy lehetséges, ha annak zászlóját az ellenzék viszi, 's reformindítványait a' közszellem' azon fokára emelnie sikerül, miszerint a' közvélemény' szellemi hatalmát a' kormány is respectálja.

Ezen bizonyítvány után már igen szembetűnő, minő eszmezavarban van mind gr. Széchenyi, mind minden conservatív társa, midőn azt irogatják, hogy az ellenzéknek nem szabad többségben lenni, hogy az ő természetes rendeltetése a' kevesebbség. Bizony gyönyörű logica! A' hol parlamentarizmus kormány van, ott az ellenzék természetesen csak kevesebbségben lehet; miért? mert mihelyt többségben van, megszűnik

ellenzék lenni, 's kormánynyá lesz, — de nálunk, a' mi viszonyaink közt, nem parlamentaris, nem nemzeti kormány mellett? — Szegény logicusok! Tanulni kellene egy kis közjogot, egy kis status-tudományt, egy kis országismét; ezek olly dolgok, miket vizengős dilettantismus egy európai utazáskában el nem leshet. Tanuljatok, 's ha tanultatok át fogjátok látni, miként Magyarországon, míg a' mostani kormányrendszer fenáll, csak az tarthatja fel a' hazát, ha az ellenzék többségben van, 's minden percznyi kevesebbsége az alkotmányos élet 's magyar nemzeti önállás' csorbításával együtt jár. — Olvassatok egy kis historiácskát — szép tudomány!

Miután meg van mutatva, hogy jelen kormányrendszerünk mellett az ellenzék Magyarországon nem olly párt, melly tüzetesen (ex professo) ellenkezik a' kormánynyal; és meg van mutatva, hogy az ellenzék' célja körülményeink közt egyéb nem lehet, mint az országnak törvényteleniségektől megóvása, 's önálló nemzeti alkotmányos életének kifejlesztésével 's biztosításával a' nemzeti lét, jogszerű alkotmányos lét, 's közjólét körüli érdekek' valószínűsítése, önkényt következik, hogy minden párt, melly az ellenzékkel elvben irányban ellenkezik, nem egyéb mint destructiv-párt, azaz országrontó-párt, azaz: conservativ.

Ezen állítás' bebizonyítására elég volt értelmezni a' pártokat, 's legfőlebb még constataínom kell a' helyzeteket, miszerint tisztába jöjenek magokkal azon polgártársaink is, kik azt vélik mind a' mellett, hogy

az ellenzékhez nem tartoznak, a' conservativokhoz sem tartoznak.

Ez önmystificatio, ez csalódás. A' ki az ellenzékkel nincs, az ellene van. A' ki az ellenzékét a' nemzet' önálló, nemzeti alkotmányos érdekeinek megóvásában, kifejlesztésében, biztosításában nem segíti, azaz ellenkező iránynak szolgál. A' védelemben részt nem venni annyit tesz, mint a' megtámadók' országrontó diadalát elősegíteni.

Ne higye senki, hogy párthoz nem tartozik. A' hol szám határoz; ott az indolens elvonulás is positiv partműködés. Hol egy oldalon 400 ember a' másikon 420 áll, 25 pedig sehova sem áll, ott e' 25 ne higye, hogy ő párthoz nem tartozik, ne higye, hogy magát a' 420-szal nem azonosítja; azonosította kétségkívül, mert ha a' 400-hoz csatlakozott volna, voltak volna 425-en, 's a' 420 nem győzött volna. — Hiában mondják tehát — pedig sokan mondjak — hogy ők ugyan az ellenzékhez nem tartoznak, de azért még sem conservativok. De bizony conservativok. A' ki velem nincs, ellenem van.

Akár miként csűrjük csavarjuk is a' dolgokat, utolsó analysisben a' tusa csakugyan két fél közt forog; egyik fél a' haza, melly országos önállóságot követel, és magyar és alkotmányos akar lenni, másik fél a' kormány, melly nem parlamentaris, nem nemzeti, hanem idegenszerű alkotmány ellenes befolyásnak vagy emanatioja vagy eszköze. És ezen két fél' túsáját két párt vívja. Egyik azon párt, melly azt akarja, hogy hazánk önálló országos személyességgel bírjon, 's magyar és valódi alkotmányos legyen,

másik, melly privilegialis érdekeinek legyezgetését reményelve, az idegenszerű befolyásnak alárendelt nem - parlamentaris, nem - nemzeti kormány' vontató kötelén jár. — A' ki az elsőt nem segíti, hallgasson bár, a' másodiknak szolgál; tehát az országrontás' bűnében osztozik.

Jól tudom én, hogy az úgy nevezett conservativ pártban sok olly becsületes ember van, ki nem adott magának számot a' pártnak, mellyhez csatlakozott országrontó irányáról, 's csak azért tartozik hozzájuk, mivel hogy megundorodván a' tömérdek rendetlenségek miatt, mellyek a' magyar közéletben gyökeret vertek, a' rendvagy által a' conservativ táborba sodortatott, mert hiszen a' conservatio olly szép szó volna, ha igaz volna, 's mert a' conservativok a' kormányt pártolják, mellynek nevében rendet hallunk emlegettetni. De meg kellene fontolniok ama becsületes embereknek, kiknek politicalai színök felett a' rend' pusztá szava határozott; hogy a' legnagyobb rendetlenségek a' kormánytól eredtek, hogy a' kormány olly rendetlenséget, melly céljainak kedvez, soha sem akadályoz, sőt sok esetben nyíltan elősegít; meg kellene fontolniok, hogy a' lélek-vásárlást — a' mi minden rendetlenségnek özönlő forrása — a' kormány rendszeríté, 's hogy a' nemzeti jellemnek eme' rendszerített elerkölcstelenítése ama' kútfő, quo fonte derivata clades in patriam populumque fluxit. Ha ezt megfontolják és szemügyre veszik, miként a' rendetlenségeknek az ellenzék korán sem barátja, csak hogy a' szabadság 's nem a' szolgaság' rendét

szereti; lehetetlen lesz nem sajnálniuk, hogy rendet óhajtva a' despotismusnak, tehát a' legnagyobb rendtelenségnek szolgáltak. Engedjék, hogy őket Cormanin' szavaival egy dologra figyelmeztessem:

„A' ki szereti a' rendet, de nem szereti egész a' despotismusig, vissza forduland a' szabadsághoz, ha-hogy ez egy kissé későn nem leszen, mert a' szabadság többé nem leszen.“

Vigyázzatok, hazámiai! Ne féljetek annyira az anarchiától, hogy túlfélelemből a' szabadságtól is ir-tózzatok. Fontoljátok meg, hogy ha olly boldogtalanok volnánk, miszerint csak anarchia és absolutismus közt lehetne választanunk (mit én nem hiszek), az anarchia minden esetre csak mulékony állapot lehet, de az önkény' uralma lehet örökös. Ha másként nem lehetne, gázoljunk inkább a' szabadság' mulékony csapongásain keresztül a' szabadság rendéhez, mint a' szabadságtalan rend sir-csendes ösvényén az önkény-uralom' torkába jussunk. Rend csak mi velünk lehet, kik a' szabadság' hivei vagyunk. — Szabadságnak lenni annyit tesz, mint joggal birni mindenre, a' minek gyakorlata minden másoknak hasonló joggyakorlatával összefér *). És ez a' valódi rend, szabadság nélkül rend nem lehet.

---

*) A' szabadságnak ezen értelmezése — bár német tudóstól eredett — meglehet, hogy az észjog' postulatumainak tudományos szabatossággal egészen meg nem felel, de engem a' gyakorlati életben minden politicalai kérdések körül tisztán eligazított mindenkoron. Én mindenekelőtt ezen criteriomon, mintegy jogmérőn, szoktam szabadság' szem-

Ezt figyelmeztetésül azoknak, kik öntudatlanul szolgálnak, nem vélt, nem ohajtott czéloknak. De elvégre is csakugyan igaz, hogy political életünkben lehetnek sötétebb, lehetnek világosabb színezetek: lehet, hogy egy többet, más kevesebbet, egyik így, másik amúgy akar, de az összes irány nem több mint kettő. Egyik az ellenzéké, melly a' magyart szabadnak, önállónak, 's szabadsága után boldognak akarja, másik, melly némi kegyeket osztana talán, a' mennyiben saját malmának vizét nem vesztí, de a' nemzeti önerejének érzetében szabadnak, 's szabadság által boldognak nem akarja. — És a' ki ezt nem akarja, az akármí szép szavakat regéljen bár, czélzatainak tisztaságáról, nem egyéb mint országrontó, azaz: conservativ.

IV.

Párt-alakulások és ellentétek.

A' conservativok elsőik voltak, kik magokat országos párttá alakították. — A' dolog nincsen előzmény nélkül a' magyar historiában. Lásd a' kalandos

pontjából a' political kérdésekben magamat tájékozni. Így például szabadság-e adót nem fizetni? Előveszem ama' criteriumot, 's úgy találom, hogy nem szabadság; mert az adómentesség olyan dolog, melly minden másoknak hasonló adómentességével össze nem fér; azaz olyan mentesség, mellynek gyakorlása lehetetlenné válnék, ha mindenkire kiterjesztetnék, mert akkor a' status fen nem álhatna. Tessék kísérletet tenni bármí kérdéssel a' minek gyakorlata nem válik lehetetlenné, ha mindenkire kiterjesztetnék, az szabadság; egyéb nem az.

pártot II. Lajos alatt. Ezek is conservativok voltak. A' tanulság *latus per se*.

Előre látható volt, hogy a' conservativok' ezen cselekedete' következtében az ellenzék is constituálni fogja magát, mivel pronunciált párt' ellenében, nem pronunciált párt meg nem állhat, mivel ha egy pronunciált párt van, az, ki nem pronunciálja magát, nincs.

De a' conservativok' ezen cselekedetében, ha ügyes *tactica* nem is, mert a' dolog előbb utóbb torukra forr, hanem végtelen *malitia* rejlik.

Két országos párt-conferentiát tartottak a' conservativok, 's e' két conferentiának eredménye, hogy a' Kreishauptmanok a' conservativ clubbnak teendők jelentéseket megyéik' állapotáról, ezen clubban fog meghatároztatni, mellyik megyében ki választassék országgyűlési követté, ki alispánná, 's az ekként meghatározandó választásokba országos párterővel szándékoznak befolyjni. Csak maga Marczibányi főispán volt egyedül, ki ennek ellene mondott. De a' dolog elhatároztatott, nyiltan minden tartózkodás — mondhatnám minden szemérem nélkül — beiktattatott eredeti programukba, minn bizony a' martiusi *declaratorium*nak vízenyős mentegetőzése legkevesebbet sem változtat.

Mit teszen ez más szóval? Annyit tesz, mint a' megyéknek önkörükbeni szabad mozgását semmivé tenni. Tehát a' megyéket tenni semmivé! — És itt van a' *malitia*.

A' ki nem vak, látja, hogy a' kormány az adminisztratori új rendszerrel, melly igen helyesen van

Kreishauptmann-systemnek keresztelve, a' megyei institutiót akarta sarkából kiforgatni. Miért? egyszerűen azért, mert lehetetlen volt nem látnia, hogy míg a' megyei institutio alkotmányyszerű épségben fenáll, az absolutisticus conservativ beolvasztási politica célhoz nem jut.

És ez igaz is. Mert a' megyei institciónak (mellynek gyarlóságait teljességgel nem akarom legyezgetni) azon megbecsülhetetlen sajátsága van, hogy megtörhetetlen rugonyossággal bír a' kormány' absolutisticus vágyai ellenében. — A' hql centralisált kormány van, azaz megyei rendszer nincs, ott a' végrehajtó hatalom végeszközei a' kormány' kezében levén, egy ordonancal véget lehet vetni az egész alkotmánynak, 's ha-hogy a' statuscsint a' nemzet túrni nem akarja, csak forradalommal segíthet magán. Ez pedig mindig kétes kimenetelű, veszélyes kísérlet. — De ilyen megyei institutio mellett, minő a' miénk, a' végrehajtás utolsó kezelői nem levén közvetlenül a' kormány' kezében, egy ordonancsal nem lehet az alkotmányt semmivé tenni. — Nem elég, hogy úgy mondjam, az országot bevenni, még minden megyét külön is be kell venni. És ez olly hosszú, olly darabos munka, melly az illy statuscsinhoz szükséges erő-concentraciót és sietséget meg nem engedi. 'S meg nem engedvén, a' pusztá időnyerésbeni inertia is elég a' statuscsint paralizálni. Elkezdik az első megyén 's legyőzik, 's mennek tovább, de mikoron a' tizedikhez érnek, már az első ismét visszanyerte ruganyosságát, és újra talpon áll. — Akkor megboszankodnak 's bezáratják a' megyeház'

kapuját, 's azon veszik észre magukat, hogy a' megye kisurrant egy oldalajtón, és beterít egy rossz asztalt zöld posztóval künn a' szabadban a' hársfák alatt és megint együtt van. Még jobban megbosszankodnak, eltiltják a' gyűléseket, és az administratio megakad, a' perlekedők zúgnak, a' katona nem kap szénát, zabot, hacsak nem requirál, ha pedig requirál ezer a' baja; és a' mi legtöbb, az adó restantiában marad, 's behajthatlanná válik; szóval: megáll az egész gépezet, mert a' közigazgatásnak nincsenek organumai. — És adja meg bár magát 40 megye, elég hogy 7 meg ne adja magát; a' gép megakad, és már ezen hétnek ellenében is az égbekiáltó törvénytelenségeknek olly egész seregét kell alkalmazni, hogy azon vennék észre magokat, mikép egyszer csak a' legengedelmesebb, legtűrelmesebb, legszolgaibb megye is repraesentálni kezd. És a' dolognak nincs vége hossza, vissza kell a' normalis állapotra térni, 's a' mi legkeservesebb, az adó-restantiákat, melyek a' szép zavar közepett, még a' legengedelmesebb megyébeu is halomra nőttek; el kell engedni.

Becsüljük meg hazámfiat: becsüljük meg hazánk' lételének ezen nemtőjét. A' mi körülményeink között lehetetlen ennél valami czélszerűbbet csak gondolni is. Csak le kell venni a' privilegialis alapról, 's népszabadság alapjára kell fektetni, és nincs az európai státuszjognak olly doctrinája, mellyért cserébe adhatnók. Lám Francziaországnak 1830-ban is volt parlamentaris kormánya, 's bizony még is csak kövezet-torlaszok megöl Páris' utczáin, fegyverrel lehetett a'

juliusi ordonancokat semmivé tenni. — És hát ha a' revolutio nem sikerül, mivé lett volna Franciaország! — Illyesmi nálunk, míg a' megyei rendszer áll, nem történhetik; nálunk nem lett volna bizonytalan kimenetelű revolutióra szükség, hogy az ordonancok semmivé legyenek. Megtörték volna a' megyei institutio' ruganyosságán, mint megtört valósággal 1823-ban az adó-főlemelési 's katona-állítási ordonance.

És e' mellett minő támasza ez a' megyei rendszer magának a' királyi székeknek is! Ha Franciaország 1830-ban megyei rendszerrel birt volna, X. Károly minden ordinancei mellett sem veszté vala el tronusát. Az ordinanceok megbuktak volna a' megyékben, és az ország megtartotta volna alkotmányát, és a' király megtartotta volna tronusát, és a' Bourbon-ház nem lett volna földön futóvá.

De a' kormány ezen második tanulságot kevessebbre becsüli, mint boszankodik az első felett; és azért neki állt a' Kreishauptmannokkal a' megyéket öngyilkolásra vezetni.

Nem sikerült. Sok bajt, az erkölcsi méregnek egész özönét árasztotta el a' nemzeten, de hiában, meg kell vallanotok, a' dolog még sem sikerült. A' megyei institutio ismét bebizonyítá rugékonyságát, 's néhány megye erélyes nyilatkozata kreishauptmanos nyilatokat eltompította. Valljátok meg, vagy ne valljátok meg, annyi bizonyos, hogy kreishauptmann-rendszertek az ellenzék' öröködése következtében nem lett egészen azzá, mivé azt eredetileg tenni akartátok. — A' bureaucratic rendszerezés, mindjárt kezdetben

szépen elcsücsült, és sok egyéb fulánkja is hegyét veszté.

Ezt látván a' conservativok, párttá alakították magokat, azon nyíltan és világosan kimondott célzattal, hogy személyek és dolgok iránt megyei végzésekre, követ- és tisztválasztásokba, közös erővel párti öntudattal, 's előre kiszámított összevágó közremunkálással fognak befolyjni.

Ezen állapotásukban számítottak arra is, hogy a' körülmények kényszerítő hatalma' következtében az ellenzék hasonló teend.

És ennek folytán végül arra is számítottak, hogy mind a' két pártnak illy működése által a' megyéknek önkörűkbeni szabad mozgása elbéníttatván, eszközlik azt, mit a' kormánynak Kreishauptmann-systemjével eszközölni nem egészen sikerült, értem a' megyei rendszernek alkotmányos állásából kiforgatását.

És pedig ezt annál bizonyosabban reménylék elérni, minthogy ezen országos pártalakulásoknak tagadhatatlanul a' magasabb alkotmányos élet' körébe vágó külszíne van, 's annál fogva reménylék, még az ellenzék tagjai közt is rokonszenvre találánd.

Én meg vagyok győződve, hogy ezen tactica végső végül a' conservativok' torkára forrand, mert az alkotmányosságnak azon sajátsága van, hogy a' hol csak külszíne, csak üres formája affectáltatik is, előbb utóbb egy kis valóság nővi ki magát a' dologból — mint ezt még az osztrák és cseh Postulaten-Landtagoknál is megéri, a' ki élni fog — ám de arról is meg vagyok győződve, hogy a' megyei életbe illy országos

párt-avatkozásnak — ha az ellenzék a' fortélyosan kivetett hálót kí nem kerüli — legelső legközvetlenebb hatása a' megyei institutio' elgyengülése volna. — És ez az, a' mit a' kormány akar.

Ámde istennek hála, az ellenzék ezen hálót szerencsésen kikerülte, legelső (martiusi) gyűlésében közegyetértéssel kijelentvén, hogy: „az alkotmányos életnek törvényhatósági végzések követ- és tisztválasztásokban nyilatkozó ágaiba a' párttá alakult kormány' befolyását, a' megyei rendszer felforgatására irányzott veszélyes törekvésnek tartja.“

És igen helyesen. Szükség is, hogy az ellenzék a' pártalakulás körül nagyon vigyázzon azon föltételekre, mellyek a' gyakorlati élet' útmutatása szerint a' megyei institutio' természetében fekszenek.

Soha sem kell felejtenie, hogy a' megyék' viszonyai különbözők; a' mit egy megyében akarni lehet, azt más megyében szint olly kiterjedésben csak megkísérteni is kábaság volna. És isten ne adja, hogy midőn a' párttá alakulás, az ellenzék' irányába egyseget hoz — mit hoznia kell, 's hogy hozzon kívánatos is, — azon hibába essék, mellybe az ellenzék' ügyét egykor a' megyék' asztalára meggondolatlanul oda szórt szatmári pontok hozák; harczot híván fel bizonyos kérdések iránt olly megyékben is, hol előre látható volt, hogy ezen harcz-provocatio nem csak azon bizonyos kérdést, hanem minden egyebet is meg fog buktatni. Ezen hiba' következtései még soká érezhetőek lesznek közéletünkben.

A' dolog a' körül forog, hogy a' conservativ

uraimék, az ellenzéket oda akarnak vinni, miszerint a' követválasztásoknál önmaga tegye legszükségesebb embereit lehetetlenekké. Deák' eseténél 1843-ban látták, hogy ez lehetséges, 's most győzelmök reményét azon megyékre nézve, hol a' depravatio' cseleivel győzniök nem sikerül, abba helyezék, hogy az elleuzéket országos párt-pronunciatióra kényszerítván, az maga fogja magát a' lehető legkisebb számra szorítani.

Mondani fogja talán valaki, hogy ezen veszélynek a' conservativok önmagokat is kitették. De nem úgy van; nagy a' különbség a' két párt' állása közt.

Az ellenzék' neve ugyanazonos a' reform-párt' eszméjével. A' conservativok ellenben magok is azt mondják, hogy ők' conserválni akarnak. Már természetes: hogy a' köznemesség' tömegét a' mostani állapot' fentartása ellen nem olly könnyű felizgatni, mint a' reformok ellen. — Ha arról volna szó, mivel lehet a' nem privilegiált osztályoknál inkább hatni, akkor a' koczka egyenesen megfordítva állana, de a' parlamentaris többség' uyerésére nézve a' tényező elemek privilegialis elemek, erről nem kell megfélejtkezni. — Lám pedig előttünk van a' conservativok' programja, mondják-e ők' abban csak egy szóval is, hogy adózni akarnak? dehogy mondják, a' világért sem mondanák ki e' szót; hiszen ha ők' ezt kimondanák, 's az ellenzékben csak egy két ember akadna is, ki inkább volna hiú és önző mint becsületes ellenzéki ember, olly gyönyörűen rakásra dönthetné conservativ uraimékat még Fejérben, Temesben, Csongrádban is, hogy a' lábokat

sem ráznák többé. Tudhatnák ugyan, hogy az ellenzék' igaz híveiben nagyobb az elvhűség, mintsem hogy e' szóval „nem adózunk“ izgatni akarhatnának. Ámde a' conservativok furfangos emberek, ámbár tudták, hogy ha kimondanák e' szót „adózunk“, azt ellenök izgatási fegyverül az ellenzék bizonyosan nem használná; még sem mondták ki, mert fel akarták magoknak tartani a' szabadságot, hogy a' hol szükségesnek látandják, a' „nem adózunk“ zászlót az ellenzék' jeleltjeinek megbuktatására ők üthessék fel. És ha aztán Forintos Zalában, vagy Ambrózy Temesben, vagy Babarczy Csongrádban, vagy Uray Szatmárban a' „nem adózunk“ zászlót fölüti, gondoljátok, azonosítani fogja tán magát a' conservativ párt a' budai teremekben ezen zászlóval? Oh nem! azt nem fogja tenni; hallgatni fog, vagy talán még kárhozzatni is fogja, hanem titkon kaczag, mert a' nyereséget ő aratandja, azon nyereséget t. i., hogy az ólmos botos, forintos, szűzvállas hősek az ellenzék' férfait megbuktaták, 's conservativokat választottak, kiket ők mint párt minden erkölcsi compromissio nélkül tárt karokkal fogadnak soraikba, mert hiszen programmukban nem foglaltaték az adózás, ez ellen tehát izgatni nem ellenkezett programmukkal. — Bizony bizony a' politicalai jesuitáknak gyönyörű példányait hizzalja szegény Magyarország.

A' különbség tehát igen nagy a' két párt' állása között. Az oppositio mint reform-párt támadólag lép fel a' mostani kórhadt állapot ellen, 's ha ezt a' megyék különböző helyzeteire figyelmeztetés nélkül tenné,

könnyű volna ellene tömeges reakciót provocálni, a' conservativok ellenben vagy csak negativ téren maradnak, vagy pedig a' bár legszükségesebb, de kényes reformkérdések iránt hallgatagságra szorítkoznak; pártalakulásukkal tehát magukat hasonló veszélynek nem teszik ki.

Hozzá járul, hogy a' conservativok párt organisatiójuk mellett céljaik' kivitelében még más erőre is számítanak: a' kormányra t. i. mellyel magukat vakon azonosíták. A' vak engedelmességre ajánlkozás olly ajánlkozás, mellyel a' kormány mindig örömet lép szövetségre. E' szerint a' conservativok' játéka akként van rendezve: akarják a' mit a' kormány akar, 's ha erre pártorganisatiójuk által országos többséget eszközölhetnek, a' haza veszzen bár, ők nyertesek, mert a' kormány az ő szövetségesök; ha ellenben kevesebbségben maradnak is, mégis mindig fenmarad azon kilátásuk, hogy az ellenzék' elveinek diadala a' kormánynak a' főrendi táblára, hivatalnokai által gyakorlott egyenes befolyása, 's ha így sem sikerülne, a' sanctionalis kormány-jog' útján megakadályoztatik. — Az ellenzék ellenben csak önmagára támaszkodhatik, pártorganisatiója körül tehát igen ovatosan kell eljárnia, mert a' melly ellenzéki tag, ha nem magnás, magát eleve olly nyilatkozathoz kötötte, mellynek absolut becsére tökéletesen egyetért ugyan, de mellynél meggyéjének, kerületének vagy városának véleményi állása, tekintetbe nem vétetett, 's természetesen nem is vétethetett, az azon perczen, mellyben törvényhatósága ezen nyilatkozvány' minden pontjaiban úgy lényeg-

gökre mint kiterjedésünkre, 's idejőkre nézve egyet nem ért, magát egész political állására nézve nullificálta.

És ezt akarják a' conservativok pártjuk' organisatiója által elérni. A' mi valóságos malitia. A' dolog t. i. röviden ekképen áll:

A' megyei rendszer az absolutisticus czélzatoknak ellene áll.

A' kormány tehát a' megyei rendszert a' Kreis-hauptmann-system' organisatiójával megtámadá.

A' conservativok magokat a' kormányval azonosították, 's annak minden lépéseit, tehát a' megyei rendszer' megtámadására intézeteket is, támogatják.

Ennélfogva országos pártot organisáltak, mert a' megyei institutio' ereje a' megyéknek önkörűbeni szabad mozgása által levén feltételezve, ezen szabad mozgást 's vele a' megyei institutio' erejét az országos párt-organisatio csonkítandja, tehát a' kormány Kreis-hauptmann-systemjével egy célra működendik.

És e' czélt elérni annál inkább reménylik, mert az organisált conservativ párt-tábor' ellenében az ellenzék kénytelen leendő magát szintűgy országos-párttá organisálni, és ezen organisatiója által a' megyék' önkörűbeni szabad mozgására, 's vele a' megyei institutio' életerejére, a' mint hiszik, ő maga intézendik a' harmadik ágyú-telepet, míg végre az alkotmányos vár, barát' és ellenség' tűzétől egyiránt ostromoltatva, helyet ad büszke ormain az osztrák kormányrendszer' fekete sárga lobogójának.

Azonfelül az ellenzék, reform-párti nyilatkozatá-

nak egyes pontjai miatt ütközésbe jó a' megyéknek egy kálap alá nem vonható viszonyaival, és saját embereit parlamentaris lehetetlenségekké tevén, pártját önkezeivel a' lehető legkisebb számra olvaszthatja.

Ezen tacticácska teljességgel nem conservativ ugyan, de a' milly malitiosus épen olly ügyeske is lehetne talán, hahogy másoknak is eszök nem volna.

A' hadicselek azonban csak akkor veszélyesek, ha idején korán fel nem fedeztetnek, 's megfelelő ellenmozdulatok által semmivé nem tétetnek. — Ezen ellenmozdulatra, miszerint a' fölfedezett hadi cselt kiforgassa, mind össze is annyi szükséges: hogy midőn az ellenzék országos pártalakulásával munkálatainak irányába szellemi egységet hoz, tagjai ez iránynak megfelelő törekvéseikben a' megyék' helyzetkülönbségeire gondos figyelemmel legyenek; soha ne felejtsek, hogy a' mit egy megyében már akarni lehet, azt szintolly kiterjedésben más megyében akarni is annyit tehet, mint az ellenzék' embereit a' parlamentaris téren lehetetlenekké tenni, tehát azoknak eszközölhetésétől is kizárni, a' miket akarni azon megyében is lehetett volna: azaz a' győzedelmet ezen kérdésekben is a' conservativok' kezére játszani; és ne felejtsek soha is, hogy hazánkban az ellenzék olly párt, mellynek gyűjtő-magva a' kormányirányábani ellenörködés, 's az alkotmány' kifejlesztésére 's biztosítására törekvés, de ezen gyűjtő-mag körül nem minden kérdésben mind ugyanazon tagok egyesülnek; hanem egyben egy, másban más tagok nyújtják a' subsidiarius erőt, a' törhetlen magkőnek; és ez csak úgy történhetik, ha

az ellenzék egyénei megyéjük' viszonyai közt ki nem vihető egy vagy más kérdésnek, túlfeszítésével, parlamentarizmus befolyásukat lehetetlenné nem teszik, 's meg nem fosztják a' pártot azon segéderőtől, mely egyéni hullámozás mellett bár, de az irány' egységének mindenkori fentartásával körülövedzi a' szerencsés viszonyuakból alakult szilárd magkövet. — Ez az ellenzék párt-alakulásának azon módja, melyet a' gyakorlati élet, a' megyei institutio' természetéből historice kifejtett, mely 'azon különben meglepőnek látszható, de országgyűléseink' évkönyveiben épen nem ritka történetet kimagyarázza, miszerint 16—18 compact állású megye, nem csak sok rosszat megakadályozni, de sok positiv jót is eszközölni képes volt, mind a' mellett, hogy a' követi táblánál egészben véve numericus többség a' főrendi táblának beteg szerkezete miatt eddig még mindig tulnyomólag kormányi színe, 's a' kormány' minden hatalma állottak ellene.

A' nemzetnek megnyugtatóra szolgálhat, hogy az ellenzék (a' mint martiusi 15-ki tanácskozmánya nyilván mutatá) ezen térről magát semmi provocatiók által sem hagyja most is letereltetni. — Ügyeljen erre tovább is óvatosan; és legyenek gonddal vezérei, hogy elvbarátaik a' megyékben, az ellenzéki programot és annak minden következő supplementumait e' szempontokból tekintsék, 's a' párt' országos alakulásának említett historiai módjáról meg nem feledkezve, törvényhatóságaik' körülményeiből merítsék eljárásuk' disciplináját; és — a' conservatív párt minden destructiv cselei' daczára is, a' győzelem övék, tehát a' hazáé lesz.

Politikai egünk borult, tagadhatatlanúl; a' bécsi rendszer kórhadtt vénségének névben, de nem lélekben magyar sectariusai sok felleleges vontak láthatásunkra, de veszélyesb időket is élt már a' magyar; 's némi reményt abban is találhatunk, miszerint szemünk előtt porlanak össze az ausztriai vénhedt' politica kőből, agyagból, üvegéből, fából össze compingált oszlopinak kórhadtt mázai; 's isten könyvében nem lehet megírva, hogy e' kórhadtt oszlopoknak dőlésre hajló boltozata a' magyar alkotmányt eltemethesse. — A' bécsi philistereket igen: de minket nem. Ennek ideje lejárt, hanem, ha az ellenzék' historiai hivatásáról megfelejtkeznék. De nem fog meg megfelejtkezni. E' nemzetnek, mellynek multját megmenté, jövődjét nem fogja feladni, gyáván hűtlenül.

Pedig vannak, kik őt erre a' megváltozott körülményekről regék' mákonyával szenderítgetik. — És óh! hogy meg kellett érnünk, miként még gr. Széchenyi is e' mákonyosztó csal-politica' emberévé esküdött! Könyveket ír, szavak' tengerét, de a' szótenger' hullámaiban egy gondolat ringatja magát, fel-felütögetve rémfejét, a' halásznak csónaka körül, ki háladatlan fáradalommal — gondolatot halászni a' tágas szótengerre száll. E' gondolat syllogisma következő:

„Míg a' kormány sem alkotmányos, sem nemzeti irányt nem követett, addig az ellenzés helyén volt; — de a' körülmények megváltoztak; a' kormány lemondott alkotmány ellenes, 's nemzetiségtelen czélzatairól; sőt vezér eszmének fogadta fel, hogy Magyarországot csak alkotmányszerűn, csak nemzeti irányban kormá-

nyozhatni, most tehát az ellenzésnek többé tárgya nincs, 's az ellenzék, ha csak hervatag kevesebbségre nem sorvad, nem csak szükségtelen, hanem káros is."

Ez Széchenyi szótengerének egyetlen gondolatja „Politikai Programm-töredékeiben“ a' többi: üres hang, vagy egyéni gyűlöletből eredt személyes üldözése Kossuthnak.

Tehát megváltoztak a' körülmények! tehát alkotmány 's nemzetiség többé veszélyben nem forog! Ugyan úgy-e? valljon hol és miben volt örvendetes alkalmunk ezt tapasztalni? ha csak abban nem, hogy gróf Széchenyi István közlekedési osztály főnökké lett közlekedési osztály nélkül. — Tehát a' mostani kormány az, mellynek karjai közt nemzetiségünk' szent ügye biztosan nyugszik! — Hol van erre egyetlen egy ténynek bizonyítványa? — A' mi nemzetiségünkre nézve az utóbbi időkben, bár későn, de jó történt, az nem a' mostani kormány műve. — Ellenben a' mostani kormány műve, hogy azon kormányférfiak, kiknek a' magyar nyelv' ügyébeni törvényeket köszönjük, elkergettettek. A' mostani kormány' műve, hogy a' magyar nyelv mívelő iskolai-társulatok eltiltattak; a' mostani kormány' műve, hogy Horvátországban a' magyar nemzetiségtől nem irtozó párt ellenzéknek kereszteltették 's rendszerített üldözés' tárgyává tétetett. — Hol és miben van tehát a' mostani kormány nemzeti hajlamainak biztosítéka? Talán, hogy a' gróf szemei látják a' láthatatlant, mint Macbeth látta Banquo' szellemét, de a' haza Banquo' székét üresnek látja. — A' mostani kormány nemzeti iránya! — Miért? avagy azt

akarja talán a' gróf mondani, hogy a' látható magyar kormány tulajdonképen nem is kormány, hanem most is azon kormány kormányoz, a' melly kormányozott, midőn a' magyar nyelv 's vele nemzetiségünk törvényhozásbani diadalait ülé? — — Meglehet — — de akkor furcsán vagyunk azon második állításával, miszerint azt akarná reánk tukmálni, hogy a' mostani kormány nem olyan, mint a' régiek voltak; hanem annyira szerelmes az alkotmányosság' eszméjébe, hogy ennek törvényes férje az ellenzék, bizvást fülére húzhatja hálósüvegét, az új szerelmestől várva, az alkotmányosság' sarjadékainak szaporítását. — Szépen vagyunk, ha istentől van! — Halld meg Europa, és bámulj el nagy bámulattal! Herczeg Metternich életének — úgy tetszik — hetven negyedik évében a' magyar alkotmányba bele szeretett!! — Auch gut! mondaná Saphir. — De én szegény magyar csak annyit tudok: hogy Reviczkyt, kinek cancellársága jelelé a' magyar nemzetiség' törvényhozási felüdülését, a' mint meghalt „legkegyelmesebb“ ura, kinek személyes hajlandósága a' bécsi „változhatatlan rendszer“ ellenében őt ótalmazá, országgyűlés berekesztésével mindjárt számkivetették, és számkivetve van maiglan is, martalékul dobva a' honvág' epesztő kínjainak. És lön helyébe cancellár gr. Pálffy Fidél; a' ki magyarul sem tud. De Pálffynak, miután a' „rendszer“ érdekébeni terrorismusával, a' nemzet' indignatiója előtt meg nem állhatott, le kellett szállani pünkösti székéről, 's helyébe lépett gr. Majláth Antal; erről kettőt minden esetre tudunk: egyik az, hogy cancellársága alatt

a' magyar nyelv diplomaticai polczra emeltetett, másik az, hogy hivatalából elkergettetett. És a' mostani kormányról mit tudunk nemzetiségi tekintetben? azt, hogy Majláthot ő szorítá ki. Ezek tények.

Vagy tán alkotmányosságot méltóztatott a' mostani kormány különösen constataálni? — Ugyan miben? Kérem szívesen. — Törvényhozási politicában nem, mert hiszen még országgyűlésen nem láthatók őt. — Végre-hajtási politicában, mert a' volt kormányokról reá maradt törvénysértések közül egyetlen egyet sem orvosolt még, ellenben új törvénysértést tett akár mennyit. Hol vannak hát alkotmányosságának adatai? — De tévedek; itt már vannak adatok; Banquo' székét üresnek már mi sem látjuk; ott ül rajta egész pompájában a' „Kreishauptmann-system.“ — Itt hát ismét két dolgot tudunk: első az, hogy Majláth olly propositiókkal lépett a' mult országgyűlés' elébe, mellyek a' nemzet kívánataival összehangzólag az egykori Pesti Hirlapból voltak kiirva; — a' mostani kormányférfiak a' főrendi táblánál kormánypártot csináltak a' kormány ellen, azaz Majláth' propositiói ellen, 's azokat a' fejedelemmel még csak tractatusba sem engedék menni; és Majláth megbukott, 's a' kik megbuktaták helyére ültek; — másik az: hogy behozták a' Kreishauptmann-rendszert. — Ennyiből áll minden alkotmányosságuk; többet még nem láttunk, hacsak gróf Széchenyi bureau-chefsége nem az.

Már most resumáljunk. — A' mi nemzetiség és reform' tekintetében az utóbbi időkben jó történt, az nem a' mostani kormány műve. A' mi törvénysértést

követtek el a' volt kormányok abból a' mostani kormány egyetlen egyet sem orvosolt. A' mi pedig legújabbán törvénytelenység történt, az a' mostani kormány műve; tehát — — no's tehát? óh! a' tehát igen világos; tehát a' mostani kormány nemzetiségének 's alkotmányosságának olly fényes jeleit adá, miszerint már oppositóra ez idő szerint nem csak szükség nincs, de sőt ezen „par excellence“ nemzeti és alkotmányos kormánynak opponálni valóságos honárulás 's nemzetgyilkolás. —

Ime volt szerencsém a' nemzetnek gr. Széchenyi István' legújabb logicáját kitálalni — tessék — nagyon jó eledel — a' ki szereti.

Volt egykor egy „római szent birodalom“, és e' birodalom német és nem szent vala. És kérdezé a' világ „miben szent és miben római?“ van egy „magyar nemzeties és alkotmányos kormány“, és mi kérdezzük miben nemzeti, és miben alkotmányos? És gr. Széchenyi tények, bizonyítványok helyett, ájtatos arczczal kiáltja nekünk: „mondom nektek nemzeti és alkotmányos“ — de miben az? „no, ha mondom, hogy az“ — de — — no, de mikor mondom, és én mondom gr. Széchenyi, minek ide több bizonyítvány? — Mokannak chorassan fátyolzott jóslója is így beszélt; (lásd Moore Tamásnak „Lalla Roock“-ját). — Megadom magam e' logicának. Allah Akbár, az ur hatalmas — Salem aleikum! — nagyméltóságú gróf.

A' gróf — perse tudhat valamit a' „fátyol titkairól“ hová a' nemzet' látköre ném hat, és meglehet,

hogy ama' megnyugtató nemzetiesség 's alkotmányosság ott van a' „fátyol' titkai“ közt; hanem: volt egykor egy cigány, és ez a' cigány órát lopott, mely „űt és repetál“, és elrejté a' „kimondhatatlanok“ korczai közt. És az ármányos óra ütni kezdett. Te cigány, mi peng ott? kérde a' szolgabíró, „a' sarkantyúm' taréja, nagyságos uram.“ — A' cigány pedig meztláb vala. „Hiszen csizmád sincs, nem hogy sarkantyúd volna,“ mond a' szolgabíró, „de majd lesz“, felelt az okos cigány. — De majd lesz, that is the word. Jó! jó! de már csak legyen meg előbb az a' sarkantyú, azután pengjen, ha úgy tetszik. — Majd ha lesz akkor nem opponálunk. Hű bajtársak leszünk, a' kormány alkotmányos 's nemzeti célzataihoz, hívek, mint a' kardvas markolatához.

Oh van a' körülményekben változás, nem tagadom én. A' kormány változott, de célzataiban nem, irányában nem, hanem változott az eszközök' választásában. Ez előtt a' megyék' daczára akarta kivinni három százados politicája' célját, most a' megyékkel akarja kivinni azt. Változás, valóban vérig velőig, néperkölcös szívéig ható, de te látod isten ott a' magasban, hogy e' változás nem jóra történt; nem olyan, mely az ellenzéket följogosítaná, hogy lemondjon országvédő historiai hivatásáról mákonyíttassék, gyáván, tétlenül.

Ha gróf Széchenyi' régibb logicája szerint beszélne, nem azt mondaná, hogy ellenzék nem kell ez idő szerint, hanem így szólana az ellenzékhez: Volt idő, midőn a' negatív ellenzés alkalmas eszköz volt a' ha-

zát fentartani, ma már ez nem elég, a' körülmények megváltoztak, 's e' változott körülmények közt, csak reformok által lehet a' hazát megmenteni, azért hát álljon az ellenzék élére a' reformoknak, lobogtassa ennek zászlaját azon törhetetlen erélylyel, mellyel századokon a' conservatív' zászlaját lobogtatá, kapcsolja zászlajához az igazságnak, a' nép' minden osztályainak érdekét; és bizzék istenben, eljövend az idő, midőn jogokká válnak a' mik még most csak neme-sebb keblek' ohajtásai.

V.

Z á r s z ó.

És értelmezém a' pártokat, és nyújték tájékozó fonalat a' körülmények' szövevényeihez. Már most lássa meg a' nemzet, hogy mit határoz. A' két párt' nyilatkozata közkézen forog. Válasszon a' nemzet a' két párt között.

A' két pártban egy részről a' magyar nemzet' országosan önálló érdekei, más részről a' birodalmi egység' alkotmány-ellenes alapján emelkedett osztrák kormány-rendszer vannak személyesítve — válasszon a' nemzet a' két párt között.

Amott van a' mostani kormány, mellynek a' mi törvényhozásilag jó történt, nem érdeme, a' mi ellenben rossz történt, vagy öröklött vagy saját bűne, — mellynek a' hatalomra jutásban lépcsőül a' nemzet' képviselői akarátának a' mult országgyűlésen megakadályozása szolgált — mellynek kormányi politicáját a' „Kreishauptmann-system“ kísérlete, 's a' párttá ala-

kult conservativokra támaszkodás jellemzi, — melynek egész lételén az idegenszerű bécsi kormányrendszer' szelleme leng; melynek hát multjában bizodalomra nincsen alap, és jelenében alig van valami vigasztaló. — És van mellette egy organisált párt, mely e' kormánynak minden tetteit, minden mulasztásait törvényeseknek, alkotmányosoknak hirdeti, mely neki azon föltétel alatt, hogy az eddigi ösvényen megmaradjon — mellyen még semmi jót nem tett — de a' rosszat folytatá, 's újakkal súlyosbitá, bizalmat esküszik, 's be nem vallott ismeretlen céljaira pártolást szavaz. — És e' párttal szemközt áll az ellenzék, bevallott célokkal, nyiltan őszintén. Az ellenzék, melynek nevéhez e' nemzet' megtartott életének törté-riája, melynek törekvéseihez a' nép' érdekeivel egybeforrásért vívott, küzdelmek friss emlékezetre csatla-kozik; mely a' mint vak bizalmat senkinek, úgy gyűlöletet is senkinek sem esküszik; mely a' kormány' irányában pártolást ellenzést tényekhez, nem személyekhez köt; mely a' nemzet' jogai, a' nemzet' érdekei felett örök éberséggel ellenőrködni, 's ez ellenőrségnek reformok' útján sikert szerezni vallja hazafiúi hivatásának. — Válasszon a' nemzet a' két párt között.

Amott van a' párt, mely az ellenzéknek előre még azon esetre is hadat izen, ha ez jót törvényes úton akarna; és itt van az ellenzék, mely a' jót 's törvényest, akárkitől jöjön, egyenlő készséggel elfogadja, 's pártolásának föltételt nem szab, legkevésbé azt, hogy őt a' hatalom ne ignorálja, vagy csak ő

általa cselekedjék. — Válasszon a' nemzet a' két párt között.

Amott van a' párt, melly ön belátásáról lemondva, reformot csak a' kormánytól vár, mellynek természetében fekszik, hogy inkább saját hatalmának gyarapítására, mint az alkotmány' kifejtésére 's biztosítására törekedjék; amott van a' párt, melly az ellenzéktől, az alkotmányos hajlamok' természetes depositariusától, mellyel a' reformra törekvés historiailag azonosítva van, még a' kezdeményezés' hivatását is megtagadja, és itt van az ellenzék, melly mindenkit hivatva lenni vall e' nemzet' ujjá születésének nagy munkájánál közre dolgozni, de reformnak semmi újítást el nem ismerhet, melly a' nemzeti alkotmányos lét' fejlesztésével 's biztosításával öszhangzásban nincs. — Válasszon a' nemzet a' két párt közt.

Amott van a' párt, melly működéseiben az 1790: 40. cikkre tekintettel lenni nem ajánlkozik, hanem magyarhon' önálló érdekei ellenében a' „birodalmi egységnek“ országos létünket fölemésztő szempontjából akar indulni; és itt van az ellenzék, melly a' *pragmatica sanctio*t szentnek ismeri, 's hazánk' érdekeinek a' birodalom' érdekeivel kiegyenlítéséhez segédkezet nyújtani örömet kész, de országunk' érdekeit az ausztriai zagyva birodalom' érdekeinek alárendeltetni nem engedi, 's politicájában más indulási pontot el nem ismerhet, mint az 1790: 40. sarkolatos törvényczikket, melly királyi esküvel szentesítve biztosít, hogy hazánk „szabad ország, 's egész törvényes kormány-rendse-

rében független és semmi más országnak avagy nemzetnek alá nem rendelt.“

Válaszszon a' nemzet a' két párt között. — De választásában meg ne feledkezzék, hogy ön sorsa felett fog határozni, 's e' határozásban az elszalasztott pillanatot nem adandja vissza semmi öröklét. — A' nemzet legyen ön magához hű, ennél több nem kell, ennél kevesebb öngyilkolás; és ha hű leszen, hatalomcsapástól nem kell félnie; — ennek csak egyesek eshetnek áldozatul, az ön magához hű nemzet nem; diadalmaskodni lehet hadseregeken, nemzeteken soha, ezeknek irányában a' hatalomcsapás mindig elveszti azt, a' ki azzal élt, bár ha pillanatig sikerültnek látszassék is. Riaszszon bár Széchenyi áljóslataival, terrorismusról nem kell tartani; ennek ostorával csak gyáva vagy kegyetlen népeken lehet uralkodni. — Igaz, hogy új formákban lép fel ellenünk az absorbtio' háromszázados rendszere, de e' rendszer maga korhadt régi már, 's vannak kormány-rendszerek, mellyek megifjodni képtelenek, mellyeknek hosszú élete elég ok arra, hogy meghaljanak. Conserválni a' conserválhatatlant csak gyávaságunk által lehetne. Ne hagyja magát a' nemzet gyávaságba szenderíttetni. A' melly nemzetnek alkotmánya van, az örökös éber munkára van rendelve; veréjték közt élhet csak mint a' nap-számos; ha elszenderedik, alkotmány nélkül fog fölébredni. Isten óvja meg e' szegény nemzetet az elszenderedés' veszedelmétől.

Deregnyei.

Forget not the field.

(Szabad fordítás.)

El ne feledd a' mezőt, a' hol ők elhulltanak, a' hűk
És a' legvégsők a' haza' jobbjaiból
Mind oda vesztenek, és oda van nagy fényű remé-
nyünk,

Mellyet tápláltunk: sírba merüle velők.

Vajha ama' szíveket a' haláltól visszavehetnők

Teljes erőben úgy, mint dobogának elébb,

Még egyszer vérharczaidat megvinni, szabadság,

A' magas istennek színe világa előtt.

Vajha e' láncz egy pillanatig meg tudna szakadni,

Mellyet a' zsarnokság' vas keze fűze reánk.

Oh sem az ég, sem a' föld nem képes tenni, hogy
azt a'

Zsarnok még egyszer vissza csatolja reánk.

De meg van. 'S ámbár győzőnk' neve büszke nyo-
mokban

A' történetírás' lapjain égve ragyog,

Átok ül a' szabadok' szíveit gázolta dicsőség'

Hadjárása fölött, átok örökre 's boszú.

sokkal drágább a' sír, a' börtön, mellybe világot,
 Eltapodottan bár, önt el a' honfi' neve,
 Mint minden diadaljeleik, kik hírre jutottak
 Ősi szabadságunk' gyászteli romja felett*).

Vörösmarty.

*) E' vers Moore Tamás' „Irish Melodies“ czímű köl-
 teményei közt van. Nem inyem szerint van így fordítani,
 de miután az eredeknek versmértékét nem követhetém,
 kénytelen valék e' tágabb versmértéket némi apróbb tol-
 dásokkal betölteni, azon ügyekezve mindazáltal, hogy az
 eredeti eszméket méltóképen kifejezzem. V.

Az 1809-iki insurrectiói történetet illető levelek.

I.

Herczeg Batthyányi Fülöphöz.

Főméltóságú herczeg! Hazánk' jelenkorában, a' magyar nemzetnek nagyai közül legtiszteltebb tagja, herczegséged, — hinni merem — nem fog egy, ezen nemzeti nagy érdekekben szót emelő hazafinak levelétől elijedni, hanem azt bár testes is, olvasására fogja méltatni.

Az 1809-ki nemesi insurrectio, mellynek egyik hazafiúi lélekkel 's bajnoki fénynyel tündöklő tagja herczegséged is volt, olly tagja, ki a' magyar haza, 's az egész nemzet előtt mindig fertőzetlen hazafiúi tisztaságban állott Batthyányi nemzetségnek ősi dicsőségét az utókornak is általadandó vala; ezen insurrectio, melly, ha a' nemzetnek kívánsága és ajánlása szerint annak idejében állhatott volna össze, 's alakúlhatott volna egy fegyverrel kellőleg ellátott, 's bárcsak félig

gyakorlott hadtestté, a' successiónak, háborúban a' magyar nemesség által szerzett európai hírt 's nevet, nemcsak megközelíté, hanem, minthogy a' világnak legnagyobb hódítójával kelle szembe szállania, talán felül is mulja, ha a' bécsi kormánynak, a' magyar nemzet' irányában mindig szerencsétlen, célvesztő, ferde, 's mind magára, mind nemzetünkre nézve káros politicája azt meg nem gátolja vala. Ezen insurrectio, melly tett mit tehetett, 's hogy többet nem tehetett, annak nem a' mindenre elszánt, jó akarattal teljes sereg és annak vezérei, hanem a' kormánynak balfogása, János főherczeg, és főleg annak rosszúl választott tábornestere voltak okai. Ezen insurrectio, mellynek a' győri ütközet' elvesztése toroktálva tulajdonított, holott ennek, ha a' nádor és a' magyar felkelők által elfoglalt csanaki hegység, oktalan tactica által, az ellenségnek szánt szándékkal oda nem engedték, vagy meg sem kell vala történnie, vagy bizonyosan szerencsésen végződik vala, holott egyedül az insurrectionának, és az ütközet' napja előtt rútúl sértett nádor' előbbi bölcs rendeleteinek lehete csak köszönni, hogy János főherczeg' egész serege, az ott levő insurrectionával, táborszerével és ágyúival együtt, a' Dunára szorítva el nem fogatott, hanem halkkal és rendben hátrálva, és küzdései közt az ellenségnek folyvást kárt téve, vonulhatott Komáromba. — Ezt én (talán emlékezik herczegséged csekély személyemre, ki az insurrectionál lovas őrnagy, és a' nádornak segéde voltam, ki az insurrectio' naplóját vezettem, 's mindenbe beavatva valék, kinek kezén minden megfordult) ezt én

diplomaticai levelekkel be tudom bizonyítani; — ezen insurrectio, mellyet János főherczeg és vezérei (Colleredo Jeromost kivéve, ki pedig competens bíráló volt) azért gyalázták, hogy a' Piavától fogva Győrig folyvást vert hadának szégyenét, és tábornesterének ügyetlenségét ezzel fedezhessék és menthessék; — holott a' francziák, a' miéinknél igazságosabbak, az insurgensekkel első találkozásukban mindjárt azt mondák: ils sont braves, mais pas encore dressé. — Ezen insurrectio, mondom, azóta álló hadaink, Bécs, sőt Bécsben lakó hazánkiai által is, kik az insurrectio' divatos gyalázásba bon tonból összehaňzanak, egész Európa előtt olly rossz hírbe, névbe kevertetett, 's ezzel a' magyar nemzetnek őseitől elfajulásáról olly nemzeti becsületet sértő közvélemény kapott lábra, mi az egész nemzetnek, különösen az insurrectio' minden tagjainak, herczegségednek úgy mint másoknak, kik véröket, élöket valának áldozandók, méltán fájhat, 's nekem különösen, ki mindenbe beavatott levén, kezeimben az oklevelek, mellyek által a' gonosz hamis hírt megczáfolhatnám, 's a' magyar nemzetet sértő, 's az utóbbi magyar nemzedéktől is hitelt nyert közvéleményt sarkaiból kidönthetném — ha szabad volt volna! —

A' békesség 1809-ki október' 14-kén megköttetésén, mindjárt az insurrectiónak elosztása után, Ferencz király önkéziratában azt parancsolá a' nádornak: Es soll eine freimüthige, ausführliche Geschichte der ungarischen Insurrection verfasst werden, damit alles, was in deren jetzigen Organisirung, Aufstellung und Verwendung für gut, nützlich und zweckmässig befunden

den wurde, auch ferners beibehalten, und die eingetretenen Fehler künftig in jeder Hinsicht vermieden werden sollen. — És a' nádor főherczeg ezen (mint mondá) becsület-teljes munkának német nyelven, ő felsége számára megírásával engem bizott meg. Én, ki valameddig az insurrectio fennállott, nappal a' külső, és minden másodnap kamarás szolgálattal, éjjel pedig a' naplónak megírásával valék terhelve, vonakodtam ezen hálátlan, csikkandós munkának elvállalásától: mert én is örömet szabad emberre lettem volna ismét, és távollétemben tetemesen károsult csekély gazdaságom után szerettem volna látni, annyiival is inkább, mint-hogy birtokaimat is meglátogatván a' francziák, marháim' nagy részét elrabolták, akkor még élő atyámnak pedig 6000 ftra liquidált károkat okoztak, mik utóbb a' kormánynak visszatérítettek ugyan, miből azonban egy fillért sem láttunk mai napig is. — De a' nádor a' kimondhatlanul terhes és kellemetlen munkát rám erőltette. Ha a' jövődőbe láthattam volna, hát nem volna erő, mi engem erre kényszeríthető vala. — Azt gondolván utóbb, hogy ezáltal hazámnak, nemzetnek és bajtársaim' egész seregének talán jó és kedves szolgálatot teszek, elvállaltam. — Majdnem két évig dolgoztam, szolgálaton és fizetésen kívül, egészségem és gazdaságom nagy kárával és veszteségével, míg a' munkát végezhetém. Jutalmam a' nádornak dicséretei voltak. A' császártól, ki munkámban, mint egy tükörben, csak a' sok vétket, hibát 's balfogást látta a' magyar nemzetnek, insurrectionnak, nádornak és törvényeinknek irányában, jó szót sem kaptam; holott az

insurrecciónnak eloszlásakor a' nádornak általam szerzett proclamatióval ő felsége annyira megvolt elégedve, miszerint a' nádort megkérte, bogy az ő nevében szólókat is, nem csak az insurrecciónhoz, hanem az egész álló hadsereghez is, én általam tétesse fel. Az insurrecciónhoz szóló, szóról szóra meghagyatott, de a' hadsereghez intézett annyira elferdített tanácsosai által, kik megbízatásomat orrolták, hogy alig találtam benne néhány gondolatomra. — Beadatván munkám, melyben már a' nádor is több erős igazságot mondó helyeket kitörlött, gróf Beckers által azon intés adatott nekem, miszerint, miután említett munkám a' titkos cabinet' archivumába tétetett, becsületemre legyen provocálva, hogy ezt még most senkivel ne közöljem. Ez engem meglepett és vérig bosszontott, mert czélom az volt, hogy ezt nyomban először az insurrecciónnak előkelőivel és jelesbjeivel közöljem, és először herczegségedet, 's utóbb gróf Zichyeket, Eszterházyt, báró Vay Miklóst, és többeket kínáljak meg vele, és számukra leirattassam; másodsor, hogy időnként az insurrectio' történeteit magyarul írván meg, utóbb ezt kinyomassam, az insurrecciónnak örök emlékül, a' nemzetnek pedig azért, hogy ezen hiteles oklevelekkel tanúsított diplomaticai munkámra alapíthassa jövődjére a' haza védelmének rendszerét, kitanulhatván belőle szellemi és anyagi, kormányi és political tekintetből a' követésre méltó jót és hasznost, az elkerülni szükséges rosszat és kározt, és minő ovó és biztosító törvényeket kelljen a' nemzet' képviselőinek szerezniök, szentebbül megtartására és megkötésére azon törvé-

nyeknek, mellyek itt olly könnyelműleg, olly kiméletlenül, sőt zsarnoki önkénnyel sértettek meg. —

Évek multak, évek jöttek, és valahol 's valamikor az insurrectióról szó volt, ezt mindig nevetségnek, becsutelségnek, gyalázatnak tárgyává tenni divat volt. Ez nekem mindenkor keserű fájdalom volt, kinek kezében a' fegyver, mi által az insurrectiónak becsületét, hírét, nevét vissza vívni tehetségemben állana, ha vele a' közönség előtt felléphetnék. — A' nádor mindig igen kegyes maradott irántam, és valahol 's valamikor vele találkoztam, mindig magához és asztalához vont. Néhány ilyen alkalommal panaszkodva hozám neki elő: a' közvéleményben, milly rossz híre neve legyen az utolsó insurrectiónak? — „Ez igazságtalanság“ felelé. 'S ha mondám: erről én tehetnék, ha a' censurától tartanom nem kellene? Akkor a' beszédet másra fordította, és sem tilalmat, sem engedelmet nem nyilvánított. Egy pár év előtt Wigand Otto, előbb pesti, most lipcsei könyváros' nevében nekem 4000 pft ajánlatott, ha az insurrectiónak történetét magyarul megírom, kész, letisztázott kéziratomat neki olly szabad rendelkezésre általadom, miszerint ő azt Lipcsében magyarul és német fordításban is kinyomathassa. De az említett előzmények után, bizonytalanságnak kitéve, a' censurától; sőt talán confiscatiótól is tarthatva (mert mi nem történt már? 's mi nem történhetik még szegény hazánkban?), miképen vállalkozhattam volna illy terhes, a' tisztázással együtt, mit szinte csak magamnak kellene végre vinnem, talán három évig is tartható, egészséget veszélyeztethető, nagy kényelem nélkül meg sem tör-

ténhető munkára, midőn mint 70 esztendő, özvegy létemre, belső, külső, több helyeken elszórt csekély gazdaságom' gondjaival, aggodalmaival, baljaival, boszúságaival elfoglalva, vagy szellemileg teendők hiányos munkát, miután ez minden gondtól ment, elfogúlatlan elmét, feszült figyelmet és combinatiókat igényel; vagy pedig, ha minden gondomat félre tudnám vetni, hát gazdaságomnak kellene tönkre esni, ebből csepegő egyedüli élelmemmel együtt, midőn sem hivatalt nem viselek, sem capitalista nem vagyok. Fiatal koromban ezen századnak elején eleget, sőt erőmön felül áldoztam hazámnak és nemzetemnek ész és értékbeli csekély tehetséggel: mert mikor hazafiságot és nemzetiséget gerjesztő 's terjesztő életműveimnek kinyomatására nem találtam vállalkozó könyvárost, azokat magam költségével nyomtatám ki, akkor még nagy és bizonyos veszteséggel. Ezt azonban nem sajnálom, mert hazafiúi buzgalomnak veteménye megtermé gyümölcseit: a' hazafiságnak és nemzetiségnek szóra, tette, életre gyúlt 's érett érzelmeit. — Mult évi martius' 18-kán, mint nevemnek 70-dik évnapján, azon dalünnepen, melly Pesten a' megyeház' teremében tiszteltetésemre rendeltetett, nyilván ki volt mondva, 's fejtvén életműveimnek az egész nemzetre nagyhatású jelleme; miről szerénységem itt többet szólni nem enged; de a' mi életem' végső órájában is azon szívelemelő önérzettel, 's öntudattal fog vigasztalni: láttam ébredni, életre kelni 's erősülni, magasúlni a' nemzeti lelket, melly e' veszni indult magyar nemzetnek életét még tovább is

fenntarthatja, mihez cselekvőleg csekély tehetségem szerint én is járultam.

Mult 1843-dik évi augusztus' 3-kán kelt Pesti Hírlap 270-ik számában Kossuth Lajos „Ludovicea, Polytechnicum“ czímet viselő vezércikkében imezt írta: „Az állandó katonaság' behozatalával hazánk védelmi rendszere változván, a' lováról leszállott magyar nemesség harczias szellemben lassanként megfogyatkozott; miglen elkövetkeznék a' kor, mellynek hadedzett apáink' buzogányos multjáról eltért jelleméről Kölcsey dallá: hogy

„Völgyben ül a' gyáva kor, 's határa'

Szűk köréből, őse' saslakára

Szédeleg, ha néha felpillant.“

És embert a' pillanat szükségének ösztöne vezet. E' változást, e' megfogyatkozást kétszeresen érzék a' nemzet jelesbjei azon időkben, midőn a' század' óriása, ki Prometheusként sz. Helena' sziklahegyéhez lánczoltan adá kimondhatlan kínérzelmeiktől marcson-golt kebele' véglehelletét, midőn a' század' emez óriása hatalmas karjával a' világot megrázkodtatá. — Ezen időkben, mellyek Európát a' Manzanares' pártjaitól, a' jeges éjszakig vérben füröszték, ezen időkben veték meg apáink alapját a' Ludovicea katonai-intézetnek, ép azon 1808-ki országgyűlésen, mellyen ama' nemesi felkelést is elrendelék, melly nem sokára Győrnél — — — De hagyjuk évkönyveinknek e' korom-fekete lapját érintetlenül, csak annyit jegyezzünk meg, hogy minő igaz, miképen a' győri székelynapot nem egyedül a' kovátlan puskák, nem egyedül a' készületlenség 's a'

fegyvergyakorlat' elhanyaglása, hanem az erőtlenség asszonyt is hős óriássá magasztalható lelkesedés' hiánya okozá; olly bizonyos az is, hogy a' Ludovicea e' szegényennapot nem volt volna képes elhárítani stb."

Ugyan lehet-e olly tagja ezen insurrectionnak, kivált ennek míveltebb osztályában, kit az akkori lelkesedés' illy szegényletes, gyalázatos hiányával, hirlapban kürtölt vádoltatása vérig ne sértene? 's annyal is inkább, minthogy ez általánosan mondatván ki, a' gyalázat nem csak az insurrectionra, hanem az egész nemzetre is hárul? — Ezt elszívelnem, elhallgatnom lehetetlen volt; és ezen sértő hirlapi czikkre én, Döbrentei Gábor királyi tanácsos és budai fő országos biztos által Kossuthnak egy czáfoló értekezést küldöttem azon követeléssel, hogy azt hirlapjában kinyomassa, különben az egész nemzet előtt rágalmazónak fogom nyilvánítani. A' feleletemben előforduló sújtó kifejezések miatt Kossuth sokáig vonogatta magát, czáfolatomnak közre bocsátásától.

A' múlt évi Pesti hirlap' 343-dik, 's utolsó számának végén ezen szavakat olvashatni: „Kisfaludy Sándor urnak, Ludovicea és Polytechnicum czím alatt lapjaink' 270-ik számában foglalt czikkre irt hosszabb értekezését, mellyet mai számunkra kisedetünk, közbejött akadályok miatt nem adhatván, más cikket pedig helyébe szedetnünk lehetetlen lévén, bocsánatot kell kérnünk, hogy ez úttal két egész ívvel nem szolgálhatunk. — Szerkesztő.

Ezen jelentésre én elborzadtam, és olly hazafiúi fájdalom fogott el, melyet érezni többé nem kívánok életemben. A' gonosztevőnek törvényes szabadságában áll, magát az ellene támasztott vádok ellen védelmezni; és az alkotmányos nemzetnek, ha becsületében, hírében, nevében sértetett, önvédelmére emelt szava elfojtatik, és a' ráhányt, nem érdemlett gyalázatban megmarasztatik! — Ebből minden kétségen kívül azt következtetem:

1) Hogy ennek megakadályoztatására a' censurának különös utasítása lehetett.

2) Hogy a' nádor főherczeg sokkal inkább kívánja azt, hogy néhai Ferencz király' testvérének balfogásai, törvénysértései, és kormányának irányai a' magyar nemzet' ellenében fel ne fedeztessenek, mint sem azt, hogy a' magyar nemzetnek, és az akkor ezt képviselő insurrectionnak kül- és belföld előtt sértett becsülete általam viásszaszereztessek; és ez méltán azon gyanút gerjesztheti, miszerint ön személyes jó nevét is feláldozni kész a' háznak, mellynek tagja; vagy, hogy bold. bátyjának vétkeit ő is csak olly királyi önkény' szeszélyeinek tartja, miket egy alkotmányos nemzet is köteles eltűrni.

3) Hogy, míg a' nádor főherczeg életben leend, az insurrectionnak diplomaticai oklevelekkel tanúsított története napvilágra nem jöhet.

Minthogy azonban egyedül magam vagyok az, mondhatom, egész világon, ki ezt teheti, 's ha én ezt nem teszem, tehát velem ez örökre elvész, ezzel pedig sietnem kell: mert erős, egészséges ember vagyok

ugyan, de 70 évet már túl haladtam, tehát hazafiúi fájdalomban, melly csak akkor szünend meg, ha munkámat bevégeztem, eltökélém: hogy az 1809-ki insurrectiónak történeteit, tetteit, diplomatai oklevelekkel, úgy mint kormányi kéziratokkal, parancsolatokkal, vezéri jelentésekkel stb. tanusítva, megírom, — ha herczegséged, kinek nagylelkű hazafisága eddig még semmi hazafiúi vállaltól közre munkáló segedelmét meg nem tagadta, azt — nem csak a' haza 's nemzet, hanem ön személyes dicsőségének tekintetéből is, tőlem meg nem tagadja. A' segedelmet, mellynek kész pénzből kellene állania, és emberi halandóság' tekintetéből, kölcsönös biztosítás végett, négy ízben fizettetnie, nem jutalomnak kívánnám tekintetni, hanem, ha herczegségednek tetszeni fogna, olly kamat nélküli kölcsönnek, miért részemről cserébe nagy becsű 's értékű, 's utóbb becsében mind inkább növekedendő szellemi realitás adatnék, úgy mint:

4) Herczegségedtől azt vagyok bátor kívánni, miszerint, gazdaságomnak szükségképeni elhanyaglása miatt, és azért, mivel illy sok combinatiót igénylő munkát lakházamban folytatni, hol minden órában akadályoztathatnám, szinte lehetetlen volna, 's ezen okból csak somlai szőlőm' magányában lehetne 's kellene ennek megtörténni, mi a' kétfelé konyhatartására és egyéb költségekért valóban nem csak *lucrum cessans*, hanem bizonyosan *damnum emergens* leendene, — herczegséged nekem minél előbb, hogy tavasszal mindjárt munkámhoz foghassak, fizettetni méltóz-

tatnék 4000 pengő ftokat, miről én herczegségednek, kamat-kötelezés nélküli obligatiót adnék. Ha munkámnak első kötetét (mert az egész négy nagy kötetből fogna állani) herczegségednek beadom, akkor herczegséged nekem ismét fizettetni méltóztatnék 4000 pftot, és így hasonló obligatiók mellett, hasonló móddal tovább, míg a' négy kötetért négy ezer pengő forintokat vennék. — Kész levén munkám, ez herczegségednek tulajdona maradna, szabad rendelkezhetésére. Akkor herczegséged nekem 4000 ftról szóló obligatiómat visszaadná, és a' nádor' halála után, mit én nehezen érek meg, munkámat nyomtatásban a' világ' elébe bocsáttatná, ha tetszenék, mint posthumum opust, az én nevemben olly móddal, miként legczélszerűbbnek itélendené, hogy ez által a' kutúl sértett insurrectionának becsülete visszavívathatnék. Bizonyos vagyok benne, hogy az ebből bevehető jövedelem a' 4000 pftokat idővel kétszerezné is. A' nádor' halála után a' kinyomtatásnak semmi sem fogna útjában állani: mert az időt és korszellemet semmi hatalom meg nem állíthatandja menetében. — Vagy ha úgy tetszenék herczegségednek, hogy pénzt ne csupán szellemi realitásért adja cserébe, hát ajánlok herczegségednek szellemi mellett anyagi realitást is, tudniillik:

2) Van nekem Somlón, a' vásárhelyi oldalon, egy nagy szőlőm, ha nagyságára nézve nem első is (kapás után itélve mintegy 15 hold), de fekvését és könnyű feljárását tekintve a' legszebbik és legalkalmasb, melyet kilencz esztendő előtt a' primás herczegtől, akkor még veszprémi püspöktől, vettem, mely testvérek kö-

zött is megér 10,000 pftot, melly minden tekintetből
 olly becses, hogy az királyi birtoknak is beillenék.
 Épülete, egy kis kastély, négy szobával, konyhával,
 kamarával; az alja nagy, boltos présház és nagy pin-
 cze, a' legnagyobb termést is megbíró; távolabb a'
 háztól istálló 12 lóra, és szín több kocsinak; mind a'
 ház, mind istálló előtt tágas udvarok. A' szálló leg-
 jobb karban; bora legjobb minéműségű. Ez volt év-
 tized óta gondjaimtól menedékhelyem. Itt írák pom-
 pás kilátású ablakomnál utóbbi elmeműveimet; itt iran-
 danám meg az insurrectio' történetét is. Nemo pro-
 pheta in vita: de halálom után, midőn már porhadni
 fogok, ez olly hely leend Magyarországbán, mellyet
 megnézni el nem mulasztandja az útas; hová az utóbbi
 magyar fiatal nemzedék, mint már most is a' Regéim-
 ben megéneklott váromlékokhoz zarándokolni fog,
 hogy lássa azon helyet, hol egy tántoríthatlan hazafi-
 nak szívvéréből azon érzelmek forrának fel, hol egy
 hazafi kebelből azon szózatok hangzának ki, mellyek
 a' magyart hazaszeretetre gerjedni, nemzetiséget és
 ezzel nemzeti életet visszavívni, szóval, a' magyart
 önmagának visszaadni, segítették. Ezt méltóztassék
 herczegséged tőlem megvenni. Ezen hely az, melly-
 nek halálom után egyébiránt is szükségképen el kel-
 lene adatnia. Mindig búsulok, ha elgondolom, hogy
 ezen legkedvesebb birtokom halálom után szentségte-
 len, talán a' somlai bort meghamisító zsidóknak ke-
 zeikre jutand, vagy többfelé daraboltatik. Ezen hely
 az, mellyet örökre egy jeles hazafinak birtokába sze-
 retnék juttatni, 's ha lehetne a' magyar nemzet előtt

most legtiszteltebbnek, herczegségednek, birtokába (mert ne gondolja herczegséged, hogy emberi 's hazafiai szép, jó, 's nemes tettei a' nemzet előtt titokban maradhattak volna), hol ez, mint bizonyosan bölcs rendeletű hagyomány örökre, osztatlanul mostáni minőségében maradhatna, herczegségednek azon, az egész nemzet előtt méltánylást érdemlendő emlékeül is, miszerint egy, a' maga korában buzgó munkás, hazafinak jellemes birtokát sajátjává tenni érdemesnek tartotta. — Ezt méltóztassék herczegséged tőlem megvenni, mi által kéziratom a' helylyel, hol ez iratott, herczegséged' birtokában mintegy identificáltatnék. Ára 10,000 pft volna. Az épületek, illy magányos helyen magok is többbe kerülhetek 5000 pftnál. Igaz, hogy én ezen szőlőt a' primás herczegtől, bizonyos jó szolgálatok' fejében csak 6000 pftért szereztem, de a' közepette fekvő darab szőlő, melyet én utóbb hozzá vettem, 's ez által a' birtokot megkerekítettem, a' tökéletesen bebútorozott ház, szobák, konyha, prés-ház, pincze; mert adnék vele 200 akó nagyobb, tengelyen szállításra. alkalmatlan, új, vasas hordót, 16 akótól 22 akóig, 150 akóra való törkölyös, részint vasas, részint faabroncsos kádokat és hordókat, számos vasas csöbröket, fertályokat stb. az ajánlott szőlő" árát csakugyan felérlik, sőt felül is haladják, ha többször említett kéziratom ezzel is, herczegségednek szabad rendelkezésére, ezen 10,000 pftba számítatik. Ezen eladást és vételt következőleg kívánám intéztetni:

1) Herczegséged adna nekem most kész pénzben

2000 pftot. Mihelyt munkámnak első és legfontosabb részét beadnám, akkor herczegséged nekem ismét fizetne 2000 ftot kész pénzben.

2) 6000 pft-ról herczegséged nekem obligatiót adna, de a' mellytől nekem kamatok nem fizettetnének, míg munkámat egészen be nem végzendeném.

3) A' szőlő addig az én birtokomban maradna (ámbar már herczegséged' tulajdona), míg munkámat ott be nem végzem; azt én becsületesen munkáltatnám az én költségemmel. Ennek termése is az én tulajdonom volna, mindazonáltal in recognitionem dominii et proprietatis herczegségednek adnék 20 akó bort, kötelezván magamat arra, hogy egy-egy évi termésből eladásra szánt boraimat is, folyó árán, ha tetszésére leendne, herczegségednek tartozzam adni.

4) Munkámnak tökéletes bevégzésére két évet határozok, mit, ha egészségem engedi, gondjaimtól menten, feszített szorgalommal talán végre is hajthatok. Ezen két évnek lefolyása után, vagy végezhetném munkámat, vagy nem, a' szőlőt mindenesetre herczegségednek tulajdonosi birtokába adnám felebb említett járandóságaival együtt. És ezen időtől fogva herczegséged nekem a' 6000 pft-ról 6 pcentum kamatokat fizetni, vagy, ha szükségem kívánná, azt részenként, vagy egészen letenni méltóztatnék. — Munkám' utolsó részéhez nem lévén szükség olly erős és feszített combinatiókra, azt házomnál is végrehajthatnám. — Méltóztassék herczegséged ezen ajánlatomból általlátni, hogy, ha ezen szőlőnek árába én munkámat beszámítom, [hát ezen oldalról véve, semmi anyagi nyeresé-

gem nem lehet; de más oldalról azon szellemi nyereségem, miszerint, utóbb bizonyosan a' világ elébe jöhető munkám által, az insurrectióra igazságtalanul és iriggyúl hányt gyalázatot letörölhetem, és nemzetünknek rútúl sértett becsületét, minden kétséget elhárítólag, vissza vívhatom, — annyival nagyobb, minthogy ezzel minden tiszta hazafiúi kebelnek méltánylását, és hálaérzetét magamnak megszerezhetem, — 's egyszersmind azon öntudattal merülhetek az örök enyészetnek mindent elnyelő ölébe, hogy életem' napjainak legkedvesebb mulató helye azon becses kezekben maradand, mellyek a' hazának és nemzetnek minden alkalommal, de minden zaj nélkül, annyit jót osztának. — A' somlai vásárhelyi részen igaz, hogy minden szőlő dupla dézmás, azaz, kilenczedes, tizedes, de az én szőlőmnek csak egy harmad fészén fekszik ilyen teher, két harmada csak tizedes, és vödörös; vödört fizet csak három akó és 36 itczét általában. Azonban most már minden dézma megváltható. — Méltóztassék herczegséged elhinni, — tapasztalásból mondom — hogy az eredeti tiszta somlai bor, valóságos élet-ital. Mióta ezen szőlőm' borával élek, soha gyomromat el nem tudám rontani; a' fővény ellen bizonyos orvosság: aggkoromnak egészségét és fiatal erejét csak ennek köszönhetem. —

Munkámnak felosztása következő leendene:

I. Rész. Az 1808-ki országgyűlésnek végétől történtek, a' győri ütközetig; mi történt 1809-ki junius 14-kén.

II. Rész. A' győri ütközetől fogva 1809-ki ju-

lius' 22-kéig, midőn a' fegyvernynyugvásnak kihirdetése után az egész felkelő nemes sereg falukba szállíttatott.

III. Rész. 1809-ki julius' 22-től fogva az insurrectio' eloszásaig.

IV. Rész. Az egész felkelő seregnek tiszti almanachja. Egyes személyeknek bajnok tettei, érdemei 's jutalmaik. Toldalék, melly mellékes, felvilágosító, igen érdekes adatokat foglalna magában. Tapasztalásból meritett vélemények jövődjére.

Ezen munkám' kiadatását úgy kívánnám intéztetni, miszerint mindenik rész' elébe egy egy jól talált, rézbe metszett arczkép jőne. Az 1-sőhez József nádoré, 2-dikhoz Batthyányi herczeg, 3-ikhoz gróf Zichy Ferencz, 4-dikhez gróf Eszterházy János, lovas ezredeseké, díszjeleikkel. A' munka, bár herczegségnek jövedelmező tulajdona, halálom után is az én nevemben, hagyományosom által kinyomatva, jelenhetnék meg, mit gróf Eszterházy Kázmér, atya' érdekében is, úgy hiszem örömet magára vállalandna; ki-vel, ha ajánlatom el lesz fogadva, 's ha herczegségnek ez ellen semmi kifogása nem leendene, a' jövő nyáron Füreden végzendének is.

Első gondolatom ugyan az volt, miszerint azon, az insurreciónál kormánytisztséget viselt előkelő hazafiakat mind felszólítom, hogy nyujtsák segédkezeiket ezen leginkább az ő dicsőségökre szolgálандó hazafiúi vállalatomhoz, mielőtt életemmel együtt minden oda veszne; de tapasztalván egy felől, most a' Pesti hirlap' gyalázó czikkére irt czáfoló feleletemnek elnyomatásából, miszerint most is őrszemmel tartatik, ne-

hogy az insurrecciónnak sértett becsülete visszaváltás-sék; más felől azt gondolván, hogy, ha szándékom többekkel közöltetnék, az majd közhírré válhatna, és nem lehetlen, — hogy valamelly törvénytelen lépés által, hazafiúi munkám, mire kötelesnek érzem magamat, még születése előtt elfojtassék, példának okáért, hogy az insurrecciónt illető irományok tőlem, amúgy kedvező hatalomszóval a' nádori levéltárba kívántas-sanak; tehát mind azért, hogy szándékom jobban titokban maradhasson, mind azért, mivel hazám' előbbkelői közöl, herczegségednek, harmincz év óta minden hazafiúi tűzpróbát kiállott jellemében helyezem legnagyobb bizodalमत, herczegségedhez folyamodom.

Ezen kívánt summákat segedelemnek azért nevezem: mert előlegezés nélkül ezen, az egész nemzetet mélyen érdeklő munkámat teljesíteni képes nem volnék, miután pénzt most csak embert ölő kamatokkal kaphatni, 's azt is csak rövid időre, mi a' gazdasági jövedelemnek mostani bizonytalanságában engem egészen megronthatna. A' kívánt summa tulajdonképen csak olly csere, mert én most ugyan nem nyomban kamatozó munkát adok, de a' melly kevés év mulva anyagilag és szellemileg megbecsülhetetlen kamatokat fog tulajdonosának teremni. Második pontban tett ajánlatom különösen meg fogja herczegségedet győzhetni, miszerint ezen esetre nem kereskedelmi lélekkel van szándokolva, hanem azon hazafiúi buzgalmamnak eredménye, miszerint életemnek hanyatló szakára jutván, tovább várnom nem lehet, és szót kell emelnem azon országosan tisztelt hazafihoz, ki előtt a' hazafiúi szózat

figyelmetlenül eddig még soha sem hangzott el, miszerint, ha ez velem oda vész a' magyar hazának, nemzetnek, Batthyányi herczegnek és mindennek, kit illet, az enyémmel együtt, hazafiú, becsülete, mi ha megtörténik, hát a' magyar nemzetnek nincs jövőndője, vagy csak olyan, millyen az eltiport lengyelnek mostani jelene, miben a' boldogtalant nem nemzeti hanyagság, hanem gonosz sors sülyeszté.

Egy körülmény itt még nagy figyelmet követel, tudniillik: mi történjék akkor, ha munkám' folytatása közben engem a' halál elragadna? — Akkor a' pénz, mellyet halálom előtt herczegségedtől, az 4-ső pont' értelme szerint veendenék, az én értékem maradna; ezért ellenben azon egész nagy tömegírás, mellékleteivel együtt, mi az insurrectio' historiájának kellő, de feldolgozatlan anyagát teszi, — egy még a' munkám' kezdete előtt teendő végrendelésem' következtében, mi herczegségednek nyomban kezéhez adatandnék, — herczegségednek örök tulajdona leendene. Igaz, hogy ezen iromány-tömegből, mint szemtanú és cselekvő részt vevő, mindenbe beavatott tagja az insurrectiónak, csak magam vagyok képes, a' legeredetibb, és minden criticát kiálló historiát alkotni; de éles combinációval bíró, értelmes, munkás férfiúnak, ezen bár rendetlen anyagból, ámbár csak hosszabb idő alatt, egy historiát, annyira mennyire összeszerkeszteni — még sem volna lehetetlen, kivált herczegségednek útmutatása mellett, szinte szemtanu, 's cselekvő kormánytag volt, és okleveleim által beavatandó vezér lehetne: mert ezen irományok között meg van még, azon a' császár' szá-

mára általam németül irt historiámnak vázlata is, három részben, mi legalább a' történetek' folyamának rendét kijelelné; meg van nyolcz hónapi naplóm kivonatban; meg vannak a' bizonyító oklevelek, saját kezemmel irt másolatokban. Egyedül a' toldalékban előfordulandó 's világosító adatok és vélemény-adásom hiányzanának, miket csak munkám' bevégezése után fognék megírni. Ha pedig a' 2-dik pontban foglalt ajánlatomat méltóztatnék herczegséged elfogadni, mit leginkább ohajtanék, — csak hogy kedves somlai szöllőm olly becses kezekben maradna, — hát a' pénz, — mellyet előre veendenék, — úgyis a' szöllő árába számíttatnék. — Segedelem, azaz előlegezett pénz kívánásom csak ezen négy orsó körül forog:

- 1) Mivel ez velem örökre oda vész.
- 2) Mivel munkámat teljesíteni sietnem kell, miután 70 évet már túlhaladtam.
- 3) Mivel a' gazdaság' mostani csökkent állásában jövedelemem e' nagy munkának gond nélkül, kényelmes véghez vitelére nem elég.
- 4) Mivel, ha akár mikép végezhetem is munkámat, ezt még életemben, más, biztos, és pedig tiszta hazafiúi kezekbe kell adnom: mert ezen kéziratimnak hálálom után, házamban, sok okokból nincs biztos jövedője. Sokan vannak, kik kéziratim után nyújtanak kezöket, talán még a' k. fiscusnak Zala megyei ágense is.

Végre is még szükségesnek tartom, hogy bővebben kifejtsem okait azon forró hazafiúi kívánságomnak,

miknél fogva annyira vágyom; ezen kérdésbeli munkának megírására azon már többször említett okon kívül: miszerint ezt egyedül csak én tehetem, 's ha nem teszem, velem oda vész örökre. — Ezek következők:

1) Az insurrectio a' magyar nemesnek azon törvényes kötelessége, mellyen a' világon egyetlen szabadsága és kiváltsága alapul. Ha ezt elhanyagoljuk, vagy ezt kormányi politica, tactica, ármány, vagy bármilyen közbehatás által elavultnak jelentetni, azután gyaláztatni, utóbb elcsavartatni, végre pedig megszüntetni engedjük, hát a' kötelesség' megszüntével a' kiváltság is megszűnnék, és mi parasztjaink közé szálíttatnánk le, holott a' józan politica most azt követeli, hogy alkotmányunk' terjesztésére 's erősítésére inkább a' parasztot is kiemeljük nyomott állapotjából a' kormányi önkények' ellenében.

2) Hogy ezen munkámban mint egy tükörben lássa a' nemzet, milly szűkkeblű, nyomasztó rendszer és bizodalmatlanság uralkodott legyen minden időben nemzetünk és alkotmányunk' irányában.

3) Hogy lássa a' nemzet, milly nemzet- és törvényellenes politica gyakoroltatott az insurrectióra nézve: a' nemzet és honvédelem' érdekében hozott, és a' király által is sanctionált törvények a' hadi kormány által mint játszottak ki, 's törvényelleni, önkényes királyi rendeletek által mint sértettek egymásután; p. o. mint csavartatott ki a' nemzeti nyelv az insurrectio' főkormányából? — A' nádortól, ki a' hadkormányban, nagy és éles esze által szintolly kitünőleg jelesnek

mutatá magát, mint a' polgárban, miután a' honvédelemre tett bölcs rendelkezései mind a' király, mind a' generalissimus által helyeseknek és czélszerűeknek találtattak, — a' nádortól, mondom, az egész magyar felkelő sereg' törvényrendelte fővezérétől, a' győri ütközet előtt, az insurrectio' vezérkormányja mégis milly törvényt és személytséértőleg vétetett el, és felebb hadi rangját sem tekintve, mint rendeltetett ő alá alantabb rangú öcsésének, János főherczegnek, és ügyetlen tábornestere' tanácsának? — 'S mi veszedelmes, 's talán Magyarországot Napoleon' birtokába ejtő következése lehetett volna ezen balfogásnak: mert bizonyosabb mint nem, hogy az insurrectio, ha ezt megtudá, szétoszlik, és az ország az ellenségnek nyitva áll vala; — de a' nádor ezt a' körülmények kifejléseig mély titokban tartá. Mind ez a' király és nádor között váltott levelekből evidentiáig be van bizonyítva.

4) Hogy lássa a' nemzet: a' királyi parancs által intézőnek rendelt (a' francziák által utóbb pénzzel megvesztegetettnek állított), idegenföldi tábornesternek gonosz, minden közember által is rosszalt tacticáját, miszerint ő hadunknak, a' csanaki hegysoron, erős állását elhagyni rendelve, a' győri ütközet, ha meg kell történnie, mindenki által már előtte való napon elveszettnek jósoltatott. Ezt Lauriston francia generalisnak, utóbb 1840-ben, Bécsben, a' nádornak tett nyilatkozata által bővebben fel fogom világosítani munkámban.

5) Hogy lássa a' nemzet, és az insurrectiót, a' lábra kapott hamis hír után vakmerőn gyalázá magyar

utódok, hogy az 1809-ben fegyverre, 's csak az utolsó vésznapokban felszólított nemességben — minden sajnálatos készületlensége, gyakorlatlansága mellett, — minek nem maga volt oka — sem jó akarat, sem lelkesülés nem csak nem hibázott, hanem hogy ez, előfordult alkalmakkor, mind személyenként, mind csapatonként, különösen herczegséged' ezerede ősbajnoki harczszellemet tanusított, — 's hogy az utóbbi szájvitézek, -hihetőleg öngyávaságuk' mérlegével ítélnék tettekről, miket magokban fel nem tesznek. — Ha jelen eszmék' fonalán hazám 's nemzetem' jövődjébe ereszkedem, hát szomorító bús képek tűnnek előmbé. Látom: a' nemzetek történetei által igazolt azon elvnek, miszerint végső szükségben csak a' birtokos hazafi és polgár lehet minden országnak 's nemzetnek legbizonyosabb, legerősebb, legelszántabb védelme, ótalma, — azon elvnek, mondom, felforgatására czélzó kormány-sophismát használtatni: hogy az insurrectio a' korszellemből, a' mostani harczmesterségből kiavúlt, mert a' győri ütközet' veszteségének ő volt oka. Olvashatni ezt a' német folyóiratokban, különösen a' bécsi Militair-Zeitschriftben. 'S ennek igaznak kell lenni, mert ez ekkor így volt jelentve; mert különben a' magyar nemzet e' gyalázatot el nem tűrte, és ezek ellen felszólalt volna; sőt magok is úgy nyilatkoztak hirlapjaikban, és senki sem volt, ki ellent mondott volna. — Látom: az utolsó insurrectiónak erőszakkal megmarasztott becstelenségéből 's gyalázatjából azon eszmét támadni, miszerint az alkotmányos szabadsággal 's földekkkel biró, már haszonve-

hetlen insurrectiót jobb volna állandó katonasággal, a' kormánynak 's önkénynek ezen vak eszközeivel, felváltani, kik noha magától az országtól tápláltatva, mégis a' nemzetnek belső, 's ugyan azért legmérgeesebb ellenségeivé válnának; — látom: mikép a' municipalis rendszerrel összefüggésben lévő ezen védelmi intézet megszüntetvén, mint fogyatkoznék utána az alkotmányos életet fenntartó municipiumok' autonomiája is, és mint alakúlna helyette arany ígát szerető, viselő, jól fizetett bureaucratia. De nem akarok nemzetem' jövődjébe tovább nézni. 'S azzal merem magamat biztatni, hogy szándoklott munkám is nem csekély ovószer leendhet ez ellen, ha diplomaticai oklevelek állandanak elő bizonyosságul, 's ha munkám egyszer a' nemzet kezében forgand. Csak arra kérem a' magyarok' istenét: ne engedje nemzetem' főbb rendeit anynyira elvetemülni, mint az egyháziak már vannak, kiknek sem nemzetök, sem hazájok, csak fejedelmök, pápájok és a' mammon.

6) Hogy ezen oklevelekkel tanúsított, és eredeti forrásokból, cselekvő részt vevőleg, és szemtanúlag meritett munkámból kitanulhassa a' nemzet: mi legyen jövődre a' honvédelem' ügyében teendője, milly törvényeket kelljen alkotnia a' kormány' ellenében a' végre, hogy az ezen utolsó insurrectióban elkövetett balfogások, vétkek többé ne ismételtethessenek; mi iránt munkám' toldalékában bővebben fognék értekezni, 's egyszersmind, a' történetek' nyomán menve, szerény véleményemet is közlendem.

Arról tökéletesen meg vagyok győződve: hogy,

ha ezen munkámat úgy, miként szándékozom, és úgy, miként tudom, szerencsésen bevégezhetvén, herczegséged mint tulajdonát birni fogja, hát két, három anyyiért sem fogná adni, mint a' mennyit most létre hozása végett ráfordítana, már csak azért sem, mivel nemzetünk' becsületének visszaszerzéséből herczegségnek személyes, hős, hazafiúi dicsősége csillagként fogna hazánk' egén feltűnni, — és pedig nem alacson hizelgés által, mi jellememhez nem fér (mit senkinek még herczegségnek kedveért sem tudnék megtagadni), hanem a' vezéreknek herczegségedről szóló jelentései által. — És meg vagyok győződve arról, hogy azon önérzet, azon öntudat, miszerint herczegséged azt teljes joggal érezheti és gondolhatja: ezen az egész magyar nemzetet olly mélyen érdeklő munka, egyedül nekem köszönheti létét, egyedül azon hazafiúi bizodalomnak, mellyet hazafiságom által az egész nemzetől és egyes hazafiaktól nyertem; és én ezen bizodalomnak megfelelttem, midőn ezen nemzeti kincset elvesztétől megmentettem. — Ezen önérzet 's öntudat, mondom, herczegségedet olly fölemelkedett állásba fogja a' jelen és utókori nemzet előtt helyezni, mit sem magas czímek, sem ragyogó keresztek, sem arannyal tömött kincstár nem adhatnak. És ez még akkor fogna legnagyobb fényében feltűnni, midőn ezen munkám kinyomattatván, mit herczegséged könnyen megérhet, a' nemzet' kezében forgandana. Ezen örömet és dicsőséget tőlem ugyan már előre megtagadta a' sors, de herczegséged ebbeu, kétszeresen fog részesülhetni: úgy is, mint a' történetben cselekvő rész

vett hazai hős; 's úgy is, mint azon dicső hazafi, ki ennek megirhatásához szellemi és anyagi cselekvőséggel járulván, ezt elveszni nem engedte.

Könyörgök herczegségednek kegyes nyilatkozatáért, mi ha kívánságom 's reményem ellen ütne is ki (melly esetben csak ezen kéziratomnak kezemhez visszaküldetéseért esedezem), a' sorsot okozandom, melly egyes embert úgy emel, vagy tipor, mint nemzeteket; 's már az által is, ha ennek megtörténni nem lehetne, a' minden oldalról nyomott magyart, a' sors által is vesztére hagyottnak gondolandom, néhai hős Zrinyi Miklósnak a' költőnek mondásaként: „Sors bona, vel sors mala — nil aliud.“ Ámbár egy tizenöt millióból álló nemzeten a' sors csak akkor foghat ki, ha azt hanyagság, lelketlenség, egyenetlenség, visszálkodás, elfajultság már gyökerében emészti. — De herczegségedet eddigi hazafiúi tetteiért is mindig tisztelni 's dicsőíteni fogja. Főméltóságú herczegségednek alázatos szolgája

Sümegeu februar' 25-én 1844.

Kisfaludy Sándor m. k.

néhai felkelő lovas őrnagy, nádor segéd,
és több n. Vármegyéek' táblabirája.

II.

Kisfaludy Sándorhoz.

Tekintetes táblabíró úr! Ó herczegségének meg-
hagyásából van szerencsém a' tekintetes urnak mult

februarius' 25-dikén kelt becses soraira válaszolni, hogy azon munka, mellyet a' tekintetes ur kiadni szándékozik nagyon érdekes leend, ahhoz azonban ő herczegsége nála tudva levő, sok tekinteteknél fogva, mellyeket adandó alkalommal a' tekintetes urnak szóval előfejeszteni magamnak fenntartom, semmikép mint segédeszköz nem léphet föl. A' kéziratot tehát a' tekintetes urnak kívánságához képest ide mellékelve visszaküldvén megkülönböztetett tisztelettel maradok tekintetes táblabíró urnak

Bécs, mart. 26. 1844.

alázatos szolgája'

Sényi Gábor m. k.

director.

III.

Kossuth Lajoshoz.

Különösen tisztelt, kedves uram öcsém! Érzem, tudom, melly nagy indiscretio tőlem, egy, a' haza 's nemzet' szent ügyével foglalkodó, tömérdek fontos munkával váltig terhelt hazafinak vállait még többet is terhelni; és véteknek tartanám ezt cselekedni, ha az ügy nem inkább a' nemzetet érdekelné, mint magamat, ki csak végrehajtó, noha egyetlen egy eszköz lehetek benne; véteknek — uram öcsém' mostani, úgy hiszem, még bizonytalan, 's minden esetre tömérdek gondot, munkát, igénylő, 's nehézségekkel, akadályokkal küzdő helyzetében,—mire nézve a' nemzet' minden barátjának

kívánata azon egy érzelemben 's gondolatban van öszszeptontosítva, hogy Kossuth a' journalistikai pályáról, mellyen úgy lépett fel mint egy bámult, maga körül mindent legyőző harczvezér, semmi esetre le ne lépjen, hanem kitűnő felsőbbbséggel kezdett munkáját bármely úton, bármi móddal, bármi név, szín, hüvely alatt tovább is folytassa, bizonyos lehetvén arról, hogy minden jobb, értelmesebb, lelkesebb magyarnak sympathiáját egyedül ő fogja birni. De engem, az idő szorít, az idő, melly egy feneketlen, setét mélységre mutat, mellyben ezen szavak lebegnek: volt — nincsen! —

Ugyanis mult martius' 40-kén, egy rögtön támadt hideg szélben Somlóra menvén, hol öt napig vártam egy borvevőre, ki azonban elmaradott, a' hideg kitelt két cselédemmel együtt, minek következése erős náthahurut lett. Ezt fel sem vettem, mint olly téli vadász, ki ezelőtt téli napjaimat a' legnagyobb hózivatarokban is erdőkben töltöttem. Nem kimélvén magamat, utóbb egész méregével ütött ki bennem a' halálos nyavalya: halálosnak mondom, mert az az egész vidékben epidemiává válván, sok ember veszté benne életét. Én tizenhárom napig folyvást tartó lázban, egy kalán étel, 's egy mákszemnyi álm nélkül, csupán vízzel éltem. Most sem foghatom meg, miként állhatta ezt ki ennyi ideig egy embertest, kivált olly folytonos, erőszakos köhögés mellett, miben azonban erős mellem megtörtött ugyan, de meg sem fájdult. Egy kis szegezés hozzá, hogy a' bennem meggyült nyálkát ki nem vehetém, hát már nem élek. — A' crisis azonban, mely-

lyen két év óta sínlődő egészségem most által ment, úgy hiszem, olly fergeteg volt bennem, melly tisztét erősít és éltet, kivált ha financialis állapotom megengedendi, hogy Füreden, míg élek, két, három hetet tölthessek. Ezen oldalról tehát ezen keménység biztat, hogy a' mit még ezen életben tenni, magamnak, mint hazafiúi kötelességet feladtam, végre is vihetném, ha más oldalról ezt lehetlenné nem teszik körülményeim. Azonban ez bizonyosabban mint nem már meg is történt, mint az ide mellékelt iratból kitetszik; mert eziránt már egy lépést sem teszek többé, nehogy, akár irói nyerekedés, akár irói koldulás' szennyével vádoltassam. Ezen mellékiratot uram öcsémnel azért közlöm, mivel ebben is több adat fordul elő a' gyalázott insurrectio' védelmére; és azért, hogy uram öcsém ma holnap bizonyosságom lehessen, miképen ezen munkámnak elvesztét nem hazafiúi buzgóságom' hiánya okozta, hanem bal, általam le nem győzhetett körülmények: mert kívánom, reméllem, 's hiszem, hogy a' viszonyok, mellyekben uram öcsém a' nemzettel most áll, tartani fognak, t. i. hogy uram öcsém koronként hazafiúi szót emelend a' nemzethez, és ez javára törekvő tagjának szavait mindenkor szívesen hallgatandja.

Czáfolatom' kéziratát, uram öcsémnek azt kísérni szándoklott igen becses soraival együtt, Döbrentei úr által, csak néhány nappal vevém előbb, mint sem a' lét és nemlét közt vont határszélre jutottam, könnyen által hömbölyödhető oda, honnan vissza még senki nem tért. Nagy vigasztalásomra volt, ezen nyilatkozatából észrevehetnem, miképeu uram öcsémnek az 1809-ki

insurrectio iránti véleménye 's érzelme most már az enyémmel összehangzó. Nem is várhattam mást azon hazafitól, kinek a' nemzet' jövődjé szívéen fekszik, 's ki lelkének minden tehetségével oda munkálkodik, miszerint jobb, biztosabb, szilárdabb jövődönék megszerzésére 's alapítására készítse ösztönözze a' bár könnyen fellobbanó, de keleti indolentiájából általában mégis csak nehezen felrázható nemzetet. Ha ezen célnak elérésére egyfelől a' korszellemhez alkalmazott bölcs polgári törvények szükségesek, hát más oldalról szinte olly [szükségesek; vagy talán — minthogy a' lenni, nem lenni kérdést ezek határozzák el, még szükségesebbek a' hazának védrendszert intéző, hártározó, alapító, 's ezek által a' nemzet' életét biztosító törvények. A' mostani védrendszer, melly personalis vagy portalis insurrectiónak hivatik, csak satyra, sőt pasquillus egy olly alkotmányos nemzeti védrendszerre, melly által a' haza 's nemzet végső szorultságában, pro aris et focis küzdve menthető volna. Az utolsó insurrectióra vonatkozó törvények (criminalis cikkeit kivéve, és mik a' kormánynak politicájába nem vágtak) csak puszta szavak, holt betűk voltak: mert a' mechanikai, gazdasági oldalát illetők vagy lehetlenségből, vagy fukarságból nem teljesítették, a' kormányzati, alkotmányos, nemzeti szellemben szerzett törvények pedig szinte mindenuap önkényes szeszélylyel, sőt gúnynyal sértettek, tapodtattak. Például csak valamit: A' nyitrai és primatiális két lovas ezeredet, minthogy leghamarább készültek fel, Ferencz király mindjárt Károly főherczegnek adta által Morvába, és

a' nádornak sokszor ismételt követelésére sem adattak soha vissza. Mi őket nem is ismertük, mert soha nem láttuk. — János főherczeg majdnem minden lovasságát elvesztvén, többnyire elszélesztés, szétveretés és elfogatások által, a' Piavától Magyarországig szakadatlan veretésében, és Bianchi generalisnak kivánságára a' posonyi hídfőhöz lovasságot nem adhatván, a' nádort kérte, küldjön oda segítségül egy felkelő lovas ezredet; és a' nádor nyomban egyik legkitünőbb ezredesünket, b. Pásztoryt (Therézia rend' vitézét) küldé neki a' somogyi lovas ezreddel, olly parancsolat mellett, miszerint, mihelyt olly szükség rá nem lesz, visszatérjen a' felkelő hadtesthez. A' francziák Posonyból a' wagrami ütközetre takarodván, Pásztory jelenté Bianchinak: hogy, mivel itt már semmi teendője nem lehet, fővezére' parancsolatjához képest vissza megy Komáromba. Bianchi: Az úr itt marad, az én dolgom megítélni a' szükségét. Pásztory: Én elmegyek, mint nem ezen hadsereghez tartozó. Bianchi: Az úr tehát elmenend, de árestomba. — Pásztory ezt megjelentvén a' nádornak, ez nyomban János főherczegtől követelte vissza Pásztoryt, kinek kérelmére oda adta. Pásztory elbocsáttatván, Bianchy párviadalra provocálta, de ez el nem fogadta. Pásztory lemondását adta be ezen sértetéseért. A' nádor ezt el nem fogadta; és lón nagy összekoczczanás a' két főherczeg testvér között. — Milly abnormis sérelmes helyzetek ezek! — Efféléknek elejét venni viszonylag szoros kötelező törvények által, a' törvényhozó testnek föladata. Az effélék és ezeknél sokkal fontosabbak, és igen számosak pedig a'

nemzetnek tudtára sem fognak esni, ha naplóm napvilágot nem láthat. Ez pedig velem elvész, — és alkalmasint már el is veszett, ha csak Deus vagy deusok ex machina nem támadnak, minél előbb ennek megmentésére.

Az 1809-ki insurrectio' története nem nagyszerű történetek ugyan a' historiára nézve, de a' magyar nemzetnek jövőendő életébe és fennállhatásába annyira bele vágók, hogy azon magyart, kit ez nem érdekelne, hazafinak nem is tarthatom. Csak ezen történetek' nyomain okúlhat bele a' nemzet: mi legyen jövőendőben a' honvédelem' ügyében teendője, nehogy az, mint az eddigi insurrectiók, a' kormánynak játéka maradjon, csúfot úzó a' törvényekkel, 's utóbb az álló idegen hadakkal összekeverve még vak eszközévé válhasson a' szabadságnak, alkotmánynak' megdöntésére. Például az 1800-ki insurrectio, mellynél énnem voltam, melly az ország'szélein, a' határon állva, mint csak maga hazáját védelmezni köteles, a' Lajtán több parancsolatra sem akarván általmenni, a' vele kevert had ágyúkat szegeztetett neki, 's több lövés után végre kénytelen volt magát Ausztria' védelmére is használtatni. És a' nemzet ezt elnézte! — Sem a' megyékben, sem a' legközelebbi országgyűlésen senki eziráut fel nem szólalt! — Egy más scandalum, ha tetszik: midőn — nem tudom bizonyosan 1800-ban-e vagy 1805-ben a' francziák az egész ausztriai hadat tönkre vervén, Posonyig nyomultak, ott a' nádor (qui habet tempus, habet vitam elvből) időnyerés végett, a' franczia meghatalmazottal, Magyarországot neutralisnak declarálván, mint függetlent, fegy-

vernyugvást kötött Magyarországra nézve, mi egészen minden védelem nélkül hagyatott, de csak a' messze levő császár által ratificálhatandót; az ausztriai minister-tanács erre rémültében-e vagy felbőszültében a' nádor' tettét felségsértésnek, árulásnak és magát fejvesztetiségre méltónak ítélte tanácsosival együtt. A' vita sokáig tartott, míg végre következménye az lön: hogy a' nádor tette élesen korholtatott, a' fegyvernyugvás el nem fogadtatott, és Pálffy generalis, mint a' nádor által megbizottszószóló és a' franezia hadvezérrel egyező, cassáltatott. Utóbb a' császár által új fegyvernyugvás, és utána béke kötettetett. — Milly ingadozó, bizonytalan helyzet! Milly gyalázatot, sőt vést, de hasznót és dicsőséget soha nem hozható intézet az ilyen! —

A' mit uram öcsém a' pesti hídon összetorlódott insurgensekről, mint egyik scandalumát és egyszersmind történet által tanúsított bizonyítványát a' győri szégyennapnak hoz elő, mi még mai napig is emlékezetben van a' pestieknél, azt magának a' nádornak azon eredeti leveléből kivont szavaival világosítom fel, mellyben 1809. junius 20-kán, ő felségének a' győri ütközetről körülményes jelentést tön, úgy mint: „Aus dieser getreuen Schilderung geruhen Ew. Maj. allergnädigst zu entnehmen, dass die Insurrection, in dem Zustande ihrer ersten Bildung, der allerhöchsten Gnade Eurer Maj. nicht ganz unwürdig ist, da sie vorher, und an diesem Tage viele Beweise von einzelner Tapferkeit gegeben, und am 14-ten dieses Monats, ohne diejenigen zu rechnen, die sich verlaufen haben, und anjetzt häufig wieder sammeln, 7 Of-

ficiers todt, 49 Officiers blessirt, und 765 todt, blessirt und Gefangene vom Feldwebel und Wachtmeister abwärts zählt, welches mehr als der 40-te Theil des ausrückenden Standes ist. Der Umstand, dass die zurückgewichene Trupp, unwissend, wohin, auf die eben in Anmarsche begriffenen Theisser Insurgenten traf, bewog die Letztern auf dem Marsche umzukehren, und mit den Uebrigen nach Pesth zu gehen, welches den grössten Lärm verursachte. — Von der ganzen Infanterie, von welcher der Feldmarschall Alvinczy, in dem beiliegenden Verzeichniss der Rückkehr nach Pesth erwähnt, ist nicht ein einziger Mann, der von einer Trupp ist, die in Raab gewesen wäre.“ — Ehhez még csak a' következő eredeti anecdotát ragasztom, mi valóban megtörtént, mi egy azon évbeli lipcsei német folyó- vagy röpiratban is egész valóságában, kinyomatva, elmondatik, 's mit sok hazánkfia olvasott. Ezen röpirat, mellyhez én ugyan soha sem juthattam, az insurrectiót erősen védi és óalmazza az ellene bécsi lapokban felhozott vádak ellen. — Az anecdota ez: híre terjedvén a' vértesi úton Győr felé indult, ott a' Buda felé menő insurgensekbe bukkant, és sebesen visszafordult utasok által, hogy az insurrectio Budára tódul, Alvinczy tábornagy és magyar hadkormányzó fényes kísérettel elébe megy, és a' tiszai, útban volt, de Győrhöz közel sem ért fölkelőket megállítván, szidalmakkal illeti. Erre egy tiszameléki insurgens elő áll, 's így szólal fel: „hát kend az az Alvinczy, ki nekünk ilyen fegyvert adott? nem b...ná kend meg ezt a' pisztolyt?“ — A' pisztolynak, mely-

lyet mutatott, sem sárkánya, sem aczélja nem volt. Alvinczy elszégyenelvén magát, németül káromkodva visszafordult. Festetics Ignác gróf ezredes, ki ezen zavart felkelő sereget kormánya alá vette, Alvinczy-nak utjában mindent elbeszélvén, ennek bosszusága is lecsillapult. Meg kell itt jegyezni, hogy g. Festetics nem a' futamodókhoz számlálendő: ő legszélső bal szárnyunkon állván, és az egész ütközet alatt folyvást hősileg harczolva, 50 embernél többet vesztett osztályából, mert az ellenség balszárnyunk ellen fordítá legnagyobb erejét. Festetics megkerítettéstől vagy megfogattatástól méltán tartván, előbbi utasításához képest, Buda felé vonult vissza, a' komáromi utat már elvágottnak tartván.

Azt mondja uram öcsém, hogy 35 év óta senki sem szólalt fel az illetők közül, a' lábra kapott gonosz véleménynek és vádaknak megdöntésére? — Ezt csak a nádor vagy gróf Beckers (már nem él) vagy én tehetjük volna: mert csak mi tudtunk mindent. Hogy a' dolog másképen áll, tessék ezen levelem mellékletét elolvasni, és meggyőződni arról, a' mit több ízben teendő valék, — ha lehet vala.

Ugyanis: a' Pesti hirlap' amaz ismeretes vezércikkében az utolsó insurreciónak azon vért lázasztó legyaláztatását olvasván, — mert sujtóbb költői energiával egy fegyveres testületet legyaláztatni már csakugyan lehetetlen! — én elborzadtam, midőn uram öcsém jelentését olvastam, mikép a' censura felszólásomat elnyomván, az insurrectio a' ráhányt, és nem érdemlett gyalázatban ez úttal is megmarasztatott.

Végé, gondolám, azon nemzetnek, melynek csak annyi becsülete lehet a' világ előtt, mennyit kormányja akar, hogy legyen. A' sajtó-szabadságnak korláta soha sem nehezült úgy lelkemre: mert egy nemzetnek, mely magát szabadnak tartja, maga becsülete' védelmét megtilthatni, a' legfogasabb pasquilus a' szabadságra, és hallelujája a' kancsukának. — Ennél fogva feltevém magamban, hogy az *insurrectio* történetét megírom, csak segédkézre tessek szert, mi nélkül ez nekem most már lehetetlen. És írák Batthyányi herczegnek ezen ide mellékelt emlékiratot, kit az ügy személyesen illet, kiről az a' közvélemény, hogy egyik legjobb hazafi magnás, ki valóban semmi vállalatból ki nem vonja magát, ki munkám által historiai jellemre emelkedett volna indolens életéből. Olvassa el uram öcsém emlékiratomat, és a' ráadott feleletet, melyet jellemezzen kiki tetszése szerint. Az ebben fenntartott szóval előterjesztés is megtörtént már egy levélben, melyben mondatik: hogy egy fenséges személy iránti mély tiszteletből segédeszköz nem lehet, ezért azonban őt hazafiságtalansággal vádolni méltatlanság volna. A' nemzetnek és magának becsülete hát már semmi? — Magyarok' istene! hát már egészen elhagynál? —

Most már tehát vége: mert az emlékiratban előhozott, de ki nem mondott gondom, aggodalmam közé tartozik több ezer forint adósságom is, mit némelly szerzeményeim' alkalmával tettem, mi bele esett ezen boldogtalan pénzszükségbe, miért most szorongattatom, 's mi egész agyvelőmet és időmet elfoglalja. Illy

helyzetben lehetlen a' léleknek, elmének elfogulva nem lenni. Nagy combinációkat igénylő munkát embe-
rileg csak szabad lélekről, elfogulatlan elmétől
várhatni, némelly kényelem mellett, kivált ha a'
munka hosszas is. — Egy módot gondolék még
lehetségesnek ez ügyben: ha tudniülük egy-két haza-
finak, kik szándékomat méltányolni tudják, szorgos
közbenjárása által, emlékiratomban előadott tervem
szerint, egy tehetősebb hazafiakból összeálló, rész-
vényes társaság alakulna. Ennek én munkámra fek-
tetett pénzeért addig, míg ez egészen elkészülhetne,
3 pcentumot ajánlanék, mennyit most akármi gazdaság
is alig hoz be. Bevégzett 's beadott munkám a' tár-
saságnaktetszése szerint használható tulajdona maradna'
mit azonban, míg a' nádor él, kinyomatni semmi esetre
nem volna tanácsos; sőt a' társaságnak is addig csak
titokban kellene létezni: mert, ha csakugyan úgy van,
mint gondolom, hogy a' nádor maga akadályozza az
insurrecciónak védelmét, hát hiszem azt is, hogy mi-
helyt az insurrectio' történeteinek általam közrebocsá-
tani szándéklott megiratását megtudná, ő nyomban a'
nádori actákhoz, a' nádori léveltárba követelendné
vissza naplómát, azon jognál fogva, miszerint fennálló
hadi statutumok tiltják, minden olly hadi dolgozatok-
nak, jelentéseknek, terveknek, földképeknek, stb.
nyilvánosságra bocsátását, mellyek a' genie, vagy
kormánytiszségi testülettől (Generalstaab) eredtek, ha
csak különös engedelem nem adatik erre. Az insur-
rectio' kormánytiszsége pedig, a' törvények szerint
's a' király által neveztetett ki, szerkesztetett össze,

és az aerariumtól fizettetett; 's mint nádorsegéd én is ezen testületnek valék tagja. Azért ezen munkámnak csak lehető létrehozatalát is megpendíteni akár hirlapokban, akár az országgyűlésen, mint Csányi Lászlónak volt gondolata, ezt Zala megyének utasításába foglaltatni, káros volna, mint örökre nyakát szegni és megsemmisíteni. Már csak azon viszonyoknál fogva is, melyekben János testvérem és én a' nádorral állunk, kerülni kívánnám ezt. — Ezen társaságnak adnám, és annak tulajdona maradna legutolsó munkám is: Költőnek hattyúdala, vagy a' magyar-
nak utolsó száz éve. Ez regém' modorában és versnemében irt epos, satyra, historia, politica, stb. 46 énekben, melyből 45 már kész, egy commentárral, melyben olly adatok fordulnak elő, mik a' régiebb historiából kimaradtak, és az újabbból is ki fognak maradni. Ezt csak halálom után lehetne kinyomatni: mert az újabbb időkből még sok személy él, kiket igazmondásaim sértenének. Ezen társaságnak adnám még Elegy verseimnek gyűjteményét is, ha tetszenék. — Itt még ezt kell megjegyeznem: hogy azon lipcsei könyvárost, kinek nevében nekem, egy ismeretlen által, az emlékiratban előhozott ajánlat tétetett, Wigand Ottónak azért neveztem: mert ott más kereskedőt nem ismerek, és talán engem sem ismer más. Wigand pedig még Pesten engem mindig unszolt az insurrectio történeteinek megírására, 's neki általadására, hogy azt magyarul, németül Lipcsében kinyomathassa, mint kinyomathatolt Himphymet és Regémnek elsőbb részeit. — Ez azonban pium desiderium! — mert ke-

vés az olly hazafi, ki moralis és materialis tehetsége mellett is képes volna ezen, az eddigi traditio és kajánul gyurt közvélemény által kétségbe vont történetekről szóló munkának, leginkább jövődre nagy hatású érdekét és érdemét méltánylani; a' nagyobb résznek pedig nincs, de nem is lehetett eddig fogalma arról: mi nagy érdek fekehetik egy olly insurrectiónak történeteiben, melly nagy nehézségekkel küzdve felállott, felkészülten mindjárt az ellenséggel csatázni kellett, Gyórnél megütközött, és a' csatát (köz hír szerint) elvesztvén, visszavonúlt, utóbb itt ott megint csatázott, 's mikor már gyakorlott katonává vált, akkor eloszlott, és azon testületi szellemnél fogva, melly itt megszállotta, otthon győzelmesen restaurált, 's több megyének, 's különösen Zalának is regeneratiója ez által történt; — meg sem foghatják, miként az insurrectio' fennállásának kilencz hónapi naplójában csak kevés olly nap vagyon, mellyről, még a' belszolgálatot illetőleg is, a' haza vérendrszerét kidolgozó jövődő törvényhozás azt mondhatandja: ez így jó volt; tovább is így maradjon, hanem többnyire csak azt: ez így nem maradhat, mert káros, veszélyes; ezt ezen történetek' nyomain így vagy úgy kell változtatni.

Például valamit az insurrectiónak belszerkezetéből. Az insurrectio' kormánynyelve természet és törvény szerint a' magyar volt, és csak ennek lehetetköszönni, hogy az insurrectio olly könnyen és hamar harczos testületté válhatott. De csakhamar németté változott által: mert a' császár által oda rendelt kormánytiszttségben egy sem volt, Lipszkyt kivéve, ki

magyarúl tudott volna. A' parancsolatok németül adat-
tak a' kerületvezéreknek, kik közül csak Mecséry
beszélt magyarul. Csak az ezred-kormányok tevék je-
lentéseiket magyarul; utóbb ezek közül is németekké
váltak azok, kik előbb az álló hadaknál szolgálván,
jobban kezökre volt a' katonai német. Egyedül az
ezredek' belkörében ment minden magyarul; és hamar
megfogás és tanulás egyedül ennek volt eredménye.

A' német kormánytiszség kiállhatatlanul viselte
magát a' magyaroknak irányában. Ennek tagjai (hármat
kivéve) nemhogy megismerték volna azon nem megve-
tendő szerencsét, miszerint minden egyik egy ranggal
felebb emeltetve tétetett által, az insurrectiót torok
tátva gúnyolták, gyalázták, „Lumpenadel“'s más csúf
nevekkel illették, minthogy a' kormány' hanyagsága
miatt sokan csak gatyában és kantártalan lovakkal ál-
lottak elő, kivált a' győri ütközetben, annyira, hogy
köztünk és köztök szinte naponként erős szóváltások,
utóbb sértések 's végre párviadalra kihívások történ-
tek. A' nádor egy parancsolatban a' kormánytiszsé-
get helytelen viselete miatt megdorgálván, az insurrec-
tióval barátságos egyetértésre inté a' szolgáltnak ja-
vára; mi azonban nem használván, a' főszállásban, sőt
a' nádor' udvarában történhető botrányok' elmellőzése
végett, a' nádor által két illy kormánytishti tagnak el-
mozdítása szorgoltatott; és egy ezredes, és egy őrnagy
el is tétetett. Ezek mindolly adatok, mellyek csak ezen
munkám által fedeztetnének fel, 's mik iránt a' törvény-
hozásnak másképen kellene rendelkezni. — Minden
efféle, mikép volt, a' történet' elbeszéléséből fogott

volna kitetszeni, a' mikép legyenről pedig véleményadásomban fogtam volna értekezni: mert ehhez szólni, mint az insurrectio előtt néhány évig a' legvéresebb harczokban szolgált katonatiszt, tapasztalásaimnál fogva is talán képes volnék; mert valamint Ferencz császár, a' számára irt német munkámban, mint egy tükörben látta akkor elkövetett hibáit, törvényszegéseit, 's ugyan azért hosszas, fáradságos munkáért csak egy megismerő jó szóra sem méltatott, úgy szinte a' nemzetnek ezen munkám lehetne azon kézi könyv, mellyből a' történet minden nyomában kitűnnék: mit tanácsol, mit követel a' nemzet' érdeke, hogy jövendőre megtartassék, vagy módosíttassék, vagy épen eltöröltessék; annyival is inkább, minthogy a' törvényhozó test' tagjai mind polgári hazafiak levén, és hadszolgálati, hadgyakorlati tapasztalásokkal nem birván, a' történetek' újmutatása nem csekély szolgálatjokra volna. Bizonyosnak tartom azt, hogy a' kormány és párthívei arra erőlködnének, — miszerint álló hadbeli tábornokok, vagy ezredesek alkalmaztassanak a' választmányhoz, melly ezen tárggyal foglalkodnék, mi jó is volna, ha nálunk is, mint Angol- és Franciaországokban, a' katonáknak szabad volna hazafiaknak is lenni; de ez által a' nemzeti és kormányérdek egymással homlokegyenest ellenkező állásba helyeztetnének, minthogy nálunk a' katonát esküje vak engedelmességgel egyedül a' kormányhoz kötelezi. Szomorú emlékezetű példája ennek az, mi az 1805-ki országgyűlésen dicső emlékezetű tábornokunkkal és tiszta lelkű hazánkfiaival, b. Vay Miklóssal történt,

miről a' mostani nemzedék már alig tud valamit. Ő azon országgyűlésen, gondolom, mint már nyugalmazott generalis, a' főrendi táblánál, joga és kötelessége szerint szabadon és hazafiúlag nyilatkozott, és a' kormányképek által feladatván, nyomban infamiával cassaltott rangjából, és ezen parancsolat az egész hadseregnél publicáltatott, és így az ittnálunk szállásolt, többnyire kormánytiszi testületnél is. A' parancsolatot szemeimmal olvastam. Az önkény' ostorcsapását a' Nemesis visszakerítette: mert ezen parancsolat, a' cassationnak abban semmi oka nem adatván, az álló hadtestnek minden osztályaiban a' legrosszabb sensatiót gerjesztette, mi utóbb zúgolódásba ment által a' lelkesebbeknél. Minthogy azonban erre az országgyűlés is felszajdult, annyira, hogy a' történet mint a' subsidiumot, mind az ujonczállítást, sőt a' monarchiának kétséges helyzetét is veszélyeztethette volna, a' nádornak erős közbenjárására Vay generalis nem sokára ismét visszahelyezett rangjába. — Ő volt legtiszteltebb tábornokunk, mert ő nem csak katona volt, hanem lelkes magyar hazafi is, mi többi vezéreinkben az insurrectionál egészen hiányzott. Ezeket csak katona-testületi lélek jellemzé, a' nemzetinek minden jelensége nélkül. —

Most már tehát, kedves hazámfia, polgártársam, és öcsém! — és ez oka, hogy annyi munkával terhelt vállaidat, mégis, még én is, bár kiméltetést méltán követelhetsz, egy, nem most, hanem utóbb teljesíttetni kívánt kérelmemmel terhelem. De életpályámnak örömtelen végén állva, közel az enyészethez, mibe a' gondok és aggodalmak engem szakadatlanul rántogatnak,

nem tudhatom, mikor ejtenek bele, 's ugyan azért nem késhetem, — én, ki hazafiúi tiszta szándékaidat és forró buzgalmidat ismerem, most akkorra téged szólítlak és hívlak fel arra, hogy akármikor történendő halálom után, de előbb, a' felebb említett okokból, semmi esetre sem, erről hazánkat és nemzetünket tudósítsd. — Add tudtára, hogy hazámnak szolgálni, mint gyermekkorom óta cselekedtem, éltem' fogytaig szent kötelességemnek tartottam, 's tettem mit tehettem, mint polgár, és nem tudós-viszketegből, hanem hazafiúi buzgalomból író, — és hogy ezen, talán leghasznosabb szolgálatom' végrevihetését nem ellankadt buzgalmam, hanem a' sors, mellyen halandó ki nem foghat, és bal körülmények akadályozták, mi éltem' utolsó órájában is nyomni fogja lelkemet.

Itten tartsa uram öcsémet, és engedje, hogy mind azon polgári eszmék, mellyek elméjében, mind azon hazafiúi érzelmek, mellyek keblében a' haza' és nemzet' javára eddig termettek és még teremni fognak, hatalmas lelki ereje és csüggedhetlen buzgósága által szerencsésen virágzásra és gyümölcsözésre juszanak. — Öleli uram öcsémet minden hozzátartozóival együtt. Sümegen, majus 20-kán 1844.

Kisfaludy Sándor, m. k. ...*)

*) A' tervezett munka, mellyről e' levelekben említés van, fájdalom, ha Batthyányi herczeg elfogadta volna is a' föltételeket, el nem fogott vala készülni, mert a' derék hazafi és író Kisfaludy S. ugyanez évben (1844) october 28. meghalt.

A' szerk.

Ellendal a' Davoriára.

1842

Zeng dühös dal: Dávoría,
A' határokon,
Összesküdt népnek ajkain
Felvont húrokon.
És mi volna
E' dühöngő nép' danája?
És kit illet
Áldomása, lakomája?

Áldomása, lakomája
Egészségire!
De ne zengjen dalt magyarnak
Veszedelemre.
Am ha zeng is;
Majd idővel meg ne bánja,
Mert lehet még
Vigalomból nyavalyája.

Istenemre! a' szomszédnak
 Szája' íze rossz,
 Ha kegyetlen czár' nevére
 Lakomáz, boroz,
 Szolganépnek
 Ott van üdve és hazája,
 Hol napestig
 Szól a' zsarnok' kancsukája.

Gondolattal sem kívántunk
 Nékik ártani,
 És volt lelkök kigyót békát
 Ránk kiáltani.
 Most a' zaj forr.
 'S mámorában bor, zenének
 Hét országra
 Szól a' gúnydal 's pártos ének.

Rajta szomszéd, jó szerencsét!
 Mig a' borba tart,
 Nagyságtok még eddig úgy sem
 Sok vizet zavart.
 Rajta szomszéd!
 Eljön még a' józan óra
 De ha késő
 Lesz dalolni viradóra! —

Isten áldjon minden népet,
Népek' sorsa egy;
A' szabadság szent örökség,
Nem hatalmi kegy.
A' szabadság
Felvirad még valahára,
De nem ádáz,
Nép' szavára, és számára.

Erdélyi.

Magyarország' pénzviszonyai, bányászata és kamarai rendszere.

Az ausztriai kormány' mindennemű organumainak összemunkálása és saját viszonyainkkal is ismeretlenségünk azon balvéleményt szülték, hogy nemzetünk' jólétét nem alkotmányos kifejlődésünk, hanem csupán az ausztriai kormány' bölcs és atyáskodó intézkedései alapíthatják meg.

Századokig tartó bizodalomunk és hosszú várakozásunk' gyümölcseit eddig nem élveztük, és általános elszegényedésünk már meghazudtolta az ausztriai kormány által irányunkban követetni szokott politicának magasztalóit; mert hol a' valóság' szomorú képei tűnnek fel, ott az önérdék és részrehajlás egyoldalú diatribáinak hatása elveszett.

Jelen értekezés' célja: elszegényedésünknek eddig a' nagy közönség' ítélőszéke elébe alig terjesztett okait bővebben vizsgálni, és ez által némelly pénzforrásainknak nem a' mi érdekünkbeni kezeltetését fölfedezni, valamint a' magyar kincstárnak nemzet- és

alkotmányellenes szerkezetéből bányászati industriánkra háramló károkat kimutatni.

Adataim' gyűjtésére a' bécsi közönséges kamara' táblázatait, mikben a' két magyar haza és az örökös tartományok közötti kereskedés forgalmának kimutatása foglaltatik, — nem különben gróf Lamberg Ferencznek az ausztriai kormány érdekében irt „Terra incognita“ című munkáját és egyéb statistikai kútfőket használtam.

Azon meggyőződéssel adom át a' nyilvánosságnak ez értekezést, hogy igazságos ügyeink mellett felszólalni hazafiúi szent kötelességem volt.

Valahányszor a' magyar nemzet országos pénztárainak állapotja felől tudósítást 's a' pénzek' hovafordításáról számadást kívánt, vagy valahányszor a' magyarhonban forgásban levő pénztőke' folyvásti csökkenését okozó viszonyok' általános elrendezését sürgette: az ausztriai kormány mindannyiszor azt válaszolá: hogy „Magyarország aránylag nem részesülván azon pénzbeli terhekben, melyekkel az örökös tartományok megrovatvák, az ausztriai kormány pedig magyarhon' adóztatásával nem rendelkezhetvén, következőleg a' status' szükségéinek fedezésére megkívántató adómenynységet sem vethetvén ki Magyarországra: kénytelen ez utóbbira nézve a' pénzhiányt a' birodalom' közös pénzerejéből pótolni, mi az örökös tartományok' egyenes adóvali tulterheltetésének legközelebbi oka. — De egyébiránt az öszves birodalom' közérdeke is kívánja a' statusjövédelmek' közös kezelését; mi lehetlenné teszi a' csupán magyar status-

jövedelmekről számolást. Es miután a' magyar kormány számol a' kezelése alatt levő országos alapítványi pénzekről, a' birodalmi közpénztárba folyó egyéb jövedelmekről pedig a' számolás említett oknál fogva lehetlen, Magyarország ebbeli igényei alig szám-bavehetők. — Nem is fekszik érdekében Magyarországnak efféle külön számolást szorgalmazni, mert a' számadás' eredményéből csak arról győződnek meg: mennyit kell az örökös tartományok' statusjöveldmeiből Magyarország' statusgépének fentartására fordítani; minek természetes következménye volna: a' magyar egyenes adónak tetemes fölemelése.“ —

„A' magyarországi pénztőke' folytonos csökkenését pedig elismerni nem lehet, mert az öszves statusjöveldmekből Magyarország' javára fordított öszvegeken kívül, mivel az örökös tartományok' irányában kereskedelmi tekintetben magyarhon active áll, pénztőkéje mindinkább növekszik. — Nem lehet tehát Magyarországnak alapos panasza, és nincs feljogosítva igazságosabb vámrendszer' felállítását vagy czélszerűbb kincstári kezelés' behozását szorgalmazni, mivel mind ez az öszves birodalom' közérdeke szerint vagyon elrendezve.“

E' válasz országos iratainkban és a' német kormány' mindennemű organumaiban feltalálható; és noha e' themára már igen csillogó változatokat szerzének a' német finánczművészek, értelme mégis mindig azonos maradt. —

De ha Magyarország annyira boldog, a' mint velünk az ausztriai kormány elhitetni akarja, ha ez

utóbbi annyira figyelembe veszi hazánk' érdekeit, hogy azokat még az örökös tartományok' kárával is előmozdítani ügyekszik, ha ez mind igaz: önkényt támad az a' kérdés: miért nem emelkedik honi iparunk? miért nem haladunk szellemi és anyagi tekintetben? —

Erre más felelet nem lehet, mint az: vagy magunkban rejlenek tespedésünk' okai, vagy az ausztriai kormány' minden okoskodása merő ámitás.

Mi magyarok saját érdekeink ellen vétkezénk, még pedig gyakran vétkezénk, — ezt tagadni nem lehet; és legnagyobb vétkünk az, hogy az ausztriai kormány' irányában jobban nem ellenörködtünk akkor, midőn anyagi érdekeink' kezelését magához ragadni törekedett. Nem tagadom, mikép alkotmányunk' fővonásaiban és municipalis szerkezetünkben sok elem rejlik, melly az ipar' fejlődésének gátat vethet; ámde nem ez eszközlé iparunk' elmaradását, hanem az, hogy az ausztriai kormány feladatul tűzé ki a' magyar ipar' megbuktatását. És ime! megbuktatására ügyes tapintattal felhasználta mind azt, mi alkotmányos szerkezetünkben az ipar' fejlődésének akadályul szolgált, két dolgot érvén el e' politicának következetes folytatása által:

1. Magyarország az örökös tartományoknak industrialis tekintetben alárendeltetett.

2. Magyarhon' alkotmányos szerkezete népszerűtlenné vált; mert a' political viszonyokba nem avatott sokaság csupán a' magyar alkotmány' létezésének tulajdonította anyagi jólétünk' mostoha állapotát.

Ha egy — nemzetünk valóságos érdekeit szem előtt tartó kormány annak idejében a' nemzet' igazi hű fiaival együtt lépendett a' cselekvés' terére, egyesített erővel ügyekezve kifejlődésünk' akadályait elhárítani: már régen élvezné a' nép az alkotmány' jótéteményeit, és a' I-mae 9-us romjaiból épült volna nemzeti dicsőségünk' temploma. —

Vagy ha nem akart is vezére lenni haladásunknak, ha csupán összedugott kezekkel és közönösen nézte volna hazánk' érdekei körül legujabb időkben kifejtett szorgalmunkat: még akkor is — látván, hogy csendes haladásunkat legalább nem ellenzi — nagyobb kedvvel fogtunk volna a' munkához, és magunk alapítottuk volna meg nemzeti jólétünket. De még teljesített hazafiúi kötelesség' öntudata sem marad számunkra, csupán ama' keserves meggyőződés, hogy minden ügyekezetünk eddig csekély eredményű; mert az ausztriai kormány meg nem ragađta annak idejében a' józan haladás' zászlóját, nem nézte közönösen a' nemzetnek anyagi jóléte' gyarapítására czélzó ügyekezetét, hanem nyilván és egyenesen föllépett ellene, 's miután industrialis alárendeltetési reformunkat — egyetlen egyet, mit valaha eszközölni méltóztatott — csakugyan végrehajtotta, keserves panaszinkra, igazságos kérésinkre feleletül adá: hogy „a' dolgon segíteni nem lehet, mert az örökös tartományok' érdeke nem engedi;“ vagy saját hibáit alkotmányunkra rója, és — ha kedve tartja — e' czélra ritka tárgyavatottsággal összeillesztett táblázatokat mutat nekünk, ugyanott komoly sza-

mokkal bebizonyítani erőködvén, mennyit nyer Magyarország évenként activ kereskedése által.

Nem elég, hogy e' szegény nemzet kénytelen átadni természetnyi kincseit a' külföldnek, és azokból készített kelméket tetemes veszteséggel vásárolni, — nem elég, hogy az ausztriai kormány' ügyes számítása majd minden anyagi erőt elvett tőlünk; hanem még azonkívül — minden szegénységünk és sanyarú állapotunk mellett — azt akarja nekünk bebizonyítani, hogy nagyon gazdagok vagyunk, hogy boldogságunkhoz teljességehez nem kívántatik egyéb, mint amaz alkotmányos jogtörédekeket, melyeket anyagi jólétünk' hajótöréséből megmentettünk, szintugy oda adni az ausztriai kormánynak, az öszves birodalom' érdekeihez képesti felhasználásra.

Ugyde ha az ausztriai kormánynak minket boldogítani akaró szándéka tiszta, akkor háromszázados uralkodása e' szándék tisztaságáról meggyőzhette volna a' magyar nemzetet. Vagy tán azért szövetkezett Magyarország Ausztriával, hogy az örökös tartományok' anyagi jólétének szenvedő alapúl szolgáljon? Hitem szerint azért, hogy kölcsönös segélynyújtás által nem csak az örökös tartományok, de Magyarország' hatalma is növekedjék. Kérdem: e'szellemben működött-e az ausztriai kormány hazánk' irányában, vagy sem? Tárjuk fel a' történetírás' lapjait, — ott leljük a' feleletet!

Nem akarom fölleveníteni a' multakat, és ez által keserüséget ébresztetni, — e' viszonyok fölött még mondand ítéletet az utókor; feladatom leend: tényeket

idézni, melyekből állításaim' igazsága ki fog tetszeni; a' bajt orvosolni a' nemzet' kötelessége és jelen körülményeinkben egyedüli szent hivatása. —

És most elhagyván a' pusztá elmélet' mezejét, közelebbről és gyakorlatilag szólok a' dologhoz. Választok egy tárgyat, mely a' nagy közönség előtt még nem annyira ismeretes, hogy annak statusfontosságáról mindenki meggyőződhetett volna. E' tárgy a' bányászat, hozzá tartozó mellék-ágazatival.

Nemzetünk — 's főkép azon része, mely a' bányaműveléstől távolabb lakik — gyakorlatilag meg nem győződhetett ezen ügy' hasznáról, kevés alkalma lévén ama' nagyszerű mozgalmat szemlélhetni, mely a' bányászat' eredménye. Elméleti ismeretek' szerzése eddig szintugy nehezítve volt; mert a' kamarai és a' kincstár' kezelése alatt levő bányászati ügy még nyílvános vitatás' tárgyává nem vált, és ha bár itt-ott szózatok emelkedtek is mellette, még sem állíthatni annak már országilag történt terjedelmes megvitatását.

E' tárgynak nyílvános életünkbeli kimaradását nem is lehet egyébnek, mint a' magyar kamara' elszigetelt állásának tulajdonítani. Ez csupán külföldi parancsnak hódolván, a' külföldi érdekeket mozdította elő magyar hazánkban, és alkotmányos életünkkel legkisebb összeköttetésben sem vala, mely állását egyedül a' bécsi közönséges kamara' működése eszközle.

Napfényre tehát a' bécsi közönséges kamara e' részbeni intézkedéseivel! —

Addig, míg Magyarország önálló birodalom volt, a' bányászati ügy' rendezésével a' törvényhozás foglal-

kodott. Törvény által tiltatott az arany és ezüst' kivitele, törvény által határoztatott meg a' pénz' értéke és a' királyi kamara' működési köre. Törvénykönyvünkben számos törvényeket találunk, melyek kétségtelenné teszik a' nemzetnek e' tárgy körül létező határozati jogát. Magyarországnak Ausztriávali szövetségéből tehát koránsem következethetné, hogy az ausztriai kormánynak bármi ürügy alatt szabadott volna nyulni a' nemzet' bármi jogához is; hanem ama' viharos időkben, melyek a' magyar nemzet' életidegeit annyira megerőtették, mindenre figyelni nem lehetett, és midőn a' török ellen fegyvert ragadának ősünk, nem gondolák, hogy szükséges leend egyszersmind alkotmányos jogainkat is az ausztriai kormány' önkénycsapásai ellen védeni.

A' mint az ausztriai kormány' hatalma alá kerülénk, a' kamarai ügyet rendező törvényekre mindinkább ritkábban akadunk, míg nem azok törvénykönyvünkől egészen kimaradnak; mi legvilágosabban bizonyítja, hogy az ausztriai kormány' időjártával a' pénzügy körüli intézkedéseket a' törvényhozástól elvette, ugyan azt saját hatalmköréhez törvénytelenül csatolván. És ez idő óta országos iratainkban csak sérelmekre akadunk, miknek tartalmából kitetszik a' német kormány' vágya, magyarhon' jövedelmi forrásait mindinkább az örökös tartományok' javára fordítani, míg nem e' vágy a' magyar kamarának a' bécsi kamara' hatósága alá vonatása által tökéletes valósággá vált.

A' magyar kamara' függetlensége' megszüntetésének első következménye volt — annak német lábra állítása,

külföldi tisztek' alkalmazása, 's végre a' kamarának a' magyar statustóli elszakasztása. Olly rendkívüli állásba jött ez által a' magyar nemzet, hogy midőn mindenről rendelkezett, mi anyagi jólétének emelését eszközölhette volna, épen saját pénzeivel, melyek a' növekedő anyagi jólét' leghatalmasabb rugonyai, legkevesbé rendelkezhetett; mert azok' hatáskörén kívüli helyzetben valának, és ez érdemben csupán a' bécsi közönséges kamara határozata birt eldöntő szavazattal.

Már 1794., 1825. és 1830., nem különben 1843-ban az országosan összegyűlt rendek figyelmesekké tétetvén a' magánosak, de főkép a' bányavárosok, kamarai hivatalok és bányai bíróságok ellen felhozott panaszok által, meggyőződtek, hogy e' rendszer sem az ország' érdekével, de méltóságával sem összeegyeztethető; 's megtevének némelly kisebb eredményű intézkedéseket, miknek vázlatát e' helyütt röviden közlöm. —

Az 1794. országgyűlési mozgalmak majd egészen eredménytelenek maradtak. Az európai békét annyira megrázó nagyszerű események és harczi viharok' lecsendesülte után pedig csak az 1825. évi országgyűlésen értek rá az országos rendek a' kamarai rendezést sürgetni; melly sürgetésnek eredményei következők:

Kimondatott ez országgyűlésen a' magyar kamara' függetlensége, és egy országos választmány bizatott meg a' „Montanus Codex“ kidolgozásával, melly a' legközelebb tartandott országgyűlésen megvizsgálandó és a' törvények' sorába iktatandó lett volna.

Ezen „Montanus Codex“ az országos választmány tizennégy hónapi munkálkodása után 1828. évi november' közepe táján el is készült.

De bár 1830-ban országgyűlés tartatott, a' „Montanus Codex“ tanácskozás alá nem kerülhetett, mert az országgyűlés, miután 28,000 katonát és az adót megajánlotta volna, rögtön eloszlattott.

Az 183 $\frac{2}{6}$ -iki országgyűlésen a' kamara' rendezéséről szó sem vala, mert annak függetlensége már az 1825. évi országgyűlésen kimondatott. A' „Montanus Codex“ törvénynyé emelése pedig, különféle okoknál fogva, ismét elmaradt. — Az 183 $\frac{6}{7}$ -iki események az 1839-ben országosan egybegyűlt rendek' figyelmét főleg a' szólásszabadságon és személyes bátorságon ejtett sérelmek' orvoslására fordították; ezeknek orvoslása, katonák és adó' ajánlása után pedig az országgyűlés ismét eloszlattott.

1840-től egész 1843-ig a' bányavárosok és magánbányaművelők' körében nagyobb mozgalom mutatkozott a' kamarai hivatalok' tulnyomósága és a' bányabírószékek részrehajlósága ellen, migném e' hamu alatt lappangó tűz egyszerre lánggra kapott az istenben boldogult Schweizer Gábor kamaragróf' új beváltási rendszerének a' bécsi közönséges kamara' általi megállapítása következtében.

Nem célja ezen értekezésnek taglalni a' kamarai kezelés' tudományos részét; hogy azonban tisztelt olvasóim értesíttessenek, miért gerjesztett legyen annyi ingerültséget, annyi ellenszenvet a' Schweizer Gábor által indítványba hozott beváltási rendszer (Einlösungs-

system), célját röviden megérintem. — A' magyar bányaművelők nyers érczeiket többnyire beszolgáltatják a' kamara' olvasztó-műhelyeibe, a' behozott érczek' értékéhez képest eszközendő pénzbeli beváltás mellett. Mivel azonban nem minden ércz egyenlő értékű, tehát a' gazdagabb ércz' olvasztása koránsem olly költséges, mint a' szegényebb érczeké. — Az új beváltási rendszernek az vala célja, hogy a' szegényebb értékű kamarai érczek a' magánosak' gazdagabb érczeinek segítségével felolvasztathassanak, vagy röviden, hogy a' kamarát illető olvasztási költségek egy részét a' magánosak fedezzék.

Ezen igazságtalan beváltási rendszer életbe-léptetése legközelebbi oka volt a' bányászat' rendezése melletti országos felszólalásnak. — És annyi hatással birt a' kamarai önkény ellen emelt panaszok' sokasága, hogy a' követi utasítások' többsége a' bányászat' rendezését az 1843-iki országgyűlés teendői egyikének kijelenté. —

Ezen országgyűlésnek e' részbeni tanácskozása alapját azonban csupán a' bányabíróságoknak kamaratóli függése képezé; és így a' tárgynak egész általánosságban fölvétele ismét elmaradt.

Az 1843. évi országgyűlésen egybegyűlt rendek már az 1828. évben országos választmány által elkészített „Montanus Codex“ vezérelveitől eltértek: mert a' tizenöt évi időközben történt változások a' vezérelveknek a' kor' igényeihez képesti változtatását szükségessé tévék; és így az említett 184³/₄-iki országgyűlésen egy egészen új törvényjavaslat készült, mely

azonban ezen országgyűlés alatt valóságos törvénynyé nem emelkedhetett.

E' törvényjavaslat az országgyűlés' befejezése után egy — az ausztriai kormány' kifolyását képező — biztosságnak a' végett adatott ki, hogy kellő megvizsgálás után véleményezzen: valljon nem ellenkezik-e e' törvényjavaslat a' bécsi közönséges kamara' érdekeivel? vagy nem szorítja-e szűkebb korlátok közé a' magánbányaművelőkre eddig kiterjesztett kamarai befolyást? —

Ezen biztosság — egyet kivéve — olly tagokból áll, kik a' kamarai működésnek csupán tudományos és technicus oldalait ismerik, de közjogi viszonyainkba nemcsak be nem avatvák, hanem bátran állíthatni, hogy a' közjogi tér előttök terra incognita. Ama' kivételes egyed — t. i. a' biztosság' tollvivője — viszont ismeri közjogi viszonyainkat, de a' kamarai kezelésnek tudományos és technicus oldala előtté terra incognita. — A' biztosság ekképeni alakításának következése: kölcsönös capacitatio, de csak ott, hol az egyik vagy a' másik fél ismeretlen térre lép. —

Mind a' mellett azonban, hogy e' biztosság' tagjai in pleno senatu megegyezni látszanak, ők egymásnak nem hisznek, tán nem épen alaptalanul így okoskodván: „Mivel én a' közjogi téren nem igen vagyok jártas, beleegyezésemet ott könnyen lehet valamire használni, mi a' kormány, nevezetesen a' kamara' érdekeivel ellenkezik.“ — A' másik, ki a' kamarai kezelés' tudományos és technicus oldalait nem ismeri, szinte így elmélkedki; mindegyik pedig magát igazolni

akarván, egy hatalmas „votum separatum“-ot készít, melly nem annyira a' tanácskozás' tárgyát, mint inkább a' különszavazatot adó' személyét illeti, mivel ő minden áron azt akarja bebizonyítani, hogy nem a' magyar bányászati viszonyok' rendezését, hanem a' fenséges kamara' érdekeit tartotta szem előtt.

Miután a' különszavazat a' tiszta kamarai lelkesedést kimutató barometrummá vált: könnyen magyarázható a' különszavazatok' beadásában támadt versenyzés; mert a' biztosság minden tagjának érdekében állott bebizonyítani az ausztriai kormány' elveihez erős ragaszkodását, nemes haraggal nyilvánítani az alkotmányos elvektől borzalmát, és alázatos nyájassággal kijelenteni a' bécsi kamara' érdekeinek bálványozását. —

A' dolgok' ekképeni állását bizonyítja a' különszavazatok' sokasága és a' biztosságnak már kétévi, eredmény nélküli, jó napidíjak melletti fáradozása.

Én a' biztosság' eljárását azon okból irám le terjedelmesben, hogy a' tisztelt közönségnek az annyira magasztalt burocratiai rendszer' egyik kitűnő példányát előállíthassam.

Ezek történetek 1825-től egész 1846. évi szeptember végeig a' bányabírószékek' rendezésében. Lássuk a' kamarai ügy második és bizonyosan fontosabb részét, t. i. a' magyar kamarának a' bécsi kamarától — 1825-ben kijelentett — függetlenségét. — E' függetlenség csupa szemfényvesztés; mi a' következőkből kitetszik:

A' független magyar kamara' igazgatósága kiterjesztetnék a' sóra, vámokra 's egyéb pénzhajtó inté-

zetekrn, nevezetesen pedig a' bányászatra; továbbá ha a' magyar kamara függetlensége tetteleg fenállana, önkényt következne a' magyar kincstárnak hatáskörébe való visszahelyezése; nem különben az országos jövedelmekből befolyó pénzek a' magyar pénzügyminisztérium által kezeltetnének, 'stb. — De nézzük, miből áll a' magyar kamara' függetlensége? Ő nem számol az országnak, hanem a' bécsi közönséges kamarának; ő a' bányászati ügyet nem kezeli, — ez egészen a' bécsi közönséges kamarától függ; ő a' pénzügy-^{verő}-intézettel legkisebb összeköttetésben sem áll: magyar pénzügyi-^{ak}-ról pedig szó sincs. — Mi tehát az ő függetlenségét tanúsító hatásköre? — Még bővebben kell vizsgálnunk, míg hivataloskodásának ama' roppant hatalom-ágazatára csadálkozva akadunk, melyben függetlensége rejlik. Ez pedig abból áll, hogy a' bécsi kamara' kegyelméből a' magyar kamarának szabad olly tiszteket kinevezni, kiknek évi fizetése 600 ezüstforintot túl nem halad. De még ezen jog is korlátozva van, mert a' bányászat' kezelésének minden ágazatival foglalkodó tisztség kizárólag a' bécsi kamara által neveztetik ki.

Foglaljuk tehát össze az 1825-től egész 1846-ig, tehát huszonegy éven át, ez ügynek szentelt munka' dús eredményeit! —

Az 1828. évben összeült országos választmánynak 15 hónapra kiszolgáltatott napidíjak és szállásbérek' tevének 150,350 ezüstforintot.

Az országgyűlési naplókából kihuzván azon napokat, melyeken az országos rendek a' bányatörvé-

nyek körüli tanácskozással foglalkodtak, és az ezekre eső napidíjakat fölvevén, ezek tesznek 55,520 e. frtot.

A' Bécsben munkálkodó biztosság' napidíjai és egyéb költségei felragnak 73,000 e. frtra.

Tehát a' bányabiróság' rendezését magában foglaló törvényjavaslat körüli tanácskozásra fordítottatott 278,870 e. frt.

Huszonegy év' eltelte és 278,870 e. frt. elpazarlása után ott vagyunk, hol 1825-ben voltunk! — De nem csupán a' pénz, hanem még az elvesztegett idő is számításba veendő; mert 21 elvesztett év egy fejlődő nemzet' életében pótolhatlan hézagot hágy maga után. Huszonegy év után meggyőződünk, hogy a' magyar kamara' függetlensége csak szóval mondatott ki, de életbe épen nem léptettetett. Szóval: 21 évi sürgetések és munkák egy bányabiróságrendezési törvényjavaslat' létezését és a' magyar kamarának néhány ártatlan tiszt' kinevezhetési jogát eredményezék.

Igy áll kamarai ügyünk a' törvényhozás' terén! — E' helyen kérдем: lehet-e a' nemzetet tétlenségről vádolni? nem háramlik-e a' halogatás oka egyenesen az ausztriai kormányra? — A' burocratiái rendszer nem állhat a' nép' mozgalminak élére, mert a' népmozgalmaknak ellensége; nem vezetheti a' népnek szellemi és anyagi kifejlődését, mert hivatalos életének feladatát a' halogatás' vezér-elve 's a' sok munka melletti tétlenség képezik.

Ha a' bányászati ügy körül történeteket fontolóra vesszünk, ha az ausztriai kormány által ezen ügy' rendezésének útjába gördített akadályokat tekintjük: meg-

győződünk, hogy a' haladási pályára vagy rendezési térre állított többi kérdéseink is hasonló politicával akasztatnak meg kifejlődésükben; és igazolva van előbbi állításom, melly szerint nem alkotmányos szerkezetünk, hanem az ausztriai kormány főoka a' korszellemtől elmaradásunknak.

Ezekon kívül tán nem leend érdektelen betekintnünk a' bécsi közönséges kamara' kezelésének némelly ágazataiba, mikből ki fog tetszeni: valljon hazánk' jövedelemforrásai annyira kimerítvék-e, hogy minmagunkat alig volnánk képesek fentartani? —

Vizsgáljuk meg tehát csak a' bányászat' legnevezeteseb factorait, u. m. az aranyat, ezüstöt, rezet, vasat és sót. Ezen öt tételből körülbelől ki fog tetszeni: valljon hazánk' van-e valódi alapja, mellyre a' többi financialis intézkedéseket bizton fektetni lehet?

Az eddig mondottakat nem egyedül Magyarországra, de kisebb-nagyobb mértékben Erdélyre is alkalmazhatni; és mivel Erdélynek e' részbeni érdeke Magyarország' érdekeivel tökéletesen összevág, mind két ország' e' részbeni productiv erejét összefoglalom.

Több statistikai adatok' összeegyeztetéséből kiséül, hogy a' két testvérhon évenkénti aranynereménye teszen 5563 márkát, vagyis 2,036,058 pengő forintot; ezüstnereménye pedig 70,000 márkát vagy 4,400,000 pengő forintot: öszvesen tehát pénzben 3,436,058 p. frtot.

Az örökös tartományok' évenkénti aranynereménye teszen 125 márkát, vagyis 45,850 p. frtot; ezüstnyereményök pedig 24,611 márkát, vagyis 492,220 p. frtot: öszvesen tehát pénzben 538,070 p. frtot. Tehát az

örökös tartományok' évenkénti arany- és ezüstnyereménye az évenkénti magyar arany- és ezüstnyereményhez úgy áll, mint 4:6.

A' réz a' két testvérhonnak szinte nagyérdekű kincse. Hasonlítsuk a' két magyar haza' évenkénti réznyereményét az örökös tartományok' évenkénti réznyereményéhez: meggyőződünk, hogy Magyarország és Erdély évenkénti nyereménye teszen 35,365 mázsát, vagyis 4,768,250 p. frtot; az örökös tartományok pedig előállítanak évenként csupán 9,474 mázsát, vagyis 473,550 p. frtot. A' réz-productióra nézve tehát úgy állanak az örökös tartományok Magyarország és Erdély irányában, mint 4:4.

Az elősorolt természetadta kincseken kívül Magyarország és Erdély még sóval is bővölködnék, mi a' statusjövendelmek' egyik főágazatát képezi. Mennyire gazdagok Magyarország' sóbányái, kitetszik abból, hogy még 1837. évben a' máramarosi sóbányák 713,850 mázsát adtak; de be is van bizonyítva, hogy a' magyarországi sóbányák képesek ellátni Magyarország' e' részbeni szükségét, valaha támadható fogyatkozás nélkül.

Magyarország és Erdély 15 millió lakossága által évenként felhasznált sómennyiség, minden lakosra középszámítás szerint 10 fontot mérve, 4,500,000 mázsára rug. E' sómennyiséget a' két testvérhon' évenként előállíthatná; mivel azonban Horvátországnak tengeri sóval élnie megengedett, — Árva, Liptó és Túróc vármegyéknek pedig szabadalmuk van szükségük fedezésére a' galicziai só behozhatni: csak 4,407,360 mázsá só állítatik ki a' két testvérhon sóbá-

nyaiból; mi a' költségek' leszámítása után teszen 7,036,800 p. frtot.

Mig az örökös tartományok Galiczia' kimeríthetlen sóbányáinak birtokában lesznek: addig képesek, nem csak a' magok, hanem még más tartományok' szükségait is fedezni; de itt is kitetszik az ausztriai kormánynak Magyarország' irányábani ellenséges föllépése.

Az arany-, ezüst- és rézbányászat, mivel ez úgy szólván csak Magyar- és Erdélyországra szorítkozik, az ausztriai kormány által nagyon műveltetik; mert Magyar- és Erdélyországnak ebbeli productióját az ezen cikkekkel nem igen bővülködő örökös tartományok' javára fordíthatja. A' sónyereményre már nem fordít annyi figyelmet; mert ezzel úgyis bőven el levén látva, inkább a' galicziai só' kivitelét mozdítja elő.

E' rendszer, melly a' sókezelésnél kisebb mértékben üzetik, — nagyban és szembetünőleg a' vas-produciónál gyakoroltatik. Szerencsénk lesz az ausztriai kormány, vagyis inkább a' bécsi közönséges kamara' e' részbeni intézkedéseit fölfedezni.

Az ausztriai kormány, Magyarország és Erdély' irányában, azon általánosan felállított elv szerint, hogy innen minden kereskedési cikk, melly nyers állapotában olcsó, de mellynek árát a' gyártásra fordított munka' értékesítése által tetemesen lehet emelni, csekély vagy éppen semmi kiviteli — és gyártott állapotában ismét csekély beviteli vámmal terheltetik, — vas-indusziánkra nyomasztóan hat; de még nyomasztóbban hat a' kamara és nevezetesen a' bányabírószékek' hatalmaskodása a' magán - vasgyárosokra.

Vége akadályúl szolgál a' kamarai vasgyártás' kezelés módja 's mind ezeken kívül a' közlekedés' hiánya.

Magyarország és Erdély évenkénti vas-productiója 405,478 mázsára rúg; ez nem elég a' két testvérhaza' szükségeinek fedezésére; minek következése: külföldi vasnak behozatala; azonban a' vámtariffából kitetszik, hogy Magyarország saját szükségeinek fedezésére elegendő vasat ekkorig nem volt képes előállítani, mégis nevezetes mennyiségű vasat visz ki. Ezen abnormis állapotnak okai következők:

A' nyers vas vámmentesen vitetik ki Magyar- és Erdélyországból az örökös tartományokba. — Már mind az, mi a' gyártott vas' sorozatába tartozik, a' gyártmány' minemiségéhez képest terheltetik a' kiviteli vámmal, holott a' beviteli vám mindig csekély marad. Ezt fölvilágosítjuk egy példával: Vegyük alapul 30,000 mázsa nyers vas és ugyan annyi mázsa finomabb vasgyártmányok' árát, és hasonlítsuk össze az ezen gyártmányok' munkaértékesítésére rótt beviteli és kiviteli vámokat, akkor kitűnik a' vámoknak vas-indusziánkra való káros hatása. E' következő táblázatból, melynek számai az ausztriai kormány' tabelláiból merítvék, kitetszik a' gyártmány' finomságához mért munkaértékesítés 's a' reá rótt ki- és beviteli vám.

Mázsák száma.	Gyártmány neve.	Ára p. pénz.	Munkaértékesítés.	Beviteli vám.	Kiviteli vám.	Különb-ség.
30,000	Nyers vas.	420,000	—	Szabad	Szabad	—
30,000	Tisztított és vert vas.	240,000	90,000	3,450	42,500	9,350
30,000	Máza számára készített portéka.	300,000	180,000	3,250	44,333	41,083
30,000	Kovácsmunka.	750,000	570,000	42,500	48,000	35,500
30,000	Lakatosmunka.	3,000,000	2,700,000	48,000	300,000	282,000
Összeg: 150,000	—	4,580,000	3,540,000	37,900	374,833	337,933

Föltevéen tehát, hogy Magyarország 150,000 mázsa vasat kivinne, és az örökös tartományokból szinte 150,000 mázsa hasonnemű vasgyártmány beszállíttatnék, kisül: hogy Magyarország és Erdély 337,933 pengő forinttal több vámot fizetne. Mivel tehát a' vámok lehetlenné teszik a' finomabb vasgyártmányok' kivitelét, csupán a' belkereskedés maradna számunkra; de erre nézve is nagyon kedvező az örökös tartományok' helyzete; mert a' Duna folyam' segítségével olcsóbban szállíthatják portékáikat Magyarország' szívébe, mint fölvidéki gyárosink; holott ha a' vámok olly nyomasztók nem volnának, felső vidékeink a' vasnak nem csak nyers, de finomabb gyártmányaival is sikeresen versenyezhetnének az örökös tartományokkal; mert a' felföldi gyártmányoknak Bécs felé szállítása, kivéven a' vámot, sokkal könnyebb, mint azoknak Alsó-Magyarországba leszolgáltatása, miről alább bővebben szólándunk. Mind ezekből következik az előbb említett abnormis állapot, t. i. hogy saját szükségünk' fedezésére elegendő vasat nem nyervén, mégis nevezetes részét nyers alakban kiviszszük, és a' belőle készített vasportékát drága pénzen vásárolni kénytelenítettünk.

Magyar- és Erdélyországban a' kamárának nagy-szerű vasgyárai vannak; a' vasgyártásnak minden ne-meiben működik; de portékái nem tökéletesek; mert a' burocratai rendszer nem annyira a' gyárakban készített portékák' minemüségét, mint inkább a' számadások' rendes vitelét tűzi ki kötelelességül a' vas-manipulációval foglalkodó tiszteknek, és azokat, kiknek

a' gyártást kellene vezetni, 's mindenre felügyelni, irodákban véghezviendő haszontalan munkákkal foglalkodtatja. A' kamara' vasportékái nem csak hogy nem olly mineműségűek, mint a' stájerországiak, de még olyanok sem, mint a' mi hazai magán-vasgyárainkéi, — ezt nem tagadhatja; hiszen még 1845-ben némelly rhoniczi vasgyártmányokra a' stájer bélyegeket nyomatá.

A' kamara főoka a' magyar vasportékák elleni előitéletek támadásának; mert tökéletlen portékákkal elárasztotta az országot akkor tájban, midőn úgy szólván hazánkban egyedüli vasgyáros vala; holott ha a' bécsi közönséges kamarának igazi akarata lett volna a' magyarországi vasgyártást emelni, azt könnyen tehetne volna, mert annak tökéletesbítését előmozdítható minden eszközök' szabad rendelkezésére állottak, és állanak ma is. De nem csak hogy azt nem tette, és nem is teszi, sőt még a' magán-vasgyárosokat is akadályozza gyáraik' kezelésének ákaratuk szerinti folytatásában; mert azokat, kiket mint vasgyárosokat nem is lehet a' bányatörvényeknek alárendelni, különféle módokkal a' tőle függő bányabíróságok' hatósága alá csábította, mellyek hatalmaskodásai alatt görbednek; melly állítást egy még nem régi történettel igazolni 's illetőleg a' bányabíróságok basáskodását kimutatni lehet. Az eset következő:

1843-ban a' beszterczei kámarakerületben egy vashámor' kovácsmestere, némi lopások miatt, a' királyi szolgálatból elbocsáttatott, és a' polgári hatóság által büntetteihez képest megfenyítettett. Ezen egyed,

kiállott büntetése után, Vürsching Péter úr' vasgyárába — ismét kovácsmesternek — beállott. Ámbár Miksa császár' bányarendszere világosan kimondja, hogy olly bányászt, ki elbocsáttatási bizonyítványt képes előmutatni, felfogadni szabad, és a' kérdéses egyed illy bizonyítvány' előmutatása következtében alkalmaztaték Vürsching Péter úr által saját gyárában: mind a' mellett — mondom — az illető bányabíróság Vürsching Péter úrnak ítéletileg meghagyá e' kovácsmester' tüsténti elbocsátását; mert — úgy mond — ezen munkás az érintettek miatt a' királyi szolgálatból elúzetett: tehát őt egy magányosnak nem szabad felfogadni, mivel ez a' kamara' compromissiójával járna. — Vürsching Péter vasgyáros úr végre kénytelen volt egy ügyes munkástól gyárát megfosztani; sőt, mivel a' bányabírószék' igazságtalan ítéletének azonnal nem hódolt, még ügyészi perbe fogatott — olly bíróság által, mellynek tiszti ügyésze nincsen, 's mellynek hatásköre törvény által nincs meghatározva; és ez csupán azért történt, mert a' bányabírószéknek úgy tetszett. Ez pedig nem messze történt ám, uraim! ez történt Zólyom vármegyében; ezen esetet tárgyazó iratok felolvastattak a' Zólyom megyei közgyűlésen; melly megye pártolván nevezett Vürsching Péter úr' ügyét, mellette fölirt, de sikertelenül. A' helyett, hogy Vürsching Péter úrnak a' megye' közbenjárása képes lett volna igazságot szolgáltatni, csupán azzal végződött ez ügy, hogy az országgyűlési követeknek adatul szolgált a' kamara' önkénykedései bebizonyítására. E' példa elegendő tanubizonyságot nyújt a' ka-

mara' mindenhatóságáról, és világosan kimutatja a' bányabiróságok' nyomorult állapotát; mert birói állását a' kamara paizsúl használja hatalmaskodásai' végrehajtására. Mig ezek így állanak, mig a' magán-vasgyáros nem biztos, valljon a' bányabiróság által bár mikor és bár miben nem akadályoztatik-e? — álmodnunk sem lehet vasindustriánknak azon polczra emeléséről, hova hazánkban azt emelni lehet, és hazánk' érdekében emelni kell.

A' közlekedés Magyarországbán szintolly állapotban teng, mint más vállalataink. Az ausztriai kormány elfojtotta industrialis szellemünket, és ez által is elősegítette az aristocratiai gőg' kifejlődését: azért útainknak minő karban létezéséről nem gondolkoztunk; mert a' nyugtatványos parasztlvak a' sáros töltésen, bár nagynehezen, de mégis vontatták kocsinkat, és a' közutak' másra való szükségéről nem voltunk meggyőződve; az élet' kényelmeihez szükséges kelmét pedig beszolgáltatta a' külföld; és így nyugottan néztünk a' jövődőnek elébe. — Ki a' magyarországi közlekedési eszközökkel megismerkedik, bizonyosan meggyőződik a' nemzet' pangásáról; ki az ausztriai kormánynak Magyarország és Erdély iránti politicáját felfogja, egyszersmind meggyőződik a' nemzet' tengődő élete' okairól. De térjünk vissza a' közlekedés' hiányainak káros következményire. —

Rossz közlekedési eszközeink egyáltalában nehezítik belkereskedésünket, de nevezetesen a' vassal üzendő kereskedést nagy részben lehetlenné teszik. Vegyünk alapúl ismét 30,000 mázsa vasat. 30,000

mázsa belföldi vasnak — teszem azt — Beszterczebányáról Pestre szállítása 36,000 pengő forintba kerül, vagyis egy mázsáé 4 frt. 42 kr p. p. Bécsből a' Duna' segedelmével leszállított 30,000 mázsa vasnak szállítási bére teszen 48,000 p. frtot, vagyis egy mázsáé 36 krt p. p. A' szállítási költségek' különbsége teszen tehát 48,000 p. frtot, mi 30,000 mázsányi mennyiségnél tetemes teher. De tökéletlen közlekedési eszközeink még a' nyers vasnak Bécs felé mindinkább növekedő kivitelét is okozzák; mert jutányosabb fuvarbérért lehet a' külföldre a' vámmentes nyers vasat szállítani, mint magyar hazánkban levő vasgyárainkba.

Ezek a' mi vas-indusziánk' akadályai! — A' ki nemzeti létünk' anyagi életjeleit figyelemmel kíséri, meggyőződik, hogy a' nemzet ohajt mind ezeken segíteni; de ha nemzeti létünk' politicus életjeleit szintűgy figyelemmel kíséri, meggyőződik, hogy az ausztriai kormány mindent elkövetett és elkövet a' régi formák' megtarthatására. — És mégis annyi ember találkozik, ki hazánk' belviszonyait nem ismeri, hátramaradásunk' okait nem vizsgálja, de szent áhítatossággal bámulja az ausztriai kormány' intézkedéseit! —

Mennyi figyelmet fordít az ausztriai burocracia a' magyar indusziára, még kitetszik a' bécsi közönséges kamara' következő eljárásából: Sok fontolgtás után elhatározá Zólyom megyében egy nagyszerű vas-hengergyár felállítását, és 1838. évben két ügyes kamarai tisztet, tapasztalások' szerzése végett, külföldre küldé, kik a' szükséges tudománynyal ellátva, 1839-

ben visszatérének. Az építési tervek, költségvetések' 'stb. elkészítése után a' bécsi kamara' határozatából az előkészületi munkálatok meg is kezdettek. A' Garam' vizén felállított egy nagyszerű gát, a' szükséges hatalmas csatorna elkészült, a' föld felülete kiegyenítettett, épületkő nagy mennyiségben töretett, az erőművek némelly (30—40 mázsás) vasrészei ugyanott lerakattak. Ezeknek megtörténte után, midőn minden ember meg volt már győződve az építésnek feszült erővel megkezdendéséről, — a' munka rögtön megszüntetett; mert az építési terveket újra kellett megvizsgálni, mellyek 1840. év óta egészen jelenig Bécsben nyugalomban hevernek. Időközben a' gát elrothadt, a' csatorna az idő viszontagságának martalékával lőn, szóval: 30,000 pengő forintot haladó előkészületi költségek legnagyobb része már elveszett, — egyenesen a' bécsi kamara' lassúsága miatt. Báró Rothschild kimondá: „Vitoviczon vasgyár legyen“ — és a' vasgyárak' egyik legtökéletesbiké Vitoviczon varázsgyorsasággal létesült. A' bécsi kamara szintúgy kimondá: „Zólyom megyében Lopejon vasgyár legyen!“ 's 7 év lefolyta után képes előmutatni az előkészületek' romjait és 20,000 pfnyi veszteséget.

A' lopeji vashengergyár' romjai tanuságot adnak a' bécsi közönséges kamara' magyar vas-industria iránti hajlandóságáról. Valóban boszantó látvány a' gömöri nyers vasnak e' romok mellett Vitoviczba szállítása.

Ezeknek előbocsátása után vizsgáljuk vaskereskedésünk szenvedő állapotát. Magyarország kiállít évenként nyers vas, vert vas és öntött vas' alakjában

445,178 mázsát, vagyis 3,324,124 pft.; az örökös tartományok pedig 1,446,570 mázsát, vagyis 11,578,760 p. frt.

Tehát vas-productióra nézve Magyarország és Erdély az örökös tartományokhoz úgy áll, mint 1 : 3 1/2

Ha az ausztriai kormány kamarái által vezetni és emelni akarná a' vas-industriát: ez kétségkívül nem csupán bel-, de külkereskedésünknek is egyik leghasznosabb czikke volna.

Mivel azonban vas-industriánk' nyomása az örökös tartományok' érdekében fekszik, annak kifejlődési útjába az előszámlált akadályok gördítettnek, melyek következő szenvedő állapotunkat idézik elő:

Magyarország nyers vasat kivisz 70,000 mázsát; ennek ára 210,000 pengő forint. Vert vasat kivisz 60,000 mázsát; ennek ára, a' 25 kr. kiviteli vám lefaragása után, teszen 395,000 pftot.

Egyéb finomabb vasgyártmányokat Magyarország és Erdély vagy épen nem, vagy olly csekély mennyiségben visz ki, mely tekintetet sem érdemel.

Öszvesen a' kivitt vasért bevesz Magyarország és Erdély 605,000 pftot.

Az örökös tartományok ellenben beszigáltatnak: vert vasat 35,476 mázsát; ennek ára 248,332 pft.; — öntött vasat 4,952 mázsát; ennek ára 44,568 pft.; — kovács- és lakatosmunkát 38,948 mázsát; ennek ára 4,557,920 pft; — nyers, vert és öntött aczélt 3,000 mázsát; ennek ára 30,000 pft.

Tehát Magyarország és Erdély vasért évenként fizet 4,656,820 pftot.

Magyarország és Erdély kivisz tehát öszvesen 150,000 mázsa vasat; ennek ára 605,000 pft. Az örökös tartományok behoznak 81,376 mázsát; ennek ára 1,656,820 pft. A' két magyar haza fizet tehát vasért az örökös tartományoknak 1,051,820 pftot.

A' vasnál nem a' mázsák mennyisége, hanem a' vasgyártmány' minemősége növeli az árat. Ennek következtében a' nyers vagy vert vasnak Magyarország-ból nagyban kivitele kívánatos; mert a' minő arányban ennek kivitele nő, ugyanolly arányban a' finomabb vasgyártmánynak behozatala szaporodik. Ha tehát szemünkre lobbantik, hogy Magyarország és Erdély 150,000 mázsa vasat visznek ki, az örökös tartományok pedig csak 81,376 mázsát hoznak be, akkor a' két tétel' pénzértékének összehasonlításából nyert eredménynyel felelünk, mellyből évenkénti 1,051,820 pft. veszteségünk kivihető.

Az előbb mondottak elegendő tanuságot adnak az érintett 5 rendbeli bányászati czikknek Magyarország és Erdély irányában az ausztriai kormány általi kezeltetéséről. Legkevesebbé nyomasztó annak befolyása az arany- és ezüst-productióra azért, mert az arany és ezüst nem kereskedési czikk, de kereskedési eszközé levén, ha nagyobb mennyiségben állítatik is elő a' magán-bányaművelők által, az ausztriai kormánynak Magyarország és Erdély ellen folytatott kereskedési politicáját csak elősegíti; mert Magyarország és Erdély' lakosainak lehetővé teszi az örökös tartományokból beszállított kelmék' vásárlását.

A' só, mivel a' két testvérházában bőven találta-
tik, behozatali cikk nem lehet; a' só-productio és a'
só-árszabás azonban egyenesen az ausztriai kormány'
kezébe levén, szükség nem támadt Magyarország és
Erdély fogyasztásához képesti előállításának gátlására.

A' réz nagyfontosságu nélkülözhetlen kereskedési
cikk: mivel azonban megkívántató mennyiségben az
örökös tartományokban alig található, annak nyérése
elősegítettik az ausztriai kormány által; de a' réz'
finom gyártmányai ismét olly vámmal terhelvék, hogy
kivitelök tökéletesen gátoltatik; mi a' következő táb-
lázatban összefoglalt — az ausztriai kormány vámta-
riffáiból merített — adatokból világosan kitetszik, —
2,000 mázsa rezet vevén alapúl:

Műzsák' száma.	Gyártmány' neme.	Ára p. pénz.	Munka- értékesítés.	Beviteli vám.	Kiviteli vám.	Különb- ség.
2,000	Nyers rézlemez.	100,000	—	—	—	—
2,000	Rézpléh.	120,000	20,000	416	10,000	9,584
2,000	Pléh. kész. port.	132,000	12,000	416	12,000	11,584
2,000	Finom. gyártm.	260,000	140,000	833	26,000	25,167
Összev: 8,000	—	612,000	172,000	4,665	48,000	46,335

Fenállván 8000 mázsa különféle rézgyártmányok' behozatala és kivitele, kitetszik Magyarország és Erdély' részére eső 46,335 p. frt vámfizetési különbség.

A' réznél tehát szintúgy, mint a' vasnál, hasonló vámterhekre akadunk. De még súlyosabb ebbeli sérelmünk következő okoknál fogva: Vasat még jelenleg kénytelenek volnánk venni; mert szükségünk' fedezésére a' megkivántató mennyiséget előállítani nem vagyunk képesek; ellenben a' két testvérhazában a' réz-productio olly hatalmas, hogy belföldi szükségünk' fedezése után nagy részét gyártott alakban a' külföldnek eladhatnók. Azonban a' vámok lehetlenné tevéen a' külföldi kivitelre alapított belföldi gyártást, nyers rezünk' kivitelét az örökös tartományokba szorítják, és minket saját nyers rezünk' készített árúk' vásárlására kényszerítenek. A' magán-rézbányaművelőkre annyival nyomasztóbban hat e' rendszer, mivel a' kamara által nyert nyers réz és ebből készített gyártmányok vámmentesen mennek ki.

A' vasra nézve az ausztriai kormány' vám- és kereskedési politicája a' rézhez képest megfordítva áll; mert a' mint a' réz a' mi kiviteli cikkünk, úgy a' vas az örökös tartományok' behozatali cikke.

Valamint tehát a' mi réz-productiónk' elősegítése az ausztriai örökös tartományok' érdekében áll, azoknak szükséges nyers rézmennyiséggeli elláthatása végett, szintúgy vas-industriánk' kiterjesztésének gátlása ismét az ausztriai örökös tartományok' érde-

kében fekszik, hogy az ottan előállított felesleg vasmenynyiséget ide behozhassák.

Az ezen értekezésben felhordott adatokból összeillesztett két rendbeli táblázatot előterjesztem a' tisztelt olvasó közönségnek a' végett, hogy a' száraz számok' összehasonlításából kitessék előbbi állításaim' alapossága.

Az I-ső táblázat' 5-dik sorozatából kitetszik, hogy a' nevezett 5 bányászati főczikk Magyar- és Erdélyországban évenként a' status pénztárának tisztán jövedelmez 9,324,774 pengő forintot.

A' II-dik táblázat' 5-dik sorozata pedig bizonyítja, hogy a' hasonnemű öt rendbeli czikkből az ausztriai örökös tartományok' status-pénztárába foly évenként 44,587,748 pft.

E' számokon mohón kapnak az ausztriai kormány' érdekeit a' világ négy tája felé kürtölő toll- és szájhősök, mondván: „Ime itt az eredmény! 5,262,974 p. frttal többet jövedelmez az örökös tartományok' bányászata, és Magyar- és Erdélyország mégis panaszkodik arany és ezüst kivitele miatt; holott az örökös tartományok „Verschleissdirectio“-jának számadásai-
ból kitetszik, mennyi készpénzt kell évenként beküldeni a' magyar- és erdélyországi bányászat' fentartására.“ — Ezután következik az ausztriai kormány irántunk mindig mutatni szokott jó atyai indulatának buzgó magasztalása és a' mi szünni nem akaró háladatlanságunk' méltó és szigorú megrovása.

Igaz, hogy az elősorolt 5 bányászati czikk 5,262,974 pftal többet hoz az ausztriai örökös tartományokban,

I. tábla.

370. laphoz.

Az aranyérmék' általános és részletes kimutatása.

4	7	8	9	10	11	
A' cikkek megnevezése	Millya' Má Kor- mányo.	Öszves somma.	Ezüst- és aranyból nyert egy évi kész- pénz- somma.	Egy év alatt elő- állított pénzér- ték.	34 év alatti ezüst- és arany- pénzsa- porodás.	34 év alatti szapori- tása a' pénzér- tékek.
Arany.	44503306	46788950	—	—	—	—
Arany.	— 1906	46225718	—	—	—	—
Ezüst.	50439060	31272180	—	—	—	—
Ezüst.	— 3693	42127820	3546858	—	406445698	—
Réz.	— 0200	24687600	—	—	—	—
Réz.	— 896	54845750	—	—	—	—
Vas.	— 0000	36456000	—	—	—	—
Vas.	— 0036	40767408	—	—	—	—
Só.	— 240	283366040	—	44099758	—	437092498
	337					
		543507496				

mipt a' két magyar hazában; de vizsgáljuk bővebben, melyik tartomány hoz több készpénzt, és melyik több pénz értékű czikket? akkor a' felszámolásnak tán más és egészen különböző eredménye lesz.

Az I-ső táblázat' 9-dik sorozatából kitűnik Magyar- és Erdélyországnak évenkénti arany- és ezüst-, vagyis készpénznyereménye, u. m. 3,546,858 pftot.

A' II-dik táblázat' 9-dik sorozata szerint az örökös tartományoknak évenkénti arany- és ezüst-, vagyis készpénznyereménye teszen 538,070 pftot.

A' készpénznél tapasztaljuk, hogy Magyar- és Erdélyország évenként 3,008,788 pfrttal többet hoz az örökös tartományoknál.

Réz-, vas- és sóból évenként nyert pénz' értéke teszen Magyar- és Erdélyországban az I-ső táblázat' 10-ik sorozata szerint 14,099,758 pftot.

A' II-dik táblázat' 10-dik sorozata szerint a' réz-, vas- és sóból évenként nyert pénz' értéke az örökös tartományoknak teszen 18,193,570 pftot.

Pénzértéket tekintvén, az örökös tartományok többet hoznak évenként 4,093,812 pftal.

Már ezen összeállítás kimutatja, hogy az örökös tartományok a' magyar bányászat' fenntartására készpénzt nem küldhetnek; sőt — mi több — Magyar- és Erdélyország nélkül némelly nekik elkerülhetlenül szükséges termékeket, mint péld. rezet, nem is vásárolhatnának; mert készpénzök nincs. — Azouban a' „Wiener allgemeine Verschleissdirection“ pénzküldéseit a' magyar- és erdélyországi bányászat' fenntartására nem tagadhatom; mert ezek valósággal tör-

ténnek: tehát csak egy állítás lehet igaz; melyik?
tüstént bebizonyítom.

Ama' 3,546,858 pft értékű arany- és ezüztből a' körmőczi és szebeni pénzverő-intézetekben csupán annyi dolgoztatik fel, mennyi a' magyar arany és huszas' végképeni eltűnésének megakadályozására szükséges; mert a' nemzetnek pénzügy körüli határozati joga' megszüntetését egy pár mariaképű arany, tallér és huszas' keringetésével még leglezni akarja az ausztriai kormány.

A' többi arany és ezüst nyers alakban Bécsbe vitetik.

Már most könnyen magyarázhatni 's kimutathatni a' „Wiener Verschleissdirection“ által Magyar- és Erdélyországba küldetni szokott pénzsommák' honnan-mérítését. — A' 125 márka aranynak és 24,644 márka ezüstnek, melyek évenként az örökös tartományokban nyeretnek, pénzzé alakítása végett korán sem támadt volna szükség a' bécsi nagyszerű pénzverő-intézet' fölépítésére; ezen arany- és ezüstmennyiséget olly kisszerű pénzverő-intézetekben, minő a' körmőczi vagy szebeni, kényelmesen föl lehetett volna dolgozni, és valóban felöltő a' magyar- és erdélyországi pénzverő-intézetek' elhanyagolása, 's a' bécsi e' célra szánt épületnek királyi pompával eszközlött létesítése, miután Magyarország és Erdély az ausztriai örökös tartományokat aranynereménnyel tizszerte, ezüsttel pedig négyszerte felülhaladják.

Az 4,000,000 pengő forintnál többbe került bécsi új pénzverő-intézet' építtetése erős bizonyítvány, meny-

nyire szereti az ausztriai kormány a' magyar kamarának a' bécsivel egygyé-olvasását fentartani, és meddig szándékozik még Verschleissdirectiója általi nevezetes pénz - sommak' folytonos küldetésével bennünket boldogítani! —

Az előterjesztettek világosan kimutatják az ausztriai kormány' állításainak alaptalanságát, mellyekkel bebizonyítani ügyekszik, mennyire kénytelen segíteni a' mi bányászatunkat az örökös tartományok' zsebrovására.

Vizsgáljuk már most: vajjon képes-e az ausztriai kormány egyáltalában Magyar- és Erdélyország' javára bármely parányi pénzáldozatot tenni? —

Okoskodásom' alapjául veszem a' két magyar haza és az örökös tartományok egy évi jövedelmeit, az anynyiszor említett 5 czikkre vonatkozólag.

Az I-ső táblázat' 5-ik sorozatának hasábjából kitetszik, hogy a' költségek' leszámítása után Magyar- és Erdélyország' statuspénztáraiba foly tiszta jövedelem 9,324,774 pfrt.

A' II-ik táblázat' 5-ik sorozata az örökös tartományok hasonnemű tiszta statusjövedelmeiből mutat 44,587,748 pfrtot.

Magyarország és Erdély' közigazgatási rendszerének a' kormány által fedeztetni szokott költségei rugnak évenként 2,900,400 pftra.

Az örökös tartományok' közigazgatási rendszerének az ausztriai kormány által fedezendő költségei évenként, gróf Lamberg Ferencznek — Ausztria' érdekében irt — „Terra incognita“ című munkája szerint, rugnak 43,200,000 pftra.

Ezen summák' összehasonlításából kiséül, hogy Magyar- és Erdélyország, az 5 bányászati cikk' jövedelmeiből fedezett status - kiadás után, status - pénztá-raiban még megtart 6,424,374 pfrtot.

Az örökös tartományok a' közigazgatási költségek' fedezésére, hasonnemü pénzforrások' kimerítése után, status - pénztárukban évenkénti hiányt tapasztalnak 28,612,252 pfrtot.

E' hiány' pótlása pedig lehetlen azért, mert az örökös tartományok' valamennyi jövedelme elégtelen az ausztriai kormány' szükségeinek fedezésére; ezt bizonyítja az 1,000,000,000 pengő forintot haladó status-adósság, melly a' 34 évi béke' idejében nőtt akkorát.

Az eddig mondottak tökéletesen megczáfolják az ausztriai kormánynak ezen értekezés' elején érintett állításai' azon részét, melly szerint bebizonyítani ügyek-szik, mennyi pénzt fordít a' két magyar haza' status-gépének fenntartására.

Vizsgáljuk még állításainak második részét, melly szerint ránk fogni méltóztatik az örökös tartományok' irányábani activ kereskedési állásunkat.

Az „Ausweise über den Handel Österreichs vom Rechnungsdepartement der k. k. allgemeinen Hofkammer“ czimü munkálatban foglalt kereskedésⁱ adatokból kiséül, hogy az örökös tartományokból Magyar- és Erdélyországba évenként behozatik 55,117,907 pfrt. értékü portéka, ellenben Magyar- és Erdélyország az örökös tartományokba évenként kivisz 63,742,349 pfrt. értékü portékát. E' két summa' összehasonlításából

kijő Magyar- és Erdélyország évenkénti nyeresége 8,625,442 pengő forint.

Ha a' „Rechnungsdepartement“ állításai igazak, és a' mi kereskedésünk csakugyan activ: úgy azon állításaink és okoskodásaink, miknek fonalán pénzünknek az örökös tartományokba szivargását bebizonyítani ügyekezénk, merőben alaptalanok, és mi képzelt szegénységünk helyett Croesus' kincseivel birunk; mert ha csak az annyiszor érintett 5 bányászati cikk' jövedelmeit és activ kereskedésünk által évenként nyert summákat összeadjuk, tökéletesen meg kell győződnünk pénzbőségünkről.

Kíváncsiságunknak engedve, melyet a' közönséges udvari kamara „Rechnungsdepartement“-ja bennünk gerjesztett, vizsgáljuk meg csak a' 31 évi időszak alatt a' két magyar hazában gyűjtött pénzhalmokat, és győződjünk meg eddig nem élvezhetett boldogságunkról.

Az I-ső táblázat' 6-ik sorozatának kimutatása szerint Magyar- és Erdélyország' status-pénztárainak tiszta jövedelme teszen 289,068,994 pengő frtot.

A' magán-bányaművelők' birtokában levő pénz teszen 102,684,863 pfrtot.

Ezen tőkék' előállítására fordított költség, vagyis azon summa, melly a' nép' birtokában vagyon, teszen 131,834,337 pfrtot.

Status-pénztökének teszen tehát 543,507,196 pfrtot

Ehez a' „Rechnungsdepartement“ állítása szerint activ kereskedésünkből évenkénti 8,623,442 pfrt. nyeménnyt számítván, ez 31 év alatt teszen 267,388,782 pengő forintot.

1846. évi october' 7-én a' két magyar haza' pénzereje felrug' 840,895,898 pengő forintra.

Mikor az ausztriai kormány' statusbölcseiségének hírharangjai boldoglétünk' kényelmességét hangoztatják, elfelejtkeznek az ellentétekről. A' mi észtoppító intézeteinkben, mellyeket iskoláknak gúnyolnak, tanultam: in arte oratoria milly jó hasznát lehet venni az ellentéteknek; „*contraria enim juxta se posita magis elucescunt.*“ — Ezen tant, mellyet nálunk minden *primae humanitatis auditor* tud, olyan férfiak még nem értették, kik képzelődésökben a' statusbölcseiség' kútforrásainál születtek, és már az anyatejjel szívák a' statustudomány' tanait, ezek amá' régi latin közmondás' igazságát még a' tizenkilencedik században sem képesek felfogni.

Jó uraim! okoskodásokat kineveti az élet' gyakorlata. A' gazdagság' ábrándképeivel egy elszegényült nemzet sebeit orvosolni nem lehet. Ezen okoskodásokkal minket csak sebeink' égő fájdalmára emlékeztettek; minél többet szóltok gazdagságunkról, annál erősebben győződünk meg szegénységünkéről. Higyétek el, jámborok! a' mesék' ideje már lejárt; ne játszatok Magyar- és Erdélyország' irányában a' Scheherezade' szerepét; mert a' Harun-al-Raschid' személyét eddig képviselt régi spectabilis nemesfaj, mellyet a' ti mesétekkel elaltatni lehete, már elenyészett; egy más aera nyílt a' két magyar hazának, 's egy más nemzedék lépett a' cselekvés' terére, és ennek jelszava — a' haladás. De hiszen ti csak eszközök vagytok hatalmasabbak' kezében; szerepléstek nem egyéb, mint

mások' gondolatait magasztalni, mások' parancsainak hódolni, és mások' terveit végrehajtani; nektek akaratotok 's meggyőződéseitek nem lehet; mert politicátok, tudománytok, egész lelkületeitek vak engedelmességgel kezdődik, és hódolattal végződik, — automatokkal tovább nem perlek.

Ha az ausztriai kormány' adatainak hitelt adhatunk: úgy 1846. évi october' 7-én 840,895,898 pengő forint' birtokában vagyunk! — Ezen summából a' status' kezében kellene lenni 289,068,994 pengő forintnak, következésképen a' népnél 524,826,904 pfrtnak; és így a' 15,000,000 lakost számláló Magyar- és Erdélyország egy-egy lakosára esnék 34 pforint.

A' II-ik táblázat' 6., 7. és 8-ik sorozataiból kiteszik, hogy az örökös tartományoknak az annyiszor említett 5 ezikkből folyó bevételei hoznak a' statusnak tiszta jövedelmet 34 év alatt 452,220,208 pfrtot; a' népnek 128,460,032 pfrtot: tehát összesen 580,680,220 pengő forintot.

Ekkép esnék az örökös tartományokban 24,000,000 lakos közt egy-egy főre 5 pengő forint.

Magyar- és Erdélyország egyenes hadi adó' fejében fizet 6,950,000 pfrtot; következésképen esik egy főre 40 kr. pengő pénzben.

Az örökös tartományok egyenes adó' fejében fizetnek 45,000,000 pfrtot: következésképen egy főre esik 2 pfrt.

Igen feltűnő, hogy ezen arány mellett, 1846. évben, Magyarország és Erdély' adózói, kiknek mindegyike 34 pfrt. ura, az évenként rájuk eső egyenes adó —

fejenkint 40 p. kr. — lerovására képtelenek; mert jelenleg is majd egy millió p. forintnyi hadi adó hátra-maradással tartoznak.

Feltűnő az is, hogy a' külföldnek és nevezetesen az örökös tartományoknak legalább 12,000,000 pengő forinttal tartozunk; holott csak magán-bányaművelőinknél 1846. évben, az I-ső táblázat' 6-ik sorozata szerint, keringeni kellene 102,684,865 pengő forintnak.

De legfeltűnőbb közintézeteink' nyomorult állapota. Például hozom fel a' pesti egyetemet, melly tán minden másnak igen, csak czéljának nem felelhet meg. Legfeltűnőbb — mondom — azért, mert olly hazában, mellynek csupán a' közigazgatási költségek' fedezése után, 1846. évben még statuspénztárában, bármelly nemzeti ügy' előmozdítására fordítható, 199,054,594 pengő forintja maradt fenn, — olly hazában, mellynek statusadóssága nincs, a' közintézetek' legvirágzóbb állapotban lehetnének.

Feltűnő más részről, hogy az örökös tartományok' adózói, kik közt egy-egy főre 1846. évben csupán 5 pengő forint esik, 's évenként 2 p. forintnyi adófizetés, — eme' meglehetősen nagy adót könnyen fizetik.

Feltűnő, hogy olly statusban, mellynek az annyiszor említett 5 czikkből folyó jövedelmei a' közigazgatási költségek' fedezésére nemcsak elégtelenek, de azoknak tökéletes kimerítése után még évenkénti 28,618,252 pfrt. másunnan pótlendő hiány támadt, — ollyan statusban, mellynek csak e' részbeni hiánya 34 év alatt, vagyis 1846-ban, már 888,779,812 p. forintra

nőtt, statusvaspályák építetnek, és minden közintézetei a' miéinkhez képest keleti fényvel fentartatnak.

Nem csak feltűnő, de csodálatos, hogy a' szegények, tudniillik az örökös tartományok, a' gazdagoknak, tudniillik nekünk, 12,000,000 pengő forintot kölcsönadának.

Végre nem csak feltűnő és csodálatos, de bámulatos is, hogy Magyarország és Erdély' irányában kereskedési tekintetben szenvedő állapotban sínlődő örökös tartományok a' mi élénk activ kereskedésünket kizárólag kormányozzák. Tudvalevő dolog, hogy a' mi pesti kereskedőink — négyet-ötöt kivéve — csupán a' bécsi kereskedő-gremium' spediteurjei, kik pénzviszonyaikban a' bécsi házaktól függenek, és egyedül általok számukra kijelölt kereskedési körben mozoghatnak.

Nem tagadom, az örökös tartományoknak szép statusjövödelmeik vannak, de a' status-kiadások fedezésére még sem elegendők, és bármikép ügyekeztek az ausztriai kormány' fináncz-tollgladiatorai a' mindenévi hiányt a' nagy közönség előtt leplezni, a' 34 évi békeidő alatt 4,000,000,000 pengő forintra nőtt statusadósság annyira practicus ok, hogy azt semmiféle elméleti vitatásokkal eltörölni nem lehet; mert a' kilencz zérus, a' mellette álló súlyadó egyessel, minden okoskodások' daczára ezer milliót jelent.

Mivel segít tehát ez állapoton az ausztriai kormány? — Azzal, hogy Magyar- és Erdélyország' pénzeit részint az örökös tartományokba szorítja, mellyeket az ottani lakosoktól az adónak mindennemű czímei alatt status - pénztáraiba szivattyúz; részint pedig vámintézkedései által hazánkat körülhálózván, nyers

termesztményeink' feldolgozását olly módon, melyet a' vas- és réznél részletesen előadánk, akadályozza, hogy az örökös tartományok' gyáraiban készített anyagoknak a' magyar-erdélyországi piacot biztosíthassa.

Mind az, a' mi eddig feltűnő vala előttünk, mig az ausztriai kormány és organumai' állításának hívénk, jelenleg, miután álokoskodásaik alaptalansága fölfedeztetett, feltűnő többé nem lehet. Helyzetünk valósággal szomorú; mert a' fejlődő industriánk' megbuktatására felállított vámrendszer az általános elszegényedés' előjeleit már is előidézte; a' kamarai kezelés pedig pénzügyeinket az ausztriai kormány' érdekeihez kötötte.

Hiteles adatok szerint Magyar- és Erdélyországban 22,000,000 pengő forintnál több pénz nem kering; pedig az ausztriai kormány' állításai szerint — mint előbb kimutatattott — az öszves nép közt keringeni kellene 1846. évben 334,454,602 pengő forintnak. Levonván e' két summát egymásból, kisúl: hogy 34 év alatt a' két magyar haza, szenvedő kereskedése útján, fizetett az ausztriai kormánynak csupán csak az érintett 5 bányászati czikk' jövedelmeiből 209,454,602 pfrtot; mi a' fentebb kimutatott és 289,068,994 pforintra rugó, Magyar- és Erdélyország' érdekében alig felhasznált 34 évi statusjövedelmeivel együtt teszen 498,520,596 pengő frtot. Ez, uraim, a' mi 34 évi veszteségünk! —

Ha az eddig előhozottakat figyelemmel kísérjük: szembetűnő a' bányászat' nagy fontossága; szembetűnő a' magyar kamarának törvénykivüli állása, mely — mint egy absolutismusi gyarmat — elszigetelve áll al-

kotványos országunk közepett. A' bányászat ad készpénzt, és számtalan cikket előteremt, miknek nélkülözése az iparüzletet lehetlenné teszi; de ha minden más hasznait számba sem vesszük, és csupán azt tekintjük, mennyi embernek ad élelmet, és minő pénzforgást idéz elő a' bányászatüzés, már akkor olly statusfontosságot nyer, hogy csupán e' szempontból tekintve, már legnagyobb gyelmet érdemel.

Mivel ezelőtt is a' 31 évi békeidőt vettük számolásaink' alapjául, jelenleg is a' mellett maradunk.

A' többször fölhívott táblázat' sorozataiból látjuk az 5 bányászati cikkből merített pénzsummát, melly teszen 543,507,196 pengő forintot.

Ebből a' munkások' kezei közt maradt 151,834,337 pengő forint.

A' magán-bányaművelőknél maradt 102,684,865 pfrt.

A' status' pénztárában maradt 289,068,994 pfrt.

31 év alatt arany- és ezüstben, vagyis készpénzben, hozott Magyar- és Erdélyország' bányászata 106,445,698 pfrtot.

Pénzértékű érczeket pedig, azaz csupán rezet és vasat, 's a' mindennapi életszükségekhez tartozó só' ára' fejében jövedelmezett 437,092,498 pfrtot.

E' summák' összeillesztéséből meggyőződhetni, mennyire hasznos lehetne a' bányászat, ha honunk' érdekében kezeltetnék!

Mennyire tehetségemben állott, ügyekezém fölfedezni azon akadályokat, mellyeket a' kamara fejlődő iparunknak útjába gördít; ügyekezém kitüntetni a' bányászatnak hazánk' érdekébeni kezelése hasznát; ügye-

kezém megbizonyítani, mikép anyagi kincseink saját iparunk' megbuktatására használtatnak; és ezeknek folytán ügyekezém kiforgatni az ausztriai kormány' állításait, mellyekkel ébredő figyelmünket e' tárgytól elvonni, és az erővel ránk tolt anyagi jólét' baldog álmaibani elmerülésünket visszavarázsolni törekszik.

Megmutatta a' nemzet legújabb időben, mennyit lehet szorgalommal és megfeszített erővel teljesíteni ama' parányi segédeszközök' czélszerű alkalmazásával, mellyekkel rendelkezhetett. Szorgalmunk eredményei meggyőzőnek bennünket, hogy a' két magyar hazában is lehet iparmozgalmat teremteni. Pedig a' mi eddig létre hozatott, csupán egy nemzettöredék' munkálkodásának gyümölcse, melly önerélyességében és az ügy' igazságában bízván, nem a' kormány' gyámolításával, nem a' törvényhozás' intézkedéseivel, hanem csupán a' socialis összeköttetésből merített segedelemmel éleszté föl holt iparunkat.

Amaz iparmozgalom, mellyet a' socialis erő' czélszerű alkalmazása előidéze, bizonyítványt nyújt, mennyire lehetne iparunkat és általa nemzetünk' jólétét emelni, ha a' kormány karöltve járna a' törvényhozással; mert bár socialis ügyekezetünk sok szép vállalatnak teremtetője volt, más részről ismét kénytelenek valánk szomorúan tapasztalni, mennyi — legszebb jövődőt ígérő — vállalatunk lőn martalékává a' kormány' fondorkodásinak, vagy mennyi vállalat nem léptethetett életbe, állását biztosító törvények' hiánya miatt.

Socialis téreni iparmozgalmaink' istápjának kellene a' kormánynak és törvényhozásnak lenni. — Mennyit

lehet e' részben az ausztriai kormánytól várni, erre elegendő tanuságot nyújt a' legközelebbi mult országgyűlésünk' vége és a' kormánynak iparunk' irányában országgyűlés utáni föllépése.

Nekünk más ótalmat keresni nem lehet, sőt jelen körülmények közt nem szabad, csupán azt, mellyet alkotmányunk nyújt.

Törvényünkben — mint már előbb is említém — sok törvény rejlik, melly a' kamara' rendezéséről szól; sok törvény rejlik, mondom, melly kétségtelenné teszi a' nemzetnek a' kamarai ügy körül létező rendelkezési jogát: ellenben egy törvény sem létezik, melly a' magyar kamarát a' bécsi közönséges kamarának alárendelné; sőt a' magyar kamara' függetlensége mindig a' hol csak lehete, kijelentetett.

Most, midőn a' legközelebbi tartandó országgyűlésen a' vámrendezési kérdés okvetlenül szönyegre kerülend, — a' magyar kamara' függetlenségének kérdését a' vámkérdéstől elkülönözni nem lehet; mert e' két kérdés, ha nem egészen azonos is, de karöltve jár egymással. A' független, hazánk és nem az örökös tartományok' érdekét képviselő magyar kamara, és kezelése alatt levő védvámok, vagy, ha az nem legalább viszonyosságra alapított, és csupán az országgyűlés beléegyezésével változtatható vámszabályok teremtenék a' két magyar haza' iparát.

A' mult országgyűlésen szerkesztett „Bányatörvénykönyv“ törvénybe-iktatásával már most be nem érjük; tágasabb alapra kell fektetni a' bányászati reformot. A' „Bányatörvény“ megóvhat némelly ma-

gán-bányaművelőket a' bányabírószékek' hatalmaskodásától; de föl nem szabadítja a' bánya- és egyéb városokat a' kamarai befolyástól, nem akadályozza az arany és ezüst nyers alakbani kivitelét, meg nem szünteti az egész kamarai tisztségnek a' bécsi kamarától függését, szóval: nem változtatja a' jelenleg német kamarát magyar kincstárrá, melly országgyűlésileg kijelölt hatáskörében a' bányászatot és vámrendszert felölősség' terhe alatt kezelné.

Ha a' jövő. országgyűlés e' két sérelmet, vagy legalább ezeknek egyikét, képes lesz gyökeresen orvosolni: akkor századok után is hálatelt kebellet fognak unokáink visszaemlékezni az 1847. évi országgyűlésre; mert ez tette le a' magyar haza' boldogságának alapkövét.

E' két kérdés' megoldása szabad tért nyújt mindenkinek annak megmutatására: hazai-e a' szíve, vagy bérben lakik-e már az ausztriai kormánynál? — Mikor a' vámok és a' kamara' rendezéséről szólunk, akkor nincs választás, — itt a' conservativismus kényelmes öltönyébe bujni nem lehet; mert hol a' számok főtényezők, ott szívhez nem szólunk, ott nem szükséges az indulat' lángszavaival festeni, ott csupán a' számok' összeillesztéséből nyert csallhatlan eredmény határoz, ott nem lehet senkit elkábitani, és az igazság kikutatására nem szükséges egyéb a' becsületességnél.

Tisztelt polgártársaim! Az eddig országos vitatás alá került tárgyak nem bírának annyi közérdekkel, melly képes lett volna szétágazó véleményeinket egyesíteni; mert többnyire csupán egyik vagy másik kivált-

ságolt osztály' jogainak biztosítását képviselék. Most azonban, midőn a' vámok és kamara' rendezéséről szólnunk, valamennyien kisebb-nagyobb mértékben érintetünk. Anyagi jólétünk' biztosítása forog szóban; a' számok' összeillesztése nem csálhat; és ha még tovább is összedugott kezekkel nézzük az ausztriai kormánynak irányunkban követett kereskedési politicáját, akkor egész meztelenségében tűnik fel előttünk jövőendő sorsunk — a' koldusbot. Lépjünk ki tehát a' síkra bátran! mert követelésünk igazságos, és tegyük mindent, mit törvény és alkotmányos állásunk enged, nemzeti igényeink' valósításának kieszközlésére; jelentjük ki nemzeti akaratunkat komolyan, határozottan; ne ingadozzunk, — és biztos a' siker.

Benyiczky Lajos.

Palota és kunyhó.

Miért vagy olly kevély, te palota?
Uradnak fényében kevélykedel?
Azért van rajta gyémánt, hogy szíve'
Mezítelenségét takarja el.
Szakítsd le a' czafrangokat,
Mit rá szolgája aggatott,
'S nem ismersz isten' munkájára
Olly nyomorúság marad ott.

'S hol vette gazdád ama' kincseket,
Mik semmiből őt mindenné teszik?
Ott, hol a' héja a' kis madarat,
Mit szétszakít, mellynek vérén hizik.
A' héja vígan lakomáz,
'S szomszéd bokornak fészken
Madárfiúk zokognak, várván
Anyjokra, melly meg nem jelen.

Fitogtasd csak, te gőgös palota,
 Az orzott kincsek' ragyogásait!
 Ragyogj csak, úgy sem ragyogsz már soká,
 Meg vannak már számlalva napjaid.
 'S kívánom, hogy minél előbb
 Láthassam omladékokat
 'S hitvány lakoid' összezúzott
 Csontját az omladék alatt! — —

'S te kis kunyhó, a' magas palota'
 Szemszédságában, mért szerénykedel?
 Miért bujtál a' lomhos fák mögé?
 Azért-e, hogy inséged' fődjed el?
 Fogadj be, kis sötét szoba,
 Nekem nem kell szép öltözet:
 De szép szív . . . . 's a' sötét szobákban
 Találni fényes szíveket.

Szent a' küszöb, mellyen beléptem én,
 Oh szent a' szalmakunyhók' küszöbe!
 Mert itt születnek a' nagyok, az ég
 A' megváltókat ide küldi be.
 Kunyhóból jó mind, a' ki a'
 Világnak szenteli magát,
 'S a' nép mégis minden felől csak
 Megvetést és inséget lát.

Ne féljeteK, szegény jó emberek,
Jön rátok is még boldogabb idő;
Ha mult 's jelen nem a' tiétek is
Tiétek lesz a' végtelen jövő. —
A' földre hajtom térdemet
E' szűk, de szent földél alatt:
Adjátok rám áldástokat, 's én
Rátok adom áldásomat!

Petőfi Sándor.

A' halálbüntetésről.

Országgyűlési beszéd.

A' halálbüntetés' kérdését egy ízben én is választám elmélkedéseim' tárgyául, azonban azok után, mik itt már előadattak, 's állásomnál fogva a' jegyzői helyen, hol inkább illik 's kell figyelni, mint szólni, hallgattam volna, ha Szepes' követe, nem tapintat nélkül, erőnek erejével a' gyakorlat' terére nem húzná e' kérdést, ha abban nem helyezné leghatalmasb erősségét, hogy nincs törvényhozás sem Európában sem Európán kívül, melly a' halálbüntetést eltörölte volna, ha abból, hogy a' büntetésnek e' neme mindenütt fenn áll, azt nem látszanék következtetni, miképen mivel fenn áll, mindenütt 's régóta fenn áll, bizonyosan szükség van reá, szóval, ha régiségével nem védelmezné a' büntetést. De kérdem én Szepes' követét, ha valljon az a' mi áll, criterioma - e saját czélszerűségének és jogszerűségének? Ez okoskodás szerint, a' régiség' mértékén, ezer fokkal jogszerűbb 's czélszerűbb a' zsarnokság a' képviseleti rendszernél; úgy Drako' törvényei Solonéinál jobbak, mivel régiebbek;

úgy a' kánpadokat most is kellene használnunk; úgy a' bálványimádást elébe kellene tennünk a' kereszténységnek, úgy Szepes' követe ezelőtt több ezer évvel, midőn még a' halálbüntetés nem alkalmaztatott, nagy bajnok leendett a' halálbüntetés ellen, mivel új volt volna, 's íme most védelmére kél, főkép mivel már régi.

De mielőtt Szepes' követe' erősségeinek nyomán odább mennék, kijegyzem a' tért, mellyen állást vesznek: ki jól teszi fel a' kérdést, félig már megoldá.

Véleményem szerint a' büntetés' jogalapja kettő. Egyik az elkövetett bűn; e' szerint az a' kérdés: van-e bűn, melly emberi bírótól halált érdemel, és miután a' büntetés nem egyéb mint megfosztás egy jótól, az élet olly jó-e, mi azonkép mint más javak, tárgya lehet a' büntetésnek? Másik jogalap: a' szabadság 's béke, vagy a' társasági jogállapot' fenntartása; e' szerint az a' kérdés, halálbüntetés nélkül fenn állhat-e a' társasági szabadság 's béke? Mert ha volna is bűn, mi halált érdemelne, 's ha az életet szintűgy el lehetne is venni, mint más akármelly jót, nem lenne jogszerű a' büntetés, ha egyszersmind nem szükséges a' társasági jogállapot' fenntartására. Az első kérdés egy ezzel: jogszerű-e, a' másik körülbelül ezzel: czél-szerű-e?

A' jogszerűség' hiányát itt nem mutogatom, mert ez a' tudomány' elvontabb országába vezetne, mindazáltal megérintem azt, hogy csak az ember bír személyességgel, hogy az élet isten' ajándéka, 's e' parancs: „ne ölj!“ nem szenved kivételt; hogy az élet egyedül

olyan, melyet nem lehet úgy felfüggeszteni, hogy meg ne szűnjék örökkösen, hogy mint az egyes, úgy a' status sem ölhet, csak önvédelmében, de önvédelem' szüksége a' statusra nézve nem áll elő egyes' ellenében, hanem hasonló esetben a' status akkor van, midőn háborút folytat; — megérintem azt, miként az életnek e' sérthetetlenségét leghangosabban épen a' fejedelmeknek kellene hirdetniök, mind a' mellett is, hogy mint fejedelmek mindenek fölött állanak, 's mint emberek egy sorban mindennel, mert életök sérthetlenebb mint koronájuk, amaz istentől ered, ez embe-
rektől való, a' korona' szentsége utánzott, az életjogé eredeti. Ha a' népnek kezdettől fogva e' jognak tiszteletére taníttattak volna, mi a' zsarnokok által pusztán a' koronára szoríttatott, ama' nemes lelkű ügyvéd XVI. Lajos' védelmében nem kiáltotta volna hasztalan a' francia népnek, hogy ha élete mint királyé nem volna sérthetlen és szent, bizonyosan sért-
hetlen és szent az mint emberé.

Van-e tehát olly bűn, milly emberi birótól halált érdemel? Nincs, mert az élet elidegeníthetlen jó, mert az ember tiszta 's tökéletes ismerettel nem bir, sem a' cselekvő' szándékáról, mi a' bűn' subjectiv oldala, sem a' megsértett erkölcsi törvényekről, mi a' bűn' objectiv oldala; 's ha van eset, melyben ember az életre méltatlan, az ott áll elő, hol a' bűn' e' két oldala legmagasb fokára hágott, azaz: a' hol teljes erkölcsi romlottság van. 'S itt ítélhet-e más mint a' mindentudó? Valljon az örök igazság szerint ítélnek-e a' földi törvényhozók, kik mérföldönként más más

törvény szerint ítélnék, kik egy tartományban néhány hónapig fogsággal büntetik a' bűnt, melly a' szomszédban halállal sújtatik? A' különbség közöttünk és a' halálbüntetés' pártolói közt ez, ők így szólnak a' bűnöshöz: nem érdemled az életet, tehát megfosztalak tőle, tehát mintha istenek volnának, holott ha csalatkoznak, vissza nem adhatják az életet; mi pedig így szólunk hozzá: nem érdemled a' szabadságot, rabbá teszek, tehát ítélünk mint emberek, mert ha csalatkozunk, szabadságát visszaadhatjuk.

A' második kérdés: valljon szükséges-e a' halálbüntetés a' társasági szabadság 's béke' fenntartására. Én nem-mel felelek mind lélektan, mind történeti erősségeknél fogva.

A' világ' minden embereit három osztályra lehet különözní. Az elsőt képezik azok, kikben az állati hajlam 's indulat', folyton vagy pillanatóként korlátlanul uralkodik az értelem 's erkölcs felett. Ezekre hasztalan a' halálbüntetés, mert elégtelen, de itt elégtelen minden büntetés a' világon, mivel ki indulatból bűnhődik, az örült azon pillanatban, 's ilyenkor az ember sem fontol, sem fél.

A' második osztályt képezik azok, kikben szenvedély 's erkölcs körülbelül egyensúlyban áll, 's érdek, körülmények teszik egyiket vagy másikat túlnyomóvá. Ezekre részint felesleges a' halálbüntetés, mert ha lehető és bizonyos a' büntetés, nincs bűn, mitől az örökös fogság el ne rettenthetne, részint elégtelen, mert ha azt hiszik, hogy fel nem fognak fedeztetni, azokra minden büntetés olyan mintha nem is volna.

A' harmadikat képezik azok, kikben erkölcs az országló hatalom, kiket bűnre csak a' kénytelenség, például az önvédelem vihet; tudjuk azonban, mikép hol végszükség van ott nincs betudás, 's e' nélkül bűn sincs, következésképen itt a' halálbüntetés szükségtelen, mert alkalmazhatlan.

'S most átmegyek azon térre, mellyen Szepes' követe nagyon szeret mozogni. Beh bizonyítható a' történetből, mikép a' halálbüntetés' eltörlése sehol és soha nem vont maga után bűnszaporodást, mikép a' népek' erkölce sehol és soha nem lőn romlottabbá szelíd törvények, mint volt kegyetlenek mellett, sőt épen ellenkezőleg, a' mint nemesedtek a' büntetések, velők együtt nemesedtek az emberek is, mert igaz az, hogy humanisáljuk a' büntetéseket, és humanisáltatni fog a' nép.

Kezdetől fogva észrevehető a' törekvés az emberiségben a' halálbüntetés ellen. Herodot említi Sabaeo egyiptomi királyt, ki eltörlvén a' halálbüntetést, a' rabokat munkára használta a' Nilus körül, 's uralkodása alatt a' nép csendes 's boldog volt. — Strabó a' Kaukaz' hegyei közt két népet nevez meg, mellyek közül egyiknek törvényei kegyetlenek voltak, a' másik nem ismerte a' halálbüntetést, 's amannál sűrűbbek, ennél ritkábbak voltak a' bűnök. — Rómában a' decemvirek' kegyetlen törvényei után hozatott a' Porcia-törvény, miszerint római polgárt halálra ítélni nem volt szabad, és azon 250 év folytában míg e' törvény állt, követték el Rómában a' legkevesb bűnök, ezért kiált föl Cicero olly elragadtatással: „O nomen dulce

libertatis, o jus eximium nostrae civitatis, o lex Porcia!“ Már az athenieknél a' halálbüntetés ellen szómkolt a' piacon Diodot, mint később Rómában Caesar. Angliában pedig Alfred, a' nagy, csak a' felségsértésre szorítá a' halálbüntetést, 's a' polgárok' országlása alatt olly biztosan éltek, hogy egy akkori történetiró' mondása szerint a' gyermek tele erszénnyel kezében veszedelem nélkül utazhatott volna keresztül az országon. 'S Penn, emberszerető alkotója Pensylvániának, a' XVII. században, nem veté-e el az anyaország' vértörvényeit, 's szorítván a' halálbüntetést pusztán a' szándékos gyilkosra, nem élt-e ama' tartomány 35 éven át olly nyugalomban, mint maga Anglia, hol a' bűnök' százai sujtattak halállal? És nem kormányozta-e Erzsébet 20 évig halálbüntetés nélkül ama' ropant orosz birodalmat, 's nem nagy példa-e II. Kataliné, ki törvényesen eltörölte e' büntetést egy fél vad népnél, 's e' törvényt egy lázadó rabló' kivégzésének esetén kívül, végig híven megtartotta. 'S midőn Leopold Toscanában 20 évig nem alkalmazá a' halálbüntetést, szaporodtak-e a' bűnök? Nem, sőt volt eset, hogy öt hónapig országának minden fogházai üresek' valának, 's efféle eredményeknek folytában törle el 1786-ban törvény által a' halálbüntetést, kimondván törvénykönyvének bevezetésében, miképen a' büntetések' szelidítése, összeköttetvén szorgos gondossággal, a' bűnök' megelőzésében, nagy gyorsasággal az ítéletek' hozatalában 's pontossággal és bizonyossággal a' valódi gonosztevők' megbüntetésében, a' helyett, hogy a' bűnöket szaporítottak volna, szembetűnőleg kevesité

a' kisebbeket 's igen ritkára tevé a' borzasztóakat. Sőt-egy angol kormányzó még Keletindiában is 1804-től 1844-ig, elvből halálbüntetés nélkül igazgatott.

Azt kérdi Szepes' követe, honnét van tehát, hogy ez általános eltörlés mind ez ideig mindenütt csak kísérlet maradt? Azt kérdi, hogy nemde a' visszahozás' bizonyossága annak, hogy azt nem lehetett nélkülözni? Azt állítja az érdemes követ, hogy miután a' szomszéd tartományokban el nincs törölve, nem eltörölhető nálunk sem, mert a' gyilkosok elborítanak hazánkat? De én viszont azt kérdem: valljon, volt-e ok az érintett országokba visszaállítani a' halálbüntetést? Pensylvaniába miért vitetett vissza? mert az anyaország erőhatalommal kényszeríté. Oroszországban miért áll ismét? mert az autocrat haragos pillanatától függé eltörölni és újra föllállítani. De miképen legtöbb törvényhozói körületekintéssel 's legösszehangzóbb előkészülettel tétetek Toscanában a' halálbüntetés' eltörlésének kísérlete, úgy leginkább lehet 's leginkább érdekes itt tudni, valljon volt-e ok azt visszahozni. És én bátran állíthatom Szepes' követének, hogy nem volt, 's miután másképen állanak a' tények' sem mint azokat az érdemes követ elősorolá, hivatkozom magára a' visszahozó rendelethez.

Az 1795. visszahozatal' okául az adatik először, hogy mégis vannak gonoszok, kik az erény' útjára szelídség által sem vezettethetvén, ezzel visszaélnék. De az, hogy mégis vannak gonosztevők, nem igazolna-e minden büntetést, 's nem bizonyos-e az, miképen azok némi számmal örökké lesznek? Ez időszak után ke-

vesedett-e a' bűn? Épen nem, néha maradt elébbi számábau, néha szaporodott. Második okául mondatik, hogy miután csak Toscanában van eltörölve a' halálbüntetés, a' szomszéd tartományokból oda vonulnának a' gonosztevők, — épen azon elv, mit Szepeš' követe is beszédében felállított. De ha büntető törvényeknek egész Európában a' szigor' azon egy fókán kell állaniok, úgy ha a' tortúra a' (porosz királyi) kerék, valahol divatozik, nem kell-e annak mindenütt divatoznia. 'S mint van az, hogy 1786—1795-ig, míg t. i. a' halálbüntetés el vala törölve Toscanában, egy gyilkosság sem követtetett el külföldi által, 's mindjárt 1797-ken kilencz külföldi fogatott be gyilkosság miatt? Valljon ez eseményben amaz elvnek nem Nemesisét vagy gúnyját látja-e Szepes' követe? Nem volt tehát ok, miért visszaállítani Toscanában a' halálbüntetést; visszaállíttatik, mivel Leopold elment, más trónra lépett át, visszaállíttaték, mert kitört a' francia forradalom, midőn megrémültek a' fejedelmek, 's tudjuk, a' félenkség a' kegyetlenséghez mint erőhöz folyamodik.

De honnét van az, hogy Belgiumban 1796 óta folyton szelidült a' büntető rendszer, hogy 1829—1834 közt a' halálbüntetés elvből nem alkalmaztatott, 's mégis világosan mutatják a' hivatalos rab-, és bűnlajstromok, miképen a' bűnök és épen a' halálos bűnök' száma évenként fogyott? Honnét magyarázzák meg nekem a' halálbüntetés' pártolói azon tüneményt, hogy Angliában 1829 óta 1840-ig parlamenti hiteles táblák szerint, azon bűnök száma, mellyekre bizonyos volt a'

népnél, hogy a' kormány megkegyelmez, vágy a' melyek törvény által megszűntek lenni halálosak, fogyott, míg ugyanazon országban, ugyanazon népnél, ugyanazon időben, ugyanazon körülmények közt, a' másféle bűnök' száma általában nőtt, 's nőtt azoké is, melyeknek elkövetői bizonyosan halállal lakolandottak? Ha a' büntetés' hatánya függne a' büntetés' kegyetlenségétől, mit ellenzőink állítanak, épen ellenkező eredménynek kellett volna előállani.

Engedjék meg a' KK. és RR., hogy miután Szepes' követének nem lehetett nem felelnem, még előadhas- sam némelly nézetimet, 's különösen kimondhassam, mennyiben felel meg a' halálbüntetés azon elveknek 's tulajdonoknak, mikkel minden büntetésnek kisebb na- gyobb mértékben birnia kell.

A' halálbüntetés személyes, mind a' mellett is, hogy gyalázata a' kivégzettnek rokonaira is kiterjed. De irányában 's hatányaiban erkölcsstelen, mert a' kivégzés' szemlélésének szomorú következményeit lehetne elősorolni, hasonlókat ahhoz, melyet Malebranche említ, ki az örültek közt egy ifjút látott, ki- nek tagjai azon ízeken mindenütt meg voltak törve, melyeken a' kerékre ítélték meg szoktak töretni, 's oka volt az, hogy anyja terhével egy kerékbe-törést nézett meg. Avvagy erre a' felelet az, miért találko- dik oda a' nép? De nem hívja-e meg a' status oda az embereket? 'S nem vétené-e el legfőbb czélját a' halálbüntetés, ha nem gyűlnének nézői? Hiszen egyet- len érdeme az, hogy példás.

De e' nyereségnél nem fontosbak-e erkölcsi ár-

talmai? Az undor a' vértől nem gyöngített-e annak szemlélése által? Nem gyengül-e meg az emberekben a' tisztelet az élet' szentsége iránt? A' gyilkosság nem vesztí-e el borzasztóságát? Mi lett Robespierreből, ki a' forradalom előtt azért monda le hivatalától, hogy ne kellessen embert halálra ítélnie. Mi volt Marat később, ki 1782-ben a' halálbüntetés ellen egy munkát írt. A' francia forradalom korában nem vált-e még a' gyermekek' játékvá is állatoknak felnyársolása, bogarak' guillotinozása? XIV. Lajos' kényes idejében a' keréktörés' szemlélésére nem jelentek-e meg a' legmagasb hölgyek, 's a' hóhérok' elmésségei nem voltak-e tárgyai a' salonok' társalkodásainak? 'S nem innét magyarázható-e meg, hogy III. Fülöp egész udvarával szokott gyönyörködni az emberek' égetésében. Az emberi természet hasonló a' szelíd tigrishez, melly vért pillantván meg, ismét vad lesz és vérszomjazó.

Erkölcsei ártalmaihoz tartozik a' halálbüntetésnek, — mit a' viták' folytában megemlíttetni még nem hallottam, a' gyilkos monomania. Számtalan és pedig hiteles példákkal be tudnám bizonyítani, hogy sok emberben a' gyilkolás és gyújtás' gondolata a' hóhérpád körül támadt, hogy egy nő, egy gyermek-vesztőnek kivégzését meghallván, ilyen monomoniába esett, hogy amaz ünnepélyesség, mellyel a' kivégzés történni szokott, vágyat ébreszt hőse vagy martyrja lenni hasonló látványnak.

Politikai ártalmaihoz pedig tartozik az, hogy mivel a' büntetés' nagysága miatt az emberek a' bűnöst vonakodnak feladni, a' tanú vonakodik vallani, a' bíró

vonakodik elmarasztani, a' bűn sokszor büntetlenül marad, mi legtermékenyebb anyja a' bűnöknek. De a' szabadságnak is veszélyes e' büntetés, kivált politikai rázkódásokban. Ha törvényszerű a' halálbüntetés, a' gyilkosok birói képet öltenek magokra.

Tovább megyek. A' halálbüntetés nem osztékony. E' közt: elvenni vagy nem venni el az életet, nincs közép. Nem szellemi, hanem kegyetlen 's boszút lehelő, mint maga a' bűn. Avagy a' társaság mindig olly kegyetlenül büntessen, mint a' gonosztevő bűnhődött, 's mint két vad álljon egymással szemközt, várva mellyik szűnik meglenni előbb kegyetlen? Egynek nem kell-e kezdeni, 's lehet-e reményleni, hogy kiméltre 's emberiségre példát a' bűn adand? Nem is javító, ki megöli, az nem javítja meg a' bűnöst. A' törvényhozók e' részben hasonlóak voltak eddig ama' kegyetlen 's gyáva sebészhez, ki minden lábat elmetesz, mit tudatlanságból avagy hanyagságból nem akar gyógyítani.

'S elrettentő ez mindenekre nézve egyképen? Azoknak van igazok, kik a' halálbüntetést legfélelmesbnek hirdetik mint Szepes' követe, vagy azoknak, kik Tolna' követével ellenkezőt állítanak, 's az örök rabságot irtózatossáknak vallják? Véleményem szerint ez függ az egyediségtől, sőt egyéb körülményektől is; a' halálbüntetéstől kivált a' gazdag 's boldog fél, ki kétli nyer-e a' jövőendőben, a' szerencsétlen, nyomorúlt, gyakran kívánja azt. Londonban tizenhét nősze mély halál helyett elfogadá az elszállítást, de hat nem. Midőn Philadelphiában a' büntető törvények enyhített-

tek, 's a' raboknak az ó és új büntetés, azaz halál és örök fogság közt választás engedtetett, többen a' halált választák. — Franciaországban sok rabot látnak örvideni, ki a' börtön helyett guillotinra ítéltetik. Valljon állíthatni-e tehát olly bizonyosan, hogy a' halál mindenkire a' legfélelmeesebb büntetés? Miért van az, hogy ki örök rabságra ítéltetik, rendesen folyamodik kegyelemért, de nehezebben az, ki halálra ítéltetett? Nem azért van-e, mert a' halál egy kínos óra-negyed, mellyel az edzett lelkek nem sokat gondolnak, 's nem akkor hajlanak-e a' folyamodásra, midőn hosszsan ülvén 's várván e' felebbvitel' eredményit, lelkök kifáradt óránként 's éjjelenként vívni a' halál' gondolatával? De e' szerint nem világos-e, hogy szabadnak rettenetesb az örök fogság, ellenben a' halál' rettegése a' bűnöst úgy szólván, csak a' vérpadnál rohanja meg? Nem világos-e, miként a' halál' félelmének ereje nem előző, mert a' bűnnek nem előtte, hanem utána jár, 's akkor kezdődik, mikor már a' bűn elkövette-tett?

Vagy fél kivégzéskor a' bűnös, vagy nem fél; ha nem fél, jele miképen reá nézve, bár bűnhődésekor a' halálra emlékezek, akkor sem birt a' büntetés elrettentő erővel, ha pedig fél, 's mennél inkább fél, annál inkább gyaníthatni, hogy korábban a' jhalálbüntetés' félelme nála nem munkálkodott, mert ellenkező esetben nem követte volna el a' bűnt, és így vagy indultból bűnhődött, mi nem ismer félelmet, vagy bizonyosnak hívé fel nem fedeztetését, melly esetben elégtelen bármelly büntetés e' világon.

De nézzük meg közelebb, valljon olly bizonyos-e az elrettentés a' nézőkre nézve, mint azt állítják a' halálbüntetés' pártolói? Ha gyakori a' kivégzés, a' nép megszokván, nem veszi-e el rettentő hatányát, és ha ritka, a' borzadással együtt nem gerjeszt-e szánatot egyszersmind, minek éppen azon következményei vannak, miket a' törvényhozó nem ohajt. A' bűnös a' vérpadon három lélekállapotban jelenhetik meg. Vagy bátran sőt daczczal, — ez kétségkívül nem épületes a' sokaságra, inkább megvetést önt a' halál ellen még azokba is, kik eddig rettegték; vagy elcsüggedve 's tehetlenül, a' nép megbocsát ellenének, kit a' hóhérpardon 's kényszercítve lát, 's leggyönyörűbb vonása az emberi szívnek akaratlanúl a' szenvedő' pártjára állani; — vagy bánattal 's töredelemmel, — 's ekkor benne nem a' bűnt, de a' bánatot látja, 's itt valóban egy új ártatlanság kezdődik, melly némán is kiáltani látszik, hogy ő és nem a' bűn az, mi fel fog áldoztatni, 's a' vérpad az, mi utálatot gerjeszt, 's a' megtért bűnös mint martyr látszik meghalni.

És itt még egyszer ismételjük, miképen fölőtte ártalmas a' népet szoktatni a' vér' tekintetéhez. Ha ritka a' gyilkosság, koránt sem azért az, mert nagy a' halál' félelme, és ha gyakori, nem azért gyakori, mivel a' halál' félelme vesztett erejéből, inkább mondhatni, hogy hol gyakori, azért az, mert a' természetbeli undor e' bűn ellen meggyengült, 's hol ritka, azért az, mert ez undor még meg van. Ugy hogy bátran állíthatni, miképen a' gyilkosság' ritkasága egyenes arányban áll a' gyilkosságtóli undor' növekedésével. Kü-

lőnben honnét magyarázzuk meg, hogy a' halálbüntetés némelly népeknél csekély vétségekre rendeltetett, és ezeknél sem birt visszatartóztató erővel. Honnét van az, hogy midőn tolvajság, gyilkosság egyenlően halállal sújtatik, ez ritkábban követtetik el? És így vigyázzon a' törvényhozó, hogy midőn a' kivégzés' példáiban a' halál' félelmével akar munkálni, ama' másik hatalmasb erőt, a' gyilkosságtóli természetes undort ne gyöngítse meg igen az emberekben. Mert midőn a' halálbüntetéshez ragaszkodik, a' két erő, a' félelem 's undor közül választott, azonban csak hamar észre fogja vethetni, hogy a' félelemben olly fegyvert választta, mely nem használva hiában való, használva élet veszti.

Igyekszem rövid lenni KK. és RR.; csak a' legfontosbakra szorítkozom. Ezért mellőzöm azt, hogy e' büntetés egyszerű, túl teszem magam népszerűségén is, mert elég megszűnnie, hogy népszerűtlenné váljék; azt sem tartom fontos oldalának, hogy gátló ártani, mert e' czélt kevésbé szörnyű eszközzel is elérhetjük; mind ezeknél fontosabb tekintet a' büntetés megbecsülhetlensége. A' törvényhozónak nincs bizonyos ismerete azon fájdalomról sem, mit a' kivégzéskor érez a' bűnös, századokig hívék, hogy a' fejtétel nem kínos, most az akasztást kezdik hinni enyhének, leghiresb orvosok ellenkeznek egymással. És tudja a' törvényhozó mi a' halál, 's mi van a' síron túl? Tudja-e, hogy ott a' bűnöst a' földi kín már rögtán új kárhozat éri, vagy reá isteni irgalomnál fogva boldogság várakozik? Tudja-e, hogy büntet-e vagy

jutalmaz? Valóban kinek vallása van, ki jövőendő életet hisz, arra nézve e' kétség eldöntő erejű. A' halálbüntetés' következményei az idő, az élet' határain túl csnek, pedig az embernek mint eszes lénynek ismeretlennel sujtani nem szabad. Valljon, ha földünkön egy titokteljes mélység nyílnék, mit némellyek a' boldogság' honának, mások a' kárhozat' helyének tartának, valljon észszel cselekednék-e a' status, ha legnagyobb bűnöseit abba eresztgetné le? Véleményem szerint, midőn az ember a' büntetés végét be nem látja, ész nélkül cselekszik.

De emberre nézve, ki nem hisz magát istennek, leghatalmasb ellenvetés az, hogy a' halálbüntetés helyrehozhatatlan, holott mennél nagyobb a' büntetés, annál szükségesb, hogy helyre hozható legyen, mert a' tévedések' áldozata soha nem támad fel. Pedig a' bírák' ítélete nem épül apodicticai bizonyosságon; nem azért mondatik a' vádlott bűnösnek, mivel bizonyos, hogy a' bűn ő általa követtetett el, hanem mivel a' törvénytől megkivánt némelly föltételek jelen vannak. Tehát a' bizonyosság csak formai és viszonyos. Mivel a' vádlott úgy vall, mivel két tanú egyezőleg bizonyít, hozatik ítélet, azonban a' tapasztalás mutatja, hányszor meg volt minden bizonyosság, mit a' törvény kíván, 's később az elmarasztott ártatlansága még is kivilágosodott. 'S ha korunk' bölcsebb garantiái közt kisebb is a' veszély, ott hol jury, hol nyilvánosság, hol korlátlan szabad védelem van, de hogy még illy biztosítékok mellett sem lehetlenek, erről bizonyóságot tesz Livingston, ki azt állítja, miképen Ejszakameri-

kában sem ritkák az illy birói családokozások, bizony-
ságot tesz Lucas, ki csak 1826. egyik félévéből Fran-
cziaországban hat esetet hoz fel, mellyben ugyanazon
vádлотtat egy jury halálra itéle, más ellenben, melly-
hez pusztá formabeli hiba miatt utasították a' cassatio
szék által, különben kivégeztetett volna, ártatlannak
vallá, bizony-ságot tesz Ducpetiaux, ki Belgiumból ti-
zennégy példát számlál elő; bizony-ságot tesz a' Mor-
ning Herald, melly Wilde' londoni sherifkedésének ki-
lencz hava alatt hat illy esetről emlékezik, bizony-ságot
tesz O'Connell, ki az 1840. parlamenti ülésben négy,
és több jogtudósok, kik több illy ártatlanul kivégzet-
teket említenek. De a' csongrádi követ által felhozott
példán kívül én is mutathatnék föl több illy szomorú
esetet a' beregi és más levéltárakból, mind a' mellett
is, hogy nyilván nem levén nálunk, a' birák' tévesztett
gyilkolásai titokban maradnak. 'S a' birák' lelkén nem
szörnyű teher-e, ha bár hibából is, ontani vérért ártat-
lannak? 'S nem méltán gerjeszt-e ellenséges érzést a'
polgárookban minden illy esemény, látván, hogy a' tör-
vény maga teszi azt, mit a' gonosznak tilt? 'S nem
kell-e egyaránt rettegnie a' hóhértól 's gyilkostól? 'S
megnyugtat-e az, hogy az ártatlan áldozatnak tetemeit
emlék tiszteli, ha másnap a' hiba újra elkövettethetik?
Ez ellen nem véd meg más, mint a' halálbüntetés' teljes
eltörlése. Ismeretünk, ítéletünk korlátolt, és mégis
büntetésünk, mint ha csálhatatlanok volnánk. Cselekszünk
mindenható erővel, mindentudás nélkül. Valóban, ha
nem volna egyéb ok a' helyrehozhatlanság' tekintete
maga elég arra, hogy a' halálbüntetés eltöröltessék.

'S mielőtt bevégezném beszédemet, még két veszélyre teszem a' KK. és RR-et figyelmessé, mi a' halálbüntetéssel együtt jár, 's az előttem szólók közül senkitől nem érinteték. Egyik, hogy ha hatalom, álnokság, birói gyűlölség, vérpádra juttatá áldozatát, egyszersmind biztosítá magát, ha nem a' gyanú, legalább a' próbák ellen; ki él, az még megboszúlhatná magát, a' holott örökre néma. Másik, hogy sok kivégzettekben a' própáknak egy egy gazdag kútfeje dugul be, minek ártalma kettős; jelenvaló: a' mennyiben társai, ha ne talán megfélemlettek, újra előrohanak; jövőendőbeli: a' mennyiben örökre fölfedezetlenek maradnak némelly bűnök, mire csak a' kivégzett' valomásai vezethettek volna. Sőt a' halálbüntetés kisebb bűnök ellen nem új rugó-e a' gonoszokra nézve elkövetni nagyobb bűnt, hogy a' csekélyebb felfedezését megelőzzék? Igen, 's így lesz az éjjeli orv 's utonálló gyilkossá, hogy azok, kiket meglopott 's megtámadott, ellene mint vádlók vagy tanúk fel ne léphessenek.

Mind ezek után bátran fordulhatunk a' halál' büntetés' védeihez, 's mondhatjuk: minden büntetés az igazság' határain belül kísérlet, miképen lehet a' bűnök ellen legsikeresebben hatni: mit ti magasztaltak, a' halál, már teljesen megpróbáltatott.

Elismeritek, sőt ebben erősséget helyeztek, hogy kezdettől fogva minden nemzetek gyakorlák azt, és ti magatok valljátok, hogy fogatlanul. Mi nem kívánunk egyebet, mint hogy hagyjátok el azt, mi ezer meg ezer éveken által a' kegyetlenség' minden alakai-ban alkalmaztatván, minden korban 's körülményben

sükeretlennék találtatott. Nem büntették-e Angliában halállal azt, ki házból két ezüst forintot lop, ki parkban vagy országúton bemázolt arczezal jelen meg, ki egy őzet szándékosan megsebez másnak birtokában, ki többől egy halat eloroz, ki álnévvel irt levélben másról valamelly becses dolgot kért, ki bárányt azért lop, hogy bőrét eladhassa? 'S melly büntetés' félelme illy csekély vétségektől el nem birt rettenteni, valljon feltehetni-e józanúl, hogy az a' nagyobbaktól el fog ijesztetni? Hihető-e, hogy az árulót 's zendülőt, ki vállalatában azonkívül dicsőséget is lát, egy messze halál' félelme vissza fog tartoztatni? Hihető-e, hogy annak, ki őrvöngő boszúját egy csapással kielégítheti, a' halálbüntetés' emlékezetére gyilkos karjai tehetetlenül fognak alá hullani? Fog-e az birni a' legszilajabb indulattal, mi ama' gyöngve vétkes hajlamot nem birta feltartóztatni? 'S mit használtak az emberiségnek a' kínok' ezer nemei? Mi jó és nemes virágzott azon hatvanezer életből, mi VIII. Henrik alatt mult ki vérpadon, 's azon hetvenezerből, mi Angliában 1698—1787-ig hóhér által végeztetett ki. Nem kellene e' szerint Spanyolországnak paradicsomként ragyogni, ha némelly három hónap alatt 2600-at ölt meg a' törvény' szava? 'S nem azért állunk-e századokkal hátrább, mert boszu és düh nem csak érczből csinált pallost, növényből kötelet, de szövöttezett az elemekkel is: a' földdel, mellybe eleveneket temetett, a' vízzel, mellynek torkába hajintá a' bevarrottakat, a' léggel, mellyel fojtott, a' tűzzel, mellyben hamuvá égetett, 's megfor-

dítván a' természet' rendét, az embert adá eledelül az állatoknak?

'S panaszkodhattak-e, hogy kísérletelek' kora avatkozás által megháborított? Nem dúltatok 's öltetek-e, 's a' bűn mindig szaporodott, 's a' halál nem volt elég, kínokkal tetéztetek a' halált. Most már a' sor rajtunk van, tehát engedjétek nekünk is a' kísérletet teljesen 's egészben, 's a' büntetőjog' többi részeivel összhangzólag megtehetnünk; eljárástok, 's elveitek felett már ítelt a' múlt, miéink felett majd a' jövő ítélend.

Én tehát, mint már követtársam is jelenté, meggyém' nevében a' halálbüntetés' eltörlésére szavazok, mert nem a' büntetések' kegyetlenségétől, hanem azok' bizonyosságától 's gyors sújtásától függ a' siker: mert ha a' népet kegyetlen büntetésekhez nem szoktatjuk, reá a' szelidebbek épen úgy, sőt biztosabban hatnak, mint hatnak a' kegyetlenek. Mert nekem úgy látszik, hogy, midőn a' status javaink' rablóját megöli, a' társaság ellen elkövetett bűnt a' természet elleni vétekkel boszúlja meg, 's midőn a' gyilkost kivégzi, nem büntet, hanem ismétli a' bűnt.

Szemere Bertalan.

Vegyes házasság.

Ugy akarád, 's örömet jövék én a' gyűlésbe csalánnal.

Jó fiú szent Péter, szereté vala mestere' tanját,
Buzgón vága fület, 's kulcs lett érette jutalma.
És ki az égbe akar valahogy bekerülni, fi, vagy nő,
Hozzá kell folyamodnia, és ki ma kulcsra törekszik,
Péter' nyomdokain tagadólag járnia szükség. —
Rendén van, és ellen nem mond a' Nemzeti Ujság.
A' természetben különös rend láttatik, ezt le-
Helyezik és fölmege; fölhúzzál Jancsit azonban
Ő csak alá hullhat. . . . De bogy olyan messze ne
térjünk,

Lássuk szent Pétert; vagyon ő neki kulcsa, vitézlő,
És örömet nyitogat kapukat, ha fizettetek. . . . És
mind

Az szeretetből foly; ti tanítványok nem örömmel
Nyitok-e szinte kaput, ha az ember' lányai kérnek,
Vagy mint házmestert sárgával ken meg az asszony?
Mert szeretettel van csordúltig telve kebeltek.
Ő a' föld' hátán nincs a' szeretetnek mása.

Főispán uram a' csirkéket, szolgabirónk a'
 Lúdmáját szeretik; vargányát váгна örökké
 Birkásné asszony, szegfűgombát meg a' papné.
 De maga mindeneket szeret a' pap, mit csak elébe
 Rakhat a' ronda falú: rucza, tyúk, csibe, lúd, liba,
 disznó,

Gyöngé malacz, borjú, kolbász és hurka szeretvék,
 És bizonyos vagyok el leszen mindnyája fogadva.
 Néz mosolyogva a' lányra, ki hoz neki tömve kosárkát,
 Néz a' legényre, ki jó 's mátkáját hozza elébe.
 És erszényt, mellyben karikák léteznek ezüstből
 Avvagy arany darabok, mellyek mind nemzik az üdvet.
 És ki olly ostoba, hogy gáncsot fog lelteni ezekben?
 Hisz, ha a' megváltó, pénzen maga is vehető volt,
 Mért ne lehetne ma megvásárlani tiszta ezüstön
 Üdvet, szeretet 's áldást az egekbe vezérlőt?
 Jobb a' legjobbnál ki akarhat lenni közölünk?
 „Oh én is szeretek mindenkit lányt avvagy asszonyt,
 Férfiakat, nemeset, pórt és a' barna cigányt,
 És mindenkinek ezt be tudom bizonyítani sajátlag
 (Ennek csókokkal, deresen, 's tizedelve amannak?
 Mondhatom e' szerelem némelykit fojtani tudna!)
 Hogy nem házasodom botorúl vetitek szemeimre,
 Egy hölgyet vegyen az, ki erőt többekre nem érez,
 Én az erőtlenekeket kisegítem egész megye hosszát!
 És így ezer jellel mutatom ki szerelmemet.“ Így szól
 Bábsi 's nem hazudik; de Benő mást gondol; előtte
 A' kóbor szerelem vétek, bűn, nékie nő kell,
 Olly asszony, ki az ő ágyát díszesítse magát csak.
 És becsukott templom legyen a' papok és katonáknak

A' kihez a' háznak, 's neki semmi barátja ne férjen.
 Ilyent véle találni Gegő Juliban . . . „Te leányka,
 Benned az ép szemeim megakadtak . . . akarsz e'
 naponta

Munkámhoz fűszert adogatni, díszére leendő
 Szíves ebédemnek, 's akarod fölbontani ágyam
 Esténkint, magadat álmimnak társul adandó.“
 És Juli megnéze a' fiút. Deli természetes, ép, jó,
 Homloka rendén van, 's szemei, keze, orra, bajúsza
 Marka erős, gyorsak mint őzé lábai, szóval
 Ollyan férjet ígér, kivel egy nő boldogul élhet.
 „Egy szó mint száz, itt kezem.“ És a' nyalka legényke
 E' kedves szavakat nem mondati kétszer; azonnal
 Átveszi a' jobbot, szaporán szed adót is az ajkon,
 És ki adózó lett, lelkét is odaadja utóbbad —
 Ámde a' jóra gyakorta rossz áll be; imigy sira hajdan
 Gábor a' fűzfa diák, mikoron husvéti tojásért
 Csirke levest kellett pünköstre szüretnie . . . Itt is
 Jónak látja Benő pap után kémlődni, ki a' nyil
 Durva hibáit igék' szövegével erőtténítse.
 Mond a' leány: „Te gonosz, jer vélem a' paphoz
 azonnal!“

Szólt a' legény: „Te hamis, mi közünk a' pappal?“—
 Amaz sír

Ez vele könnyeket ejt. . . . És mennek, szólanak
 ekkép:

„Tiszteletes nagy uram, nekem e' lány tetszik, azért is
 Isten' színe előtt hozzá esketni szeretném.“
 És szól a' lány is, könnyeit kitörölve szeméből!
 „Tiszteletes, nagy uram, nekem e' fiú tetszik, azért is,

Isten színe előtt hozzá esküdni szeretnék.“

Szóltanak és a' pap szeretőleg nyájasan ekkép

Válaszoll: „Édeseim, ha ti szívből óhajtitok egymást,

Ellene nincsen mit mondhatnom; legyetek egygyé,

És legyetek híven szerető felek . . . isten így áld meg;

Munkálkodjatok és szentnek tartsátok a' törvényt.“—

Mond a' tiszteletes, letevő pedig a' fiú a' díjt

És legjobb kedvvel ballogtak a' lány' papjához.

De szigorú arcz vár itt rájuk, 's hangozik illy szó:

„Isten kedvéből kiesett lány, ilyen eretnek

Férfiúhoz szükség menend? . . . nincs jó fiú köztünk

Kit férjül válasz, ki ebédeket, ágyat is adjon?“

A' lány elrémül, könnyű kezd csillogni szemében,

A' fiú meg nem ijed, hanem ilyen válaszol erre:

„Nem kegyed és nem is én, nem most, és holnapután
sem

Döntjük el azt, ki esik ki az isten' kedviből, és nincs

Itt ennek helye; én e' jó lányt nőül óhajtom,

A' díjt megfizetem; adj áldást érte frigyünkre.“ —

Ismeretes, hogy a' pénz, mindenhol báj erejű, de,

Főleg az egyházak' népénél . . . . Hirdeti Judás.

Hirdetik a' század-sorok és évezredek a' négy

Földrészen. De van egy eset, a' hol aranynak,
ezüstnek

Megszűn ereje: vegyes házasság' kapcsolai mellett.

(Mintha bizony minden nősítés nem volna vegyülés

És e' vegyülésnek papi áldás osztana jó ízt!)

Itten is a' huszasok' pengése haszontalan, a' pap

Elrettenve beszél: „Hogyan adnék én becses áldást

E' házassághoz, mely becsstelen isten előtt, 's az

Egyház' szemeiben“ . . . „Ne beszéljen az úr vadat,
isten

Ugy szeret engem, mint kegyedet, vagy a' római pápát.
Mindegy előtte, akár esztergomi érseki halmon
Mondjuk imánk' hozzá, akár a' Pál' temploma'mélyén
Vagy pedig ormok' idős tetején, hol a' nap süti főmet.
És mikor isten úgy adja törökre a' tetteges áldást,
Mint az olaszra, ki bőjtől, imádkozik és lop alatta,
Mondja, miért nem ad ön mi reánk csupa szóbeli áldást?“
És felel a' szentház' fölborzadt férfja gyorsan.

„Mert meg nem becsülöd.“ — „De hogy is nem, akár
hi akarujban

Számítsam le becsét.“ . . . „Mert majd a' gyermek
eretnek

Lesz kit nemzetek.“ — „Oh, a' boldog gyermek, a'
kit még

Meg sem szültenek, és olly nagy gúnd órízi már is!“
„Mert tévelygeni fog, 's poklokra ragadja az ördög!“
„Jobb, ha kegyed nem fog tévelyegni éji sötétben
'S távol férjeknek poklot csemegészve nem alkot.
Szó, a' mi szó, pap uram, nekem áldást adjon ezennel:
Mert a' mikép jobb nem lehetek, mint bár ki a'
földön

Ugy nem akarnék ám embernél lenni rosszabb is.“
Erre a' szent háznak posgás fia szóla mosolygva:
„Hasztalan e' sok szó, mert áldást nem fogok adni,—
Áldás nélkül is a' házasság jó lehet; ím én
'S társaim áldásról mit sem tudok, és emel a' föld,
Meg vagyok és örülök többet mint a' ki ezerszer
Mevagyon áldva; tehát szép békén menj haza, gyermek,

'S várd az időt, a' melly jól fog végezni ki mindent.
 A' lányt hagyd nálam, szükség oktatni szegénykét.“—
 „Már magam oktattam meg az édes testet atyácskám;
 Ön csak ígérje meg azt, hogy a' templom' boltja
 alatt fog

Összeccsatolni vele és aztán bízza magamra
 A' többit, nem fog panaszokkal jőni sem önhöz,
 Sem pedig anyjához, ki igaz hitű, 's gyónni szokása.“
 „Adsza reversalist? Hiszem ezt nem tiltja a' törvény!
 „Isten házának különös törvényei vannak,
 Elsőbbek, szentek . . . sérthetlenek, égből adottak.
 Én azokat követem. . .“ — Csak tessék, én pedig a'
 hon'

Szent törvényeinél maradok; 's megadatni kívánom
 A' mit előbb kaptak, kik nőt kiszemeltek önöktől.
 „Bírságot fizet ön . . . temetést“ . . . „Ha, ha legke-
 vesebb ez.

Mintha ezer módot nem látnék megmenekülni.
 Mondja meg ön, hogy kin hajtották végre a' törvényt,
 Melly mellett a' lapok, 's a' megyék olly dörgve bu-
 zogtak?

Én nevetek, míg önök végeznek, 's végeznek újra.“

Békes utódai hős Árpádnak! ezen fiú nemde
 Bölcsen tesz, kinevet titeket törvényeitekkel —
 Éli világát, jól eszik és iszik és a' legédesb
 Házi barátképen belopódzkodik itt is amott is,
 Ó áldástalanul nőszelkedik és ti miatta
 Áldást mellőztök, 's akaratlanul észhez juttok;
 Megmutogatja gyakorlatilag, hogy a' könyvbeli törvény
 Ott kin az életben nem az, és ezt sértve lehetni

Jó polgár, függő külhonbeli főtül a' honnal
Érdemes és méltó mellékérdekbe daczolni.
Végül kérdezitek: mi lón a' mi Benőnkéből a' lánynyal
Kit nőül vágyott haza vinni a' hő nyoszolyába?
Az, hogy lánynál sír a' fiú nem az asszonyanyánál,
És a' harangzónak van már kijelelve utóda.

Vajda Péter.

Nemzetiség és nyelv.

Az emberi kebelbe egy hatalmas érzés van oltva, egy ösztönszerű vonzódás azon föld és tájhoz, mellyen születénk és nevedtünk. Megszokásnak állítják mások, én velünk szült sajátságának hiszem. Legyen bár egyik vagy másik, de tagadhatlan. Mint a' madár fészkéhez, mint az állat azon bérczhez, hol táplálékot lel, 's mellynek sziklaüregében megvonulhat, hű marad, úgy a' még kevés öntudatra ébredt ember is, fejletlen eszméletével azon göröngyön függ, mellyen született, élelmet és menedéket lelt. És e' vonzalom nem csak megmarad benne, midőn értelme szélesebb kört, fogalmai tisztultabb világot nyertek, hanem ekkor szilárdul meg és válik magasabb szenvedélylyé, mint ama' puszta menedék és táphely iránti volt: a' hazaszeretet' nagy és nemes szenvedélyvé. Történetírás tanúsítja, hogy minden időben és minden népeknél, mellyek a' művelődésnek némi fokára emelkedtek, a' haza' neve szent volt, 's még a' mélyen elfajult nemzetek sem tagadták azt meg. Nincs is ember, ki magában a' szív' e' szép érzelmét egyszer másszor fellebogni ne tapasztalta volna. Az apai hajlék, mellyben

bölcsőnk rengett, hol első hangjait rebegénk az örökre kedves anyanyelvnek, a' patak, mellynek virág-partjain játszadozánk, az erdő, mellynek árnyában gyakran pihentünk, a' honi föld' határát koszorúzó halmok, melyeken szemeink sokszor édes sejtések közt andalgának, rokonaink, játszó társaink, szóval gyermek és ifjúorunk kis országa, egész életen át szívünk' kedvencz tárgyai maradnak. Még a' kopár sivatag is, ha honunk volt, olthatatlan vágygyal vonz magához, és a' távolbóli visszaemlékezés a' fiatal kor' gyönyörű álmainak fátyolán lát, minden tárgyat a' haza' földén. És nincs okunk csodálni, ha a' regényes Schweiz' lakosa, elválasztatván hegyeitől, meghal bánatában, midőn még a' grönlandi ember is komor jéghezaját és a' néger égő homoksivatagait olly mondhatlamlal szereti. A' szegény német vándor, kit balszerencse, üldözés vagy éhség, az oceanon túl Amerika' földére űzött, gyarmatát hazája' édes nevén nevezi el. Olly kedves még a' hálátlan hazának emlékezete is! Isten oltá a' szívbe e' mély érzelmet, melly a' miveletlen emberben csak ösztönszerű, de a' polgárilag kifejlettben hatalmas meggyőződésé szilárdul. Ez érzés, melly mindenkit saját fészkéhez, rokonaihoz, a' vele egy értelmű, gondolkodású és szokású emberekhez von, leszen aztán szülő oka azon elváltságoknak, melyekből családok, népek és nemzetek alakulnak, miket isten azért akart így, hogy általok az emberi fejlődés' forrásait nyissa meg. Mert az emberszellem' végetlen gazdagságát a' több oldalú élet különböző módok és sajátosságok által fejleszti ki. Ezért alkotta a' természet

változatosságot; különböző országokat és éghajlatokat, különböző jótékonyságokkal hozván létre; ezért képeze az embert különböző alakkal és természettel, ösztönnel és hajlammal, tehetséggel és erkölcsökkel. Tengereket és folyókat, hegyeket és mélységeket rakott a' népek közé, egyszersmind törekvést oltva keblökbe, hogy elvált állapotjukban is közös célokban, az egész emberiség' céljaiban egyesülni ügyekezzenek. Mert az ember, noha magában véve is egész, része mégis az emberiségnek és tagja annak, 's így rokon 's egy a' többi emberekkel. Az egy tájra szorított embercsoport könnyen szövetkezik egymással. Az érzéki világ' különböző környezete, kölcsönös szükségek 's azok' kielégítése, közös munkák és élvek, egymás' sorsábani részvét, hasonló örömek 's fájdalmak, egy illy külön élő családcsoportot egy magában vett egészszé és más társaságtól idegenné képez, 's így támad a' nép itt és amott. Ezen különvált népben aztán természet szerint egy 's ugyan azon élet van; mindnyája emberekből áll, 's minden ember tagja az emberiségnek. A' szellem, melly nyilatkozni törekszik itt és ott, ugyan az; mindenütt emberi, mindenikben a' miveltség és emberiség iránti vágy és benn lakozó erők' teljes kifejlése az, mi őket vonja és ösztönzi. De ezen szellem, ezen általános élet, minden népben módosul és sajátlag mutatkozik, és olly elhatározott egyéni jellemet nyer, mi csak egyik népben van meg 's csak is ebben kell meglennie. A' jellemeknek ezen több és különfeleségében leplezi föl magát az élet' gazdagsága. A' szellemnek minden nyilatkozásai, mellyek ezen egy

népben valódiilag kifejlének, sajátos belyeggel bírnak, melyek semmi más népnél nincsenek és nem lehetnek meg. Valamint az egyetemi nyelv, mint legközvetlenebb tüneménye az észnek, mint egyetemes értelem, minden külön népnél nemzeti nyelvvé leszen, mivel az egyetemes ész is, nemzeti észszé vált, azaz meghatározott sajátoságot nyert, úgy az alkotmány és jog, erkölcsiség és vallástudomány és művészet saját belyeget hord magán, ha bár nem mindenki által felfoghatót is, melly eme' népnek tulajdona. Minek nincs illy belyege, mi a' nép közé kívülről hozatik, csak akkor nyer erőt és életet, ha a' népnek táplálékul szolgál, ha másképp alakul és ennek sajátoságaiba olvad át. Illy felolvadás nélkül csak a' nép' elenyészttével tarthatja fenn létét.

Ezért minden népnek első törekvése, és kell hogy első törekvése legyen, önállását fentartani, szabad és független maradni minden más nép' uralmától, hogy lehetőleg megőrizze a' sajátoságos jellemébeni szabad kifejlést, és ne tűrje, hogy rá idegen nép idegen élet' érzelmeit erőszakolja. Mert minden élet szereti ön magát, óhajt és törekszik terjeszkedni, mindent hatalma alá vetni, hogy maga teljesen szabad lehessen. Innen van minden népben az ösztön más népek közt és felett kitűnni, érvényességre emelkedni, másoknak parancsolni épen úgy, miként egyesek egymás közt és ellenében. A' népeknek valamint egyes embereknek van szégyenök és becsületök. A' legnagyobb becsület és legnagyobb szerencse szabadon állni, saját erőben és függetlenül, 's ha túlnyomó nem, legalább hasonló lenni

más népek' irányában, és daczolni birva és merve minden bár honnan keletkezett megtámadással. A' legnagyobb szégyen és balszerencse ellenben más népnek alávetve lenni, idege'nek szolgálni, másnak sajátságait elfogadni, táplálni és magáéi gyanánt előmozdítani. A' szabad függetlenség nem a' legfőbb cél ugyan, mire törekedni kell, hanem a' legszükségesebb eszköz, mi nélkül a' nép, mint nép semmi üdvös célját nem érheti el. Mert a' nép meg van semmitve, ha sajátsága megsemmített, a' sajátságnak pedig meg kell vagy legalább meg lehet semmisülnie, ha idegen uralomnak van alá vetve.

Egyes ember láncszeme a' népnek és emberiségnek; szükségképen tartozik mind kettőhöz és szükségképen ered abból. Az emberiségre nézve azon rendeltetése van, hogy mindent, mi benne szellem és erő, szabadon és teljesen kifejtsen és kiéljen. A' mi pedig a' szellemből és erőből, miveltség és emberieségből övé vagy övé leend, az benne nyilatkozik, népe' sajátságában jut hozzá, és ezért csupán ezen sajátságban fejlődhetik ki. Következik ebből, hogy az ő törekvésének egybe kell találkoznia népe' törekvésével, mellynek ő része, és kell, hogy népének becsülete az ő becsülete, szégyene az ő szégyene legyen. Neki kell akarnia népe' függetlenségét, mert annak sajátságait is kell akarnia, és ezeket ismét azért kell, mert éltének rendeltetése szerint csak így élhet 's csak így fejtheti ki szellemét és erőit teljesen és szabadon. Azért az értelmes ember, vagy, ki emberi kedéllyel bir, szereti népét mint ön magát, mert a'

nép benne van, miként viszont ő a' népben, azért lesz a' föld, mellyen atyáitól öröklött sajátságai élnek és honosak, hazájává, mellyhez élete tartozik, miből következik aztán, hogy ki hazáját elhagyja, magát hagyja el és ön romlására törekszik, 's ön romlásában mind azokéra, kik népéhez tartoznak.

Ama' vágy a' nép' sajátságait, miként azokat atyáinktól öröklöttük fentartani, előmozdítani és az unokákra hagyni, hogy azok is tökéletesítsék a' törekvés, amaz örököt és szentet, mi minden népekkel és időkkel közös, egyénileg, miként egyedül lehetséges megismerni, fentartani és képezni, és a' maradéknak akként átadni; amaz öröm a' jó, és fájdalom a' balsiker felett, ama' készség e' cél miatti minden áldozatra egész az életnek vidám kedvvel odaadásaig, személyünk és legdrágább birtokaink' alárendelése a' közjónak ez egyedül a' hazaszeretet. Nem hazaszeretet ellenben, vagy csupán ösztönszerű, ama' szokás-érzelem, melly magát a' hagyománykép nyert formáktól el nem szakaszthatja, mivel azokban kényelmeket lel, sem amaz állati pusztá ragaszkodás a' földhöz és göröngyhöz, mellyre, önakaratunk és tettünk nélkül, vakesetleg jutánk. Hol szabad vagyok, ott van Róma, ugy mond Brutus, mi azt teszi, hogy nem a' hét halom, nem a' Tiberis vagy ama' falak tesz hazámat, hanem a' római lelkek' sajátságos szabad érzelme. Hol rómaiak vannak, ott van Róma, hol népem' sajátosságai élnek, ott van hazám.

A' népsajátságok ezer jelekben mutatkoznak. Tett és szenvedés, vallás és erkölcs, tudomány és mű-

vészet, jog és törvény, az indulatok és szenvedélyek' nyilatkozásai mind annyi bizonyítványai annak, de semmi annyira vissza nem tükrözi azokat, mint a' nép' nyelve és története. Azért a' népeknek nincs szentebb ereklyéjük és féltrebb kincsök, mint nyelvök és híven jegyzett történetök. Szó és tett jellemzik az embert, szó és tett a' népet. A' nép' ajkán élő nyelvből és az eseményeket ábrázoló történetből leginkább megismerhetni a' nemzeteket. Mi fontos minden népnek saját története, arról más alkalommal akarok szólni, most csupán a' nemzeti nyelvre kívánom olvasóm figyelmét fordítani.

Méltán mondták már a' legrégibb idők' bölcsei, hogy a' beszéd és ész egy, 's hogy az ember beszéd által küiönbözik az állattól, melly csupán hangokat ad. A' beszédtehetség és annak eredete megoldhatlan talány, és megfoghatlan tünemény. Ezért sokan mindenek felettinek tartván azt, mit ember ön erejéből feltalálni képes, nem képzelhették egyébként isten' közvetlen ihleténél. 'S valóban, ha a' nyelvek' szellemének vizsgálatába bocsátkozunk, olly tömelegbe bonyolítjuk magunkat, mellyből végre csak azon valamással menekszünk, miképen azt megfogni nem vagyunk képesek. Annyi igaz, és tagadhatlan tény, hogy esaknem minden nyelvben nyomai vannak egy közös eredeti nyelvnek, az emberi közös érzelemnek és nézeteknek, mellyek szerint mind azt, mi az emberekben végbement, mit észrevettek, kifejezték. Számos különböző népek' nyelvében sok tárgy ugyanazon szavakkal neveztetik. Valamint a' test átlátszó leple a'

léleknek, úgy a' nyelv teste az ember' belsejében munkáló szellemerőknek, mennyiben azok külsőleg is alakulni akarnak; szóval az a' szellem' nyilatkozása, kitörése. És a' mint a' nyelv a' szellemnek külsőképen alakulandó hangja és kitörése vagy maga a' beszélő ész, úgy az egyes nyelv az egyes nép' szellemeinek hangja és nyilatkozása, példáulú a' franczia és angol nyelv a' franczia és angol népé. Benne ki van és szükségkép ki kell fejezve lenni azon bélyegnek, mi azon nép' sok sajátságaival megismertet, mellyeket az beszélvén kifejez. A' nép nyelve által tehát sokat megtanulok a' nép felől, ha annak soha egy tagját sem láttam is. Például, ha görögül és latinul értek, sok magyarázatot nyertem a' görög és római nép' gondolkodásmódja, érzelme, nézete, kedélye és jelleme felől. A' nyelv tükre azon népnek, melly beszéli. Belőle megláthatom, mit akar, hová törekszik, milly hajlama van, mit szeret és gyakorol leginkább, szóval, miben áll sajátképi élete és vágya. A' mint a' nyelv különböző időkben változik, visszatükrözi a' nép' elő vagy hátramenetelét, erejét vagy lankadását, egyszerű vagy mesterkelt módját, élénkségét vagy dermedt állapotát. A' beszéd külső képe a' kedélynek. Ez levén azon alak, mellybe az egész ember, ki valamely nyelvet beszélt, gyermekkorá óta, mintegy bele olvadt és tapadt, mi legerősebben elfoglalá, ez aztán mind szellemére mind lelkére olly bélyeget nyoma, miszerint érzeni, gondolkodnia, szeretni és élnie kell. A' nyelv az elhunyt nemzedékek' megmerevült szelleme, mellyet az ajak éleszt föl, midőn szavakat mond; a' nép' egész

életének és lényének mozgékony betűkbe nyomott és olvasható története.

Ha igazak, miket imént mondtam, 's mikről a' gondolkodó hamar meggyőzheti magát, hogy a' nyelv a' népnek legbensőbb kedélyét, elrejtett történetét, legrégibb fejlődését, szóval egész érzése, gondolkodása, képzelete és élete' módját magában foglalja, következik, hogy változván a' nyelv, változnia kell vele és általa a' népnek is. Mi a' nyelvet összezagyalja és keveri, idegenszerűvel és rokotalannal vegyíti, 's annak tiszta folyamát és derűtségét bár mi módon zavarja, mind annak szinte befolyása van a' nép' megzavarására és ön magabóli fejlődése' gátlására. Mert az életnek szellemibb és bensőbb eleme a' beszédnél semmi nincs. Önkényt foly ebből, hogy ha a' nép nem akarja elveszíteni azt, mi áltai nép, ha minden sajátságait meg akarja őrizni, úgy semmire sem kell annyira ügyelnie, mint arra, hogy nyelve ki ne vesszen és el ne korcsúljon, hanem eredeti tisztaságát és bélyegét megtartsa.

A' nyelv' kiveszése és elfajulása sokképen történhetik. Idegen népek özönlik el mint győztesek az országot, vagy ellankad, puhul és fajul maga a' nép, mi aztán belsejének tükrét, a' nyelvet is szükségkép romlásba dönti. Leggonoszabb pedig és mindennél szégyenletesebb azon állapot, ha a' nép, sajátját megvetve, idegennel és külföldivel kaczerkodik, 's ez által kétnemű korcscsá leszen és semmiségbe hanyatlik, miért aztán a' nyelvnek is keserűen kell lakolnia. Ha valamelly nép olly botor, hogy egyik vagy másik ide-

gen nyelvet előkelő 's mintegy úri nyelvéné teszi, és mindenhol avval él, azt használja, az nem tudja többé miben rejlik nemzeti életének szelleme, hol vannak azon nagyszerű szentségei, melyekben ereje, uradalmának, tettei és parancsainak hatalma alapodik, az elenyészni és idegen járom alá hajolni indult.

Mondottam, mik épen a' nyelv tükre a' népnek, külső kinyomata, belső élete és története, hajlamai és tehetségei, szeretete és gyűlöletének, szóval, melly mindent visszatüntet. Ha ez való, akkor elkerülhetlen, hogy magát és kifejezett jellemét annak kedélyébe ne vesse, és mintegy bélyegül rá ne nyomja, ki azon nyelvvel legkorábbi évei óta szakadatlanul él. Ha például a' magyar gyermek harmadik negyedik évétől kezdve kiválólág francziául beszél, olvas és ír, következőleg ezen nyelven gondolkodik, belé mind inkább a' franczia kedélynek bélyege nyomja magát, a' franczia iránt előszeretete támad, mert ez az első szellemi élelem, mellyel gyermekkorra tápláltatik. És a' gyermek' lelke, miként viasz, minden bele nyomott formákat fölvesz, és megis tartja mind addig, míg azok megmerevülvén, többé meg nem változtathatók. Az illy gyermeknek csaknem lehetetlen aztán, hogy magát saját népének nyelvéné többé tökéletesen bele élhesse is gondolhassa, lehetetlen, hogy népe' kedélyéből, történetéből, művészetéből és legbensőbb ösztöneiből sok örökre homályos, érthetetlen ne maradjon előtte; ehetetlen, hogy a' magyar élet, magyar szokások, mellyek az egész néppeli egyetértés és érzésből támadhatnak, valaha szeretete' tárgyai lehessenek vagy leg-

galább azon mértékben lehessenek, mint lettek volna, ha képzésének eszköze a' magyar nyelv leendett. Minden rokon és ellenszenvei idegenszerűek lesznek, mert neki elejétől fogva elforgattatott azon kulcs, melly népének legbensőbb megértését nyitotta volna fel előtte. Az így nevelt ember egyike azon örökre szerencsétleneknek, ki semmi nép közt sem érezheti magát honosoknak, nem léphet bátran és szilárdul, mert minde-nütt idegen, ha csak istentől nagyobb és megronthatlan szellemerővel nincs megáldva; melly sokat megbir és sokat képes fölemészteni, mi alatt a' közepszerű leroskadna. De még az illy gazdag szellem is jövőendőben különszerű, nem hasonlító hajlamok és ösztönök és munkálatbani kapkodások miatt lakolni fog balga neveltetéseért. Az ekként felserdült magyar gyermekén legjobb akarata mellett is sokszor leszen az idegenszerű, sőt még nemzet ellenes is észrevehető. Sokkal veszélyesebb és jellemferdítőbb még ennél is, ha a' gyermek zsenge korában, mielőtt lelkébe a' nemzeti nyelv bele edződött, két három nyelvet egyszerre tanul és gyakorol. Illyenből lesz aztán a' valódi nem magyar, nem angol, franczia vagy német, hanem egész világ' embere, sokszínű és sokoldalú chamaeleon, minden színt és jellemet játszik, de semmi állandó és meghatározottal nem bir. Ha valódi embert akarunk nevelni, ki népét ismerje és értse, szeresse és becsülje, tápláljuk a' gyermek' lelkét gyenge korában egy elemmel, saját népének nyelvével és történetével, mint legfőbb tényezőivel a' nemzeti életnek. Midőn ezekben erős, midőn az, a' mi nemzeti csonttá és velővé szí-

lárdúlt és vérebe hatott, akkor tanítsuk először holt nyelvekre, mellyekben egy elmúlt és kitisztult életnek alakjai, az örök emberiség' szilárd képei gyanánt állanak, és semmi csábítót és kedélyzavarót nem foglalnak magokban, kivált ha akkor állíttatnak a' gyermek' lelke elébe, midőn abban már a' nemzetiség erős gyökeret vert. Később lehet új nyelveket tanulni és a' megértésig gyakorolni, mert beszélni azokat kevésnek leszen szüksége, és zsenge korban veszélyes is, midőn a' kedély könnyén fogad magába idegenszerűségeket. A' gyermek-nevelés és tanításban nem minden szabad és tanácsos a' gyenge korban, mi a' felserdültnek és fejlettebbnek nem árt. Ezt lelkiösmeretes nevelőknek a' nyelvtanításnál is meg kellene gondolniok: A' franczia és angol máskép neveli gyermekeit mint a' német, és másként mint mi, a' német' utánczóit, azért nevel valódi franczia és angol polgárokat, míg a' német hontalan cosmopolitákat, a' magyar pedig német-magyarokat, azaz kétfajú koresokat.

Ki az idegent használja, az meg nem tanulhatja, vagy ha igen, utóbb feledi el sajátját. Kedélye a' hasonlatlan és különböző által megzavartatik, és idegenhez csábíttatik, idegen szokást, szeretetet és gyűlöletet szív magába, és saját népiességét nem foghatja fel lelke' teljességéből. Idegen alakot öltvén magára, az élet' magas erejét és dicsőségét, mellyel saját népe között erősen állhatott és hathatott volna, elvesztette. Egyszerű sarjadékból nevekszik minden a' mi nagy és hatalmas. Ha a' mi majmolásink, műveltségünk' tarkasága, ezerféle czikornyáink, sok nyelvünk, sok mes-

terkélésünk valami emberies és természetszerű volna, látnunk kellene azon jeles embereket, kik általa támadtak. De azokat nem látjuk. Nekünk, kivéve kevés kiveendőket, kiknek száma nem gyengíti az általános állítást, szilárdabb és jellemesebb férfaink voltak azon időkben, mikor nemzeti nyelven kívül egyebet nem beszéltünk, szilárdabbak még akkor is, midőn tanodáinkban latin nyelvvel gyötörtettünk. Én nem akarom, hogy oda menjünk vissza, de ohajtom, hogy hosszú tévedés, roppant károk után átlássuk, hol van a' dolgok' mértéke, hol azon határ, mellynél a' szerfelett sok és szerfelett kevés végződnek. Minden kelleténél nagyobb vegyülés közönösséget, ingatagságot és jellemtelenséget szül, olly közép lényeket terem, kik sem szeretni sem gyűlölni nem tudnak, milyleneknek száma úgy nevezett miveltebb osztályainkban végetlen.

Ha már, mint az imént láttuk, az idegen utáni kapkodás, kivált pedig az idegen nyelvvel kora élés egyesekre olly kártékony, mennyivel kártékonyabb az egész nemzetre nézve, mellynek elfajulása nagyobb következésű mint egyeseké. Ha valamelly nép eléggé szerencsétlen egyik vagy másik idegen nyelvbe szerelmesedni, az ön magát és sajátságait készül elveszíteni, és más idegenné átalakulni. Legyen aztán a' megszeretett nyelv szomszéd nép' nyelve, úgy önkényt megyen azon veszélynek, hogy a' nemzet, melly nyelvvel meghódítá, alkalom mutatkozván, fegyverrel is uralma alá hajtsa. Illy balga nép nem gondolta meg, miképen isten a' nyelvkülönbségeket nem pusztá jó

kedvéből, hanem azért teremte, hogy különböző népek létezzenek, és mindenkinek saját módja szerint fejlőd-
vén, kölcsönös egymásra hatás és verseny által segít-
jék elő az egész emberiség' ügyét. Neki a' változa-
tosság és sokszerűség tetszett; élénk, gazdag világot
teremte, és bele szabad verseny-küzdését oltá a' kü-
lönböző erőknél. És így, ki egy állodalom és vallás,
egy uralkodó nép és nyelvről beszél, az természet
ellenit beszél, isten' örök akarata ellen szegül, és az
ő rendét törekszik megzavarni, szegénynyé, egyhan-
gúvá tenni az ő változatosnak és sokszerűnek terem-
tett világát. Az ilyen egy célra dolgozik a' hódítóval
és zsarnokkal, ki a' népeket összeigázni és a' szel-
lem' szabad mozgalmait bilincseivel fékezni akarja.
Azért minden népnek, melly sajátosságait és ön nemze-
tiségét szereti, törvényynyé kell tennie, hogy szomszéd
élő népnek nyelvét ne beszélje, különben lerombolja
azon sarampókat, mellyekkel isten a' népeket egymás-
tól olly mély bölcseséggel választotta el.

Az eddig mondottakból könnyen észrevehetni, hová
célozok. Én a' külföldi nyelvekeni beszéd' kártékony
divatát akarom magyarjaink közül kiküszöbölve látni.
Eszméljünk föl valahára, és lássuk át, hogy bennünket
ezen divat romlás felé visz, és kivált a' közénk be-
rontott német nyelv meghozza ránk a' végpusztulást.
Mennyit ártott nemzetiségünknek a' német nyelv, be-
széliik történeteink, és láthatjuk mai nap, midőn egész
levegőnk meg van telve németiséggel, 's ellene minden
ovószereket megkisértünk, de többnyire sikeresen, mert
épen arra gondolunk leghanyagabban, mi legerő-

sebb terjesztője a' ragálynak: a' beszédre. A' német nyelven csevegés' szeretete bennünket az elnemzetlenedés' örvényéig vitt. Vannak, kik azt gondolják, hogy újabb időbeni fölébredésünk alatt mindent megtettünk a' magyarosodás' emelésére, és nincs többé mitől félni: de én más véleményben vagyok, 's azt hiszem, hogy, míg társalgásainkból a' német nyelvet ki nem irtjuk, míg olly sokan lesznek, kik magyar létökre olly örömet beszélnek egymás közt német nyelven, és e' nyelv' szükség nélküli használatát nemzet elleni bűnnek nem érzendik, addig sok ok van aggódni a' magyar nemzet' fenmaradásáért.

A' német nép, mellyel még Géza vezér és szent István király' korában összesógorosodánk, 's mellyet hajdan fegyvereinkkel tudunk féken tartani, miveltségével és miveltsége által nyelvével hódította meg bennünket, annyira, hogy szinte magunkról is megfedkezénk. Hajdanában sok állott ellent az elnémetülésnek. Nagyobb számmal valánk, és minden szorosabb politicalai egybeköttetés nélkül a' némettel; népünk közelebb az eredeti, el nem korcsúlt, 's Európában egészen idegen és külön álló magyar sajátságokhoz; fejedelmeink magyarok voltak, az udvari, kormány- és hadi nyelv magyar. Később mind ez változott. Kormány-nyelvünk állandóan latin lón; német, szláv, olasz befolyás váltogatták egymást ügyeinkben, utóbb pedig fejedelmeink szakadatlanul németek levén, három száz év óta gyakorolják ránk német befolyásukat; Zápolya óta Magyarországon nincs magyar udvar, mellynek fényében az előkelőbbek csillogni szeretnek, 's melly-

hez szokásokban és nyelvben olly könnyen alkalmazkodnak. Bécs' városa szívott magához mindent, a' mi közöttünk születés, gazdagság és hivatal által kitünik. Német kormányunk az elnémetítés' elvét századok óta rendszeresen folytatja, és ha II. József' korszaka, mellyben e' fejdelem egy csapással akarta végrehajtani, mi hosszú idők óta előkészítették, fel nem rázza e' nemzetet, és az 1823-ki erőszakos katona-állítás és adószedés olly viharossá nem teszi az 1825-iki országgyűlést, hol egy-két lángszellemű férfiú az újra elaludni készülőköt fel nem riasztja, 's figyelmessé nem tesz bennünket, miképen a' nemzetiség sokkal félthetőbb kincse a' népeknek az alkotmányoknál, azóta talán vége volna minden reményeinknek, a' magyar nemzetiség' jövődő felvirágzása iránt. Az utolsó száz év alatt nagy lépésekkel sietett nyelvünk az életből enyészni. Alig volt fejedelmünk, kinek országlása alatt olly nagyot súlyedt volna nemzetiségünk, mint Mária Terézia' németiséghez édesgető és Bécsbe csábító, szoktatgató szelíd kormány' idejében. Altató hatása volt nemzetiség' tekintetében I. Ferencz' hosszú országlása is, kivált 1812-től 1825-ig. Hasznos ellenben II. József' villanyozó időszaka, melly fölkelte az ellenhatást, és hasznos jelenleg uralkodó V. Ferdinand' országlása, melly alatt nyelvünk visszahelyezettett törvényes uradalmába. E' derék fejdelem csaknem mindent megtett, mi tőle függ, 's uralkodása alatt ki van mutatva az ösvény, mellyen haladnunk kell, ha nemzet, ha magyarok akarunk maradni. És ezért áldás Ferdinand király' életére és örök fény nevére! Ő az

idegen nemzetiségek' bár jogtalan és még is erőszakos követelései' daczára, nem tartózkodék a' magyarodás' zászlóját kezébe venni, és mintegy hallgatag kimondani, hogy ezen jelben győzni fogunk. Dicső pálya áll előttünk, a' nemzeti ujulás' és a' magyarság' megszilárdításának nagy pályája! Azonban azt célra vezetőleg más módokkal fogjuk megfuthatni, mint a' mellyeket Mária Terézia' idejében és azóta nagyobb részt használtunk, és még ma is igen észrevehetőleg használunk.

Ma már sokan vagyunk szigorúak abban, hogy hivatalos ügyeink nemzeti nyelven folyjanak. Szép, és a' legnagyobb méltánylást érdemlő lelkesülés! De fájdalom, e' hivatalos magyarság még korán sem minden, a' mit tennünk kell, 's a' nemzeti becsület tennünk parancsol. Nekünk a' magyar nyelvet élet' nyelvvé kell tennünk, azaz olly nyelvvé, melly társalgásunknak, egymás közti legbizalmasabb eszmecseréinknek szívünk' legbensőbb érzelmeinek, legmelegebb ömledéseinek egyedüli tolmácsa legyen. •Hivatalos nyelvünk századokon át latin volt, de azért társalgási nyelvünk, élet' nyelvvé nem tudott lenni, nem csak azért, mert holt nyelv volt és hölgyeink nem beszéltek, de azért is, mert általában a' meghatározott formákhoz tapadó hivatalos feszesesség maga nem bir nyelvnek olly hajlékonyságot, és ennél fogva olly varázserőt adni, hogy azt a' könnyű társalgás és a' szabadabb élet is örömet fogadja érzelmei és eszméi' magokat korlátoztatni nem szerető közlésére. Pedig a' társalgás 's általában az élet az, hol a' nyelv cso-

datékony hatást gyakorolhat a' nemzetre. Nyelvünknek élet' nyelvivé kell lennie, azaz minden szóbeli foglalkodásaink közt, és kivált a' két nem közötti társalgásban használtatnia, ha vele és általa magyarságunk' megszilárdulását ohajtjuk. De fájdalom, épen e' tekintetben kétségbeejtőleg szomorúan állunk.

Neveltetésünk nemzetiség' tekintetében szégyenítőleg fonák. A' felsőbb osztályokban régóta nagyobb gond van arra, hogy a' gyermekek mindenk' legyenek inkább, mint magyarok. Nem tagadhatni, hogy újabb időben a' magyarság iránt némi figyelem ébredt a' fensőbb körökben is. A' csecsemőt magyar dajka környezi és pár évig nem beszél 's alig hall egyebet magyar szónál. De mikor kinőtt a' dajkaölből, nevelő' kezeibe jut, 's ezentúl háttérbe tolatik a' magyarság, 's a' gyermek nemzetietlen gondolatok és érzemények' körébe lép. Tanul németül, francziául, angolul. Ezen nyelveken csevegő játszó társak veszik körül, minden ismeretet idegen nyelven szerez meg. Magyar állapotról, a' nemzet' mult és jelen viszonyairól, magyar irodalomról, alig hall valamit. Silányul előadott rövid magyar történet 's a' nevelés' vége felé egy kis magyar törvény, mind az, mit a' haza érdekeiről tudnia szabad. Legtöbb idő a' külső miveltség' megszerzésében vész el: lovaglás, úszás, táncz 's több illynemű hasznos, sőt mondhatnám mind inkább gyávuló és férfiatlanodó korunkban szükséges, de nem legszükségesebb és főbb dolgok, miket az előkelők' gyermeke tanul. Ezt követi egy kis futólagos külföldi utazás, melyből megtérvén a' főrangú úrfi, megnyilnak előtte

a' szóban, gondolatban, érzésben teljesen nemmagyar vagy épen magyarelles társalgási teremek 's ott keresi rendeltetésének mintegy végcélját. Az így nevelt és illy körülmények közt élő ifjú férfi aztán törvényhozó leszen, és családi pártfogások által ez aristocratiai országban nagy hivatalokra emelkedik és tartja az ország' kormányrúdját. Ha pedig leánygyermek, kinövé a' német és franczia nevelőnek kezeiből, kik valóságos öldöklő angyalai a' magyar életnek, férhez megy, anyává leszen, polgárokat nevel a' hazának, fénye és csillaga a' társalgási köröknek a' nélkül, hogy lelkében csak szikrája is élne a' nemzeti-ségnek. Illy egyének vezetik aztán az ország' kormányzását és teremtik a' fentebb körökbeni társalgást. Sok ekként elhibázott nevelésű férfi és hölgy újabb időkben öntudatra ébredve vagy egy-kettő szükség által is kényszerítve, igyekszik kipótlani, az elmulasztottat, 24—30-dik éve körül tanulja szorgalmasan a' magyar nyelvet, és ügyekezetében sokszor nincs is hiány, bámulandó sokra viszi a' mit magában föltett, de hiába, mit a' gyermek e' tekintetben elmulaszta, az a' felserdült vagy megállapodott korban visszacserezhetlen, vagy csak századiknak, ki nagyobb szellemerőkkel született sikerül. A' nemzeti sajátságokat érzésben és gondolkodásban, vágyban és reményben, mellyeknek alapja a' gyermek' fogékony keblébe nyomulhat csak, a' felserdült kedély nem képes többé úgy elfogadni, hogy vele vérenek minden csepje elteljék. Azon idegenszerűséget, mit a' gyermek gyenge korában magába szívott, legtöbb egyénekkel semmi

emberi eszközökkel ki nem lehet többé törteni. A' nemzetietlenség' jelei kiütik magokat az ilyennek rokon és ellenszenvein, vágyain és érzésein. A' kik pedig még később sem ébredtek öntudatra, hanem maradtak, miket belőlők az elferdített nevelés csinált, azok egy részről a' legszánandóbb lények, más részről pedig valóságos csapásai a' magyar nemzetnek. Az ilyen aztán magyar épen nem, de nem is német, francia vagy angol, hanem keverék mindenből; minden csak félig, semmi egészen. Az ilyeneknek hazafiság, nemzetiség nem érzett, nem értett eszmék. Közönösek a' hon' legszentebb ügyei iránt és a' nemzet nyer bennök egy nagy jellemtelen tábor nem csak a' nemzetiség, hanem még a' magyar alkotmányosság' romlására is. Olly tábor, mellynek emberei csak önhasznokat, jólétöket és hiúságokat tartják szemei előtt, kényelmeket, gyönyöröket vadásznak 's hivatalért, nemhogy általa használjanak, hanem, hogy benne csilloghassanak, feláldoznak mindent, mit más szentnek tart: erényt és férfiúi becsületet. És ime e' táborból kerül ki political hitszegőink, czimvadászaink, rangéhezőinknek, hanem mindnyája, de nagyobb része. Mi gondja anuak Magyarország' felvirágzására és jólétére, ki maga nem magyar? Csak őt érje fény és jólét, megnyerte az életnek legfőbb kincseit, mellyeket magának képzelni tudott. Azon szent érzelem, melly a' hazafi' keblén keresztül remeg, midőn a' közvirágzatot látva magának azt mondhatja, e' nemzeti emelkedésnek egyik parányi előmozdítója én is voltam, én is vetettem el egy pár magvat, mellyet az idő kikeleszte, virulásra hozott és most is-

ten olly szép áldása van rajta, e' mondhatlan édes érzelem, nem lakja az ő kebelét; hazafiúi erény, a' népe' boldogsága és dicsősége feletti kéj és öröm, mind ezek neki ismeretlen dolgok.

E' sötét kép, mellyet az élet után ábrázoltam, nem csak a' felsőbb, hanem némi módosítással a' középrendűekre is illik. Annyira meg van még a' nemesi osztály is e' részben mételyezve, hogy egész megyéink vannak, mellyekben a' német társalgás tartozik egyedül a' jó hanghoz és tartatik miveltségnek. Ennek oka itt már nem annyira a' nevelésben fekszik, ámbár ez is, kivált a' nő-nemé, nagyobb részben fónak, hanem inkább azon gyarlóságban, miszerint a' középrendűek a' főbb rendűekhez ügyekszenek alkalmazkodni, és gyakorta a' nevetségig utánozzák ezek' módját, szokásait és divatát, melly külföldi jellemű levén, a' külföldi eskedés, uriság és miveltség' bélyegének vétetik. Mivel hogy uraink magyartalanok, az alantabb rendűek is magyartalankodás által ügyekszenek úri létüket bebizonyítani. E' törekvés száz apró dolgokban nyilvánítja magát, de a' mellyek mind nem olly kártékonyak, mint az idegen 's ezek közt a' német nyelvvel élés. Ezen német nyelv honossá tette magát még szegényebb nemesi házainkban is, és mintegy vérünkbe olvadt, annyira, hogy sok nevezetesebb írónk, szónokainknak nagyobb része, ha bizalmasabban akar egy mással szólni, német nyelven beszél. A' baráti szív e' nyelven nyílik meg a' barátinak, a' szerelmes pár e' nyelven magyarázza egymásnak keble' legforróbb érzelmeit. Tehát olly mélyen sülyedtünk, hogy

magyarjainknál a' bizalom, barátság és szerelem' nyelve sem magyar többé annyira, hogy épen szívn nyelvünk lett idegen! Azt hiszem, ennél nincs sem kiáltóbb sem szégyenletesebb jele elfajulásunknak. Nekem legalább sok évek óta valódi-gyászharangszózat ez, mely népem' haldoklására emlékeztet. Mert gondoljuk csak át e' nemzet' jövődjét, mellynek fiai ennyire el tudták feledni, hanyagolni és megvetni azt, mi a' nemzeti lét' föltétele. Az apa fiába, egyik nemzedék a' másikba oltja át az elnemzetlenülés' vétkét; elenyésznek lassanként a' nép' sajátosságai, a' nemzeti emlékezések, szokások, egész gondolkodásmód; utóbb senki nem ismeri azokat többé, és észrevétlen egy egészen más természetű, jellemű és nyelvű nép áll a' kidőltek helyén. Valljon nem megdöbbenő-e azon tünemény, hogy nálunk a' történeti ritkaságok, a' régi magyar emlékek iránt nincs e' nemzetben kitűnő figyelem? hogy történetírásunk nagyobb részint parlagon hever, hogy, mint Kölcsey mondá, „nem viseltettünk tisztelettel valamely emlék iránt, melly a' régiségből reánk általjöött, 's a' nemzet' hagyományai kebelünk' bűnös elhülésében letek sírjokat“ sokan közöttünk, kiket nagy hazafiaknak kiált a' hír, nem eszmélnek a' nagy veszélyre, melly bennünket az idegen nyelv által fenyeget, nem látnak elhatalmazásában legkisebb bajt vagy kárt, 's elégnék hiszik tudni a' hazai nyelvet, ha nem beszélük is, sőt eléggé őszinték meg is vallani, hogy nekik természetesebben jó és jobban esik, ámbár született magyarok, német nyelven társalogni baráti és kivált hölgyek' körében. A' németség' ezen megfog-

foghatlan pártolói és ön magokról vétkesen megfelelkező terjesztői előtt én bizonyosan nem leszek próféta kinek igéit figyelembe vegyék, azért az általok bálványozott népnek, a' német nemzetnek egy nagy íróját beszéltetem itt számokra. Hallják meg ennek szavait és okuljanak ha még képesek. „Az anyanyelv iránti tisztelet abból tetszik meg — így szól a' nagy történetíró Heeren — ha azt a' nemzet mindenütt használja, hol csak használnia lehet. Az idegen nyelvnek önkényes és szükség nélküli használata mind annyi megvetése a' nemzeti nyelvnek. Azon német, ki francziául, angolul beszél, beszéde alatt megszűnik német lenni. Neki francziául, angolul kell gondolkodnia, ha csak iskolás gyermekileg nem akar beszélni. Ha ilyenek csak szempillantatig történnek is, a' sokszor visszatérő pillanatok utóbb szokása válnak. A' nemzeti nyelv becsületével annak mivelődése, melly a' fennmaradás' egyik főeszköze, szoros kapcsolatban áll. Lehetetlen, hogy valamelly nyelv alább szálljon, vagy kihaljon, meddig a' nemzet színe használja, meddig mivelésében a' nemzet' első rendű elméi fáradoznak“*). Ezeket íme német monda, kinek nincs oka nyelvét félteni, mert kiterjedt az a' világ' minden részeire. Ellenben mit mondhatunk mi magyarok, kik bár legtöbben vagyunk hazánk' idegen nyelvet beszélő lakosi között, de a' némethez képest csak maroknyi nép, körüláradozva idegen elemektől, 's azonfölül olly nép, melly

---

*) Heeren: Ueber die Mittel zur Erhaltung der Nationalität besiegtter Völker. Vaterländisch. Museum, Hamb. 1810.

idegen formákba könnyen átolvadó, idegen szokásnak, külföld' majmolásának könnyen engedő volt mindig.

Voltam nem egyszer tanúja ország és vármegyegyűlésen olly jelenésnek, hogy a' szónok a' szív és ész' minden fegyverével, az ajak' elragadó, elcsábító hatalmával tartott beszédet a' nemzetiség és nyelv' ügyében és a' másik perczben, beszéde' végeztével, midőn leült, szomszédival a' szönyegen forgó tárgy felett német nyelven folytatta társalgását. Mindennapi tünemény közöttünk férfiakat és hölgyeket együtt németül társalogva látni, kik jól, gyakran jobban beszélnek a' magyar nyelvet a' németnél, sőt nem egyszer, falusi körökben kivált, tapasztalhatjuk, hogy a' magyarul jól beszélők roszul beszélt német nyelven társalognak. E' tekintetben egész vérünk és gondolkodásunk meg van romolva és még eszmélőbb embereink, még íróink' nagyobb része sem érzi többé az idegen nyelvvel élés kártékonyosságát és ferdeségét. Német nőt hozunk a' házhoz annak reményében, hogy megmagyarosítjuk, és reményeink olly gonoszul megjátszanak, hogy nem hogy a' német nő megmagyarosodnék, hanem mi magunk is elnémetesedünk mellette, és alapítói leszünk egy egész német családnak, szaporítván általok a' hazának azon idegen érzelmű fiait, kik közügyeink és nemzetiségünk iránt örökké egykedvűek, gyakran épen ellenséges indulatúak és kártékonyak lesznek. Semmi által nem törlesztetik el könnyebben a' nemzetségi sajátság, úgy mond Wachsmuth, mint idegenekkel házasság által. Ez által válik a' kaukazi népfaj né-

gerré, mongollá vagy viszont, mit különben sem éghajlat, sem életmód nem képes eszközölni.

Ki hallotta a' világ' két legnagyobb népét, a' szabad angolokat és szabad francziákat valaha egymás közt más mint nemzeti nyelven beszélni? akár otthon, akár külföldön? Ezen nemzetek sem műveltséget sem tudományt a' nyelvek' egyedüli tudásában nem helyeznek, mint mi, kik ezen képzelt műveltségért elvetjük nemzetiségünket.

Ime hazánk' két jeles költője, a' testvér Kisfaludyak, német nyelven leveleztek, és németül társalgának egymással. Egy nagy fia, szónoka és írója a' hazának ki sokszor szólalt fel a' magyarság mellett, egy ízben figyelmessé tétetvén a' helyen kívüli német beszédre, egyenesen kimondá, hogy ebben semmit nem lát, 's hogy a' ki jól tud magyarul, az aztán beszélhet bár mi nyelven, azzal sem nemzetének, sem magának nem árt. Ha még illy férfiak sem bírják átlátni mint változtatja meg magyar természetünket ezen idegen nyelven gondolkodás és beszéd, 's mint szoktat a' veszélyhez, mellytől irtóznunk kellene, akkor valóban el kell csüggednünk. Mert hiába minden ügyekezetünk, hiába iratott meg a' törvény, miszerint Magyarországon ezentúl magyar az országló nyelv, ez csak hivatalkodásainkban lesz némi erejű, az életben és a' valóságban ezentúl is és mindig jobban a' német nyelv fog uralkodni. Hiába bár mi üdvös törvények, ha emberek nincsenek azokat megtartani. Nemzetiségünknek sehol sincs védbástyája csak ön kebleinkben. Meddig magyarjaink' vérében annyi német elem forr, int je-

lenleg, addig nincs semmi biztos jövődönk. Semmi hatalom meg nem ment, csupán ön magunk. És korán se biztassuk magunkat, hogy egy pár évtized ótai fölébredésünk, 's úgy nevezett újjá születésünk megvéd az enyészettől. A' külfölddel, kivált a' nekünk legveszélyesebb némettel, útaink, gőzhajóink által napoként nagyobb összeköttetésbe jövünk, mindig több német elem vegyül közénk. A' gőzhajó-társasággal egy egész megkövesült német gyarmat települt közénk, melly mereven, inkább törik, hogy sem nemzetiségünkhöz simúljon. Épen illy gyarmatítás történik, ha nem vigyázunk, a' vaspályai társulatok által. A' gyárok' szaporodása, a' kereskedés' emelkedése, 's általában az ipar mind annyi idegen elem' csatornai lesznek közöttünk, mellynek özöne csalthatlanul elborítand, ha ébren nem leszünk. Már a' derék Hunfalvi Pál figyelmeztetett bennünket, hogy az ipartól nagy ok van féltetni nemzetiségünket, és ügyekezzünk ellene felköltetni a' nemzeti szellemet *). Nagy vigyázattal kell lennünk a' honosítandók és azokra nézve is, kik hazánkban nagy birtokokat vásárolnak, mert ez úton saját honföldünkről is kiszoríthatatunk.

A' távol francziától vagy angoltól, kiknek nyelve szinte igen terjed köztünk, nem félttem nemzetemet, nem a' köztünk élő tót, oláh nép' nyelvétől. Ez utóbbiak nem haladják meg a' magyar népet miveltségben, de félttem a' némettől, melly mint nemzet is tőszomszédunk, melly legnagyobb városainkba fészkelte ma-

---

*) A' Kisfaludy-társaság' Évlapjaiban.

gát, 's ott mind annyi bástyákat képez a' magyar elem ellen, és féltém főleg azért, mert nagy miveltsége csáberővel bir. Ezen német miveltség az, melly olly felette ragályos és vészhozó nemzetiségünknek. De félre ne értessem! Távolról sincs szándékomban a' német ellen hazámfiában gyűlöletet gerjeszteni. Nem gyűlölnünk kell a' németet, hanem óvakodnunk tőle, mert nála nincs veszélyesebb elem nemzetiségünknek. A' német nép mint nép is tiszteletet érdemel, de még nagyobbat miveltségeért. Becsüljük őt, tanuljunk tőle, ügyekezzünk ismerni kivált tudományos kincseit, de ne úgy, hogy miatta elhanyagoljuk nemzetiségünket. Barbar nem vagyok, hogy a' miveltség ellen buzogjak, de véteknek tartom, ha valamelly nép önléte' árán szerez miveltséget, midőn a' miveltség a' nemzetiséggel nincs ellentétben, sőt ha a' nemzetiségben nem alaposik, nem is valódi hanem ál miveltség lesz és marad. Sokan tartják miveletlenségnek németül, akár beszélve akár írva, egész a' nyelvtani hibátlanságig nem tudni, és hányan vannak ezek közül, kik a' hazai nyelv' tudására kényesek volnának. Hallgassuk csak political szónokainkat, papjainkat és színészeinket, hogyan beszél ezek' nagyobb része magyarul; ha a' mivelt angol és francia illy hibásan vagy illy gyakran nyers kiejtéssel és vidéki szójárással beszélne, meg nem menekednék a' hallgatóság' gúnyaitól és a' keserű kinevettetéstől. És a' magyar gróf vagy báró, szónok vagy pap stb. nem szégyenel úgy beszélni mint cseléde. Mindeut kell az embernek tanulni, ki miveltséget igényel, csak nyelvét nem akarja tanulni a' született ma

gyar, azt híven, hogy az magától fog jőni. Hányan fáradnak közöttünk évekig, hogy jó franczia kiejtést és hibátlan beszédet tegyenek tulajdonukká, kik egy napot nem szántak e' tekintetben a' magyar nyelvre. Ez oka aztán annak is, hogy sokan hiszik és beszélnek, miképen a' magyar nyelv szegény, hogy magokat rajta jól kifejezni nem tudják, holott ők maradtak szegények, mert a' becses kincset nem iparkodtak magoknak megszerezni. Ez utóbbi szavaimat ne értsék magokra azok, kiknek neveltetése szülőik' vétke miatt fonák volt, és később ön szorgalmuk által ügyekeztek nyelvünket megtanulni, de nem vihették tökéletességre. Ezek tiszteletre méltók, bár mi hibásan szóljanak is nyelvünkön. Az ilyeneket a' világ' minden kincseért sem szabad gúnyolnunk, sőt a' legnagyobb dicséretet és buzdítást érdemlik magyarosodásukért. Magyartalan neveltetésök szüleik' vétke volt, nem övék. Az ilyenek csak bátran beszéljenek ha rosszul is magyarul eleinte; hibás beszédöknök épen olly nagy mértékben van okunk örvideni, mint nincs született magyarjaink' durva szó-járású és nyelvtani vétkekkel teljes beszédeiknek. Amazok a' magyarság' gyarapodásának ezek ellenben hanyatlásának jelentői. Beszéd miveli magát a' nyelvet is, és sokak' használata által lesz az hajlékony, gazdag, könnyű. Egyes ember, bár mi dús szellemével és kedélyével birjon is népének, sem nem találja fel a' nyelvet, sem nem csinálja. Csak a' közös használat adja meg annak az életet és tolékonyságot, csak az élet teszi elevenné. A' leirt szó halott, melyet csak az ajak támaszhat életre.

Magunk vagyunk okai elsüllyedésünknek, 's magunk lehetünk csak visszaállítói a' nemzet' újjá születésének. Sem fejdelmek, sem kormányok nem kényszeríthetnek elfajulnunk, ha magunk nem akarunk, és szuronynyal senki sem erőszakolhat ránk idegen nyelvet, mint Sopron' egykori lángeszű követje mondá. Azért istenért ébredjünk fel valahára, és ne feledjük el, hogy magyarok vagyunk és azok akarunk maradni. Ne feledjük, hogy a' magyar nemzet egy kis sziget a' népek' oceánján, melyet idegen elemek' világtengere csapkod, 's egy felzudult vész könnyen eltemethet, de nem olly bizonyosan, mint a' csendesen és észre is alig vehetőleg áradó özön, ha csak szívünk' minden dobbanása, eszünk' minden gondolata nemzeti irányt nem veszten és összevetett vállakkal, a' legnagyobb egyetértéssel sziklafalat nem ügyeksztünk rakni, melly daczoljon a' fenyegető vészekkel, és ne engedje a' csendesen harapozó kártékony elemet nemzetiségünk' bástyáit aláásni. Főfigyelmünk legyen gyermekeink' nevelésére. Távoztassunk tőlök minden idegent, kivált németet, mint addig, míg a' nemzeti szívök 's lelkekben kiirthatlanul meg nem gyökerezett. Isten a' gyermekkorak adá a' legnagyobb fogékonyságot a' nyelvtanulásra; ne vesztegessük e' megbecsülhetlen adományt idegen nyelv' tanulására, hanem őrizzük meg a' hazai nyelv' számára. Őrizzük gyermekeink' szívében mint Vesta' szent tűzét a' nemzetiség' szikráját. Magunkban pedig tegyük fel, soha meg nem törendő fogadással, nyelvünkön szólni mindenütt, hol csak kikerülhetlen kényszer mást nem parancsol; őriz-

zük azt, mi magyar és nemzeti, minden jelekben, felírásokon, czímereken, zászlókon, és soha egy perczig se feledkezzünk meg vérünkről, nemzeti becsületünkről; ismerjük múlhatlan kötelességnek mind azokat megtartani, és unokáinknak sértetlenül átadni, mit apáink a' magyar faj' virágzatára sok áldozattal szereztek, megőrzöttek és nekünk örökségül hagytak. Becsüljük meg magunkat, legyünk büszkék, hogy magyarok vagyunk, tagjai isten' egyetlen népének Európában, és egyetlennek talán a' földtekén, eme' testvértelen Phoenixnek, melly csak ön magából nyerhet életet, melly annyi balszerencse közt ezred éven át magát és szabadsága' nagy részét fenn birta tartani; olly nemzet, mellynek tündöklő multja volt és nagy jövőndője lehet. Illy nemzetnek, mellyben századok' vészeivel megküzdött és edzett erő volt és van, az emberiség' ügyeért és érdekében is fenn kell maradni, és illy nemzet' tagja lenni becsület. Nemzetiségünk' álmos sülyedéséből újra fölébredvén, használjuk ez időpontot, melly kétségtelenül utolsó és eldöntő, mik maradjunk jövőndőre, magyar és független nép-e vagy mind nyelvben és szokásokban, mind polgári szerkezetben a' németnek szolgája. Akarjunk lenni magyarok szívben és szóval és egészen, nem úgy mint eddig külföldieskedő korcsok, hanyagok, egykedvűek és elfeledkezők minden iránt mi nemzeti. Győződjük meg, hogy a' külföldieskedés természet elleni bűn és a' nemzet' fölségsértése.

Sokan nem fognak engem megérteni, feleslegeknek tartandják szavaimat és késő figyelmeztetésnek, midőn

a' buzgalom a' magyar nyelv iránt olly észrevehető. **Ez** engem nem fog meglepni, mert fájdalom, nem kevesen vannak köztünk, kik' érzelme és gondolkodása nemzetiség' tekintetében gyökerestül meg van romolva. **Az** illyenek hidegek a' nemzetiség iránt, nem tudják érzeni és megfogni azon szívszorongató, csillapúlni nem tudó, örökké éber rettegést, melly jobbjaink' keblét aggasztja e' nemzet' jövődjé iránt. Altalok megértetni olly hiú remény volna, mint vaktól színek' megkülönböztetését várni. Figyelmeztető szavaimnak nem is tőlök reménylek sikert, hanem azoktól, kiket születés, neveltetés, ajak által valódi magyarok levén, testvéreimnek nézek, kiket látnom, velök jobbot szorítanom olly jól esik, találkozom velök bár hol e' hazának földéu, kiknek erében magyar vér lángol, de ámulatban élnek, mint ha az utolsó országgyűlési törvény óta minden meg volna téve nemzetiségünk és nyelvünk' megszilárdítására. Ezekhez emelem szavaimat, hogy ébren legyenek, mert az utókor bírószéke előtt ők lesznek felelősek egy népfaj' elenyézteért, mellynek halálát a' történeti Musa csak gyalázattal és rémképül fogja följegyezni a' magokról bűnösen megfeledkező nemzetek' számára.

Bajza.

A' m.....i síkon.

**Mióta elváltam édes szeretőmtől,
Velem volt emléke, szünetlenül velem,
Valamint a' három napkeleti királyt
A' csillag, úgy kísért engem a' szerelem.**

**Hagyj el most, szerelem, hagyj el, szép csillagom!
Nem neked való hely ez a' hová értem,
Vagy ha el nem maradsz, fátyolt vetek reád,
Hogy szembekötve jőj át a' csatatéren.**

**Csatatér ez a' sík, szent csatának tére,
Mert a' szabadságért harczolának rajta.
Oh árva szabadság, haldokló kezedből
Undok árulás a' fegyvert kicsavarta.**

**És a' hősek, kik itt a' hazáért vívtak,
Hazátlan bujdosók, földönfutók lettek,
És a' latrok, kik a' hazát elárulták,
Urak lőnek, — oh szív, szívem, ne repedj meg!**

Tavaszi délután, verőfényes idő,
Az égen kis fehér felhők uszdogálnak;
Hattyúsereg tán e' felhőcsoport, vagy a'
Hősök' szellemei, kik itt elhalának.

Csend van körülöttem, tűnődöm, tűnődöm . . . .
De mit állok még itt? mért odább nem megyek?
Végzém a' mit kelle: elmaradtam legszörnyűbb
Átkomat 's elsírtam legszentebb könnyemet,

Petőfi Sándor.

A d ó.

Non possum scire, an omnibus profuturus sim,
quos admoneo. Illud scio, alicui me profuturam,
si multos admonuero. Seneca.

Ha megadja-e isten érnünk, hogy a' közteherviselés törvénybe menjen a' jövő országgyűlésen? A' ki e' kérdésre megnyugtató bizonyos választ mondhatna, sok hazafi gondot hárítana le a' becsületes magyar kebelről. — Én nem mondhatok, sőt, ha megfontolom a' körülményeket, inkább hiszem, hogy nem, mint azt, hogy igen, 's ha lecsillapítva kétkedéseimet, reményre kényszerítem lelkemet, legfelebb valami országos pénztár' képe lebeg szemeim előtt; mire a' köz és közös teherviselés tragicomicus álarczát függesztendi a' szűkkeblűség álnokúl. De istent a' magasban, az igazság' sugallatát a' szívben, 's a' népet, a' terhei alatt görnyedőt, és a' hazát, melly szabad, biztos és dicső jövőendőért eseng, nem lehet elámítani. A' csomó ez által nem lesz megoldva. Hogy pár évvel előbb, vagy pár évvel utóbb a' magyar ne-

messég adózni fog; hogy viselni fogja együtt a' néppel az ország' minden közterheit, az kétségtelen. Az adómentesség' koldus szabadalma már sok időre fenn nem tartható. Ellentétben isten igazságával; ellentétben a' keresztény polgárisodás' szellem-uralmával, ellentétben a' nép' millióinak érdekével, ellentétben az ország' létezhetésénnk legelső postulatumával, e' koldús szabadsalom kirí az életből, mint zöld lomb közől a' száraz ág, elaszottan, táplálék nélkül, támasztalanul. Le kell nyesetnie, le kell nyesetni okvetlenül. A' kérdés tehátnem a' körül forog; hiszen-e az adó' kötelessége közös mindnyajunkkal, mert ez kikerülhetlen; hanem a' körül adózzunk-e, avagy megadóztassnnk. Az első azon elvet mondja ki, hogy terhet ne róvjon senki reánk, mint csak mima-gunk. És ez — miután adó nélkül közállodalom fenn nem állhat — a' szabadságnak, az alkotmányos életnek jelleme; a' második azon elvet foglalja magában, hogy az adót más rovandja reánk, és ez a' szolgáltatásnak bélyege. És én, kinek a' polgári szabadság földi religióm; ki mint önlételemről, úgy meg vagyok arról is győződve, hogy e' sokat hányatott nemzetnek a' polgári szabadság' közönségessé tétele nélkül jövendője nincs, ki tehát, mint a' pokol' tornácának rabjai az üdvezülés' perczének olly égető vágygyal nézek elébe a' napnak, melly e' hont a' közös polgári szabadság' keresztvizével megváltsa az enyészettől, melly aggodalomba merülök, ha meggondolom, hogy az adómentesség' koldus szabadalmáhozi botor ragaszkodás leszen a' kőszirt, mellyen nem csak a'

polgári szabadság' közönségessé tétele hajótörést szenvedbet, de még az is, mellyet birunk megtörhetik; és e' hon, mellyet a' bánat' fájdalomával olly hön szere-tünk, kitöröltetheük az alkotmányos nemzetek' sorából a' nélkül, hogy összedőlendő állodalmi épületének romjain, az európai nemzet-család bánatos rokonszenve feltámadás' reményeit építhetne többé.

És ha e' szomorú jóslat beteljesednék, ki lesz az, ki legtöbbet, ki mindent veszít? A' nép talán? melly az alkotmány' veszteségét nem érezendi, mert az alkotmányból ki volt tagadva, 's a' ki mit nem birt, az el sem vesztheti? A' nép, melly e' cserével anyagi jólétben még nyerhet talán? -- Oh nem; hanem a' nemesség az, melly egyedül, melly mindent veszíthet, mert az alkotmány' minden malasztja csak az övé volt.

Ti, kik amott a' másik táborban a' „conservativus“ bitorlott fügelevelével takargatjátok meztelenségeket, kik minket, ha szabadságért, ha polgári jogokért esengünk a' nép' számára, arról gyanúsítotok, hogy meggondolatlan utánzási vágygyal akarjuk nivellálni a' nemesség' minden előjogait, halljátok meg; miként gondolkozom én a' nemességről. Én, ki minden gúnynak, minden vádnak, minden gyanúsításnak, mit évek óta pártunkra szórtok, nagyobb fél részét gyöngé vállaimou hordozom; én, ki fölemelt fővel mondhatom, hogy tollamat a' political hypocrisis' tintájába nem mártám soha; ki ellenségeskedéseket megszokám: engeszteléseket nem keresem, őszintén fogok nektek szólani, mint szolandók az örök bíró előtt, midőn gondolatim' rejtelseit számon kérendi.

Én a' nemességről ekként gondolkozom: A' nemességet közel egy ezred év' historiája, közel egy ezred év' alkotmányos élete e' nemzet' lételének talapzatává szentelve fel. — A' magyar nevet, — e' jövevény maroknyi nemzetiség' nevét — ő személyesítette Európa' királyai, Európa' népei előtt. Ő írta be a' magyart ezen világrész' nemzeteinek aranykönyvébe, melyből ezred év' viszontagságai sok arany betűt kitöröltenek; de azt nem, melyet belé a' magyar nemesség' férfi karja írt. — Ő vívta első sorban ez ország' lételének harczait, midőn külhatalom özönlött reá; ő volt a' fenyegetett Európának táborszeme századokon át. És e' vész és viharok' daczára bár sokszor az üdítő álmat, 's úgy szólván még a' szerelem' kéjeit is örökké csak fegyverben élvezé, átültette mégis Magyarhon' földébe a' századok' során feltűnő epochalis eszmék' növényeit. A' keresztény hittől kezdve a' vasútakig nem volt egyetlen eszme, Európában uralkodásra emelkedő, melytől a' magyar nemesség' elzárkozott. Lett legyen nagy igazság, lett legyen nagy tévedés, csak ha epochalis eszme volt, honunk' évkönyveiben feltalálható. A' magyar nemesség, mindig megértette az európai nemzet családdali azonosulás' föltételeit. Hogy Magyarország lett, hogy Magyarország van, az ő műve. Talán másképen is lehetett volna; de meg lehet máskép már rég nem volna; kérdés, melyet isten sem fejt meg többé; elég, hogy Magyarország' létele a' magyar nemesség' műve. És e' teremtésnek, e' fenntartásnak ezredéves munkája közben a' magyar nemesség az, melly jármot tűrni nem

tanult soha; melly a' szabadság' aranyfonalát kezéből egészen kirántani nem hagyta soha; mellynek köszönhetjük a' büszke öntudatot, hogy Magyarhon az absolutismust, a' korlátlan monarchiát el nem fogadta soha. Vért, szenvedett, vonaglott az irigy hatalom' körmei 's az ármány' kigyógyűrűzetei közt; de az alkotmányos létet elvenni nem engedte ez országtól soha. Igaz, — oh fájdalom! hogy igaz — az alkotmányos életet nem a' népnek, hanem csak magának kaszt-szerű előjogul szerzette 's tartotta meg; ez bűn, mellyért enyészettel 's nemzethalállal lakolhat, ha, hogy nem okúl, a' míg lehet; de az mégis magasztos látvány, hogy ez ország, mióta Magyarország, abszolút monarchia nem volt soha. — Egyetlen példa az európai continensen. A' lefolyt ezredév' történetében Európa' száraz földén egyetlen egy nemzet, egyetlen egy ország sincs, melly hasonló historiai emlékkal dicsekedhetnék. És ez a' magyar nemesség' műve. — Minő kiolthatlan szabadságszeretet, minő törhetlen erély az, melly illy historiai emlékkal dicsekedhetik! Oltsad be oh magyar, ez örökké ifjú ezredéves csemetét a' néptörzsökbe! Legyen egy élő fává, mind a' kit Magyarhon' földje táplál; törzsöke a' nép, dereka a' polgári középrend, lombkoronája a' nemesség; de legyen egygyé, melly nemzetiség' ege alatt a' szabadság' közös gyökerén szívja fel e' honnak, egészen rabbá soha nem süllyedett földéből az életnedvet, — és a' míg magyar lesz, Magyarhon korlátlan hatalmat uralni soha nem fog; Magyarhon alkotmánytalan szolgaföld soha nem lesz!!

Ekként látják én szemeim a' magyar nemesség' képet. És most kérdelek: lehet-e föltennetek, hogy mi e' nemességet hazánk' fentartásának tényezői közül kitörölni akarnók? Lehet-e föltennetek, hogy mi, kiknek a' história nem hiába iratott, hanem iratott, hogy tanulság' könyve legyen, a' szabadságnak 's nemzeti erőnek azon magkövét, melyet a' magyar nemességben ezer év' historiája felmutat, szétzúzni akarhatnók, a' helyett, hogy tenyésző erejét a' közszabadság 's nemzeti önállás' fölnevelésére fordítanók? azt gondoljátok, hogy épen mi, az éber vigyázat' emberei nem tudnók számba venni, mennyi ellensége van a' magyarnak, épen mi nem tudnók számba venni, hogy felülről a' birodalmi absoluticus kormánybefolyás, melynek a' „birodalmi egység“ idegen lelkű hivei-pártosaivá szövetkeztetek, kívülről a' határainkra nehézkedő éjszak-keleti hatalom' gravitatioja, belülről a' zagyva népiségek' mesterségesen szitogatott ellenszenvei, a' magyar nemzetiségek 's országáldalmi függetlenséget, mennyi tusával fenyegetik? Vagy azt gondoljátok, hogy mind ezt számba véve a' védseregnek ép azon osztályát akarhatnók lefegyverzeni, melly annyi századon át egyedül is meg tudta védni az egyedül bírt magyar szabadság' várát? Nem, uraim! nem; ezen gyanúsító hitegetést a' magyar ellenzék' nevében indignatióval lököm vissza. Vagy senkit sem sujt a' vád, vagy titeket sujt, titeket, kik a' conservatismust a' kormánypártisággal azonosítottátok, kiknek multjából elvesztegetett nemzeti jogok, compromittált nemzeti érdekek' gyász ravatala emelkedik, kiknek

jelenéből e' gyász ravatalra egyetlen halovány fény-sugár sem hull, mely titeket az alkotmányosság védeivé jelelné, titeket illethet talán e' vád, kik a' magyar nemesség' jövődjének föltételeit vagy föl nem fogjátok, vagy nem akarjátok; kik azt, a' mi a' magyar nemesség' szabadalmaiban feltartható van, a' birodalmi egység' idegen istenének készek vagytok dobni áldozatul, míg azt, a' mi e' szabadalmakban kórhad, és feltarthatlan nem akarjátok a' nemzet' istenének áldozni, miszerint legyen a' nemzeti egybeforrásnak 's a' nemesség' feltartható javadalmi' conservatiójának váltságbére, titeket illethet e' vád, de a' pártot, melyhez én tartozom, nem, mert e' párt a' magyar ellenzéki párt; a' magyar ellenzék' neve pedig, a' szabadság-védelem, 's alkotmány-fentartás' emlékezetével ugyanazonos.

Nem, valóban nem, mi olly kábák nem vagyunk; hogy midőn szívünknek minden dobbanása azért ver, hogy hazánkban a' nemzeti alkotmányos lét' malasztjai a' magyar nemzetiség' alapján, minél többekre kiterjesztessenek, miszerint állodalmi szabadságunk' eleven védőfala minél tömöttebb legyen, midőn minden gondolatunk' e' vezér szempontból indul, minden törekvésünk e' cél felé van irányozva; mondom, olly kábák nem vagyunk, hogy az alkotmányhoz érdek-egység által füzendő honpolgárok' sorainak szaporítását, ritkítással akarnók kezdeni; mi olly kábák nem vagyunk, hogy a' szabadság' létező elemeit kiirtsuk, 's gyümölcsöt várjunk a' magkő' széttöréséből, olly kábák nem vagyunk, hogy a' magyar nemzet' alkot-

mányos önállását akarván biztosítani, a' nemesség' alkotmányos állásának csonkításával, absoluticus kormány-irányzatok' kezére játszunk; illy fonákságot tenni nem fogunk, sőt bízunk istenben, ki a' nemességnek erőt adott, ez országot ezer éven át az alkotmányos országok' sorában fentartani, nekünk, ezen országfentartó küzdelem' örököseinek, fog erőt adni a' polgári szabadság' küzdhomokán minden illy fonákságot jövőre is megakadályozni, veletek együtt, ha nektek tetszik, de ellenetek is, hogy ha kell. Mi adni akarunk szabadságot, elvenni nem. Mi azt akarjuk, hogy a' magyar nép' minden osztálya szabad és alkotmányos legyen, tehát azt bizonyosan nem akarhatjuk, hogy a' szabadságot 's alkotmányosságot azon osztály is elveszítse, melly annak már birtokában van.

És ha meggondoljuk, hogy a' magyar nemesség' politicalai élete a' magyar alkotmányos létet gyakorlatilag személyesíti, lehetetlen nem ohajtanunk, hogy olly állásban tartassék fel, miszerint képes legyen a' népszabadságot önmagából kifejteni, 's azért az absolutismus' ellenében meg akarjuk a' nemességnél óvni mind azon politicalai súlyt, melly őt képessé tegye, hogy a' magyar nép' vezére legyen.

Az alkotmányos lét Magyarországon olly javadalom, mellynek egyedüli birtokosa ekkorig a' nemesség volt; — elvenni tőle e' javadalmat, annyit tenne, mint azt eszközölni, hogy alkotmány e' honban ne legyen; — mi kezeink az alkotmány' fájára fejszét vetni nem fognak soha; a' mi feladatunk az, hogy a'

nemességgel beláttassuk, miként az alkotmányos lét olly szellemi kincs, mellyben a' testvéri osztály, egy osztályosnak részét sem kevesíti; sőt mindenikét neveli, mert biztosítja. De a' szabadságot bírni kell, hogy megosztani lehessen; kormánynál szabadság nincs, kormánynál csak hatalom van.

Én számot vetettem a' körülményekkel; számot viszonyainkkal, mellyeknek körében, mint historaiilag adott téren, a' magyar alkotmányos lét' kifejtésének 's biztosításának eszközölni lehet, 's e' számvetés azon erős meggyőződésre vezetett, hogy a' magyar nemesség' political életének annihilatiója vagy egyenesen csatavesztésre vezetne, vagy legalább kétes kimenetelű forradalmak' bizonytalanságába sodorna. Én borzadnék kockát játszani e' nemzet' jövődjével, mert megtanultam a' historiából, hogy a' forradalmak' napjára gyakran a' szolgaság' hosszú éjjele következik; olly fegyver az, mellyhez csak a' kétségbeesés folyamodhatik; kétségbe esni pedig csak annak szabad, kinek már nincsen mit veszíteni; nekünk, bár sokat vesztenék, még mindig van igen sok veszteni valónk. Van nemzetiségünk, van országos lételünk; ebből és ezzel mindenünk lehet, nélküle semmi. Ezeket nem szabad kockára vetnünk; míg ezeket sajátunknak mondhatjuk, míg a' nemzetiség 's országos lét' öntudata feszíti tette izmainkat: addig nem szabad a' kétségbeesés' lépteire botlanunk.

Országok' jövődje nem talány, mellynek megfejtéséhez istentől ihletett jóstehetség kell; számtani feladat az, mellynek megoldására a' nemzet' histo-

riája 's viszonyainak felfogása az ép értelemnek ele gendő ismert mennyiséget nyújt; 's azért én ezen adott számok' alapján minden jósihletetségi affectatio nélkü merhetem állítani, hogy a' ki kérdést teszen magának, minő tényezők által lehet magyar hon' nemzeti 's or szágos lételét biztosítani, a' magyar népet nemzetté, a' nemzetet valóban alkotmányossá, 's alkotmánya által erőssé, szabaddá, boldoggá tenni? annak a' ne messég ezer éves küzdelemben megedzett political ha tását nem lehet, nem szabad a' tényezők' sorából ki törölni, vagy kifelejtteni. Én nem felejttem; 's azért nemzetem' jövődjé nem olly képen tűnik fel lelkem' szemei előtt, mellyben a' nemesség nincs, hanem olly alakban tűnik fel, mellyben a' nemesség a' néppel szabadságban egybeforrva, ollyan mint testvérek kö zött a' hű első szülött, a' család' vezére, a' háznak erős szegletköve, melly csak szeretet és bizodalom' tekintetével találkozik; mellynek testvéri ereje az if jabb testvérbe bátorságot, önbizalmat önt, melly elül megy a' család' harcaiban; melly a' megtámadott közös ház' legveszélyesb pontján örködik megtörhet lenül; melly a' gyöngébb testvért ápolva, nevelve, megállni tanítja a' szabadságnak sikamlós terén; szó val úgy áll előttem honom' képe, mint mellyben a' nemességnek egyedüliséget nem követelő, de erkölcsi ereje, 's historiai súlya által tehetős befolyása képezi azon gyűjtő magvat, melly körül a' közszabadság' gyümölcse fejlődésnek indul.

És én az mondó vagyok, hogy a' nemesség ezen tehetős befolyást saját magának úgy mint az országnak

összes javára fenttarthatja; historiai állása, birtoka, gyakorlati alkotmányos képzettsége és ezer meg ezer viszony, melyet századok' ereje szőtt: a' nemesség' számára ezen ténylegesen túl nyomó political befolyást biztosíthatják, 's biztosítván, mind azon előjogok' fentartására is kilátást nyújthatnak, melyek a' nép' erkölcsi 's anyagi érdekeivel kiáltó ellentétben nincsenek; de csak egy föltétel alatt; 's a' föltétel az: hogy a' nép' iránt igazságos legyen; hogy idején korán le tudjon azon szabadalmakról mondani, melyek a' népszabadság' érdekeivel, melyek az ország' existenciájának lehetőségével; tehát a' nemesség saját lételének lehetőségével is kiegyenlíthetlen ellentétben állanak; melyek tehát hosszú időre különben is feltarthatlanok, ideig óráig támogatva pedig, a' belső viszályok olly szikráját rejtik magokban, melyet a' késleltetés eloltani nem képes, de lángra fogna gyújtani okvetlenül, lángra, melly hazánk' jövődjét is megemésztheti; de a' nemesség' political lételét, mind azon tekintélyes befolyással egyetemben, melyet különben fentarthatott volna, fel fogná emészteni minden bizonynyal.

És ha kérditek, mellyik ezen veszélyterhes, ezen feltarthatlan szabadalom? Kétkedés nélkül felelem: „Az adómentesség mindenek felett!“ Ennek feláldozásával a' nemesség igen sokat megmenthet; ehhez ragaszkodásával mindent elveszít, a' nélkül, hogy csak ezt magát is, mellyért existenciáját veté kockára, képes volna megtartani.

Mert hiában, uraim! az adómentesség olly képtelen állapot, mellyet lehetetlen conserválni. Istenért!

gondoljátok meg csak: állodalom, mellynek nélkülözhetlen, rendes mindennapi költségeihez épen azon osztály nem járúl, melly annak legtöbb — ne mondjam minden — javait élvezi! Hiszen ez olly rendelkezés, olly abnormis kinövés, mellyet a' polgári társaság' teste nem tűrhet magán; a' nélkül, hogy organismusát halálos fekélyek borítanak. Vagy talán azt gondoljátok: köztehermentesség által szerzette a' magyar nemesség e' hont? köztehermentesség által tartotta fenn századokon át? Ez olly historiai hazudság, mellyet csak vagy a' legvastagabb tudatlanság, vagy pedig a' nemesség' political existentiáját öngyilkásra vezetni akaró machiavellismus vehet ajkaira. Hazánk' közigazgatási gépezetének hajdani egyszerűsége rendes adót alig kívánt, ennek kellékeit a' közjövödelmek' kirendelt forrásai bőven fedezték; hanem a' honvédelem volt a' legnagyobb, ez volt a' mindennapi folytonos áldozatot kívánó rendes közteher; és ezen közterhet nem csak hogy viselte a' nemesség, sőt egyedül csak ő viselte; 's a' népet csak rendkívüli esetekben hívta fel segítségül. Ne is gondoljátok, hogy ezt valami nagylelkűségi hajlamból rendezte ekkép a' nemesség, nem, hanem azon természetszerű ösztönből, minélfogva érezte, hogy political súlyt, hatalmat 's uralmi előnyöket nem birhat a' statusban, ha csak a' status' fentartásának terheit nem veszi vállaira. A' hérek soha sem lehetnek hatalmasok. Ezt érezte a' magyar nemesség; magára vette hát kiválólág a' közterheket; és ez volt az alap, mellyen hatalmának épülete fölemelkedett; míg ha a' köztehermentességet

vett volna igénybe, 's mégis hatalmat, jogelőnyöket 's political súlyt kívánt volna; nem hogy political súlyra emelkedhetett vala, de sőt existenciájának még csak nyomát sem látnók a' história' lapjain; mert jól rendezett statusban a' köztehermentesség olly polgári lealacsonyítás' színét viseli, mellyel hatalom együtt épen úgy nem járhat, mint nem lehet együtt sötétség 's világ. És íme hova jutánk! A' körülmények megváltoztak; a' status' fentartásának mindennapi kellékeit, a' nemesség' hajdani közteherviselésének formái többé nem fedezhetik; és most ott állunk: hogy míg világszerte a' polgári társaságok' közterheiben csak a' szegény, kinek semmie, még csak munkabíró karja sincs, csak a' rabszolga, a' béres eseléd, 's a' koldus nem osztozik, minálunk a' koldus a' béres eseléd, 's a' herczeg, gróf, báró és nemes nem viseli a' közterheket! — De sőt annyira megyen a' képtelen fonákság' ama' rendszere, melly elvül tűzte ki magának adót attól pedig nem szedni, kinek van; hogy mihelyt valaki a' póriasság' göröngyeiből értelmessége által kiemelkedik 's honoratiorrá lesz; nem azt mondjuk neki: „Művelt okos ember vagy, tehát birj political jogokkal, használd eszedet a' status' javára!“ hanem azt mondjuk neki: „Művelt, vagyonos ember vagy, tehát ne adózzál!“ Ellenben ha valamelly született adómentes annyira elszegényedik, hogy más földét lenne kénytelen robotba mivelní, ahhoz meg így szólunk: „Adómentesnek születted ugyan, de mivel szegény vagy, adózni fogsz!“

Mondja aztán valaki, hogy ezen állapot fentart-
ható, mondja valaki, hogy a' magyar nemesség, ha
ezen polgári lealacsonyítás (degradation civique) kol-
dus szabadalmához tovább is ragaszkodnék a' túl-
nyomó politicalai súlyt, mellyre historiailag hivatva van,
még soká fentarthatná. Ez lehetetlen. A' politicalai
nyomatékosság azon dolgok közé tartozik, mellyek-
nek conservatiója csak azon módon lehetséges, mely-
lyel szereztettek. Elsőség az áldozatra kész hazafi-
ságban; elsőség a' haza' közjáva által igényelt szol-
gálatokban; elsőség a' polgári állodalom' rendes ter-
heinek viselésében; voltak az eszközök, mellyekkel
a' magyar nemesség politicalai hatalmát megszerezte;
ugyan azokkal tarthatja fel magát, vagy sehogy sem.

Én rémítgetni nem akarok. Istennek hála, viszo-
nyaink még nem olyanok, hogy az adómentességrőli
lemondás az önkénytes igazság' színét ne viselhetné.
Még lehet érdem, melly magasztos resignatio' fényé-
ben jelenhetik meg; ámbár tulajdonkép nem egyéb
józan okszerű számításánál; még hála, szeretet, és
bizodalom vehetik körül; még lehet bér, mellyért e'
hála-szeretet és bizodalom örömet átengedi továb-
badra is a' politicalai első szülöttség' jogelőnyeit; de
kimondhatlan gyarlóság volna a' körülmények' e' ked-
vező állását fel nem használni. Fognak-e 's meddig
fognak e' körülmények tartani? azt a' jövőndő' rej-
télye fedi; a' jelen' percze miénk, a' jövőndő' legalább
is bizonytalan; nyerünk a' késlekedéssel semmi sem
lehet, vesztenünk igen sokat! minő kábaság volna
tehát késni, és mindig késni, míg talán eljő a' bűn-

bánat' percze, midőn a' viszonyok' kormányrúdjá többé nem leszen kezeink között.

De balszillagzatunk úgy akará, hogy szülessenek köztünk emberek, a' ködnek pöffeszkedő bölcsei, kik hollókárogással denunciálnak a' nemesség' szenvedelmének minden embert, ki az események' természet-szerű fejlődésének üterére tapintva, figyelmezteti a' magyar nemességet a' bekövetkezhető veszedelmekre 's férfias hangon inteni meri, hogy használja a' röppenő perczet a' míg kedvező. Azt mondják: ez rémítgetés! Azt mondják: emlegetni a' népet, emlegetni annak terheit, és emlegetni a' természetszerű vágyakat, mik a' teherviselés' egyedüliségéhez olly kényszerűleg csatolvák, mint kifáradáshoz vágy a' pihenés után, éhezés az étek után, azt mondják ezt emlegetni rémítgetés; felhívás zavargó kitérősekre, 's mit tudom én! — Kába boldogtalanok! valóban nem tudom, vakságtokat sajnáljam-e inkább, vagy malitiátokat kárhoztassam; világot kívánjak-e nektek inkább, hogy meglássátok a' tátongó örvényt, melly felé az adómentes nemesség rohan, vonva maga után hazának jövőndőjét; vagy isten' villámát kívánjam, melly szétrepeszse a' papir falat, mellyet a' nemzet és az okosság közé húztatok, eltakarandók a' jövőndő' perspectiváját, melly papir falatok mögött olly tiszta képben emelkedik. — Rémítgetés!! mi végett van hát a' historia, ha abból tanulni ne legyen szabad? Mi végett nyilatkozik isten' ujja az eseményekben, ha ne legyen szabad reá ügyelni?

Az angol felső házban, ama bölcs aristocratia'

tanácsstermében, melly mivel megtudott alkudni a' körül-
 ményekkel 's idején korán igazságos tudott lenni a'
 nép iránt, büszke méltóságában áll maiglan is, nem
 csak hazájában hatalmas, hanem hatalmas világügyek-
 nek eldöntésében, hatalmasabb talán, mint maga Róma'
 tanácsa volt, mellynek férfiai vesszővel húzták meg a'
 porban a' vonalt, mellyet átlépni király sem mert; ezen
 angol felső házban egykor a' reformbill tárgyalatók,
 és volt, ki a' házat figyelmezteté a' veszélyekre, mely-
 lyek elkövetkezhetnek, hahogy a' ház vonakodnék en-
 gedni a' nép' igazságos érdekeinek. És ott is akad-
 tak gyermekiesen daczos cryptopoliticusok, kik azt
 kiálták; „Ez rémítgetés!!“ Lord Brougham pedig ek-
 képen felelt: „Midőn még e' ház lord Chatam' sza-
 vait hallhatá, nem egyszer történt, hogy hatalmas szó-
 zata' villámaival a' reform' elleneit végig lángolá, fe-
 nyegette őket az elkövetkezendő veszélyekkel, ha nem
 engednek az igazságnak, és én jól emlékezem, hogy e'
 bátorság sem retteggetésnek, sem meggyalázásnak nem
 véteték, hanem magasztos becsületességnek tekintetett.
 — Én figyelmeztetem lordságtokat, hogy a' nép' egyesült
 ohajtásában, néha az eget' menyköve dörög.“ — — Én
 még csak ennyit sem mondok a' magyar nemességnek.
 Sőt szerencsésnek vallom őt, hogy isten' különös ke-
 gyelme olly helyzetbe tévé, miszerint sem felülről, sem
 alulról nem nyomatva, önkénytes szabad akaratból
 szabadon teljesítheti jövőndő political fennmaradásá-
 nak föltételeit. Én csak azt ohajtanám, hogy a' ne-
 mességgel belátassam, miként jövőndő political fenn-
 maradása nem olly változatlan isteni végzet, melly

minden esetre bizonyos és rendíthetlen, bár mi gyermeki daczczal hívogassa is ki maga ellen a' fatumot, hanem inkább olly kincs, mellynek fenntartása csak bizonyos föltételek' bérével biztosítható. Az áldozat' tana, olly tan, mellyet még a' határtalan jósnak, az istenségnek irányában is minden vallás tanít; szerencsések mi, hogy a' magyar nemzet' geniusa egyéb áldozatot nem kíván a' nemességtől, mint egy kis igazságot, mint egy kis hűséget azon alaphoz, mellyen a' magyar nemesség' historiája emelkedik.

Ne szóljatok tehát nekem daczos, rövidlító gyermekek! rettegtesről, hanem nézzétek magatok körül, vegyétek számba a' körülményeket, és okúljatok isten' intésére: nyitott könyvéből, a' historia' lapjaiból!

A' politicalai bölcsesség nem abban áll, hogy a' kénytelenségnek engedjünk, hanem abban, hogy a' kénytelenséget megelőzzük. A' melly institúciónak az életben alapja nincs, annak össze kell porlani menthetlenül. A' melly testület az életben alappal nem bír, 's épen azért feltarthatlan előnyökhöz botorúl ragaszkodik, az a' feltarthatókat is compromitálja. A' politicalai bölcsesség nem várakozik a' materialis kényszerűségre, hanem meghallgatja a' historiai események' szózatát, melly évtizedre mindig közelebb 's hangsabban szól. A' ki e' szózatra nem ügyel, meg fog lepetni a' materialis kényszerűségtől, 's mindenét oda adandja — semmiért.

Az ország' létele adót kíván. Ez kötelesség. A' ki megvonja a' statustól a' polgári kötelességet, attól a' status meg fogja vonni a' polgári hatalmat. A'

XIX-ik század polgári heréket nem tűr. A' legbirtokosabb osztály' adómentessége sem istennél az egekben, sem a' hatalomnál fenn, sem a' népnél alant nem számolhat sympathiára, sőt az örök igazsággal úgy, miként a' közigazgatás' erőtani törvényeivel, a' hatalommal úgy, miként a' nép' legérzékenyebb érdekeivel elannyira ellenkezik, hogy a' legkülönbözőbb tényezőket szövetségre unszolná maga ellen.

. Vannak nagy igazságtalanságok, mellyeket a' népek meg nem szokhatnak semmi áron, mellyeknek terhét minden perczen olly nyomasztónak érzik, hogy gyakran vetették magokat a' legkorlátlanabb önkény' karjai közé, csak hogy ezen egy igazságtalanságtól menekedhessenek.

Egy haldokló nemzet' nemessége igazságtalan volt a' nép iránt; később szolgaságra jutott; és azt gondolá: három negyed század' közös szenvedése elfelejteté már a' néppel a' multnak bűneit, és fegyvert ragadott nemzetének független országos életét visszaszerezni; és a' népet segítségre hívta fel; és segítsége' béréül szabadságot ígért; és ígérte szabad birtokul a' robottal terhelt jobbágy-földet váltság 's bér nélkül; és a' nép fegyvert ragadott, de nem a' nemesség mellett, hanem ellene, és fene vadak' dühével zúzta őt semmivé, a' korlátlanul uralkodó idegen hódító hatalom' érdekében.

Ez idegen tanúság, de tanúság. Én hasonló esettől nem félttem hazámat, mert meghódított tartomány nem vagyunk; a' magyar nemesség hát nem fog — reménylem hűségétől, reménylem okosságától — olly

kétségbeesett lépésekre tévedni, mint a' másik tévedett vala; szorosra fűzve a' lánczokat, miknek ellenében karjai' gyermek-gyöngeségét számba nem vevé, de ki tudja, meddig lebegend még a' béke' angyala Európa felett? ki tudja, meddig fogja meg political bölcseség, a' körülmények' hatalma, vagy a' viszonos félelem' tartózkodása a' békét fenntartani? ki tudja, nem épen hazánk' földe van-e rendelve, másodszor is a' civilisatio' európai harczának egyik színpadául szolgálni? és ki merje ezen esetnek végig gondolni minden conjuncturáit?

De még egyet ki kell mondanom; még azon veszélyre is ki kell mondanom, hogy elvbarátim is kárhoztatandnak talán. Nem ismerek tant, melly több elnyomásnak, több igazságtalanságnak szolgált volna ürügyül, mint mellyet e' szép szavakba burkoltak: „A' közjó legfőbb törvény: salus publica suprema lex.“ Tíz zsarnok közül kilencz, ezzel takarózik, midőn jogot és törvényt lábbal tapod; és hág a' népek' nyakára a' szabadságnak romjain. — És mégis, nem tartózkodom bevallani, miképen hiszem, hogy lehetnek törvényesített nagy igazságtalanságok a' közállodalom' lételét veszélyeztetők, mellyeknek törvénytelen úton eltörlesztéseért a' historia nem mondhat kárhoztatást egy olly hatalomra, mellyel nem mulasztá eltörlésökre a' törvényes utakat ismételve megkísérteni, a' törvényes eszközök' minden nemeit kimeríteni, de siker nélkül.

Marcus Tullius Cicero, midőn hazáját egy nagy veszélytől megmenté, áthágott a' consularis hatalom'

korlátain. A' törvény sértve, a' haza mentve volt. — És egy tribunus — Metellus Nepos — felszóllította Tulliust, esküdjék, hogy a' törvényt megtartá. És Marcus Tullius imígy esküvék: „Esküszöm, hogy megtartottam a' hazát. (Juro, quod servaverim Rempublicam).“ — És én nem olvasám, hogy őt ezért kárhoztatta volna a' historia. Pedig vétkezett, 's vétkében még csak nagy ember sem volt, mert nem mondott magára büntetést a' törvénynek áthágásáért, 's nem tudott a' büntetés' elszenvedésére erőt találni a' gondolatban, hogy vétkével a' hazát mentette meg. Spurius Posthumius nagyobb ember volt. Ő egykor Rómát gyalázat' árán mentette meg, járomba hajtván consularis fejét, hadserege' váltságául a' caudiumi szorosban. Gyalázat' árán menté meg Rómát, de miután megmenté, fejére maga kért a' tanácstól büntetést; és az én szemeim előtt ember feletti nagyságban tűnik fel, midőn maga kiáltott a' vonakodó poroszlónak: „Mozdulj poroszló, küsd össze kezeimet. I, licitor, colliga manus!“ — Cicero illy nagy lenni nem tudott, nem birt bűnhődni a' törvénytisért, mellyel hazáját megmenté, és még sem kárhoztatja őt a' historia!!

De mi, hanyatlott kornak gyermekei, törpülő lelkünkkel nem igen bírjuk meg a' classicus példák' nagyszerűségét, 's azért saját történetünkből mondok inkább példát, — hallgassátok meg. Mária Terézia az úrbért törvénytelen úton hozta be. — És én hallottam az 1836-ki országgyűlésen a' szabadságnak felkent bajnokait e' tárgyról gyakran szólni: de azt nem hallám, hogy Mária Terézia' emlékére e' tettért kár-

hozatást mondtak volna. — Én? én kárhoztatom, de nem azért, mivel az úrbért törvénytelen úton hozta be, hanem azért, mert törvénytelen eszközhöz nyult a' nélkül, hogy a' törvényes útat ismételve 's minden eréllyel megkísértette volna, ha ezt megkísértve, 's hasztalanul kísértve tette volna, a' mit tőn, nem volnék képes őt kárhoztatni; sőt ha szabad egy alacson állású polgárnak igénytelen egyszerűségében magát nagy helyzetekbe bele gondolni, ha én voltam volna Mária Terézia' kormányának főnöke, megkísértettem volna az urbér' ('s az övénel jobb urbér') behozatalát országgyűlésen, meg egyszer, meg másodszor, 's tán harmadszor is; 's ha az olygarchiai szűkkeblűség nem enged vala felhívásimnak, lelkeismeretemben erőt találtam volna, cselekedni úgy, miként Terézia' kormánya tőn, csak hogy tettemet végezve, e' szavakkal léptem volna az országgyűlés' színe elé: „Áthágtam hatalmam' törvényes korlátait; az urbér marad, de fejemet nyujtom váltságul nektek; büntessetek!”

Pedig én a' szabadság' embere vagyok. Én gyűlölöm az önkényt, gyűlölöm azon fokig, mellynek jellemzésére még szót nem talált az emberi nyelv; a' nap, melly hazám' szabadságlevelét széttépve látná, engem nem látna az élők' között; és mégis így gondolkozom, mégis azt mondom: vannak nagy igazságtalanságok, mellyeknek eltörléseért a' historia nem mond kárhoztatást a' hatalomra, ha sikerült.

Az alkalmazást levonja magának a' ki mint tudja 's miként akarja. Én néhány sort idézek József csá-

zárnak magyar udvari cancellár gróf Pálffyhoz 1785. dec. 30-kán utasított kéziratából.

Miután előre bocsátá nézeteit a' közadónak helyesebb felosztásáról 's kivetéséről, melyet a' portalis adó kivetésben nálunk csakugyan nagy szerepet játszó physiocratiai rendszer' alapján tervezett, imígy folytatja nagy nevezetességű levelét:

„A' nemesség' allodialis birtoka ezen felmérésből 's fölbecsülésből ki nem maradhat.“

„A' nemesség vagy nemzet' szabadalmi 's előjogai, a' világ' minden országaiban 's köztársaságaiban, nem abban állanak, hogy a' közterhekhez ne járuljanak, hanem egyedül abban, hogy a' status' és közjó' szükségeire megkivántató terheket ön magok róják magokra, 's az adó' felemelése csak megegyezésökkel történhetik.“

„A' személyek' szabadságát jól meg kell különböztetni a' birtoki viszonyoktól, melyekben a' személyek nem mint nemesek, hanem egyedül mint földmivelők, városokban mint fogyasztók, útakon, réveken mint utazók jelennek meg; — ezen viszonyokban a' szabad verseny fenn nem tartható, ha hogy a' nemesség más lakosokkal és polgárokkal nincsen egyenlőségben.“

„Méltányolni kellene a' hasznokat, melyek az adónak kivétel nélküli viselésével a' magyar nemesre 's az országra hárulnának. Megnyeretnék a' birtoknak tökéletes sajátsága, és végkép megszűnnék az annyira nyomasztó és gyűlöletes fiscalitási rendszer, mellynél fogva egy család sem tökéletes tulajdonosa birtokának,

's az atya gyakran kénytelen feleségét, leányát, a' legnagyobb szükségnek kitéve hagyni, mert a' rendelkezési szabadság meg van gátolva, 's ebből az adás-vevésben sok nehézség és számtalan pör keletkezik, melyekben a' rejlő királyi jog (*latentia jura fiscalia*) által egész családok tönkre tétetnek.“

„Az *insurrectio*' terhe, melly szükség' esetén olly nyomasztólag és mégis haszon nélkül súlyosodik az ország' nemességére, a' mostani hadviselés' körülményeibe teljességgel nem illik, de azokra, kiknek vagy személyesen felkelniök vagy ennek terhe által magokat költségesen kiváltaniok kell, szerfelett nyomasztó. Ha ezen teher, rendszerinti sokkal kisebb adó által meg nem váltatnék *), én azon lennék, hogy az *insurrectióra* kötelezettek' évenkénti gyakorlatai által, az ország' védelmére czélszerűbb nyereséget húzzák az *insurrectionalis* kötelességből; és iparkodnám az adózó jobbágyi és nem adózó nemesi föld' termékeinek eladási árába az által hozni egyenlőséget, hogy a' job-

*) Ez igen hibás elv József császártól. Azt van joga a' statusnak kívánni, hogy a' mire 's mennyire szüksége van annak fedezéséhez mindenki tehetségehez aránylag járuljon, de azt nincs joga kívánni, hogy bizonyos rendkívüli terhet, mellynek esete épen fen nem forog, 's ki tudja, mikor 's minő mértékben fog előkerülni, valaki *pro futuro* megváltsa. Mindenki osztozzék mindig a' közterhekben, kevesebben, midőn rendes körülmények kevesebbet kívánnak; többen, midőn rendkívüli szükségek többet kívánnak; de mindig mindenki, és soha nagyobb teherben nem, mint a' mennyi előleges költségvetés és számadás és felelőség mellett a' status' szükségeire elég. Jövendő teher' fejében váltságot kívánni képtelenség.

bágyaság' urbéri tartozásait megkevesbíteném, 's ekkép a' természetét a' földes urnak azon mértékben költségesebbé tenném, a' melly mértékben a' jobbágyi föld' termését a' nem adózó földéhez képest az adózás drágábbá teszi, hogy a' nem adózó nemes a' természetménynek csekélyebb árt ne szabhasson, mint szabhat az adóval terhelt jobbágy, ez pedig annál inkább képes legyen adózási kötelességeit teljesíteni. Ez ugyan igen tökéletlen eszköz volna, 's én csak azon esetre nyulnék hozzá, ha más mód nem volna a' terhei alatt süllyedező jobbágyot a' nemesség adómentességi túlnyomásától megmenteni.“

Ezek után átmegy a' császár a' harminczadok' eltörlésének — azon időben, mikor még Ausztria' műipara csak kezdetben volt, nagyon korszerű — eszméjére, 's e' szempontból adófelemelés' kívánatára. Elmondja, hogy a' nemesség' adómentesség' következtében „A' gyárok Magyarországbán nem csak nem gyámolíttatnak, de sőt elnyomatnak“ (halljuk! halljuk! a' fejedelem szól) „ha a' nemesség adóznék, a' regulamentaris ár' eltörlésével, 's a' katonai szükségeknek piaczi áron vételével a' deperditák megszűnnének, 's magyar honban a' természetmények' kelendősége előmozdítottatnék.“

És, figyelmet kérek!! imígy folytatja a' fejedelem nevezetes nyilatkozványát:

„Egyedül ezen elhatározástól (az adózás' elvállalásától) függend, hogy Magyarország az

örökös tartományokkali viszonyaiban, egyenlő kedvezéseket nyerjen - e a' kereskedésben, vagy merő coloniának tekintessék, mellyből műipar' czikkei' kivitelének lehető megnehezítése, 's az élelemszereknek az országban fekvő katonaság' olcsóbb ellátása végett igen csekély áron tartása által annyi haszon húzassék, mennyi csak lehetséges; a' nélkül, hogy a' pénznek az országba visszaszivárgására legkisebb gond is fordíttatnék, minthogy ez által csak a' többi tartományok károsodnának.“

Igy szólott József! 's azon érdeme legalább tagadhatlan, hogy szólott nyíltan és férfiasan. Nem palástolgatta a' gyarmati rendszert, mellynek súlyát olly keservesen érezzük; megmondta világosan, hogy coloniának fogunk tekintetni, hogy gyáripárunk nem csak nem fog gyámolíttatni, sőt el fog nyomatni; nyers terményeink lehető legcsekélyebb áron fognak tartatni, 's a' kivitt pénz' visszaszivárgására legkisebb gond sem fog fordíttatni. — És a' mit mondott, mind megtörtént.

Illy előzmények után alaptalan-e az aggodalom, melly előrelátó gondoskodásra inti a' nemességet, hogy mondjon le az adómentesség' nagy igazságtalanságáról, megtartván az adóajánlás, kivetés, felosztás és hova fordítás körüli rendelkezés' jogát, ne hogy az adómentességgel az adó körüli rendelkezést is elveszítse.

„Igen, de József nincs 's nem is lesz többé“ —

fogjátok mondani. Nincs? meglehet. — Nem leszen többé? Az isten tudja.

„Igen, de József csakugyan nem vitte keresztül a' nemesség' adózását“ — fogjátok mondani. Igaz, de megjövendölte nektek, miként fognak bánni országokkal, a' gyarmattá kárhozzatottal — és nézzetek végig ez árva hazán! mivé lehetett volna hatvan év alatt; és mivé lett!! Minő roppant ár egy ország' virágzása, egy koldus-szabadalomért, melly még azon kívül fel sem tartható. Oh hon, szegény árva hon!!

Bizony bizony mondom a' sors, melly nemzeteknél soha sem véletlen, hanem a' nemzetnek saját műve; mint egy második Sybilla, kilencz könyvvel áll a' magyar nemesség előtt. Az első három könyvben meg van írva annak titka, miként lehet ez ország nemzeti alkotmányos önállását fentartani 's szabadság' útján virágzóvá tenni, úgy, hogy a' nemesség az alkotmányos életnek vezérlő befolyású első szülöttre maradjon. A' második három könyvben meg van írva, miként lehet az országban a' jóléttel párosult alkotmányos szabadság' általános, de melly többé nemességet nem ismer. Az utolsó három könyvben meg van írva annak titka, miként lehet ez országban anyagi jólét, de már szabadság 's alkotmány nélkül.

E' kilencz könyvet megvenni ma még a' nemességnek hatalmában áll. A' kilencz könyv' ára az adómentesség' feláldozása. Ha késik a' nemesség ez árt megadni: az első három könyv, 's vele a' nemesség' political életének titka tűzbe repül, 's a' felmaradt hat könyv' ára mindig ugyan az marad. Ha

még is késik, a' második három könyv is tűzbe repül, és tűzbe megy vele az ország' alkotmányos jövő-jének titka. És a' már csak anyagi jóléttel, az istál-lós marha' boldogságával kecsegtető utolsó három könyvnek ára mindig ugyan az marad. És ha még is késik az árt megadni, az utolsó három könyv is tűzbe repül, — 's a' megtagadott árt még is megadjuk, de már nem kapunk érte egyebet, mint egy nemzeti nagy temetést, mellybe még csak a' szabad népek' részvét-könyve sem vegyül.

Ekként látom én a' magyar nemesség' állapotát; így gondolkozom jövő hivatásától és jövőjének föltételeiről; és mégis fájdalommal vallom meg, miként a' körülményekben nem találok elég biztató jelt a' reményre, hogy a' jövő országgyűlésen a' nép' terheiben megosztozzék a' nemesség; 's félek, az lesz a' dolog' kimenetele, hogy a' nép' vállain a' historiai nagy igazságtalanság fenn marad; mi pedig valami országos pénztárocska' felállításával fogjuk magunkat mystificálni, mystificálni mondom, mert a' millyen jó és czélszerű az ország' kiáltó új szükségeinek fedezése végett egy országos pénztár' felállítása, ha hogy a' nép' fennálló terheiben megosztozással köttetik össze: úgy meg vagyok győződve, hogy e' nélkül amaz nem egyéb roppant mystificationál, mellyel a' nemesség nem a' sorsot engeszteli meg, nem political jövődjét biztosítja, hanem csak ön magát ámítja el.

És mégis igen hihető, hogy legfőlebb is ez fog történni. Legfőlebb mondom, mert az sem lehetetlen ám, hogy a' minden ároni többség-vadászat, mellyet

ismeretlen célokra nagyban úzetni tapasztalunk, az anyagi jólétnek némi kétes eszközeiért egy keserves árt követelend „a’ (nem magyar) birodalmi statusadósság’ egy részének elvállalását.“

Nem lesz felesleges vázlatát adni a’ közteherviselési kérdés’ phasisainak. Tájékozni fog az a’ körülmények’ felfogásában, ’s motiválni fogja bal jóslatomat.

A’ mennyire emlékszem újabb időkben a’ Hirnök’ 1839-ki év folyamában hozatott legelőbb szóba, hogy a’ magyar nemességnek a’ megyei házi pénztár’ terheiben igazság szerint készesülni kell. És a’ ki ezt szóba hozta, gróf Dessewffy Emil volt, akkoron még amollyan pipás nemes ember, most a’ Budapesti Hiradó’ szerkesztője. És pedig szóba hozá (Alföldi leveleiben) az urbéri örök váltság’ kérdésével kapcsolatban, ’s azon nézettől vezéreltetve, hogy urbéri örök-váltság a’ legszükségeseb kérdések’ egyike, hogy az örökváltságot elvégre is törvény által, azaz a’ status közbenjöttével kellend eszközlésbe venni; ’s hogy a’ jobbágyságnak azon megszaporodott pénzbeli erejét, mellyet az által nyerne, ha a’ nemesség a’ házi adó’ terheiben igazság szerint részesülne; országos kármentesítési pénztár’ alapítására kellene fordítani, mellyből a’ földesúri osztály, a’ megszüntetendő jobbágyi adózásokért kármentesíttessék.

Ez volt az első nyilvános szó újabb időkben a’ közteherviselés’ kérdésében; ’s ámbár az urbéri örök-

váltsággal nem csak kapcsolatban, de egyenesen mint eszköz e' célra hozatott indítványba, a' jó formán nem is tudom miért liberalismusi reputációra emelkedett gróf Széchenyi Istvánnak még sem jutott eszébe gróf Dessewffy Emilt Dózsához hasonlítani parasztlázadásrai provocatiókról vádolni; nem jutott eszébe hadat indítani a' modor ellen, 's dőlget buktatni a' modor' ürügye alatt; pedig bizony Dessewffy sem igen koldulgatá a' nemesség' adózását alamizsnafillér gyanánt a' kegyelemtől, hanem megmondta egyenesen, hogy a' nemesség ez által csak olly kötelességnek teljesítését kezdené meg, melyet régóta elmulasztott, 's mit legjobb volna akkor tenni, midőn még nem késő.

És bizony jól tette, hogy így beszélt. Illy gyökeres változtatásokat, mint az adómentesség' megszüntetése vagy a' hatalom decretál a' szabadság' rovására, vagy a' hangosan hirdetett igazság körül gyűjtött közvélemény vív ki a' szabadság' ótalmára; de halkkal, lábuj-hegyen tipegő, „akarom is nem is“ tacticusok soha sem fognak suttomban becsempészni a' Corpus Jurisba. Az idők elmúltak, midőn a' Delilák álom közt nyirták meg a' Sámsonokat.

Ime tehát a' közteherviselés' kérdésének legelső megpendítésénél két vonásra akadunk, melly adalékot nyújt két publicistánk' későbbi eljárásának bírálatához. Közbevetőleg szólva a' Budapesti Híradó' vezére sokszor furcsa lelki állapotba jőne, ha az „Alföldi levelekre“ megemlékeznék. Szerencséje, hogy mások sem igen emlékeznek, mert az Alföldi levelek jobb része

elhangzott hatástalanul, csak elszórt burján-magvai indultak hajtásnak, mert ezeknek vetőjük gondosan ápolá, amazt pedig nem.

Az 1840-ki országgyűlés lejárt; a' közteherviselés iránt semmi sem történt, nem is volt tárgya a' követ-
utasító tanácskozásoknak.

1844. vége felé magam is hozzá fogtam a' közteherviselés körüli izgatáshoz, az akkoron általam szerkesztett Pesti Hirlapban; de szintűgy csak a' házi adóra szorítkozva. Azonban látván, hogy némi hatalmas „liberalis“ urak minő mogorva képeket csinálnak, ha magam forma szegény legény mer igazságot „követelni“ a' népnek 's hazának, még a' házi adóra szorítkozva is csak tartózkodással nyultam a' kérdéshez, várva, reménylve, hogy majd csak akad valami nagy úri competentia, melly nagy kegyelmesen méltóztatandik megajánlani azt, a' mit követelni szerintők tilos.

Megtörtént, a' mit vártam; de nem onnan, a' honnan vártam, sőt a' honnan legkevesbé vártam volna. Gróf Sztáray Albert (legyen érte áldott emlékezete) megkezdé a' vitatást egy nyílt levéllel a' „Századunkban“. Kimondá, hogy a' nemességnek adómentessége abnormis; a' korszellemhez nem illő; sőt, a' mi legfőbb, az örök igazsággal ellenkező; és kimondá, hogy a' nemességnek közterhekbeni részesülése akkor lesz czélszerű, ha úgy intéztetik, hogy a' nép önmagától is érezze, miképen rajta valósággal könnyítve van, 's ne legyen szükséges ezt vele előleges magyaráztatás által elhíttetni, vagy neki azt bizonyítgatni,

's még kevesbé ígérgetni, hanem valósággal megadni.

Igy gróf Sztáray, ki ezen alapon azt indítványozá, hogy a' nemesség a' beligazgatási statuskölségeket 's különösen a' házi adót egészen vállalja magára, 's a' népet, sőt még a' jobbagytelket ülő nemességet is, egészen mentse fel a' házi adóbani részesüléstől. Indítványát a' kivetésre 's kezelésre nézve némi olygarchicus föltételekhez kötötte ugyan, nevezetesen azt akará, hogy a' költségvetési 's adókezelési ügynél a' ki milly arányban fizet, olly aránybani nyomadéku szóval is birjon; tehát nem csak kettős qualificatiót akart behozni magába a' nemességbe, hanem a' politici jogokat még pénzfokozat szerint osztályozni is akarta, miszerint például báró Sina, nem tudom hány megyében egy maga leszavazhassa az összes nemességet. Képtelen eszme, mellyhez hasonlót nem mutat a' historia; nem egyetlenegy is, magát Servius Tullius' osztályozását sem véve ki; mert ez az egész római népet érték-arány szerint 6 osztályra osztotta ugyan, 's a' hat osztályból 493 centuriát csinált, és minden centurának egy szavazatot adva, az első osztályból (a' kevés számú leggazdagabbakból) 98 centuriát gyártott, a' következő négy osztályból ísmét 94-et; ellenben a' hatodik osztályt, a' proletarius nép' egész tömegét, egyetlen egy osztályra szorította; tehát adott a' népnek egy szavazatot 192 szó ellenében. De még ezen képtelen combinatio sem volt olly annyira képtelen, mint a' gróf Sztárayé; mert Servius Tullius legalább az egész népre kiterjeszté combinatióját, a'

gróf ellenben csak a' nemességre szorítkozott, 's nem hogy political jogot akart volna valakinek adni, ki azzal eddig nem bírt, hanem még azokét is, kik, mert nemesek, political joggal birnak, néhány gazdag hyperaristocrata' kezére akarta volna játszani.

Azonban e' képtelenség a' részletek körül forgott; az elv maga, az t. i. hogy az adómentesség az örökigazsággal ellenkezik; 's hogy akként kell róla lemondani, miszerint a' nép önmagától érezze, hogy rajta könnyítve van; hogy tehát nem új terhek' megajánlása, hanem a' fenálló terhek' nagy részének átvállalásával a' nép' terheinek megkönnyítése legszükségesebb 's legczelszerűbb; ezen elv maga magasztos tisztaságban állott az indítványozó gróf előtt.

És ez volt a' nemesség' adózása körül a' második hírlapi szó. És ennél ismét egy különösséget tapasztalánk. Azt már csak nem lehet tagadni, hogy ha illy dolgok körül „modor és tactica“ valamit határozhatna, a' nemességhez — mellynek beleegyezése nélkül a' dologból törvényes úton semmi sem lehet — ekként szólani: „Vállald el a' házi adót, vállald el egészen, vállalj el minden közigazgatási költségeket; de vállald el úgy, hogy aztán költségvetés és kezelés körül három négy ezreteknek együtt se legyen annyi szava, mint egyetlen egy gazdag olygarchának“ — mondom, így szólani a' nemességhez bizony nem a' legügyesebb modor, nem a' legédesgetőbb tactica; gróf Sztáray pedig nem csak hogy így szólott, hanem még a' kegyelmesdi hajlamokra magát késznek mondó, de követeléstől, legyen bár igazságos, visszaborzadó

gógót sem igen simogatta, hanem foga közé hajítá kerekén a' keserű igazságot; megmondta, hogy a' teher átvétel' ideje eljött, hogy ez a' teendők alphája, hogy e' nélkül a' nemesség' személyes előjogai is veszélyeztetve vannak; hogy az adómentességet most, míg a' kényszerítés' időszakába nem állott, az idő pedig tette int, szükség feladni; 's továbbá fentartani nem szabad, hogy tökéletlen félintézkedések semmit sem érnek, hanem radicalis gyógyszerre van szükség, olyanra, miszerint a' nép magától is érezze, hogy rajta könnyítve van. Egy szóval gróf Sztáray olly hangon beszélt, a' milly hangon e' dologról — ha sikert akarunk — szólani kell, de azért nem tapasztaltuk, hogy gróf Széchenyi István könyvet írt volna e' modor ellen, 's szívének nagy fájdalmában, mivel hogy illy ,rettegető, fenyegető, ingerlő modor miatt' megbukik a' házi adó, (mellynek keresztül vitelére életében soha egy hajszálnyi sem tőn, ellene pedig igen sokat) keserves denunciációkra fakadt volna gróf Sztáray ellen, miért hogy modorával a' kérdést compromittálja. — Ez is egy adat a' többihez.

Gróf Sztáray Albert' felszólalásával elérkezettnek véltem az időt, hogy a' közteherviselés' kérdése, ne csak megpenditessék, mint addig történt, hanem eleven izgatásban is tartassék, mert ismétlem: a' nagyszerű korkérdéseket alkotmányos nemzetről nem lehet suttomban a' törvénykönyvbe becsempészni; a' népek' keblében fejtetnek meg azok; a' közvélemény' hatal-

mas karjain találhatják csak megoldásukat; és erre izgatás kell; nekem pedig az izgatásnak hatalmas fegyvere vala kezembem, a' Pesti Hirlap, 5000 előfizetőjével. Élben tompa fegyver bár a' censura miatt, de még is hatalmas, nem csak barátainak száma, hanem azon fontosság által is, melyre ellenségeinek zagyva vegyületű folytonos kikelései emelék. El kellett magamat határoznom, egészben vagy részben, fokoztatosan vagy a' nélkül, közel siker' megkisérésével, vagy csak egy távol cél' előkészítésének szempontjából induljak-e a' kérdés' izgatásánál?

Ha olly helyzetben valék, hogy lelkem' meggyőződését, tekintet nélkül a' körülményekre, követnem mindenben szabad volt volna, már akkor minden kétségeskedés nélkül azt választottam volna jelszavúl: „Minden adó legyen közös!! nemes és nem-nemes viselje együtt a' status' minden közterheit.“

Ámde akkor még a' Pesti Hirlapnak nehezen tűrt (mivel szokatlan) föllépésével szemközt állott az illiberalis olygarchia' szűkkeblősége, tömjénező satelleseinek szolgai seregével, mely épen akkor, midőn Sir Robert Peel az angol aristocratiát arra figyelmezteté, hogy eljött az idő, melyben a' birtoknak érdekében áll, hogy terhet viseljen; minálunk már csak a' házi adó' kérdésének egy megyébeni megpendítésével is tele vette száját az oktan criminatióval, „hogy ez a' birtoktalanok' harcza a' birtok ellen!“ szemközt állott továbbá a' Pesti Hirlappal a' liberalis színezetű olygarchia, gróf Széchenyi Istvánnal a

capite, ki még amazoknál is szenvedelmesebben támadott meg, mintha megijedett volna a' gondolattól, hogy még majd igazán talál valami lenni a' doctrínákból, miket egykoron, midőn közel valóságukhoz remény még nem vala, maga tanított, 's miknek valóulását kétségtelenül ohajtotta is, mert (miként ő magam-forma emberekről mondani szokta) én „őt nem csak jó indulatú hazafinak, de a' mi több, még becsületes embernek is szeretem hinni;“ — csak hogy olly mondhatlanul hosszadalmas, tekervényes utat calculált ki magának sakkjátéki rendszerében a' „sakk matt“-hoz, ha az ő combinatiója szerint menne a' nemzet' haladása, hihetőbb, hogy százszor meghalna útközben, mint az, hogy célhoz érjen; (most ugyanis az ő rendszerének ösvényén még csak a' főváros' kéjelmeinek növelésénél volnánk, tehát „Csónakdánál, Sétatérnél 'stb, a' mi magában mind igen szép, igen jó, csak hogy mint eszköz arra, hogy Forintos úr Zalában, és cortes-serege az adót elvállalják, kissé nagyon is „mély“ statusbölcseési combinatio); — és ellene állott a' Pesti Hirlapnak gróf Széchenyi „modoros“ batteriája mögött öszpontosúlva a' „nem akarók“ egész serege, ama károsnál károsb faj, melly örökké a' „practibilitást“ pengeti ajkain a' — — casinók' pamlagain; ajtató arczczal regéli, hogy ő akar adózni, akar örök váltságot, akar nép-képviseletet akar mindent, csak hogy nem úgy mint azok akarják, a' kik igazán akarják; de soha egy lépést sem tesz, hogy legyen is a' dologból valami. Ezen faj, kimondhatlan örömmel kapott Széchenyi' „modor“ harczán; mert hiszen mondva sem

lehetne kéjelmesb „hátsó ajtócskát“ gyártani a' kibuvásra, mint a' modorba kötélőzködés:

Igy támadott: illiberalis, pseudo-liberalis és hypocriticus elemekből a' csitítgató hurogások' egész karzaja; 's általában annyian, annyi oldalról emlegették a' lassú előhaladás, a' szoktatgatás' tacticájának nyomorú bölcseségét, annyira csücsültek le nagy hangosan a' „megfontolás' nehéz asztalához“ más részről meg a' párt, mellyhez tartozám, olly kevésbé volt még akkoron irányegységében consolidálva; elannyira nem volt semmi módóm akár erejét, akár akaratát ismerni, hogy épen nem csoda, ha elvégre lelke' jobb sugallatának ellenére feláldozám eszméim' felét, megállapodám az igazságnak negyedrésznél, 's elhatározám magamat a' közteherviselés körüli izgatást, nem a' kérdés' teljes tisztaságában, hanem csak fokozatosan és azon minimumnál kezdeni meg, mellynél már kevesebbet akarni kebellázasztó szűkkeblűség nélkül lehetetlen volna; és — isten bocsássa meg e' bűnömet — a' practicabilitásnak nevetségig impracticus doctrinairjei által bele hagyám magam azon hitbe disputáltatni, hogy ha a' lehető legkevesebbre intéztetik az izgatás, talán még igazán a' legelső országgyűlésen sem lehet a' dologból valami.

Hiba volt, menthetlen nagy hiba volt. Negyedfél éves journalistai pályamon ezen egyetlen lényeges lépés van, mellyet, ha e' pályát újra kezdhethném, nem tennék újra, hanem megállanék tántoríthatlanul az egész igazság mellett, mondván örökké és szüntelenül: „Minden adó legyen közös! Amen.“ Tekin-

tetbe kellett volna vennem, hogy illy kérdéseknél, minő az adómentességrőli lemondás, lehetetlen olly minimumot kívánni, hogy azt az adómentesek' többsége, az első megtámadásnál mindjárt, külkörülmények' kényszerítése nélkül elfogadja; meg kellett volna emlékezmem, hogy olly nagyszerű socialis javítások, mellyek hatalmas kasztok' érdekeibe ütköznek, az izgatás' első perczében mindjárt keresztül nem vihetők; meg kellett volna emlékezmem, hogy a' megtámadott érdekek' hatalma olly várerősség, melyet egyszeri támadással, a' legnagyobb, legvitézebb sereg sem vehet be; meg kellett volna emlékezmem, hogy míg a' szabad Britanniában is, hol a' népszabadság a' kifejlett közszellem, a' szabad sajtó, a' népgyűlések, az eskütszékekkel védett személyes bátorlét, 's a' népnek alkotmánybani osztályossága, minél fogva minden valódi reformkérdésekben milliók' erkölcsi erejére lehet támaszkodni, a' békes izgatás' kezeibe óriási fegyvereket nyújt, nem illy törpén tompákat, mint mellyekkel mi bizunk; még is olly nagy kérdések, mint a' rabszolgaság' eltörlése, a' catholicusok' emancipatiója, a' reform-bill, a' gabna-törvények' megszüntetése 'stb, mind csak hosszú idő' folytán ernenyedetlenül vívott izgatással, itt ott 25—30 év' multával lehetnek kivívhatók, azért hát nem kellett volna magamat a' nyombani siker' reményével áltatnom; hanem fel kellett volna tűznöm az egész igazság' zászlóját, mellynek diadala nélkül e' honnak jövődjöje kétes, a' nemesség' political életének compromisioja pedig bizonyos; tudnom kellett volna, hogy a' ki

békes időben semmi külső nyomás által nem segítve, a' nemesség' adómentessége ellen kikel, 's egyedül magától a' nemesség' szabad akaratától kívánja az adómentességrőli lemondást: az nem kívánhatja ezt olly parányi adagban, nem édesítheti meg annyira a' kínált gyógylabdacst, hogy első alkalommal a' részben eladósodott, részben negédes, részben értetlen többség szintolly szenvedelmesen fel ne háborodjék ezen minimum ellen, mint felháborodott volna, ha hogy a' kérdés' maximuma, a' mindennemű adóközösség egészen 's ridegen lett vala felállítva. Megbukott volna kétségtelenül, de hiszen megbukott a' minimum is, meg gróf Széchenyi' telekdíja, meg gróf Sztáray' indítványa, melly az adó' kérdése' agitációjának első korszakában történt; hanem azon első kidühöngésen, mellyen e' kérdésnek keresztül kell menni kikerülhetlenül — immár túl volnánk, míg most hihetőleg újra végig kellend rajta hatolnunk. Sőt még magának a' nyomhani siker' lehetőségének szempontjából is számba kellett volna vennem, miként az irányadó hirlapi izgatást és a' törvény' sanctiója között olly hosszú az út, hogy annak megfutásaig a' reductiók, lealkuvások 's temperamentumok' minden nemei előkerülnek okvetlenül, 's azért nem tanácsos magát az elv körüli izgatást mindjárt a' minimumra szorítani, mert így a' hosszú úton a' reductióra majd tárgy nem akadván, a' szenvedelmek' dühöngései az elvet magát buktatják meg; míg ellenben ha igazságot, csak az igazságot, de az egész igazságot, követeljük a' „mindenre“ meglehet nem „semmivel“ hanem „valamivel“ fe-

lelnek. O'Connel mindig a' maximummal, az elszakadással (repeal) izgatott, nem mintha ezt békes úton kivívni reménylte volna, hanem mert csak így lehetett elérni, hogy az angol parlament Irland' sérveit komolyan fontolóra vegye, 's az orvoslás' kötelességének érzetétől áthatva, igazságos elkezdjén lenni. Talán, hogy ha mi is ezen példát követtük, 's az izgatást azzal kezdtük volna, hogy a' nemesség a' statusnak minden közterheiben részt vegyen: néhány megyében, hol a' házi adót ledorongolták, nem ezt dorongolták volna le, hanem — meglehet — így szóltak volna: „A' magyar nemes született katona, 's épen ezért nem állít, nem tart katonát 's nem fizet hadi adót: ne hagyjuk vérrel szerzett szabadságunkat; de a' házi adó, az már más, ezt magunk határozzuk, itt-hon magunk vetjük ki, magunk kezeljük, magunk javára, merő bíró, tisztviselő nekünk is kell, utakat, hídakat mi is használunk 'stb., ebben hát részt veszünk, ez itt hon marad, nem megyen a' német kamara' kezébe, de hadi adó!! „Egy istenünk, egy életünk, hadi adót nem fizetünk!“ Nem lehetetlen, hogy illy irányt vett volna a' szükkeblüségi ellenizgatás. Azonban ha ez nem így történt volna is, az első dühöngésen már túl volnánk, most pedig nem vagyunk, mert azt minden józan eszű becsületes ember belátja, hogy az adómentesség teljes áttörléseig állapotás nincs, és azt csakugyan soha sem lehetend erős harcz nélkül amúgy suttomban becsempészni.

És azért hiba volt, nem az egészre, hanem a' minimumra intézni az izgatást. Az izgatást mondom, mert

jól meg ezt kell a' törvényhozási sikertől különböztetni. Ez czél, 's mint ilyen a' contofizetéseket elfogadhatván, a' körülményekkel megalkuvást nem zárja ki. A' hirlapi izgatás ellenben csak előkészítő eszköz, 's így egészen más tekintetbe jó. De hiában! a' practicabilitásnak pseudo bölcsei örökös hurogatásaikkal, a' practicabilitás' szörnyen impracticus áltatásába bele sodortak. Azonban szabad legyen mentségül annyit mondanom, hogy mivel ajkaimat a' politicali hypocrisis soha nem fertőzteté, megbocsátható, hogy pártunk' politicali elleneinél is őszinteséget elég gyarló valék feltenni, 's azt gondolám, a' mit szóval ők is hirdetnek, a' tettek' mezején sem tagadják meg; és azt is gondolám, hogy e' kérdésben a' kormánynak is lehetetlen az ellenzék' törekvéseit nem gyámolítani. Elég, hogy a' minimum körüli izgatásra tökélettem el lelkem' jobb sugallatának ellenére magamat.

És itt már, ezen minimum' meghatározásában három szempontot kellett szemügyre venni.

Első az, hogy ha már olly gyökeres reform körül forog a' dolog, mint a' nemesség' adómentességi szabadalmának feladása, ezen feladás minden esetre olly ár, melly megérdemli, hogy általa, minél több rosszat igyekezzünk a' hazáról eltávolítani, minél több jót a' hazának megszerezni. És mi a' legnagyobb baj e' hazában? az, hogy gyöngék vagyunk. És miért vagyunk gyöngék? Mert a' nép 's nemesség között nincsen érdekesség; mert a' nemességnek olly szabadalmi is vannak, mellyek a' népet uyomják, következőleg ennek erkölcsi rokonszenvét a' nemességtől

elidegenítik. Ez vég kútforrása minden bajainkoak. Ugy kell tehát az adómentességről lemondást intézni, hogy annak legelső lépése, annak minimuma, mindjárt egy hatalmas lépés legyen ezen legfőbb bajnak elhárítására, 's a' legfőbb jónak, a' nép és nemesség közti érdekegységnek eszközlésére.

Már kérдем én, ha mi a' nemesség' áldozását nem a' nép' által ekkorig egyedül viselt közterhek' arányos együttviselésével kezdenők, hanem ezeket hagynók úgy, a' mint vannak a' nép' nyakában, 's csak a' status' új szükségeire adóznánk, eszközöltetnék a' nép 's nemesség közti érdekegyesítés? bizonyosan nem; hiában capacitálgatnátok a' népet mind azon hasznokról, mellyek a' folyamszabályozásokból, vasutakból, csatornákból, jó csinált útakból, nevelésből, mezőgazdasági, müipari 's kereskedési érdekek' előmozdításából idővel a' népre is hárulandanak; ő sokkal közelebbről érzi az egyedül viselt hadi 's házi adó, és katonai élelmezés' nyomasztó terhét, mint a' jövőendő remények' vizsgáztatását, melly minden hatását elveszti szemközt azon mindennapi tapasztalással, hogy a' katonatartásra, mellynek közvetlen hasznát a' nép nem igen érezi, a' megyei tisztviselők' fizetésére, kiket nem ő választ, 'stb. — utolsó mérő gabnáját is pénzzé kell tennie, míg a' bőségben élő kastélyos urak, ehhez egy fillérrel sem járulnak.

Különben is valami új országos direct adó' elvállalása csak két úton történhetnék; t. i. vagy viselné azt nemesség 's nép együtt, vagy a' nemesség egyedül. Első esetben a' nép még többet fizetne, mint most fizet

's ekkor szeretnék azon embernek szemébe nézni, ki a' népet capacitálni birná, hogy a' nemesség áldozatos concessiót hozott neki; második esetben pedig a' nép kevesebbet nem fizetne mint most fizet, tehát ismét nem érezne könnyebbitését. A' nemesség' áldozatának minden erkölcsi sikere észrevétlenül enyésznek el, mint elenyészett minden erkölcsi engesztelő hatása azon tömérdek áldozatnak, melyet a' nemesség 1792-től 1808-ig hozott. Pedig ez áldozat rémítő nagy volt; háromszor állított tömérdek költséggel nemesi fölkelést, egyszer minden nádori kapuszámra egy lovast, hat gyalogot, tehát 50 ezernél több fegyverest maga költségén; másszor áldozá összes jövedelmének hatod részét, 's összes ingó vagyona' tőkeértékének század részét; és osztozott a' sónak 1 ft. 6 krral fölemelt árában, és adott 20 ezer ökröt, 11 ezer lovat, 2,400,000 mérő rozsot, 3,760,000 mérő zabot; de azért mind ezen tömérdek áldozattal a' néppeli érdekegyesülésben egy hajszállnyira sem haladott, mert hozta ez áldozatot a' nép' terheinek megkönnyítése nélkül, hozta subsidium' útján, mellyen istennek áldása nincs.

'S azért én úgy hívém 's úgy hiszem ma is, hogy a' pusztá adózás magában még célra nem vezethet, hanem célra csak az vezet. egyedül, mit gróf Sztáray Albert igazság 's józan politica szerint akként fejezett ki: hogy a' nemesség' előjogainak veszélyeztetése nélkül még tovább fenn nem tartható adómentességet akként kell feladni, miszerint a' nép azonnal önmagától érezze, hogy rajta valósággal könnyítve van, 's ne

legyen szükség ezt neki bizonyíthatni, teker-
vényesen magyarázgatni, hanem valósággal
megadva, nem pedig ígérgetve legyen. Ez pe-
dig csak az által lehetséges, ha azon jobbágy ember,
ki eddig 20 ft adót fizetett, jövőendőben például csak
10-et fizetend, mert a' másik 10-nek fizetését az előbb
adómentes nemes úr fizeti.

Első szempontúl vevém tehát, hogy ha adózunk,
adózzunk úgy, hogy a' nép' terhein könnyít-
sünk adózásunkkal. Azonban lehetetlen volt arról
is megfelejtkezni, hogy ez által még nem lesznek
ellátva azon új szükségek, melyeknek fedezése nél-
kül az ország' anyagi jóléte elő nem mozdítható. An-
nál fogva második szempontúl vevém, hogy (miként
igen rossz szabatossággal nevezni szoktuk) országos
pénztárról gondoskodjunk. Harmadik szempontúl végre
azt vevém, hogy a' köztehverviselés nem elkülönítő,
hanem összeforrasztó alapon történjék; tehát nem
ideiglenes segély, és még kevésbé subsidium, hanem
állandóan közös legyen.

Az első szempontot illetőleg — miután a' pra-
cticabilitásnak impracticus bölcei a' fokozatosság hi-
nárjába bele sodortak, — vagy a' hadi adót 's ka-
tonai élelmezést, vagy a' házi adót kellett választanom
izgatás' tárgyaúl. — A' házi adót választám, követ-
kező okoknál fogva:

1) Mert a' nemességnek azon mentessége, hogy
hadi adót nem fizet, eszményileg legalább némi egyen-
lítő kötelességgel van viszonyban, értem az *insurrectio*'
kötelességét, melly a' szűz vállások' csábító dialecti-

cájára egy olly ürügyöt nyujthatandott, minőt a' házi adó ellen hasonlóan kizsákmányolni lehetetlen. Mert ha valaki rozsdás fringiájára csapva így kiált: „Nem tartok, nem fizetek katonát, mert én magam is született katona vagyok, 's ha jön az ellenség, magam költségén insurgálok,“ — a' régi híres lőcsei formájú czopfos politica' hívei között akadhat ember, a' ki jó lélekkel „helyest“ bólinthat; de ha valaki így kiáltana: „Én nem fizetem a' szolgabíró, kit én magam választok birámúl, nem adok semmit a' fogház' fenntartására, mellyben húsre teszik a' tolvajt, hogy ökrömet el ne lopja, és pedig azért nem adok, mert ha be talál ütni a' kozák vagy a' tatár az országba, mához 50 esztendőre, 's a' rendes katonaság (mellynek sem állításához sem tartásához nem járulok — állítsa 's tartsa a' paraszt — a' ki lelke van!) nem bírja kiverni az országból, akkor majd insurgál az unokám!! Ha mondom, valaki így okoskodnék, azt ugyan már csak az üres kulacs nem nevetné ki. — Választám tehát a' házi adót, mert a' nemességnek attóli mentessége semminemű kigondolható kötelességgel nem áll viszonyban.

Másodszor választám azért, mivel a' házi adót magunk kezeljük, erre nézve tehát a' kormányfelelőségnek, kormányszámadásnak kényes föltételével sem szükség bibelődzni. Mert ha igaza van az alkotmányos embernek, midőn a' kormány' irányában adókezelési garantiákat emleget, nagyobb garantiát (mindig a' kormány' irányában szólva) csakugyan gondolni sem lehet, mint a' minő az, hogy nem a' kormány veti

ki, nem ő kezeli, nem ő adja ki, hanem mi magunk; 's a' kormány legfeljebb csak annyiban szólhat hozzá, hogy valamikép el ne ragadjon a' buzgalom, 's igen sokat ne fizessünk, 's hogy a' kivetést úgy tegyünk, miszerint többet ne vessünk magunkra, mint arányos igazság szerint reánk esik. Pedig azt nem gondolván, hogy a' nemesség igen nagyon appraehendálná, ha kelletnél többet nem engedik fizetni.

Harmadszor választám a' házi adót azért, mivel ennek elvállalása még csak a' megyék közti kivetés' kérdésével sincs összebonyolítva, mert minden megye csak saját szükségére adózik.

Negyedszer választám azért, mert ezt már előttem gr. Dessewffy Emil 's gr. Sztáray Albert indítványozták. A' közvélemény tehát már ezen irányban kapott lökést, 's reménylnem lehetett, hogy attól, mint saját indítványától, még a' conservatív olygarchia sem fogja megvenni pártolását, a' liberalis aristocratia már épen nem; a' pseudo-liberalis olygarchia pedig szintűgy nem; miután ennek feje gr. Széchenyi István, sem gr. Dessewffynak indítványa ellen (bár az országos erővel kényszerített örökváltsággal tévé kapcsolatba) sem gróf Sztáray ellen (ámbar ugyancsak fenyegetve követelő „modor“-ban tévé) sem „Kelet nép“-et, sem „Programm töredéket“ nem irt; sőt inkább azt mondá, hogy adózni akar; 's nem csak a' házi, de még a' hadi pénztárba is, 's be is akar sors-huzás' útján állani katonának. Legfőlebb tehát attól tarthattam együgyűségemben, hogy keveselni fogja a, házi adót, 's azért szid össze, hogy miért akarok olly

keveset. Az igaz, kifelejtém számvetésemből, hogy én gróf nem vagyok, hanem csak amollyan szegény ember, 's hogy a' gróf' logicája szerint, a' kétszer kettő nem minden ember' szájából egyformán négy.

Ezek voltak főbb okaim, miért hogy az első vezérszempontról, t. i. a' nép terhei' megkönnyítésének szempontjából indulva, a' házi adó' együtt viselését választám azon minimumúl, mellyel az adómentesség-rőli lemondást megkezdjük.

És ismét a' harmadik szempontot, t. i. az egybeforrasztást 's érdekegyesítést, nem pedig elkülönzést tartva szem előtt, nem azt indítványozám, hogy a' házi adót egyedül csak a' nemesség viselje — mint gróf Sztáray akará — hanem azt: hogy nép és nemesség igazságos arányban együtt viselje; azaz: hogy a' házi adó „közös teher“ legyen.

Ezen szempont, midőn egy részről a' honpolgárok' külön osztályai közül egy elválasztó közfalat ledöntene, 's érdekegyesítést eszközölve, előlépés volna azon ösvényen, mellyen kívül e' honra üdvösség nem néz, más részről a' sikert is valószínűbbé látszott tenni, mivelhogy kevesebb fizetéssel jár, pedig fizetni a' nemes ember nem igen szeret.

Végre mi a' második szempontot, t. i. az ország' eddig el nem látott közszükségeinek fedezését illeti: erre nézve mindig az acceptabilitást tartva szem előtt, azt gondolám, hogy országos pénztár végett a' direct adózás' eszméjéhez csak igen kis mértékben tanácsos folyamodni; mert különben, ha hogy a' közös teher-viselés' alapján maradnánk, a' mint — gondolom —

maradni kell: ezen új teher által semmivé tétetnék azon könnyebbség, melly a' házi adó' arányos részének levételéből a' népre hárulandna; — ha pedig — mitől isten óvjon — a' nemesség egyedül viselné subsidiumkép az országos pénztár' terhét, kevesbé volna hajlandó a' házi adó' terheiben megosztózni; pedig én azt, hogy a' nép' terheiben megosztózzunk, annyira legszükségesebbnek, honunk' existenciájára nézve olly lényegesnek hiszem, hogy ha már valami jót hátra kellene tenni, kevesebb kárnak tartanám, ha minden anyagi előmenetelt, mellyet országos pénztárral megszerezhetni, még egy ideig nélkülöznénk, mint ha a' néppeli kiengesztelődést anyagi haszonnal feláldoznák — és még azt is szem előtt tartám, hogy hazánk' fedezetlen közszükségei végett minden esetre hosszú évek' során keresztül — ne mondjam mindenkoron — pénzerőre leszen szükségünk, 's azért tanácsosbnak véltem szétnézni olly direct kútfók után, mellyek állandó közjövédelmi forrásul szolgálhatandnak, melyeknek megállapítása mellett tehát csak a' több vagy kevesebb elég vagy nem elég' kérdése fogna az országgyűléseken megújulni; míg ellenben, ha hogy a' direct kivetésnél maradnánk, minden országgyűlésen még sokáig megújulhatna a' harc nem a' felett: mennyit fizessünk, hanem a' felett: általában fizessünk-e vagy ne. Nem kerülheté el figyelmemet azon tapasztalás is, hogy a' polgárisodott világnak minden statusai közjövédelmek' iegnagyobb részét indirect adókból szedik; arról is meg valék győződve, hogy az indirect adózás ha kellő mérséklettel óvatosan al-

kalmaztatik; ha vagy már valósággal létező kútfőkből szedetik; vagy pedig olly nemei kerestetnek ki, mely-lyek a' nép' szokásaival, hajlamaival, érzetével nem ellenkeznek; sőt ha arra is van figyelem, hogy egy részről nyomasztók ne legyenek, más részről pedig még a' mellett, hogy jövedelmezők, mellékesen igen jótékony, sőt nélkülözhetlen intézkedések' behozatalára alapíttattanak, (mint például a' lajstromozási adó az annyira szükséges telekkönyvek' behozatalára) mondom — arról is meg valék győződve, hogy ha az indirect adózás illy figyelemmel vétetik gyakorlatba: mintegy észrevétlenül, minden esetre pedig könnyebben viseltetik, 's kevesbé nyomasztónak éreztetik, mint a' direct adó, melyet (erdélyiesen szólva) a' „dúló“ exequálni jár. Végre pedig azon szerencsés helyzetben is látám magamat, hogy ha az országos pénztár végett nem mondom egyedül, hanem főképen indirect jövedelmi kútfőket indítványozok, még csak újsággal sem lépek fel e' verbőczies nemzet előtt, hanem csak azon ösvényen maradok, mellyen 1715 óta minden e' tárgyban működött országos küldöttségek járdaltak (miként e' tanulságos tényt alább e' tárgybani javaslataim mellett eléadandom).

* Mind ezeknél fogva oda öszpontosítám izgatáso-mat, hogy a' házi adó' terheiben a' nemesség osztoz-zék meg a' néppel testvérileg, az országos pénztár pedig némi részletekben is kijelelt indirect kútfők' jö-vedelmeire alapíttassék főképen, 's direct adó' útján csak a' házi adó' minden forintja után kivetendő cse-kély toldalék fillérek szedessenek.

Lelkiösmeretemben meg vagyok nyugodva, **hogy** **ha** az adó' kérdésének szerencsés megoldására a' **ki**-**méletesség**, a' mérséklet, az ellenszenvnek csillapítá-**sára** intézett figyelem, 's magoknak az uralkodó **elő**-**ítéleteknek**, szokásosságnak, pénztelenségnek is **tekin**-**tetbe** vétele tehet valamit: becsületesen megtevém **a'** kísérletet; mert versenyre hívom fel a' „fontolva **ha**-**ladók**“ legnagyobb practicusait, ám mondjanak, **ha** tudnak, e' tervnél kiméletesbet. Én nyugtva nézek elébe a' részrehajlatlan közvélemény' birálatának.

És még ezen gondos kiméletességnél sem állapo-**dám** meg. Szétnéztem az idegenkedők' vonakodásai-**nak** indokai közt, és a' hol azt láttam, hogy a' vona-**kodás** nem oktanuln' konok nem-akarásból, hanem bizonyos egyes körülményekből eredett, 's olly aggo-**dalmakból** származik, mellyeknek lenyugtatása a' terv' lényegének veszélyeztetése nélkül eszközölhető; nem feleltem a' vonakodásra keserű gúnynyal, nem a' kö-**rülményekre** nem ügyelő abstract elmélet örök igaz-**ságaival**, nem a' „kibuvó ajtócskák keresésének“ gya-**nusításával**: hanem javaslék módokat és javaslék eszközöket, mellyek az illy aggodalmakat lenyugtat-**hassák**. Így miután tapasztalám, hogy vannak, kiket a' házi adóbani részesüléstől azon félelem tartóztat, hogy a' házi adó' egyes rovatait itt ott a' megyei ne-**messég** majd az ő kárukkal végtelenig szaporíthatja, magam javaslám, hogy a' rovat-czímek országgyűlési-**leg** átvizsgáltassanak, az előre kiszámítható rendes költségek (mint például a' tisztviselők' fizetése stb.) rendszeríttessenek, 's azokat országgyűlésen kívül

emelni szabad ne legyen; a' nem rendszeríthető, 's előre ki nem számítható költségekre nézve pedig az arálynak bizonyos maximuma szabassék, melyet haladni tilos legyen; ezen határok' szoros megtartására a' kir. helytartótanács felügyeljen; 's ekkép a' házi adó terhének önkénytes nevelése ellen magát mindenki bizonyosnak érezhesse. Láttam, hogy vannak mások, kik az adózástól azért irtóznak, mivel el levén adósodva attól tartanak, hogy nem csak valódi értékekről, hanem adósságaiktól is megrovnak; és én nem mondám, hogy a' statusnak Péter vagy Pál' adósságaihoz semmi köze; nem mondám, hogy adják el jószágaiknak annyi részét, mennyivel adósságaikat kifizethetik, miszerint az adót csak attól fizessék, a' mivel valósággal, nem pedig színleg birnak, hanem a' hiteltörvényeknek olyl javításait hozám javaslatba, melyek a' személyes (váltó) és birtoki (hypothecalis) hitelviszonyait kellőleg megkülönböztetvén, lehetségessé tegyék, hogy az adó mindenkinek csak hypothecalis adósságait fölöző birtokára vettethessék; azonkívül sürgetém az ősiség' eltörlését 's annak módjairól is tevék javaslatot, miszerint a' birtokszerzés' biztosításával a' birtok' értéke növekedjék, 's az adósságok' letisztázása könnyíttessék; és sürgetém a' hypothecalis bank' felállítását, melynek segítségével a' birtokos, hosszú törlesztésre számított olcsó hitelt kapjon, 's az uzsorások és váltó-prolongatorok' vampyr-körmei közül megmenekedjék. Szóval, ha csak olyl aggodalmat láttam, melly okkal móddal az egésznek kára nélkül

elhárítható: annak eloszlatására tehetségem szerint semmi becsületes eszközt sem hagyék kísérletlenül.

Midőn e' szerint egy részről a' lehető legkisebb minimumra szorítkozáim, más részről minden gondolható kiméletre figyelemmel valék, isten bocsássa meg bűnömet; hogy azt hívém, miként a' házi adó' kérdésének más ellensége alig lehetend, mint egy pár piszkos lelkű olygarcha, millyeneknek már idejük lejárt; néhány cortes-vezér, kik vesztegetve 's megvesztegettetve, az adó' kérdését követ- és tisztválasztási czélokra kizsákmányolandják, és itt ott a' köznemes-ségnek részint értetlensége, részint a' megvásárlásra kész anyagot nyújtó erkölcsi sülyedése. — Bűnnel és oktalansággal istenek is hiába küzdenek, mint a' költő szól. Olly kába nem valék, hogy a' bűnt, melly előre föltevé magában, hogy ez alkalmat mellék-czélokra kizsákmányolja, 's az értetlenséget, mellyhez hirlappal féрни nem lehet, capacitálhatni hittem volna; hanem azt gondolám, ha minden melléktekintet nélkül a' haza' szent nevének szeretetében egyesülve kezét fog a' jó akarat: ezen ellenséggel annyira mégis csak meg bir küzdeni, hogy a' negyvenkilencz megye közül az adó' kérdése a' többségnél diadalt nyerjen.

Számítottam pedig négy tényezőre. Először az ellenzékre, mellyhez tartozni dicsőségemnek vallom, mert ennek nevét a' historia a' reform-párt' nevével identificálta. Számíték másodszor a' kormányra, mert ennek az, hogy a' nemesség a' néppel együtt adót fizessen, olly természetes érdekében áll, miszerint lehetetlen volt kételkednem, hogy az pártokon kívüli

állását megtartva a' közös teherviselés' elvét helyeslésevel sanctionálandja. Számíték a' conservativ pártra, nem csak azért, mert nincs és nem lehet conservativabb eszme, mint az, hogy a' nemesség az adómentesség' feltarthatlan koldus-szabadalmához ne ragaszkodják 's ragaszkodásával politicalai előjogait ne veszélyeztesse; de számíték e' pártra még azért is, mert minden szóvevőik, minden organumaik a' házi adó mellett nyilatkoztak, 's nekem eszembe sem jutott, hogy lehet máskép szólni mint cselekedni.

Számíték végre gróf Széchenyi István' erélyes közremunkálására, minden más okot mellőzve egyszerűen, már csak azért is, mert mindig azt írta, mondta, beszélte, hogy ő házi és hadi, és mindenféle adót akar fizetni; az pedig még csak eszem' ágába sem jutott, hogy ezen akarat csak addig tarthat, míg senki, vagy legalább senki a' ki nem gróf, nem kívánandja.

És az ellenzék, a' párt, mellyhez tartozom, híven teljesítette kötelességét. Másfél éves hirlapi izgatás után férfias bátorsággal vitte át a' kérdést a' cselekvés' terére, 's küzdelme' szent célját semmi tekintetnek alá nem rendelve, legbefolyásosabb egyéneinek politicalai állását 's vellők pártjának compact erejét e' kérdés miatt kétkedés nélkül koczára veté; 's bár felzudíták ellene a' szenvedelmeket, egész a' bőszületig; bár magára hagyva oda vetteték martalékul a' vad erőszak' vérengző kitöréseinek; mégis 46 's illetőleg 48 megyében többséget vívott ki a' nemesség' adózásának 's általa a' néppeli szent frigykötésnek. — 48 megyében uraim! olly tény ez, mellyre magasztos

önérzettel tekinthet vissza az ellenzék. A' hatalmas szabad Britanniában sem a' rabszolgaság' eltörlésének, sem a' catholicusok' emancipatiójának, sem a' parlamenti reformnak, sem a' gabnatörvények' ellenzésének hősei hasonló idő alatt hasonló eredményt nem mutathattak. Pedig ők nem voltak arra kárhoztatva, hogy a' megtámadott érdekeket csak és egyedül azok által döntsék meg, kik azon érdekeknek osztályosai. Ott a' törvényhozásban a' nemzet' közéletében szavuk volt azoknak is, kiknek érdekeik a' rabszolgatartó gyarmat' birtokosokéval, a' kórhadt városok' befolyásával, 's a' gabnatörvények' védelmezőinek érdekeivel ellentétben állottak. O'Connel' szavába pedig a' népgyűlések' millióinak mennydörgő kiáltása vegyült. Nem úgy minálunk. Itt a' népnek szava ez ügyben sem vala. A' nép a' kérdésen kívül állott, alig tudva csak azt is, hogy miről van szó. A' nemesség igazságtalan privilegiuma csak a' nemesség által vala ostromolható, és mégis 48 megyét nyert meg az ellenzék a' legelső ostromban. Nem nyult a' nép' millióinak kérelmi jogához; nem tartott népgyűléseket; nem volt kezében a' szabad sajtó' óriási fegyvere; egy nyomorult censurált 's hetenként csak kétszer megjelenő, 's mégis ezer kérdés által igénybe vett hirlapocska' másfél évesszerény izgatása volt minden előkészítő fegyverc, és mégis 48 megyét nyert a' legelső ostromban. — Mutasson, a' ki tud, az erkölcsi küzdelmek' historiájában hasonló példát.

Mi kellett a' kérdés' tökéletes diadalához? Semmi egyéb mint az: hogy a' kormánynak a' conversativ pártnak, és gróf Széchenyi Istvánnak összes ereje,

Összes befolyása, nyolcz megyét nyerjen meg a' kérdésnek. Mit mondék: nyerjen? nem; csak megnyerni segítse az ellenzéket; mert volt olly nyolcz megye, hol há' bukott is e' kérdésben az ellenzék, tekintélyes kevesebbséggel bukott, olly kevesebbséggel, melly három négy megyében pillanatnyi győzelmet vinni is elég erős volt; csak megtartani nem. — Nyolcz megye kellett csak, nyolcz és nem több!! De mit tettek ők? mit tettek mindnyájan együtt 's összesen?

Felelet: Semmit a' kérdésért; sokat 's némellyikök mindent ellene.

A' kormány? Oh mi a' kormánytól nem kívántuk, hogy párttusára keljen a' kérdés mellett, csak azt kívántuk, tudassa a' honnal azt, hogy helyesli. Pusztá helyeslése képes volt volna nyolcz tiz megyében az adókérdésnek többséget csinálni — 's ő hallgatott. Főispánok kérdezék: mi lesz kedves a' kormány előtt, az igen vagy a' nem? — 's ő hallgatott. Hallgatott, 's hallgat mind e' mai napig. Pedig azzal kérkedett 's kérkedik, hogy a' haladás' zászlóját ő veszi elől, 's mai napig csak azt sem tudjuk róla: akarja-e hogy a' nemesség a' nép' terheiben alkotmányos alapon megosztozzék? És ha csak hallgatott volna! de nem csak hallgatott, hanem türte, hogy párthívei, kiket kegyelmével halmozott, az adó ellen izgassanak, vesztegessenek, 's ledorongolására bunkós táborokat vezéreljenek; sőt jeleit adá, hogy ez nem olly bűn, melly által kegyet lehetne kockáztatni.

És a' conservatív párt, melly a' házi adó mellett nyilatkozott hirlapjaiban? Mozdított-e csak egyetlen-

egy szalma szálát is az ügy' diadalára? Felütötte-e csak egyetlen egy megyében is komolyan az adózás zászlóját? vagy visszataszította magától a' buncocratia' hőseit, kik zavart fővel szűz vállakat emelgettenek; kik a' nemesség' szenvedelmeivel vásárt üztenek, 's bicskákat és ólmos botokat vezéreltek a' megyék' gyűléselbe? — Nem; hanem czimboráltak velök 's czimborálnak mind e' mai napig.

És gróf Széchenyi? Oh ez volt még a' java, ez ügybeni botrányok' minden nemeinek. Ő, a' ki annyi kegyelettel tevé a' vallomást, hogy az adónak minden nemeiben osztozni akar; ő, ki gróf Dessewffy, gróf Sztárny, követeléseit olly szép csendesen hallgatá, könyvben, hirlapban, casinókban, lóversenyekben indulatos harczot vívott a' Pesti Hirlap ellen. Rablók-nak, gyujtogatóknak, hazagyilkosoknak kiáltott, fejbetöréssel, fogafejérének mutogatásával fenyegetézőtt, és kimerítette a' pizskolódások' gyanúsítások' egész szótárát, miszerint legyen a' szégyenlős tespedőknek hátulsó ajtócskájuk, mellyen szép szerével kibúhassanak, legyen a' cortesvezéreknek a' felbószított nemesség előtt mit olvasgatniok; legyen egy jóhírű pecsét, melyet adóbuktató izgatásaikra felüssenek; legyen módjuk azt kiáltani a' nemességnek: „Atyámfiái, az nem lehet jó a' mit Kossúth és elvrokoni akarnak, mert lám az ő szándékukat még gróf Széchenyi István (éljen!) a' liberalis magnas (éljen! éljen!) a' nagy hazafi (éljen! éljen! éljen!) is rosszalja; és őket rablók-nak, gyujtogatóknak, édes hazánk' gyilkosainak nevezi!!“ — És miért mind ez? talán az adó miatt? oh

nem; hiszen gróf Széchenyi akar adózni; nem e' miatt, nem, hanem egyszerűn csak a' „modor“ miatt, azon kényszerítő követelő modor miatt, mely a' lehető legkisebb minimumot annyi gonddal kesergeté ki, 's még ezt is annyi kimélgetésekkel enyhítgeté.

De hát miben van e' botrány' kulcsa? Én a' lehető legszelídebb magyarázatot keresve, a' botrány' kulcsát abban találom, hogy gróf Széchenyi, mind a' mellett, hogy örökké a' szellemi alapokat emlegeti, az anyagiség' esküdt embere; ő fejébe vett egy két igen jó, igen hasznos anyagi javítást, mely végett országos pénztárra van szükség, és fejébe vette, hogy ezen pénztárt nem lehet másképen, mint csak az elboldogult 's többé fel sem is támadandó kétgarasos telekdíj által direct kivetés' útján megteremteni, és látván a' házi adó melletti izgatást, megijedt, hogy ha a' nemesség erre reá áll, a' kétgarasos labdacst majd el nem nyeli, azért támadta meg „modor“ képeben a' házi adót. Ámde ha ő a' házi adó melletti izgatás' ellenében, azzal lépett volna fel, hogy nem ezzel, hanem a' telekdíjjal kell a' nemesség' adózását megkezdeni; sajnáltuk volna elfogultságból, rövidlátásból eredett tévedését; de távolról sem kárhoztatnók őt: hanem ő nem azt tevén. Mindaddig míg a' házi adó meg nem bukott, tervéből egyetlen betűt sem talált ki, hanem maradt a' gyanúsító negativitás' terén, 's minden befolyását arra intézte, hogy a' Pesti Hírlap' hitelét agyon verje, hatását paralysálja, szerkesztőjét és elvbarátait gyűlöletesekké tegye; 's mind ezt csak ama' bűnbak a' „modor“ miatt. Isten vé-

delmezze a' közteherviselés'ügyét, illy barátok ellen, ellenségeitől majd csak maga is megóvjja magát.

Ezt tették a' kormány, ezt a' conservatív párt, 's ezt gróf Széchenyi István a' házi adó ellen; a' helyett, hogy nyolcz megyécskét nyerni segítették volna az ellenzéket, melly nélkülök sőt ellenök maga erejével, 's illy conjuncturák között tizen-nyolcz megyében győzni tudott.

És a' házi adó megbukott. — És ez igen természetes. De már az teljességgel nem természetes, sőt undorító botrány, hogy miután mindent elkövettek, miszerint a' házi adó megbukjék, gyanúsító lamentációkat írkáltak a' felett, hogy a' házi adót a' Pesti Hirlap és pártja bukatták meg. Minő beteg szív, vagy minő beteg fej az, mellyből istennek világító napja alatt, még illyesmi is kikerül!

Tehát a' házi adó megbukott. És miután megbukott, előállott gróf Széchenyi a' kétgarasos telekdíj-tervvel. És miután tervét előadá olly hosszadalmasan, miként csak szükségesnek látta volt, és izgatásának hatását sem „modor“ ürügye alatt, sem más-képen senki sem háborítá: felszólítá a' pártot, mellynek organumát, a' Pesti Hirlapot, én kezelém, nyilatkozzék telekdíjas indítványa iránt; és kimondá, hogy ha tervének még e' párt is ellene volna, felhagy vele, mert nem látja kivihetőnek; ha ellenben e' párt mellett nyilatkozik 's annak kivitelére segédkezet nyújt, megmarad tervénél állhatatosan.

Én nyilatkozám. Megmondám, hogy a' pártnak, mellyhez tartozom, alapeszméje: javítani nem egyes

kasztok, hanem az egész hon' érdekében, 's azért ha ki a' honra nézve illy irányban valami jót akar, legyen bár legdühösebb ellenségünk: buzgó közremunkálásunkra, őszinte segítségünkre olly bizton számolhat, mintha leghűbb barátunk volt volna. Emlékezetébe hívám a' grófnak mind azon bántalmakat, mellyekkel három éven át üldözött szakadatlanúl; emlékezetébe hívám, hogy akár mit tevék, nem csak a' politica' mezején, hanem egyesületi téren is, azt mind gátolá, gúnyolá, akadályozá; és megesküvém a' szent istenre, hogy bántalmainak — szívemből egyébiránt kitörölhetlen — emlékezte, soha sem veend erőt lelkemben a' polgár-kötelesség' érzetén, 's felhívám istenemet, hogy úgy áldjon meg, a' milly igazán pártolni fogom mindig, valahányszor jót akarand. El nem titkolám, hogy tervemet — a' házi adó' közös viselésére alapítottat — jobbnak tartom, mint az övét; de nem vonakodám bevallani: hogy az ő tervét is jónak, 's ha keresztül vinni sikerül, a' hazára üdvösnek tartom; 's mivel ilyennek tartom, annak pártolását kötelességemnek ismerem.

És szavamat adám, hogy azt pártolni fogom minden tehetséggemmel becsületesen. Egy ohajtást köték pártolásomhoz, de azt sem szabám föltételül. Az ohajtás az volt: hogy miután közös teherviselés' alapján indítványozott telekdíjból a' népre ismét új teher hárul a' nélkül, hogy eddigi terheiből valami levétetnék: részesítsük legalább a' népet ezen terv' kedvezményeiben követlenül, testvérileg. A' gróf a' telekdíj' alapján 400 millió pft. országos kölcsönt paran-

csolt; és indítványozá, hogy ennek azon része, melyly mindjárt kezdetben országos investióba nem fordíthatik, adassék kölcsön egyeseknek biztos hypothecára. Én indítványozám, hogy ne csak világosan kimondassék, miként ezen hypothecalis bank' jótéteményeiben részesülni a' népnek is joga van; hanem még határozottan kijelentessék az is, hogy a' kölcsön kiadandó összeg' fele része úrbéri örökváltság' előmozdítására fordíttassék. Szóval a' gróf' telekdíjas tervével az úrbéri örökváltságot hozám kapcsolatba. — És — kérem jól meggyeztetni — ezen kapcsolat ellen a' gróf' nem szólott; miként nem szólott akkor, midőn gr. Desseffy a' házi adó' együttviselését hasonló kapcsolatban indítványozá. Ekkor e' kapcsolat miatt nem hasonlított Dózsához, nem gyanúsított paraszt-lázzítónak, sőt közremunkálásomat szépen megköszöné; azon nyilvános valomással köszöné meg, hogy becsületesebb indulatú hazafit nálamnál nem ismer. Természetes: mert ekkor eszköznek tekintett, mellynek czélja' kivitelében némi hasznát veheti; 's neki szokása eszköznek mindenkit felhasználni, 's ha felhasználta — elrúgni; ha máskor magát használtatni nem engedi, megfeszíteni, kiknek előbb hosiannat énekelt. Ez már neki szokása . . . Számoljon míg él iránta lelkiösmeretével. Majd számoland egykor emlékezetével a' kérlelhetlen historia.

A' gróf' telekdíjas terve ismeretes. Lényege abban összponstosúl, hogy minden erónket 's tehetségünket nem egy vagy más specialitas' kivitelére, hanem or-

szágos investmentialis pénzalap' előteremtésére fordít-suk. E' végett fizessünk évenként direct kivetés' útján öt millio forintot, 35 éven át 's ennek alapján vegyünk fel 100 millio kölcsönt $3\frac{1}{4}\%$ kamatra $4\frac{1}{2}\%$ törlesztésére; ebből investáljunk minden évben köz-hasznú specialis vállalatokba annyit, a' mennyit csak időnként lehet; a' többbit, hogy ne heverjen, sőt gyümölcsözzék, adjuk kölcsön ötös kamat 's törlesztés mellett hypothecára hazánkfiainak.

Én e' tervet becsületes igyekezettel pártolám mind az izgatás, mind a' cselekvés' terén; 's készíték többi között — statistikai biztos adatok' hiányossága miatt nem csekély fáradalommal — kivetési tervet; melly-nek alapelveit később lényegükben az országgyűlési küldöttség is magáévá tette.

De pártolásom mellett még 1844. januar' 21-kén nyiltan, határozottan kijelentém, hogy ha gróf Szé-chenyi telekdíjas terve is megbuknék, miként a' házi adó megbukott; úgy fokozatos adóközösség becsületes kísérletének minden nemein keresztül mentünk, 's nem marad egyéb hátra, mint az igazság' isteni erejébe vetni bizodalmunkat 's a' mellett iz-gatni, hogy minden adó legyen közös.

És — ismét figyelmet kérek — a' gróf ez ellen sem szólt egy szót is; nem mondá hogy sokat kívánva ellenszenvet gerjesztek, 's nem volt kifogása a' modor ellen. Ez igen termé-szetes, Tervéről vala szó, és ő gondolá: szólj a' mit 's miként tetszik, csak pártolj, csak mellettem szólj, majd eldobblak ha felhasználtalak.

És a' telekdíj csakugyan megbukott. Még csak országgyűlési tárgyalásra sem került; a' mi oda került, minden volt inkább, csak gróf Széchenyi' terve nem. Hiányzott belőle a' 35 éves kötelezettség; csak három évi ajánlatról vala szó; tehát hiányzott a' kölcsön' eszméje; hiányzott a' nagy országos investitio-nalis pénztár; tehát hiányzott minden 's maradt egy nyomorult törpe, torz alak' vázlata; életerő nélkül, 's fejlődési csíra nélkül, 's még ez is megbukott.

Oh ezen megbukás' története nagyon tanulságos. El kell mondanom.

A' KK. és RR. táblája bizonyos specialis czélokra 2 $\frac{1}{2}$ millio forintot ajánlott, évenként három éven át fizetendőt. Midőn a' fő RR. táblája (hol azoknak vala többségök, kik most a' kormányon vannak) a' RR. ajánlatát nyirbáló ollója alá vevé, három dolog tette a' két tábla közti főkülönbséget.

A' követek' táblája azon szempontból indult: hogy még is csak borzasztó gúny volna a' hadi adó' felajánlásánál alapos jeremiási siralmakkal emlegetni, miként görnyedez a' nép' terhei alatt, 's miként nem birja eddigi adóját fizetni: 's még is nem csak semmit le nem venni ezen elviselhetlen terhekből a' nép' görnyedező vállairól, hanem jövőendő haszon' reményében gyönyörű népatyáskodási logicával még uj terheket rakni reá. A' KK. és RR. tehát mivel ekként gondolkoztanak, azt mondák, ha nem vehetünk le semmi terhet a' nép' vállairól, legalább viseljük az újon alkotandó országos pénztár' terheit mi nemesek; eredményeinek jótékonyságában némileg a' nép is része-

süland, 's lagalább egy parányi lépéssel közelítendünk az igazsághoz, mert ha a' nép viseli a' házi 's hadi adó' terhét nem csak magáért, hanem miérettünk is; mi viszont viselendjük az országos pénztár' terhét, nem csak magunkért, hanem ő érette is. — Baj, ki-mondhatlan baj, hogy ekként gondolkozva, gondolkozásunktól az észszerűség meg nem tagadható. Baj, mert minden köztehernek mindenki általi közös viselésén kívül nincs üdvösség; de miután a' kormány 's gróf Széchenyi, és a' conservatív párt' jobb része a' házi adót bukni hagyták, rosszabb része pedig ledorongolta: el kell ismerni, hogy a' KK. és RR. ezen gondolkozásában van logica; mellyre a' szerencsétlen körülmények kényszeríték, 's hogy amaz üdvös elv' feláldozásában ennyit engedtek a' kénytelenségnek, ezt nevezhetni a' körülményekkel megalkuvás' okosságának; nem pedig azt, hogy gróf Széchenyi, vagy éppen a' B. P. Híradó füttye szerint tánczoljunk „systematicae.”

A' fő RR. ellenben azt mondák: Ti KK. és RR! illiberalis aristocraták vagytok, mi — méltóságos fő RR. (mert így szokták izeneteikben ön magokat címezni) mi nem akarunk subsidiumot, hanem akarunk adót fizetni; mi a' közös teherviselés' elvéhez állunk, 's a' terhei alatt görnyedező nép' vállairól nem veszünk ugyan le egy porszemnyi terhet is, hanem akarjuk, hogy az ország' közszükségeire nagylelkűleg felajánlandó új tehernek egy részét ő is fizesse. Csak azért, hogy az elv mentve legyen.

Midőn ezen új főzetű liberalismusnak hazánk'

hegyvölgyén híre futott. Deák Ferencz ezt írta nekem: „Kérlek, fejtsd meg nekem azt, hogy miből állana az adó' valóságos közössége, ha a' nemesség az adózónak eddigi terheiből semmit el nem vállalva, a' most ajánlani szándéklott tehernek egy részét az adózó vállaira vetné? Illy közös teherviselés mellett én akár herczeg Eszterházyval is kész vagyok alkura lépni, hogy tudniillik eddigi terheit viselje ezután is ő maga, de az én terheimet viseljük ezentúl ketten közösen.“

A' KK. és RR. azonban ismét megalkudtak a' körülményekkel 's a' fő RR. közös teherviselését siker' kedvéért elfogadták. Egy kicsit ugyan úterére tapintottak a' közös teherviselési hajlamnak, 's indítványozák: mondassék ki legalább elvileg a' felírásban, hogy addig is, míg az elv más közterhekre is alkalmaztatnék, jelenleg az adó' ezen új neménél léptetetik életbe. De a' fő RR. többsége, mindig szokott liberalis arccal azt felelé: „Hagyjuk ezt annyiban! ezek kellemetlen dolgok; siker kell nem elv; törvényhozónak feladata cselekedni, nem pedig elvekkel bibelődni.“ És úgy lőn. A' KK. és RR. ettől is elállva, a' közös (ah! közös) teherviselést elfogadák. És az elv' diadala aranyos veres nadrágban megünnepeletett. —

Második lényeges különbség a' kezelés körül forgott. A' KK. és RR. egy kezelési módot javaslanak, miként azt bizonyos vegyesházassági viszonyok közt, alkotmányos kezesség' tekintetében, legcélszerűsbnak vélték; a' fő RR. többsége egy másikat javasolt, mely-

ben szintúgy ott kustorgott ugyan a' „kormány felelőség“ magvacskája, de olly parányi embrio alakban, hogy mondhatlanúl jó időnek kell vala járn, miszerint belőle ember váljék. De a' KK. és RR. ismét megalkuvának a' körülményekkel és siker' kedvéért a' fő RR. javaslatát, melly így is a' mostanihoz képest tagadhatlanúl előlépés volt volna, propter bonum pacis elfogadták.

Harmadik különbség volt végre a' pénz! és ez volt a' Rubicon, mellyen a' főrendi tábla átlépni szívére nem veheté. A' KK. és RR., mint a' szegényebb tömeg' képviselői, azon szegényebb tömege, melly ha egy garast vagy egy forintot, vagy száz forintot fizet, azt sokszor szája' falatjából kénytelen elszakítani, azt mondák: ha már oda esett az egész dolog, hogy csak némi anyagi javításokat érhetünk el, legalább adjunk annyit, hogy legyen is a' dolognak egy kis látatja; 's azért harmadfél milliót 's egy kis ráadást ajánlottak. De a' gazdag fő RR. többsége azt mondá: lassan barátaim! amott a' másik teremben; ti a' fizetéshez nem értetek, ez a' mi dolgunk, gazdagoké, — devalváljunk — legyen a' harmadfélből egy millió!

A' KK. és RR. bizván a' magyar nagy urak' európai hírű generositásában, a' milliócskától vonakodtak; de erszényről levén szó, a' fő RR. többsége megállapodott mint a' kőszál; és közbe jött a' kezdeményetési jog feletti vita; átment a' tusa azon térre, szabad-e a' főrendi táblának pénzajánlatot devalválni? — És elég az hozzá, a' milliócskán a' közteherviselés megbukott.

A' dolgot ki lehetett volna egyenlíteni, de a' kormánynak olly kimondhatlan sok dolga volt; 's egy egész országgyűlés' eredménytelensége olly csekélységnek nézetett, hogy teljességgel nem lehetett reá érni az országgyűlést még egy hétig együtt tartani!

Mondják, hogy épen azért nem volt idő az országgyűlést még egy kissé együtt tartani, mert majd még úgy e' kérdésből mint a' hypothecalis bankból 's a' fumei vasutból valami talált volna lenni; 's az eredménytelenség nem szolgálhatott volna lépcsőül bizonyos hivatalszemélyzeti változásokhoz. — Nem tudom, nem voltam ott! Mondják azt is hogy az egész elvita csak úgy került elé, mert egyik fél nem igen akart fizetni; a' másik fél meg nem igen akart illy módon, illy föltételek mellett fizetni. Nem tudom, nem voltam ott! — Elég az hozzá; az adó, vagy subsidium, vagy benevolum oblatum, vagy miként is nevezzük, megbukott.

És az országgyűlés eloszlott. Országgyűlés után Bezerédy István azt mondá: „Megtörtént a' kísérlet országgyűlésen, sikertelenül; elkövetkezett az idő, melyben, ha egyebet nem lehet tenni, legalább ismeretünkkel számot kell vetni. Ez sikerrel nem mindig, de mindig lelki nyugalommal jár. Vannak idők, mikor e' szomorú vigasztalással is be kell érni, ellenben még ezt is nélkülözni nem szabad. Én nyíltan valottam, hogy a' nép' közadójában nem osztolni igazságtalanság, bűn; lelkiösmeretem nem engedi, hogy ez igazságtalanságban tovább részt vegyek.

Adózni fogok.“ Így Bezerédy. És beiratá magát Tolna vármegye' adózói közé. Isten áldja meg!

Néhányan követték példáját. Legtöbben Zalában Deák' vezérlete alatt, körülmény szerint a' házi adóra szorítkozva.

És gróf Széchenyi? Czikkeket ír a Bezerédy ellen a' Jelenkorba. Soha ezeknél szívtelenebbeket nem olvasék. De hiszen a' gróf kérkedni szokott vele, hogy ő a' szívtől nem kér tanácsot. Nem volt gúny, nem piszkolódás, melyet Bezerédy' fejére nem szórt volna. Akkor vesztette el Bezerédy egyetlenegy angyal gyermekét, 's idegen maradt, örömtelen lakában mint az ágaitól megfosztott törzs, fájdalma még égetően új vala; és a' gróf még e' fájdalmat „der auch den Göttern heilig ist“ még ezt sem hagyta gúnyolatlanul. Épen úgy nem, mint egykor az én szenvedéseimet nem. Ő, ki egykor nekem azt veté szememre, hogy könnyű nekem adóról beszélni, kire csak igen kevés adó esnék: most Bezerédynek azt veté szemére: könnyű neki a' „generosust“ játszani, a' kinek több jövedelme mint szüksége van, ki az élet' örömeiben már nem igen részesülhet, 's kinek még csak gyermeke sincs!! Oh én istenem, ott a' magasban!!

Figyelmet kérek! Valahányszor kísérletet tőn valaki, melly a' nép' terheiben megosztásra kilátást nyújtott, gróf Széchenyi mindjárt ott volt mindig, a' kísérletet agyon verni. Talán, mert nem akar adózni? Nem — csak a' „modor“ miatt, miként ő mondja,

csak azért, — mert — miként már említém — saját tervét féltette — mondom én.

Az ellenzék, hitem szerint nagyon hibázott, hogy Bezerédy' példáját „en masse“ nem követé. Ha ezt tette volna: nincs égen földön annyi hatalom, melly megakadályozná, hogy a' jövő országgyűlésen, legalább is a' házi adó' együttviselése keresztül ne menjen. Még gróf Széchenyi ő excellentiája is pártolta volna.

És közeledett az országgyűlés. A' kormány magát még eddig soha be nem vallott célokra szerzendő többség végett, pártalakítás' terére vetvén, el nem kerülheté, hogy a' veszélyes körülmények között, melyeknek naponként aggódó tanúi vagyunk; az ellenzék is szétnézzen az eszközök' sorában, mellyek pártjának szellemi egységét megszilárdítsák.

A' személyes eszmecsere volt az egyik eszköz, mellyet választott. E' végett a' pesti vásárok' alkalmá 1846 junius óta arra használtatott, hogy az ellenzék' azon tagjai, kiket vagy magán foglatosságaik, vagy a' találkozás' ösztöne Pestre gyűjtenek, barátságos összejövetelekben értekezzenek.

És mindjárt a' legelső összejövetelben egy szívvél lélekkel azon meggyőződés nyilvánult: hogy e' hon' jövődjé csak úgy biztosítható; szabadsága, alkotmányossága 's anyagi virágzása csak úgy kifejtethető, 's a' nemességnek politicalai élete is csak úgy menthető: hahogy a' hon' különböző osztályainak érdeke egyesítettik. E' nélkül hiú minden törekvés; minden a' mi nem illy irányban történik, csak piro-

sító máz, melly a' nemzet' halálosan beteg arczára önáltatólag az egészség' színét hazudja.

Ez érdekegyesítésnek legnagyobb akadálya a' nemesség' adómentessége, 's ama' nagy igazágtalansága, minél fogva a' nemesség a' nép' közterheiben nem osztozik. Ennek elhárítása a' teendő'k' alphája. Magában is czél, egyszersmind eszköz minden egyébre, mi e' nemzetnek üdvös és jó.

Abban volt tehát a' közmegállapodás, hogy minden alkotmányos föltételek és biztosítékok mellett a' közállodalom' el nem látott kellékeinek fedezéséről gondoskodni igen is szükséges, 's az ellenzék' tagjai e' gondoskodást feladatuknak ismerik; de mindennél szükségesebb: a' nép' fenn levő közterheiben megosztzni. Amaz jobb lét' kérdése; ez? lét' kérdése a' hazára, lét' kérdése különösen a' nemességre nézve.

Az ellenzék tehát a' nép' fenn levő közterheiben megosztásra törekedni ismeri legelső legszentebb hivatásának. Ennek, ha úgy kívánák a' körülmények, más kérdéseket alárendelend; ezt semminek. Mit 's mennyit lehetend e' célból — mellynek tökéletes eléréseig a' kérdésben megállapodni nem szabad — nyomban elérni: azt a' jövőendő rejtelve fedi; az ellenzék minden előlépést, melly a' célhoz közelebb vezet, a' nélkül, hogy a' jövőendő ki-fejlődést megkötné — elfogad; maga is a' körülményekhez leend kénytelen alkalmazkodni a' valóság' határainak meggyénkéuti kitűzésében; de minden köz-

terheknek közös viselése, ez a' vezér-irány, melly fölé hatni, az ellenzék el van tőkélve.

Az érdekegyesítésnek második főakadálya: az urbéri viszonyok. Míg ezek fennállanak, a' nép' legszamosabb osztálya 's a' birtokos nemesség között, örökös gyűlöletesség' magva csirázand, a' nélkül, hogy a' viszonyoknak a' birtokos nemesség, legalább aránylagos anyagi hasznát vehetné; mert a' robotos és déz-más gazdálkodás olly abnormis állapot, mellyről nehéz volna megmondani a' földes úrnak avvagy jobbálynak, okoz-e több kárt, keserűséget és bosszúságot.

Köz volt az értelem, hogy azon állapot mind statusgazdászati szempontból rossz, mind political szempontból a' hazára mondhatlanul veszélyes; köz volt az értelem, hogy magánjogi úton statusintézkedés' közbejötté nélkül ez állapotból kibonyolódni csak olly hosszú idő alatt lehetne, mennyinek 's közbejöhethő bizonytalanságainak, akár a' statust, akár a' birtokos nemesség' kármentesítését kitenni teljességgel nem tanácsos. Köz volt tehát az értelem, hogy legkívánatosabb a' kérdést azon alapra állítani, miszerint az urbéri viszonyokból kibontakozás a' földes úrnak tökéletes kármentesítésével országosan, tehát statusintézkedés' közbejöttével menjen végbe.

És ez egy újabb ok vala a' nép' közterheiben megosztozást tekinteni a' teendő'k' legszükségesebbjének, mert csak ekkép nyerheti a' nép azon anyagi erőt, mellynek alapján az urbéri örökváltság a' crisis-

nek veszélyes hosszabítása nélkül országosan eszközölhető.

És azért egy szívvel lélekkel azon meggyőződésben öszpontosult az ellenzék' együtt volt tagjainak közértelme: hogy azon financialis erőnek, melylyet a' jobbágyság nyerend, ha a' közadó' terheinek aránylagos részét a' nemesség elvállalja, mindenek előtt az urbéri viszonyoknak teljes kármentesítés mellett megszüntetésére kellene fordíttatnia.

Az érdekegyesítésre irányzott egyéb elvek 's állapotások nem e' helyre tartoznak.

Lelkem' mélyéből osztozám ez elvekben, 's örömtelen életem' kevés gyönyörnapjainak egyike volt, midőn meggyőződém, hogy ha illy irányban 's ezen elvekért emelek szót, az nem rideg szó, nem magánvélemény többé, hanem egy tekintélyes párt' számos tagjainak közös véleménye; azon párté, melly egy részről úgy áll a' historia' emléklapjain, mint megtestesült tiltakozás, minden alkotmányellenes 's nemzetietlen törekvés ellen; más részről úgy áll: mint kútforrása, rugója 's eszközlője minden alkotmányos irányzatú reform-törekvéseknek.

És azért ismét felszólalék nyilvánosan az adóügyben. De nem egyedül szólaltam fel; hanem felszólalt egyszersmind hasonló irányban a' Pesti Hirlap is. Én csekély szózatomat ez úttal izgatásnak sem nevezhetém, mert erre politciai hirlap kell: nekem pedig ilyen nincsen kezem közt. A' szűkkörű 's kis közönségű „Heti lap“-ra kelle szorítkoznom, mellynek hasáb-

jairól ki van tiltva a' politica, 's mellyen még így is nevem 's dolgozatom annyira „contraband“-nak tekintetik a' censura által, hogy még a' szegény Heti lapocska' hasábjainak gyér használatáról is rég le kelle mondanom.

Az adó' tárgyáról sem fejthetém ki eszméimet. Mind össze két czikkecskét irhaték bevezetésül tekinthetőt, mellyeknek egyike hosszú küzdelem után csak nyirbáltan, másika pedig csak tévedésből láthatott napvilágot, mellyért a' szerkesztő majd majd szerkesztői tisztének elvesztésével vala kénytelen lakolni.

De emlékezetébe hívám a' közönségnek, miként már akkor, midőn gróf Széchenyi' telekdíjának pártolására nyilatkozám, határozottan kimondottam, hogy ha a' telekdíj is megbukik, ha ezen fokozattsági kísérlet sem sikerül, nem marad egyéb hátra, mint felűtni az egész igazság' zászlaját, mellyre írva legyen: „Minden adó legyen közös! Amen.“

Már említém: miként akkor, midőn így nyilatkozám, gróf Széchenyinek nem vala az ellen kifogása. Kimondám tehát, hogy elérkezettnek vélem az időt ama' nyilatkozathoz hívnek mutatkozni, 's az időszérűség — gondolom — csak az ellenzék' számos tagjainak érintett állapotása által is motiválva van, és azon meggyőződésből, miszerint az urbéri viszonyokból kibontakozás hazánk' legsürgetőbb kellei közé számítható, egy új erősséget vontam annak megmutatására, hogy a' házi adó' aránylagos elvállalására szorítkozni késő és kevés, hanem meg kell a' nép' minden közadóterheiben osztoznunk, részint, mert így

kivánja az igazság, melly nélkül az országoknak biztos alapot semmi sem nyújthat; így kívánja a' hon' java, dísze, boldogsága, sőt lételének biztossága is; részint mert csak így történik a' népen olly könnyítés, melly által annyi financialis erőt gazdálkodik meg, hogy annak alapján a' gyűlöletes, 's mind két részre káros urbéri viszonyokból a' földes urak' kármentesítésével országosan kibontakozhatunk.

Említém, miként a' nemesség' adózásának az urbéri örökváltsággal hasonló kapcsolatba hozása ellen, midőn azt gróf Dessewffy Emil indítványozá; gróf Széchenyi Istvánnak nem vala semmi szava.

De ha én mondok valamit, az már más. Ellenem ő excellentiája annyi epével van saturálva, hogy okvetlen bele halna, ha epéjét ki nem öntené. Hiában! ez neki betegsége. — Sajnálom szegény ő nagyméltóságát!

Alig jelent meg ama' két nyomoruságos hetilapi cikk, 's a' gróf epelázba esett, 's lázas paroxismusában könyvet irt ellene. — Ellene? nem! hanem gyűlölt személyem ellen, 's Dózsának, paraszt-lázítónak nevezett, 's „hústre tétellel“ fenyegetett, mivel hogy ezen thesist: „minden adó legyen közös“ eme' másikkal „az urbéri örökváltság statusintézkedés' útján a' földes urak' teljes kimentésével országosan eszközöltessék“ kapcsolatban említeni bátorkodám.

Megjelent pedig ezen keresztényi epe' ömlengése ő excellentiájának Krisztus' születése után 1847-dik esztendőben. — Mondják az van benne, a' mit emlí-

ték. Mondják; — én nem tudom — nem olvastam. Sokkal inkább van szerencsétlenségem ő excellentiáját ismerni, 's új helyzetének 's új viszonyainak természetes exigenciáit is sokkal könnyebb felfognom, mint sem látatlanban is ne tudnám, hogy mindennek a' mit ő excellentiája irni méltóztatik, tartalma következő öt dologból áll: 1) magasztalása ön magának 's búsongó *variatio super eo*: „háladatlan, ostoba, vak nemzet, miért nem tánczolsz bekötött szemmel füttyöm szerint; 2) zagyva szóhalmaz, minden dolgokról, melyeket isten teremtett; de *omni scibili, et de rebus quibusdam aliis*; csak arról semmi, miről a' cím szerint tulajdonképen szólnia kellene; 3) bizodalom-szavazás a' kormánynak, melynek maga is tagja, tehát egy részben ön magának; 4) kefélese és „Verabschiedolása“ az ellenzéknek; 5) gúny, gyanúsítás, mocsok, piszkolódás és *denunciatio* én ellenem.

Nem tudom jól találtam-e? — Azt hiszem igen, 's azért bölcseségének legújabb „töredékeit“ nem olvasám. Ha jól találtam, úgy áldozzunk egy kakast Aesculapnak. Ő excellentiája nagyon beteg; 's én nagyon sajnálom, de nem olvasom „töredékeit.“

Hanem miután az ellenzék, melynek tagjai barátságos összejövetelekben értekeztenek ugyan, de programmot, vagy nyilatkozatot közre nem bocsátottak, látná, miként a' conservatív-párt programmot ir, gróf Széchenyi programmot ir, 's vele (ki hitte volna?) még a' Jelenkor is programmot ir; az ellenzék, mondom, mind ezen hallatlan dolgok' hallatára szintúgy nyilatkozatot bocsáta közre; nekem úgy látszik, hogy ezen

„Nyilatkozatban“, melyet az ország' minden részeiből egybesereglett ellenzékiek határoztak, Deák szerkesztett, és ismét minden vidékről egybesereglett elvbarátok helyeslettek; ama' „Dózsa és paraszt-lázító, és húsre tételi“ syllogismusra, lényegben egy kis felelet van. Az ellenzék ugyan is az adó és örökváltság iránt illy értelemben nyilatkozik:

„Honunknak mind biztosítása, mind nemzeti 's alkotmányos kifejlődése, mind jóléte 's anyagi virágzása csak úgy eszközölhető, ha nemzetiség és alkotmányosság' alapján a' honpolgárok' különböző osztályainak érdeke egyesítetik. Ezen érdekegyesítésre szükséges a' közterhekbeni osztakozás, mire nézve az ekkorig egyedül adózott nép' terheinek megkönnyítését főbb tartozásunknak ismerjük az alkotmányos biztosítékokat, ezekre nézve is, mindnyájunk' számára gyarapítani törekedendünk, de országunk' közszükségeinek eddig el nem látott fedezése körül, czélok és eszközök országgyűlési meghatározását odaadandó számadást, és felelőséget, minden esetre föltétlenül kötünk.“

„Szükséges még: az urbéri viszonyoknak, a' földes úrak' igazságos kármentesítésével, kötelező törvény általi megszüntetése. És pedig úgy a' földesúri 's urbéres néposztályra nemzet gazdasági tekintetben legkivánatosbnak mind az országra nézve legjótékonyabbnak itéljük, hogy előlépések történjenek, miszerint az urbéri örökváltság a' status' közbejöttével országos eszközzésbe vétessék.“

Igy az ellenzék. Látszik, hogy nagyon „capaci-

tálták“ gróf Széchenyi’ politicalai programm-töredékeinek „mázsa“ okai!

Ezen ellenzéki nyilatkozat, az adó’ kérdésének legújabb phasisá. A’ kormány hallgat, de dohány-„traficcockat“ állít, a’ conservativ-párt nem szól: gróf Széchenyi haragszik, gyanúsít, ’s fenyegetőzik, a’ B. P. Hiradó pedig a’ dohány-monopoliumról disserál.

És ezzel bevégezém az adó’ kérdése körüli izgatás’ phasisainak vázlatát.

E’ vázlathoz igen keveset kell adnom, hogy igazolva legyen az aggodalom, melyet értekezésem’ elején kijelentettem, miszerint kevés reményem van, hogy a’ közös teherviselésből a’ legközelebbi országgyűlésen is legyen valami; ’s félek legfőlebb egy két milliónyi oblatumocskával mystificálandják a’ hazát. Szegény haza! Privilegiált osztályoknak természetökben van, hogy soha sem hiszik a’ privilegiumok’ elvénhedését. Hiában mutatjátok nekik a’ veszélyt; hiában figyelmeztetitek a’ feltornyosuló fellegekre. Rettentően bíznak a’ véletlenben. Azt hiszik, a’ népek’ istene csak az ő istenük. Azt hiszik, a’ végső perczben is támaszt majd egy jótekonny szelet, melly eloszlassa a’ fellegeket. Azt hiszik, legrosszabb esetben minden eltart szépen a’ mint van, a’ míg ők élnek; a’ többi nem az ő gondjuk. Ezért a’ Cassandra-szónak nincsen hitele. Ha aztán lezúg kérlelhetlenül a’ fergeteg, elbúsulnak, nagy busulással mondván: Ki hitte volna! Ki hitte volna? mindenki, a’ kinek isten ép sze-

met adott. Nem látjátok, hogy az egész európai continensen nincsen nemesség? üres cím itt ott; bábjátékul a' gyerkőczies hiúságnak, de nemesség nincs. Elsőprötte isten' ítéletének fergetege, mint katángkórót a' szélvihar. Csak Angliában van még; de csak azért van, mert adózik.

Akarnék föltehetni hazám' aristocratiájáról annyi belátást, hogy elismerje jövődjének föltételeit, 's hogy el ne késsék önkényt akarni, mit elkerülnie nem lehet, de talán mivel a' hanyatló férfiú' komorult lelkéhez a' remény nehezen fér, nem látok a' körülményekben e' kérdésre nézve elég biztatót. A' nemesség' adózása olyan kérdés, melyet — míg megoldása csak egyedül a' nemesség' kezén forog — nincs és nem lehet párt elég erős egyedül keresztül vinni; nincs és nem lehet párt annyira gyenge, hogy meg ne buktathassa; ha eléggé gonosz, hogy akarja.

A' kormány többséget vadász. Ha az ellenzék inkább gyűlölné bizonyos személyeket, mint szeretné a' hazát; csak hallgatnia kellene az adó' kérdésével; csak várnia, míg a' kormány vagy kormány-párt pénzt kér valamire. Fog kérni bizonyosan. Ha az ellenzék illy eszközökről nem iszonyodnék, csak e' perczet kellene bevárnia, 's ekkor azt mondaná: „Nem fizetünk“, 's a' vadászott, a' bírni vélt többség szerte hullana a' szélrózsa' minden vidéke felé. „Gott der allmächtige blies, und die Armada flog nach allen Winden“ mondja Schiller II. Fülöp' hajóhadáról. Illy fergeteget gyárthatna az ellenzék e' szóval: „Nem fizetünk!“

De ez gyalázat és véték volna. Az ellenzék ezt tenni nem fogja. Esküszöm istenre, esküszöm hazám' szent nevére, esküszöm pártunk' becsületére: nem fogja tenni.

Ha követendik-e példáját mások? Szégyen, gyalázat, ha nem követik.

Az ellenzék nem csak nem fogja az adó' kérdését political elleneinek buktatására kizsákmányolni, de sőt híven magához, híven hazájához, és tekintet nélkül arra, ha compromittálja-e hű becsületességével saját political állását vagy nem; határozottan kimondta nyilatkozatában: hogy megosztozni a' nép' közterheiben legelső, legszentebb kötelességnek ismeri. Ezen elv' alkalmazásának határai körül lehet különbözősre kényszerítve a' törvényhatóságok' különböző viszonyai által, de az irány közös; a' párt' egyik ismertető jeléül lőn az kitürve, 's ki nem ezen irányban cselekszik, az nem az ellenzéknek embere, azt párthívőnek az ellenzék el nem ismerheti.

E' részben tehát nyugodtak lehetünk. Ámde mondom, hogy a' nemesség' adózása olyan kérdés, melyet egy párt maga nem víhat ki, de megbuktatni képes bár melly párt.

Lássuk hát, miként áll a' többi tényező.

A' kormány fájdalom, még mindig hallgat, még mindig nem tudjuk, mi véleménynyel, mi szándékkal van az adó' kérdése, 's általában mind azon kérdések iránt, mellyekben az időnek szíve ver. És engem aggaszt ezen hallgatás, mert azon sejtelmet költi fel, hogy a' kormánynak e' kérdések, 's különösen a' ne-

messég' közteherviselése iránt nincs határozott elve, nincs véleménye, hanem ezt is csak amollyan eszköznek tekinti, mellynek többség-csinálás végetti kizsákmányolhatására kezét szabadon akarja tartani. Szerencsétlen ország! mellynek kormánya előtt a' békes reformok' alapját képező legnagyobb kérdésem eléggé szent, hogy azt elvkérdésnek tekintse, minőhöz alkotmányos szellemű férfiak political lételőket kötni becsületbeli kötelességnek szokják tekinteni. Illy kormány iránt a' független lelkű hazafi birodalommal nem lehet, mert azt csak föl kell a' kormányról tenni, hogy valami célja van, különben mi végett üzetnék a' lelket döbbentő többség-vadászat? 'S ha kérdezzük: mi ezen cél? nem látunk semmi jelt a' kormány' egész eljárásában, melly oda mutatna, hogy reform a' cél, mert ha ez volna célja, lehetetlen volna a' reformoknak mind szellemi mind anyagi tekintetben alapját képező kérdést elvkérdésnek nem tekintenie, lehetetlen volna azon párt' megbuktatására intéznie minden politicáját, mellynek zászlajára írva van, hogy: „A' nemesség osztozzék a' nép' közterheiben.“ Mi hát amaz ismeretlen cél, hahogy a' reform nem? Ki vehetné rossz néven, ha az aggódó hazafi kebel a' mesterséges homály' végén más cél't nem sejthet, mint a' kormányhatalom' gyarapítását, melly által az ausztriai birodalomnak azon kormányzati mechanismusa, melly a' tartományok' alkotmányosságának eltiprásán emelte fel e' szabadságellenes burocratia' korlátlan hatalmát fesztelenebb befolyást nyerjen Magyarország' ügyeire. Szerencsétlen ország, mellynek független lelkű fiai

attól kénytelenek tartani, hogy kormánynak illynemű czélja lehet, és attól kénytelenek tartani, hogy az adó' kérdését azért nem tekinti a' kormány elvkérdésnek, hogy azt illy czélok végetti többség csinálásában esz-közül használtathassa!

Nem mondom én, hogy a' kormány maga fog az adó' kérdésének megbuktatására ólmos botokat használni, hanem valamint közbotrányt okozott azon tény, hogy olly embereket halmozott kegyelmeivel, kik a' házi adó' megbuktatására ólmos botos tábort bérlettek, fizettek és vezérlettek, úgy jósolni merem azt is, hogy rövid napok alatt látni fogunk főispánokat 's administratorokat, a' kormánynak kedvetlen dolgot tenni a' világért sem merőket, az adó' kérdésének megbuktatásával szerezni többséget, olly követek' választására, kik a' kormányt vakon pártolják; sőt valószínűleg olly ember leszen a' követek' táblájánál a' kormánypárt' egyik vezére, ki az adó' kérdésének egy nem rég depravált megyében megbuktatása által leend követté. Ámde azt is jósolni merem, hogy a' kormány hiába fogja illy tényekkel szemközt Pilatusként kezeit mosni; eljövend az idő, mellyben a' nemzet átlátja, kit terhel a' bűnsúly isten és világ előtt. Így állunk a' kormánynyal e' kérdésben, Szomorú kilátás! . . . . .

Lássuk, miként állunk a' conservativ párttal? Erről tulajdonképen nem is kellene szólanom. Mert hiszen ennek pronunciált, és tartózkodás nélkül nyíltan bevallott vezérével: „Mindent akarni, 's csak azt akarni, a' mit a' kormány akar, 's csak úgy akarni, a' mint a' kormány akarja, azon egy föl-

tét alatt, hogy a' kormány csak az ő segedelmével éljen; azaz minden konczot csak neki adjon. Gyönyörű önzéstelen kikötés! Midőn tehát a' kormányról szólottunk, már e' pártról is szólottunk. Az eszköz úgy fog mozogni, a' miként mozgatni fogják. Az említett vezérelv' következése: hogy a' conservatív párt' programjában a' közteherviselésről említés sincs. Sem fehér, sem fekete; – semmi. Az egyenes lelkű parlagi magyar hajlandó e' dolgon megbotránkozni, hajlandó felkiáltani: „Boldog isten! mi dolog ez? párt-e ez valósággal, avvagy csak olly emberek' gyülekezete; kik vagy kormányszolgák vagy pedig azokká lenni vágyódnak? mert hiszen, ha párt volna, lehetetlen csak gondolni is, hogy a' legfőbb kérdésről ne legyen véleménye?“ Pedig a' becsületes parlagi magyar-nak nincs mint csudálkoznia. A' dolog' kulcsa igen világos. A' kormány az adó dolgáról még nem nyilatkozott, miszerint keze szabadon maradjon e' kérdést eszközül felhasználhatni. A' cónservatív párt csak azt akarja, a' mit a' kormány akar; 's mivel erről még nincs tudva, hogy az adó kérdésében mit akar, tehát a' conservatív párt sem tudhatja, hogy mit akarjon. Ezért hallgat. — Még nem kapta ki parancsszót.

Tájékozásúl azonban elmondok egy jelenetet. E' napokban Pest megyének országgyűlési tárgyakkal foglalkodó küldöttségében az utasítások' javaslatát dolgoztuk. Az adó' tárgya került legelől szőnyegre. Határozattá lőn, javaslatba tenni, hogy a' nemesség a' néppel együtt viseljen minden országos közterheket. A' conservatív párt' tagja közül hárman voltak jelen.

Ketten egyetértettek a' többség' azon véleményével, hogy a' legelső, legszentebb kötelesség a' nép' közterheiben megosztózni. A' harmadik — egy királyi hivatalnok — Széchenyi-féle modorban nem a' nép' terheiben megosztózás, hanem direct kivetés' útján országos pénztár mellett nyilatkozott, 's beszéde' igazolására megemlítette; hogy az adó' kérdését a' conservativ párt nyílt kérdésnek' tekinti.

Én részemről azt hiszem, hogy olly coteria, melly illy kérdést, minő az adó' kérdése, nyílt kérdésnek tekint, nem veheti igénybe, hogy politicali pártnak elismertessék; mert politicali pártokat határozott alapelvek 's irányegység jellemzenek. Ezen jelemmel megférhet a' véleménykülönbség kisebb kérdések körül, vagy olly tárgyakban, mellyek még nem értek meg annyira, hogy irántuk jobbra vagy balra határozni lehetne, avvagy kellene. De illy kérdések iránt; minő a' nemesség' adózása, határozatlannak lenni annyi, mint partjellemmel nem birni, 's eszköznek lenni, nem személynek. Azonban, ha vizsgáljuk, mi oka lehet annak, hogy a' conservativ párt a' közteherviselés' kérdését nyílt kérdésnek hagyá, lehetetlen át nem látnunk, hogy ez csak olly végből történhetett, miszerint némelly megyékben követválasztásoknál 's utasítás készítésnél a' conservativ párt' tagjai a' „nem adózunk“ szót az ellenzék' megbuktatására fegyverül használhassák, 's mind e' mellett is a' conservativ párt' híveinek tekintethessenek; mert hiszen az „adózunk“ szó nincs a' párt' programjában; az ellen te-

hát még az sem vétkezendik ki az Uray- és Ferintos-féle jelenteket ismétlendi.

Ez a' dolog' kulcsa, hazámfiak! A' ki él, rövid időn meg fogja látni, hogy az országgyűlési conservativok között nyílt homlokkal foglalandnak széket, a' nem adózásnak cortesvezérei; 's például gróf Desewffy Emil, ki szóval régóta az adózás mellett van con ambre „tisztelt elvbarátinak“ szólítandja azon úrakat, kik az adózást Szatmárbaa, Csongrádban, Temesben 'stb. ledorongálandják. — Leend-e ezen természetellenes szövetségnek, mellynek más kapcsa alig van, mint a' kormányvadászat, mire nézve egymásnak mindnyájan útkokban állanak, lehet-e pillanatnyi többség' közvetlen eredménye? az általában véve hála istennek nem bizonyos — ehhez még majd a' mi pártunk is hozzá szól, 's hozzászólásban erejének nem kis forrásai lesznek a' conservativ párt' tömérdek hibái, mellyek e' pártot a' cselekvés' perczének közelgetésével már is meglepőleg decomponálják, de a' mi a' közteherviselés' kérdését illeti, hogy azt illy machiavellies pártszerkezet, minden decompositionja mellett is megbukhatja, az bizonyos. Könnyű mester-ség! de mellynek emlékezetére nem mondand áldást a' hazának 's főkép nem a' nemességnek historiája.

Végre még gróf Széchenyit kell említenem. Ő mondja, hogy pártja nincsen, hogy két pad közt a' földön csücsül. És ez igaz. Alig tudnám megmondani, a' két nagy párt közül, mellyik viseltetik több bizalmatlansággal szíve' rejtekében őexcellenciája iránt; olly „ildomosan“ el tudta játszani minden rész' bi-

zodalmát. De én mégis megadom ő excellentiájának azon megbecsülést, hogy pártnak számísam saját magát. Maga mondja, hogy párthoz nem tartozik; tehát vagy semmi, vagy párt maga. Ő nem semmi. — 'S az adó' kérdésében legalább mind személyességénél, mind hivatalos állásánál fogva nyomadékos valami. Mert hiszen közlekedési osztály főnök, vagyis (mivel osztálya nincs) valami „ministre des travaux publico“ forma; 's mint ilyenre az ország' financiájának kérdése életkérdés. Mert bizony — miniszternek lenni pénz azaz pénzhatalom nélkül nagyon nyomorúságos positio. Ő excellentiájában sokkal több önérzet van, hogy sem az illy nyomorúságnak positíóval megelégednék. — És ezzel ki van mondva ő excellentiájának jövőendő magaviselete a' közterherviselés' kérdésében. Emlékezzünk, hogy valahányszor ezen thesis „osztózzunk a' nép' közterheiben“ akármilyen alakban felmerült, ő excellenciája soha sem késett a' felmerülő alakot, hol zsarátnakkal, hol porral, hol moslékkal leönteni. Pedig mindig azt mondá, hogy akar adózni. Miért tette hát? azért, mert az ő alaphája: „új adó országos pénztár végett“, tehát attól félt, hogy ha a' nép' eddigi rendes terheiben megosztozás keresztül megyen: a' nemesség nem akarand egyszersmind az ő kedvencz eszméjére is adózni. Az pedig soha sem fért, nem is férend, szenvedély miatt, elfogúlt agyába, hogy a' direct és indirect adózás' combinatiójával a' kettő igen szépen összeegyeztethető. Ha már ezen félelme miatt ekkorig is olly indulatosan harczolt a' nép' terheibeni megosztozás' kísérletei ellen: gondolni

lehet, mit mindent nem teend most, midőn ő az úgy nevezett siker (!!) embere olly kormányhivatalt vállalt, melly egy tetemes országos pénztár nélkül szörnyen nevetséges sinecurává válnék. Ő excellentiája pedig mint ember tevékenyebb, mint hazafi becsületesebb, mint olygarcha sokkal, de sokkal kevésbé, hogy sem illy foltot magán eltűrjön. Valóban félek, hogy ő exeellentíája azt hiszi, a' házi 's hadi adó' aránylagos elvállalása őt tehetlenségre kárhoztatná 's elbusultában ismét kényteleníttetnék az „üdv-
lelde“ tervét elővenni. Bal hiedelem! de félek, hiszi.

Ekként állanak a' viszonyok. Az ólmos botoknak, bicskáknek 's bunkocratiának hajdani vezéreit még számba sem vevém, sem a' régi szabású becsületes falusi úrakat, sem a' köznemesség' értetlenségét; 's mégis azon szomorú meggyőződésre kell jőnöm, hogy a' közteherviselés a' jövő országgyűlésen is megbukik.

De hát valljon, mivel a' körülmények illy kevésbé biztatók, elcsüggedjünk-e a' kérdés' izgatásában? Teljességgel nem! sőt a' férfiú, kinek kebelét a' kötelesség' érzete hevíti, a' bal körülményekből nem csüggedelmet, hanem erélyt és kitűrést merit. Férfiúnak olyan az akadály, mint késnek a' köszörű. Élesít. Különben is (figyelmet kérek) nekünk tulajdonképen nem is azért kell küzdenünk, hogy a' közteherviselés — mikor akkor — életbe lépjen. Mert ez bizonyos. Soha még párt nem küzdött valami bizonyosabbért. A' mi feladatunk azért küzdeni, hogy ezen kikerülhetlen esemény addig és akként lépjen életbe, míg 's

a' míg alkotmányos életünk' biztosítására 's nemzeti országos erőnk' gyarapítására szolgálhat. A' dolog maga megjő okvetlenül; de jókor és jól csak ernyedetlen kitűrés által jöhet. Átlátva pedig miként a' késedelem csak veszélyt hozhat, nyereséget semmi esetre; gyávaság volna munkához nem látni, mivel-hogy az idő nem igen kedvez. A' munkának talán nem lesz gyümölcse; de az is meglehet, hogy lesz. A' munkátlanságnak nem lehet. Ez a' különbség a' kettő között. Azt gondolom, nem nehéz a' választás.

Én legalább annyira tisztában vagyok lelkemmel az iránt, mit parancsol e' tekintetben a' becsület, az okosság, 's az emberi és hazafiúi kötelesség, hogy engem bizony semmiféle piszkolódások, hurogatások, ijesztgetések, szóval semminemű Széchenyiadók nem fognak egy pillanatra is meglankasztani. Sőt megvallom, minél inkább tapasztalom, hogy a' szerény kérelem 's esdeklő figyelmeztetés bizonyos oldalon minő phreneticus görcsöket okoz, annál nagyobb ösztönt érezek a' figyelmeztetést felebb hangoztatni; fel, az igazságos követlésig; és szétnézni a' törvényes eszközök' sorában nyomatékosabbak után, mint a' mellyek ekkorig használtattak. Pedig vannak illy eszközök. Ott van a' kérelmi jog; az egyedüli, melly ez alkotmányos országban a' néppel is közös — Petitio! a' közjogok' legcsekélyebbike; de mégis hatalmas, mert a' hol milliók kérnek, ott a' kérelem nem sohaj, melly szerelmes lányka' ajkáról a' szel-
lőbe vegyül. Az aristocratiának meg kellene emlékeznie, hogy ha idején korán nem leszzen igazságos a'

nép iránt, 's ezzel okos ön maga iránt: a' kérelmi jog' gyakorlata elkövetkezendik okvetlenül, 's ha egyszer elkövetkezett, akkor az igazság tartozás leend 's nem engedély többé. De én olly nehezen válom meg a' hittől, hogy a' magyar nemességnek a' historia talán nem hiában iratott, miszerint örömet látnám, hogy a' kérdés' megoldása most a' második kísérletnél is csak az eddigi eszközök' körében marad. Napunk hanyatlík. Fáradt tagjaink nem elég erősek, járatlan útakon törni új ösvényt, a' czél felé. Kimeríteni a' szokott eszközök' kísérleteit; ez dicsőségtelen, de nem haszontalan feladatunk. Nem haszontalan, mert vagy czélhoz segít, vagy legalább küzdelmeink' emlékezete, megfutott pálya gyanánt álland azok előtt, kik új erővel lépnek nyomunkha, 's kezdendik a' munkát, hol mi végeznék. Százados balitéletek' fája egy fejszevágásra nem dől. De forgácsoljuk; minden vágással vékonyúl a' törzsök; 's mind közelebb esik az utolsó vágás, melly döntení fog. Forgácsoljunk!

A' kormány vagy capacitálva van az adóközöség' szükségéről vagy a' kérdést eszköznek nézi más czélokra. Neki hiába szólanak.

A' conservatív párt azt teendő, mit a' kormány akarand. Ehhez ok nem fér.

Gróf Széchenyi István capacitálhatlan. Neki minden ember bolond; csak ő maga nem. Éljen! hagyjuk őt! A' cortes-vezérek okokra nem szoktak hajtani. Az értetlenséghez írott szó nem fér.

Hanem vannak becsületes hazánkfiai, kik belátják a' szükségét, az igazságot, de aránytalan terheltetéstől

félnek, 's mellékes aggodalmak miatt nem elég erősek akaratukat szilárdan elhatározni. Igyekezzünk ezen aggodalmakat lenyugtatni.

Vannak, kik a' rendes adónak aránylagos elvállalását azért vélik terhesnek, mivel a' subsidiumok' külön teher gyanánt nehezülhetnek a' nemességre. Fogadjuk el elv gyanánt, hogy a' melly törvény a' nemesség' adómentességét megszüntetendi, a' nemesség' külön terheit is szüntesse meg. A' mint a' nemesség megosztozik a' nép' eddigi közterheiben, úgy osztozzék meg a' nép is mind azon rendkívüli terhekben, mellyeket ekkörig csak a' nemesség szokott viselni.

Vannak, kik attól tartanak, hogy a' keveset fizetendő nemesség' tömege hajlandó leszen a' házi adó' rovatait neki kedvező címek alatt részint szaporítani, részint szerfelett nevelni. Fogadjunk el elv gyanánt, hogy a' házi adó' rovatai országgyűlésileg átvizsgáltassanak; a' rendszerinti költségek' systematizáltassanak, a' rendkívüliekre pedig maximum szabassék, mellyet a' rendes költségek' arányában haladni tilos legyen. És mondassék ki, hogy ezen határok' megtartására a' helytartótanács ügyeljen, 's az országgyűlésen kívül azokban változtatás ne történhessék.

Vannak, kiket az adózás azért aggaszt, mivel-hogy birtokuk adóssággal van terhelve; 's félnek, hogy ha az adó egész birtokukra vettetik, a' nélkül, hogy adósságaikra tekintet volna, jövedelmeik' azon részét, mellyet a' kamatok fel nem emésztenek, az adó fogná felemészteni, 's élelmökre semmi sem marad.

Fogadjunk el vezérelvül, hogy olly adókivetési rendszer hozassék be, miszerint minden ember csak valódi, nem pedig névszerinti értékétől tartozzék adózni. Az adó' helyes kivetése nehéz feladat, elismerem; tökéletesen e' csomót még senki sem oldotta meg, 's tudom, hogy minden e' részbeni javaslatról könnyű lesz bebizonyítani, miként nem tökéletes; de ezt hiszem, hogy ha tulságosan szórszálhasogatók lenni nem akarunk, találhatunk olly kivetési rendszert, melly az igazságot annyira legalább megközelítse, hogy ha itt ott az emberi institutiók' gyarlósága miatt valaki kisiklanék is, 's nem fizetne mindenétől a' mire van, legalább senki se fizessen többtől, mint a' mire valóssággal van. Én minden jobb javaslat' elfogadására készségemet előre kijelentve, minden legkisebb igény nélkül, két módot említek.

Egyik, 's nézetem szerint a' legjobb volna a' jövedelmi adó. Ekkorig az európai statusok, kivált az alkotmány nélküliek, 's ezek közt főképen némelly ausztriai birodalombeliek körében, a' gyakorlat ekként fejlett ki: „Adózzál 's azután élj, ha még marad miből.“ A' jövedelmi adórendszer' feladata, ezen siralmas thesist ekként megfordítani: „Első az élelem, azután az adó.“ Alapelve ezen rendszernek, hogy bizonyos minimum határoztassék meg, osztályzat szerint különböző nagyságban; mellytől mint a' birtok vagy kereset nagysághoz mért élelmet fedezőtől, adó nem vétetik. De a' minő igazságos e' rendszer, olly nehéz gyakorlatilag az alkalmazás. Nem hiszem, hogy legalább két országgyűlés közti időnk ereá for-

dítása nélkül, kidolgozható legyen, kivált nálunk, kik minden előkészület' híjával vagyunk. De nagyon tanácsos volna az előkészítő lépéseket elhatározni.

A' második mód, melyet említeni akarok, nem illy tökéletes, de gyakorlati kivitele sokkal könnyebb; 's azon jó oldala is van, hogy hitel-viszonyaink' fogatkozásain sokat javítua.

Hiteltörvényeink' lényeges alaphibája, hogy a' személyes (váltó) hitelt a' birtoki (hypothecalis) hiteltől kellőleg el nem különözik, sőt megengedék, hogy egyik a' másikat semmivé tegye.

E' tárgyat itt hosszasan fejtegetni nem feladatom. Elég legyen a' mindennapi csalárd bukásra 's azon tényre hivatkoznom, hogy a' betáblázás nem nyújt a' jólelkű hitelezőnek elegendő biztosságot.

Nézetem szerint a' váltót, mint szorosan személyes bizodalomra alapított hitelezést, szabatosan meg kellene a' hypothecalis hiteltől különböztetni; 's a' váltó melletti birói foglalást a' fekvő vagyronra csak úgy engedni meg, hogy a' váltó hitelező minden betáblázott adósságot kifizessen. Ellenben a' betáblázást az által kellene teljes biztosítás' fokára emelni, hogy telekkönyvvel hozassék kapcsolatba, és — a' váltókat a' fentebbi föltétel mellett kivéve — törvény előtt semmi adóslevél ne birhasson érvénynyel, ha csak az eddigiekre nézve a' törvény' kihirdetésétől, az ezutánakra nézve pedig a' kötelezvény' keltétől számítandó bizonyos idő alatt be nem tábláztatott. Szóval a' betáblázást kötelezővé kellene tenni.

Ezen rendszabálynak, mely hitelviszonyainkon

igen sokat javítana, értekezésem' tárgyát illetőleg azon eredménye volna, hogy lehetővé válnék az adót mindenki fekvő birtokának csak annyi részére vetni, a' mennyi adósságtól ment, azaz valódi 's nem névleges érték.

A' ki valamelly birtokra első akar bizonyos adósságot betábláztatni, tartozzék az illető birtok' telekkönyvileg felvett becs-leírását is bemutatni, különben a' betáblázás meg ne történhessék. Ez egyik lapra beiratik, másakra pedig a' tartozás. Soll und Haben: Tartozik és követel. A' dolog' eredménye az lesz, hogy például valakinek birtoka ér 100,000 frtot, de be van reá táblázva 50,000 ft, tehát valósággal csak 50,000 frt értékű birtoka van, 's így adót is csak ennyitől fizessen. És el van oszlatva a' felhozott aggodalom.

Kérdhetni: valljon a' másik 50,000 frtől adózzanak-e a' hitelezők vagy pedig nem? A' dolog jobbra is balra is nyomos okokkal vitatható, 's gyakorlati szempontból, kivált az e' hazában nem birtokos külföldi hitelezőkre nézve nincsen nehézség nélkül; de ha legrosszabb esetben azt nem lehetne is elérni, hogy a' hitelező tőkepénzes megadóztassék; az minden esetre el volna érve, hogy az adós nem adóznék többtől, mint a' mi e' valósággal van. Az volna kétség kívül a' legtökéleteseb adózási rendszer, melly szerint semmi valódi vagyon sem maradna adózatlanul; és senki sem adózna többtől, mint a' mennyi valódi értéke van. De ha mindkettőt el nem érhetjük: ragadjunk meg leg-

alább a' másodikat. És — merem állítani — nem egy befolyásos szárvazatot nyerénk az adózásnak.

Vannak még mások, kik a' kivetési kulcs' önkénýtől irtóznak. Ezen aggodalom a' jövő országgyűlésen tökéletesen el nem hárítható már csak azért sem, mivel a' nemesi birtok 's különösen a' puszták még soha sem jöttek országos összeírásba. Ám de részint történhetnek egy lehetőségig tökéletes kivetési kulcs' előkészítésére intézkedések; részint pedig nyomban is lehetne a' mult század' második feléből országgyűlésen kívül eredett botrányos rovatali rendszer' (dicatio) átnézésével 's némelly vezérelvek' megállapításával az aggodalmon enyhíteni. Ezen elvek közé tartoznának például: annak meghatározása, hogy a' személy jöjön-e adózás alá? (én nemmel felelnék) 's ha igen, minő arányban? továbbá: hogy az úri szolgálatokkal terhelt jobbágyszabadság mikép hasonlítassék a' majorsági vagy pusztai szabad birtokokkal? és ismét, hogy a' gazdasági ipar ne terheltesse; mert ez ekkor az adórovatnak egyik főhibája volt. Például: megrovatott a' legelő, és ismét külön a' marha, melly azon legel, és a' rét, melly téli takarmányt ad; és ismét külön a' szerkezési kereset; tehát ugyanazon egy dolog három- négyféle czím alatt is; 's több effélék vannak, mellyekre nézve, az adórovatali rendszer' átnézése mellett, bizonyos határozott elvek' kijelentésével az önkényt korlátozni, 's korlátozásával sok aggodalmat enyésztetni lehet.

És én azoknak, kiket illy aggodalmak tartóztatnak, csak kettőt ohajtok lelkökre kötni. Egyik az,

hogy a' nép adózik; az ő megadóztatásáról nem hagytuk magunkat a' kivetési rendszer' hibái által visszatartóztatni; 's nem lehet tűrhetlenebb igazságtalanságot gondolni, mint az volna, ha ezen hibákat ürügyül a' népen állani bosszút saját hanyagságunkért; 's azt mondani: te nép! görnyedj tovább is a' teher alatt, én nem könnyíték rajtad, mert a' kivetési rendszer, melyet én 's a' kormány veténk nyakadba, tökéletlen!! Ez annyit tenne mint gúnyt tétetni az igazságtalansághoz. Fontoljuk ezt meg.— Második az: hogy legyenek aggódó hazánkfiai meggyőződve, miszerint a' közteherviselés' határozott barátaiban, a' kivetési kulcs' javítására nézve a' leghűbb segédekre találnak; mert hiszen ügyünk közös; a' legigazságosabb kivetés mindnyájunknak érdekében áll; ne vegyünk tehát ennek fogyatkozásait ürügyül a' nép' nyomására, hanem összevett vállal lássunk munkához.

Vannak végre olyanok is, kik a' nemesség' adózásának szükségét belátják 's igazságosabbak is levén, hogysem az adózó népet ollyba vennék, mint voltak hajdan a' francia udvarnál ama' gyermekek, kiknek rendeltetése vala megveretni, midőn a' kis trónörökös vétkezett, — az adókivetés' fogyatkozásait sem akarják ürügyül venni a' kibuvásra, hanem kissé anyagiilag önzők és rövidlátók; 's azért inkább kívánnák, hogy el nem látott új országos szükségek' fedezéseül szolgálendő közpénztárra fizessünk, mint sem a' nép' terheiben megosztozzunk; mert a' megosztózás' késleltetésének veszélyét nem hiszik olly bizonyosnak,

mint kétségtelennek az országos pénztárral létesíthető javítások' hasznait.

Én megmondám ellenkező hitem' okait, 's azokhoz, kiket az okok meg nem győznek, még azon feleletem van, hogy mind két rész' megnyugtatóra legokosabb volna azon utat követni, mellyen mind a' két cél, t. i. a' szerintök, bár nem bizonyos, de még is valószínű, vagy legalább lehető veszély' elhárítása, 's az anyagi és szellemi jobblét egyszersmind elérhető. — Egyiket tenni, a' másikat el nem mulasztani, ez a' legbölcsebb politica, föltéve, hogy az országos pénztár' alakítására olly kútfőket jelelhessünk ki, mellyek a' célnak elegendőleg megfeleljenek, a' nélkül, hogy a' fizetni szokatlan nemesség a' nép' közterheiben megosztózás mellett még új egyenes adóval is terheltetnék.

Én 's politikai elvbarátaim ehhez örömet nyújtunk segédkezet; sőt bizonyossá teszek mindenkit, hogy egy tetemes erejű országos pénztár' alakítását senki — még gróf Széchenyi Istvánt sem vevé ki — melegebben 's őszintébben nem ohajtja, mint mi ohajtjuk; csak hogy mi akként gondolkozunk, hogy ezt semmi esetben sem kellene a' nép' iránti igazságtalanság' folytatásával megvásárlani, mert ez nemzeti 's alkotmányos lételünket, különösen pedig a' nemesség' politikai existenciáját veszélyeztetheti, míg amaz csak jobb léttel biztat; nem kell pedig ez áron, főképp azért megvásárlani, mert a' cél e' nélkül is elérhető.

És mihelyt e' kettő egymással ellentétbe nem helyeztetik, mihelyt a' kérdés nem így állítatik: hadi és házi adó, vagy pedig országos pénztár? hanem így:

osztozzunk-e a' nép minden közterheiben úgy, hogy egyszermind az el nem látott országos szükségek' fedezéséről is gondolkodjunk? Mit az országos pénztár' alakításának csupán egy föltételét köjtjük ki, mellytől semmi esetre el nem állunk, 's mellyben — gondolom — minden alkotmányos érzetű magyar egyetért velünk, t. i. hogy ennek úgy jövedelmi forrásai, mint rendeltetése országgyűlésen állapíttassanak meg; 's a' nemzetnek adandó számadás és felelőség mellett kezeltessék.

Ha e' föltétel elfogadtatik, mi a' kútfők iránt örömet engedünk véleményünkben; — elfogjuk mondani, milly úton vélnök mi a' czélt legkönnyebben, legkevesb terheltetéssel elérhetni; de ha inkább más út, ha inkább nagyobb teher tetszenék: nem leszünk nehézesek, mi rajtunk a' dolog nem fog múlni, csak — ismételem — az alkotmányos biztosítékok ne mellőztessenek; és viseljük aránylagos részünket a' nép' mostani közterheiből is.

Tetszik azt mondani: ne foltozgassunk, nyúljunk egyszerre gyökeres orvoslathoz; összesítsünk házi adót, hadi adót 's országos pénztárt; csináljunk budgetet, 's viseljük mindent közösen egyenes kivetés' útján; mi nem fogjuk a' direct vagy indirect adózás' cathedraticus vitatgatásaival a' kérdést compromittálni azt mondjuk: jó! legyen!! igen szívesen.

Tetszik azt mondani: hogy az országnak eddig is Volt 's van közfinanciája, vannak közjövodelmei, 's azért számoljon a' kormány, mutassa elő az ország' közszükségeit, mutassa elő közjövodelmeit; 's ha ezek

nem találtnak elegendőknek amazok' fedezésére: pótolni fogjuk; — mi e' kívánságban nem csak örömet megegyezünk, sőt inkább megbocsáthatlan hanyagságnak, bűnnek, véteknek nyilatkoztatjuk, hogy a' nemzet ezen jogával, melly nélkül az alkotmányos lét merő illusio, már régen nem élt; 's e' megbocsáthatlan hanyagság' helyrehozására az összes ellenzéknek minden erélyét annál nagyobb határozottsággal fel merjük ajánlani, minél bizonyosabban tudjuk, hogy ennek kivívását, nem csak kétségtelen anyagi nyereség, nem csak az alkotmányosság' valósítása, de még a' nemzeti becsület is parancsolja. Mert mi nem kételkedünk azon rebesgetni szeretett pletykát, mintha Magyarország' közjővedelmei az ország' közkölségeit nem fedezhetnék, a' nemzet' becsületét alávalóan sértő rágalomnak nyilatkoztatni; sőt csak az ne jusson senkinek eszébe, hogy Magyarország' jővedelmeit más tartományok' botrányosan költséges kormányzatának, vagy megegyezésünk nélkül tett adósságainak számára vegye igénybe, mihez, míg egy magyar lesz e' földön, e' nemzet' megegyezését adni — hiszek istenben — soha sem fogja: állítani merem, hogy az ország' eddigi közjővedelmei nem csak bőven fedezik minden eddigi országos költségeit; de sőt a' számadásból ki fog tűnni, hogy kivált egy kis közgazdászati 's financz-igazgatási javítások mellett, jó országos szükségek' fedezésére is marad évenként néhány millió; marad annyi, a' mennyivel néhány évig, míg a' közteherviselés, országos örökvaltság, ősiség - eltörlés, belközlekedési országútak, csatornák, folyamszabályozások, fiumei vasút 's kikötő,

gyámoltott műipar 's helyesebb vámszabályzat' következtében az ország' anyagi ereje annyira javúl, hogy még több javítások' eszközzésére; direct és indirect úton az eddiginél többet is könnyen fog fizethetni.

Ha pedig azt tetszik mondani: hogy az ország' anyagi jobblétének igényei annyira sürgetőek, miszerint csak magunkat büntetnők, ha ezen igények' fedezéséről gondoskodást a' kormányszámoltatás' kérdésének egész terjedelmében 's mindenre nézve teljes kivívásától akarnók felfüggeszteni; 's azért ezt ne mulasztjuk követelni, de ne kössük össze némi országos pénztárnak felelőség melletti alakításával: mi, bízván az igazságnak közel diadalához, még ettől sem idegenkedünk.

És azért általában, ha némi kútfők' kijelelésébe bocsátkozunk, mellyek által nézetünk szerint az országos pénztár' alakítása lehetséges; ezt korán sem azért tesszük, mintha részünkről másokra 's nagyobbakra is készek nem volnánk; hanem inkább tesszük a' gyöngébbek 's határozatlanok' megnyugtatóására, tesszük a' végett, hogy kitűnjék, miként a' nép' eddigi terheiben megosztozástól nincs ok azon nézettől idegenkedni, mintha ez által az országos pénztár' alakítása vagy igen terhessé válnék, vagy épen háttérbe szorítatnák; sőt inkább vannak rendelkezésünkre álló oly kútfők, mellyekből időhöz 's körülményekhez képest, érezhető terheletés nélkül meríthetünk.

Ezen kútfőket kijelelendő, előre bocsátom, hogy akármiként gondolkozzék bár valaki az egyenes adó-kivetésnek az indirect adózás feletti elsőbbségéről,

annyi bizonyos, hogy a' polgárisodott világ' minden országai, közjövedelmeik' legnagyobb részét indirect adók' útján szedik; annyi bizonyos, hogy az indirect adózás nálunk is nagy mértékben fennáll; és bizonyos, hogy ilyen kútfőink vannak, bizonyos tehát az is, hogy ezeket fel nem használni a' legnagyobb kábaság volna; sőt felhasználnunk még azok' véleménye is megkívánja, kik ezen kútfőket elégteleneknek tartják; mert arra, miszerint magunkat tájékozthassuk, és megtudjuk, elegendők-e vagy pedig nem? meg kell tudnunk, mennyit hoznak be, különben csak azt sem tudhatjuk, mennyit leendő szükség máskép fedeznünk.

Ezen szempontból indulva, röviden igazolni akarom azon fentebbi állításomat, hogy őseink is, valahányszor országos pénztár' alakításáról tanakodnak, mindig főképen indirect adó' útján keresték annak kútforrásait, következleg, ha mi hasonlót teszünk, egyenesen szokásos és historiai ösvényt követünk.

Közel 125 éve már, hogy országos közpénztár (fundus regni publicus) felállítása az 1723:99. t. cz. által elrendeltetett. Hét országos küldöttség dolgozott azóta ezen érdemben; az országos közpénztár az országos jámbor ohajtások' állandó rovatát tevé; csak e' században is négy országos terv készült már e' jámbor ohajtás' teljesítéséről; az ország' rendei országgyűléseken 's törvényhatóságokban tömérdeket tanácskoztak mindenek felett, és mindeniket már rég elfelejték; és kormány és nemzet ismételve kimondák, hogy közpénztár nélkül nemzeti közjólét lehetetlen, és

a' közpénztár' még is épen úgy mint a' közjólét maiglan is csak jámbor ohajtás.

Az 1715. és 1723-ki országos irományok oda mutatnak, hogy hajdan a' közszükségek' fedezésére különös jövedelmek voltak rendelve. Illyen volt a' fél határvám (media tricesima), tehát indirect adó; de a' megyék is fizettek bizonyos adalékot az országos pénztárba.

Az 1745-ben kiküldött országos választmány az országos pénztár' kiállítására következő kútfőket javasolt:

- 1) a' kir. harminczadon felül fizetendő fél harminczadot;
- 2) 15 krt minden mázsa sótól;
- 3) némelly fiscalisi javaknak e' célra kikérését;
- 4) a' szabad hajdúkra vetendő taxát;
- 5) a' német rendtől kiváltandó Jász-Kun kerületeknek a' közpénztár' értékéhez csatolását;
- 6) Lubló, Podolin 's a' XIII. szepesi város' viszszaaváltását;
- 7) hogy a' törvényhatóságokban nyilvános jegyzőkönyvek tartassanak, azokba mindenkinek birtoka beirassék; 's mindennemű birtokváltozásnál úgy egyéb szerződésektől 's adóslevelektől is bizonyos taxák fiztessenek;
- 8) az asszonyi fényűzés' (mundus muliebris) czikkjei, 's férfi-ruha-kelmék, mellyek külföldről hozatnak, különös adó alá vettessenek.

Ezek közül az első 's nyolczadik pontban rejlő mérsékelt védvámi elv ma is különös figyelmet érdemel.

Valamint hasonlólag a' 7-ik pontban javasolt lajstromozási adó, vagy is az ország' hitelviszonyai által annyira igényelt, mondhatnám nélkülözhetlenekké vált telekkönyvek' behozatala. — Megjegyzendő, hogy a' mi a' 2-dik pontban a' sótól mondatik, az 1787-ben kormányparancs által, később pedig törvény által (1792: 14) mázsánként 14 krjával egyenesen és kirekesztőleg útépitésre és hajózás' előmozdítására valóssággal behozatott, 's maiglan is életben van; csak hogy annyira titkolóznak mennyiségével, mintha isten tudja mi feküdnék alatta. Bizony bajos állapot bizodalmat kívánna azon kormánynak, melly alkotmányos országban a' számadás' elvétől még illy nem csak világos rendeltetésű, de egyszersmind csekély dologban is ennyire irtózik. A' ki arról akarja a' nemzetet meggyőzni, hogy alkotmányos kormány akar lenni: annak illy dolgokban nem kellene únszolást várni, hanem sietve sietnie kellene évenként a' nyilvános számadással, 's nem hagyni a' hon' polgárait bizonytalan tapogatozásokra szorúltni, mellyeknek kénytelensége legalább is rossz vért csinál.

1744-ben újlag választmányoztunk. Ezen választmány következő kútfőket javasolt:

- 1) a' só - ár - toldalékot;
- 2) az egyházi javadalmakra vetendő taxát;
- 3) a' honosítási díjakat; mellyek azóta szokásba is jöttek, de mellyekből jövedőre már igen csekély jövedelemre számíthatnánk;
- 4) ellenkezőleg az 1745-ki elvekkel, nem a' behozott, hanem a' kivitt árukra javasolt vámot vettetni;

nevezetesen egy pár lóra vagy ökörre egy forintot, egy pár sertésre 3 krt, juhra 4 krt, egy mázsa dohánnyra 6 krt. Az elv maga, ha olly mérséklettel léptetnék életbe, hogy a' mező-gazdaságnak érezhető terhére ne válják, és a' kereskedésnek teljességgel ne ártson, szintúgy figyelmet érdemel; csak azt nem értem, minő statusgazdászati combinatióból eredett, hogy kiválólág a' kivitel lőn az adó tárgyául választva, a' behozatal pedig, kivált 1745. választmány által, olly helyesen kiszemelt fényüzési rovat egészen mellőztetett.

Az 1794:67. t. cz. által újolag kirendelt országos választmány valóságos tervtoborzást vitt véghez az országban, 's mind saját tagjai, mind más honpolgárok által benyújtott terveket a' törvényhatóságokkal közöltetni véleményezé. De az országgyűlésnek e' választmány nem tevén jelentést: irományait nem birom, 's az egykor olvasottaknak elszámolására nem birok eléggé hű emlékezettel.

1802-ben az ország' rendei a' kereskedés' akadályainak elhárítása' tárgyában felirást intéztek a' fejdelemhez; mire sept. 23-kán királyi válasz kelt, 's abban a' kormány arra figyelmezteté a' RR-et, hogy a' kereskedés' előmozdítására legtöbb hatással lehet a' könnyű közlekedés 's a' gyors igazságszolgáltatás. Az első közpénztár által, a' másikat váltótörvényszékek által lehet elérni. Ezek nélkül kereskedésről szólni annyi, mint időt és munkát vesztegetni. Felszólítá tehát az ország' rendeit, hogy ha a' másodiktól már azon országgyűlésen nem végezhetnének is, legalább a' közpénztárról gondoskodjanak.

De a' KK. és RR. magokat időrövidséggel, utasítás' hiányával, nemesi adómentességgel, az előkészületek' hiányosságával 's más ilyenekkel sánczolták körül. A' fő RR. ugyan nyomban ajánlatba akartak ereszkedni; azonban végtére is újlag csak országos választmány lön kiküldve, ez ügyben tehát már negyedik; azonkívül, melly maga az országgyűlés alatt is bibelődött egy kissé a' dologgal.

És csodálatos! az 1802:30. t. cz. által kiküldött országos választmány a' közigazdászati tudományokban 1715-höz képest már hátralépést tőn; mert míg a' világnak minden statusférfaiban abban török fejüket, miként lehet a' közszükségekre tetemes tőkékkel rendelkezni úgy, hogy az ország évenként csak keveset fizessen, 's a' fizetési teher hosszú időre osztva könnyűvé válik: az 1802-ki választmány abban törte fejét, mikép kell a' nemzettel sokat fizettetni olly módon, hogy aztán az ország csak igen kevéssel rendelkezessék. Azt javaslá tehát, vettessék ki a' szabadalmazott osztályokra öt millió forint, tétessék az nemzeti kereskedési intézet' alapjává; adassék ki kamatokra; 's kamatai fordítassanak közlekedési eszközökre. Furcsa gondolat! Tőkét fizetni, hogy kamataival utat építsünk. E' gondolattal bizony messze mennénk!

És mégis annyira haladtunk az országgazdászati tudományban, hogy az 1827-ben kiküldött — e' tárgyban már hatodik — országos váiasztmány is épen csak ez elvet fogadta el, 's ezzel akart, nemcsak utépítést, hanem még esatornázást, töltésrakást, sőt még folyam-szabályozást is végezni. Öt millió forintnak ötös kamata

2,500,000 ft.; tessék számítani például a' tiszta-szabályozás' költségeit!— Kő- 's vasutaink, csatornáink, folyam-szabályozásaink e' terv szerint körülbelől elkészülnének itéletnap után tiz esztendőre.

Azonban legyünk igazságosak: az említett országos választmányok' azon eszméje, miszerint az 1802-ki öt millió tőkével az 1827-ki pedig számában ki nem fejezett tőkével nemzeti kereskedelmi intézetet akartak fölállítani, igen szép és igen dicséretes; 's a' hiba csak abban fekszik, hogy a' gondolat a' felvett czélnek, t. i. az ország' közszükségeit fedezendő országos közpénztár' felállításának nem felel meg. Hanem tulajdonkép ezen név alatt bankot akartak fölállítani, azon különbséggel, hogy az 1802-ki választmány egyenesen hypothecalis bankot tervezett, mert ő pctre akarta az egész tőkét teljes biztosság mellett, tehát földbirtokosoknak kölcsön adni; az 1827-ki pedig kereskedelmi bankot akart állítani, melly bizományi áru-lással is foglalkodjék, fárdíjat szedjen, 's előlegezéseket adjon. Szóval ollyasmit akart, a' mi azóta a' kereskedelmi bank, és a' magyar kereskedelmi társaság által életbe léptetni megkísértetett; 's az eszme' épségébe vetett bizodalommal legyen szabad reményleni, a' viszontagságos kezdet' bajai' daczára, naponként biztosuló sikerrel virágzásba is menend, miglen nem sokára a' takarékpénztári mozgalmakból okvetlenül kifejlődendő nemzeti békerendszer által tökéletességre jutand. Az eszme tehát széj; de a' mint czélja más, úgy a' kivitel is más térre való. Furcsa kis kereskedési intézet volna az, mellyet az ország

maga kezelne! Statusok hagyjanak kereskedni, gyártani; hárítsák el az akadályokat; teremtsenek segéd intézeteket, de magok ne kereskedjenek. — Ez nem nekik való.

Még más különbség is volt az 1802-ki 's 1827-ki választmányok' javaslatai közt. Az 1802-ki t. cz. az öt millió forint kivetése mellett meg nem állapodott, hanem még következő kútfőket javasolt;

1) A' só-árnak már törvény által is e' célra rendelt 11 kros toldalékát;

2) hogy minden esetben, hol királyi taxa-fizetésnek van helye, még egy negyedrésnyi toldalék az országos pénztár' számára kiszabassék; kivevén mindazáltal a' fizetési közhivatalokra kinevezést;

3) hogy minden ember, kire az országos pénztári subsidium kivettetik, legalább 5 ftot tartozzék végrendeletében e' célra hagyni; különben örökösei tartozának fizetni 5—100 ftot; (impracticus gondolat!)

4) birtokváltási jegyzőkönyv-taxát;

5) mérsékelt vámot az országos költségen építendő közkereskedési úton.

Ellenben az 1828-ki választmány ez utolsónak (a' mennyiben már itt ott magános vámtulajdonosok által szedethék) némi töredékes alkalmazásán és a' sóár-toldalékon kívül, minden egyéb javaslatot mellőzött, azon szárazon oda vetett csodálatos oknál fogva, mivel törvénnyel és nemesi szabadalmakkal ellenkezőnek!! —

Ezek az országos pénztár' kérdésének historiai előzményei; melyekből meggyőződhetik a' nyájas ol-

vasó, hogy már ősünk is, midőn országos pénztár' alakításáról tanakodtanak, kivevén az egy 1827-ki választmányt, többnyire mindig indirect adókban keresték annak kútforrásait.

És valóban, ha meggondoljuk, hogy a' civilisált világ' minden statusai jövedelmeik' legnagyobb részét ez úton szedik; ha meggondoljuk, hogy az eszközöknek nem vagyunk annyira bőségében, miszerint az önkényt ajánlkozó 's egy részt már használatban is levő kútforrások elhanyagolnunk vétek ne volna; ha meggondoljuk, hogy a' nemesség' adómentességének szokássága azon reményt táplálnunk teljességgel nem engedi, hogy első lépéssel mindjárt a' házi 's hadi adó-bani részesülés mellett még három négy millió országos pénztári kivetést, évenként behajtandó egyenes adó gyanánt a' nemesség szintügy egyetemben elvállaljon; ha meggondoljuk végre, hogy az ország' financiájának gyökeres rendezése mindaddig lehetetlen, míg gyakorlatilag ki nem tapasztaltatik, mit 's mennyit teszen az, a' miről az ország mellékes kútforrásokból rendelkezhetik; mit, 's mennyit teszen tehát az, a' mit egyenes kivetés' útján pótolnia szükséges: lehetetlen meg nem győződni, hogy egy két ember' szeszélye miatt az indirect kútforrások mellőzni, 's mellőztével vagy az országos pénztárt újlag is a' jámbor ohajtások' körében hagyni, — mint hagyatott az egyenes kivetéshez ragaszkodás miatt a' mult országgyűlésen is — vagy pedig ennek keresztülvitelével a' hadi 's házi adó' közösségének nemzeti életkérdését compromittálni, nem csak kábaság, de sőt valóságos bűn volna.

Nemzetünk csakugyan nincs azon állapotban, hogy gróf Széchenyi István úrnak kedvencz eszméje miatt, lételevel kockát játszhassek; — 's miután az ellenzék — melly minden depravatiók' daczára még mindig igen tekintélyes párt, mellyet ignorálni, vagy adó' dolgában segítsége nélkül valamit kivinni akarni, akár ki ember' fia igen hetykélkedhetik — miután mondom az ellenzék súlyos aggodalmaktól indítatva a' házi 's hadi adó' közösségének elvállalását veszély nélkül halaszthatatlannak itéli; de azért az országos pénztár' szükségét sem tagadja, sőt annak létesítésére segédkezet nyújtani teljes készséggel ajánlkozik: vétkes negéd volna az országos pénztár' elsőségéből könnyelműen pamlag-pert csinálni 's azt nem olly módon akarni, melly mellett a' fenn levő terhek' közös viselése is lehetséges, hanem csak és egyedül olly módon, melly mellett ama' második nem lehetséges. —

Ezeknek előreboesátása után még csak azt jegyezzem meg, hogy az ország' fedezetlen szükségei tömérdekek ugyan; de a' végrehajtás mindenben időt kíván; 's azért valóban boldognak mondhatnók hazánkat, ha, hogy a' legközelebbi három éven át évenként csak 3—4 millió forint okszerű befektetésével kezdetnők is meg az ország' jólétére az intézett javításokat, mert 12 millió pft a' szükséghez képest nem sok ugyan, de mégis annyi, hogyha csak sokat rosszúlhirtelen rakásra halmozni nem akarunk, kezdetben, midőn még megindítva alig van valami, 's mindenre még magának a' tervnek is jó formán készítetténi kell: többet ennyi

idő alatt alig lehetünk képesek valósággal felhasználni. —

Én pedig erősen hiszem, hogy csak tegyük meg egyszer a' tapasztalást 's ragaszkodjunk, szorosan azon jövedelmeknek követeléséhez, melyekhez jogunk és méltányunk van; a' gyakorlat megfogja mutatni, hogy vannak könnyen használható indirect kútfők, melyekből több bejő évenként 3—4 millió pftnál.

Ime itt adom némelyeknek jegyzékét, távol azon gondolattól, hogy minden lehetőt kimerítettem; 's adom a' nélkül, hogy némelyikének reménylhető mennyiségét számban csak közelítőleg is ki tudnám fejezni; azt hiszem mégis, hogy a' mit mondandok elég leszen, miszerint nevezetességök kitűnjék, 's a' célnak általuk fedezhetése iránt hetet támaszszak.

4-ső 's legnevezetesebb jövedelmi kútfőt képezhetnek a' határ-vámok; azon financialis forrás, melyből az európai 's amerikai statusok közjövödelmeik' legnagyobb részét merítik; 's melyeknek körülményekhez alkalmazott szabályozása képezi egyszersmind a' földmivelés, műipar és kereskedés' hatalmas regulatorát. Minálunk, fájdalom, e' szempontból a' vámok' kérdése a' legborzasztóbb állapotban van. Mostohább rendszert a' találekony képzelet sem tudna kigondolni. Ámde ezen kérdés' fejtegetésének itt nincsen helye. A' védegyesületnek mult évi közgyűlésén szerencsém volt e' dolgot tüzetesen tárgyalni, 's a' mennyire tudom, tárgyalásom nem maradt figyelem nélkül, mert akadtak, kik nem hasztalan munkának 's költségének vélték előadásomat szerkezetbe foglalni

's magyar és német nyelven kiadni. Oda utasítom tehát a' nyájas olvasót, 's utasítom a' védegyesület folyó évi augusztusi közgyűlésére, melynek az e' végett kiküldött választmány a' vámszabályzatról részletekre vitt véleményt terjesztend elé.

Én itt csak a' következő szám-combinatióra hívom fel a' nyájas olvasó' figyelmét; megjegyezvén, hogy minden szám, melyet ide írok, a' kormánynak 1844-ki saját hivatalos kereskedelmi kimutatásaiból van merítve:

Külföldre kivitt áruk' értéke	12,714,009 ft.	adott vámjöv.	120,312 ftot.
Ausztriába kiv. áruk' értéke	63,742,349 „ „ „		2,628,814 „
Külföldről beh. áruk' értéke	10,709,469 „ „ „		1,294,403 „
Ausztriából behozott áruk' ért.	55,117,907 „ „ „		1,195,906 „
a' magyar ker. összes fogalma	142,283,734 „	össz. vámjöv.	5,239,435 ft.

teszi tehát a' vám általában az értéknek $3\frac{3}{4}\%$ -jét.

De ne hagyjuk magunkat a' színelület által csalódásba vezetni. Főrésztetekben a' dolog egészen másképen áll.

Az Ausztriából behozott árukra csak $2\frac{1}{6}\%$ vám esik.

A' külföldről behozottakra ellenben $12\frac{1}{10}\%$. —

E' mellett az Ausztriába kivitt árukra már $3\frac{1}{2}\%$ vám esik. A' külföldre kivittekre pedig 1% .

Ez utóbbi tüneményt az magyarázza, hogy mi külföldről a' tilalomig magas vámok miatt alig vehetvén egyebet úgynevezett gyarmati áruknál, iparműve-

ket pedig éppen nem, cserekereskedésünk nem fejlődhetett ki a' külfölddel, 's annak csak igen kevés 's csak olly árukat adhatunk el, melyekben kivitelünket akadályozni Ausztria nem véli érdekében lenni, melyek tehát aránylag alacson vámmal terhelve, értékekben magas becsüek, miszerint rossz szállítási eszközzeinket 's egyéb akadályok' terhét is kiállhassák.

Ellenben Ausztriávali kereskedésünk' vám szabályzati aránya valóságos botrány. Nem elég, hogy gyarmati piaczuł szolgálak Ausztria', nem mondom rossz, de legalább méregdrága műiparának, mely a' külföldivel sehol e' világon nem képes versenyezni, nem elég, hogy csak Ausztriára vagyunk mesterségesen szorítva, termékeink' eladásával, hanem még e' mellett általában kivitelünk $3\frac{1}{3}\%$ -tel terheltetik, míg a' behozatal csak $2\frac{1}{6}\%$ -tel van terhelve.

Ám de még azt sem kell felejtteni, hogy a' mire Ausztriának termékeinkből a' végett van szüksége, hogy azt műipar által értékesítve hozzáak ismét behozassa, arra semmi vagy igen csekély vám van vetve. Így például:

Gyapju 20,891,360 ft. értékű csak 15 krral vámozva,
fizet 62,285 frtot.

Nyersvas	278,076 „	„	vámmentes	—
Ágytolu	452,800 „	„	fizet	3,773 „
Nyersbőr	4,170,560 „	„	„	42,193 „
Arany	126,021 „	„	vámmentes	—
Rongy	429,426 „	„	fizet	2,982 „
Kender	538,320 „	„	„	5,047 „
Gubaes	4,136,872 „	„	„	40,335 „

Nyersréz	4,367,400 „	„	vámmentes	—
Szalaj	521,520 „	„	„	5,324 ft.
Nyers és fényesselyem	440,380 „	„	vámmentes	—

úgy hogy 37,322,738 ft. értékű áru csak 104,939 forint vámot fizet, vagy is mintegy $\frac{2}{5}\%$ -tet, míg ellenben a' többi $36\frac{1}{2}$ millió forint értékű áru több mint harmadfél millió forint vámmal, tehát nem is $3\frac{1}{2}\%$, hanem közel 9% -tel van terhelve; a' mi egyes czikkeknél itt ott 20—40—60 pcentnél is többre megyen.

Illy rendszer mellett nem csoda aztán, ha hazánk 's a' monarchia' erejéhez képest a' vám épen mivel külföld' irányában tilalmi természetű, irányunkban pedig gyarmati rendszerű, aránylag a' kormánynak is nagyon csekély jövedelmet ad, nem csoda, hogy a' kormány egyik adósságból a' másikba süllyed, a' kereskedés virágzásra nem emelkedhetik, 's Bécsnek fényüzési mázzal fedett egészséget kivéve, nem csak hazánknak, de a' monarchia' legnagyobb részének is jóléte kínos pangásban van.

A' világtapasztalás általában azt bizonyítja, hogy a' vámok annál többet jövedelmeznek, minél inkább vannak a' kölcsönös méltányosságra, 's nem egyik fél elnyomására intézve, mert az illy fonák rendszer hasonlít a' mese' dermedt kigyójához, mely mindig azt szokta legkínosabban megmarni, ki keblében melegengeti.

A' kormánynak, ha a' monarchia' javát 's az uralkodó ház' érdekeit valósággal szíven hordozza, most sem a' közbenső vámvonat' eltörléséről kellene tehát

álmodozni, mert ez olly képtelen inpracticus gondolat, mellynek kivitele alatt, ha ma reá bizatnék is a' természetellenes rendszer' mostoha hatásától összeaszott financialis vállalai elsorvadnának okvetlenül; hanem inkább a' vám-tarifának ollynemű szabályzására kellene irányoznia hajlandóságát, miszerint a' külfölddeli kereskedés is lehetővé váljék, 's Magyarország' érdekei se áldoztassanak fel Ausztria' üvegházilag tengetett képzelt érdekeinek; és én világszertei tapasztalások' nyomán, azon erős meggyőződéssel, mellyel egykor Gallilei minden terrorismus' daczára megesküdött, hogy a' föld forog, merem állítani: hogy a' helyesen szabályzott magyar határ-vám az országos pénztárt maga elláthatná évenként 3—4 millió pengő forint jövedelemmel, a' mellett, hogy a' kormány által ekkorig számadás nélkül szedett jövedelmek nem csak épségben maradnának, hanem kétségtelenül még szaporodnának is.

De nekem itt nem lehet feladatomban a' vámszabályzat' egyes speciálításaira kiterjeszkedni, czélom csak az, hogy a' nemzetet figyelmeztessem, miként itt olly pénzforrás rejlik, melly czélszerűen használtatva, nálunk épen úgy a' közjövdelmek' legnevezetesebb ágát képezhetné, mint kívülünk csak nem egész Európában képezi.

Vegyük fel például, hogy alakítandó országos pénztárunk' számára helyes elosztatással a' behozott árukra csak annyi vám vettetőnk, mennyi az összes forgalmi értékhez mérve mintegy 2 % teszen, ez már a' mellett, hogy a' magyar műiparnak némi védelmül

szolgálna, még azon esetben is, ha a' behozatal stationarius állapotban maradna, az országos pénztárnak mintegy 66 millió pfrt áruértéktől 1,320,000 pfot jövedelmezne.

A' mi pedig a' kivitekt illeti, ezt ugyan általában véve terhelni nem akarnám, sőt a' nagyon terheltet könnyíteni ohajtanám, azt hiszem még is, hogy vannak olly becses 's a' mellett nagy kellendőségű áruczikkeink, melyek természetűnknek legkisebb kára nélkül vagy 4 % szorosán közjövdelmi vámot igen ártatlanul megbírnának. Így például azt hiszem, hogy ha egy mázsa gyapjúra 4 ft. vám vettetnék az országos pénztár' számára; e' miatt egy fonttal sem adnánk el kevesebbet, mint most eladatunk, 's az ár-különbséget meg sem éreznők, és mégis ezen egyetlenegy czikk 264,000 mázsától ugyanannyi forintot jövedelmezne, a' mi bizonyosan több, mint a' mennyi valóságos fizetésben a' fiumei vasút 5 % kamatainak lehető hiányát fedezni szükséges leend; míg viszont ezen vasut' segedelmével, minden mázsa gyapjú 8 fttal olcsóbban szállíttathatik Hamburgba vagy Amsterdamba, 's a' természető által ugyanannyival drágábban adathatik el.

És ime a' kivitelnél csak egy cikket vettem fel, 's már is másfél millió pfot haladó jövedelem mutatkozik az országos pénztár' számára.

2-ik igen nevezetes kútforrás a' só. Sajnálatos, hogy nálunk minden annyi homályba burkolatik, miszerint még a' sófogyasztás' mennyiségét sem szabad bizonyosan tudnunk, 's még e' körül is conjecturákra vagyunk kényszerítve. Wildner tanár hite-

lesnek mondott adatok' nyomán mintegy 1,430,000 mázsa teszi a' sófogyasztást; gróf Dessewffy Emil pedig szintűgy hiteles adatok' nyomán alig 1,300,000-re. Én pedig valóságos hiteles adat' nyomán merem állítani, hogy mind a' két hitelesség bakot lőtt számításában. 1802-ben ugyan is a' sófogyasztásnak hiteles kimutatása terjesztetett a' királyi kincstár által az országgyűlés' elébe (lásd 1802. országos irományok 167. lap.) Azt hiszem, senki sem veendi a' kir. kincstárt gyanúba, hogy akkor, midőn a' kormány jövedelmeinek elégtelenségéről panaszkodott, 's két millió forint évenkénti pótlékot kért: nagyobbra tette volna a' sófogyasztást a' valóságnál. Ezen kimutatást tehát a' túlzás' gyanúja bizonyosan nem terhelheti. És ezen kimutatás szerint 1800dik esztendőben a' magyarországi sófogyasztás 1,173,234 mázsa ment. Vala pedig akkoron az ország' népessége legmagasabb számvetés szerint 8 millió. Jelenleg a' cs. kir. administrativ statistica' igazgatásának 1842-ről kiadott hivatalos táblázata szerint Magyarországnak (a' határőr-vidékkel Erdély nélkül) népessége teszen 11,720,503 fejet, kerekesszámmal tehát 12 milliót. Képzeltetjük már, minő hiteles számvetés az, melly így szól: Magyarország ezelőtt 47 évvel fogyasztott mintegy 1,480,000 mázsa sót, azóta a' népesség 4 millióval, tehát 50 $\frac{1}{10}$ -tel szaporodott; a' marha (kivált juh) tenyésztés szintűgy legalább illy arányban növekedett; itt ott sófogyasztó gyárak is támadtak; a' közjólét általános növekedésben van: és a' sófogyasztás nem csak nem szaporodott,

de sőt (gróf Dessewffy' állítása szerint) mintegy 180,000 mázsával kevesebb most, mint volt ezelőtt 47 évvel. Ez vagy képtelenség, vagy borzasztó critica a' kormányra, melly 32 évi folytonos békében annyira nevelte az ország' jólétét, hogy olly első szükségű czikkből, minő a' só, most 12 millió ember 150,000 mázsával kevesebbet fogyaszt, mint fogyasztott ezelőtt 47 évvel 8 millió ember. Én ezen állítást satyrának tartom 's benne nem osztozom; sőt (a' kormány' becsületére legyen mondva) annyit legalább valószínűnek tartok, hogy a' sófogyasztás, ha fejarányban nem növekedett is, legalább lépést tartott a' népesség' növekedésével. E' szerint tenne az évenkénti sófogyasztás mintegy 2,220,300 mázsát. Állapodjunk meg kerek számmal 2 milliónál, ez épen arányban áll az 1707-ki tehát 50 év előtti sófogyasztással.

Tudva van, hogy az 1792: 14. t. cz. által minden mázsa só' árából 14 kr. kirekesztőleg útépitésre 's a' hajózás' előmozdítására van rendelve. Ez tehát az országos pénztárnak már is kétségtelen tulajdona; tesszen pedig 2 millió mázsa után 366,666 pftot.

De van az országnak a' sóra nézve a' kormány' nyal más számvetése is. 1802-ben a' kormány' kir. propositiójában azt terjesztette az országgyűlés elébe, hogy a' háborúk által okozott rendkívüli költségek miatt a' kir. kincstárnak 2 millió pft adónövelésre van szüksége, várja ennek megajánlását az ország' rendeitől, 's ítéletökre bízza annak meghatározását, megnyit akarunk ebből egyenes adónövelés' útján, megnyit ismét a' só' árának fölemelése által fedezni. Az

ország' rendei megajánlottak a' 2 milliót, és pedig 603,028 ft. 16 1/2 krt egyenes adónevelés' útján, a' többbit pedig a' só' árának mázsánként 4 ft. 6 krral fölemelése által. — És épen e' végett volt a' sófogyasztási kimutatás az országgyűlés elébe terjesztve. Ámde az ez iránt alkotott 1802-ki 3. t. cikkben egyenesen kifejezték, hogy ez ad tegendas praesentes status necessitates ajánlatik. Azóta 45 év 's ennek lefolytában 32 éves béke jött közbe; az ország a' kormány' status-banquerottjába belekevertetett törvénytelenül; a' párisi békekötés tömérdek millió kártalanítást nyújtott a' kormánynak, miből magyarhon egy filéért sem kapott: a' praesens status necessitas tehát, az ajánlat' feltétele rég elenyészett: de az 4 ft. 6 kr. só-ár-fölemelés el nem enyészett. — Szép kis adósági pert lehetne ennek alapján a' legnagyobb joggal 's méltányossággal a' kormány ellen indítani. Kürrülbelül kikerülne belőle a' 400 millió, mennyit gróf Széchenyi az ország' közszükségeire elegendőnek tart. — Azonban hagyjuk a' multat, mit isten sem ad vissza többé, annál kevésbé a' bécsi imperialis kamara, de a' jövődő még kezünkben van, 's e' jövődőre nézve a' kormánytól joggal megkívánhatjuk, hogy vagy szállítsa alább a' só' árát 4 ft 6. krral (mi által a' fogyasztás is szaporodandik, 's a' só külkereskedési árucikké is tétethetik, a' kincstár' jövedelme tehát alig csökkenend), vagy pedig, ha hibás számvetéssel vonakodnék ez ország' szegény népét olcsóbb sóra szoktatni: csatoltassék az 4 ft. 6 kr. az országos pénztárhoz; — ez ismét mintegy 2,200,000 frt jöve-

delmet adna, úgy, hogy maga a' vám és só mintegy 4 millió pftot adván, egyelőre elegendőleg elláthatná az országos pénztár' szükségseit.

Ugy de azt mondják: „A' kormány engedjen át jövedelmeiből valamit? Igen, corteskedésre imitt amott a' vármegyékben 's Kreishauptmannok' fizetésére — az más! ezt a' kormányzat' morálja kívánja meg: de útakra, csatornákra, folyamszabályozásra, népnevelésre museumra stb. minő gondolat! hiszen Magyarország' jövedelmei nem fedezik saját országlása' szükségseit.“ — Én pedig azt felelem: fedezik, bőven fedezik, még marad is jókra kis felesleg; idegen országok' pazar bureaucratismusát, vagy e' bureaucratia' adósságait pedig fizetni nem tartozunk, nem is fogjuk. Ám de ha a' kormány tudja, hogy e' hit valóttalan; ha tudja, hogy Magyarország nem fedezi saját országlása' szükségseit — számoljon! Hiszen alkotmányos kormánynak mondja magát; illy kormánynak pedig ismertető jelleme épen a' felelőségben és számadásban áll — számoljon tehát, és meg lehet győződve, hogy a' magyar nemzet nem olly kóldúsilag szemtelen, miszerint idegenek' verejtékével akarná saját országát fentartani. Számoljon tehát, ez a' legegyszerűsebb, legbecsületesebb út tisztába jőni a' dologgal, megnyerni a' nemzet' bizodalját, és elrendezni a' financiát. Alkotmányos nemzet számadás és felelőség nélkül nem ad, nem adhat bizodalmat.

Ámde vegyük fel, hogy ez jámbor ohajtás (ámbar csak nemzeti gyávaság által lehet azzá), sőt tegyük fel, hogy még csak az említett 4 frt 6 krt sem tudnók

az országos pénztárhoz csatolni, mert kimutatják, hogy az 1802-ki *necessitas* még mindig *praesens necessitas*, még ekkor is felmaradna egy kis számvetés. Az előadottakból világos, hogy ezen só-ár-felelmeselés által sem a' kormány nem kívánt sem az ország nem ajánlott többet 4,396,974 frt 43¹/₂ kr. indirect adónál. Többet tehát mint a' mennyi ajánlva van, szedni nem szabad. Ezen elvhez az 1802-ki rendek annyira világosan ragaszkodtak, hogy ajánlásukhoz nyíltan föltétlenül kötnék, miszerint az, a' mi az 4 frt 6 kr. só-ár-fölelmeselésből a' kívánt 's megajánlott 2 millio ftot kiegészítő fentebbi öszvegnél több jőne be: az egyéb közczélokra, nevezetesen többek közt a' királyi curia' tagjai' fizetésének javítására fordíttassék. Ezzel tartozott a' kormány *ex pacto convento*. Nem tette, — már csak innen is szép kis számadási per eredhetne, *substratuma* aligha elég nem volna 3 évre az országos pénztárnak. Azonban ismét azt mondom, hagyjuk a' multakat; de annyit csak nem fog senki tagadni, hogy a' mi ezen 4 frt 6 krból jelenleg több jő be, mint mennyit az ország megajánlott, 's a' kormány kívánt és elfogadott: ahhoz legalább elvitázhatlan joga van a' nemzetnek. Mutassa ki tehát a' kir. kamara mennyivel több most a' sófogyasztás, mint volt azon számvetés, melly az 1802-ki ajánlatnál alapúl vétetett, 's ezen többnek 4 frt 6 krjával számított ára csatoltassék legalább jövendőben az országos pénztárhoz. Fentebb indokolt számvetésem szerint maga ezen csekélység is tenne évenként vagy 800 ezer pftot.

Vannak még azonban más kútforrások is, mely-

lyekből az országos pénztár' jövedelme szaporíttathatik. Ezekről, mivel újak, számtételt nehéz csinálni, de figyelmeztetésül csak elszámolni is elég lesz. Ilyenek:

3) A' lajstromozási taxa; minden örökösödés, osztály, örökvallás, zálog, csere, vagy bár mi névvel nevezett birtok-változás' eseteiben. Ne legyen terhére a' nyájás olvasónak, hogy itt főbb vonásait röviden ismételem annak, mit e' dologról ezelőtt öt évvel a' Pesti Hirlapban mondtam. A' birtokváltózási kijegyzés' (enregistrament) eszméje már a' XIV. században Franciaországban keletkezett, 's azon kevés eszmék' egyike, mellyeknek gyakorlatias becsét századok' tapasztalása 's a' társadalmi viszonyok' teljes átalakulása nem hogy csökkentette volna, sőt nevelé. Nekem úgy tetszik, hogy a' polgári institutiók' javításainál azon eszmék a' legcélszerűbbek, mellyek nem csak azon egy célra szolgálnak, mellyre közvetlenül irányozvák, hanem más fontos célokat is előmozdítanak; mert a' polgári állodalom olly combinált műszer, melly rendben csak akkor van, midőn kerekei egymásba vágnak. Illy szempontból indulva állítom, hogy a' lajstromozási adó a' lehető legjobb gondolatok' egyike; mert míg az országos pénztárnak nevezetes jövedelmi forrást nyit, 's pedig olyat, melly kiváltkép a' vagyonsbak' erszényéből foly, tehát nem esik azon nyomadékos ellenvetés alá, hogy a' szegények' erszényére van számítva; egyszersmind az innen remélt országos jövedelem ingerül szolgálанд, a' lajstromozást vagy is telekkönyveket minél hamarább behozni, mit az orszá-

gos hitel' tekintete, különösen a' nemesi javakra nézve olly sürgetőleg követel. Valóban lehetetlen nem csodálkozni, hogy ez mind ekkorig behozva nincs, miután a' szükség felőli meggyőződés olly általános, 's az eszme' helyessége itt benn a' honban mind elméletileg rég elismerve, mind gyakorlatban igazolva van. Elméletileg az által, hogy a' birtokváltozási bejegyzést, mint országos pénztári jövedelem - forrást, úgy az 1715-ki, mint az 1802-ki országos választmányok' javaslatba hozták, az 1840:21. t. cz. pedig a' kir. városlakosoknak, mennyiben még rendes birtok-könyvük nem volna, ezeknek legfőlebb két év alatt elkészítését mulaszthatlan kötelességgé tette; gyakorlatilag pedig az által, hogy naponként tapasztaljuk, minő különbség van hitel és birtokbecs' tekintetében a' birtokkönyvvél nem biztosított polgári javak között. Ezt irtam ezelőtt öt esztendővel, és telekkönyveink még sincsenek; és mivel sincsenek, azóta ismét ezer meg ezer ember vérzett el, mint áldozat, az uzsorának körmei közt. Hitel nem lehet jó hypothecalis rendszer nélkül; ez pedig taxafizetéssel jár, 's e' taxa az országos pénztárnak néhány százezer forint évenkénti jövedelmet adhat. — Hasonló ehhez

4) az adósság betáblázási jegyzőkönyv. Már említém, hogy az intabulatio mindaddig nem ad a' hitelezőnek teljes biztosságot, tehát a' birtokosnak hitelt, míg kötelezővé nem tétetik; azaz, bár melly adóslévél, melly nem személyes hitelre alapított váltót, hanem realis hypothecára számított kölcsön, csak azon esetre ruháztatik fel törvény előtti érvényességgel, ha hogy

betábláztatik. Ezen betáblázási taxákat sem kellene haszontalanul eldarabolgatni, hanem az országos pénztárba folytatni. A' mi ismét adhatna egy pár százezer forint jövedelmet.

5) Igen ártatlan jövedelmi forrásul szolgálhatnának némi toldalék - taxák, címektől, jelektől, megtiszteltetésektől, szabadalmaktól, javadalmaktól, mellyektől kir. taxafizetésnek van helye. Ezt már az 1802-ki országos választmány is javasolta. A' többnyire rosszúl fizetett kir. törvényes hivatalokat én sem kívánnám terhelni; de már az egyházi javadalmak' adományozásának taxáját méltán igénybe vehetőnek gondolom.

6) Hasonlón gondolkozom az ürességbe jött egyházi javadalmak' interstitialis jövedelmeiről, mellyeket jelenleg néha sok éveken át a' kir. kamara szed. Ezeknek nem ez rendeltetése, 's a' mennyiben a' vacantiák némi ideig kikerülhetnek, az időközbeni jövedelmek az országos pénztár' számára méltány igénybe vehetők, annyival inkább, mert a' népnevelés' némelly rovatai szintűgy ennek kiadásai közé tartoznak.

7) Ugyanezen okból joggal követelhetőnek vélem, hogy a' vallási és közoktatási alapról (fundus studiorum et religionaris) az ország számot kérjen.

8) Külföldi herczegek, banquierek, pénzkirályok az ország' legszebb részeit összevásárolják. Baj! de nincs mód akadályozni; mert ám fizesse ki őket ropant uradalmaikból a' ki birja; de arra csakugyan jog 's méltányosság is van, hogy ha külföldi veszen az országban jószágot: a' birtoklajstromozási díjat négyszeres ötszörös mértékben fizesse meg.

9) De az absentistákról folytonos adózás' tekintetében sem kell megfelejtkezni. Nem akarom az absentismus' bélyegzésére azon színekbe mártani tollamat, mellyekbe mártám akkor, midőn 1842. majus' 5-kén a' Pesti Hirlap' 143. számába írott czikkemet e' szegény hon' kincseit külföldön pazarló némelly magyar uracsok, vagy pénzeiket magyar javakba fektető, de soha az országban egy garast sem költő külföldiek olly rossz néven vették; hanem csak annyit mondok, hogy a' kik ez országban lakunk, minden font sónál, mellyet veszünk, minden adag ételnél, mellyet a' fogadóban, font kávénál, mit a' boltban fizetünk, sőt minden pár sarunál, mellyet varratunk, mellékesen részesülünk az adózásban, 's legalább nyitunk keresetet az adózóknak, melly őket terheik' viselésében könnyítse; az absentisták mind ezekből kivonják magokat: a' szoros igazság kívánja tehát, hogy a' statust ezért némileg kármentesítsék, mi az által történhetnék legczélszerűbben, ha az absentismus, minden bal magyarázatok' elkerülése, szabatosan értelmeztetvén, az absentisták két- háromszorosan fizetendik azon adó-részt az országos pénztár' számára, melly a' hadi és házi adó' fejében rájuk esendik.

10) Az országos közpénztárból ne talán építendő vas- és kőúton, hidakon és csatornákon szedendő mérséklett díjnak vagy bérnek ugyanazon pénztárhoz csatolását nem szükség okokkal támogatnom.

Legyen ennyi elég annak kimutatására, hogy vannak az országnak kútforrásai, mellyekből elegendő jövedelmet meríthet egy országos pénztár' megalakítá-

sára. Addig is, míg az ország' financiája alkotmányos nemzethez illő módon, a' kormány' minden jövedelmeinek számbavételével gyökeresen elrendeztetnék; 's teljességgel nem szükség sem millióknak egyenes kivetésével a' házi 's hadi adó' közösségének életkérését compromittálni, sem olly monstruosuan gyűlölet 's a' mellett mégis mesterségesen inpracticus eszméhez folyamodni, minő a' dohány-monopolium, a' miből ugyan a' nem csak pipás, de egyszersmind 7—800 ezer mázsa dohányt termesztő 's kémek' (Nadererek) szaglásaihoz teljességgel nem szoktatható magyarnál egy könnyen nem igen lesz valami, épen úgy nem, mint abból nem, hogy a' balúl úgy nevezett vámtörles' kártékonyságát, még pengő pénzzel meg is fizessük; vagy pedig egy pár százmillió idegen adósságot vállaljunk magunkra: a' mire talán némelly urak speculálnak; de a' miből mégis, úgy segéljen, merem állítani, legalább teljes tökéletes *aequi valens* nélkül bizony semmi sem lesz.

És ha mégis az említett indirect kútfók elegendőknek nem ítéltetnének, én sem vagyok annak teljességgel ellene, hogy az országos pénztár' szükségei némileg egyenes kivetés' útján is pótoltassanak, de csak úgy és olly módon, hogy ez a' hadi 's házi adó' közösségének elvállalását ne csak ne akadályozza, sőt inkább előmozdítsa; a' mi úgy fog megtörténhetni, ha hogy valamint más országokban az egyenes adó után a' departementalis költségek' fedezésére toldalékfillérek szedetni megengedtetnek, úgy viszont minálunk a' közadó' minden forintja után az országos pénztár'

javára egy vagy két toldalék-garas szede nék; —zen E eszmét helyeslem, mert a' közadó' együttviselésének elve már benne rejlik. Midőn e' dologról 1842-ben először szólék: kulcsúl a' hadi adót javaslám, 's némelly megyék azt e' szerint utasításba is adák. Akkoron mást nem javasolhaték, mert csak a' házi adó' elvállalásáról vala szó, tehát csak ez is szolgálhatandott a' toldalék-garasok' kivetésének alapjáúl; de most már szükségkép minden adó' közösségéről szólván, nem hagyhatom érintetlenül, hogy a' hadi adót helyesebb kulcsnak tartom, mert ez még sem terhel némelly kisebb megyét olly aránytalanúl, mint a' házi adó, a' mi a' megyéknek helytelen territorialis felosztása miatt a' kisebb megyéket nagyon nyomja; 's ha ez vétetnék kulcsúl az országos pénztár' számára szedendő toldalék-garasok által is aránytalanúl terheltetnének. A' hadi adó' minden forintja után 2garast számítva: e' rovat is adna az országos pénztárnak mintegy fél millió ftot.

És ezzel berekesztem ez úttal adóróli fejtegetésemet. A' mit irtam, meggyőződéssel irtam. Meglehet, hogy a' közteherviselés sem engesztelheti meg már a' magyar nemzetnek fatumát; de azt szentül hiszem, hogy ha valami képes megengesztelni, egyedül ez az. Igyekeztem megmutatni, mi veszély fenyegeti az országot, 's különösen a' nemességet, ha az adómentesség' veszélyesen koldus szabadalmához ragaszkodik; igyekeztem megmutatni, mi mindent tarthat meg, ha nem vonakodik megadni, mit megtartania lehetetlen; igyekeztem enyhíteni a' mellék scrupulusokkal bibelődők' aggodalmait; igyekeztem megmutatni, hogy az orszá-

gos pénztárnak sem kellend a' létező közterhek' arányos elvállalása miatt hátra maradni; nincs is egyéb hátra, mint esdekelve kérnem a' haza' jobbait: egyessünk minden erőt az adó' kérdésének megoldására, bontakozzunk ki a' rövidlátó rossz számolás', vagy éppen hiúság, nagyravágyás, és személyes susceptibilitások' nyomorú kötelékeiből; a' szeretett hon' boldogságának oltára sokkal szentebb, sokkal több áldásnak, dicsőségnek, nemes örömnék kútfeje; hogy sem zsámolyánál egyebeknek szabad volna lennünk, mint a' honért áldozatra kész testvér hazafiaknak. Használak-e soraim valamit? azt nem tudom; de azt tudom, hogy tehetségemnek minden erejét nemesebb ügynek, sürgetőbb kötelességnek nem szentelhetem. És főleg egy van, mire nézve villanyos erőt ohajtanék gyöngeszávaimnak, hogy mindenki által megértessem, és ez az: hogy a' kérdés nem az: fogunk-e adózni vagy nem? mert ez kikerülhetlen; ez olly bizonyos mint a' fatum' kérlelhetleu ítélete; hanem a' kérdés az: elég korán 's elég önakarattal adjuk-e meg magunkat e' fatumnak, miszerint magyar 's alkotmányos önálló nemzet maradjunk; 's nemzetiségünket, alkotmányos' életünket, országos önállásunkat megszilárdítsuk, vagy pedig késedelmünk miatt ostorúl legyünk kénytelenek azt elfogadni, mit áldás' bőség' szaruja gyanánt fogadhatánk, ha el nem késünk. — És oh! hogy e' szó: „késő“ olly borzasztóan kirí nemzetem' történeteinek gyászlapjairól, miszerint attól, mint a' kérlelhetlenül üldöző rémtől, itt e' kérdés körül is remegnünk kell! Én nem vagyok az, ki az ősök' bűneinek emlékezetét felszag-

gatgatni szeressem; hanyatló napjaim intenek, hogy ma holnap én is, és barátim is, kikkel testvéri egyetértésben együtt küzdünk egy férfi-életen át, letűnünk az élet' színpadáról, martalékul hagyva emlékezetünket 's emlékezetünkkel gyarlóságinkat az utókor' ítéletének; 's azért engedékenyen szeretne itélni a' multakat, hogy engedékeny legyen a' jövőendő emlékezetünk iránt is. De ezen engedékenységet nem szabad annyira terjesztenünk, hogy elmulasztjuk figyelembe venni a' historia' tanulságait; és ezen tanulságok közt ott találok azt: hogy a' hol balsorsért, a' hol nemzeti szerencsétlenség korom lapja van, mindenütt ott van a' késő szó. Nemzetünk' legszebb cselekvényei azért nem termették meg a' várt gyümölcsöket, mivel-hogy elkéstének. A' mohácsi nap óta, melly szint-úgy az elkésett hadi készülétek' következménye vala, minden lépésünkben elkéstünk. El az úrbérrel, el a' reform-hajlandósággal, el a' rendszeres munkák' föl-vételével, el a' magyar nyelv' diplomaticai polczra emelésével, el az örökváltság' engedélyezésével, el a' hivatal- 's birtokképeség' megadásával, el a' vas-utakkal, el magával a' sokak által annyira koránylott váltótörvénykönyvvel is, melly, ha ezelőtt 45 évvel alkottatott vala meg, miként indítványba téteték, midőn még a' nemesség nem volt annyira eladósodva: nem hullottak volna annyian a' nemzeti hitel' méltó igényeinek áldozatul. Ezen mindenben elkésés, ezen hajlam kísértgetni a' fatumot, kísérteni a' szükségből lealkuvást: ez ül átok gyanánt e' nemzeten. E' miatt maradtunk olly hátra mindenben, nem a' török hábo-

rúk 's harezos viszontagságok miatt. Az angol, a' franczia, még borzasztóbb tartósabb vizsályekat éltek, és mégis nőttek és fejlődtek viszontagságaik alatt, mint nő a' pálmafa a' teher alatt; mert harczaik közben sem feledék, hogy az alkalom istennőjének üstöke csak elől van, hogy az elveszett perczet nem adja vissza semmi öröklét, 's az elmulasztott alkalmat sem áldozat, sem bölcsesség, sem resignatio nem pótolhatja. Isten adja, hogy el ne késsünk az adó' kérdésével is. Emlékezzél oh magyar! Sybilla' könyveire, vigyázz, hogy akkor ne légy kénytelen árát megadni, midőn már a' könyvek' java tűzbe repült, 's midőn a' későn, de mégis megfizetett árért nem kapsz egyebet nemzed' ravatalára egy sír-iratnál, melly megmondja a' vándornak, hogy: „A' nemzet elvész, melly ön maga iránt idején korán igazságos lenni nem tudott“. Pesten, juniusban, 1847.

Kossuth Lajos.

J ó s l a t.

Ki mondja meg, mit ád az ég?
Harag, káromlás volt elég;
Gyűlöttünk mint Kurucz, tatár,
Bánkodtunk mint a' puszta vár;
Ügyünk azért
Sikert nem ért.
Pedig neked virulnod kell, o hon,
Lelkünk kihalna hervadásodon.

Hát félre bú és gyűlölet!
Vagy bár gyűlöljünk szellemet,
Azt, melly közöttünk lakozott,
És egygyé lenni nem hagyott:
E' gyűlölet
A' szeretet.
Mert még neked virulnod kell, o hon,
Túl és innen sok késő századon.

A' gyűlöletnél jobb a' tett,
Kezdjünk egy újabb életet.

Legyen minden magyar utód
 Különb ember, mint apja volt.
 Illy áldozat
 Mindig szabad.
 Mert még neked virulnod kell, oh hon,
 Vagy szégyen rögzik minden fiadon.

Mi tilt jobbakká válnotok?
 Ha eddig pazaroltatok,
 'S idő, ész, pénz elszóratott
 Megvenni a' gyalázatot:
 Elég az ok
 Javulnotok.
 Mert még neked virulnod kell, o hon,
 Bár bűneink felhőznek arczodon.

A' verseny nyílt, a' nemzet él,
 Ha egy jobb tagja sem henyél,
 Jut ember és kéz, munka, vér:
 Mi volna az, mit el nem ér?
 'S legyen dicsőbb
 Ki' tette föbb.
 Mert még neked virulnod kell, o hon,
 Ragyogva hírben büszkén szabadon.

Itt még e' föld, mély sírjaiból
 Az elhúnyt ősök' lelke szól.
 Munkát reá 's szabad kezet:
 Dicső kert lesz a' sír felett,

Zöldelni fog

Bércz és homok.

Mert még neked virulnod kell, o hon,

Miért volnál az éggel olly rokon?

Mit a' művészet, tudomány

Csodásat, üdvöst hagy nyomán,

Adjuk meg e' hazának azt

A' hervadatlan szép tavaszt.

Mult és jövő

Igy egybe nő.

Mert még neked virulnod kell, o hon,

Fölül időn és minden sorsokon.

Vagy nincs erónk? Az nem lehet:

Ártunk egymásnak eleget.

Lesz költő, szónok és vezér,

És tudomány, melly eget ér;

De tisztelet

A' gúny helyett!

Mert még neked virulnod kell, o hon,

A' szellemek' kincsével gazdagon.

Fut, fárad a' sok idegen,

Miért? hogy tápja meg legyen,

'S mi tőlök várjuk a' csodát

Fölékesíteni e' hazát?

E' jog nekünk

Szent örökünk.

És még neked virulnod kell, o hon,
Vérünknek lángja ég oltárodon.

Kié e' hon, ha nem miénk?
Ha érte mindent megtevének,
Ha tiszta kézzel áldozánk,
'S lettünk, mi eddig nem valánk:
Nincs hatalom,
Melly visszanyom.
És még neked virulnod kell, o hon,
Mert isten, ember virraszt pártodon.

Vörösmarty.

Ellenzéki nyilatkozat*).

Az ellenzéknek minden alkotmányos országban, egyik természetes hivatása a' kormány' irányában, az ország' minden érdekeire nézve, mind jog- 's törvényszerűség, mind helyesség és czélszerűség' tekintetében ellenőrködni. Mi tehát, kik magunkat a' magyar alkotmányos ellenzék' tagjainak valljuk, kinyilatkoztatjuk, hogy jövőre is az ellenzék feladataul ismerjük, a' kormány' irányában, úgy egyes tette 's mulasztásaira, mint összes politicájára nézve, folytonosan ellenőrködni; 's kinyilatkoztatjuk, hogy ezen elleuőrségnek sikerére az alkotmány által nyújtott minden eszközöket törvényszerűséggel 's loyaltással használni, el vagyunk határozva.

De mi az ellenzést, vagy pártolást nem személyekhez, hanem tárgyakhoz és tényekhez kötjük, 's a' kormánynak csak olly lépéseit fogjuk helyteleníteni, sőt tehetségünk szerint ellenezni, melyek formájokban

---

*) E' nyilatkozat a' magyar ellenzék folyó évi jun. 5. tartott gyűlésében keletkezett.

A' Szerk.

vagy lényegökben törvényelleniek, vagy következményeikben a' haza' közérdekeire 's az alkotmányos élet föntartására és kifejlődésére károsak.— Hazánk' jelen viszonyai között a' magyar kormány tényleg nem tisztán parlamentaris, melly eredetére nézve a' többségben nyilatkozó nemzeti akarat' kifolyása volna, 's lételét a' többség' pártolásától föltételezettnek elismerné. A' magyar kormány, alkotmányos törvényeink' ellenére, idegenszerű 's nem-nemzeti befolyás alatt áll, olly befolyás alatt, melly a' monarchiának egyéb tartományait abszolút hatalommal igazgatván, alkotmányos formáinkat, összes közigazgatási rendszerére nézve is, alkalmatlankodóknak szereti tekinteni, 's az alkotmányos életnek nem épen barátja. Illy viszonyok között pedig pártolást vagy ellenzést személyekhez kötni nem lehet.

Folytonos kötelességünknek ismerjük mi ezen ellenörködést, minden körülmények között, jelen helyzetünkben pedig épen polgári bűnnek tartanók, ezen feladat' pontos teljesítését bármi részben elmulasztani. Mi a' kormánynak sem általános rendszeriben, sem eljárása' részleteiben, nem látunk valamelly újabb, de a' réginél törvényszerűbb, méltányosabb és közérdekeinkre kedvezőbb fordulatot, melly által a' nemzetnek biztosítékot nyujtana, hogy ereje is van, de szándéka is ingatlan és elhatározott, fönálló törvényeinket mindenkor és minden részben, szorosan megtartani; a' törvény' rendeletét kivétel nélkül szigorún végrehajtani; mindenkor és mindenben tisztelni azon korlátokat, miket hatalmának az alkotmány szabott, 's a'

hazának közérdeke fölött, mellytől a' fejedelem' valódi érdeke soha el nem választható, nem ismerni más érdeket. Súlyos sérelmeink, mellyeket annyiszor fölterjeszténk, évek' hosszú során keresztül kérve, sürgetve, várva az orvoslást, orvoslatlanok még most is, sőt keserűbbek és súlyosbak az által, hogy jogszerű kérelmünk annyiszor elhangzott, 's e' miatt bizodalom és remény már enyészni kezdenek. Vannak e' sérelmek' tömegében olly pontok, mellyek fölött osztatlan volt az egész nemzet' véleménye, azon férfiakat sem véve ki, kik most a' magyar kormány' tagjai; és még sem eszközöl kormányunk orvoslást, sőt komoly és tettekben mutatkozó törekvést sem látunk nála e' sérelmekből eredő bajaink' kiegyenlítésére. Pedig azon kormány, melly a' nemzetnek jogszerű felszólalását figyelembe sem véve, a' korábbi sérelmek' orvoslását eszközölni még csak nem is igyekszik, 's illy módon a' törvényellenes állapotot e' részben szándékosan fentartja, épen úgy sérti a' törvényt, mint amaz előbbi kormány, melly a' sérelmet elsőben elkövette, 's a' nemzet' ingatlan bizalmára épen úgy nem számolhat, mint amaz.

De régibb sérelmeink' orvoslásának káros elmulasztásán felül, újabb sérelmeket is látunk mi a' kormánynak újabb tetteiben 's mulasztásaiban. Nem kell ezeket bővebben fejtegetnünk, több megyénk' köztanácskozásai, fölterjesztései 's körüllevelei kifejtették 's elsorolták azokat; mi példa gyanánt csak némelylyeket fogunk itt megemlíteni:

Az ország legfőbb érdekeinek egyike: territorialis épsége. És mégis a' részek' vissza kapcsolását ren-

delő 1836 : 21. törvenyzikkely végrehajtása, több mint tíz év' folytán tettelesen még csak meg sem kezdetett, sőt ezen sérelem a' mult országgyűlésen meg nem jelent törvényhatóságok ellen hozott birói ítelet' végrehajtásának elmulasztásával súlyosbított. — A' határőrvidékeknek nem magyar törvények szerinti közigazgatása országunk' régi sérelme. — A' váltótörvénykönyv 's a' vallás' tárgyábani legújabb törvények foganatosításának a' határőrvidékeni elmulasztása által a' kormány ezen sérelmet is súlyosbította.

Az ország' legfőbb érdekeinek másika: a' nemzetiség. És mégis az 1840-ki 6-dik törvenyzikkelynek azon rendelete, hogy a' magyar nyelv' tudása a' katonai véghelyeken is gyarapíttassék, végre nem hajtattott, sőt e' részben el annyira semmi nem történt, hogy még az utasok 's kereskedési áruszállítások is raklatásoknak vanaak kitéve a' magyar nyelven szerkesztett útlevelek miatt. — Az 1844 : 2-dik törvenyzikkely azon rendelete, hogy az ország' határain belőli iskolákban közoktatási nyelv a' magyar nyelv legyen, teljesen végrehajtva maiglan sincs; sőt a' köziskolákban magyar-nyelvmivelő társulatok, ámbár az iskolai előljáróságok közvetlen felügyelése által minden elfajulás ellen biztosítva voltak, kormányi rendelet által végkép eltiltattak.

A' példák' harmadik helyén említjük, hogy ámbár a' főnálló alkotmányos institutiók, mellyek közjogi garantiáinkat képezik, csak törvényhozás útján volnának módosíthatók; a' kormány mégis Horvátországban a' tartományi gyűlésnek törvényes gyakorlat sze-

rinti szerkezetét kormányparancs' útján megváltoztatta; a' megyék' alkotmányos consistentiáját pedig újabban megsértette, részint az által, hogy a' törvényes főispánok helyett számos megyékben helyetteseket nevezett ki, holott már az 1825-ki országgyűlés is határozottan kijelentette, hogy a' helyettesek' alkalmazása a' törvényben kijelölt eseteken kívül, helytelen és törvénytelen; részint pedig az által, hogy több megyékben a' főispánt mint a' megyétől különvált, 's annak ellenében álló, sőt a' megyei hatóság' fölébe emelt külön hatóságot kívánja tekintetni, — annak egyoldalú előadására határoz, dorgál és fenyeget; az ellene emelt vádakát pedig, még vizsgálat alá is csak hosszas haszaltgatások után veszi.

Sok egyes esetet hozhatnánk még föl, állításunk' igazolására; de világos már ezekből is, hogy ellenőrködési kötelességünk' teljesítésében, épen a' jelen körülmények között leginkább szükséges az éber figyelem, gondos ovatosság és csüggedetlen kitűrés. De hazánknak már régen aggasztó helyzetében igyekeznünk kell azon is, hogy alkotmányos állásunk' törvényszerű biztosítékait neveljük 's erősítsük. Illy biztosítéknak tekintjük mi a' kormány' felelőségét, melly az alkotmányos élet' természetében fekszik, 's melly alapja leend Magyarországon is, az olly igen szükséges parlamentaris kormánynak, és a' magyar kormányt leginkább megóvjá idegenszerű elemek' kártékony befolyásától. — Ezen felelőséget, melly törvényeinkben sem ismeretlen, 's azoknak szellemével olly igen összehangzik, minél előbb életbe léptetni, leend

egyik legfőbb törekvésünk. — Az alkotmányos biztosítékokhoz számítjuk, 's tehetségünk szerint pártolandjuk a' nyilvánosságot is, 's annak a' közélet minden ágaibani alkalmazását, valamint a' szabad összejöhetést 's az egyesülés' jogának eredeti, alkotmányos tisztaságában fentartását. Alkotmányos biztosítéknak tekintjük, 's a' nemzet' további kifejlődésére nézve is szükségesnek látjuk a' czélszerű sajtótörvényekkel körülírt sajtószabadságot is, minél fogva sürgetni fogjuk a' törvényen kívül behozott, minden tekintetben annyira káros könyvvizsgálat' eltörlését, és a' sajtószabadságnak czélszerű törvények mellett megalapítását. — Törvényesnek, méltányosnak 's a' nemzeti közérő gyarapításáért és ez által önállásunk' biztosítására fontosnak, sőt szükségesnek tartjuk, hogy Erdély és Magyarország teljesen és jogszerűen egyesítsenek, 's ekkép a' két nemzet egymásnak visszaadatván, mind a' vérségi kapcsolatnak, mind az ország' olly régi közhajtásának elégtessék. -- Szükségesnek látjuk, hogy a' honpolgárok' minden osztályainak érdekei a' másnyelvű népségek' ovatos kiméletével nemzeti-ség és alkotmányosság alapján egyesíttessenek. Szükségesnek látjuk, hogy a' vallási szabadság kérdései a' mult országgyűlési alapon bevégeztesse.

De nem tekintjük feladatunkat még ez által bevégezve, ha fenemlített ellenőrködési tisztünket teljesítjük, 's alkotmányos állásunk, biztosítékait a' mondottak szerint nevelni 's erősíteni törekszünk, hancm hivatásunknak ismerjük: minden czélszerű reformok' létrehozásán is folyvást iparkodni. Mihez képest ha-

tározottan kinyilatkoztatjuk, hogy ezen téren tovább is állhatatosan megmaradunk, melyen hazánkban a' közelebb lefolyt évek' története az ellenzék' nevét a' reform-párt' nevével ugyanazonosította. — Nem igye-
nyeljük mi az indítványozási jogot kizárólag az ellen-
zéknek; de azt sem tartjuk, hogy a' haladás' kérdé-
seit csak a' kormány, vagy annak pártja indítványoz-
hatja czélszerűen, hanem ezen irányban e' kezdemé-
nyezést minden honpolgárok' közös hivatásának
ismerjük. Sőt, miután minden hatalomnak természeté-
ben fekszik, hogy inkább saját körének tágítására,
mint az őt korlátozó alkotmányosság' terjesztésére tö-
rekedjék; legyen bár azon tiszta szándékból, hogy a'
nagyobb hatalommal több jót eszközölhessen, 's a'
nemzet' boldogítására irányzott terveit könnyebben ke-
resztül vihesse: mi olly indítványokat, melyek az al-
kotmányos biztosítékok kifejtésére is a' nemzet' ellen-
őrködése' öregbítésére czéloznának, a' kormánytól an-
nál kevésbé várhatunk, mivel hazánkban, mint említők,
a' kormány tényleg nem parlamenti; annak tagjait nem
a' nemzet' többségének akarata vagy ohajtása jeleli
ki, nem a' nemzet' bizodalmatól függ fenállhatása, nem
ment az idegen és épen nem-nemzeti, 's nem is alkot-
mányos elemek' befolyásától. Mind ezeknél fogva fel-
adatunknak ismerve indítványozási jogunkkal élni, kö-
telességünknek tartjuk nyilván 's világosan kijelelni
azon tárgyak' főbbjeit, miknek minél előbbi létrehozását,
az idő és helyzetünk' körülményei szerint, a' hon' ja-
vára múlhatlanul szükségesnek hiszszük.

Ezek a' következők:

a) A' közterhekbeni osztakozás. Mire nézve az eddig egyedül adózott nép' terheinek megkönnyítését főbb kötelességünknek ismerjük; az alkotmányos biztosítékokat ezekre nézve is, mindnyájunk' számára gyarapítani törekedendünk; — de az ország' közszükségeinek eddig el nem látott fedezésénél a' célok országgyűlési meghatározását, számadást és felelőséget föltétlenül kötjük.

b) A' honpolgárok' nem-nemes osztályainak, mindenekelőtt pedig a' királyi városoknak és szabad ke-
rületeknek, képviselet' alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban valóságos részesítése.

c) A' törvény előtti egyenlőség.

d) Az urbéri viszonyoknak, kármentesítés mellett, kötelező törvény általi megszüntetése; mire nézve legkivánatosbnak véljük, hogy előlépések történjenek, miszerint az örökváltság, a' status' közbejöttével, országos eszközzésbe vétethessék.

e) Az ősiség' eltörlésével a' hitel és birtokszerzés' biztosítása.

Minden előlépést, melly e' célokhoz közelebb vezet, a' nélkül, hogy a' jövő kifejlődést megkötné, elfogadunk. Ez irányban fogunk hatni a' jövő országgyűlésen, 's minden egyebet is, mi az ország' szellemi és anyagi kifejlődésére vezet, létesíteni törekedendünk; nemzetünk' kifejlődésének egyik leghatályosb emeltyűjét a' köznevelést igyekezendvén olly irányba vezet-
tetni, hogy hazánkiai munkás polgárokká képeztesse-
nek, 's ez által személyes függetlenségökre is támaszt
nyerjenek.

Nem fogunk mi ezen működésünkben soha megfeledkezni azon viszonyokról, melyek közöttünk 's az ausztriai örökös tartományok között a' *pragmatica sanctio*' értelmében fennállanak; de szorosan ragaszkodunk az 1790:40. törvényczikkelyhez is, melynek világos rendeletében az esküvel szentesített fejedelmi szó biztosítja nemzetünket: hogy „Magyarország szabad ország, egész törvényhozási 's kormányzási rendszerében független; tehát semmi más országnak vagy nemzetnek alá nem rendelt.“ Nem akarjuk mi hazánk' érdekeit az összes monarchia' egységének 's biztos fenállhatásának érdekeivel ellentétbe hozni: de más részről törvénnyel, igazsággal 's méltányossággal ellenkezőnek tartjuk, midőn Magyarország' érdekei bármely egyes tartományok érdekeinek jogtalanul alárendeltetnek, — a' mint az ipar és kereskedési viszonyainkra nézve már hosszú időtől fogva folytonosan történik. Készek vagyunk mi az örökös tartományok érdekeivel ne talán ellenkezésben álló magyar érdekeknek igazság és méltányosság alapján lehető kiegyenlítésére kezet nyújtani; de abban soha meg nem egyezünk, hogy az összes kormányzási rendszer egységének, mit némelyek a' monarchia' egysége gyanánt szeretnek főelvíl emlegetni, minden érdekeink, még alkotmányosságunk is, feláldoztassanak. Ezen kormányzási rendszer' egységének tekintetéből indult ki akkor a' kormány, midőn a' mult század utolsó negyedében alkotmányos állásunk helyett anyagi hasznokat ígérve, nemzetiségünket 's polgári szabadságunkat olly súlyosan megtámadta; — ezen kormányzási rend-

szer' egységének lettek hajdan feláldozva az ausztriai örökös tartományok' alkotmányos institutiói, és a' kormányzás - egységi rendszer az absolutismus' alapján fejlődött ki. Pedig az alkotmányosság nekünk olly kincsünk, melyet idegen érdeknek, vagy bármi kecsegtető anyagi haszonnak feláldoznunk nem szabad, 's melyet fentartani, sőt szélesebb és biztosb alapra állítva, mind inkább szilárdítani, első és legszentebb kötelességünk; 's meg vagyunk győződve, hogy, ha az ausztriai örökös tartományok' régi alkotmányos szabadsága még most is fenállana, vagy ha a' kor 's igazság' kívánata szerint ők is az alkotmányos nemzetek' sorába lépnének, 's az egész monarchia' kormányát mind összes rendszerében, mind egyes részleteiben az alkotmányosság' szelleme lengné keresztül: érdekeink 's az ő érdekeik, melyek most néha különváltak, néha talán egymással ellenkezők, könnyebben kiegyenlíthetők lennének, — az összes birodalom egyes részeit nagyobb érdekegység, több kölcsönös bizodalom kötné össze, és ez által a' monarchia szellemi és anyagi erejében gyarapulva, biztosobban daczolhatna az idő 's ellenséges körülmények' egykor bekövetkezhető vihaival.

Kijelentettük ezek szerint célunkat 's nézeteinket. Céljaink' elérésére az eszközöket körülmények szerint megválasztani, jövőendőben is illy összejöveteleket tarandunk. De midőn ekkép irányunk szellemi egységére törekszünk, a' törvényhatóságoknak önkörükbeni szabad mozgását 's törvényes önállását féltékenyen őrizni szoros kötelességünknek ismerjük. Károsnak,

sőt veszélyesnek tartjuk, ha a' kormány önmaga is párttá alakulva, hatalmának szellemi és anyagi erejét arra használja, hogy a' vélemények' szabad és független nyilatkozata helyett mindent előre helyeslő 's majdnem föltétlenül hódoló többséget szerezzen; 's alkotmányellenesnek nyilatkoztatjuk azon törekvést is, hogy a' kormánynak csak azon esetben szolgáljon irányul a' többség, ha az egy bizonyos párt' nézeteinek 's érdekeinek kedvező.

T a r t a l o m.

	Lap.
Előszó. A' szerkesztőtől.	
Az ellenzék, különösen a' magyar, Fáy Andrástól	4
Kelet' népéhez, Garay Jánostól	25
Az esküdtszekekről, Szemere Bertalantól . . .	30
Mi baj? Vörösmartytól	48
Az 1802-ki országgyűlés' történeti vázolata, Tinódytól	52
Vallásügy, Szalay Lászlótól	86
Sajtótörvényről, Irinyi Józseftől	93
Dalaim, Petőfi Sándortól	115
Néhány eszme az egyesületi jog körül, Lukács Moriczról	117
A' honosításról, Szemere Bertalantól	137
Derűben és borúban, Vachott Sándortól	147
Országgazdászati tájékozás, Húnfalvi Páltól . .	149
Zrinyi Ilona, Garaytól	217
A' magyar politicalai pártok' értelmezése, Derge-nyeitől	224
Forget not the field, Vörösmartytól	291
Az 1809. insurrectiót illető levelek, Kisfaludytól .	293
Ellendal a' Davoriára, Erdélyitől	336
Magyarország' pénzvviszonyai, Benyiczkytól . . .	340
Palota és kunyhó, Petőfitől	386
A' halálbüntetésről, Szemerétől	389

63 A A 5 15

	Lap.
Vegyes házasság, Vajdától . . . , ...	408
Nemzetiség és nyelv, Bajzától	415
A' m.....i sikon, Petőfitől	446
Az adó, Kossuthtól	448
Jóslat, Vörösmartytól . . . , ...	573
Ellenzéki nyilatkozat	577

ERDÉLYI KÖNYVTÁR
1042 • 1.1.1894.11
KÖNYVTÁRA.

60

71 75 AA A 30

